

1926. Jan. 16.

HÁZASSÁG

Lihegve megállt az ajtóban.

Mögötte meg ott csattogtak a férfi szavai, a földhöz, falhoz vagdalt holmik félelmetesen dübörögtek, csörömpöltek a tördelt poharak s a széttiport üvegcserepek olyan gerincsajdítóan csikorogtak, mintha eleven agyvelőre tiportak volna odabent a lámpa derengő fényében.

— Takarodj innét, te ringyó, te utolsó szemét, pusztulj a házamtól, ott egyen meg a fene, ahol vagy, maradtál volna a szajha anyádban!...

Hallotta, hogy a nehéz léptek a küszöb felé dübörögnek, a padló meg-megnyekkent s egy szék nagy robajjal dőlt fel. Az asszony szíve megint felszökött a torkába, két kezét mellére nyomta, hogy ki ne robbanjon belőle, erőszakkal szorította vissza s a szeme káprázott. Mit tegyen? Rémülten pillantott körül. A kihalt udvaron nesztelenül hullámozott a halvány fények és árnyak játéka, távolabb a fák mozdulatlanul zörgették fekete, dérverte leveleiket s egy-egy halálravált lomb lassan keringve hullt a földre. Holdtölte volt, a hideg égen hófehér üvegragyogással siklott a kerek hold, éles kockákat, háromszögeket vetett az udvar porondjára, fekete, kemény mértani formákat árnyékokból s amikor felhők suhantak elé, köröskörül sejtelmes borongás terült a kopár háztetőkre, a falakra, szemben egy ablak furcsán, hidegen villogó üvegére s a távolabb álmodozó, haldokló fákra. Hűvös volt, az asszony csak most kezdte érezni, ahogy felindultsága kissé csillapodott s a menekülés gondolata visszazökkentette a valóságba. Már meg-meglíbbent a dermesztő őszi szél, újabb és újabb levélsereget röppentett fel a nagy körtefáról s visszajettette a földre, a hold megint előbukkant s csipkés árnyékokat vetett a fák alá, odafent megzendült a telefóndrótok húrja...

Ebben a pillanatnyi békeességben összeszedte magát s úgy, ahogy volt, kendő, kabát, még csak egy könnyű nyakbavető nélkül is, elindult át az udvaron, a nyitott kapu felé.

Most minden valami különös fényt, jelentőséget, súlyt nyert körülötte. Voltak napjai, amikor az élete mintegy sűrítve jelent meg előtte, tőle idegenül, mint valami festett kép. Megdöbbsent a sivárságtól, a hidegtől, a némaságtól, amely körülvette. Mintha félelmetes pusztaságba került volna, mintha a ragyogó magasságból zuhant volna ide az idegen, érthetetlen földre, alig ismert rá a százszor látott kapura, mely kissé féloldalra dőlve ásított előtte, a kőkerítésre, mely itt-ott csorba volt s lehullott róla a vakolat, a faládikában didergő leanderre, mely már elvirágozott és senki se törődött vele, csak ott állt-állt a hideg holdfényben a lépcsőfeljárt mellett, az ucca hófehér csíkjára, mely belátszott a nyitott kapun... Milyen különös — jutott eszébe —, eddig nem is vette észre, hogy a kapu ferde, hogy a palánk fala csorba és a vakolat is lehullott, hogy a leander már megfagyhat idekint... Meg kellene javíttatni a kaput, a palánkot, el kell küldeni a kőművesért, a leandert is be kell vinni már, ne fagyjon meg idekint, hiszen...

Keresztülborzongott rajta a leander didergése, egyszerre nagyon sajnálta a kintfelejtett fácskát s könnyei omlani, hullani kezdtek. Fonnyadó

*Az asszony nek ottban
a holdra c. novella
első, bővebb változata.*

Nyugodt 1926. Jan. 16. L. 2. 134-147.

arcán mély árnyékokat, árkokat szántottak a lesikló csillogó könnyek, a hold hideg ragyogása még merevebbé, még elkínzottabbá, még vénebbé tette. Összegörnyedt a fájdalomtól, robotban fáradt teste meghajolt, kendőtlen fején szétzilálva lebegett a tépett haj.

Mindegy most már — jutott eszébe —, mi köze már neki a kerítéshez, a kapuhoz és a fához? Mit törődik már ő mindevvel? Utoljára fordul meg ezen a helyen, ő többé lábát ide be nem teszi, nem, nem, nincs tovább, elég volt, most már békét akar öregségére, békét, békét, akár a halál békéjét is, csak messze legyen ettől az embertől, az aljastól, aki tönkretette az életét.

Elindult lefelé az uccán. Kétoldalt meszelt házak sorakoztak olyan fehéren, mintha hóból lettek volna, az ucca pora is olyan volt, olyan fehér, olyan csendes, szinte bársonyosan simult a lábai alá, mintha hóban járt volna. Csak a kopaszodó szederfák árnyéka volt sötét, titokzatos, meg a magasságban egy-egy magányos felhő, amint éjszakai útján elsuhant a fák, a háztetők háromszögei fölött, magasan, elnyulva, mint bozontos, mégis szelid állat, mely titokzatos mezőkre vonul s érthetetlen vágyak űzik.

Az asszony eleinte lassan ment, rettentő fájdalmat érzett a gyomra tájékán, olyan fájdalmat, mintha valami súlyos követ erőszakoltak volna bele, vagy halálos daganat nőtt volna benne percek alatt, összehúzta magát, leszoritotta a fejét, amennyire csak tudta, ámbár hátul, a nyakszirtjén is érzett egy kis sajgást, mintha késpenge tört volna a csigolyák közé. A férfi rugásai... S megint kibuggyant szeméből a könny s mint apró gyöngyszem hullott a fehér porba. Mindene fáj, kívül-belül. Egy fájdalom volt. Néha eszébe jutott a férfi egy mozdulata, amint bal kezével megragadja a nyakát hátul s cipője sarkával rugja, ő szinte megbénul, összeesik, görcsök rángatják, a kegyetlen cipősarok keményen, kérlelhetetlenül, biztos erővel gyomron találja, zuhog rá, a bordái szinte repednek tőle (igen, érezte a bordák törését), sír, sír, de a megvadult ember nem irgalmaz neki, trágárságokat ordít, nagy, táblás képe vörös a dühtől és a bortól, öklei hadarnak, köröskörül hullanak az edények, a butorok dőlnek, irtóztató a lárma, zúg a feje és a fájdalom görcseitől fetreng. Egy furcsa, vonító hang is megmaradt a fülében a lárma keverék között, nem tudta kihessegetni onnét, belevájta magát az agyába; saját nyöszörgését hallotta, mint a kés alatt kegyelemért nyüszítő borjú, félig bögs, félig gyermeksírás, buggyanó zokogásba torzul, tan, ahogy a kés áthasítja a nyakát. Vagy mint amikor gyermekkorában vadult kóbor kutyát vertek agyon botokkal a kert alatt, az adott ilyen nyüszítő, kérő, éhes, fájdalmas, gyermekes hangot a fű között, ahol összeesett. S hallotta férje röhögését is, a káromkodását:

— De most megmutatom én, te szajha, megmutatom! Háhááá, nem tetszik úgye, nem tetszik az orvosság?!

Élesen, tisztán hallotta a rekedt, böszült hangot, a rémület megint a torkára ugrott, szive kétségbeesetten kezdett lüktetni egészen fent a torkában, meggyorsította lépteit s ment, ment, ahogy csak a fájdalom s a gyomrában csüngő nehéz kökolonc engedte.

Most hazamegy, — így okoskodott, holnap látteleletet vetet fel az

orvossal, aztán beadja a válókeresetet. Nem is, nem is holnap. Még ma éjjel. Most rögtön, amint hazaér, felveszi a házat, ágyba fekszik, elküldi a sógora gyermekét orvosért, megvizsgáltatja magát még ma éjjel, ne múlhassanak el a daganatok, a foltok, a sebek, a fájdalmak, lássa az orvos, hadd lássa, hadd írja, annál jobb. Még az ajka is vérzik, még az ajkát is megrugta, csupa vér az ajka, most veszi csak észre... S mintha a többi seb és fájdalom egy pillanatra megszűnt volna, egyszerre csak az ajka sebére érzte, a sós vér fanyar ízét, a vér piros vonalát nézte, mely a holdfényben feketének látszott s lecsurrant a kezefejére is. Megállt egy pillanatra, ahol legfényesebb volt a világosság s a kavicsok élesen csillogtak a porban. Nézte a kezét, forgatta, vizsgálta a foltokat. Most látta csak azt is, hogy milyen elnyűtt a keze. Kidagadnak rajta az erek, a legutóbbi nagymosás lúgmarásai még most is látszanak rajta, körmei feketék és kitöredezettek s ezen a szinte barna kézen, mely olyan a fehér világosság égi fényében, mint egy idegen élőlény hullája, feketén alvad a rácsurrant vér. Megint megnyalta száját, undorodva kiköpött s a zokogás újra megrázta, egész lelke mélyéig rázta, rázta, mint a rugás görse, fokozott fájdalom állta el minden tagját s szinte megbénult. De jó lett volna összeesni ott az ucca közepén, a fehér földön, a fehér kavicsokon, a sötét árnyékok csipkéje alatt s nem menni tovább egy lépést sem...

Szél suhant át a hervadt levelek között, az ágak bólintottak, hullottak a száraz levelek s ez a zörgő, susogó zúgás olyan kisérteti volt, mint a halotti koszorúk csináltvirágának zörrenése. Elfogta a félelem, fázott, borzongott. Le sem törölte szikkadó könnyeit, összehúzódott, ahogy csak lehetett s most már valamennyire megkeményedve s megnyugodva ment az apai ház felé.

Ebben a faluban született. Itt járt iskolába és itt nőtt fel, itt lett eladó lány. Ő volt a legidősebb, neki hoztak először vőlegényt. Egyszer elkezdtek sokat pusmogni, tervelgetni a vénasszonyok, akik ott ölték az estéket a kályha mellett, szüntelenül jöttek-mentek, összebújtak, számoltak s apja, a kevésbeszédű paraszt, egy nap, ebéd után, mikor bekattantotta bicskáját s hosszan kortyolt a borból, kijelentette, hogy:

— Edeje má, hogy férhön menj. Maj nizzünk valakit.

Fülébe zümmögtek a régi szavak. A szomszédasszony óvatosan besettenkedett az ajtón s amikor leült, kényesen, mintha hímes tojás lenne, fényképet húzott elő köténye alól. A fénykép kendőbe volt csavarva; nagy óvatosan és vigyázva tekergette le róla a kendőt.

— Lá, ett a képe ni, — mondta és ragyogó ábrázattal nyújtotta át a fényképet az anyjának.

Az féldoldalt fordította kövér képét s kéjjel mustrálgatta a képet. Majd továbbadta az apának.

— Szép, dörék embör...

Végül aztán neki is odaadták. Egy kis izgalommal vette kezébe a képet, mely leendő vőlegényét ábrázolta. S elnézte hosszan. A kis vizitképen merészpillantású, oldalrafésült hajú, kerekképű, hegyesbajuszú úriembert látott. Szép ember volt. Látszott rajta, hogy finom... Akkor annak látszott! Arca simára borotválva, egész nyivoltán meglátszott,

hogy finom munkával foglalkozik: borbély. Szinte érezni lehetett rajta az illatszerek és kenőcsök szagát.

— Háromezöret akar. Hogy má koronát. — Mondta a szomszédasszony.

— Az sok. Maj a rosseb ád annyit. — Csattant fel az apja.

— Ezörötszáz forint. Nem sok az.

— Hej, hej, de sok pénz az, honnan vegyünk mink annyi pézt.

... Megállt az uccasarkon, a paplak előtt. Odafent a pap kertjében feketén borultak egymásra a fák s a holdfény alig érintette a csúcsokat. Ott még csillogott egy-két hibátlan levél s a vadszőlő olyan volt, mintha tűz futott volna fel az oszlopon, izzó, parázló máglya. Hogy is volt?! Ez az ő vőlegénye. Nem valami sült paraszt. Iparos ember, jó szerencse, egész életében nagyságos asszony lesz, ruhákat csináltat, kalapot hord, cselédje lesz és bent ül a kasszában. Remegett egy kicsit és rettentő boldog volt.

Megalkudtak kétezerötszáz koronában, az öreg rendez be majd üzletet, ad két szoba bútort és staffirungot. A vőlegényt egy délelőtt bemutatták. Igen jól vasalt sötétkék zakkó volt rajta, vállas, magas, izmos ember, igazán szemrevaló, arca pirospozsgás, kezei finomak, körme ápolt, kezelője ragyogó fényes, nyakkendője piros pettyes selyem, cipője francia szabású, nadrágja olyan éles, mint a beretva s mikor helyet foglalt a tiszta szobában egy szalmafonatú széken, két ujjával felcsippentette a nadrágja élét s felhúzta bokáig, hogy össze ne gyűrődjék, még nyilas selyemharisnyája is kilátszott alóla. Nem volt semmije, de majd örökölni fog, hanem igen szép, vállas ember volt, mindenki tisztelettel nézte, igazi úr, a beszéde szabályos, semmi tájzszólást nem lehetett érezni a kiejtésén.

A lakodalom és...

Megállt a kiskapu előtt. A jól ismert ház néma nyugalommal pihent, semmi nesz nem hallatszott ki a lezárt ablakok mögül, szinte hallani lehetett, ahogy a falak és a kerítésdeszkák pihegnek álmukban. Az asszony remegve állt a ház előtt. Körülötte az éjszaka ezer halk hangja zümmögött, egy elkésett őszike trillázott valahol messze, a távolban egy kakas kukorékolt, olyan volt a hangja, mintha érckürtbe fújtak volna. Eszébe jutott róla egy regény, amit mostanában olvasott s amely a római keresztényüldözések korában játszódott. Bemenjen? Szégyelte magát. Húsz esztendei házaselet után megint ez az újabb botrány. Legjobbiban szeretett volna elmenni innét egészen, messze, nem is látni semmit és senkit mindazok közül, amik és akik egész életében körülvették.

Nagyon fáradtnak érezte magát és percről-percre jobban fázott. Kiváncozott a pihenés, a puha ágy után. Mégis csak holnapra hagyja azt az orvosi vizsgálatot, most késő van, nem lehet felverni az egész falut az ő ügyével. Jobb lesz, ha kipihen magát, holnap jobban utánanézhethet a dolognak s be is utazhat Pécsre egy ügyvédhez s meg is bizhatja a pörrel.

Bement.

Megállt a sötét ablak előtt s hallgatta a csendet. Susogott a szél, a hold hidegen és fehéren ontotta sugarait s a hőszerű fény, a fekete,

1926. jan. 16.

5

mély árnyékok zezuga körülvette néma misztikumával és szögletes, mértani formáival. Megkocogtatta az üveget s ez a zengő zaj megregettette minden tagját. Valahol dübörgés, csattanás hallatszott, mintha egy kaput bevágtak volna, távol haragos kutyaugatás felelt rá. Az asszony gyorsan újra kocogtatott s dermedt ujjai félénken táncoltak az ablaküvegen.

*

— Én nem bánom, felüllem ehét a rosseb, de ett nem maradhatsz, — jelentette ki az öregember a csikos dunyhák között s lelógó csapzott bajsza dühösen rángatózott. Megfordult, a rozoga ágy nyikorgott alatta; falnak fordult.

A másik ágyon a vénasszony ült egy szál alsószoknyában és piszkos ingben. Álomtól veres szemhéjai kidagadtak kövér képéből s vastag, zsiros karjait lomhán lelógatta, puffadt kezét keresztbe tette az ölében s maga elé meredt.

— Hej, hej, biza, biza, ejen ám a házaselet. Az embör sohase tudhatai, hogy ki vessze el. Lá, én is mennyit szenvedtem apátokkal, de azért nem futtam haza. Soha. Lá, osztán mégis megöregödtünk.

Nagyot, végtelen nagyot sóhajtott. Úgy tett, mintha vissza akarna dőlni a megvetett ágyba, de mégis meggondolta magát s hosszút és hangosat ásított.

— Ejen késő éccaka ki látta má főnzavarni az embört. Ki látta má.

A borbély felesége ott ült a mécses mellett és összerándult vállakkal görcsösen zokogott.

— Én oda vissza már nem megyek, értik, soha, soha, inkább az uccán vesszek el étlen, inkább megyek koldusnak, értik, de én ahhoz a baromhoz, ahhoz a vadállathoz, ahhoz a részeges disznóhoz, ahhoz a csaló bitanghoz, ahhoz, ahhoz, aki az életemet tönkretette, akitől még csak gyerekem sincs, aki csak hajtott, mint a teherhúzó állatot, aki összevert megint, aki, nézzék, nézzék, hogy összevert, milyen az ajkam, egészen kipattant, ahogy megrugta az arcomat, itt is, meg itt, itt, hasbarugott, gyomron, nézzék, én ahhoz többet vissza nem megyek... Ki vagyok én, ezért vett el, ezért tette tönkre a fiatalságomat, nem elég, hogy tele vagyok betegséggel, nem elég a sok munka, még üt is, üt, ver, cipósarokkal rugdal, engem, hát ki vagyok én, ki vagyok, hogy nekem ilyen sorsra kellett jutni?

Beletemette arcát anyja fekete gyapjúkendőjébe, amit didergő vállára kanyarított, összeomlott a széken, belezokogott a kendőbe s rázta a görcsös sírás. Panaszai, végre kiáradva szívéből, megállíthatatlanul ömlöttek belőle és szeméből is a könnyek, hol vacogott a foga, hol izzadság verte ki homlokát a fülledt odúban, ahol szülei aludtak. Anyja csak sóhajtozott s apja dühösen dörmögött a fal felé, aludni szeretett volna, de nem hagyta a dünnyögő, vinnyogó sírás.

— Hej, hej... Hát aztán mast má róllesz az üzlettel? — kérdezte az öregasszony.

— Én nem bánom, minek kell mindent nekem bänni, minek, mikor tele vagyok sebbel, daganattal, kék fóttal, még én bánjam? Ami elmúlt, azt már úgyse lehet visszacsinálni, öregasszony leszek maholnap és a

veréseket nem lehet rólam levakarni. Ó, hogy az isten verje meg, verje meg azt a gazembert, aki egy asszonyt így megver, így megaláz, így, így...

Szinte lihegett, égett a szeme megalázottságában s úgy érezte, meg tudná ölni azt az aljas bitangot, azt a pomádészagú finom bitangot.

— Maj kibékütök, osztán megen jó lesz. Azér ergye alunni, hónap visszamehetsz, — mondta lassan, bosszúsan a vénember, mert aludni szeretett volna s unta ezt az éjszakai síránkozást.

— Ügy, ügy, jól monddod embör, — hagyta rá az öregasszony is. — Maj megen jórafordul mindön. Elmúlik az. Maj megen meggyógyél az a kis kék fót. Hát. Nem kell ezér a kis izéér mingyá otthagyni az üzletöt, akit mi rëndöztünk bé, nem ám, abbul a fele megillet tégödet, megám hallod-e, csak fekügy le odabé a gyerököknél, osztán maj hónap vissza-mehetsz.

— Soha! Soha! — kiáltotta, rikoltotta az asszony még a gondolatra is fellázadva, hogy ahhoz az embertelen zsványhoz megint visszakerüljön. Arca egyszerre megkeményedett, elszántan meredt a mécses lángjába s szemében úgy villogtak a könnyek, mint a kés hegyei. — Inkább vesszen oda mindenem. Inkább ne legyen semmi az enyém többet, de én oda... oda!... Mit bánom én azt a büdös üzletet, amibe soha jól nem éreztem magam, mit bánom én, akárkit hoz is már abba, majd ellátják a dolgát a bíróságon, majd megyek én holnap az ügyvédhez, majd viszem az orvosi bizonyítványt, hogy az ajkamon megrugott, meg az oldalam tiszta egy daganat, meg a gyomromba mintha követ sülyesztettek volna, meg hogy cipősarokkal törte a bordáimat, meg hogy... Nem, nem bánom, most már elég volt, elég, én is ember vagyok, ha asszony is, velem se lehet úgy bánni, mint a kutyaival...

— Az a sok szép karperec, akit vett fiatalasszony korodba, meg a sok gyűrű... — motyogta maga elé az öregasszony összetett kézzel, mintha imádkozna, kövér arca piros volt az izgalomtól s szeme vizenyösen, halszerűen kimeredt, a mécses kis libegő lángját nézte, mintha aranyholmik ragyognának előtte. — Hát az a sok szép gyűrű, akit masztanába vettetők, az a zafirosgyűrű, vagy mi, meg a melltü, hallod-e, az akkor minnyá ottmarad annál az embörnél, ha te elvász tüle? Legalább bézárhattad vóna a fiókodat, osztán a kúcsot meg elhozhattad vóna, ha má elgyüttél. Mér nem zártad bé? Mér nem hoztad el a kúcsot magaddal? He? Maj osztán mire visszamegy, sömmise lesz.

Ekkor bejött a másik szobából a nagy lármára, beszédre a sógor, meg a másik asszony, a fiatalabb. Mindakettön éjszakai ruha volt, a férfin bokáig érő vászonnadrág, melynek zsinórjai utána kígyóztak a téglán, tarka ing a felső testén, mely fekete volt a pizsoktól s fejére kis sapkát csapott. Vézna ember volt, feketebőrű és feketeképű, szeme apró volt és fekete, orra hegyes és a fogai sárgák. Felesége nagyon vastag nő volt, szénfekete haját két vastag fonatban vállára dobta, alsószoknyája ferdén lógott rajta és fehér vászonréklije feszült a mellén. Vastag nyaka és tokája rengett az izgalomtól. Leült a zokogó, remegő asszonnyal szemben s belehadart a beszélgetésbe, rikácsolón, erőszakosan.

— Kár is ám mingyá ejen komédiát csinyáni, főnzavarni az embört,

1926. jún. 16

aki egész nap dógozik, osztán alig vári, hogy alhasson. Még alunni se hagyik.

A férfi fekete szeméből gúnyolódás villogott.

— Így vótak ezök mindég. Otthagyi, osztán megin jó. Rosseb látott még két ekkora marhát. Mér nem hagyod ott a fenébe, mi, hagyd ott azt az úri bitangot, osztán ne óbégass annyit. De ti csak ezt tuggyátok. Összevesztök, osztán futsz haza, dörömbösz az ablakon, óbégatsz, risz, fogadkozó, fönveröd a házat, falu csúfjává teszöd a családodat, az embört pletykára adod, hogy rágja a sok бүdös paraszt, akinek sömми dóga sincs, mint a más böcsületit rágni. A rosseb ott egyön bennetöket rakásra, mit hányítok fön mindég az embör nyugalmát, két bolond marha, mi? Minek túród el, ha ütver? Osztán...

Kiköpött. Utálattal, haraggal, mert gúnyosan indul ugyan, marón, csipön, lenézöen, de dühösen végezte. Néhány lépést tett a szük odúban, zsebre akarta vágni szörös ökleit, de nem volt rajta nadrág. Meztelen talpaival kényesen lépegetett a hosszú, szük gatyában.

— Meg osztán a fele haszon is megillet, — folytatta a vénasszony lelkes magyarázatait s már egészen kidörzsölte szeméből az álmot.

— Ergyetök alunni, — marrant rájuk az öregember a dunyhák közül s megint láthatóvá vált hosszú, csapzott, röttszínű bajusza, sovány kezével belehadart a levegőbe.

Az uccáról hosszan elnyújtott kiáltások hallatszottak be. Mindnyáján némán figyeltek. A konyha ajtaja nyitva volt s a másik szoba ajtaja is, onnét tisztán hallatszott az elnyújtott, vonításszerű hang, mely félelmetes volt, mint a veszett kutya, vagy a téli éjszakán összeverődött farkas üvöltése. A holdfény olyan fehér volt a villogó ablaküvegek mögött, olyan kék és fehér, olyan csendes, hideg és sivár, mint a hóval fedett pusztaság. S ebben a fehér pusztaságban vadul, elnyújtva, vonítva hasított bele a csendbe az üvöltés.

— Itt van. Már itt van. Utánam jött, — rebegette az asszony s összehúzódott a széken, minden kiáltásra megrezzent s elfehéredett, mint a halott. — Ó, a vadállat, halljátok, hogy bömböl utánam, meg akar ölni, meg akar verni, rugdalni, halljátok a vadállatot? Nem, nem, ehhez soha vissza nem megyek. Elég volt.

S a csendben hallatszottak a kiáltások az uccáról, ahogy ott állott a vadember a néma holdfényben s ordította a trágárságokat, a szidalmakat, káromkodásokat és fenyegetéseket, ha felesége azonnal haza nem megy.

— Zsiványo-o-o-ok! Adjátok ki a feleségeme-e-e-et! Mindenkit agyonverek, ha haza nem jö-ö-ön! Ringyó-ó-ó-ók!

A sógor röhögött. Köröskörül dühösen ugattak a felzavart kutyák.

*

Feküdt a diványon, összehúzott tagokkal, fekete kendőbe burkolózva s néha lehunyta a szemét. Olyan fáradt volt, annyira nehezére esett még a nézdegélés is, hogy a szemét sem szeretette kinyitni. A kínosan rendbentartott szobában (ez volt a szép szoba), olyan áporodott illat terjengett, mintha halottat rejtettek volna el valahol, egy szekrény

mélyén. Ez az illat beleszívódott a bútorokba, a piros rózsagirlanddal diszített falba, a cifra függönytartóba, a levegőben szállongott, ránehezedett a tüdőre s megbénította azt, aki sokáig szívta. Mintha kriptá lett volna ez a szoba, bebútorozott kriptá, százados halottakkal, koporsókkal, gyaluforgáccsal, szurokkal és avult csontokkal, szállott, illant az illat s megfojtotta az akaratot. Az asszony minden tagja fájt, egészen kicsire húzódott össze, elgyötört, összevert sajtó testét mint hullát engedte át a tétlenségnek s lelke is fásult volt, nem látott semmi célt már, semmi olyasmit, amiért érdemes lett volna felkelteni a diványról, melynek rugói rosszak és süppedtek voltak.

Félhomály borongott a szobában, az esős ős nehéz félhomálya. Kint egyenletesen, suhogva, csepegvé hullott az őszi eső, végtelen pókhálószálaival fátyolt szőtt az ablak elé s a cseppek néha végiggördültek az üvegen, mint a könnyek. Az ereszcatornában ütemesen csengett-bongott a locsogó víz, a bádóg olyan hangot zengett hozzá, mint a távoli mezőkön legelő csorda kolompja. Az asszony órákon át hallgatta ezt az ütemes, egyenletes bongást, megbénulva és apatikusan.

Majd elmegy az orvoshoz. Nincs értelme, hogy idehivassa. Ebben a térdigérő sárban nem hajszolhatja nővére kisleányát az orvoshoz. Jobb lesz, ha maga megy el, legalább nem lesz olyan feltűnő. De majd csak délután, addig rendbejön egy kicsit, hiszen most még a lábát sem tudja mozdítani, a száján is szinte nyílt még a seb, így nem mehet ki az uccára. Igaz, hogy az ajkát eltakarhatná, de mégis csak jobb lesz, ha vár délutánig. Legalább a kis forró leves lelket önt bele. Olyan kimerült, szomorú, kétségbeesett, egy kis táplálékot kell magához vennie...

Még aznap reggelit sem evett.

Elgondolta, hogy ilyenkor szokta ő otthon tűzre tenni az ebédet. Most nem lesz pont délben ebéd, mint húsz esztendőn át minden nap. Talán tűz sincs a konyhán. Minden úgy van most is, ahogy tegnap maradt, törött edények a téglán, feldöntött bútorok, elhajgált ruhadarabok, ételmaradék, az ablak párkányán a palacsinta is ott van, ki tette volna el... Máskor ilyen időben már vígan ég a tűz és rotyognak a fazekak, ott sürgött-forgott a tűz körül, máskor, máskor... Nem érdemes, — gondolta s jobban beleburkolózott a kendőbe —, semmi sem ér semmit, igen, ha úgy volna, mint a Courts Mahler regényében, ami olyan szép volt, hogy az asszonyok szerelemben élnek a férfi oldalán, a hős kitart hölgye mellett tűzön-vízen át és a boldogságot együtt teremtik meg, mint valami paradicsomot, amelyben szeliden bégetnek az oroslánok s az elefántok tigrisekkel ölekeznek... Butaság, — s elmosolyodott a groteszk képen —, az élet nem regény s ha eláll az eső, azonnal megy az orvoshoz s aztán Pécsre, megindítja a válópört, ő oda többet, abba a házba, ahhoz a tűzhelyhez vissza nem megy...

Benyitott az anyja. Mint rendesen, most is féloldalt lógott rajta a szoknya és piszkos volt, meztelen lábán valóságos sárgoloncok csüngtek. Megállt az ajtóban s vastag derekán csipőre tette kezeit.

Az asszony a diványról irtózva nézte. Szinte úgy érezte, az ő tiszta, rendes szobájába lépett be sáros lábbal s lehunyta a szemét, hogy ne lássa ezt a kétségbeesett, piszkos asszonyt.

1926. jan. 16.

— Hát szóval... — kezdte lassan a vénasszony —, csak nem akarsz visszamenni. Nem bánod hát, akármilyen is lesz avval az üzlettel. Akárki is ül a kasszába. Csak legalább a kasszába béülhetnél, lá ahon jogod van, fele jövődelöm megillet, hallod-e, csak nem kellene kidobni a sárba azt a pénzt? Minek legyen az azé az emböré, ha má etthon is vagy? Azér én azt mondom, hogy ergye oda, osztán ülj bé a kasszába, rá se kell nízni azér arra az embörre, köszönni se kell neki, csak bémégy, osztán egyszörűen béülsz a kasszába. Fözni se kell. Délbe hazagyühetsz enni.

Még be sem fejezte, amikor az öregember is betotyogott a szobába, átbotorkált a deszkasávokon s letelepedett egy székre, éppen szemben a divánnyal.

— Hallod-e, hát szóval te már ett akarsz maradni. Azér adtalak férhön. Azér adtam kétezeröt száz koronát annak az embörnek, hogy mast én tartsalak, mi? Meg üzletöt, meg két szoba bútort, konyhaedényt. Magunk is szűken vagyunk, hallod-e. Azér mondd meg, hogy mit akarsz. Mer csak úgy hazagyünni, aztán fogyasztani ett a húst, zsírt, kenyeret, meg alkalmatlankodni, háborgatni a háznépet... Azér azt mondom, jobb lenne azokat a holmikát, aran, meg ezüsthummit edehozni, hogy legalább valamit hozz vissza abbul, amit elvittél. Osztán az ágyneműt is. Meg mifene. Mer így egy kicsit izé... drága... Belát-hatod, hogy a mái háborús velágba, amikor az embörnek sömmije sincs...

Mereven a lányára nézett s kiköpött maga elé a padlóra. Az asszony még jobban összehúzódott, aztán nagyon halkán, szinte nyögve mondott egy-két szót.

— Én nem akarok itt maradni örökké. Nem akarok zavarni senkit, tudhatják. Csak addig, amíg egy kicsit... Hiszen a kutya cipősarokkal rugdalt! Tele vagyok daganatokkal, nézzék az ajkamat is... — És most százsorosan érezte a sebeket és foltokat, melyekkel el volt borítva a teste. — Csak ki akarom magamat pihenni egy kicsit, aztán majd ad bizonyítványt a doktor és bemegeyek Pécsre, megindítom a válópört. Mit kaptam én tőle majdnem húsz év alatt? Betegséget, a gyerekem halva született, ő meg ütött, vert, olyan vagyok, mint egy rongy...

De érezte, hogy nem érdemes beszélni. Kicsurrant a könnye, szipogott s nagyon elhagyatottnak érezte magát. Csak egy barátnője volna legalább, valaki, akinek kipanaszkozhatná magát. Eszébe jutott a palánk, mely fölül kicsorbult s a vakolat is lehullott már az oldaláról, meg a féloldalra dőlt kapu is és lépcsőfeljárt mellett az elvirágzott, didergő leánderfácska. Nagyon fájt mindez és nagyon szégyelte magát miattuk. Hogy is nem látta meg már régen, hogy a falat meg kell igazítani és a leánder elfagy ilyenkor? Neki azonban már semmi köze mindehhez, neki már nem otthona az a ház, a tűzhely hideg és üres, a rézedények a falon hiába csillognak, a rendetlenség, a törött holmik halmaza szanaszét már olyan mindegy neki... De hát hol is lesz az ő otthona? Itt? Hol húzza meg magát addig, amíg a pör lefolyik? Hiszen az eltart talán félévig is, vagy még tovább. S eszébe jutottak a szekrényfiókban heverő ékszerek is, háborús esztendőik szerzeményei, mikor a pénzt ékszerre

kellett váltani, hogy pénz maradjon. A karkötők, a gyűrűk, a melltűk; különösen egy szép aranyórát sajnált, méteres vékony lánc tartozott hozzá s az olyan szépen folyt le a nyakáról, mikor kiöltözött s az órát is az övébe dugta. S a kis óra ott hentereg a többi között, senki sem vigyáz rá, vagy az a vadállat még utóbb mindent elad dühében, az üzletet, az ékszereket s aztán egyszerűen elissza a pénzt, amit ő szerzett, amit együtt szereztek...

Szinte már felugrott, hogy elmegy és bezárja a fiókot s elhozza a kulcsát, de meggondolta magát. Nem, nem megy oda többet. Az után a megalázottság után. Délután felkeresi az orvost, aztán megy az ügyvédhez. Elvállik.

De addig is mi lesz az aranyholmival, meg a leanderrel? A kapu és a kerítés nem olyan nagy dolog, ahhoz neki már semmi köze...

Érezte, hogy fel kellene kelni és hazamenni ezekért a holmikért, de elírtózott a gondolattól, hogy férjével a küszöbön találkozna és az gúnyos vigyorgással végigmérné: na, hát már visszaódalgott?

De hogyan menjen el az orvoshoz is ilyen esőben kabát és ernyő nélkül? Meg a magas cipője is otthon maradt, hogyan caplasson a sárban?

Dél felé úgy érezte, hogy kezd éhes lenni. Mintha a fájdalmak is enyhültek volna egy kicsit. Ugyan az ajka szögletében most is erősen sajgott a seb, de másként már alig érezte az ütlegek nyomait, csupán a kék foltok maradtak és virultak rajta.

Nagyon kellemetlenül érezte magát ebéd alatt. Elfelejtették kezére adni a kenyeret, majd meg kanala nem volt s nem mehetett utána, mert beszorították a sarokba, ahonnet nem volt kijárás. A sógor tele szájjal magyarázott egy furcsa disznóvételt, közben minduntalan úgy tekintett rá, mintha átnézne rajta. Egyszer csak minden átmenet nélkül rákezdte:

— Találkoztam az uraddal, már kialudta a részögségit, azt se igón tuggya, mi történt akkor éccaka. Azt mongya, ergye vissza hozzá, aztán ujjal se nyúl hozzád.

— Az ám, legszöbb a békesség, — motyogta ájtatosan a vénasszony.

— Én? Hogy én ahhoz a bestiához visszamenjek? Hát ha itt csúszna előttem a sárba, aztán úgy könyörögne, visszamennék-e? Soha. Kár minden szóért. Soha!

Felkelt az asztaltól s bement megint a szép szobába.

Az eső suhogott, néha szélrohamok kerekedtek, felkavarták az esővizet s apró gyöngyökben az ablakokra verték. Ilyenkor a fonnyadt, átázott falevelek is rajokban repültek szanaszét s keringve csapódtak le a sárba. Az asszony ott állt az ablakban s nézte az uccát. Bokáig, térdig érő sárban cammogott el néha arrafelé egy-egy ember, az asszonyok fejükre borították biklájukat, szekér zörgött nagynehezen s a lovak belegázoltak a híg csatakba... Nézte s arra gondolt, hogy el kellene hozni a magas cipőjét, meg a kabátot és esernyőt, így még csak az orvoshoz sem mehet el.

Ott aludt a hullaszagú diványon, a kriptaszagú szobában. A rossz rugók rettenetesen nyomták minden tagját s ekkor érezte megint a

1926. jan. 16.

11

fájdalmakat. Milyen jó lett volna odahaza aludni az ő megszokott jó puha ágyában, hallgatni az eső csurgását, a szél suhogását. S a kis leander még most is odakint ázik a lépcső mellett. Hánykolódott ide-oda, nem tudott aludni s képzeletében egész gyermekkora, egész élete elvonult előtte. Hiszen ő is álmodozott arról a nagy-nagy szerelemről, amit né-mely könyvben olvasgatott már, amiről annyit beszélnek s amiről szín-darabokat írnak. De az élet egészen más. Most ott vannak az ékszerek és a kasszában nem ő ült ma egész nap. Ki tudja, mit fog művelni az a bolond fráter? Mi van ma? Szerda. Meddig megy ez így? Holnap talán nem esik az eső és elmehet az orvoshoz...

*

De másnap is esett.

Harmadnap is. Már nem is volt érdemes elmenni az orvoshoz. Hiszen a daganatok teljesen leaptak, a kék foltok lassan halvány-zöldbe bágyadtak s ajkán is kezdett gyógyulni a seb. Nem tudott tétle-nül heverni már a diványon s nem birta a kriptaszagú szobát, pedig valamikor gyermekkorában milyen megszokott és otthonos volt mindez, meg az öreg divány is, rossz rugóival. Dolgozni szeretett volna, meg-főzni az ebédet, rendet teremteni a házban. S közben a kínzó képek nem hagytak nyugtot: a konyhában már harmadnapja hideg a tűzhely, még a megmaradt palacsinta is ott van az ablakpárkányon és a macska, szegény, senkitől sem kap enni. A félrebillent kapun segíteni kellene, a palánkot még addig kellene megjavíttatni, amíg az eső, a szél, a téli fagy és hó meg nem árt neki s le nem hordja róla azt is, ami megmaradt. S a leandert is be kellene vinni onnét, mit vétett az az árva kis fa, hogy ott kell megfagynia a lépcső mellett s nem esik meg rajta senki szíve?

Holnap vasárnap. Ma este szombati borotválás, nyírás, ott van a fél falu, senki sem lesz a kasszában, az csal, lop, aki akar s elvégre igaza van az anyjának, neki joga van ahhoz, hogy a kasszába beüljön s elszámoljon az emberekkel! Mi lenne, ha egyszerűen, köszönés nélkül beállítana annak a csirkefogónak a házába, nem szólna semmit, még csak pillantásra sem méltatná, hanem egyszerűen beülne a kasszába, ellenőrizné a bevételt, aztán megint otthagyná isten nevében? Ehhez joga van. Elvégre feleség. Neki is része van abban a jövedelemben. S ha már ugyis elválnak, legalább nem hagyja megrövidíteni magát, leg-alább nem foszthatják ki...

Valóságos izgalom futkosott ereiben, ahogy a szombat esti lázas munkára gondolt. Hallotta az ollók fürge csattogását, orrában érezte a pomádék, brillantinos üvegek illatát, a szappanszagot, látta maga körül a torzonborz férfiakat s a símákat, tisztákat, rendeseket, illatosakat is, akik szinte újjászületve hagyták el a forgószéket s megsimígtatták állu-kat, belenéztek a tükörbe s meg voltak elégedve magukkal. Csak-ugyan... el kellene menni s odaülni a kasszába, egyedül nem tudja elvégezni azt a munkát senki...

Le s fel kezdett járni a homályos szobában. Már nem maradhatott tétlenül. Mozogni kellett. Semmije sem fájt. Talán nem is volt az egé-

szen úgy, mint ahogy emlékezett rá, avagy tán nem is emlékezett? Meg kellett erőltetnie az agyát, hogy visszagondoljon arra a megalázó jelenetre, amikor...

Nem, jobb nem is gondolni rá!

Bejött az anyja. Nagykeservesen letelepedett a divány sarkára, mintha kimélni akarná s nem tudja, vajjon a csontja, vagy a diványa-e az értékesebb.

— Jaj, jaj, de elfáradtam. Minnyá dógot magamnak kell ellátani. Pedig én má nem vagyok mái gyerek. Nem ám.. De hát... te is etthon vagy, osztán csak egyik nap men a másik után, osztán nem csinyász sössmit. Mi lesz avval a pörrel?

Avval a pörrel? Je, a pör, persze. Ebbe a ronda esőbe nem lehet kezdeni semmit. Az orvosi bizonyítvánnyal is elkéstem, mert már... izé, alig van valami bajom... De azért, mihelyt jobb idő lesz, elmegyek és... különben legjobb lenne, ha maga elmenne a kabátomért, meg a magas cipőmért, így igazán nem mehetek sehová.

Sógora megállt előtte s cigarettát csavargatott, lábát szétvetette s a fekete ujjak fölött gúnyosan rámeredt fekete szemével.

— Na, az üzlet tele van, hogy milyen lopás möhet ott, rosseb tuggya.

— Mit csinál az a... az a vadállat?! — kérdezte s mert nagyon megszokta már, vadállatnak nevezte az urát.

— Az urad?! Nő, az mast benne van a szőszba. Könyörög, hogy beszéljelek rá, ergye vissza. Vagy ha akarod...

— Én? Én menjek vissza?! — kiáltott fel haraggal, méltatlankodva. — Ő sértett meg engem s még én menjek vissza? Tán még bocsánatot is én kérjek?

— Az lenne a legjobb. Ergye vissza, osztán kérj bocsánatot, neköd köll engenni, te vagy az asszony, — oktatta alázatosan az anyja.

— Eljön az ide is, ha te megengedöd, — mondta a sógor s szeme még gúnyosabban villogott. — Maj én megmondom neki, hogy gyűjjön, osztán kérgyön bocsánatot. Megígéri az azt is, hogy többet nem iszik.

— Itt kérjen tölem bocsánatot, itt előttem, — toppantott lábával az asszony keményen. — Az ígéreteire nem vagyok kíváncsi. Sokszor ígérte az már, hogy nem iszik, de mindig hazudott! Hazudott az akkor is, mikor megesküdütt, hogy holtomig szeretni fog...

Kibuggyant a könnye s elfordult. Kinézett az ablakon. Esett, esett az eső egyhangúan, az este már kezdett ereszkedni, fújt a szél...

A sárban vidáman pepecseltek a rucák s az asszonynak eszébe jutottak most a gazdátlan baromfiak is, amelyek nem is kaptak enni, mióta ő elment hazulról.

*

A sógor vállánál fogva taszigálta előre a borbélyt, mintha erőszakkal hozta volna magával az üzletből, vagy valahonnét az országútról. A borbélyon bő őszikabát volt, sapka a fején s nadrágja fel volt gyűrve bokáig a sár miatt. A konyhában ott ült a mécses mellett a vénasszony is, meg az öregember és a fiatalabb asszony.

1926. Jan. 16.

13

— Itt hozom az uradat. Na, előre, te bitang, kérd meg a feleségedet, hogy ne haragudjon, egye meg a rosseb, ígérd meg, hogy nem tángálsz el többet, na előre, te részög disznó, ne szégyőd magadat...

Az asszony kiegyenesedett s úgy nézett le az urára, annak lehajtott fejére, készakarva összegörnyesztett vállára, az egész szánalmat könyörgő alakra, mintha minden hatalom az ő kezében lenne s most ha akarná, vérpadra küldhetné ezt a közönséges bitangot. Fellázadt benne még egyszer az ember, az ember, akit megrugdaltak benne, akit cipősarokkal tiportak meg, eszébe jutottak mindazok a gyalázatos emlékek, amelyek ehhez a férfihoz kötötték, a homlokához vágott szódásüveg még ma is sajgott a szeme között, a verések mind felújultak lelkében, a megaláztatások s a legszörnyűbb: halvaszületett gyermeke. Ehhez, ehhez a gyalázatos, jellemtelen, komisz, vad, részeges, betegvérű emberhez adták őt, ehhez kellett neki húsz év óta minden óráját odakötni, ennek áldozta ábrándjait, vágyait, álmait, jobb érzelmeit... Ennek, aki lehajtja a fejét előtte s összehúzza a vállát, aki hazudja minden mozdulatában a megtörtet, akinek minden pillantását, hangsúlyozását, köhhentését úgy ismeri, mint a ruháit, ennek... Hogy menjen haza, mert szombat van és a kasszában nem ül senki... Négy nap óta nincs rend s a kapu ferde, a fal csorba, a leander megfagy, a baromfiak röpdösnek az éhségtől s a konyhában ott vannak a széttört edények...

— Juliska... — motyogta reszelős, meghatott hangon az ura, ferdén felpillantott rá, s mindez olyan hazug volt, hogy maga a férfi is érezte, de azért ennek már így kellett lennie. — Ne hagyj el... Bocsáss meg... Gyere haza...

— Na, ne sokat komédiázzatok, rosseb egye meg, — szólt közbe sürgetően a sógor —, intézzétek el, úgyis az lesz a vége. Na, bocsáss meg neki. Megbocsát, hallod, mi?!

— Úgy, úgy, jobb is ám a békeség, — sóhajtott a vénasszony örömmel s a combját simogatta. — Ergye csak te haza, aki férhön men, annak már az ura mellett a helye.

— Nem iszol egy pohár bort Gyula? — vetette fel a kérdést közömbös hangon a vénember, aki tudta, hogy ilyenkor szombaton nem borozhat a veje, hiszen az asszony is azért kell, mert nyakára érett a munka.

— Nem, nem, köszönöm papa, most nem lehet. Hát akkor... talán mennénk is, Juliska?

Udvariasan karját nyújtotta az asszonynak. Az elfogadta. Befűzte karját a férfiéba, hiszen odakint sötét volt már jóformán és a sár is olyan nagy, el kellett fogadnia. De nem szólt semmit. Rá se nézett a férfire. Az nem sokat fájlalta, örömmel kívánt jóéjszakát s kiléptek a házból.

A férfi kibontotta az esernyőt, — az asszony esernyőjét —, jól megfogta a felesége karját, aztán megindultak. Az eső kietlenül esett, suhogott a szél s már a papkert nagy fáit is megbontotta a hűvös, kegyetlen ősz. A vadszőlő már nem tüzelt, kihamvadt üszke feketén, összezsugorodva csüngött az oszlopon, a szétrebbentett falevelek az asszony lába elé hullottak s elvesztek a sárban. Most jöttek hazafelé

kis csapatban a szomszéd tehenei. Lassú ütemben tocsogtak a sárban, a kapu előtt egyszerre sietni kezdtek s bekanyarodtak a jól ismert otthonba.

A borbély és felesége is sietett az üzlet felé, szótlánul, bokáig a híg csatákban cuppogva s hamar betértek a félrebillentett kis kapun, a csonka palánk mellett.

Súlyosbító körülmény!

Enyhítő körülménynek kérem betudni... Ezek a szavak akkor hangzottak el, amikor a védő kimerítette már az összes okokat, amelyek védenek ártatlanságát igazolják, illetve a bűn elkövetésére ellenállhatatlanul sarkalták. Enyhítő körülménynek tessék betudni, hogy *ittas állapotban* követte el tettét... Ittas állapotban, gondolják meg a bíró urak, amikor leülnek a tanácskozó asztal mellé, ittas volt szegény, részeg, dülöngött, azt se tudta, hol van, már többször el is esett, sőt a lépcsőn még a fejét is betörte, ime az orvosi látélet, ittas volt, *azt se tudta, mit cselekszik*, úgy vette elő revolverét s adott le hat lövést a Rákóczi úton, nem tudhatta, hogy ott járó-kelek vannak, annál kevésbé volt szándékában az ártó cselekedet, mert hiszen nem is ismert senkit az éjszakai utcán s ha ismert volna is, akkor sem látta volna a szesztől...

Tessék hát felmenteni ezt az embert, a józan ész, a humanitás, az irgalom és belátás nevében, hiszen — ártatlan...

Milyen különös is, hogy józan, jól fészült vagy kopasz urak, polgárok óralánccal és kobak-kalappal, kivasalva s illatosítva, érettségi bizonyítvánnyal s diplomával a zsebükben az ittas ember számára nyilvános tárgyaláson, hasonló józan s komoly urak között, fényes nappal s a rendőrség hivatalos állam ellenőrzése mellett *enyhítő körülménynek* nevezik az

ittasságot. Egy ember, ime, annyira elfeledkezett magáról és emberiségéről, hogy tökrészegre szívta le magát, sőt revolvert ragadott s polgártársai életét veszélyeztette, annyira lealjasult, hogy nem is tudta: mit cselekszik, ime, ennek az embernek enyhítő körülményül kívánják betudni ezt a megfélemezést, ezt a lealjasulást, ezt a, mondjuk ki: *elállataskodást*, enyhítő körülménynek, tehát igazolják az ő cselekedetének s iszákosságának minden otromba, undorító s szánalmas szennyét.

Enyhítő körülmény... Vajjon lehet-e enyhítő körülmény annak számára, nem az ittasság maga, de akár az ittasságra való hajlam, aki rossz példát ad másoknak s pálinkától, bortól félőrülten bele-gázol mások életébe? Svédországban, — hogy egyebet ne mondjunk, — ha valaki így berúg, annak neve másnap az ujságok hasábjaira kerül, ha nem büntetik meg egy-két hónapi fogházzal a részegségért, aztán küzdhet a felkavart utálattal, megvetéssel, lenézéssel, *ami arra is eléggé alkalmas lehet*, hogy egzisztenciáját veszélyeztesse. Vajjon miért nem megvetésre méltó hazánkban az olyan ember, aki disznóvá válik néhanapján s a sárban hentereg s miért megvetésre méltó Svédországban? Miért nemzeti virtus minálunk az ivás, miért kell mindenkinek, aki falun tekintélyt, tiszteletet akar szerezni és közmegebecsülést, úgy innia, mint a pelikánnak s úgy ordítóz-

Magyarország 1926. jan. 17. 13. sz. 8.

1926. Jan. 17.

nia, mint a fenevadnak? *Miért nyert nálunk polgárjogot a részegség, annyira polgárjogot, hogy enyhítő körülménynek kívánják betudni, miért lehetséges az, hogy nálunk valaki részegen mindent elkövethet, félholtra verheti haragosát, leüthet valakit, lövöldözhet az uccán, kabátot is lophat, miért lehetséges ez? Avagy nálunk valami egészen más értelmezése van az úri magatartásnak, az önuralomnak, a keresztényi mértékletességnek, nálunk egyáltalán egész külön erkölese van az iszákosság-
nak, vagy talán a részegek maguk alkalmazták magukra legelőször az enyhítő körülményeket?*

Csodálatos is; aki gyermekszemmel s ártatlanul nézi a dolgokat, azt kell hinnie, hogy ezek a komoly, kopasz, aranyláncos józan polgárok köröskörül bekötött szemmel járnak s cselekszenek. Razziát rendez a rendőrség kokain és morfium után, a kokain-árusokat beviszik a rendőrségre, megbüntetik őket, — sajnos: elég gyengén, — de azokat, akik alkohollal mérgezik magukat s másokat, még csak nem is ellenőrzik. Nem rossz néha egy kis szívvidító bor jóbarátok körében, de már aztán kivinni a mánort az uccára, dolguk után járó emberek közé, kivinni úgy, hogy azok megbotránkozzanak rajta, hogy esetleg testi épségüket is áldozzák ezenfelül s ezt aztán enyhítő körülménynek betudni, uraim, ez már homlokegyenest ellenkezik a józan ésszel. Ez már, hogy úgy mondjam: részeg logika.

Mennyi szenvedéstől s gyalázattól kímélték volna mag az embereket s az országot akkor, amikor a románok bevonulása után a bor, pálinka és abszint volt a diktátor köröskörül, mennyi életet menthettek volna meg s mennyi értéket, ha a részegség polgárjoga nem lenne minálunk mindennél erősebb polgárjog. Sok autó nem indult volna el a Duna felé, sok fából nem vált volna akasztófa és sok jó koponya nem hasadt volna ketté a puskatus alatt. S ha a falusi népnek nem nyújtana csiklandó biztatást az urak virtuskodása a kocsmán, sok család nem fulladt volna pálinkába és sok ház, föld nem üszött volna el a bor hullámain. Sok jó magyar maradt volna nálunk s nem hajózott volna Amerikába s az Ormánység se veszne ki többek között, ha nem borral, pálinkával öntöznék a burjánzó ösztönöket...

Tessék meggondolni: enyhítő körülmény-e az, ha valaki civilizált ember letére, civilizált államban állattá aljasul, avagy inkább súlyosbító? Ha pedig az, akkor vajon jék mindenkinek szegyenére a berúgott, garázda ember s legyen az alkoholos állapot súlyosbító körülmény a komoly, józan, tanult és mérlegelő bíróság előtt.

Kodolányi János

A mezők lilioma

Írta: Rodélnyi János

Csosztek ur belehuzta nyakát a rongyos kabátba s didergett.

— Valamikor én is másképpen beszéltem; — vacogta s a stilusa rendkívül válogatott, előkelő, szabatos és csiszolt stilus volt. Ha nem cuppogtak volna talpatlan cipői a sárban, amely itt a Duna szélén meglehetősen sikos volt, azt hihette volna az ember, hogy valami előkelő hivatalnok beszél. — Valamikor házam volt. Hja, ja... Ilyen az élet. A földemet is eladtam. Utóbb csak egy kis szobám volt a saját házamba, vagyis akkor már nem volt a sajátom. Ja, ja...

Reménytelenül sóhajtott s szavai úgy kopogtak, olyan vigasztalanul, hogy szinte összevegyültek a Duna hullámverésével s a szél suhogásával. Vigasztalan, kietlen, sivár hangverseny volt. S a lépteik csikorogva cuppantak az iszapban.

Csosztek ur társa, egy hosszú, sovány, sánta figura, cigarettázott s igen nyugodtan nézegette a tejszerűen sűrű ködöt, melyben a Hold távoli karéja derengett s a végtelen víz gyűrűztette félelmes hullámait. Ez az ur mély basszushangon szólt egy-egy szót s hangján megéreződött, hogy van némi hajlama a humorhoz.

— A mezők liliomai nem fonnak, nem szőnek, — állapította meg higgadtan — s ómbór mi nem vagyunk Salamonnól ékeesebbek, de azér a bőrköba megalhatunk ma is...

Palócos kiejtéssel beszélt.

— Ha aztón elfelejtenek a hekusok, elhozom azt a kis szaharint a csehektül.

— Valahol itt kell annak a bárkának lenni, — vacogott Csosztek ur s iparkodott eltűnni a rongyos kabátban, mint csiga a héjában szokott. — Ez a köd kellemetlen. Hja, ja... Valamikor a tűz mellett vártam a vacsorát ilyenkor este...

— A bőrka! — Nyujtotta ki hosszú karját a palóc: Vranek ur. — Belekötözünk, lesz ottan kólyha is, tüzet rakunk, he-he... Magónak pólinkója is van Csosztek ur.

— Hja, ja... Rámfér a melegítő, vagyis a snapsz.

Csakugyan, a bárka, melyen egész nyáron fát hordtak a szomszédos hegyekből, ott feküdt a tejszerű ködben, feketén, némán és sulyosan. Kimeredő orra alatt a horgonykötelek vékony bajusza feszült s fara körül, a kormánylapátnál, vibráltak, csettegetek, locsogtak a szélverte hullámok. A kormány rudja hegyesen fölmeredt a semmibe.

Csosztek ur olyan óvatosan lépett a partravont kis csónak felé, mintha bálipő lett volna a lábán s nem akarná besározni. Kiterjesztett karjaival egyensúlyozta magát s gombtalan kabátszárnyai fantasztikusan libegtek, csapkodtak a szélben, mintha a gomolygó világűrben szálló Adám lett volna. Vranek ur pedig leakasztotta a partradobott rozsdás, sáros vasmacskáról a drótkötelet s maga is az imbolygó ladikba lépett.

— Ideje fedél alá kerülni, — mondta humorral. S eltaszította a ladikot.

Nesztelenül siklottak a bárka oldala

Magyarország 1926. jan. 20. 15. 74. 2.

1926. Jan. 20.

mellé, a kis lépcsőhöz. Csoztek ur megragadta a deszkalépcsőt s libegő szárnyakkal föltornászta magát.

— Vranek ur, — szolt a cimborájának — odafent, mintha tüzet látnék, vagyis füstöt...

— Lóm csak, — mászott utána a hosszú palóc — még fűzhetnénk is, ha vóna hus.

Azonban a következő pillanatban beljükdermedt a szó: éktelen ordítás bődült meg a bárka, sötét fenekén.

— Rablók! Rablók! Betörők! Zsiványok!

Csoztek ur lehuzódott a párkány mögé, Vranek ur azonban hamar összeszedte magát s ellenkezőleg: éppen ki egyenesedett, szinte kétszerakkorára nyúlt, hogy beláthasson a hajó belsejébe. Az ordítás újra behasított a ködbe s végig fölverte a láthatatlan partokat.

— Segítség! Rablók! Zsiványok!

— A gazda... — sugta Csoztek ur s reszketett.

— Dehogyan a gazda, — dörmögte kedélyesen Vranek — csak annak akar látszani. Persze. Ugorjunk csak egy cseppet Csoztek ur, aztón tegyük a vízbe.

S mintha rugón járt volna, két-három lépéssel lerohant a fekete hajófenékebe, hogy csakugy dübörgött alatta a deszka. Csoztek ur utána, kissé óvatosabban ugyan, de talán még erősebb, hősibb dübörgéssel. Mire észbekapott volna, már lefogták a káromkodó, üvöltő szegénylegényt.

Anélkül, hogy egyetlen szót szoltak volna egymásnak, elkezdtek huzni a lefo-

gott embert fölfelé a grádicson.

— Eresszenek, — nyögte az — a lelkit neki, én vagyok a gazda... Rablók!

— Ne abajogj, — szolt rá nyugodtan Vranek ur — ha te vagy a gazda, hót megfürdesz egy kicsit.

— Gyilkosok! Nem én vagyok a gazda! Segítség!

— Iéppen azért. Megfürödsz egy kicsit. Ez a mi bőrkórk!

Azzal meglódították a szerencsétlent s behajították a ködbe és mélységbe. Feketen kalimpált az ordító ember át a párkányon s belezuhant a semmibe. Pillanat múlva csak a prüszkölése s erőteljes csapkodásai hallatszottak alulról.

— Jó mulatóst a strandon.

S meg sem hallgatva a dühös káromkodást, leballagtak a bárka fenekébe.

Még égett a tűz. Odakuporodtak mellé s lábaikat maguk alá huzzták. Csoztek ur lebernyegéből előkerült a butykos. Vranek álmátagon cigarettát sodort s borotválatlan, sápadt és vékony arcán játszott a tűz fénye. Melegedtek. Megrakták a kis vaskályhát hulladékkal, forgáccsal s bémulták a tűz játékát. Köröskörül halotti csend ringott a fehér ködmasszában. Suhogott a szél.

— A pasas is tanyózni akart vóna.

— Valamikor, — huzott az üvegből egy hosszút Csoztek ur — fölmásztam az ágyra s magamra huztam a paplant, vagyis a dunyhát...

— Egyet elfelejtettünk, — jegyezte meg szomorúan Vranek ur s meghuzogatta ritka bajuszát. — Nem huzztuk le a ruhót arrul az emberről. Ha már fürödni ment, jó lett vóna meztelenül...

A tolvaj

Írta: Kodolányi János

Nyirkos-ólomfény rezgett a folyosó ablakai mögött, még alig volt négy óra s odakint hajnalt kürtöltek a kakasok. A kisasszony didergett ilyen kora hajnalban, néha összekocantak fehér s apró fogai, arca szinte fehér volt, szeme nagy és vékony kis teste össze-összerándult a könnyű s bődtelű rövid pongyola alatt. Már hallotta az óvatos lépteket, a padlás lépcsői halkán pengtek s a csizma halkán, alig-alig hallhatóan megnyikkant. Most jött lefelé a kocsis a lopott zabbal...

A kisasszony szétfigyelt s idegesen hátrafésülte dús, rövid haját. Aludt még a ház, szinte hallani lehetett a nyugodt lélekzetek ritmikus zengését a falak mögött, aludt a ház ura, a kocsis gazdája, a kisasszony apja, aludt még a szolgáló is a folyosó végén kis szobájában, aludt, aludt mindenki, csak ő nem, mert elhatározta, hogy meglesi ezt a zsványt, meglesi és rábizonyítja, hogy ilyen csendes hajnalkor lopkodja a zabbot. Akkor aztán...

Nem ért rá gondolkodni a tolváblakon, mert a behúzott padlásajtó óvatosan megnyílt s kilépett rajta a kocsis.

Első pillanatban nem is látta a kisasszonyt, aki odátámaszkodott türethetetlen izgalomtól szinte összeomolva az ajtófélfához s a hajnali derengésben olyan

puha volt, mintha nem is lett volna teste, mintha szellemjelenés volna. A kocsis könnyedén lépett ki az ajtón, fényes, karcsú csizmáját kecsesen tette a folyosó halvány kockáira, apró barna szemé villogva kutatót szét, arca előrehajlott s fehér soványsága szinte világitott. A kisasszony határozottan megdöbönt ettől az arcától, ettől a villogó barna szemtől s a kis hegyes bajusztól, mi lenne, döbönt bele a rémület, ha ez a vad fiatal férfi egyszerűen leiszúrná a zsebkesével! Már szívesen eleresztette volna, de a kocsis észrevette s szinte megdermedt álltában. Görnyedt válláról lecsúsztatta a nehéz zsákot, izmos, meztelen karja lehanyatlott, arcát rémület fásította el.

Igy álltak ott egymással szemben s a kisasszony bátorsága pillanatok alatt visszatért.

Elmosolyodott, gögösen, fölényesen s mesolya finoman játszott ajkain.

— Ki-kisasszony... — hebegte a kocsis, szinte esuklott s arcáról eltűnt minden erő, vidámság, szinte gyermekké vált a rettegve várta sorsát. — A... a nagyságos úr...

A kisasszony jobban összehúzta mellén piros sálját s megvetően biggyesztette el szájacskáját.

— Nem, nem, a nagyságos úr alszik, — mondta hidegen. — De én... én nem hittem volna. Nem hittem volna, hogy maga Pista, lop.

Sokáig némán, dermedten állt a

Magyarország 1926. jan. 24. 19. sz. 2.

1926. jan. 24.

legény s gyámoltalanul babrálta a zsák madzagját. Lesütötte a szemét. Nagy csend duruzsolt a világosodó folyosón, valahol a fallóra nagyon távoli bugással először egyet, azután egymásután lassan ötöt vert.

— Most má mongya meg a kisasszony, hogy mit kíván, — dünynyögte szinte sirva a kocsis, — mer ez a szégyen... ezt a szégyönt én el nem viselöm... A kisasszony előtt én má meg nem állhatok többet.

A leuge úrilány elmosolyodott. Tetszett neki ez az összetört egzisztencia. Most szűköl, mint a kutyá. Ha azt kívánná, hogy a lába előtt csússzon, azt is megtenné. Ha azt kívánná, hogy öljön meg valakit cserébe, megtenné. Ujjongani szeretett volna, táncolni és nevetni, nevetni végtelenül. S nem haragudott a tolvajra. Isten tudja, a magántulajdon szentsége nem volt olyan fontos számára ebben a pillanatban. Csak a barna, erős, kemény legényt látta, megrokkant válláival, lesütött szemével, a zsákon babráló kerges ujjával s pörge sapkájával a feje bubján, kék inge alól kiragyogó széles mellével.

— Nézze Pista, — kezdte különös, idegen, oktató hangon, — engem nagyon meglep, hogy maga közönséges, izé, tolvaj. Ezt nem hittem volna. Tudja, mi ennek a következménye? Ugy-e, tudja?

— Kisasszony... Az istenre kérem... csak most az egyszer tessék megengedni ezér a hüner...

— Né féljen, nem szólok a nagy-

ságos urnak. Most az egyszer...

A kocsis szeme felragyogott s arcát előntötte az öröm.

— Hát igazán nem mongya meg a kisasszony?

Kis csönd.

— Nem. De most...

Többet nem mondhatott, mert a legény megragadta vékony, zongorához szoktatott kezét, betemette széles, kőkemény markai köré s szorongatta, melegengette s dedelgette, még meg is csókolta, áhítatosan s különös figyetlenséggel.

— Köszönöm, köszönöm a kisasszony jószágát... Ugy áldja meg érte az isten, ahogy engem, ahogy engem...

Nem tudta kimondani, elakadt, dadogott s a kisasszony is hiába kapkodott a lehulló selyemsál után, a nagy veszett markok vaskapocs-ként fogták vergődő kezét, a nagy erős legény meghomolva szorongatta. De olyan furcsa is volt, még érezte testén a hajnali álom püha lustaságát, haja még fésületlen volt s kéjesen didergett a szokatlan hajnali hidegben s a legény előtte nyitott kék ingével és meztelen karjaival s megtörve a hála kiáradó jószágtól! Miért is jött ki ide leskelődni utána, miért érdekelte az erős tolvajlás, miért bűjt ki szobájából!

Hirtelen a kocsis fejére tette szabad kezét, térde reszketett, vad gyengeség zuhant rá otthagva a földön piros selyemsálját a összekapva mellén a szétnyílt pongyolát, mint a lepke vértkszaladt a folyosó kőkockáin s eltűnt egy sötét ajtó mögött.

Remekművek egy falusi templomban

A Duna jobbpartján, nem messze Visegrádtól, a hegyek alatt húódik meg egy csendes falucska: Kisoroszi. Temploma magasan emelkedik a falu fölött, festői környezetben. Ebben az egyszerű, szürke falusi templomban olyan festmények vannak, amelyeknek értékét pénzben nem is lehet hamarában megállapítani, kultúr-történeti értékük pedig szintén nagyon jelentékeny.

A múlt év utolsó hónapjaiban a falu plébánosa elhatározta, hogy a templomot díszítő két nagy képet restauráltatja, mert a párás levegő, az évtizedeken át égetett gyertyák füstje, nemkülönben a beszivárgó nedvesség szinte a felismerhetetlenségi tönkretette. Levelet írt tehát Endrődi Sebestyénnek, az általánosan ismert restaurátornak s felkérte, hogy amennyiben lehetséges, hozza helyre a két régi képet, melyekhez a templom már csak kegyeletből is ragaszkodik. Endrődi a legelső alkalommal ki is ment Kisorosziba s megtekintette a képeket. Mint szakértő, első pillantásra megállapította, hogy egyelőre ismeretlen olasz mesterművekkel áll szemben, amelyek annyira rossz állapotban vannak, hogy sem a színek, sem a figurák fel nem ismerhetők. Természetesen kótszeres örömmel vállalta a képek restaurálását, már csak a művész kíváncsiságából is. Így kerültek a képek Endrődi műtermébe, ahol azonnal hozzáfogott a restauráláshoz.

Az egyik festmény: *Ecce Homo*, nagysága 74×80 cm., Krisztust ülő helyzetben ábrázolja, keresztbe fektetett karokkal, balkezeben nádszálat tart, válláról vörös palást hull alá. A másik kép már nagyobb: 160×140 cm., sokkal nagyobb igényű kompozíció és a holt Jézust életnagyságban ábrázolja, lábai az ülő Madonna ölében fekszenek, míg erős rövidülésben ábrázolt fejét Mária magához emeli. Mellette két síró asszony. A hát-

térben áll Simon egy angyallal és felemeli a sír földökövét, balról látható még a Golgota. Jeruzsálem falai, egy lovas csoport és létrát vivő alak, sziklák és barlang.

Ez a kép volt a legrosszabb állapotban, egész hosszában felhasadt a varrás, a nedvesség és penész felismerhetetlenné tette, úgyannyi, hogy találgatni kellett, melyik az egyik alak és melyik a másik. A körülbelül másfél századdal ezelőtt alkalmazott restaurálás vázán *foszlányokban csüngött le róla*, azonban nem sokkal jobb állapotban volt az első, kisebb kép sem, mert azon is szomorú szakadások mutatkoztak. Ez a kisebb kép még nem volt átfestve.

Csak a restaurálás munkája közben derült ki, hogy tulajdonképpen milyen képek függtek a kisoroszi templom falán. Mert a kisebb festmény vakkeretén lévő bejegyzésből kitudt, hogy festője nem más, mint az *utóbbi időben annyit emlegetett Jacopo Palma il giovane*, (1544—1628), akinek egy oltárképe körül valóságos diplomáciai háborúság folyt a magyar és olasz kormányok között. A kép technikája, festési stílusa meg is egyezik a nevezett festő stílusával. Endrődi, miután a szakadásokat pótolta és a képet átfestette, a festményt *eredeti szépségében meg is mentette* s annak színelmost az eredeti színezés fényében ragyognak.

Sokkal nagyobb gondot okozott azonban a restaurátornak a másik kép megmentése, amelyet szinte tönkretett az alkalmatlan környezet és az idő. Minthogy a második vászon, az úgynevezett *rantollirózs*, penésztette rétege teljesen szétmállott, az egész képet új vászonra vitte át Endrődi s hosszú és idegölő munkával azt a képet is sikerült megmenteni. Ennek a mesterét megállapítani nem sikerült. A kompozíció, az esztétika, a téma egész megmaradása és felfogása a cinquecento halhatatlan mesterére emlékeztet, *Paolo Veronese* erejére és természetes igazságára, minthogy azonban semmi jel, bejegyzés maradt a mesterről a képen nincs.

Magyarország 1926. jan. 27. 21. 17. 6.

1926. Jan. 27.

21

valószínű, hogy legkésőbbi képe
nyezetéből került ki a festmény.

Ennek a képnek hatása nagyon
mentális, igazi vallásos festmény
a halott és eleven testek anatómiai
hűsége megdöbbentő, plasztika
szinte szoborszerű. Az egyszerű
arca mesteri pszichológiával világ
gít ki a kompozícióból. Harmónia
egyszerűség, erő jellemzi ezt a mű
vet s hozzá fogható vallásos társ
gyú kép alig akad templomalak
ban.

Alkalmunk volt a képek restau
rálójával, Endrédi Sebestyénnel
beható beszélgetéseket folytatni
Nagy lelkesedéssel említi a két ké
pet s büszke, hogy ő adhatja vissza
sza eredeti szépségében a kis templom
lónak, ahová Isten tudja milyen
úton-módon került.

Most nagyobb megbecsülésbe
lesz részük a műremekeknek. A
templom olyan oldalán helyezte el
a plébános, ahol nem szenvedne
úgy a nedvességtől és a füsttől
kissé lejjebb is akasztatta, hogy a
hívók gyönyörködhesseken be
nük, mert azelőtt nyakficamodás
nélkül nem lehetett felnézni a kü
lönben is felismerhetetlen képekre
Most villognak a vörös, kék és
halvány testszínű foltok s szelíd
harmóniájukkal túlmutatnak a rü
magyar szeuzációk szomorú sa
métdombján.

Kodolányi János.

A négyzetméter

Irta: Kodolányi János

Első igaz, szép hazugságomra mindig úgy fogok visszaemlékezni, mint hősi és némileg felülemelkedett filozófia soha többé el nem ért magaslatára.

Tudni kell, hogy az elemi iskola leghátulso padjában ültem, bizonyos Hal Jóska nevezetű fiatalember mellett. Igen jól megértettük egymást és önzetlen barátság méze édesítette meg együttlétnket. (Ugyan mi lett vele azóta?)

Egyizben Hal Jóska azt a véleményét kockáztatta meg, hogy nyilvánvaló, kézszfogható hazugságot nem merek a tanító úrnak feltálatni, — aki mellesleg az ő édesapja is volt. Felháborodtam ezen a feltevésen s fogadkoztam, hogy hár-mikor hajlandó vagyok tisztán amatőr-ségből hazudni s annak következményeit viselni is. Minthogy pedig Hal Jóska kételkedett, — nem is tudom, hogyan lehetett szkeptikus, hiszen kővér gyerek volt s lassú mozgású, egyenes, darabos, hát fogadtunk. Egyáltalán minden lehető alkalommal fogadtunk, többet, mint egy angol lövészny-lord, többet, mint amennyit fogadónapjain a magyar miniszterek egyetemessége fogad.

Nos, hogy rövid légyek: a területmértékeket tanultuk. Négyzetméter, meg a többi. Felfelé és lemenő ágon. A gyerekfejek unalmas csendben hajoltak meg a tudomány súlya alatt.

S akkor kiszólitott a mester. Megadtam magam sorsomnak s meutem ki felelvi a négyzetméterből. Istenem, ahogy a padok sora között kifelé iparkodtam, (lassan iparkodtam) nem gondoltam arra hogy hazudni fogok s ezáltal végrehajtom a hősi cselekedetet. De úgy lett.

— Hát fiam, — kérdezte a jó mester, láttál-e már négyzetmétert?

Furcsa kérdés. Hát ki látott már ilyenmit? De lemenyan rámtűz a szemem s kissé előrehajol. Várja a feleletet.

— Igen, láttam, — válaszoltam abszolút nyugalommal.

Halk vihogás

— Csakugyan? Na, ez nagyszerű. Aztán hol láttál?

— Otthon láttam. A kertet mérték meg vele.

Halk röhej.

— Ugyan! Ez nagyszerű, édes fiam. Aztán milyen volt az a négyzetméter?

Már hős voltam. Vibrált bennem az öröm. Körülöttem a visszatar-tott jókedv feszültsége zsongott.

— A négyzetméter deszkából volt és fogantyúja is volt és úgy használták, hogy lerakták a földre egymásután, míg a kertet meg nem mérték.

A tanító csodálkozva hámult rám. Nem értette ezt a dolgot. De a gyerekhad kirobbant és harsogott és zengett a nevetés, hátul pedig Hal Jóska tokás feje csodálkozó elismeréssel bólogatott felém, a diadal teljes volt...

Jó mesterem azonban nem tudta, hogy itt a konvenciókat gyúrta le egy kis nyolcéves gyerek s egész erkölcsi világrendet fordított feljátszi örömmel. Felháborodva igaz haragjában, a padra fektetett és a vonalzó táncoló csattogásai keményen figyelmeztettek a törvény-re. De én nem láttam át ennek jogsultságát, nevettem magamban s miut hős ballagtam helyemre, ahol Jóska meleg kézszorítása fogadott.

A többi hazugságom már nem volt ilyen hősi. Inkább az ellenkezője.

A Est 1926. febr. 7. 30. A. 9.

1926. Feb. 7.

10

Egy kiscgazda-regény

Kodolányi János Börtön címmel megjelent új regényében az tűnik legelőször szemünkbe, hogy az író — szemelláthatólag közvetlen szemléletből — a háború és forradalmak utáni magyar faluról, a *kiscgazda*-sorba jutott magyar paraszt lelkivilágáról akar képet adni. A regénynek tehát ír maga a témája is érdekes. Milyen lelki átalakuláson ment át a magyar falu az utolsó tíz év alatt, miben különbözik a kiscgazda a parasztembertől? Vajjon a kiscgazda csupán egyszerű néveserét jelent-e, vagy az új kifejezés új árnyalatát jelzi-e régi, ismert fogalomnak?

Az író a magyar falu háború utáni világát nem széleskörű környezetrajzban, csak Nagy Varga János uram és családja életében mutatja be. De minden szavával jelzi, hogy tipust akar eléünk állítani. — Maga a családfő: Nagy Varga János, gögös, zárkózott, hideg és fősvény. Mindene a föld, csak ez érdekli és a vagyonszerzés. Mikor a lova beteg lesz, kétségbeesik, könyörög az állatorvosnak: mentse meg s mikor megdöglik a ló, felfordul vele a világ. De a felesége betegségével annyit se törődik, hogy orvost hivatna hozzá. Csak azért bánlja az asszony baja, mert fekszik, nem dolgozik. A fiát se szereti. Inkább gyűlöli. Az már gimnáziumot végzett, az már nem olyan, mint ő. Csak a lányához, a kövér, tenyeres-talpas lányához vonzódik: az ő lánya. Világnézetét így jellemzi az író: „Nincs sajnálat, szánalom. Nincs szeretet. Pénz van. És erő. Aki erősebb, keményebb. Nincs apa. Nincs fia. Farkasok vannak, de testvér nincs. Pusztla véletlen, hogy az apa apja a fiának.“

Felesége, az asszony, aggodolgozott, kiscsajtot pária. Csak egy beteg árnyék az ura mellett: nem számít. A leány: Juli épp oly közönséges, durva lélek, mint az apja. Folyton dudul minden kicsiségért, versenyt káromkodlik az öreggel s mikor megenyhül, komisz, pesti kabarédatokat dalolgat. A fiút uraskodó névvel Dezsőnek hívják. Ő már külön életet él a családjában. Se gondolati, se érzelmi közösségben nincs velük. Sőt gyűlöli is őket. Sokat morfondíroznak: „Helyes-e az apja élete? Helyes-e mindnyájuk élete így? Érdemes-e az erőpoesékolásra ez a sok kinlódás, törtetés, aggodás? Mi lesz a vége? Kell-e napról-napra jobban bezárkózniok a vagyonszerzés börtönébe? Ez lenne az élet lényege? A pénz? A föld? De tehet-e másképp? Belátta: nem. Világos: az ember élete nem mulik a penzen. Nem a vagyon kedvéért teremődött. Hogy miért? Ki tudja. De senki sem nyert semmit, ha pénzt nyert s nem veszít

semmit, ha egész vagyonát elveszti. Marad, ami volt: ember. Sem több, sem kevesebb. Hamis élet az apja élete. Hogyan lehet az övé igaz élet. Szomorúan töprengött és nem tudott válaszolni rá.“ — Dezső különben már duplagallért visel, s vakító kiegészítőket, melyek olyan tartásra kényszerítik a kezeit, mintha viasz-baba volna. Torpedótengelyes biciklijé van és uraskodni szeret.

Különben az egész családot kikezdi a nájmódi. Már az öreg is cigarettázik, s a kutyáját Bobinak hívja. A ház „ebédlőjében“ toronyos, vörös, plüss-divány, a „hálóban“ hármastükri toalett-asztal, de meglátszik rajta, hogy azonnám érintetlen áll most is, ahogy odaállították egy-két esztendővel ezelőtt, mikor Varga János napja kezdett felvirradni. Az egész lakás módié, de ők maguk nem laknak benne. Kint esznek, hálának a konyhában, kamrában. Csak ott érzik jól magukat.

Sivár kép ugy-e? Ugy fest, mint egy fejezet a „Holt lelkek“-ből. Teljesen hiányzik belőle a derű s minden, ami fölemelő. — Vajjon ilyen volna a mai magyar falu? Ez lenne az új társadalmi típus: a kiscgazda? Nem hiszem. Inkább azt gondolom: az író látása, pesszimizmusa színezi a képet ilyen sötétre. S különben is nagyon hasonlít mindez ahhoz, ahogy Móríc Zsigmond évtizedeken át mutogatta a magyar falut, a háború előtti parasztot a maga keserű lelke torzító tükrében. Kodolányi Móríc Zsigmond nagy körképéhez csak néhány apró, külsőséges vonást adott, jellemrajza lényegileg semmiben sem különbözik a Mórícztől. Még Dezső urfi portréja is majdnem teljesen azonos „Kerek Ferkó“-éval.

Nem vitázom az íróval. Jogom sincs rá. Az író saját lelkén át nézi a világot, s ha ilyennek látja, ilyennek is kell mutatnia. Őszinte író nem is tehet másként. — Mondom: nem vitázom az íróval, csak nem hiszek neki. Nem hiszem, hogy tipikusan ilyen lenne az új lelki, társadalmi típus: a kiscgazda. Aminthogy a paraszt sem olyan, mint amilyenek Móríc Zsigmond mondogatta. — Gondoljuk csak meg: régebben is, ma is a magyar középosztály ebből a társadalmi rétegből regenerálódott. Intelligenciánk igen sok, vezetőembere került ki ebből az osztályból: kiváló jellemek, kiváló tehetségek. Vajjon lélektanilag lehetséges lett volna ez, ha az a légkör, amelyből jöttek, amelyben nevedtek, csakugyan olyan kulturálatlan, kultura-ellenes lett volna és lenne,

1926. febr. 7.

amilyenek Móricz és Kodolányi látják. —
Nem hiszem.

Kodolányi naturalista író. Naturalista e
művészi irányzat minden modorosságával és
dogmatizmusával. Hogy nem hiányozzon
az élet durvaságai fölött, sőt azokat előtérbe
tolja, naturalista dogma. Fialtal írónak ta-
nulni kell mindenből, de nem kell a dog-
mákba beleszerelmesednie, melyeken külön-
ben is rég túl van az irodalmi fejlődés. A
naturalizmus nagyon jó iskola, de a tehetség-
nek le kell magáról rázni az iskola porát.
Megmentadhat naturalistának, de azt tartsa
meg a naturalista életszemléletből és művé-
szetből, ami abban érték s vesse ki magából,
ami értéktelen. Kodolányi olyan erős tehet-
ség, hogy ezt az önkritikát valószínűleg ha-
marosan el is végzi magán. Ma még kissé
nyers; de olyan, mint a nyers káposzta: za-
matos és ropogós.

Dóczy Jenő

Megyarország 1926. febr. 7.

30. n. 27.

Új regények

Pásztor Árpád: Végig az úton. Bpest, Diák 214 l. — Kodolányi István: Börtön. Bpest, Athenaeum, 127 l. — Bónyi Adorján: Jómádár. Bpest, Légrády, 131 l.

Három regény egy esztendőben, mindegyik komoly író becsvágyával készült, egyik sem sérti az ízlést: nem mindennapi jelenség a legújabb irodalomban.

Pásztor Árpád jól ismeri közhatalmát a rendszert általában a szája íze — ezáltal azonban rosszul számított. Olyan költői földadatot vállalt, amelyet csak nagy művész tud megoldani, s az olvasóknak ugynevezett nagy tömege — milyen kicsi ez nálunk! — még akkor sem tud máltányolni. Egy darab leányt a csoboka házassága s egy hitvány, lelketlen frustjának komisszkodása olyan tárgy, amelyből esztétikai hatást kihozni egy Flaubert erejével lehetne, de Pásztor Árpád nem bír vele. A főnöge enya, aki a maga együgyűségében valósgos imádattal csing hálátlan, szivtelen leányt, tragikus sorával sem tudja elkerülni a nevelésének választ, leánya pedig, akinek parvoza gonoszága részben a büntető-kódexszel, részben a pathológiával kerül kapcsolatba, undort kelt. Hiába iparkodik a szerző lélektani rugókból fejleszteni a mozgalmat ocsétképpent, ebben a keretben nem adhat egyebet, mint köznapit történet — a hírlapok törvényeségi rovatából jól ismert fordulatokkal. Kár volt annyi komoly igyekezetet pazarolni erre a szerencsétlen, sivár tárgyra.

Sivár a tárgya Kodolányi János *Börtönének* is, sőt még a világnézet is ebből, amely éleli — de a regény jellemé és értéke egészen másképp. A fiatal író, akinek ez a második nagyobb műve, első regényében is bizonyosságot tett tehetségéről, de ott, a *Szép Zsuzsikában* szerencsés kísérletével, a ríktó színek halmozásával művészi értékét nem tudott adni. Új regénye nemcsak tehetsége izmosodásáról tanúskodik, hanem arról is, hogy szert tett a művészi önfeledés adományára — s ez naturalista regényírónak talán még fontosabb és értékeőbb, mint romantikának.

Kodolányi naturalista, még pedig következetes, az élet fölfogásában és ábrázolásában egyaránt. A magyar paraszt életét rajzolja — s ez is kedvelt naturalista motívum, nálunk Márton Zeigmond óta megvan a művészi hagyomány. Hőse egy gazdag parasztagada, s a gazdagság a tragikum. A vagyonszerzés szenvedélyes vágya mintegy börtönbe zárja őt — innen a regény szimbolikus elme — s természetűl rideg, önző lelkét még jobban megmérgezi. Nem törődik senkivel és semmivel, durva, kíméletlen és kegyetlen: őz atyjától elpördül a földjét, feleségétől sajnálja az orvost s a fukarságával megöli a beteg

asszonyt. Halálát föl sem veszi, de mikor egy drága lova megdől, elkecserecsében fölkapaszkítja magát. A tragikus megoldás még így is erőltetett, a nem törődés az asszonnyal s a részvét az állattal paraszthistóriában az enyelomig elcsépejt — de a *Börtön* értéke nem is a mesében van. Hanem a lélekrajzban és a paraszti életévek bemutatásában. Emberei élnek, kivált a két férfi, ez a gazdag parcszt és a fia. Apja fia, de három gimnáziumot járt, van egy kis modora és műveltsége — talán ép azért jobb az apjánál. De ha majd ő is belekerül a „börtön“-be, előrelátjuk sorát: lesz az apja színvonalára. Sőtét lelkek — kettő, a regény többi szereplője is mind, sivar az élet ebben a modern butorokkal telerakott paraszthistóriában, de megkap az igazságával és jellemző erejével. Épp oly sivar, mint Pásztor Árpád világa, de nem sokat koptatott klisékből van összerakva, hanem olyan jelenetekből, amelyekben rajta van egy határozott egyéniség bolygo s ép azért újserdőknek érezzük.

Nagy Varga János gazduram egyén, de az író nyiltan tipusnak akarja föltüntetni. Rosszul tette, nem volt hozzá joga. Ezáltal története, noha emberileg igaz, költői szempontból haszongrá lesz. Van ilyen magyar paraszt bismyára, akiben összeszorol fájának minden rossz tulajdonsága, van nem is egy, de ez nem a magyar paraszt. Nem volt szükség a magyar paraszt jó tulajdonságait, az egy munkabíráson kívül mindent homályba rejtani. A poszimimuszának ez a foka már igazságtalan és bántó.

E két sivar, fojtó levegőjű regény után föllelegzünk Bónyi Adorján *Jómádárát* olvasva. Meseje tulontul könnyű portéka és tulajgosan megköté kerkelein boszorkányos simasággal gördül: egy jókedvű, élelmes fickó megszerzi húsgombájának a vidék leggazdagabb, legelőkelőbb urának szerelmét és kezét. Hol ő, hol a szerencsés véletlen elhárít a szinte megoldhatatlan vállalkozás útjából minden nehézséget. De még ez az alapján valószínűtlen történet is csupa kedves, vonzó fordulatból rakódik össze, a regény kerete meg éppen nagyon tetemes: egy kisváros élete apró, igazán magyaros jelenetekből összeállítva. Gondtalanágunkban kissé könnyelműek, merészségükben kissé léhák ezek az emberek, de hát nem ilyenek vagyunk mi magyarok s nem éppen ezért olyan rokonszenves a Bónyi rajzolta életkép! E valljuk meg őszintén: az olvasó is, mi is, háltsak vagyunk, ha a szerző egy kis napsugarat, egy kis derűt lop a mi szürke, fárasztó, vagy éppen gyötrelmes életünkbe. A *grande art* művészet nem ezt ismerik hivatásuknak s igazuk van. De Bónyinak is igaza van, ha azt adja, ami „lényege” — mikor ez a lényeg szeretetre máltó. r. r.

Új Nemzedék 1926. febr. 21. 42. n. L.

[Csánád Elemér]

1926. febr. 28.

A kísértet

Irtta: Kodolányi János

Kint már felkerekedett a csunya északi szél s a kis földesház vaksi ablakát meg-megrázta s megcsikorgatta a rosszul záródó ajtót. A két kis lány félenken bujt össze a kemence padkáján, beburkolóztak szakadozott pamutkendőikbe s maguk alá húzták a lábukat is. De semmivel sem dideregtek így kevésbé, mert a kemence hideg volt már dél óta, amikor apjuk megfőzte az ebédesszánt kukoricakását s aztán elment valami munka után nézni.

A barátságatlan, sötét szobában összebujt a két kislány s szemüket üvegyszerűvé tette a rémület. Meg-megijülő rohamokban szántott a ház fölött a kegyetlen szél, mintha a kiszántott sötétségbarazdák örök-re ráborultak volna a kis házra s eltemetnék a gyermekekkel együtt. Vajjon jön-e ma a kísértet? Már két este benyitott a rettenetes szörnyeteg s a két kislányt halálos dermedésbe merevítette a borzalom... Ez a halál... Ez a pokol követő...

Csak legalább szegény apjuk lenne itthon, hiszen ügyis hiába keres munkát, ki fogadja meg fát vágni az olyan rokkant, beteg embert, mint amilyen az ő katonaviselt apjuk?

— Gyümme már édesapánk. Ha megint ráknyit a kísértet én meghalok... — sirta a kisebbik s oda-büit testvééréhez.

— Jaj, ne emlegesd, hátha jön! Hallgassunk! Már mintha nyitná is...

Szívük a torkukban vert. Hallgatóztek. De csak a szél dühöngése hallatszott s az udvaron a nyitva-maradt üres tyúköl-ajtót csapkodta a szél. Aztán mégis mintha szuszogás támadt volna a ház körül, mintha valami nagy állat tohonyán körülszimatolná a házat.

A kislányok fehérek voltak, mint a fal és egészen a sarokba bujva keresztet vetettek, de az ima nem jutott eszükbe.

— Gyüm... Jaj istenem, segíts meg!

Ekkor dnyvén feltaszították az ajtót s a küszöbön, a pítvar sötét hátterén megjelent a kísértet. A kis petróleumlámpa sárga fénye a sötét és borzalmas árnyékokba burkelta valószínűtlen figuráját.

Időleenyvén asszony volt az, aki a küszöbön állt, a betóduló szélben ősz haja hosszan lobogott, feje óriási volt s arcu kiesiny, sárga és az orra, álla hegyes, szemei ijesztően dühösek és szurók, szinte sárgák. Meggőnyedve lépett egyet a szoba közepe felé és hosszú eson-tos ujjait kiugyította, hogy megtapogassa vele a gyermekeket. Visszataszító púpjá arnyékot vetet a falra. Lassan-lassan esoszogott előre, mintha kegyetlenül gyönyörködne a kislányok visszánéző telelmében s jól látta, hogy el-

takarják az arcukat, de ujjuk között mégis irtózáttal tekintgetnek rá.

— Menjetek ki ebből a házból! — szólalt meg a kísértet különös, makogó, sirbóljövő hangon s botjával kopogott a földön. — Még mindég itt vattok?! Elkárhoztok valamennyien! Pusztuljatok ebből a házból!

Elkezdett hadonászni karjaival, nagy köröket irt a földre és a levegőbe s fogatlan ajkai titkos szavakat mormogtak, hájoló igéket, melyek felszabadítják a ház körül ólálkodó gonosz szellemeket. S a szél huhogott, sirt, vinnyogott és bömbölt, a szellemek dühös sereget kavarogtak a sötétben s a pítvaron betóduló szárnyuhanás-okozta hullámok szinte eloltották a lámpácskát.

Akkor a kísértet összecsapta denevérszárnyait, melyek mintha nagykendőkké váltak volna s hosszú szű léptekkel kicammogott a házból, maga mögött halkán betette az ajtót s minden elcsendesült.

Rettenetes aléltságából a két gyermek alig éledezett. Sűrűn vetették a keresztet s halotti arcukat előntötte a felszakadó könny.

Moccsanni sem mertek s úgy érezték, kriptába temette őket valakis nincs menekülés soha és schová.

*

A gyermekek nagyanyja a ház másik végében belépett az ajtón a maga külön udvari szobácskájába s gyorsan hányta le magáról a régi piszkos culákat. Bőjtát a sarokba állította, bekötötte a fejét, hogy szédült ősz haja ne csüngjön a homlokába, fején keresztül egymás után ledobálja ócska, fokbagyma és füstszagú szoknyáit, aztán a tűz mellé ült és elégedetten pihent. Jó meleg volt a szobában, a parázs vígan pattogott és piros sávokat vetett a földre. A vénasszony maga elé meredt és fogatlan szája, ráncos képe, hegyes álla és orra elvigyorodott.

Eppen egy kis szulonát akart behozni vacsorára, mikor belépett a szomszédasszony. Így már csak maradt. Egészen magába rogyva gubbasztott a kis széken és a másik öregasszonynak panaszkodni kezdett:

— Jaj, lelkeim, bizony szomorú sor az enyém. Senkim sincsen, így állok, akar az ujjam. Csak legalább ez a szegény fiam olyan rokkant ne volna, hogy jutna valami az onokáimnak. De má ki kell őket tenni a házamból, mert nem akarnak se házbért fizetni, se rajtam nem segít...

A szomszédasszony hőlíntott. Sajnálta az öreget; senkije sincs, aki támogatja s meg a házában is ingyen tartja a fiát...

In Est 1926,
febr. 28. 48 sz. 10.

1926. márc.

Kodolányi János: Börtön. Regény. Budapest, 1925.

Egy dölyfös parasztemberről szól a regény, aki a tehetetlen, öreg édesapját is pörbe viszi a földje miatt. Nagy kevélységében nem ismer sem Istent, sem rokont. Csak magában bíz. De súlyos csapások érik. A lova megdöglik, a felesége meghal. A csapások teljesen elkedvetlenítik, megváltoztatják. Úgy látja, hogy nem érdemes küzdeni. A dolgos, büszke parasztból dologtalan, iszákos ember lesz, míg végre fölakasztja magát.

A regény hősnéke börtön a világ. Börtönén csak úgy tágíthat, ha a földjéhez még többet szerez. A paraszt ember föld-éhségét, a földhöz való ragaszkodását kitűnően mutatja be az író, de a rossz tulajdonságait erősen túlozza. Az ő paraszt embere kevélyen lenézi és gyűlöli az urakat. Nagyon kegyetlen. Kegyetlenségében és fősვნységében a beteg feleségéhez nem hív orvost, mert az orvos és a patika sok pénzbe kerül, de a beteg lovánál nem sajnál semmi áldozatot.

A gimnáziumot végzett parasztleány és a folytonosan káromkodó, minden jóérzés nélküli, fiatal parasztleány alakjai rajzolásánál erősen túloz az író. A magyar falut sötét realizmussal festi. Szomorú ez a kép nagyon. Jóérzés, emberszeretet sehol nincs. Érdek, rosszindulat, reménytelenség vonul végig az egész történeten. Mindezeknek ellenére érdeklődéssel olvastuk, mert meséjét ügyesen szövi és sehol nem unalmas. Jóllehet Móricz Zsigmond erősen hatott rá, meglátszik a regényen, hogy tehetséges író munkája.

(B. B.)

Irodalomtörténet 1926. márc.

2. A. 92.

Páter Irén

Írta: Kodolányi János

Akkoriban a végtelen napokat alig tudtam nyugodtan elviselni, mozdulatlanul feküdtem az ágyban és amit láttam, mindössze a kis kórházi szoba négy szürke fala volt, a polgári szekrény barna tömbje a sarokban, sárgaréz ágyam sápadt gombjai és rúdjai, az asztalka és mellette az orvoságos üvegek csoportja, a százszor megunt és agyoncsömörlött könyvek, a villanylámpa és a pohár víz, mely éppen olyan állott volt, olyan izetlen s éppen annyira nem oltotta a szomjamat, mint a könyvek és az egész életem.

Kint napról-napra esett a koratavaszi eső. Almos csordogálása ütemesen megszaggatta a csendet s az erezesatornán lefutó víz halkan zuhogott le a tetőről, mint valami régi, elkopott éposz hexameterrel. Minden szórakozásom abból állt, hogy a fejemet hol jobbra, hol meg balra fordítottam s ha már nagyon egyhangúnak találtam a kis szoba gyér bútorzatát s a felsorolt üvegek és könyvek csandéletét, nézhettem közvetlen közelről a falat s végtelen utakat tehettem meg fantáziámmal a festékradák kanyarulatain és szögletein.

Néha éjjel a megrülés környékezett. Az egész hatalmas, ódon épületre rászakadt a csend, nagyobb és mélyebb, mint amilyen nappal beburkolt. Ezt a csendet az tette halottivá, hogy apró neszek azért hallatszottak benne. Néha óvatos lépések surrantak el a folyosó vastag szőnyegén, majd meg valahol messze elsikoltotta magát a csend s erre sürgő lábak nesze támadt minden irányból. Majd meg az örvénylő nagy csendben felhallatszott a virrasztó nővér halk horkolása, hirtelen felriadása s aztán az imák csobogó zaja. Máskor a lépcsőház felől támadt csoszoró nesz, mintha valami nehézet vitték volna az ápolók kimért léptekkel s az átkozott falak minden zugából zokogásszerű hangok keltek s a villanylámpa az ágy mellett egykedvetlen szórta álmos sugárát az üvegekre és a rézgyára.

Miundennap egy évvel öregebben ébredtem.

Ezekben a napokban egyetlen vigaszom páter Irén volt. De nem. Még nála is többet jelentett Gizella nővér, az ápolóm. Amikor halkan, diazkréten, leírhatatlan bájjal és könnyedséggel belépett, mintha megszűnt volna minden szenvedés, mintha elállt volna az eső és eltűntek volna az üvegek. A vastag, bő kék ruha úgy libogott és hajlott Gizella nővér fiatal alakján, mintha meztelenül lépkedett volna, csupán fátylakba burkolva. Halvány homloka, patyolat arca, hófehér, gömbölyű csuklója és apró keze-lába eltitkolhatatlanul kiabálta, hogy ez a csendes, finom asszony szép, a legszebbek közül való, szeméből sugárzott az okosság s hiába vette körül aróát a keményített vászonfejkötő hatalmas szárnyaival, a keményített mellkendő hiába takarta mellét, ruganyos kemény mellét nem lehetett elnémitani az aszkézis szemmiféle páncéljával s a szeme sugárzását, annak barna mélységét a fátyol is hiába fedte volna el. Ha festő lennék, megfesteném őt, a szerzetesi csuhába fegyvelmezett ruganyosságát, frissességet, életörömet, a szögletekbe préselt gömbölyűséget, a jóságot és szeretetet, az anyai gyöngédséget s a piruló szégyenlősséget, valami kis eltitkolt kacérságot is, megfesteném, mert ő volt a legkülönösebb szépség, akit életemben láttam.

Megigazította a vánkosomat s szobtettem volna megcsókolni a kezét. Halk alt hangján megkérdezte, hogy jól érzem-e magamat s mire van szükségem s a lelkembe öröm sugarai hullottak. Fájdalomcsillapító, altató injekció volt a azeme és minden mozdulata megnyugvást. Ha ő virrasztott a folyosón, én aludtam mint a gyermek. Elkerültek kétségeim, ivadtlan reménytelenségem szakadozott s talán neki köszönhettem a gyógyulást is.

De Irén páter... Úgy lépett be hozzám, mintha iskolatársam lett volna s gyermekkori játszótársam. Macos, sovány alakja s barna ferencrendi csuhában mint fiatal, barnatörzű tölgy állott meg a küszöbön és a fejét kímélő lehajította, sovány arcán szétfutott a mosoly, kezét felém nyújtotta s odatelepedett mellém és én szelére. Csontos volt a keze ennek a csontos, kemény barátinak, de a szemében a gyermeké

Pesti Napló 1926. márc. 7. 54. n. 9-10.

1926. márc. 7.

naivsága és gyengédsége ragyogott. Barna volt a száma, barna volt rajta minden, barnák meztelen lábai is. Vékony szája körül az emberszeretet jósága, a magányos emberek szelid üntudata játszadozott. Ha festő lennék, megfesteném legkülönösebb barátomat, a barátot, talpig-érő barna csuhában, derekán kötéllel és lábain szándállal, fejét kissé lehajtva s megfesteném fészketlen szemének barna nyuzalmát és ajkának okos, szelid fensőbbiségét.

Órákat töltött nálam ez a különös ember. Naponta látogatta a kórházakat és mindenkit alaposan ismert, a félkegyelmű paranóiasoktól le az ablaktisztogató és folyosóseprő kacér uccalányokig, akik súlyos szerelembetör létükre is maguk körül suhogtatták a kacér mosolyok selymét s a férfihűség olthatatlan parázsa a szemükben égett. Irén azonban nálam tartózkodott legtovább. Soha nem beszélt istenről, sem a vallás kategórikus imperatívuszait nem sorolhatta elém, de bőven idézte Aranyt, Petőfit, kipirulva cizálta és bőven fejtegette a renesszánsz festőinek, építőmestereinek szellemét csak úgy, mint Balzacot, vagy a tizenkilencedik század materialista filozófusait. Úgy látszott, nagyon közeli és jó viszonyt tartott fenn az Istennel, mert az isten, hogy úgy mondjam, állandóan körülötte lébegett.

*

Amikor az áprilisi nap kicsalta a fák és bokrok rügyeit lent a korbáz kertjében s a lényugvó nap már arányosan villogott a kis tornyok mecset karcsú tornyán a félholdon, kivittotta az én Gizella nővérem az ablakot és beönlött hozzám a tavasz. Lassan odavánszorogtam Gizella nővér karján az ablakhoz s mélyen magamba szívtam az erős levegőt, könnyözögött a szemembe és alig tudtam uralkodni magamon, hogy a zokogás ki ne törjön belőlem és el ne szédüljek a tavasz mámorosító, erőszakos megrohanásától.

Az orgonabokrok rogytak a virágok súlyától. Az ég kék volt és a nap fénye aranyárga. A kerti utak homokja csillogott s feketerigók futtya, verebek lármája zangelt köröskörül a nagy, békés kertben, távolról kakuk szólt a tudós komolyságával, fecskék fecsegték, galambok

búgtak a minaret körül, lent a padokon betegek itták a napfényt, az úton egy tüdőbeteg lány s egy félkarú-féllábú katonatiszt sétálgattak boldogan, szinte összefonódva.

Mellettem ott állt az ablakban Gizella nővér s mosolygott.

De a mosolya, különös volt, nem ismertem ezt a mosolyt. Elnézett nagy, sugaras barna szemével a magasságba, ahol a vékony minaret belefürödött arany félholdjával s rajta az aranykeresztrel a selymes égboltozatba, elnézett a fecskék ivelő csapatain is túl, el, a szemébe. Félkarjával még mindig könnyedén, (de erősen tartott engem s éreztem teste ruganyos terhet. S az ajka körül megjelent valami mélységes, keserű vonás, mintha az arca, szeme, teste luszonhároméves asszonyé, de az ajka csücske nyolekvanesztendő, kiábrándult anyókáé volna.

— Most már nem sokáig leszek itt, — lelkenedtem s a börtönből való szabadulás végigkorbácsolt csókos örömevel és boldogságával. — Milyenek lehetnek most a hegyek, a mezők, már sárgállik mindenfelé a gólyahír, virágzik a százsorszép, kéklik az ibolya, képzelje el, kedves nővér, a mezőket így tavasszal és képzelje el, a fűzfák, mogyoróbokrok, diófák virágját, odahaza az akácokat, képzelje el a méheket, ahogy muzsikálnak a napfényben, drága nővér, én nemsokára itthagynom ezt a nagy, vén házat, ahol annyit szenvedtem és itthagynom magát is, az egyetlen, akit sajnálok... Isten tudja, talán magát se sajnálom... De mondja, őszintén, mint amilyen őszinte maga, nem kívánczik el innét, nem szeretné látni a réteket, a búzatáblákat, a földeken dolgozó embereket, a villogó szerszámvasakat, a lovakat és a legelőre kihajtott csordát, mondja meg őszintén, nem lenne jobb...

Nem folytathattam azonban a lírai kitérést, mert Gizella nővér tiltakozó mozdulatot tett a kezével s megrázta keményített fejkötője szárnyait.

Később hallan kezdtem megint:

— Nem akarom bántani és nem akarom elszomorítani... De hiszen az isten szelleme ragyog, munkálkodik a mezőkön is, a hegyeken

is, Krisztus poéta volt s a mezők liliomait szob-
beknek mondta Salamon ékességeinél is, az égi
madarakról úgy beszélt, mint testvéreiről és a
mustármagot, a búzát is megsímogatta szer-
tetével. Hát most tavasz van, nézzé, tavasz,
tavasz! A mustármag, a búza, a liliom újra éled,
Salamonnál ékeesebben s az égi madarak csi-
cseregnek, hallja a kakukot, a rigót! Gizella
nővér, milyen szép ilyenkor kapálni kint a me-
zón, elfáradni és hazamenni este, aludtetejet adni
a gyerekeknek, megfejni a tehenet, lámpát
gyújtani s leülni az asztal mellé, a nyitott aj-
tón át hallgatni...

Hirtelen félbeszakított. Odanéztem: Gizella
nővér elfordult s hevesen intett, hogy halgas-
sak. Ekkor nyílt az ajtó s belépett Irén páter.
Arcát pirosra csípte a tavasz, szeme ragyogott
s férfias ereje kifeljesedett, nem hajtotta le a
fejét, nem mosolygott, hanem nevetett s a szo-
kásos katolikus köszöntést is elhagyta, hogy
kitörhessen belőle a boldog egészség öröme:

— Nos, poéta barátom, mit szólsz ehhez, ehhez a
viruláshoz, naphoz, ehhez az illathoz... Még
mindig olyan komor, pesszimista?

Most szemtől-szemben állott a két ember:
Gizella nővér és a páter. Egy pillanatra egy-
másra néztek s a nővér lassan lehajtotta a fe-
jét, arca kigyúlt, szemét lesütötte.

A páter csodálkozva nézte. Aztán ő is le-
hajtotta a fejét. Elmosolyodott.

— Oh, én pogány... Laudetur Jesus Chris-
tus... Köszönni is elfelejték. Talán megbo-
csátja az isten. — S mosolygott.

De Gizella nővér nem felelt a köszöntésre.
Megfordult, tenyerébe rejtette arcát, meggör-
nyedt, hogy most egész testében nyolovanéves-
nek látszott s gyors, illetlenül gyors, megro-
gyott lépésekkel kislépett a szobából.

Irén páter egy percig megkövülten állt a
helyén. Aztán ő is lehajtotta a fejét, nem úgy,
mint máskor, hanem úgy, mintha nagy követ
hengerítettek volna rá. S elpirult a nyaka tö-
véig, a homloka széléig, idegesen belemarkolt
kötélörébe s két ujjával megsimította a szája
szögletét.

Mintha letörölte volna róla a szelíd és fen-
sőbbes mosolyt...

1926 márc. 7.

Kivilágos kivirradtig

Móricz Zsigmond regénye

Ennél a könyvnel sokkalta jobban, mint Móricz többi művénel, vizsgálat tárgyává kell tennünk fajtánk politikai, gazdasági, társadalmi berendezkedését, temperamentumát és pszichológiai adottságait, mert a

Kivilágos kivirradtig sokkal inkább, mint a többi munka, magyar élet, magyar halál papírra rögzítve. A legutóbb megjelent *Pillangóban*, jóllehet a kis regény hősei szinte egy-

Móricz Zsigmond

től-egyig napszámos emberek, zsellérsorban tengő Földnélküli Jánosok, Móricz crószakkal került minden szociális vonatkozást, szinte félve óvakodott minden olyan problémának a felvetésétől, amely az olvasót emlékeztethette volna a háborút követő évek megoldatlan kérdéseire. A *Kivilágos kivirradtig* azonban koncentráltan csak azoknak a problémáknak felsorakoztatását adja, amelyek, megoldatlanságuk folytán Magyarországot a háborúba, a két forradalomba s végül az állandósult ellenforradalomba hajtották, amelyek a magyar kultúra életképességét nagyban csökkentették s amelyek gyökerében támadták meg ennek a nemzetnek létét. Miudaz a telthasú rövidlátás, keleti tohonyaság, mindaz a rideg nemtörődomség, jámbor megnyugvás a predestináltságban, ami Ady kezébe soha nem érzett korbácsot kényszerített, megörökítettett ebben a könyvben. Innét jóformán még a szerelmi vonatkozások is számúzva vannak, vagy amennyiben halványan felrajzolja is Móricz, szintén a regény egyetemes szociális tendenciáit szolgálják.

Nézzünk csak végig ezeken az embereken. Jól szituált úriemberek valamennyien, régivágású falusi intelligencia, a házigazda grófi jószágigazgató, fúlásig uszik a jólében, barátai, vendégei szintén s ezeufelől csak a mult század utolsó éveit forgatják a kalendáriumokban. Nincs közöttük egy sem, akin a *Fáklya* tragikus főnyei és lunatikus tüzei lobognának. És ezek az emberek egytől-egyig be vannak zárva a magyar Alföld egyik falujába, nagybirtokok végtelen táblái közé, amerre a szem ellát: grófi és itt-ott zsidó latifundium az egész ország. Valahol *Mucsa* és *Bürgözd* között fekszik ez a hely, annyira valószínűtlenül magyar és éhbetetlen. Ezek az urak már a századforduló nagy beretvalidjái libegnek, a latifundiumokon robotoló irástudatlan eselődéség már dörmög és morog az urak ellen, a kocsis már meg merészeli verni az úr legényfiát, mert a feleségén rajtakapta, de a szocializmus rohajó vonata még nem érkezett el ide sem Nyugatról, sem Keletről, Körökörül áthatolhatatlan hó fedli az utakat, a szánokat vonó párás lovak alig-alig törtetnek át rajta a vendégekkel. S a jószágigazgató ur, természetbeni lakásában, természetbeni fuakókkal izzásig lútvé, természetbeni diáznók zsírjánál süttött természetbeni húsokkal és ugyan- csak imigyen termelt borokkal névnapot ünnepel: a jószágú, derék, becsületes, léha, éhbetetlen és csak a latifundiumok pereméig látó urak!

Minden baj, csapás esőtől szakad az ünneplő házra ezen az éjszéken. A gróf felmondja a természetbenekkel bőven dotált állást, melyben a kasszár (vagy: jószágigazgató, hogy sértés ne legyen), hosszú éveken át még csak egy házravallót sem tudott beazelopni, annyira éhbetetlen volt. Bezzeg valamitől, vagy aváb megazodta volna magát. Most hát előtűnik a szegényreg... Az udvarasok ajándétk az öregurat, de nemkülönben a doktort is, aki jólállt eszéért az

A Est 1926. márc. 7. 54. n. 4.

adósságokért a váltókon, hiszen csak ostoba, derék, élehetetlen ember állhat jót olyan emberekért, mint ezek itt. A lány, Annuska, még szerencsét csinálhatna, mert fülíg szerelmes belé egy zsidó nagybirtokos, amolyan alföldi zsidó, szinte magyar már, vagy annál is több, derék szál ember, egyedül az okossága és előrelátása különbözteti meg más magyar ifjaktól. De persze: zsidó... S az egész társaság eleinte részvétet fejezi ki a leendő házasság felett, később végtelen vitákat folytat zsidók mellett és ellen, mert ezek az áldott derék urak és asszonyságok képtelenek más szemmel nézni embert, mint amilyen az ő ősi latifundium-szemléletük, képtelenek lemondani arról, hogy politikát duzzasszanak abból az egyszerű tényből, hogy íme ez a szerencsétlen, gazdag legényember zsidóhíttű, vagy fajú, amint tetszik. A házasságból semmi sem lesz, a fiatalembert rútul kiüldözik s megalázzák.

Előttük a holnap kilátástalansága, kenyéértelensége, a zsidókézzre adott grófi birtok lerázza hátáról ezt a társaságot, amely képtelen bekapcsolódni a modernebb, mozgalmasabb, egészsébb életbe, körülöttük a tyukprókatóri politizálás irdatlan hulláma, a dagadozó, kint hull a hó, betemeti az utakat, semmi kilátás semerre. Miből élnek és főképpen hogyan élnek már ezután ezek a koldusbotra jutott, jögyomru, lusta, egyenként fejedelmien nyugodt, de főmegeben valami háborzongatóan tragikus bukás előszelétől didergő csuvasz és tatár urak? S ezek a derék, kissé elhízott asszonyságok mire mennek már ezután a tyukügyeikkel, a főzőské-receptjeikkel, a plotykáikkal, a házassági oldásukkal-kötésükkel, egész lapos, lehetetlen, ostoba eszjárásukkal, mire mennek?!

Rogyásig azért az asztal! A túlak rágyognak a felasztagozott ételtől, hétéfélle lé, — mint a mesékben — húsok tucátja, folyik a bőr, pukkadoznak a túltömött gyomrok, harsog a sok teleszájú beszéd

országos lappáliákról, bőfög a jóindulatú világboldogítás, a pokolian egyszerűnek elgondolt élet dül, ökreendezik és röhög... Sivar, elszomorító mindez. Milyen bölcsesek ezek a keleti török és mongol fejedelmek, milyen mérsékelték gondolataikban, véleményükben, milyen humánusak és igazak s mennyire érdemtelenek a jövőre sajátos kis bölcsességükkel, humanitásukkal, mérsékletükkel! Elgondolkodtató; vajjon ezért olyan élehetetlenek s azért dölnék mámorosan és túlzabálva a pusztulás hófúvásába, mert bölcsesebbek, igazab-bak, jobbak, mert teleszájjal és szívvel mernek és tudnak pogányok lenni, s mert évszázczredek óta pogányok a vérük minden mozdulásában? Vagy rosszabbak talán, mint a köröskörül kavargó népek, nem olyan ökonomikusan gondolkozók, nem olyan cirklivel élők s nem számológéppel, pult mögött hajladozók; talán ezért élehetelle-nek? *Móricz* mindenesetre nagyok-nak rajzolja őket minden keleti bölcsességükben és jó pogányusa-gukban. Végtelenül szimpatikusak, érezzük, az írónak vérebeli való vér, lelkéből való lélek valamennyi. S ezért fáj annyira feltarthatatlan pusztulásuk. Olyan közel állnak hozzánk, az apánk, nagypánk, anyánk valamennyi, közöttük nőt-tünk és előttünk ment végbe le-romlásuk, pusztulásuk.

*Ebben a végnyében, amelynek milliója a múlt század vége, benne van a magyarság azóta bekövetkezett teljes kalaszfórdja, a feleddelt magyar államczemo tökéletes összeomlása, benne van a züllés minden eszűje, az olkővetkező polgárháború moraja, a latifundiumos jó Magyarország kilyvul-ladó épületei részege és füstöl ebben a könyvben. Mint író alkotás: tö-kéletesebb *Móricz* sok nagy és nagyra tartott munkájánál. Zárt egész, törés nélküli vonala egye-nesen fut le a mélységbe, a kilá-lástalan reménytelenségbe, abba a nihilbe, ahová ma minden igaz és objektív magyar író uifmutatán*

int. Nyelve oly harmonikus és annyira élő, mint talán egyik írá-sában sem. S ha elolvastuk, rá-nehezedik a lelkünkre, halk szava, vidámsága marja, égeti lelkünket s lelkiismeretünket. *mintha ne-*

künk is részünk lenne a sivar pusztulásban. Talán úgy is van. Bizonyos, hogy a pusztulásban az is részes, aki nem látja, éppen a vaksága miatt.

Kodolányi János

1926. márc. 19

A négyzetméter

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Első igaz, széphuzásomra mindig úgy fogok visszaemlékezni, mint hősi és némileg felülmenekedett filozófia sola többé el nem ért magaslátára.

Tudni kell, hogy az elemi iskola leghátul-só padjában ültem, bizonyos Hal Jóska nevezett fiatalember mellett. Igen jól megértettük egymást és őszetlen barátság mézo édesítette meg együttléstünket. (Ugyan mi lett vele azóta?)

Egy ízben Hal Jóska azt a véleményt köz-kéztatta meg, hogy nyilvánvaló, kézzelfog-ható hazugságot nem merik a tanító úrnak feltálatni — ákt. mellesleg az ő édesapja is volt. Felháborodtam ezen a feltevésen s fo-godkoztam, hogy bármikor hajlandó vagyok úszatni annálörsegből hazudni a annak kö-vetkezőményeit visolat is. Minthogy pedig Hal Jóska kételkedett —, nem is tudom, hogyan lehetett skeptikus, hiszen — kövér gyerek volt a lassu mozgásán, egyenes, dara-bos — hát fogadtunk. Egyáltalán miáden le-hető alkalommal fogadtunk, többet, mint egy szót — kövérsej lord, tőbbet, mint a neményit fogadónapján a nagyvár műter-terek egyetemesége fogad.

Nos, hogy rövid legyenek a területmertekeket tapultuk Négyzetméter, meg a többi. Felfelé és lemenő úron. A gyerekefőjek unai-mas esendben hajoltak meg a földemény su-lya alatt.

S akkor kiszóltott a mester. Megadtam magam sorsonnak s mentem ki felelari a négyzetméterből. Istenem, ahogy a padok sora között kiféle iparkodtam, (lassan ipar-kodtam), nem gondoltam arra, hogy hazud-ni fogok s ezáltal végrehajtom a hősi eselo-kedet. De úgy lett.

— Hát hán —, kérdezte a jó mester, lát-tal-e már négyzetmétert!

Fureska kérdés. Hát ki látott már ilyenlitt? De komolyan rántúiz a szemem a klasó előre-hujol. Várja a feleletet.

— Igen, láttam — válaszoltam abszolút nyugalommal.

Halk vihogás.

— Csakugyan? Nr. ez nagyzerű. Aztán hol láttál!

— Otthon-láttam. A kertel mérték meg vele.

Halk röhej.

— Ugyan! Ez nagyzerű, édes hán. Az-tán milyen volt az a négyzetméter?

Már hős voltam. Vibrált bennem az öröm. Körülöttem a visszatartott jóköly feszült-ségek zsongott.

— A négyzetméter deszkából volt és fo-gantyúja is volt és úgy használták, hogy lerakták a földre egymásután, míg a kertel meg nem mérték.

A tanító esodálkozva békült rám. Nem értette azt a dolgot. De a gyerekekkel kiro-bant és hársogott és zongott a nevetés, hát-tal pedig Hal Jóska tokás fején esodálkozó elismeréssel bólogatott felelem, a diadalt to-ljes volt.

Jó mesterem azonban nem tudta, hogy itt a konvenciókat gyűrta le egy kis nyolcvos-gyerek a egész erkölcsi világrendet fordított fel játszi örömmel. Felháborodva igaz ha-ragjában, a paltra fektetett és a vándzó táncoló esaltogással keményen figyelme-ztetett a törvényre. De én nem láttam át en-nek jogosultságát, nevettem magamban s mint hős hallagtam helyemre, ahol Jóska inoleg kizszorítása fogadott.

A többi hazugságom már nem volt ilyen hősi, inkább az ellenkezője.

Jemesvári Hírlap 1926. márc. 19.

64. n. 5.

A láthatatlan kés

Írta: Kodolányi János

Még sötét volt, de már halványan derengett az ablak. A férfi riadtan felült az ágyon s maga elé meredt. Érezte halántékai finom lüktetését, vére ritmikus áramlását, fülében tompán dobolt a szíve verése. S a férfi figyelt a csendben. Most nem érezte.

Már nyugodtan vissza akart dőlni, hogy tovább aludjék, amikor a tompa, finom, halk szúrászt ismét érezte a szíve körül. S ugyanakkor kigyöngyözött homlokán a verejték, egy kicsit elszédült s úgy érezte magát, mintha az undor epéje gyülemlene fel a szájában. Megfogta az ágy szélét: kemény volt a fa és hűvös. Megsimította a paplan selymét: sima volt és barátságosan meleg. Hallgatózott a csendben: hallotta a felesége egyenletes lélekzetvételét s a kis ágyban a gyermek gyors, kedves szuszogását. Egyedül volt.

— Mi lesz, csak nem vagyok szívbarajos! — Botlott bele a rémület. Fel akart kelni, hogy kimenjen a másik szobába, mert nem volt víz az éjjeli szekrényen. De a fa-csatornyomás megint belehasított a szívébe, hogy a lélekzete is elakadt.

— Neuraszténia, semmi más, — gondolta hidegen s megpróbálta a dolgot a biológiai oldaláról nézni. — Igen egyszerű. Manapság nem csoda. Öt éve dolgozom egyfolytában, szinte pihenés nélkül... Fürdön, szanatóriumban nem voltam, ellenben gyakran éheztem s csaknem mindenki ellenségem volt, akit le kellett gyűrönnöm... Ki kellene húznom egy kicsit a lábamat valamerre, egy-két hét alatt megnyugodnék. Ideges vagyok.

Lassan, hogy az alvókat ne zavarja, kibujt az ágyból s lábát a hideg padlóra eresztette. A másik ágyban megmozdult a felesége s a zajra öntudatlanul kinyújtotta meleg, puha, ismerős karját. A férfi azonban félrehúzódott, mintha idegen tárgyat érintett volna s másik lábát is a földre tette.

Most már csak gyorsan ki a másik szobába... Lehetőleg úgy, hogy semmit fel ne döntsön s meg ne üsse magát.

A bútorok halkán pattogtak körülötte a sötétben. A kályha nagy fekete teste hideg volt és néma, szemben állt az ablakkal s így valami halvány, ezüstös foszforeszkálás hullott rá. A függönyöket érezni lehetett. Az asztal szögletes keménységét és éles sarkokat sugárzott felé. A földön elszórt gyermekcipők, mint kis kagylók hevertek a fekete tenger alján. A férfi mindent érzett a bőrével, a testé-

vel, a bútoroknak nem a színét, nem is a tömegét, hanem a lényegét érezte, a legbelső lelkét, ahogy nappal nem szokott érzékelni az ember.

Megállt a szoba közepén s hirtelen nem tudott tájékozódni semerre.

Kegyetlen borzongás futott végig a gerincén: most belecsapja homlokát egy kiálló élbe, most rádől valami nehéz tömeg, most beleégett valami forró vas, most szemekként leselkednek rá a bútorok, a nappal nyugodt, hideg, érzéketlen tárgyak most itt nyüzsgenek körülötte, közvetlen közelében, áthatolhatatlanul és ha mozdul, törnek a csontjai és hasad a húsa...

— Lássuk csak egészen nyugodtan, — csillapította magát s kinyújtott kezével tapogatózott, vizsgálódta emlékezetébe az ismert szoba minden bútorát és a távolságokat, amelyeket már mérnie sem kellett. De most az ablak halvány kerete is elmerült a feneketlenségbe, bizonyosan lezuhant a hold az égről s még nem virrad... Ekkor aztán megint szívébe nyomult a fájdalom.

Megfigyelte: alattomosan, lassan, kimért biztonsággal nyomult bele érzékeny és kalimpáló szívébe a kés, hideg volt, hasított s nyomában megint kigyöngyöztek homlokán a verejtékcseppek. Egy pillanatra azt hitte, lerogy. De megfeszítette már hidegülő térdeit: nem szabad, beleütné a fejét valamibe...

S állt a szoba közepén, szívébe ütött késsel.

Már kiáltozott a lelke mélyén segítség után. Hallotta saját néma kiáltásait a feneketlen sötétségben. Könyörgött a feleségének, hogy adjon vizet neki és tegye a karjára a fejét, vonja puha mellére. De csend volt, rettenetes csend. Mozdulni akart, de a szilárd sötétségben rázuhantak a bútorok rettenetes tömeggel, a levegő pattogott a keménységtől, kinyújtotta a karjait, de semmit sem érinthetett, csak a szilárd levegőt érezte maga körül, mintha kőbe ágyaztak volna, kőbe préselt kagyló lenne s évezredek óta feküdné a fekete, kemény sötétségben felszabadíthatatlanul.

Leült a hideg földre s lelógatta a fejét, maga elé meredt...

Körülötte zsongott az alvók és álmodók pihegése, ó didergett és szívébe ismét halkán, hidegen lassú hasítással nyomult bele a láthatatlan kés.

Magyarország 1926. márc. 27. 71. sz. 20.

1926. ápr. 1.

Szobrász a kártyavárban

Az ablakból messze el lehet látni háztetők rengetege és kémények, kéménydombok, mint kivágott erdők visszamaradt rönkei. A háztetők így feltőlől félelmetesek, megmutatják minden csúcsukat, a károsult, meszes széleket, melyek olyanok, mint a fűvetlen, szakadékos sivatag partszélelei, mintha kiverődött volna a természetlen szik. S a kémények itt is, ott is furosán füstölnek, mintha a kiirtott erdő tuskómaradványait meggyújtották volna...

S messze, a nagyváros tetőrengetegén túl a vad égboltozat, rohán felhők s egy hosszú csík nyugat felől.

Dühög a szél. Itt fent a bérpárló csúcsán minden reoeg, inog, süvölt, csikorog és hajlik, mintha az egész épület, a vékony falak és vastraverzekre emelt mennyezet-sorok megtárgultak volna erőszékeikben, mintha az egész gigászi építmény apró cellalakásaival, árkájaival, ablakaival és körbefutó vékony folyosórácsával kártyavár lenne, amelyet megrendít az orkán s beront minden résen felül és alul, cibálja, hajlítja, himbálja félelmetesen. Minden kilincs nyőszörög a vad tavaszi szél dühöngése alatt, minden ablakereszték nyőszörög ezen a kártyaváron. Az ember érzi, amint arcát megsuhintja a betóduló, kizárhatatlan szél s lába alatt meghajlik a rossz padlózat, mintha két fölött állana rozoga deszkákon. Itt érezni lehet a magasságot és mélységet, itt érezni lehet az egész építmény pillanatszerűségét és mulandóságát, itt a magasan állandóan fenyegető s zuhanás és semmi vigasztalást nem nyújt a gigászi zagyvaság háztető-sivatag füstölő tuskóival és meszes szakadékaival.

A sarkokból *fejek és fejek*. Mint elvarázsolt erdőben a kővé vált királyflak, királylányok, úgy néznek velem szemben. Amott egy *tután-kámonszerű fiatal nő* kíváncsi göggel emeli vékony orrát s proletárfejen királyi hatalom és büszkeség, vékony arcán alázat és szolgai meghajlás vibrál. Pámmered s menekülök a másikhöz: *oraszláncú nő*, kusza haja sörényként lobogja körül arcát, szeme, homloka vérengző, hideg, okos és kegyetlen. Majd egy lepellel takart *anyafej* tekint rám, vonásain kiélt ábrándok szomorkodnak, szemében végtelen fáradtság, a halál sóvár kívánása, a kiábrándultak egyenletes jósága dereng, olyan, mintha mindenkit eltemetett volna, mindenkit, aki kedves volt számára és az életét jelentette, most már csak ömaga síremléke. S egy kemény, puritán *férfi* szeszszorított ajka, szigorúan számonkéri életem minden hűségét és hazugságát... Nem, nem merök a szemébe nézni, vak gipszszeme kitalálja rejtett hazugságaimat, pócaimról levetkőzteti a ruhát és belevési pillantását a szívembe. Menekül a szemem s megakad egy emberfeletti méretekből horongó nagy férfi fejen s megdöbbenek: *Ady*... Homloka mint a kupola, vak szeme kidülled egy küssé, álla akaratosan előrenyomul és a szája, ez a keserű-gúnyos, kiábrándult szél szinte vonaglik. Sülyes haja ráborul a homlokára s más nem is látszik belőle, csak ez az arc... Semmi egyéb...

Csorda Géza szobrai vesznek körül. Borzongató érzés, mindenfelől vibráló, élő, gondolkodó fejek és arccok, mindegyiken a legbelső titkok kibálnak s mindegyikben valami megoldhatatlan titok. Ezek a fejek rátapadnak szemükkel az

Magyarország 1926. ápr. 1. 74. sz. 6.

idegenre, arcaik vonaglanak és úgy szeretném kikapadni az anyagból. Kitépni szeretném magukat a gipszből, az isteni lélek vergődik bennük, vérre és ártásra akarnak kitépni magukat, mint az isten által meglehelt Ádám agyagtöste. De be vannak zárva örökre, megfagyott rajtuk a misztikus mosoly, komor öröklétükön az anyag hatalma uralkodik és szellemük némán síkorg szabadulásért.

Kint dühöng a szél s a kártyavárszerű ház inog és hajladozik.

— Ezt a Margitazigetet végére terveztem, — mutat *Csorba* egy ülő *Ady-szoborra*. — És a magyar Jeremiás. Már nincs kezében a Biblia. Kiejtette azt is.

— És a magyar *Pantheon* számára készült terv, — mutat *Arany* Jánosra; aki komolyan, szeliden ül a földön; elmerül az avar vizsgál-gatásába, bajuzsán melankólia és nyugalom; ruhája redős és egyszerű, mint a jobbágyi ing. — Így képzelem el *Aranyt*, nem vitézkö-téses nadrágban, oszímában, én az embert mutatom meg. — Idéz: — »Én az avart jártam, tündödvé meg-álltam, egy régi levélen ezt írva találtam...« Ezt az *Aranyt* aka-rom én megörökíteni.

— Itt van *Maddoh*... Ez is a *Pantheonba* készült. A kettős probléma ütközik össze benne kezének két ellentétes pozíciójában. Az égre törő szellem és az anyagbaomló pusztulás, a halál viaskodik itt. Ez az ember, tiszta szobrászi eszközökkel, semmi magyaroskodás, semmi huszárkötés, az ember ez, nemcsak a magyar, hanem a francia, vagy a német számára...

— Itt van aztán *Petőfi*... A lángot vivő isteni, szárnyas arkan-gyal, méztelen és ifjú, vad, szertelen, csupa erő és tisztaság... Semmi takaró rajta, szinte rohan, szinte repül...

S *Petőfi* ifjú méztelenségén vad szertelenséggel mozdulnak a szárnyak s az arkangyali alak szinte röppen.

S *Ady* számtalan variációban. Egész fejlődése itt van. Itt van ő ifjan és itt van részegen, itt van mint proféta és itt van mint ösz-szeomlott gyenge ember. Vázlatok sora és tervek légiója. És itt van *Krisztus* is, halálravált fehér arccal, lecsüngő véres haja tépett és szemei duzzadtak a kintől és agóniában reszketnek. Ajka merev és homloka sebhelyes.

— Most állandóan *Krisztust* próbálok megragadni, éjjel előttem vibrál a képe s rajzolom, festem, meg szeretném ragadni azt az emberi és isteni vonást rajta, amit még senki. A legnagyobbak: *Leonardo da Vinci*, *Krisztus*, *Dosztojevszkij* és *Ady* fejezték ki az ember istenségét leghatalmasabban. Ezt szeretném megfogni, ezt a tragikus kettősséget.

Keveset beszél, nagy homlokán gondok boronganak, alacsony tes-

1926. ápr. 1.

tét himbálva vész ide s oda a to-
romban. Mintha nem is az ő teste
léne, hanem valamiből azt kőfa-
ragót kúdbogozta maga helyett.
Mégis egy-egy fejet, állványra
helyezt és megidézta a világos-
ságból. Halkan hívja fel a Gyel-
menet valamire. Halkan, mintha
nem akarná felkelteni a szobrokat
örök álmukból. Farsag arc, félig
szinte barbár, félig isteni. Az orra
széles azláv orr, szája nagy és szo-
rosán zárul, mint a lakat. Sőt
nem mosolyog.

— Ez pedig itt *Révész Béla* ké-
szülő szobra.

Leveszi a vizes ruhákat az
agyagfejről. Srámnéz *Révész Béla*
szelíd, halk, kissé durvavonású, de
ábrándosszemű, mása az állvány-
ról. Csodálatosan elevenül meg a
jól ösmert fej. Homloka a költőé,
arca a hivatalnokemberé, ajka
sokat próbált és sokat élt gondol-
kodó, Polgári és mégis művész-
fej. Komoly, humortalan, egyenes.

— Itt nem tudják nézni és meg-
látni a szobrot. *Leonardo* korá-
ban, *II. Gyula* pápa, ez a félig
zseni, félig szadista, kondottleri,
nem hagyta becsapni magát s nem
fogadta el a kontárokot. Neki
Leonardo kellett és vele csináltatta
az épületeket és szobrokat. Ami-
kor a tavaszt ábrázoló ifjú szob-
rát felállították *Firenzében*, a nép
tombolva ünnepelte ezt a remek-
művet... Ma? Nincs nek nagy
egyéniségek, az emberek nem él-
nek nagyvonalú életet és nem

turnak látni. Lám, a hadiemlékek-
ből meg kellene élni az összes te-
hetséges magyart szobrásznak. Ehe-
lyett azt látjuk, hogy alig akad
az emlékek között művészi értékű
s a tehetséges művészek éheznek,
míg a giccekét faragók milliár-
dokat vágnek zsebre. Ebben az
alacsony korban, amikor a szolgál-
bírók állapítják meg egy szobor
művészi értékét, *Leonardo* éhen
pusztulna...

Lassan visszacsavargatja az
agyagfejre a vizes ruhákat. *Ré-
vész Béla* feje eltűnik s a művész
fáradtan légyint.

— Majd a halálom után jönnek
nagy népszerűségek s azok felállít-
ják *Ady, Tisza István* harminc-
méteres szobrát, amit én tervez-
tem meg. Felépítik a magyar
Pantheont s felállítják benne
*Aranyt, Petőfit, Vajda Jánost, Ma-
dáchot, Görgeyt*, akiket én álmod-
tam meg. Kifaragják a *Krisztu-
sokat* és bronzböntik a munka
szobrát... Addig hadd keressenek
a divatos mesterek és hadd farag-
csálják a maguk kis játékbábuit..

Kint már félelmetesen dühöng
az orkán, mintha nem is közönsé-
ges természeti jelenség, hanem
szimbólikus felkavarodása volna
kozmosz erőknek. A kártyavár
süvölt, csikorog, reszket és haj-
long s alattunk a háztetők között
repdesnek a cserépszilánkok s ka-
varog a kémények fantasztikus
füstje. Valahol egy lehulló ablak
emeletről-emeletre zuhan és peng,
mintha a kártyavár dőlne és ma-
ga alá készülne temetni ezt a zárt-
ajkú, lassú, komor szobrászt, aki
harmincméteres méreteken ál-
modja meg *Ady* szobrát és *Leo-
nardót* idézi a kártyavárak biro-
dalmában. *Kodolányi János.*

Nem politika, — mehet

Remsey, huszonöt éves mindössze festő. Nem politika, — tehát mehet. Paszta csak egy festő és huszonöt éves. Igaz, hogy (persze csak a kritikában) szép sikert aratott egy kiállításon, de kit érdekel az. Ez a Remsey megtette, az a kalimán, és illelően oszlokozott, hogy mérmérgezte magát s egy kis csödületet támasztott az ticcán, ahol pedig mostanában nem szabad csödülni. De kit érdekel az egész ügy és kit érdekel még az a többi huszonöt éves festő, író, szobrász, aki ebben a szűk országban tengődik, álmodik, vergődik és éljenhal, vagy megöli magát? Nem politika, tehát mehet. A magyar társadalomnak elvégre nem kötelessége gondoskodni senkiről, aki éhezik, vagy didereg, pláne ha az illető mindössze huszonöt éves és festő.

Valljuk be azonban, hogy a társadalom valóban hibás. Mert éppen azok a hivatalos szervek, amelyek arra volnának hivatva, hogy szemmel tartásák a magyar kultúra ügyeit és azoknak a pályafutását megkönnyítsék, akik életüket a magyar kultúra mindennél szentebb ügyének szentelik, éppen azok a szervek törődnek legkevésbé ezzel a feladattal. Hivatalos körök lanszíroznak öt-hat nevet, amely politikai szempontból kedves az aralkodó klikknek s ezt a néhány embert hivatalosan megteszik a magyar kultúra oszlopainak.

A fiatal, hivatalosan el nem ismert magyar művész azonban nem leli hönjét a hazában. Amerre tekint, gúncsolás, gúny, szertelenség, támogatás helyett megvetés, sőt rosszindulatú ökölcsapás fogadja. A hivatalosan be nem vezetett társadalmi tevékenység nem szereplő, théâtre parée-ken kiválasztva még nem jelenő és a hallongásokhoz, politikai talpnyalásokhoz hozzá nem törődött író, festő, szobrász, vagy muzikus csak ellenséget talál, ahova tekint. A magyar író műveit például szabadon lopkodhatják köröskörül az utódállamokban s egyetlen fillért sem követelhet, mert a marhakivitelünk meg van szervezve ugyan és

a petróleumbonmítók érdekei képviselve vannak minden tárgyaláson, amely hazánk és az utódállamok között le'olyik, de soha nincsenek képviselve a magyar művészek érdekei. Egy-két emberünk mint például Hellai Jenő, nagy fáradsággal kiépített valami kapcsolatot a magyar és a francia, meg olasz színpadi írók között, de hol van ez még a hivatalos érdekképviselőtől, hol van a kereskedelmi kodifikálástól, mondjuk Jugoszláviában, vagy Romániában.

Ennek az állapotnak a megváltoztatására pedig semmi remény. Egész bizonyos, hogy annak a klikknek, amely ma például a magyar szobrászatot jelenti hivatalosan, jobban fáj ezután is egy kis siker, egy megrendelés, amit valamelyik ismételten, de igaz művész kap, mint ennek a kis elnyomott zseninek minden milliárd, amiből neki ebédre sem jutott. Egész bizonyos, hogy a mások csilompja után baktató társadalom, amely annak a hét-nyolc hivatalosan terjesztett festőnek a nevét ismeri, ezután sem fogja tudni, ki az a Simon György János, Kemény László, vagy akár Remsey (noha már hőse a riportóknak). A nagytekintetű összjövevényeken, amelyek fővárosunk egyik-másik középületében megessenek, ezután is azok fognak egymásnak bököket mondani, akik eddig. Azokat a százszámra külföldön tengődő és dolgozó magyar művészeket pedig, akik a magyar kultúrát valóban jelentik, nem fogja számú tartani senki, sem az arra hivatott szervek, sem a társadalmi egyesületek közül. A magyar író műveit kedvére lopkodhatja, átírhatja, kiterkesheti és eladhatja bármelyik utódállambeli vállalat, megzavargodhatik rajta s az írók érdekeit egyik hivatalos szerv sem fogja képviselni. A festők összejövevények az uccán, a szobrászok tervezhetik sírmelekeiket, amelyekben ugyan sem áll rendelkezésükre.

Van fránkkérdés, van borkérdés, van kétszázharminc képviselő, de nyoma sincs semmiinek, ami a magyar kultúra értékeinek megvédését célozná. A nagy időkhöz nincsenek méltó embereink.

Jóéjszakát, Remsey. Nem vagy politikus — mehetsz.

Kodolányi János

Magyarország 1926. ápr. 2. 75. 19. 4.

KÉT ÁLLOMAS KÖZÖTT

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

(Pólya Tibor rajzaival)

A másodosztályú fulke már majdnem megtelt. Az ablak melletti két helyet egy idősebb nő és egy fekete reverendás pap foglalta el, a nő szemben ült az útiránnyal, a pap háttal. Az előbbi azok közé a nők közé tartozott, akik mostanában annyira elszaporodtak a nagyvárosok körül s hova-tovább benépesítik az egész országot, mint az új női típus. Nem lehetett megállapítani róla, hogy asszony-e, vagy lány. Valószínűleg mind a kettő volt egyszerre. Szabad nő, kultúrlény, akinek problémái vannak s aki nem felesége, nem is cselédje a férfinak, hanem élettársa. Karcsú volt a nő, elegáns sőtétkék selyemruha takarta a mellét és a combjait, ölet, de térdei szabadon kiragyogtak és egymásra tett lábszárain feszült a pezsgőszínű selyemharisnya. Kissé fázosan gubbasztott az ülésen, alig domborodó kis melle egészen eltűnt, rövidrenyírt fejét meg-megrázta s gyakran vette elő puderes szelencéjét, ruzsos rudacsáját és a tükrét, hogy a legnagyobb őszinteséggel festegesse, illatosítsa, simitgassa fehér, finomvonású arcát. Homloka alacsony volt, körülrepedték a rövid szőke hajfürtök, bőrkésztyűs kezei vékonyak és idegesek, néha megsimította ujjai hegyével a homlokát, mintha nehéz problémák gyötörnék, aztán elővette fésűjét és nagy szakértelemmel és nyugalommal kezdett fésülni. Később valami képes színházi lapot vett elő és belemerült az olvasásba, filmszínészek arc képein, meztelen combjain és mellkasán merengett, futballmatadorok izmát símogatta a szeme és úszónadrágos hősök domborodásait falta.

A pap csendes, kopaszodó öregúr volt. Szürke maradék haját megezüstözte a hóval borított mezők visszfénye, egészséges, piros arcán kisimultak a ráncok és szelíd békesség honolt egész lényén. Kissé kövér volt, derekán feszült a széles cingulus. Mélyen belemerült breviáriumába, hol itt, hol amott ütötte fel a színes selyemszalagocskákkal jelölt könyvet. Ugy látszott, semmiről sem vesz tudomást, néha azonban felvetette véreres, bágyadt öreg szeméit s egy pillantást vetett a vele szemben ülő, izgékony, nyugtalan hölgyre, vagy a szakaszban ülő többi utasra.

Mert még mások is ültek a kocsiban ezen a szürke, unalmas téli délutánon. Közvetlenül a fiatal nő mellett egy örnagy ült, kardját feje fölé helyezve a hálóba csákoja és táskája mellé, tábori zöld egyenruhája bizonyos feszességet, hűvösséget árasztott a szűk helyiségben. Kemény, szinte rideg pillantása volt az örnagnak, apró barna szeme szűrt, mint a kard hegye, szorosan ajkára simuló tömött, barna

bajsa mint lakat zárta le vékony, hideg száját, borotvált állán gödröske volt, mintha a feje mintázója mintegy utolsó játékos mozdulattal benyomintotta volna s ez a véletlen ujjnyomás most rideg, kegyetlen, zordon keménységet kölcsönzött arcának. Szélesvállú, merevtartású férfi volt az örnagy, a büszkesége gőg, a nyugodtsága szinte félelmet keltett.

Még egy férfi ült a szakaszban. Ez fiatalember volt, talán egyetemi hallgató, vagy bankhivatalnok, de lehetett gyógyszerészsegéd is, egy szóval azok közé az ifjú emberek közé tartozott, akikről éppen úgy nem lehetett megállapítani, hogy kik, mi a foglalkozásuk, végzettségük, mint ahogy a nőkről sem tudhatja senki, vajjon színésznő, magasrangú hivatalnok lánya, vállalkozó, esetleg asszony, vagy uccal szép lány. Ez a fiatalember lehetett huszouöt-huszonhat éves, de lehetett harminckettő is, a haja hátra volt fésülve és ápolt dióbarna fürtökben hullott a tarkójára, arca csupaszra volt borotválva, igen intelligens, sovány, sápadt arca volt s a homloka magas, fejielt, domború. Barna zakkója angol szövethől készült, erősen szűkítve derékban s a mellét vattával tömték ki, hogy domború legyen. Kis zöld selyemzsebkendő is volt balfelől a szivarzsebében s hosszú, csontos kezén bőrkésztyűt viselt. Ez is olvasott. Illusztrált rádió-

Haldios némaság volt a szakaszban

amatőr-tankönyv volt nála. Szórakozottan szemelgetett benne, forgatta, böngészte, de a lapok fölött állandóan a vele szemben ülő nőt figyelte.

Pesti Napló 1926. ápr. 4. 76. n. 57-58.

Néha a nő is felpillantott a színnázi újságból, tükrét kereste, pudert hintett felfújta arcára, felváltotta egymásra helyezett elegáns, káprázta-tóan karcsu lábszárait s ilyenkor hosszán, hidegen és szinte lenézón méregette végig ő is a fiatalembert.

Halálos némaság volt a szakaszban. A vonat egyenletes dobogást vert ebbe a csendbe s kint szabályos gyorsasággal pergett a havas mezők, ligetek, dombok álmos filmje. Szinte véletlenül olyan emberek kerültek össze, akik nem szerettek idegenekkel szóbaereszkedni. A nő? Bizonyára jobban lekötötte Ramo Navarro, vagy az isteni Rodolpho Valentino százféle pózban megörökített tenyészállat-feje és duzzadó lábikrája. Valószínűleg saját arcában is több érdekességet talált, mint a földkerekség bármely emberi arcában, beleszámítva az előbb említett két isteni férfit is. A pap? Már sok fáradság húzódott meg a szája szögletén, sok lemondás és bölcsesség szántott finom árkokat a halántékára és a szem környékére, sokkal több, semhogy a magabizonyulást fejeztesse volna bárki bizonytalan értékeért. Az elmerült imádkozás bizonyára többit jelentett számára, mint a végtelen beszélgetések stereotip formulái. Az őrnagy? Még ő mutatkozott a legzárkózottabbnak, mert ő egyenesen elutasított magától minden melegséget, minden emberi közleledést. A szabályos három lépés ott volt körülötte, mint a megírt bűvös-boszorkányos kör, melyet semmi szellem nem léphet át. Merően bámult ki az ablakon, vagy a szemközti fűtőszabályozóra szegezte hegyes szemét. A fiatalember? Bizonyára ő volt leghajlamosabb a beszélgetésre, neki voltak közölnivaló gondolatai, ő érdeklődött embertársai iránt legjobban, ő forgatta a rádiókönyvet, melyben az ezer kilométerről való emberi érintkezés módszerei voltak megírva és megvonalazva. De ő is kénytelen volt belesüppedni önmagába, néha cigarettára gyújtott és lassan bocsátotta ki órán a kék füstöt, ilyenkor epedve nézett a szép nőre, mint a diák, aki dicsekszik azzal, hogy már dohányszik.

Mikor a vonat megállt, egy pillanatra még füledtebb lett a csend, szinte kínos. A fűtőkészülék tömlőiben egyhangúan fortyogott a víz. Kint a havas perrónon futkostak az utasok. A kalauz sípolt. S akkor nagynehezen, ölben egy kabátokba és kendőkbe bagyulált kisfiút cipelve, egy férfi cibálta fel az ajtót s belépett a szakaszba.

Jó estét!

— Jó estét, — mondta és nyögött a teher alatt.

Senkisé fogadta köszöntését, csak a pap.

A férfi rövid bundát viselt, prémes sapka volt a fején s valami falusi jegyzőnek, postamesternek, intézőnek vagy igazgatótanítónak látszott. Már nem volt fiatal, bajusza lelógott, arca barna volt, homloka domború és mikor a sapkáját levette, látszott, hogy kopaszodik.

A vonat elindult és a férfi elhelyezte a gyereket úgy, ahogy lehetett.

Mindenki a kisfiút nézte. A pap abbahagyta breviáriumának az olvasását, a fiatalember letette a rádiókönyvét, a nő érdeklődve nézegette a kisfiú sárga, lázrózsás arcát, elernyedten lelógó karjait és a vonat ritmikus futásától himbálózó tehetetlen lábszárait, melyek még a kamásliban is lécszerűen vékonyak voltak. Semmi szánalom nem látszott azonban a hölgy világító fehér arcán és csigaszerű piros ajkain. De az őrnagy még bosszankodott is, izgett-mozgott a helyén, milyen ostoba dolog is, tele van a szakasz és éppen ide hozzák ezt a beteg gyereket, talán még sírni is fog, esetleg ragályos és most az ő gyerekei is megkaphatják a bajt... Haragos arcot vágott és köszörülte a torkát.

De a gyerek nem sírt. Sokkal bágyadtabb volt, semhogy sírni tudott volna.

— Így akarsz ülni? Így jó lesz? — kérdezte az apja és ő csak nyöszörgött, bólintott, elomlott az ülésen s meg se moccant. — Talán a másik oldalon jobb lenne? — aggódott az apa s a gyerek megint nyöszörgött, úgy is jó volt neki, mindenféleképpen jó volt már, ott is meg-

1926. apr. 4.

ült, a jószagú fiatal nő mellett s a parfüm-illatot aligha érezte.

— Talán így ülnél inkább, fiacskám? — kezdte megint a szomorú ember és megpróbálta kislát az ölébe venni, de nem sikerült, nem volt hely, a havas, sáros cipők hozzáérték a kék selyemruhához s a hölgy riadtan odébbhúzódt s felhajtva ruháját, hogy combjából kifehérlett egy tenyérnyi darab s az intim ruhadarabjai csipkés selyemszegélye is, tisztogatni kezdte. A fiatalember szeme odatapadt a fejedelmi titkokhoz, melyeket egyáltalában nem titkolt a nő.

— Mi baja a kislát? — kezdte a pap, mert ő érezte meg legjobban, hogy a szakasz rideg atmoszférája megvérezheti ennek az aggódo embernek az érzékenységet. Résztvevő arcot vágott s nagyon barátságosan s aggódo vizsgálgatta a beteg kislát.

Az apa nagy sóhajjal rogyott bele az ülésbe, megtörölgette homlokát s hangja, szeme fátyolos lett. Megindult a szava, mintha örülne, hogy valaki előtt kiöntheti aggodalmait, félelmeit, bajait.

— Hej, tisztelendő úr, nem hittük volna még tegnap ilyenkor, hogy így lesz ez a szégyen gyerek. Köszönöm, hogy érdeklődni méltóztatik... Húsmérgezést kapott. Húsmérgezést. De az még hagyján, azt mondja az orvos, nem a mérgezés a tulajdonképpeni baj, hanem a komplikációk. A méreg felszívódott a szervezetbe s különféle bajokat okozott. — Sóhajtott, legyintett, aggódo nézgette kislát fehér, lázfoltos arcát, hallgatta pihegő lélekzetét.

— Fáj! Fáj valahol! Jól fekszel! Kihoztam én, kérem, autón a professzort Pestről, a leg híresebb belgyógyászt, a Grünt... Vakbélirritáció is van, vesegyulladás, meg azt mondja, kezdődő mellhártyagyulladás is... Isten tudja, mitől, hogyan...

Nagy, szinte félelmetes volt a csend. A kisgyerek, — alig nyolcéves még — lihegett, nyöszörgött. Az apa föléhajolt és gúnyogva kérdezte, hol fáj, jó helye van-e...

— Mingyárt Pesten leszünk, édes bogaram, mingyárt. Aztán akkor minden jó lesz. Segítetek rajtad a doktorok, fiacskám. Nem baj, akármibe kerül is, az a fő, hogy te egészséges légy...

Megint a paphoz fordult.

— Csak azonnal be a poliklinikára. — mondta a professor. — Operatív beavatkozás is szükségessé válhat. Semmit se lehet tudni. Ha további komplikációk állanak be, legalább kéznél vannak a szükséges eszközök...

Mind ezt azzal a mélyszéges tisztelettel mondta, amellyel laikusok orvosi eljárásokról beszélni szoktak. Szinte misztikus borzongással.

A pap csóválta a fejét.

— Na, csak nyugalom, kérem. Legyen erős uraságod. Isten segítsége mindig ott van legközelebb, ahol legnagyobb rá a szükség.

A férfi legyintett.

— Szép, szép, kedves tisztelendő uram, — mondta keserű mosollyal, amely olyan volt, mintha közben a bőrét nyúznák és kínjában már csak mosolyogni tudna. — Köszönöm a vizsgáztatást, de... Nem ez az első. Egyet már odabent hagytam. Nyolcéves volt, kislány. Azt is így vittem be a karomra... S most... ezzel a másodikkal... ez az egyetlen... ez is azóta született. De ha ez sem lesz, akkor már vége mindennek. Akkor már...

Összeszorította a száját és a kezét ökölbe facsarta.

A lezuhanó csend mintha meglágyult volna. Az ablaküvegen apró gyöngyökben pergett le a pára, mint a könny.

— No, no... Csak semmi pesszimizmus. — dörmögte kedves, vastag basszushangon a pap s letette könyvét. — Isten kezében vagyunk. Ezt el kell ismernie mindenkinek, akármilyen vallású legyen is. Minden helyrejöhet. A sebet begyógyítja az isteni kegyelem.

Ismét keserű-gúnyosan legyintett az apa.

— Kérem... Ne is beszéljünk erről... Ich bring' das Kind nicht mehr zurück... — mondta németül, hogy a kislát meg ne értsen.

— Ez a baj, kérem. Itt a társadalom mai lezüllésének egyetlen és alapvető oka, — tört ki a pap s kipirult, kifeljesedett, ősz hajszálai mintha apró lángocskák lettek volna feje körül, ezüstlángocskák. — Az emberek megtörnek a csapások súlya alatt, mert nincs hitük. A középkorban nagy lelkek éltek közöttünk és példát mutattak a népnek is, a nagy tömegeknek, hogy mindaz, ami itt a látható világban van és történik, csak vetülete a szellemvilágnak, a földöntúli életnek s minden egy magasabb rend és cél érdekében történik úgy, ahogy történik. A középkori ember megnyugodott a tövisek, szenvedések létezésében, mert tudta, hogy a magasabb világrend kívánja így, az isteni akarat és célszerűség. A régi ember hitt, a régi ember élete csak szimbólum volt, szimbolikus élet, nem tudom, méltóztatik-e érteni... Azért bomlott fel napjainkban minden erkölcsi alap, mert az emberekből kiveszött a vallásos átélés lehetősége. Materialisták az emberek, kérem... Itt van például uraságod. Ne haragudjék, de én csak arról akarom meggyőzni önt, hogy a gyermeke egy magasabb cél érdekében akár életben marad, akár meghal, — isten ne adja! — bele kell nyugodni. Uraságod nyugodjék meg...

— Elismerem, hogy tisztelendőséged... Eh, ne is beszéljünk róla. Önnek nincs gyer-

meke, ön nem apa. Megbocsásson.

— A mai társadalom zürzavara abból származik, — folytatta a pap — hogy elvesztették az emberek az istenbe vetett bizodalmukat. A családi élet ma pokol. Anyagiak hajszolásán alapszik, anyagiasság élvezeteket követel és a nő nem akar sem anya lenni, sem feleség, hanem csupán élvezeti cikk, aki, bocsánat a kifejezésért, eladja magát. A polgárok nem érznek kötelességet a közzel szemben, pedig ha ahhoz tartanák magukat, hogy az uralkodó isten kegyelméből helyettese az égi hatalomnak a földön, nem lenne probléma most az államforma megállapítása. Ha az emberek...

Most egyszerre ijesztő recsenéssel közbevágtott az őrnagy hangja s arca megelevenült, szeméi szikráztak a homályban s kezeivel széles, vagdaló mozdulatokat tett a levegőben.

— Önnek igaza van. Teljesen igazat adok önnek. A vallástalanság okozza, hogy az emberek olyan sokra becsülik a saját életüket, meg azt is, hogy máma már egyáltalán nem lehet nekik parancsolni. Katonáskodni senkinek sem akarózik. A vallástalanság okozta az összeomlást minálunk is, a németeknél is. A szocializmus.

Úgyvan, őrnagy úr!

-- Ugy van, őrnagy úr, helyesen méltóztattott megjegyezni, a szocializmus, amely tulajdonképpen eszköz a zsidók kezében a hatalom megszerzésére.

Ezt már az apa mondta s kivúlt a szeme. Egyik karjával gyöngéden elhelyezte az elszunnyadó, de álmában is nyöszörgő gyermeket, a másikkal hevesen gesztikulált.

— Miért kell nekem annyit szenvedni? Miért nélkülöztem annyit? Legyünk vallásosak, mondja tisztelendőség, de hogyan, amikor a zsidók itt ülnek rajtunk és maholnap...

— Maholnap, igen! — kiáltotta az őrnagy félelmetesen, mintha láthatatlan ellenséggel állana szemben. — Már ott tartunk, hogy a munkanélküliek kimennek az utcára és kenyérért ordítanak, mintha kenyérre és nem pálinkára kellene a pénz. Lövetni! Lövetni őket! Csak semmi irgalom. Ez ölte meg az országot, hogy mindenki elmondta a véleményét az uccán. A legelső újságíró, aki megírta valamely hátrálás hírért, fel kellett volna akasztani! Agyonlövetni!

— A vallásos érzés ma már nem képes átítani az embereket. Befészkelte magát a materializmus az iskolákba is. Irtózatos kára az országnak, a társadalomnak, hogy a gyermeket már zsenge korában holmi darwinizmusra, meg a francia forradalom okaira és eredményeire tanítják, ahelyett, hogy vallásosok oktatásban részesíthetnék őket. Így történik aztán, hogy nehéz időkben az emberek nem képesek éhezni és fájni, mert a testi örömeiket és a testi kivágásait olyan magasra helyezik, hogy arról lemondani nem tudnak.

— Itt van a trianoni béke oka! — kiáltott megint recsegő szóval az őrnagy. — Itt van. Mert ha a háborúban az emberek tudtak volna még egy kicsit éhezni, lemondani, ha tudták volna még az életüket fölládozni, akkor ez a gyalázat be nem következett volna. Az összeomláskor minden rendben ment volna, ha a katonaság, a buta paraszt baka fel nem törte volna az élestarakat, ki nem rabolta volna a kantinokat, a lisztet, húst, cukrot, mindenféle élelmet ki nem hurcolta volna, ha nem ordított volna az asszony után, ha nem akart volna enni, inni, aludni ahelyett, hogy harcolt volna, ha engedelmes lett volna s hallgatott volna azoknak a szavára, akik hivatásos vezetői voltak...

— Mindezt pedig köszönhetjük a zsidóknak. — jegyezte meg keserűen az apa s azt a jellemző lemondó legyintést szabadította el, ami a legnagyobb pesszimizmusból fakadt. — A zsidó materialista. Az mérgezte meg ezt az országot. Mert mi nem tudunk, kérem, összefogni. A turáni átok. Ha mi akkor összefogtunk volna...

— Ennek a társadalomnak a bomlását az etikátlanságban kell keresni, — folytatta a pap nagyon komolyan. — Nézzünk végig az egész vonalon. A paraszt csak a hasával törődik és terjed között az egyke, jelül, hogy a házasságot már nem tekinti annak a szentségnek, aminek régen. A középosztály elvtelen, megalkuvó, minden politikát egyaránt szolgál és csak hajlong és a kezét dörzsöli, minden felelősséget a feljebbvalójára hárít. A nők... hagyjuk... Mindenki tudja. A tőkés osztály kegyetlenül csak a maga érdekeit nézi...

— Ez az az osztály, amely szinte egészen zsidó. — vágta közbe az apa.

— Na és a munkásság?! A munkásság! — recsentette az őrnagy. — Fel kéne akasztani valamennyijét a nemzetközi bitangjának. Mert kérom, a munkásság nem akar nemzeti lenni. Forradalmat akar. De... egy-két sortűz majd észretéritené őket. Hihetetlen, hogy milyen alávaló, lázító népség...

— Zsidók a vezetőik!

— Vissza kell térni az embereknek az istenhez. Ez az egyetlen útja a gyógyulásnak. Vissza kell térni az alázatossághoz, a hithez, be kell látni, hogy mindaz, ami itt a földön történik, csak tükörképe a földöntúli világnak, az isteni akaratban való megnyugvás...

Már mindenki egyszerre beszélt, csak a nő és a fiatalember ült némán. A hölgy elővette piporeszszárait és buzgón igazgatta haját, festette száját és gyönyörködött finom, buja arcában, forgatta a fejét, mint a vízbenező liba s térdein festői redőkbe rendezte a selymeket. Az apa kipirult arccal vitatkozott és farkaszemet nézett a pappal, aki szelíden csak az etikai alapot és az isten céljait emlegette. Az őrnagy volt a legridegebb és lehangosabb, valami recsegő vezénylő hangon fejtette ki, hogy csak a diktatúra segíthet ezen az országon. S a sarokban a rádiós fiatalember konokul maga elé meredt, látszott rajta, hogy zsidó és fáj neki a zsidóság, de nem mutatta. Néha odapillantott a nőre és élesen vizsgálta apróra karcú, fiús természetét, ragyogóan kacér lábszárait, kis mellét, fehér nyakát és kedves, érzéki, kegyetlen, vidám fejét, mely majdnem olyan volt, mint egy fiúé. Néha összeakadt a pillantásuk. Ilyenkor a nő hosszan nézte a férfit, hidegen, közömbösen.

Már valamennyien ellenségei voltak egymásnak. Hogy történhetett! A levegőben feszült az ellentétes sarkok emanációja. Valamennyien megegyeztek abban, hogy a másiknak igaza van s valamennyien gyűlölték egymást. Az apa dühös volt a papra, mert csak következetesen a hitet és isten akaratában való megnyugvást hajtogatta. Haragudott a katonára, mert a diktatúrát jelölte meg egyetlen célravezető eszköznél. Haragudott a néma fiatalemberre, mert zsidónak látszott. Valamennyien haragudtak a fiatal nőre, mert megvetéssel csinosította magát s egyikükre sem vetett egy pillantást sem, holott férfiak voltak...

Lassan leszállt a komor téli alkonyat. Alig látták egymás arcát, csak a hangjuk süvöltött keményen, kérlelhetetlenül és elszántan.

Kint halványan derengett a hó. S mikor egy percre csend lett, hallatszott a beteg gyermek lázas lihegése és nyöszörgése.

— Ezt az országot csak egyféleképpen lehet megmenteni. Kikialtani a katonai diktatúrát, lefoglalni a bankbetéteket, autókat és ékszereket, mozgósítani a csapatokat s három napon belül felvonulni a határokra. Aki nem engedelmeskedik, lelőni! A sztrájkolók közé sortűzet!

— Vissza kell térni a tiszta keresztény valláserkölcsei alapra. Akinek javakat adott az isten, az adjon a szegénynek. Aki szegény, tőrjön... Isten céljai a magyar nemzet világosak: védőbástyája a nyugati kereszténységnek a keleti barbársággal szemben...

— Kérem, a diktatúrát nem helyeslem, mert király nélkül nem lehet diktatúrát fenntartani, hiszen az egyik legitimista, a másik szabadkirályválasztó és a zsidóság felhasználná ezt a kedvező körülményt, hogy a turáni átkot ránszabadítsa...

A vonat váltókon csattogott át, a hölgy és a fiatalember hirtelen készülődni kezdett. A hölgy felhúzta prémes hócipőjét, fekete szilskinbundáját karcú testére pólyázta és fejébe nyomta kalapiját. Még elővette a tükört s hajfűrtjeit eligazgatta a kalap széle körül. A fiatalember prémes bundába bújott és levette a há-

Fiam!

lóból disznóbörtáskáját. Erre az őrnagy, még mindig magyarázva, felcsatolta kardját s a csákóját fejébe csapta.

Nem égett a lámpa, csupán az ablakon át

suhantak be a nagyváros ívlámpáinak vakító fényküllői. Köröskörül elszórt gyöngyszemekként villogtak a lámpák, mint a tenger fenekén csillogó fantasztikus kiucsek. Néma gyárkémények meredeztek a havas telkek és tetők fölött, néma kiáltásokat küldve szerteszét a halottfehér világba. Mozdonyok izzadt elefántokként fújtattak és rohantak el a vonat mellett...

A hölgy már ott állt a fülke ajtajában s előtte udvariasan állt félre a bundás ifjú.

Az apa fel akarta venni gyermekét s megint visszatért szívébe a régi aggodalom, amelyet már-már szinte elfelejtett. S a kisfiú karját lábát lelógatva emeltette fel magát, fehér arca hátracsuklott és a bevilágító lámpák fényében megnyílt a szája s megcsillantak üveges szemei.

Fiam! Kis fiam! Édes egy magzatom, drága gyerekem! — kiáltott fel az apa s prémsapkás feje súlyosan ráborult a halottra, a hullára, mely az ő karjai között anyaggá váltan elterült. Olyan könnyű volt s olyan hajlékony, mint a kócbábú, melyből kihullott a beszélő és szemnyitó-csukó szerkezet.

A kalauz jött lámpájával és emberek tolongtak a fülke ajtaja körül s bent a holttest mellett rekedten, könnytelen zokogással sírt a férfi, nagy teste megrokkant bundájában és homlokán sárgán világított az olajlámpa fénye.

A katona hamar kitolakodott a fülkéből, arcán eltorzultak a vonások, sötét szeméből bosszúság villant, két könyökével törte magát előre az ámuló utasok között és halkán káromkodott. A hölgy már leugrott az üvegboltozat alá begördült kocsi lépcsőjéről, könnyedén és térdig felszalasztva lábszárain a bundát, aztán tipegve, sietve elindult a tömegben kifelé. De gyorsan mellésuhant gumitalpú cipőin a fiatalember s halkán odasúgta:

— Megengedi?

S a nő rámosolygott s mint ismerősök siettek tovább az átkozott kocsitól.

Odabent nem maradt más, csak a pap, fekete reverendájával mozdulatlanul és szelíden állt a fehér kis halott mellett és imádkozott.

És az apa. S a kalauz a kis lámpával, melyet meg-meglóbált, mint a füstölőt szokták a temetéseken.

1926. épr. 9.

Az úr – pokolban is úr

Darabonkénti pesti háziúr. Most
 aznap délután, Budapest, aki lelőtte a
 drága vereságylovat, mint egy kö-
 zönszere birkát, nem olyan úr, de
 az sem, aki szüneteket tartott ma-
 gának, még a szűk szűz végén
 és a saját szünetében egyedül
 hallgatta a tragédiát. Olyan
 gondosan ünnék lehet és ezt az
 magát, minden hangcsúszásban,
 pillanatokon keresztül, ahogy a
 pesti háziúr teszi, nem tudja senki
 más.

Legutóbb a körte egyik nagy
 bérrelotájának pazar lakásában
 találkoztam vele. Feketeruhás, fe-
 házlatos, minden szobalány joga-
 dós, az ajtóban:

— Nem tudom, majd megnézem
 a nagyúrós urat...

— Ott volt a én beleptem. Min-
 den megpróbáltam redakáltam a
 doktor úr-ra a es láthatóan kelie-
 melendő lepte meg. S még más is.
 Úgy látszik, az ugyanúgy, mint sze-
 rény lakáskereső, akinek egyetlen
 vágya, hogy a pokolban is úr va-
 léssék. A háziúr, aki lakásban la-
 kál, az az. Addig, amíg ezt a
 szándékot fel nem fedtem, ba-
 rátságosan tekintett rám, sőt egyik
 sárga karosszék-remekben ülés-
 sel kínált meg. Ekkor előálltam az
 ügyel:

— Hallom, önnek két úres vil-
 lása van a Hűbenvölgyben s mind
 a-kettő kiadó.

— Úgy van, — bólintott és kel-
 tetlenül ránta a szivarját.

— Minthogy én eszébe jutott ki-
 adni villát keresek, nem lehetne...

— Kérem — vágott közbe a leg-
 nagyobb udvariassággal és elő-
 keléssel a nagyúr, — mielőtt to-
 vább mennék: annak a villának

a pere egy nyári szezonra húsz-
 millió korona, egy évszerben le-
 fizetve a beköltözés napján. Paranc-
 soljon tovább mondani.

Hátrahagyott és felém fordította a fűs-
 töt. Azonban nekem a szempillám
 sem rebbent. Valóban, a húszmil-
 liós bér egy nyárra azért a ked-
 ves kérésből villáért nem sok.
 Pláne nekem.

— Rendben van, — mondtam. —
 A húszmillióhoz önnek joga van,
 élvegre ön a háziúr.

— Erre dühösen fölfortyant.

— Jogom van, jogom van! — Is-
 méjtette felsőbbbegrű dühvel a egy-
 re izgatottabban. — Persze, a házi-
 úrnak kötelessége a háziúrta-
 nak fedezet adni, kötelessége ja-
 vítani a házat, viselni az adókat,
 minden ellenszolgáltatás nélkül. A
 lakónak könnyű, mert a lakót
 semmi teher nem nyomja. Ön
 persze elfelejti, hogy Budapesten
 nem lakásbérlet, hanem lakásbérlet
 van, kerék kéréses lakással van
 több, mint amennyire szüksége van
 a lakosságának. Azért önök, a sa-
 játokban, állandóan a háziurakat tá-
 madják, követelik a lakásforgalom
 megkönnyítését, állami beavatkozást a
 lakás-kérdésbe, kialakítsák építé-
 set, szorgalmazzák... Milyen jo-
 gom! Mégis csak abszurdum, hogy
 a háziúrta nyakába varrjanak
 minden terhet s csak a lakó érde-
 keit nézzék!

— Úgy van, engedje meg, hogy ne-
 kem is legyenek érdekeim. Ha
 már házaim nincsenek. Tagadha-
 tatlán, hogy ön húszmilliót köve-
 tel három hónapra egy lakásért,
 amily...

— Az nem lakás. Az villa!

— Legyen tehát, egy villáért,
 amelynek szimplák az ablakai és
 kályha nincs benne...

— Kérem kérem, csak nem gon-
 dolja, hogy én eszébe jutott annak
 a lakónak ablakot, még kéményt
 s ő használja? Nem vagyok ho-
 zott! Nekem az a villa belekerült
 ötven millióra. Azért én fizetek

Magyarország 1926.
 épr. 9. 79. n. 4.

hét másfél százalék kamatot, amit...

— Háromszázkilencven millió évenként...

Gyorsan utána számolt, aztán bólintott.

— Igen. Csak ennyi kamatot fizetek. S fizetem az adókat, közterhek ezerféle változatát, a még ahhoz se legyen még a jogom, hogy húszmilliót kérjek attól a lakótól, aki nem fizet kamatot, aki...

— Csak azt nem értem, — vágta a szavába én is udvariatlanul — hogy mi értelme volt annak az ötszázmillió tehernek ilyen állapotok mellett a főképp: néma méltóztatott megkapni ezt a horribilis összeget? Jómagam is megpróbáltam már, hogy ötszázmillió kölcsönhöz juszak, de őt sem sikerült szereznem, minden pénzember első kérdése: a fedezet...

A doktor úr most másról kezdett beszélni, nyilván nem tartván egy író érdekesnek arra, hogy gondolataival törődjék.

— S nekem, mint háziúrnak, jogom lenne még lelépési díjat is követelni...

Nem fejezhette be, mert józan paraszti eszem kitört belőlem, nevetni kezdtem, igazi fensőbbes, pártfogó nevetéssel.

— De hiszen, kedves doktor úr, lelépési díj csak az illeti meg, aki lép. Már pedig a háziúr csak nem lép le a lakója lakásáról! Hogy az üres villáról ne is beszéljek.

Mintha megsértettem volna, felkapta a fejét s villogó haraggal és szinte reszkető igazalommal nézett velem farkasszemet. Nem tudtam hamarjában, a betű munkását vagy a lakót gyűlöli-e bennem jobban.

— Nem vagyok hajlandó vitába bocsátkozni uraságoddal, — vágta a szemembe élesen. — A ház elvégre az anyém és olyan jogaimen követelhetek fizetéseket, amelyeken akarok. A terminus technicus-okon nem vitázom. Nem vagyok akadémiai tag. A lelépés igenis engem illet, mert én lépek le arról a jogomról, hogy másnak adjam a lakást, amelyet, mondjuk, önnek adok ki!

— Ebben önnek igaza van. Tagadhatatlan azonban, hogy a bérházak feletti rendelkezés ma még nem illeti meg teljes mértékben a házigazdát...

Erre felugrott. Szemei forogtak s a szívtartó kivette a szájából. Ilyen úrnak nem láttam még senkit. Ezen az emberen meglátszott, hogy mindegy neki az én véleményem, mindegy a logika, jog, belátás, szentimentális jóindulat vagy más egyéb, ami kötheti a lakót, de nem kötheti azt, akinek ötszázmillió terhe és évi háromszázkilencvenmillió kamata van.

— Ha önnek nincs lakás és tőlem akar lakást bérelni, akkor tartozik megfizetni azt, amit én kívánok. Vagy tessék másfelé menni. Ami pedig a korlátolt rendelkezést illeti, ez a kommunából maradt itt, de a tulajdonjogot nem érinti, mert, egyelőre legalább, nem tartunk ott, hogy az állam kikezdje a magántulajdon élvét. Ha lehetséges a húszmilliót, tessék behurcolkodni. Ha nem, ajánlom magamat. Akadémikus vitákat jogról kötelességről vagy elvekről nem folytathatok. Nem vagyok író.

Ez a párbeszéd pedig nem kiroki s nem is gunyirat. Csak megőrkötése annak a beszélgetésnek, amelyet egy többszörös háztulajdonossal folytattam, mert meg kell örökítenem az urat, aki a rettentő terhek, panaszok, lerongyolódások és nyomorúságok poklában is megmaradt — úrnak. Kodolányi János

Egy szem dió

Írta: Kodolányi János

Istenem uram, én szegény öreg asszony vagyok, szinte jómagammal tehetetlen és ki visel rám gondot, ki gyámolít? Senki. Fiaim megnőtték, megházasodtak, felém se néznek, lányaim férjhez mentek, tíz gyermekem van, mind él... Istenem, szegény öreg asszony vagyok és nincs senkim. Az a kis házam van, meg a földcsokém, de adót kell utána fizetni és ingyen nem is művelik meg, gazember az emberiség, senkinek se jut eszébe, hogy ingyér számta fel egy ilyen tehetetlen, szegény öreg asszony földjét, megmunkálnák ingyér a földemet, csak a termést hordanák be, hogy megélhessek, aki tíz gyermekét fölnevelt, meg kinlódott a részeges ura mellett, csak megérdemel ennyit? Az államnak kellene eltartani engem, az államnak, de azt is az urak kormányozzák és az urak meg se látják az ilyen szegény, törődött öreg asszonyt, mint amilyen én vagyok...

Istenem, én szegény asszony, az állam legalább azt a kis adómat elengedhetné, mi az öneki, az a kis adócska, amit rajtam keres! De nem állja az a fejedelm, kispolyozni belőlem azt a pengerecsk adót, akiből meg is élhetnék, még lakni se hagyják a szegényt, én édes jó istenem...

Én istenem, atyám, de keserves is az élet, fáj a derekam, meg a mejjem, egy kis pálinkát adhatnának ezek a lafancos nagyságok itt, de hát gazdagok ők is, mint valamennyi, aki a szegény adójából él. Igaz, igaz, megmondják, hogy a kolompérhaját összeszedjem mindennap a malacornak, de mi az a moslék, mi az ilyen gazdag embereknek? Hiszem akár eltarthatnának egy ilyen asszonyt, mint amilyen én vagyok, tíz gyereket neveltem, kinlódtam az urammal...

Istenem, én szegény öreg asszony, most összeszedem a krumpli-héját, talán akad közöttük egész is, akit meg lehet főzni s ember is eheti, én is. Szép, rendes kenyér ez, ez a lafancos nagyságoké, szép parget pongyola, vagy mi van a nagyságán, nem is szakadt, mégis főz benne. Jól megy neki! A haját levágatta, ondoláltatta; hogy a fene rágja le. Jól megy neki, a lafancosnak, Istenem, én szegény öreg asszony, tíz gyereket neveltem és mégis ehhez a nagyságához kell járnom krumpli-héjért. Csak hár lenne közöttük vagy egy gyűrű, karkötő, mi, hogy nekem is lenne szerencsém. Gyere csak krumplicska, gyere a kötényembe, legalább a malacornak jó lesz, ha meghízik, leöletem, legalább az a kis hús, zsír legyen, ha már ilyen nyomorúságos az élet tíz gyerek mellett. Iderakom ni, a kötényembe, kifordítottam a kötényt, hogy ne pusz-tuljon, úgyis olyan drága minden, csak az ilyen lafancos ondolált nagysága veheti meg. Na, szedjük csak, még azért ez a ronda nagy-

sága tisztességes, mert legalább a krumpli-héját odadja a malacornak, de mit szóljon az ember a jegyzőhöz, aki az adót kiveti? Hej, istenem, eljön egyszer az utolsó ítélet, igazságot teszel jó atyám a szegények és gazdagok között és akkor én állok a te jobbold felől és csókolhatom az én szentséges szüzanyám palástja szélét.

Istenem, de fáj a mellam, csak legalább látnék itt valahol egy füveg rumot, vagy törkölyt, hogy enyhíthetnék magamon. Most kimegy a nagysága, fene rágja meg, csak legalább a cseléd se gyünne vissza, hogy körülnézhetnék egy kicsit. Na, visszajött, ebbe sincs szerencsém... De mi ez itt a krumpli között? Né, né, dió, egészen jónak látszik. Mit csináljak vele! Ott hagyjam! Ne hagyjam! Hagyja a fene, annak a lafancos ondolálnak van még a padlason. De hátha akad közöttük még több is? Jobb lenne ki sem válogatni ezt a krumpli-héjat, csak úgy elvinni egyszerűen... Igen ám, de hátha idenez? Most csakugyan idenez. Mit csináljak, hogyan tüntessem el ezt a kis diót? Talán rádobom azt a nagyobb krumpli-héjat, aztán az egészet megmarkolom és beleteszem a kötényembe. Nem, másképp műszáj a dolgot megcsinálni. Istenem, én szegény öreg asszony... Legjobb lenna egészen nyíltan betenni a köténybe, ha meglátná, azt hinné, hogy nem vettem észre. De hátha akkor elkéri? Istenem, én szegény gyámoltalan öreg asszony. Kidob és a dió miatt nem ad többet krumpli-héjat. Mingyárt elfogy az egész rakás és a dió még mindig ott van a kosárban. Hogy vegyem ki, én szegény beteg asszony! Legalább azt a diót vihetném el, azt az egy árva kis diót, ettől a lafancos nagyságtól.

Na, na, most nem néz ide... Most lisztért megy a kamrába... Nem, nem megy... Mégis megy... Mégse megy... Hogy a fene rágja meg... Most... Istenem, én szegény öreg asszony, milyen beteg vagyok, megilletne, hogy az állam eltartson, a kezem hogy reszket és didergek...

Na, itt a dió, most csak... most csak hamar rádobok egy-két nagy héjat s aztán megyek is. Megvan a dió. A diócska, olajos belül, gerezdés, édes diócska... Megsegített az isten, itt a kötényemben a dió. Most már nem veheti észre az a lafancos rövid-hajú nagysága, abba a szép pongyolájába... Míg hazamegyek, feltöröm, kiszedegettem a bőlt s rácsálom... Lassan megy az nekem, egy fogam sincsen, de mégis, ez se került pénzbe, a dióban olaj van, az sem árt... Mának hagytam volna ott, annak a lafancosnak!

Istenem, én szegény, gyámoltalan öreg asszony...

1926. ápr. 18. 99

Megparancsolt
1926. ápr. 18.
87. 7. 16.

Bardacs szive

Irta: Kodolányi János

Még ott álltak a butoraim a fátlan, sivár udvaron, amikor alacsony, kopott, piszkos kis paraszt fordult be a kapun. Lassan közeledett és én alaposan szemügyre vehettem.

Kis csontos kun ember, kemény, mint a fekete pattanó bogár. Rövid lábai kajlak, mint a lovasoké. Inge fekete az alföldi portól s éppen olyan fekete a melle is, a képe is, a kis kerek kalapja is . . . Lassan, megfontolva közeledik, szemét figyelmesebben a vakító napsütésben, de nem a fény miatt, hanem hogy szemügyre vehesse az udvaron tornyosuló motyómat, a két kisgyereket, akik békésen játszadoznak az eresz alatt és feleségemet, aki munkálkodva jár az új otthonban. A pa-

raszt néha meg is áll, végigpillant a fel-pattogott udvaron, az árva akácokon, a kert messze terülő síkságán. Aztán megint közeledik.

Gyanakodva nézegettük az embert. Nem volt abban semmi jó, ahogy apró, éles szeme villogott dus, szürkülő szemöldökkel alatt, ahogy lelógó deres bajsza kivált fekete képe sűrű bozótjából, mint a borz, ahogy lassan csavargatta fejét s kajla lábait hol szilárdan szétvetette, hogy nagy biztonsággal rakogatta felénk. Ugy járt és úgy állt és úgy pillantott, ahogy a paraszt a maga portáján szokott.

Végül megállt előttem, vastag ujjával a kalapjához bökött, szétvetette csizmás lábait, kis tatárképét előretolta s megmozgatta a szőrcsomónak látszó arevonásait.

— Jónapot, — mondta kiszámított szóttagolással, nyugodtan, a hangja mélyről jött, mintha megnyitott kunhalorából beszélne fél hozzám.

— Jónapot.

— Hát hajja. Maga az, aki idegyűtt? — Firtatta tovább.

— En.

Mosolyogni szerettem volna, de nem tudtam. Az ember félfejjel volt alacsonyabb nálam, mégis magasabbnak éreztem; mintha láthatatlan lovon ült volna.

— Hát után . . . maga az új lakó?

— En vagyok.

— Hát után . . . maga az, akinek az a becstelenséget Kádár kiadta a házat?

Nem tudtam feladni, meggyúlt képpel néztem rá . . . Furcsákat beszél az ember s úgy néz rám, olyan maradt, mintha dárdákat mergetne a szememre.

Kellemetlenül éreztem magam, köröskörül csend volt, a fák mozdulatlanul lihegtek a nyári melegben, pattogott az agyagos föld, a kutgém felszurt a kék égre s a kert mögött égőpirosan ragyogott egy háztető. A kis gyerekek a földön, mint kis fecskék pittyegtek.

Mintha puszta közepén lettünk volna s szerteszt az ismeretlen mélységekben rohanásra készen lovasok húzódnának meg.

— Miért becstelen Kádár?! Talán mert nekem kiadta a házat?! — Kérdeztem a megszorítottak gorombaságával.

De az ember olyan nyugodt volt, mint egy évszázados tuskó. Csak a szeme villogott egyenesen bele az enyémbe. Nem tudtam kiállani ezt a szuró, hideg, egyenes, kemény szemet.

— Azér hát. Persze, hogy azér.

— Hát ki maga tulajdonképpen?

Hallatlan öntudattal, nyugalommal és magasról felelte:

— En vagyok Bardacs. Bardacs Imre. Ennek a háznak a gazdája.

Csend szakadt ránk. Dermesztő csend. Pillanat alatt láttam, hogy itt baj van.

De kérdés nélkül nem beszélt. Kérdeztem tehát s minden biztonságom elvesztett vele szemben.

— Magáé ez a ház?!

— Az enyém.

— Hát akkor a Kádár hogyan adhatta ki nekem bérbe?

— Az már az új dőga.

— De hiszen én vele megegyeztem havi egy métermázsza buzában s azért költöztem ebbe a faluba, mert itt biztos volt ez a lakás és Kádárt régóta ismerem, ő nem csaphatott be!

Magyarország 1926. ápr. 25. 93. sz. 1-3.

— Nem mondom én, hogy becsapta. De én megvettem ezt a házat három hónappal ezelőtt és hát így az enyém.

— Akkor hát Kádárnak nem is lett volna joga ahhoz, hogy engem idefogadjon lakónak?

— Hát annak nem. Csak nekem. Én vagyok a gazda.

— De nekem ide fognak kiállítani lakásigazolványt.

— Azt majd meglátjuk.

— Gyerünk a községházára! Majd eldől a dolog.

— Csak azt akarom én is, — jegyezte meg Bardacs nagy nyugalommal s kifelé indult a kapun. Odase hederített bálványnyá meredt feleségemre, az egész kétségbeesztő helyzet annyit se érdekelt, mint egy talált krajcár. Lassu, egyenletes léptekkel haladt ki az utcára s még azt se nézte meg, vajjon követem-e.

Követtem. Szorongó szívvel ebben az ismeretlen, hatalmas faluban, ahol a magas deszkapalánkokon dühös kutyák dörömböltek, az uteák szélesen keresztelték egymást és olyan egyformák voltak, hogy el lehetett tévedni közöttük, az akácok mozdulatlanok és igénytelenek a házak előtt, a házak maguk pedig hajszálig, illetve nádszálig hasonlóak, egymásmellett úgy sorakoztak, mint letelepedett nomád nép sátrai, felismerhetetlenül és megkülönböztethetetlenül. Most láttam, milyen félelmetes sik, egyenes, egyforma, nyílt és világos itt minden, milyen hideg és józan. Bardacs pedig két lépéssel előttem lépegetett, egyik sarkon jobbra, a másikon balra fordult, sem a homlokát meg nem törölte, sem kisebbet nem lépett,

vagy nagyobb, kis fekete, poros alakja egyenletes himbálással haladt előtte. Kétségbeesztő volt a helyzet. Kivettem bérbe egy házat egy barátom közvetítésével, a bért előre kifizettem, butoraimmal, feleségemmel, két kis csaldádommal ideköltöztem, most mi lesz velünk?!

Bardacs ment, ment, lassan de biztosan s néha oldalvást köpött, ez volt minden, ami aktivitásra vallott benne. Más hasonló, kisebb-nagyobb termetű fekete parasztok jöttek szembe, ugyanolyanok, csak a képük volt világosabb s egyforma nyugalommal köszöngettek egymásnak. Vastaglábú, kajla, szende kun lányok csicsergő hangon köszöntötték Bardacsot. Az valamennyit tegezte.

Ez az ember kirug a házból, amihez ilyenformán joga is van. Aztán hová? Merre? Mihez kezdjek ebben a hatalmas ismeretlenben?!

Végre kijutottunk a hatalmas piacra s a községháza kapuján befordultunk, elől mindenütt Bardacs, utána én.

A jegyző ingujjban izzadt egy hosszú asztal mellett. Kövér volt, rengett rajta a háj, kerck feje kopasz és fényes arcán gyöngyökben pergett le az izzadtság. Bardacs megállt előtte s azt mondta:

— Az a becsstelen Kádár ennek az urnak itt kiadta a házamat. Fel kék világosítani, hogy a ház az enyém, aután meg arrul, hogy Kádárt feljelenthetném.

Bemutakoztam a jegyzőnek s hivatkoztam arra, hogy letelepedés iránti kérvényemet ezelőtt három héttel már beadtam s hogy teljesen jóhiszeműen vettem bérbe egy házat, kérem egyúttal a lakás-

igazolvány kiállítását is. Különben remélem, a kérvényemet már elintézték.

A kövér ember udvariasan hallgatta meg szavaimat, aztán legyintett.

— Nem megy az nálunk olyan körülmenyesen, kérem. Kérvény! Beadvány. Nálunk a közigazgatás egyszerűsítése az elv. Lakásigazolvány! — Legyintett.

— Igen ám, de ez a jó ember engem kitehet a házából, ha csakugyan jogszerűen adta ki nekem Kádár s ha se letelepedési engedélyem nincs, se lakásjogosultságot megállapító végzésem, hová legyek akkor?

— Ugyan kérem, — legyintett — végzés, mifene, jogosultság! Lakják békében.

— De hol lakjam? Legalább ennek az embernek joga van csakugyan a házhoz?

— Hát mi türés, joga van. A házat Kádár akkor már eladta, amikor ön kibérelte tőle. Még joga volt benne lakni három hónapig, ő azonban kiment és bérbeadta a házat. De Bardacs bácsi beleegyezése nélkül. Itt a szerződés.

— Az ugy van, — bólintott hidegen Bardacs.

— Na, ez szép. Most aztán beleestem a bajba.

— Hát kérem, bizony bele.

Karikákat hányt szemeim előtt a napfény. Mintha zuhantam volna.

— De hát legalább a kérvényemet elintézhették volna már, hiszen ugyanis csak formáság...

— Kérem, hiszen elintéztük. Elutasították.

— Elu... Hogy-hogy?! Ez abszurdum! Hiszen a községi törvény szerint minden állampolgárnak joga...

— Ugyan kérem, — legyintett megint, — mi a közigazgatás egyszerűsítését tartjuk szem előtt. Törvény, jog, látom, ön jártas az ilyesmiben, persze városi nevelés. Itt csak régi, jó pátriárkális élet folyik, uram. A kérvényt elutasították, mert... kérvény volt. Kár volt kérni. De most, hogy elutasították, tessék csak nyugodtan letelepedni.

— De akármikor kitoloncolhatnak!

— Dehogyan toloncoljuk. Jó emberek vagyunk mink.

Forgott velem a szoba. Mintha végtelen alföldi hináros rétre kerültem volna, mindenütt süllyedt, mozgott a lábam alatt.

— Hát ilyenformán lakásigazolványt se kaphatok.

— Minthogy a kérvényét elutasították, (megengedem, hogy törvényellenesen), hát lakásigazolványt sem adhatunk. De mondom, mi a közigazgatás egyszerűsítésének vagyunk a hívei, minnek itt kérvény, végzés, igazolvány, minyavaja, csak telepedjék le és lakják és éljen...

Elbucsuztam a jegyzőtől s lebotorkáltam a vaslépcsőn. Ki megint a napverésben uszó piacra, hogy a szemem szinté fáj s fáj a fejem is. A végtelen üres, nagy nyílt tér olyan hideg volt a nyári hőségben.

Gépiesen indultam háza. Könyvek tolokodtak a szemembe. Kétségbeesítő volt a helyzet, butoraim az udvaron, feleségem már kimerült a sok munkától, az utazásoktól s a gyerekek... Egyik kétesztendő, a másik még földön mászik.

Bardacs most csodálatosképpen nem előttem ment, hanem a hátam mögött kél

lépéssel. Megpróbáltam magam elé cseszteni, de ha megláttam lépéseimet, ő is lassított. A palánkok mögött ellenségesen ugattak a komondorok s bennem éhség és elkeseredés lávázott. A hőség, melyet nem enyhítettek árnyékok, elviselhetetlen volt. S a széles, nyílt utcák peregték egymás után, mint a küllők, egyik a másikon derékszögben vágott keresztül, megtévesztően, egyformán, nyugodtan.

A házak mind egyforma, náddal fedett sátrak guggoltak a kerítések mögött. Végtelen csend, elhagyatottság mindenfelé. Mint a pusztákon.

Mikor a házhoz értem, előrecengedtem Bardacsot s ebben az udvariasságban benne volt a meghajlás az ő jogai előtt s elismerése annak, hogy ő itt az ur.

Felcséggem sápadtan állt meg mellettünk s én, ahogy a gyermekeimre pillantottam, nyeltem egyet, s mintha minden elsüllyedt volna a szemem előtt, fátyol szakadt elém.

Velem szemben Bardacs szétvetett lábbal, hideg borzaccal és nyugodtan, hegyesen villogó szemekkel egyenesen az arcomba bámult.

— Hát mán csak igazam vaut, ugy-e? Nem volt a hangjában semmi kérkedés.

— Igaza. Most már csak arra kérem, hogy ne nehezteljen rám, nem akartam én a maga fedele alá tolakodni. Messziről jöttem s nem ismertem magát, nem volt okom rá, hogy becsapjam. Magam jártam rosszul, láthatja. Most hát megnyugtatom: azonnal megyek a fuvaroshoz, aki ideszállította a motyómat, pakkolok és kibérek az állomáson egy üres vaggónt. A családom elmegy a fogadóba. Estére

már senki sem lesz itt. Nagyon sajnálom ugyan...

Elfordultam s nem fejeztem be a mondatot. Eszembe jutott, hogy milyen terveim voltak, hogyan képzeltem el a békeséges otthont, ott játszottak előttem a házatlan gyermekek s a butorok olyan szomorúak voltak a napfényben, mint a romok földrengés után. Fájt a fejem. Hová megyünk, merre, miért, mi lesz?...

Merengésemből felriasztott Bardacs.

— Hajja. Hát csak ezt akartam.

— Mit?

— Hogy nekem jogom van. Hogy Kádárt becsukhatnám. Hogy maga innét el-tisztuljék. Csak ezt.

— Hát megmondtam magának. Bele-nyugszom. Joga van.

— Az. Jogom. De hát mán csak maraggyík.

Csönd. A borzképű ember bajsza dühösen rángatózott. A szeme keményebb pillantású lett s a színe is szinte feketébb.

— Azt mondom, hogy csak maraggyík nyugodtan. Nem vagyok én rossz ember. Nem rossz ember a...

Rápillantott a két kis gyerekre s arca megenyhült.

— Csak a jogot akartam. De nem rossz ember a Bardacs bácsi.

Avval otthagytott minket az udvar közepén s köszönés nélkül, nyugodtan, lassan elindult a kapu felé. Még visszafordult s utána vettette:

— Ha mán fizettek is, nem kék fizetni. Majd ha megismernek...

De már el is tűnt kis-fekete alakja a magas palánk mellett.

A tánc

Különböző egyesületek újult erővel vonulnak fel a modern tánc és jazz-band ellen az erkölcs nevében.

Azonban kissé meghatározhatatlan fogalom maga az erkölcs is. Ha megkérdeznénk azokat a hölgyeket és urakat, akik ezekben az egyesületekben határoznak, hogy mit értenek tulajdonképpen *erkölcs* és *erkölcstelenség* alatt, bizonyosan nem tudnának pontos definíciót adni. Mert, amily örök, változhatatlan s az emberi lélek egyetemességére érvényes törvényrendszer az *etika*, annyira változó valami az erkölcs.

De, hölgyeim és uraim, az erkölcstelenség rombolásait nem is itt kellene megállítani, a tánchelyiségek, bálók és zsúrok küszöbén. Hasztalan hivatkoznak Mussolinire, aki egyetlen parancssal megállította a táncórületet, hiába az annyira kedvelt görög és spanyol katonai diktátorokra is. Mert amint Görögország nemzetközi és belső helyzetét *szikrával sem tette jobbá a meghosszabított szoknya, azonképpen ama nagy spanyol sem tudta letörni a katonatisztek tanácsait, sem a niffeket le nem verte, még csak a korrupciót sem szüntette meg.* S ne feledjék: Mussolini, az említett diktátorok legintelligensebbje, nemcsak a táncórületnek vetett gátat, hanem gondoskodott a javak helyesebb megosztásáról is, munkáról és kenyérről a munkálkodók számára s ugyanakkor korlátok közé szorította a dologtalanok tombolásait, fészélgéseit. Párhuzamosan tehát *gazdaságpolitikai reformokkal* biztosította a termelés és a javak elosztásának *arányosságát* s vetett ugyanakkor korlátot a henye nők bakugrásainak.

Azonban egyoldalúlag rendőrkardokkal korlátot vonni a táncnak s megmérni a ló-asszentálók mércéjével a szoknyák hosszát s ezektől a mesterkedésektől az erkölcsök javulását várni, valóban szegényes felfogás. A rövid, szellős női ruha annak a tudományos

munkának következménye, amelyet a nők ma már óriási mértékben végeznek. *Nemcsak erotikum, hanem higiéné is.* Senkit sem gátolt meg abban, hogy feleség, vagy — horribile dictu! — anya legyen. Azok a nők pedig, akik úgy öltöznek, mint a nyilvánosházak lakói, vajmi keveset fognak hajtani az erkölcsmesítő szavataira s hosszú szoknyában éppen olyan meddők és kétések maradnak, mint amilyenek voltak rövidben. Ime az ormánsági parasztasszonyok rövid fehér ruhákat hordtak régen s szaporodtak és gyarapodtak, míg ma, noha levetették őseik kacér és virágszerű ruháit s hosszú klepetusba bújtak, *egy gyermeket sem szülnek.* Am a tánc is következmény, nem pedig ok. Talán inkább a legnagyobb erkölcstelenség, amelyből valamenyny szervesen kinőtt: a német ipar érdekeiért megindított magyar férfirtás. Ebben volt elvetve az a millió mag, amely azóta kitereljesedett s áthatolhatatlan dsungellé nőtt a társadalom veteményes kertjei fölött. Itt billent meg minden egyensúly. A gazdasági összeomlás, az azután következett örült tőzsdejátékok mind-mind egyaránt erkölcstelenség szüleményei voltak. Ezt nem lehet megakadályozni rendőri vétóval, vagy a nyilvánosházak feloszlatásával. Mindaddig, amíg itt nem folyik rendszeres termelés, az emberek nem érzik magukat gazdaságilag biztonságban, ne ábrándozzék senki arról, hogy a modern lelkibetegségek *szimptomái* megszűnjenek.

Itt lázban, tüdővészben, földes szobában és parketten, a vad csárdás, vagy a vad charleston ritmusára vergődünk, amíg ki nem múlnunk. Sokaknak tán kedvesebb, szimpatikusabb lenne, ha a városokban és tánclokálokban is magyar ruhában, csárdást dübörögve mulnánk ki. Azonban, *ez már csak szentimentalizmus.* Ha nem lesz shimy, hanem lesz palotás: akkor is erotikumba fulladt halálvonaglás riarad, s ha meghuzzák a kört, melyen belül erkölcsösesek lehetünk, — akkor is a *dance macabre* járjuk... **Kodolányi János**

Magyarország 1926. ápr. 25. 93. n. 15.

1926. máj. 6.

Egy férfi naplójából

Beszélgetés a meggyőződéses fiatal forradalmárral:

— Az embereket kényszeríteni kell arra, hogy a jót válasszák, — mondja a forradalmár lelkesen — fegyverrel és kézigánattal, bombával és kötéllel kell beléjük verni, hogy változtassanak az életükön akár akaratuk ellenére is. Nem a demokrácia csöcselmé-uralma, hanem egy kis csoport diktatúrája fogja az emberek mostani zűrzavaros, hűnös, aljas életét megváltoztatni. A nép nem akar lemondani arról a rosszról, amelyben él. De minden eszközzel, röviden: terrortal kell kényszeríteni arra, hogy jó legyen...

— Akkor tehát a diktatúrát gyakorló csoportnak világosan és csalhatatlanul tudnia kell, hogy mi az egyedül helyes út bármilyen adott körülmények között?

— Természetesen.
— Logikailag olyan szigorúan zárt egységet kell képviselniük, hogy semmi ellenérv, semmi ellenbizonyíték meg ne dönthesse, réseket ne üssön rajta?

— Világos.
— S egyben abszolút hitet is jelentőne a cselekvés, hitét abban, hogy a terrortal diktált rendszer az egyedül helyes és célravezető?

— Megértetted.
— Tehát úgy a fanatikus hitet, mint a logikai egységet képviselni kellene a terrort alkalmazó csoportnak.

— Magától értetődik.
— S hogy gondold, az, aki az embereket fegyverrel és bombával kényszeríti a jóságra, jó ember-e?

— Miért ne lenne?
— Lehet-e jó ember az, aki fegyverrel és gyilkokkal, akasztófalával megy embertársainak a tömegei ellen s át-
hígja az evangéliumi ne ítéld elvét?

— Ezt az elvet nem lehet ad abszurdum vinni. A jó érdekében igenis kell tudni ítélni és kell tudni élni...

— Akkor te nem vagy jó ember, nincs tehát jogod arra, hogy engem jóra kényszeríts és ha te fegyverrel jössz ellenem, én is fegyverrel megyek ellened és teljes joggal.

— Úgy van. Az győzzön, amelyikünk erősebb.

— Úgy, tehát az egész csupán erő kérdése? Akkor talán ne is beszéljünk ilyen fogalmakról, mint jó, vagy rossz...

Beszélgetés a konzervatív öregúrral:

— Uram, engedje meg, hogy figyelmeztessem...

— Kikérem magamnak, hogy olyan tacsok mint maga!...

— De kérem, nyugodjék meg! Mind-össze egy példáról van szó: a kaleidoszkóp kavicsai bármilyen ábrákba sorakozzanak is, a lényegük ugyanaz marad: kavicsok maradnak. Az emberek is bármilyen társadalmi rendbe álljanak is össze, bármilyen legyen is a társadalmi szerződés, amelyről Rousseau ír, lényegükben ugyanazok maradnak...

— Engem ne tessék leekézíteni, társadalmi szerződés, meg társadalmi rendszer csak azóta van, amióta önök, borzas kölykök kitalálták és divatba hozták!

— De kérem, csak nyugalom... Önök konzervatívok állandóan kétségbe vannak esve, hogy a társadalom elpusztul... Holott legfeljebb egy bizonyos formája pusztul el. Azt csak elismeri, hogy millió nép és millió társadalom létezett az emberiség történetében! Miért rettegnék tehát attól, hogy bizonyos társadalmi rendet másképp alakítsanak át, amikor a lényeg: az ember ugyanaz marad?!

— Nézze fiatalember már megúntam az ilyen nagyképi oktatásokat. Ha a lényeg ugyanaz marad s csak a kaleidoszkóp figurái változnak, mi az ördögnek akarják megváltoztatni a társadalmi rendet?

— De kérem...

— Hagyjon élni. Nem szeretem a nagyképiüsködéseket, azt meg pláne nem bírom, hogy fiatal emberek oktasanak. Hagyjanak fel a kaleidoszkóp megváltoztatásával és lássák be, hogy a kavics így is, úgy is kavics. Kár a mozgásért. Jó éjt.

Kodolányi János

Magyarország 1926.
máj. 6. 101.7.6.

Egy magyar vidék pusztulása

Irta: Kodolányi János

Körülbelül két évvel ezelőtt a *Magyar Néprajzi Társaságtól* felszólítást kaptam, hogy a Baranyát pusztító egykerendszer okait és terjedésének megakadályozására esetleg alkalmas eszközöket fejtsen ki. Akkoriban több hozzászólás hangzott el ehhez a kérdéshez s reformátusok csak úgy, mint katolikusok, lelkészek és tanítók, társadalmi egyesületek exponensei és visszavonult írók egyaránt megkísérelték ennek a nemzetpusztító betegségnek veszedelmes csiráit kikutatni s a gyógyításra különböző proposíciókat tettek. A társadalmi mozgalmak irányítói főképpen társadalmi, a gazdászok gazdasági, a papok fe'kezeti, az orvosok viszont tisztára orvosi szempontokat tartottak szem előtt. Összefoglaló vizsgálódás azonban alig termett ebből a mozgalomból s minthogy akkoriban magam is csak hiányosan voltam tájékozva főképpen a földbirtok megoszlása felől, s a folyamatban levő földreform még igen kezdetleges stádiumban volt, a társaság felszólításának nem tettem elégét. Azóta a baj, az egyke terjedése, súlyosbodott. A dunamelléki református egyházkerület leg-

utóbbi gyűlésén már *Ravasz László* református püspök fájdalmas jelentésben számolt be arról a pusztulásról, amelyet püspöki körútján tapasztalt s ma már kénytelen elismerni, hogy minden erőfeszítése, amellyel a főképpen református lakosság között az egyke ellen harcolt, teljesen kárbaveszetteknek látszik.

A probléma pedig *napról-napra komolyabb*. Rohamosan terjed a baj, *egész falvak vesznek ki*, nagyobb és nemrég még népes községek egész uccasorai sorvadnak el s ma holnap odajutunk, hogy nem lesz lakosság, amelynek körében az egyke ellen küzdünk. Az idő tehát nagyon is itt van a gyökeres és kíméletlen harcra.

Minthogy magam is az egyke legtipikussabb és ezidőszerint szóbanforgó vidékéről; az *Ormánságból* származom, megkísérlem vázlatosan összefoglalni az egykerendszer jelenségeit, lélektani és gazdasági okait s talán sikerül felkeltennem azoknak a köröknek érdeklődését, amelyek ezidőszerint a nemzet vezetésére hivatottak, vagy a segítségben fáradozni óhajtanak.

Utazás Baranyában az egyke nyomán

Végig a Dráva mentén, *Bogdása* és *Sildós*, *Örcsöny* és *Vejti* között él az a néptörzs, amely az *egyke* első kiindulási pontja volt. Ez a nép az úgynevezett *Ormánság*. Ósrégi település, hajdani rangeteg erdők és ligetek között szinte hermetikusan elzárva kifejlesztette azokat a sajátságokat, amelyek az egész országban különállónak teszik.

Elnevezése a török ormán, *erdőség* szóból származik. Sok tekintetben hasonló a székelekhez, nyelvében és népművészetében éppen olyan arisztokratikusan zárkózott és öltözködése is elüt a környező vidékektől. Valamikor hófehérben jártak asszonyai, férfai egyaránt, maguk szőtték és szövtek nagyrészt ma is vásznaikat, maguk faragták bútoraikat s a környéken elterülő nagybirtokok, főképpen alapítványi birtokok között csendesen éldegéltek a földjükön. Reformátusok évszázadok óta. Minden, ami tőlük került ki, eredeti és művészi dolog. Az *oszrói selyemszöttek* páratlanok, volt *kerámidjük*, eredeti u. n. *talpasházak* csupa romantika és szépség, a viselőjük maga a tisztaság, kecsesség, asszonyaik szépek, mint amilyenek máshol alig vannak, a férfiak magasak, csontosak, erősek. Népköltészetük, nyelvük páratlan.

Ma már, ha az ember végigmegy az *Ormánság* kertek között megbújó falvain, *mindenből alig lát valamit*. Egyes eldagott falucskában még látni a hófehérben gyászoló magas öreg-asszonyokat s akad még *oszrói selyem* is. De az uccák piszkosak, rendetlenek, a kertek gondozatlanok, alig lehet megtalálni a régi kedélyességet, szívességet, a nép veszekszik, marakodik, a templomok, iskolák üresek, csak a lányok suhogtatják selymeiket s űzik a legképtelenebb divatmajmolást. *Legényember alig van*. A kapuk előtt kiégett öregek álldogálnak s a kocsmák, melyek hihetetlenül elszaporodtak, hemzsegek az üzletet hajhászó jövő-menő férfiakról.

Vannak községek, amelyek már papot sem választanak, mert nincs kinek, aki pedig akad, nem hajlandó megfizetni a *lukmát*. Amikor ki-mondották, hogy az értékét állandóan változtató pénzfizetés helyett vissza kell térni a természetben való pap- és tanítójavadalmazásra, egymásután szüntették be a községek a papi fizetéseket. Ahol a pap meghalt, inkább nem választottak újat. Ahol meg a papság, elég helytelenül, megkísérelte csendőssel behajtani a járandóságot, százával tértek ki belülről

az emberek. *Kőrösön* például, ahol az egész falu alig áll egy-két uccából, az emberek száza lett *unitárius*. Más falvakban rohamosan terjed a *nazarénus felkezeset*, a bűneibe belefáradt, belebetegedett, egykés asszony nép *hisztériáját vallásos miszticizmusban* éli ki, a kártyás, részeseges, fajtalankodó, természetes ösztöneit nem természetes módon korlátozó férfinep a gyülekezetek ájtatoskodó és meglehetősen farizeus ceremóniáiban vetkőzi le nyugtalanságait. Aki pedig megmarad, aki hajlandó papjáért, tanítójáért áldozatot hozni, fogcsikorgatva teszi s az iskolák csakúgy, mint a templomok kongának az ürességtől. Röviden és magyarul: az embereknek egyszerűen nincs hitük, amely életük bázisát jelentené s *cinikus materializmusba fullad minden hajdani kultúrértékük*.

Jómagam, aki ezeket a falvakat úgy ismerem, mint az ujjaimat, uccasorokat tudnék fel- említeni falvakban, amelyek valamikor vidámak és barátságosak voltak s ma néptelenek, sivárak és gyűlölködők. A napról-napra pusztuló, temetkező öregek helyébe nem lép új generáció. Ahonnét koporsót visznek ki, nem rajzanak többé unokák. A pusztuló házakba más vidékekről telepednek jövevények, főképp a szerb államalakulás óta *bácskai svábok*, akik ottani földjüket, szőlőjüket jó pénzért eladják s dínáraikat az *Ormánságban* fektetik ingatlanba. Eleinte csak mesterekből szivarogtak a régi lakosság közé, sváb asztalos, cipész, bog-nár stb. Később jöttek a földművesek. Valóságos verseny indult meg az ormánsági földekért. A házak ára hihetetlenül felszökött. S míg az ormánsági paraszt a markába nevetett, hogy értékén felül adta el ősei házat a jövevénynek, nem érte föl ésszel, hogy ezután már csak a halál jöhet.

Igy történt, hogy ma már a nagyobb községek népe keverék. Még sváb szót is hallani már egy-két udvarban. A magyarokkal alku-dozó mester úgy töri a magyar nyelvet, hogy hajdan, a jobbagyságban, meg se értették volna. S mint *Rauasz* László püspök is meg-említi, jönnek a cselédemberek is, a szaporodó zsellérek, napszámosok, akik a nagybirtokon, de a kicsinyeken is, keresnek munkát s tengődnek keservesen. Némely udvaron kihalt csend, némelyiken viszont zivaj, lármá, kiabálás, gyerekordítás. Nem nehéz különbséget tenni, hogy melyik az ormánsági gazda s melyik a cselédember portája.

(Folytatás következik.)

Pesti Napló 1926 máj. 7. 102. sz. 4.

Harci és erotikus tánc

Egy egyetemi magántanár kijelentette, (nyilvános helyen és fényes nappal) hogy a modern táncok *erotikusak és puhák*, lágyak, simák, míg a magyar tánc *harci* tánc, amelyben *dobbantani és szökélni kell*. Természetesen szemrehányással illeti a modern fiatalságot, hogy nem a harci magyar táncot, hanem az erotikus modern táncokat járja s ebben elpuhultságot lát.

A tánc ősi primitív művészet. Alapja a ritmus. Minden ritmus *erotikus*, mert az élet legősibb, legkozmoszibb elemei tevődnek benne össze. Ezért minden tánc *erotikus tánc alapjában és lényegében véve*. Ha azonban azt mondanánk, hogy így tehát harci táncok nincsenek, tévednénk; elég az indiánok, négerok stb. vad népek harci táncaira gondolnunk, amelyeket rendszeren győztes csata után szoktak táncolni, sőt a magyar történelemből is emlékeztet *Kinizsi harci tánc*a, aki borzalmas és állatl móróban halott törökkel a karjaiban, sőt foga között táncolt a csata után. Valamennyien tudjuk, hiszen éreztük, hogy az *indulók* vérpezsdítő, agyat elborító ritmusában is megvan a tánc dobogása és pezsgése. Ebből azonban nem következik, hogy a harci tánc nem erotikus tánc, hanem az, hogy *az alapjában erotikus tánc lehet harci tánc is*.

Már most nézzük, (igaz, hogy a zsidónak bélyegzett freudizmus nézőpontjából) hogy jogos-e a táncot szigorúan, sőt megvetően harci és erotikus táncra osztani?

A dolog annál érdekesebb, ha megfigyeljük, hogy a harci táncokat rendszeren *maguk a férfiak járják egymás között*, az erotikusnak nevezetteket pedig *férfiak és nők együtt*. Ez a legjellemzőbb különbség a két csoport között. Az indiánok nők nélkül tombolják el a csatát megünneplő győzelmi táncot, a négerok szintén. De egyedül táncolja az orosz a *trepakát* is, amely nyilvánvalóan ősi harci tánc, amint egy zászlóalj orosz katonai táncán megfigyelhettem. Volt alkalmam továbbá tanulmányozni a délszlávok *kólóját* is. Ezt is férfiak szokták táncolni, mert ősi fegyvertánc. De *egyedül* táncolt Kinizsi is, amint hogy egyedül jár-

ták a bajtársai is harci táncukat. Még egy érdekes tánc: a *kanásztánc*, amit az egyetemi magántanár úr aligha ismer, mint *szavai*ból következtetem. Ezt is *magánosan járja a férfi*.

Már most: hol az a *harci tánc*, amit a magyarok vegyesen, nőkkel együtt jártak, vagy járnak? A *kanásztánc*? Azt nem láttam még *bálban* táncolni, pedig sok falusi bálban voltam. A *csárdás*? De hiszen azt különféle változatban nők és férfiak járták, tehát erotikus tánc. A *palotás*? Azt is vegyesen táncolja nő, férfi. A *körmagyar*? A *vánkostánc*? A *fáklyatánc*? Ezek mind olyan vegyesen táncolt táncok, amelyekben a férfiak és nők egymást megkerülése, csalogatása, ölelése: szerelmi játék az alaptartalma, nem lehetnek tehát harci táncok. Ugyebár, mit keres a harcban a nő?

Hol van tehát az a *par excellence* harci magyar tánc, amit bálban férfiak és nők *együtt* táncolnának?!

Azlan alapvető nem ismerése a dolgoknak, hogy a magyar táncot *dobbantva és szökelve* járták. Aki táncolni tud és aki táncolókat látott, az tudhatja, hogy a dobogó, padlót tördelő csárdás, az ugrabugráló részeg szökélés még nem magyar tánc s aki így táncol, azt a legkisebb faluban is lenézik. Amikor a férfi a padlót veri és a gerondát paskolja, *akkor már egyedül táncol*, akkor már harci táncot jár, akkor már a mór és a harci, pusztító ösztöneit kergette felszínre az erotikusok helyett, lévén mind a kettő lényegében ugyanaz; csak fokozatában és formájában más. Ha valaki ma bálban a parkettet döngtetné és szökélné, inkább lenne haszqualó részeg bushmanhoz, mint táncoló magyar úrhoz. S hogyan képzelhető el a *dobogás és szökélés*, menyezetverés — hölgyek részéről?

Vannak nagyképű okosok, akik mindenbe olajnyomatos hazafiságot csempésznek. A lényegtől azonban irtóznak. Mert a lényeg... ugyanaz a magyaroknál, mint a franciáknál, németeknél és négerknél, sőt *zsidóknál*. De akkor hova lenne a *hamisan* értelmezett nemzeti hiúság? Kodolányi János.

Magyarország 1926. máj 8. 103. 2. p.

1926. máj. 12.

Bicsérdyismus ujdonsága

Mert egyszerre az ujdonság ere-
vel jött és csakhamar mindenki
a bezárt. Javartésszint nevetve
fitymálva. A lapok tele vannak
meccserékekkel, amelyek néha az
amét is nélkülözlik. De a prob-
na itt van és érdekli az embere-
: hogyan lehetne a beteg embe-
éget egészségessé, a fáradtakat
esekké, a szomorúakat vidá-
kká és halottakat elevenekké
ni...

De vajjon olyan új dolog a bi-
rdyismus? Mint minden, amiben
egészséges és praktikus gon-
lat van, nem. Mert a nép észvá-
dok óta ha nem is teljesen, de
gyrészen bicsérdyista. A föld-
üli Jánosok egytől-egyig gyü-
lesön és kenyéren nőnek fel.
len a bab és krumpil, nyáron a
ers gyümölcs a pusztai gyerek
láléka. Apja, anyja napszámba
gy, bezárja a kis szobát s a
erek kezébe nyom egy negyed-
ós kenyérdarabot. Avval aztán
lnek reszti. S a kis Pesta, vagy
uri, meg a kócos lánykák egész
pel vannak. Ha megöhezik vala-
lyik, szalad a házhoz, veszi elő
vakablakból, vagy a gerenda
gúl a kenyeret. Megy vele a fák
s telepszik magát cseresnyé-
i szederről, almával, vagy ami
ben akad. Sok millió gyerek nő
így, kenyéren és gyümölcsön.
mertem én már olyan hús ész-
dős legényt, aki életében nem
ott meg többet öt kiló húsnál.

De a felnőttek is. A napszámos-
ber reggel megeszik egy darab
yeret, meg hozzá jókora besó-
t vöröshagymát, Bicsérdy ideá-
gyümölcsöt. Délben kint a ta-
n főz a felesége eiberét, laska-
rest. Este tejfölös salátalevest,
gy uborkát, vagy tejet eszik az
esz család. Körülülük a nagy te-
fátat és kanalazzák a beleapri-
t kenyeret, s nem egyet láttam
r, aki meghaladta a kilencve-
lik évét, vagy még többet is. Az
zág lakosságának ma legalább
olevan százaléka nem él hússal
igen sokan élnek azokon a vi-
teken, ahol a nép szegény és
ümölcsöt, meg tejfélét eszik,
encven esztendőig.

Az is bizonyos, hogy azokon a
lékeken, ahol a hús ritka eledel,
nép sokkal szelidebb, bölcsőbb
csendesebb, mint a húst fo-
asztó vidékeken. A Dunántúl
dag, dísznóhússal élő népe
rva, erőszakos, lármás, kímélet-
t. A tiszavidéki szegény nép
ndes, kurtabeszédű és bölcs.
vadabbak azok a jómódú pa-
ztlak, akiket kiszagdának szo-
nevezni. Legcsendesebb a föld-
kül zsellér. Mint ahogy szelid
hatalmas elefánt, de kegyetlen,
dista az állattal élő vad, a
cskaféle, vagy az ölyv, bagoly

Figyéljék el, van abban valami
zság, hogy az eleven áldozatot
ragadó és kivégző lény termé-
te átragad az állatot megölő
tetemével táplálkozó emberre is.
egérrel kegyetlenül játszó
cska és a sertést legyűrő hen-
között gyakran semmi különb-
et sem látok. A bika, ha fel-
bitik, felökeli ellenségét, de azt
art pour l'art játékot, amit a
cska visz végbe áldozatával,
n ismeri. S itt vannak a hin-
t, akik nem ölnek állatot. Olyan
gyetlenkedéseket, amilyeneket a
lománnyosan gyilkoló európai
tűremler véghezvisz, maellyel
ópaiak elvi különbözőségek
tt egymást halálra kínozzák,
n ismer.

Mindenesetre örömmel látnám,
gy ezután már állati tetemet
si szigorúan tilos. Ősapáink a
gómonti erdőkben kizárólag
vényi eledellel élnek s csak
tor bántanak valakit, ha meg-
padia őket. Egyébként békések
szelidek. A maguk módja sze-
t. De talán ha felebarátaink
szatérnének az ősek tápláléká-
t, talán száz-kétszáz év múlva
nének legalább olyan szelidek
békések, — mint kongómenti,
lakó őseik?

Álasszuk az oroszán helyett
ményképül inkább a gorillát.
érdemli.

Kodolányi János

Magyarország 1926. máj. 12. 106. sz. 13.

Felháborodás

Irta: Kodolányi János

A vonat régen elhagyta Pestet s leszállt az aikonyat. Messziről kéken felhőztek a hegyek s a vasúti kocsis díszkrót lámpája alig szórt valami halvány fényt a beszélgető utasokra.

A kocsis egyik sarkában összebújva fiatal nő ült, talán húszéves és talán lány, kék ruhában volt, mely alól kilátszottak selyemhártyás térdei és a melle izgatón kemény és gömbölyű volt. A férfi alig volt több huszonöt évesnél, szorosan a nő mellé bújott és halkán sugdosott neki. A nő csiklandósan nevetgélt, aztán egyszer csak odabújt a férfihez és ajkuk szemérmetlenül hosszú csókban forrt össze.

Legelőször egy idősebb hölgy vette őket észre. Valamelyik vidéki városban holmi nőmozgalmak vezetője lehetett, mert divatjamult hosszú fekete szoknyában és fekete blúzban peckesedett, a kalapja fekete volt és nagy toll díszelgett rajta, arca merev, mint a diplomataké és szigorú, mint a szerzeteseké.

Megbotránkozva, olvörösödve, tárgult szemekkel nézte a csokolódzó emberpárt. Száját hol kinyitotta, hol meg becsukta, mint a hal, amikor nem tud lélekzetet venni a parton. Őt már régen partra vetették, vagy talán nem is volt soha elemében. De sem a karsú lány, sem a vidám fiatalember nem hederített a nőre, belemosolyogtak egymás szemébe, majd még közelebb bújtak egymáshoz s látván, hogy velük szemben csupán a fekete asszonyosság ül, szégyenkezés nélkül, avval a bátorsággal, amely a mai nőket szinte izgatókká teszi, kóstolgatni kezdte a férfi száját, nagy hozzáértéssel, mindenféleképpen, kissé piros ajkai közé harapva az erős száját, kissé megizelelve finom nyelvcsője hegyével. Kissé haragosan és vágyódva rátapadva, kissé hozzásimulón és tapadón, s az idős hölgy elsápadt, olvörösödött, reszketni kezdett, jobbra-balra tekintgetett, mintha menekülni akarna, felhívta a másik oldalon ülőket erre a lázító szemérmelenségre, de azok nem törődtek vele, két lány ült ott, azok apró-cseprő ügyeiket beszélgették meg, emlegették a rádiójukat s regények jutottak az eszükbe. Még egy öregúr is ült ott, az estilapját böngészte s amikor odapillantván a csokolódzókra, látta őket intím szórakozásukba merülve, megint újságjába mélyedt. Távolságban pedig más idős, vagy fiatal utasok ültek, akik már nem voltak közvetlenül érdekelve ebben a rettenetes botrányban.

A fiatalok sugdosnak, nevetgéltek, egymás kezében volt a kezük s a testük szorosan összesimult. Majd lassan és mintegy cukrot élvezgetve, csókolták megint egymást.

Az idős hölgy nem tudta türtőztetni magát.

— Hallatlan, botrány, az ember nem is ülhet vonatra, már utazni sem lehet, dísznőség kérem, rendőrrel kellene megakadályozni az ilyet, már a vonaton erkölcstelenkednek, tessék ezt megakadályozni, egy magányos nő már nem lehet biztonságban, akárki megtámadhatja és ezt tűrik, ezt tűrik! . . .

A két ember szétrebbent, de nem ijedt meg. A beszélgetés elhallgatott, sokan felálltak, különösen a nők s érdeklődve nézték a lárma okát. Kérdezték egymást. A két lány halkán vihogott. Az idős úr letette újságját és szemüvege fölött nézte a fejleményeket. Egy katonatiszt feltette monokliját s érdeklődve kacintgatott a nőre, aki csokolódzott. A férfi azonban olvörösödött.

— Bocsánatot kérek, de mi köze nagysádnak ahhoz, hogy mi mit csinálunk? Hol van előírva, hogy én nem csokolhatok meg valakit a vonaton. . .

— De ez már hallatlan! Ma-holnap a templomba sem mehet el az ember, mert ott is . . . ott . . . is . . . — nem tudta folytatni, felegyenesedett és hadonászott vékony karjaival, hol piros volt, hol fehér s reszketett egész testében.

— De bocsánat, — harsogta a férfi — önnek ahhoz, hogy én mit csinálok, semmi köze. Zavarom önt? Nem háborgattam senkit, semmi köze tehát ahhoz, hogy én a helyemen mit csinálok, hogy olvasok-e, vagy írok, hogy alszom-e, vagy megcsokolok valakit . . .

A hölgy visított. A férfi harsogott, majd ordított.

— De mégis csak diszuóság, nem hagyják az embert békében ezek az erkölcstelen személyek, már odajutunk, hogy a templomban is . . .

— Kikérem magamnak! Semmi köze hozzá. Sokan nevettek. Valaki közbeszólt, hogy a férfinak igaza van. Az öregúr azt dörögte, hogy nincs igaza, a hölgynek van igaza.

— Kalauz! Kalauz! — Lärmázott a hölgy s már a kalapja is ferdén ült a fején az izgalomtól. — kalauz! — S ekkor göresösen a vészfékhez nyúlt s megragadta és meghúzta, úgyhogy patogott rajta a pecsét és szakadt a zsinór.

A vonat csikorogva és egymásra torlódo kocsikkal megállt.

Percek alatt megtelt a kocsis idegenekkel. Három kalauz is jött és izgatottan kereste a baj okát. Áthatolhatatlan gyűrű képződött a fiatalember körül, aki már sápadozott a botránytól s a hadakozó öreg hölgyet méltatlankodók vetették körül.

Pesti Napló 1926. máj. 16. 109. n. 7.

1926. máj. 16.

— Micsoda disznóság ez, — ordított egy kereskedő, képéből kikelve, — az embernek sürgős dolga van és maguk itt megállítják a vonatot!

— Mi lesz, mi lesz, tessék urak vigyázni...

— Mi baj, az istenért, mi történt?

A hölgy hadonászott és iparkodott túlkibálni a lármát.

— Nem fizetek, én nem vagyok az oka, én nem utazom olyanokkal, akik a vonaton csókolóznak, tessék megbüntetni őket, ez botrány, már a magányos nők nincsenek biztonságban sehol, még a templomban is, tessék tenni ez ellen mindenkinek, mert az állam kötelessége volna, hogy ezt megakadályozza, az állam dolga, aki tűri, hogy a szoknyák térdig érjenek és a vasúton csókolózzanak...

— De mi történt tulajdonképpen?

— Csókolóztak, kalauz úr, ez hallatlan, tessék leszállítani és megbüntetni őket...

A fiatal férfi, aki a nővel csókolózott, elnevette magát. Lehetetlen is volt az ő helyében nem nevetni: megállították a vonatot miatta s éhes szemek tüzeben nyársalják keresztül-kasul a lányt, akivel utazott.

Ekkor hatalmas hangján, mely túloldította a zürzavaros beszédet és lármát, kiabálni kezdett:

— Tiltakozom az ellen az otromba támadás ellen, amely itt minket ért egy beteges fantáziájú öreg hölgy részéről. Hallgassanak meg! Ez a hölgy, akivel utazom, — s a sápadó lányra mutatott — a nővérem. Minthogy ő a következő állomáson leszáll, én pedig tovább utazom, elbúcsúztunk egymástól. Ezt a testvéri búcsúzást nézte ez a hölgy — s gúnyosan legyintett felé — erkölcstelen csókolózásnak és ezt nem bírta idegekkel. Tessék meggondolni az esetet. Sajnálom, hogy így történt. Nem tehetek róla.

Kirobbant a nevetés. A hölgy krákogott és sápadozott. Már nem szólhatott egyetlen szót se. Mindenki nevetett és a hölgy kiment a vonatvezetővel, hogy a jegyzőkönyvet aláírja és lefizesse a vonat megállításáért kirótt büntetést.

*

Mikor félóra múlva éppen úgy összebujva és nevetgélve ült egymás mellett a férfi és a nő, az öreg hölgy nyugodtan nézte őket. Olébe tette két sovány kezét s bocsánatkérően pillantott néha a két fiatalra. Látszott rajta, hogy szeretne szóbaállni velük, de azok észre sem vették.

S mikor végül egymást átkarolva mentek ki és szálltak le a legközelebbi állomáson, utánuk nézett a sötétbe, de nem láthatta őket. Eltűntek a sötétben.

Elmaradtak a nyaralók

Már május közepe és még mindig igen gyér számban mutatkoznak a fürdőhelyeken a nyaralók. Már a múlt évben megjósoltuk, hogy a gazdasági összeomlás kibontakozásával, a tőzsdejátékok megszűnésével erősen meg fog csappanni azoknak a száma, akik a nyarat pihenésre használhatják. Ha azonban tavaly nyáron még valami jókimenetelű kényszer-egyesség lehetővé tette egy-egy család nyaralását, az idén a tökéletes csőd ennek is meghozta a bójtját.

Vizsgáljuk a Budapesthez közeli nyaralóvidékek életét. Máskor már, jobb években, május közepén ki volt adva minden lakás. Sőt tavaly is elég sűrűn keresték fel az üres lakásokat alkudozók és ha mérsékeltebben is, de sikerült lassanként minden üres lakást kiadni. Főképpen a törzsvendégek érkeztek meg szinte teljes számban, azok, akik évek óta hozzászoktak, hogy családjukat ugyanabban a dunamenti faluban ültessék. Főképpen azok voltak ezek, akik innét Marosról, vagy még közelebbi helyekről azért naponta beutaztak a hivatalukba, vagy boltjukba. A törzsvendég elmaradása azért is ment nehezebben, mert az asszonyok nem éltek volna túl megpukkadás nélkül azt a szerencsétlenséget, hogy ötévi rendszeres megjelenés után ne lássák őket ugyanazon a helyen, mint törzsvendéget. Így a férfiak, ha kölcsön is, ha uzsorakamatra és saját utolsó bőrükre is, de szereztek annyi pénzt, amennyi az asszonyok hiúságának kielégítésére elegendő. De az idén?

Szoba-konyhás lakásért, sőt néhol két szobáért másfél-két és félmilliót kér a nyárra a sváb. A tavalyihoz képest óriási különbség. Tavaly még ennek a kétszerese járta. Míg a Hűvösvölgyben a tel-

hetetlen háziúr kétszobásért húsz, négyoszobásért negyven milliót követel, addig a nyaralófalvakban megelégszenek ennek a nyolcadrészével. Ami hihetetlen volt: elérkezett az az idő, amikor a vidéki sváb kapzsisága messze mögötte maradt a pesti háztulajdonosokénak.

S még czekek az elég olcsó lakásokat sem tudják kiadni. Alig szállingózik valaki. A falvakban a lakások kétharmada még kiadatlan. Leginkább azok vették ki tavalyi lakásukat, akik eddig is rendszeresen ugyanazon a helyen üdülnek és a házigazdájukat sem szeretik cserélni. Ezek közül is azok, akiknek sikerült megmenteni az ekzisztenciájukat. S ők is kijönnek mindenestül, még az anyósait is magukkal hozzák, hogy olcsóbb legyen és többen legyenek. Igaz, hogy a naponta való beutazás Pestre megdrágítja a pardicsomi életet. Azonban ezt megtakarítják az élőlínen. Ma már vége annak az időnek, amikor a nyaraló körülnézett a hentesboltban és rámutatva a különféle csüngő véres tetemekre, házyagul megjegyezte: Ezt pakolja be... Azt vegye le... S anélkül, hogy az árra kíváncsi lett volna, mindent a pesti árk kétszereséért vett meg. Most bekövetkezett a cifra nyomorúság. Délben majd leginkább főzelék járja, Biosérdy hétmérőföldes oszmaiban való előretörése ugyancsak meg fog látszani a nyaralócsaládokon is. De főképpen a hentes és mészáros urakon. Este majd egy kis tojás, tej, körözött lipotól és az eleganciát csak az fogja mutatni, hogy a tejfeles túró elfogyasztása után beülnek a kölgyek az árnyas vendéglőbe és sört isznak, esetleg néha... pezsgőt.

A nyaralófalvak lakosságának pedig vissza kell törnie az aranyévek után ahöz a kasszához-kapához, amelyet néhol meglehetősen elhanyagoltak.

Kodolányi János

Magyarország 1926 máj. 16. 109 sz. 14.

Az egyke nyomán, Baranyában

Írta: Kodolányi János

Házasság és bűn*

Mind ezek *szimptomái*, amelyek sokat mondanak annak, aki olvasni tud bennük. De vannak más szimptomák is. A lányok nem születnek a férjhezmenéssel, mert ahol meghalt, elcsúszott az örökös, ott a lány maradt meg egyedüli örökösnek s arra számít, hogy egyedül a családot veszi a nyakába. De meg nincs is rá lehetősége kihez férjhezmenni. Elvértve kötnék itt-ott házasságot; aki ilyen szándékkal megfordul is a község házában, *nem bemetszülött ormánsági*, hanem cselédember, vagy jövevény. A házasságok is furcsák. Jellemző, hogy azon a vidéken alig akad jó, harmonikus házasság. Amilyen szép házaseleteket volt alkalmam látni a hajdusági nép között; olyan kétségbeesett viszálykodás, marakodás, durva, pokoli hájsza az ormánsági házasság. Az embereknek egyszerűen kivesszett minden idealizmusuk, nem ismerik a kölcsönös odaadás és együttes küzdelem szépségét. Ez általános tünet. A régi, jobbágyi élet pátriarkális volt, öregek, ifjak együtt éltek s megosztották egymás között a bajt csakúgy, mint az örömet. Ennek örökre vége. Aki figyelemmel kísérte az utóbbi évek hírlapi közleményeit, megdöbbenhetett azon a sok bűncselekményen, amelyet az Ormánságban követtek el. S mind tipikus házassági bűncselekmény. Hitves- és gyermekgyilkosságok; rendszeren az örökségért, vagy a másik vagyonáért. Piskón például egy gyermeket *hatéves korában* tett el nemrégiben a családja láb alól. Más esetekben a megmérgezett asszonyt férje a poétikus *Feketevízbe* szántott. Járvány a beléndekmaggal való mérgezés. A *pécsei büntetőtörvényszék* számtalan súlyos esetet tárgyal s ezen a kis területen sok az életfogytiglani fegyházbüntetés.

Az erkölcsök ilyen leromlása kétségtelenül az egyke következménye. Az asszonyok szisztematikusan kiülik a gyermek szeretetét, a magához való feltétlen ragaszkodás ösztönét s ebből a visszás, természetellenes erőszakból részint bűncselekmény, részint hisztérikus vallási rajongás származik. Különös például az is, hogy ezen a jómódú vidéken különféle szekták kaptak életre, röpiratokat terjesztenek a *millennisták* s jómagam is nem egyszer utaztam millennista nőekkel, akik a Megváltót várják, gyermekük azonban nem volt. A gyermekről való irtózás azonban másban is megnyilvánul. Ha valaki rámutat az egyke következményeire, — mint magam is nem egyszer tettem — vállukat vonogatva káromkodnak az emberek, sőt asszonyok: *A rossz báni. Akkor mink má nem legyünk. Úgyis meghal az ember.* — Ha eszükbe veri az ember, hogy a hajdani ötven-hatvan gyerek helyett tizenhárman lehet lézeng az iskolában, röhögnek: *Legelőbb nem kell fizetni a mestört.*

Kártya, üzérkedés, agyvérzés

Ez az út *mind távolabb vezet a földtől s közelebb az üzérkedéshez*. Az energiátlan, hitetlenné váló nép nem leli kedvét az ősi, egyszerű életmódban, amúgy is könnyen munkálható földjét megműveli valahogy és az búsán fizet. Ideje legnagyobb részét az ormánsági paraszt a kocsmában és vásárokon tölti. Bizinte valamennyi agyvérzésben hal meg az alföldi tüdővész-aratás helyett. Kétségbeejtően hazik az ormánsági ember. Reggel pálinkával kezd, egész nap borral folytatja, a kocsmák hangosak az ivó és kártyázó emberektől. Mert amilyen járvány az iszákosság, olyan járvány a szerbi is. Kegyetlen kártyacsaták folynak máha három éjjel, három nap. A szerb megszállás alatt, amikor a kereskedés jobban ment, a *Dráván* való közlekedés egyszerű volt, hihetetlen összegek fordultak meg kártyán. Az élet könnyebb volt, a közigazgatás adót a paraszton alig hajtott be, *Szlavónia és Szerbia* felé szabad volt az út vasúton, országúton egyaránt, az állatokkal folytatott kereskedés tetőpontján volt. Könnyen szerzett nyereségek könnyen búcsúztak. S mert nem volt odahaza ott-hat gyerekek, akinek kenyeret, ruhát, tanítót kell fizetni, semmi sem akadályozta meg a hazárdirozás olharapózását.

Aki ezeket a színeket túlsötötnek találná, az valószínűleg nem élt azon a vidéken, vagy *viszszarett a valóság becsületes látszától*. A gyógyítása azonban a felismerésen alapszik s mint minden komoly orvos szentimentalizmus nélkül egyszerűen megvizsgálja a beteget, bár-hogy ordítson is, nekünk is száműznünk kell minden szentimentális idealizáló törekvést.

A svábok

Hivatkozhatom olyanokra, kik elfogulatlanul látják a dolgokat. Itt van például Ra-

* Az első közlemény megjelent a *Pesti Napló* május 7-iki számában.

*Pesti Napló 1926.
máj. 21. 113. 77. 15.*

64

vasz László református püspök, aki megállapítja, hogy az egyke állandóan terjed s már átosapott *Somogyra és Tolnára* is. Mert nemcsak a benszült lakosságot tizedeli ez a veszedelem, hanem a bevándorlottakat is. Az a bácskai sváb, aki ott letelepszik, egynéhány év múlva rendületlenül áll ellent a szaporodásnak, mintha mindig ott élt volna. Csakhamar rájön, hogy az utód dúsabban él, ha nincsenek sokan, pláne ha a birtok egy kézben marad. Ez egyenes következménye a bácskai *takarékossági ösztönnek*, mellyel nem győztek s nem győznek példát állítani hivatalos körök a magyar nép elé. Ez a *takarékosság* az oka, hogy *a svábok sem bizonyulnak a megfertőzött vidékeken rossz tanítványoknak*. De a régi tolnai svábok között is egyre kevesebb a gyermek. Azelőtt hat-hét gyermek volt egy családban, most jó, ha három, pláne kettő akad. Nem nehéz megállapítani, hogy az *Ormánságból* felhúzódó s út Somogyba is elterjedő egykerendszer először kiirtja az ormánsági népet, *aztán azokat a jövevényeket, akik utána betelepülnek* s lassan, de szívósan olyan keveredést, kihalást és birtokelosztást hoz létre, amelyet nem is álmodtak. Minden baranyai református pap vagy tanító bizonyíthatja, hogy a teljes kivészés már nincs messze s nemsokára, egy emberöltő múlva csak felületes néprajzi munkából tudhatjuk meg, hogy a Dráva mellett élt egy délceg, szép, derék, munkás és művészetre hajlamos nép, amely kemény őrsé volt a magyar fajtának a déli vidékeken s művészetével, ruhájával, dalaival és nyelvvel együtt rúttul kipusztult.

Mik az okai az egykének?

Ma már, amikor vannak, akik szembe mernek nézni a valósággal, meg lehet mondani, hogy az ormánsági egykének is ugyanazok az okai, amelyek az egész ország fokozatos pusztulásának s az egész magyar kultúra korhadásának: *az általános, egyetemes nemzeti érdekek helyében egyéni, avagy osztályérdekeket szolgáló gazdaságpolitika*. De mondhatnánk, mint ahogy ennek a kérdésnek tárgyalásánál mondták is, hogy az okok lélektaniak, vagy vallásiak, hogy a református válásban nincs meg az az erkölcsi erő, hogy hívteit az egyenes úton, tehát az egészség útján megtarthatná. Mondhatnánk, hogy a népnevelés hiányában rejlik az ok, mint ahogy azt a közoktatással foglalkozók teszik. Mondhatnánk, hogy orvosiak, mint ahogy az orvosok tették. Azonban mindezek az okok nem csupán egymagukban, hanem *valamennyien egyszerre okozzák az egyke terjedését s valamennyit visszavezethetjük a gazdasági okokra*.

Mert nézzük egy kissé őket külön-külön. *Petzenhofer* plébános például azt állítja (hogy a legjelentősebbet említsem), hogy az egyke terjedésének tisztára vallási okai vannak. Bizonyítja ezt azzal, hogy főképpen református falvakban pusztít, míg ugyanazokban a falvakban a katolikus lakosság immunis marad. De *Petzenhofer* számításon kívül hagyja, hogy a katolikus lakosság javarészt földtelen zselér, vagy éppen cselédember, s így a *szaporodásnak nem állja útját az örökrész eldarabolódásának féltelme*. Abban a versenyben, amely a megmaradásért folyik, mindig a szegényebb néprétegek győznek. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy a vagyontalan osztályok szaporábbak, míg a gazdaságilag függetlenek rendszerint meddőek. Ennek a magyarázata az az egyszerű természeti törvény, hogy a nagyobb halandóság ellensúlyozása a nagyobb szaporás, a kisebbé pedig a meddőség. A katolikus lakosság szaporodása tehát ebben leli magyarázatát. A reformátusság is hasonlóképpen szapora faj volt, amíg a jobbágyságban egyenlőképpen nem volt földje, tehát szilárd életbázisa a parasztnak, akár katolikus volt, akár református. A jobbágyság megszűntével azonban kisebb-nagyobb parcellákat kaptak a parasztok, amelyeket szabadon adhattak-vehettek, megterhelhettek s amelyet örökölhettek, még pedig nem családonként, hanem egyénenként. Lassan-lassan tehát beleszivódott a nép lelkébe az a tudat, hogy a sok gyermek nem olyan jó, mint régen volt, amikor még a munkában csak segített, hanem a birtok szétadarabolását a kevésgyermek-rendszerrel iparkodott megakadályozni.

A jobbágyság megszűntével azonban Magyarországon nem szűnt meg a feudallamus. Az ország területének nagyobb része részint nagybirtokosok kezén volt, részint kötött, holtkézi birtok ma is. 1910-ben az összes magyar földbirtokosok száma 1.600.000, ebből pedig 1.068.000 az olyan birtokos, akinek tíz holdnál kisebb földbirtoka van. Könnyen elképzelhető, hogy a szaporodásnak ezek a viszonyok nem nagy elősegítői. Azokon a vidékeken, ahol aztán a törpe- és kisbirtokos parasztság legélesebben állott szemben a nagybirtokok szétbonthatatlan egységével, a szaporodás megakadt. Így volt ez az *Ormánságban* is, ahol a falvak nagybirtokok és községi földök veszik körül. S így van ez mindennütt, ahol a parasztnak van ugyan annyi földje, amiből jól megél, de ahogyan szeretni nem tud. (Folytatjuk.)

1926. máj. 23.

Korszerű indítványok

A lóverseny idejét mult történelmi csökövény. Ma már, az autók és repülőgépek korában a ló, mint közlekedési, a tankok és 42-es ágyúk korában mint harci eszköz teljesen haszontalan. Tenyésztése hovatovább fölöslegesség fog válni, míhelyt a kis parcellákra osztott földek is megszűnnek és a szántás-vetés munkáját is gépek végzik.

Hogy a lóversenyt mégis szükségesnek tartják, annak oka nem a sport, hiszen világos, hogy óhat ló futását nézni nem sport még, hanem az üzlet. Itt van például az a Naplopó nevű paripa, amely a Millenniumi díjat megnyerté és gazdájának, egy arisztokratának két milliárdot hozott. De üzlet a lóverseny a bukmékeknék, eunck a szintén produktív rétegnek is, ugyanez az üzlet a zsókéknak, akik ebben az üzletágban a sportot képviselik.

Igy tehát a lóverseny megszüntetése igen kellemetlen lenne egy csomó embernek, aki abból él, hogy néhány ló inszakadásig rohan a gyepein.

Volna azonban egy korszerű indítványom. A lóversenyek, úgy mint eddig, mindenestül megmaradnának, csak éppen a lovakat kellene helyettesíteni emberekkel. Meg is okolom.

Manapság sok a munkanélküli. Salgótarján számára például a népjóléti miniszter kénytelen volt másfél milliárdot azonnal kiutalni, hogy az éhezők fel ne vándoroljanak Pestre, majdnem annyit tehát, mint amennyit a Naplopó nevű paripa nyert. Nos tehát, a jó kondícióban levő férfiakat bokszokba kell állítani, versenylovakhoz álló táplálásban és ápolásban kell őket részesíteni, amivel meg van

oldva a lakáskérdés, hiszen a versenyapák meg lehetnek elégedve a csempés, sárgarezes, ragyogó istállókkal, az eddigi penészes lyukak helyett. A zsókék rendszeres tréningnek vetnék alá a versenyapákat, még pedlg úgy, hogy a nyakukba ülve, vágatnának velük. Ezt szívesen elviselnék a munkanélküliek azért a pazar ellátásért, amelyben ma egy versenyló részvél. Jönnének azután a versenyek. Nevezés, fogadás, mint eddig. A bukmékerek produktív munkája tehát éppen úgy folyhatna, mint most, úgyszintén a közönség elvesztett pénze is. A lovak, illetve versenyapák nevei is maradhatnának, mint a versenylovaké: Naplopó, Piszcz, Szernesés, stb. A zsókék fent a versenyapák nyakában. S úrlovasok versenyén esetleg az arisztokraták, hölgyversenyek tartásakor a felsőbb tízezer hölgyei, vagy színésznők. Istenem, azért az ellátásért ezt is szívesen elviselnék azok, akik nem születtek püspöknék.

Meg lenne mentve a lóversenyterek produktív célja. S tetejébe az eddigi idejétmult állattenyésztési szempontok helyett az emberlenyészési, és embernemesítési szempontok érvényesülnének.

Egyesapásra legalább tízennégyszázat lehetne ütni.

Az angol satirikus Swift, egyik röpiratában a gyártulajdonosoknak gyermekpecsenyét ajánl a sokkal drágább ürühús helyett. Elkészítési recepteket is mellékel. Swift azonban kegyetlen volt. Az én indítványom emberséges: nem járna hűlállal, előkelő lenne és végül — egész csomó előkelő egészség, a társadalom oltsza találna kenyeret, szórakozást és munkát. Míg így sokan kénytelenek óhen puztulva nézni a vágatú lovakat és a ragyogó istállókat.

Kodolányi János.

Magyarország 1926. máj. 23. MS. n. 21.

Tavaszi

Irta: Kodolányi János

Még hat óra sem volt, amikor a két fiú kiért a faluból. Úgy lépkedtek, mint a vadászatra induló felnőttek. Sapkájukat szigorúan az arcukba húzták, harisnyájukat legyűrték a térdükön, flóber-puskájukat csövével előre a vállukra vetették s nagyokat léptek.

A harmatos reggel olyanná tette a poros utat, mintha megfűrésztötte volna valami jóságos édesanya. Az út mellett elterülő szántóföldeken buja ragyogás csillogott a búzán. Távolabb egy ember szántott s a lovak bólogatva és egyenletesen lépkedtek. S hátuk mögött a falu, sötét fáival és virágbokrétság kertjeivel, mint nagy virágkirakat, hullámoztatta illatait. Gyümölcsfák virágoztak itt-ott a réteken is, a nyárfák magasan felszúrtak a sötetkék égre s kelten, a falu túlsó sarka mögül izzó ragyogással emelkedett a nap.

Sokáig lépkedett a két kamaszdiák az úton szóltanul. Egy tölgyfánál megálltak s rágyujtottak. Minden idegükön végigbizzsergett a kora reggeli levegő édesége és a dohány mámore. Aztán továbbindultak.

— Most találkoznék valami szép kis lánnyal, — mondta az egyik fiú a kamaszok rekedt hangján s szatírszerűen mosolygott. Serkedő bajusza idegesen rángott vékony szája fölött s hosszú, sovány lábcsárait fantasztikusan rakosgatta egymás elé. A térde fekete volt.

A másik, alacsony, kissé cingár, sovány emberke legyintett.

— Milyen tiszta reggel, — mondta. — Az ember úgy érzi, hogy jó volna beleugrani a kék levegőbe és tátogva szívni, mint ahogy a halak szívják a vizet, szívni ezt a pokoli édes szagot, tudod, hogy átjárja az ember egész

testét s aztán megint kibocsátani a fülünkön, újra magunkba ömlesztetni... S úszni, beleúszni a messzeségbe...

— Marha. Úgy beszélés, mintha verset faragnál.

Az alacsonyabbik furcsán elmosolyodott.

— Az ember olyan könnyűnek érzi a testét s mégis úgy ránehezedik valami, olyan borzasztóan szépek a fák, az ég, a szántó lovak s olyan rétenetes a virágok szaga...

Szóltanul bandukoltak. A nap emelkedett, pacsirták szálltak a magasba, mint csillogó ezüsthóron felkésző pókok, két golya kelepelt, egyenletes köreit írva a kékségre, csillogtak a szellőben felkendező fák. Már látszott a kis tó csillanása s a fűzfák zömök törzsei beledőltek a vízbe.

— Májna tojásokat is szedhetünk — kuncogott a hosszú kamasz. — Az anyarucák rajt ülnek a tojásokon. Már láttam olyan zombékot is, amelyikben húsz tojás volt.

— Nana, húsz...

— Isten bizony. Hej, csak lenne itt valaki lányféle, elvinnék a csónakom és ott a csőzháznál, tudod...

— Barátom, a szerelem rettenetes, — mondta megint nagyon komolyan a kisebb. — Gyakran érzem, hogy nem is volna szabad az embernek megnőni, hanem olyan kis gyerekek kellene maradni, mint a háromévesek... Olyan izének... Tudod, hogy az ember...

Nem fejezhette be, mert a tóhoz értek. Nád borította a sekélyebb vizet, náderdő, amelyt csak egy csónaknak való keskeny ösvény vágott keresztül. A csónak ott hevert félig a parton. Balról sűrű

Magyarország 1926. máj. 30. No. 17. 16.

1926. máj. 30.

cserjés terület el s messze köröskörül nagy csend és elhagyatottság ringatózott. Fent ijedten röpdösött egy bicib. A fiúk csónakba ültek, megragadták a hosszú rudakat s elindultak a szűk csatornák labirintusában. Csakhamar nem lehetett egyebet látni, mint a tó sásrengetegét, a cserjék titokzatos zörgőseit, a csatorna csillogását s fent a végtelen eget. Hegyek kékeltek a távolban.

— A szerelem, barátom, — kezdte megint a kisebbik, s egyenletesen lökdöste előre a csónakot, — valami nagyon tiszta és szent dolog, olyan, mint a virágzó fák. De, éppen az a baj, hogy rettenetes posvány is a szerelem. Mi hát tulajdonképpen! To folyton azt hajtod, hogy milyen jó lenne egy kis lánnyal találkozni és elvinni csónakon, meg ni... — Elyörösödött. — De én... én mindig azokra a fákra gondolok, amik a kertekben virágznak... Eh, barátom, borzasztó dolog ez...

Durrogtak és csettegetek a kis kékesöví mauserpuskák s a csatorna vizén véres vadkacsák vergődtek. Egy bicib holtteste kinyújtózva, szétroncsolt fejjel himbálózott a vizen. A hosszú kamasz indiánordítást hallatott, valahányszor sikerült összeroncsolnia a kacsák rémült csapataiból egyet-egyet s minthogy jó szeme volt és biztos keze, a csónakban szaporodott a zsákmány. Keze véres volt, arca sáros, ruhája tépett. A másik fiú inkább csak a csónakkal bibelődött. Valahányszor vadkacsa rebtent fel a vízről, arca feszülten utána fordult s leste, hogy sikerül-e a menekvés. Barátja vadul ordította rá; ő lőtt és célt tévesztett. Ha pedig a madár véresen s rekedt hápogással zuhant a vízbe, mintha undorodott volna valamitől.

— Mamlasz! Marha! — ordított a másik. Elkapta a rudat s neki nyomta a fenéknek. — Minden kacsát elszalajtasz.

— Barátom, ha felgondolom, hogy ezek a madarak itt... — Legyintett s kiköpött a vízbe. — Mindig az jut eszembe, hogy kegyetlen dolog a szerelem, a vér, de még a fák virágzása is. Nekem ez olyan nehéz gondolat, te nem éreztél még? Milyen jó lenne beleúszni a messzeségbe, szinte érzem, hogyan távol a mellem s hogyan marad el a rét, a fák, a víz, a halott madarak... Barátom, nekem nagyon nehéz a szívem, nem telték róla, rosszul érzem magamat, szédülök...

Sápadt volt. A másik bosszúsan fordította a ladikot a partnak.

— Kiteszlek. Legalább nem zavarasz. Csak az ebedből hagyj nekem is.

Halkan suhantak a sás között.

— A rucákat rádbízom, vigvázz rájuk. Most elmegyek a sűrű felé. — S már lendült is vissza a csónakkal egyedül és nyomta a rudat, hátán az ing izzadt volt s a fegyvere villogott.

A kisebbik mosolyogva integetett utána s ottmaradt a kidobált zsákmánnyal és a hátzissákkal a parton.

S csend volt, végtelen csend, messziről súlyos virágillatot hengergetett a szél, báránnyelűk úsztak a magasban és a nád csendesen sutlogott.

Mire a csónak visszatért, a kis kamasz ott feküdt arccal a fűben a madarak mellett és szájából szivárgott a vér. Kilőtt mausere hidegen csillogott a fűben. Köröskörül csend, illat, kékség, a nád susogott és melegen sütött a nap.

Lehet-e az egykének gátat vetni?

Az egyke nyomán Baranyában

Irta: Kodolányi János

Ezekén a nagybirtokokon azonban a cselelétség katolikus. Minthogy teljesen földnélküli és örökösödésről szó sem lehet, a nagyobb gyermekhalandóságot, a tudóvszt és tifuszt a parasztsággal pótolja a természet.

Tessék összehasonlítani a statisztikai adatokat. Ha a birtokos ormánsági paraszt katolikus volna és az urasági cselelétség református, akkor is a cselelétség szaporodna és a kisbirtokos hódolna az egykének.

Nagyon természetes, hogy a jómódú parasztság erkölcsi alapjait elsősorban az egyéni jólét kezd ki. Az asszony népe elkezd öltözöködni, a vasút, újság elterjeszti a gyári árukat és az annak megfelelő ruházódást, egyik asszony a másikat iparkodik lefőzni ruháival. Hiúság, irigység egyetemes asszonyi vonások. A parasztság asszony sem más, mint a középosztály, vagy arisztokrácia asszonya. S mert ebben a dologban határt szabni lehetetlen, a könnyen munkálható föld és jól jövedelmező állattenyészkedés lehetővé teszi a cicomát, lassanként előáll a hiúság circulus vitiosusa: a gondok a gyermekről áttérnek a páváskodásra s ebben nincs többé megállás. Az utódról való gondoskodást elfoglalja az egyéni jólét, a has és hiúság gondja. Így terjednek át a gazdasági ciklok lélektani láncszemekre és most már lelkiekre áttelepítve folytatják a pusztítást. Előáll az egykés, tehát csak egyéni élvezeteknek él és csak azokat ismerő nép sajtáságos cinizmusa, mellyel leráz magáról minden tanítást, figyelmeztetést és jóindulatot.

A baj gyökere tehát, mint az ormánsági népnél legjobban láthatjuk, az volt, hogy a jobbágyságról való áttérés nem olyan birtokpolitika alapján történt, amely kizárta volna az egyéni harácsolás, egoizmus túltengését, hanem ezt az egoizmust még azáltal is növelte, hogy kielégíthetetlené tette a feudalizmus oszkevényecinek meghagyásával s most előállt az a helyzet, hogy a maga urává lett paraszt inkább elpusztítja ivadékait, így tehát saját fajtaját, csak hogy földjét megtarthassa, amelyhez hozzászerezni nem tud.

Háború és alkohol

A világháború aztán még kirívóbbá tette ezt az állapotot. Egyszer csak elkezdett pusztulni a féltve őrzött egyetlen örökös. Egész falvakban kihalt a generáció, amelynek hivatása lett volna, hogy az apák kezéből átvegye és tovább munkálja a földet. De nemcsak ez, hanem más is történt. A háború aláásta a népek azt a csekélyke erkölcsi érzékét is, ami még a háború előtt megvolt. Az erkölcsi züllés, amely az egész országon végigszántott és napjaink politikai posványában kulminál, annál erősebben kezdte ki az egykével amúgy is megfertőzött vidékeket. A nép elvesztette minden hitét, a vezetőkben való legcsekélyebb bizalom és eltűnt, jegyzőjét gyűlöli, a főbírótól retteg,

a papnak nem fizet, a tanítót megveti, az egész középosztály iránt hihetetlen undorral viselkedik, mert benne látja az általa utált háború megszervezőjét s az államhatalom exponensét. A köz iránti legkisebb áldozatkészség is elmerült az általános összeomlásban. Adót nem akar fizetni, a nyomorról tudni sem akar, kultúráját régen elfelejtette és minden szellemi funkciója az újságok politikai híreinek falásában merül ki. Tagadhatatlan, hogy az úgynevezett középosztály is meglehetősen könnyelműen játszott a nép által szentnek tartott dolgokkal. A háborúban látta a felmentések körül végbemenő panamákat, aki itthon maradt, az mindent hazugságnak látott, aki a fronton volt, abból kiveszett az életöröm s nem maradt meg egyéb, csak a cinikus önfentartási ösztön. A háború után tehát itt volt egy nép, amelyből kiveszett az idealizmus csirája is és a nyomrán kívül egyebet sem égen, sem földön nem ismert. Természetes, hogy az egyke is rohamosan terjedt.

Itt van aztán az alkohol. Amint hogy természetes is, hogy a fent elmondottak után az alkohol következik. A pálinka, sőt a bor pusztítása megdöbbentő. A két éves gyermeket már lerészegítik. Reggeltől-estig dühöng az ivás. A kocsmák és kocsmárosok szaporodnak. Vásártokon, ünnepnapokon dől a szesz és tombol a részegség. Iszik férfi és asszony, gyermek és lány, iszik mindenki, odahaza csak úgy, mint a kocsmában. Az üzérkedés kocsmázással jár s a kocsmázás ivást jelent. Nem kevésbé kívánja a bort a kártya is. Így kézen fogva egymást, minden a lezüllést szolgálja.

A fenyegető egyke

Nem szándékom, hogy a birtokmegosztás és az egyke kapcsolatát más vidékeken is tanulmányozzam és kimutassam. Kísérletnek az Ormánság éppen elegendő s mint a pohár a tengervízben, úgy ebben a néhány faluban is benne van az egész posvány minden alkotóeleme.

Pesti Napló 1926. jún. 3.
123. n. 15-16.

1926. jún. 3.

Franciaországban is kialakult egy kisbirtokosréteg, amely úgy gazdasági, mint politikai tekintetben ugyancsak képes megvédeni érdekeit. Mióta a földbirtokmegosztás mai formája állandósult, a parasztság között vérszelmesen kezdett terjedni az egyke. *Pedig a francia paraszt katolikus, sőt erősen vallásos.* Mi ennek az oka? Ugyanaz, ami a mi esetünkben: az egyéni jólét önzése túlteng az utódok érdekén s az örökösödési rend. Ott éppen úgy nem akarja feldarabolni a paraszt a földjét, mint nálunk. Igaz, hogy főképpen klarikális írók hivatkoznak arra, hogy a radikalizmus s a vallásoktatás iskolából való kiszorítása óta terjed az egyke. Ez azonban nem áll. Mert a paraszt ma is olyan vallásos, mint száz évvel ezelőtt. *S éppen a városi kispolgár szaporodik, amely radikális.* Az egyke pusztítása ott is a jólszituált parasztság és a felsőbb tízezer, a pénzarisztokrácia körében dül.

Eppen így nem lehet az okokat csupán orvosi szempontból vizsgálni. Hiába szigorítják meg az orvosi ellenőrzést, sőt tanfolyamokat is hiába rendeznek. A szent egóizmus túllép az orvosok tudományos eszközein s ha egyes elszórt esetekben sikerült is megmenteni a gyermeket, az egyke oka mégsem az orvosi ellenőrzés elmaradásában keresendő.

Egy generáció oka tehát az egykének — mint ahogy Ravasz László is megállapítja — a gazdasági rendszer, amely a vagyonok egyéni örökösödését lehetővé teszi s ezáltal túltengővé növeli az egyén önzését az utódok

ról való gondoskodás felett. Minthogy pedig a birtokmegosztás mai rendszere egyelőre megváltoztathatatlan, az egyke ki fog terjedni a *modern fészkekből olyan vidékekre is, amelyek eddig akár a rassz temperamentuma, akár vallási, akár más gazdasági okokból immunisak voltak* s csupán azokat a területeket kíméli meg a pusztulástól, amelyek túlnyomólag nagybirtokok, vagy kötöttbirtokok lévén: a népesség gazdasági cseléd, napszámos, zsellér, vagy más földnélküli munkás, amelynek nincs örökölni valója és nincs megtartani valója.

Ha tisztába jövünk avval, hogy a feudális birtokmegosztás képe hogyan tükröződik a parlamenti s általában az államkormányzati síkon, világosan látjuk, hogy mi az egyetlen módja annak, hogy a nemzetet a végső elsorvadtástól megmentsük.

Egészséges földbirtokpolitikát!

Az imént befejezett földbirtokreform min sok mindent, úgy az egykét is figyelmen kívül hagyta. A helyzet röviden ma is az, hogy földbirtokosaink 50%-a ma is három holdnál kisebb földdel rendelkezik, s míg 1921-ben, tehát a földreform végrehajtása előtt 7,510,000, addig 1925-ben mindössze 8,110,000 holdja volt a kisbirtokosságnak, alig változott tehát valamiképpen. Ebből is cca 100,000 hold a vitézi telkek középirtokaira esik. A földreform végrehajtása előtt viszont a nagybirtokok összterülete 8,640,000 hold volt, a törvény végrehajtása után még mindig 8,040,000 hold, tehát alig csökkent valamit. Minthogy pedig a törvény végrehajtása befejeződött s a jelenlegi földmegosztás állandósult s jogilag megmerevedett, belátható időn belül gondolni sem lehet arra, hogy a nagybirtokok hatalmas területeiből a kisföldű nép csak egy talpalattnyit is kaphasson.

Hogy a nagybirtok a hatalmat is gyakorolja, arra elegendő bizonyíték a falukon ma

18. érvényben levő nyílt szavazásos választási rendszer, a mezőgazdasági munkások ügyében működő főszolgabíró, a mezőgazdasági kölcsönök hitelek felosztása a nagybirtokok között, az adórendszer, amely aránytalanul többet emel ki a kisbirtokosból, mint a jobb feltételek mellett többet termelő nagybirtokokból, a legelők és erdők felhasználásának módjai, állatok megszüntetése, a fakitermelés és annak értékesítése, stb. Nézzük egészen objektíven a helyzetet: abban a szembeállításban, amely a nagybirtok és annak feudális politikai rendszere s a kisbirtok között van, csak a fulladó kisbirtokos veszthet. A terjeszkedés megakadályozása egyrészt kitermeli a cselédség túlságosan nagy tömegeit, amelyek a mezőgazdasági s távolabb az ipari munkaerő olcsóságát idézik elő, másrészt az egyke elterjedésével kipusztuló parasztság, kisbirtokai is a nagybirtokok törzshez tapadnak s annak egységét erősítik, s hatalmát növelik.

Igy ridegen, tisztán gazdasági okokat és összefüggéseket vizsgálva, be kell látnunk, hogy az egyke terjedését és így az egész nemzet anyagi és erkölcsi züllesztését megakadályozni csak olyan földbirtokpolitikával lehet, amely egyesíti magában a hajdani jobbágyság összes előnyeit, tehát az egymásrautaltságot kifejlesztí az emberekben, a családiasságot, együttélés szépségét beláttatja velük s a több gyermek előnyeit saját életében minden paraszt tapasztalhatja azáltal, hogy a munkáskéz szaporodásával növekszik a jólét, továbbá megnyesegeti az egyéni önzés túltengését s lehetetlenné teszi, hogy a paraszt, látván a meglévő és jó életet biztosító földterület megnövelhetetlenségét, inkább kipusztítsa utódait. Ennek az új földbirtokpolitikának egyesítenie kell magában nemcsak az egyéneket, vagy osztályok rideg érdekét, hanem a nagy nemzeti és faji érdekeket is. Magyarország a földkérdés megoldásával áll, vagy pusztul.

Az örökösödési törvény reformja az egyke orvossága

Mikor a 48-as forradalom elodázhatatlannak találta a jobbágyfelszabadítást, végrehajtotta azt olyképpen, hogy a nagybirtokok főbb törzseikben megmaradjanak s a hitbizományok középkori rendszere ma is élhessen. Bizonyos kisebb földterületeket kiosztott a parasztoknak, főképpen a silányabb és távolfekvő földekből. Ezeket is hermetikusan körülzárta a maga birtoktesteivel s magának tartotta meg a főnemesség a legelőket és erdőket. A 48-as forradalmi törvényhozás nem gondoskodott arról, hogy a félig-meddig összeomló feudális rend helyébe gyökeresen más birtokpolitikát helyezzen s a földtulajdonnak új formáját teremtsen meg. Végképpen ki kellett volna venni a föld korlátlan birtoklásának

módjait a főnemesség kezéből s az öröklést sem az egyénekre, hanem családokra kellett volna korlátozni. Nem hagyhatom szó nélkül azt a bátorságot, amellyel Ravasz László rámutat arra, hogy az örökösödésnek nem mint eddig: egyénenként, hanem családonként kellene történnie. Tehát akkor nem állana elő az a helyzet, hogy egyesek 210.000 hold földet harcoljanak össze örökösödéssel, hanem a birtok a családé lenne az egyén helyett s így megszűnne az egyke lehetőség. Nem tagadom, ebben a kifejtésben már nem Ravasz László gondolatát tolmácsolom, mert ő nem ment el eddig. Annak ellenére azonban, hogy reakciónak szokták nevezni s a felsőbb körök társadalmi mozgalmában erősen szerepel, ilyen erőteljesen és bátram csak ő merete megmondani az igazat. »Egy örökösödési törvény, amely kimondandó, hogy egy gyermeknek csak a föld negyedrésszéhez van joga, rövid idő alatt kiirtaná az egykét és az egykéhez fűződő átkot Baranyából, s a már veszélyeztetett Somogyból és Tolnából.«

A legfontosabb teendő tehát a nagybirtokok és kötött birtokok megszüntetése és családonkénti elosztása a családok nagyságának megfelelően. A további birtoklás is attól teendő függővé, hogy hány családtag öröklí a birtokot. A kevesebb tagú család köteles az állam rendelkezésére bocsátani a felszabaduló földet, a szaporodó család pedig megkapná a felesleget. Ilyenformán a föld birtoklásának a feudális korból megmaradt mai módja és az öröklés mai formája megszűnne, a földbirtok némileg hasonló módon birtokoltatnék, mint ahogy az ősiség törvényében meg van állapítva s mint ahogy a hitbizományoknál ma is megvan. Kis családi hitbizományokra oszlana az ország, amely hitbizományok nem egyének, hanem családok tulajdonát képeznék s nem a legidősebb férfi örökölné, mint ma, hanem az egész család. A kihalt családok és családtagok földje visszazállna az államra.

Logikusan ez következik Ravasz László gondolatából s így lenne megoldható az az eldöntetlen probléma, amely az országot Európa közepén súlyos erkölcsi és anyagi bajokba sodorja.

Az új népnevelés feladatai

Evvel párhuzamosan át kell szervezni a népnevelést is. De nemcsak a népnevelést, hanem a közigazgatást és az orvosi szolgálatot is új alapokra kell fektetni. Amint megszűnik a földbirtokmegosztás és birtoklás mai formája,

1926. Jun. 5.

71

automatikusan válik a közigazgatás a demokratikussá és osztályérdekek helyett a közigazgatásának érdekeit fogja szolgálni. Ma a közigazgatási gépezet nem egyéb választási és adóbehajtási, nemkevésbé fegyelmezési rendszernél. Az egykéről csupán református papi gyűléseken hallunk, közigazgatási szervek ilyen kérdésekkel nem foglalkoznak. De államosítani kell az orvosi állást is és a kezelőorvost el kell választani az adminisztratív teendőket végző orvostól. Ma a teendőivel rogyásig túlhalmozott körorvos vállára nehezdednek olyan feladatok, amelyeket a közigazgatásnak kellene elvégeznie. Meg kell szüntetni továbbá a gyógyszerekkel üzött alávaló anomáliákat is.

Minden községbe állami szülésznőt kell ki nevezni, a nagyobbakba külön-külön, a kistanyékba és egymáshoz közelfekvőkbe közösen. A bábának felelősnek kell lennie minden gyermekért és minden anyáért.

Meg kell szüntetni a pálinkafogyasztást, az úgynevezett *kisüst borzalmas intézményét*, amely csak politikai eszköz egyes osztályok megpuhítására. A bormérést vásárokon, ünnepeken, vasárnap szigorúan be kell tiltani.

Nagyjából ezek volnának a *főbb feladatok*, amelyek az egykének gátat vetnének.

Mert az egyke — ezt jól jegyezzük meg egyszer s mindenkorra — *nem betegség, hanem a betegségnek csak tünete*. Ez ellen hiába próbálunk küzdeni a szószéken, ahol senki sem hallgat meg, az iskolában, ahol nincs gyermek, a községházán, ahol a jegyzővel adók felett veszekednek. Hiába alakítanak elaggott postás-kisasszonyok és özvegy tanítónék bölcsőde-egyesületet, vagy propagandaosztályokat. Az úriembernek, pláne ha nincs meg a kellő tudása és szuggesztivitása, az Ormánységben és sok helyen máshol is, semmi tisztelete, vagy tekintélye nincs. Szava ködbekiabált szó. Csak arra jók az ilyen próbálkozások, hogy bizonyos nők kinevetessék magukat a paraszttal s lerombolják azt a kis eredményt is, amit a gazdasági viszonyok változásai néhol létrehozhatnak.

Ezek után egyaránt be fogja látni mindenki, hogy a *javulásra semmi kilátás nincs*. Lehet-

nek, akik félrendszerrel is beérnek, mert érdekelik, vagy szimpátiáik élvezik a tiszta látásukat. De abban egyet kell érteni mindenkinek, hogy a *földbirtokos-kérdés megoldása az idő szerint óhajnak is távoli*, semmi remény arra, hogy bizonyos osztályok önként, a parlamentben törvényhozásilag vágják el saját maguk alatt a fát s az úgynevezett kisgazdaképviselek is *alkalmatlanok arra, hogy ezt a kérdést megértsék és megoldják*.

Mit lehet várni azoktól, akik a helyzetet nem is ismerik?

A közigazgatás átszervezése... A népoktatás reformja... Az orvosi szolgálat egységsítése, a bábák ellenőrzése s más efféle feladatok...

Jobb nem is gondolni rá. Amilyen zavaros állapotok uralkodnak minden kérdésben, olyan zavarosak és megrettenők az agyvélők is, akik ma még gondolkodnak. Egyetemes érdekek szintetikus, átfogó összegezése, *viszsa nem retetés attól, ami esetleg szokatlan, számtalan*, sőt legtöbbször rideg elutasítása minden gondolatnak és képtelenség az áldozatra: ezek jellemzik ma az ország kormányzását. Tiszta szándékok lehetnek azokban a református papokban és tanítóknak, akik az irtózatot pusztulást látják, de mit tehetnek ők is? Összeülnek kongresszusokra, tanácskoznak, összefogásért könyörögnek, ők azonban nem rendelkeznek hatalommal, csendőrrrel, amely pedig szükséges, ha *akarata ellenére akarunk megmenteni valakit, aki az öngyilkosságba rohan*; nem áll rendelkezésükre semmi néhány lapos és újságról kívül, minden kísérletük csak szervesetlen és szervezetlen, elszórt falkrohanás.

Az is bizonyos, hogy szükség lenne egy alapos, vastag kötetre terjedő műre is, amely *az egyke kérdését az egész országra kiterjedőleg tárgyalja és szisztematikusan, pragmatikusan rámutat a jelenségekre, okaira, az ellendíjazás módjaira s főképpen a magyar földbirtokproblémára terjedne ki kíméletlen objektivitással és részletességgel*. Szükség lenne az új Stádiumra, vagy *Hitelre* s ezt a művet megírni valóban bátor és nemes feladat lenne.

Az első lépés a gyökeres kibontakozáshoz.

Az erdő lelke

Irtó: Kodolányi János

Akármilyen fürgén mozogtak is a jól táplált lovak, mégis lassan haladtak. A kisfiu még évek mulva, felnőttkorában is visszaemlékezett a ferde utra, melyet joggal neveztek dülöutnak. A kocsi minduntalan oldalradólt s meg kellett kapaszkodniuk az ülésbe, hogy ki ne boruljanak. A kocsis halkan füttyögetett az ideges lovaknak, hogy csillapodjanak. S elől a bak mellett az öreg vizsla is minduntalan összeráncolta pofáját bosszúságában, mert majd kiesett a kocsiból. Hol jobbra, hol balra dőltek veszedelmesen s a két kis lipicai szürke hortyogott, mert visszatartották.

Végre aztán a sorompónál megállt a kocsi. A főerdész, aki eddig magabazárkózott fesszéggel ült az erdei kocsin, mintha megvidámódott volna. Szigoru, sovány, puritán arca meglágyult, összecsapott szemében vidámság csillogott, hosszú sovány alakja mintha megruganyosodott volna a szürke vadászruha alatt s fegyverét bizonyos tisztelettel és jóleső közvetlenséggel vetette a vállára, csövével előre. Megcsattintotta sovány ujjait s a vizsla szüklöve a vállára ugrott.

— Majd a kéméni sorompónál várj meg, hatra ott leszünk, — mondta a kocsisnak és elindult a sorompó mellett kanyargó gyalogösvényen az erdő belseje felé.

A kisfiu boldogan, dobogó szívvel követte apját. Egészen kipirult az örömtől, torka összeszorult s nagy áhitattal bámulta meg az erdő borzongó, susogó fáit. Hatalmas tölgyek oszloptörzsei sötétlettek végelethatatlan sorban s a fák tövében sárgállott az avar. Valami különös,

megfoghatatlan zengés hullámozott a boltozatos erdő felett és az itt-ott áttörő napsugarak mint libegő gyertyák ragyogtak a mélységben. Még hallatszott a távolodó vadász kocsi szapora zörgése, a lovak fujása és horkantása, a kocsis füttyörése, aztán elhalt az is.

A kisfiu egy darabig félénken haladt apja mellett. Nem mert kérdezni semmit, pedig érdekelték volna a madarak és a kis halványkék, meg lila virágok is. De amint jobban és jobban belevesztek az erdőbe s elindultak a hegyoldal felfelé kanyargó ösvényén, szíve mindjobban a torkába szorult és meghatottsága szinte könnyekig növekedett. Ketten voltak a végtelen sűrűben, a homályban és mélységben, ő, a hétéves gyerek és apja, a szigoru, szótlan, sovány, magabazárt apa. A vizsla minduntalan elcsavargott a fák között és pereről-perere máshonnet karikázott elő. A képe fontoskodó volt és a farka libegése vidám. A kisfiu elgondolta: most egész nap az apjával fog csatangolni és egyikük se szól egy szót se. Elszomorodott. Már megbánta, hogy kikönyörgte magát az erdőbe. Már jobban szeretne volna, ha otthon marad a nagy udvarban és tovább áshatta volna azt a szénbányát, amelyet

az orgonabokor alatt kezdett. Vagy bekerítette volna a buzaöldjét, melyet a tyukok minduntalan kikapartak. Mit fog ő itt csinálni az apjával, ezzel a méltóságos magatartásu komoly urral, aki olyan ritkán nevetett s aki megtiltotta, hogy a patakban megfürödjék, akármilyen meleg van is? Eddig valami földöntuli boldogságnak tartotta, ha elmehetett volna apjával az erdőbe s látta volna azt a sok csodát, amit a meséskönyvekben olvasott s amiről apja ismerősei, lelkes vadászok beszélni szoktak neki. Minduntalan várta a

vaddisznót, mely csörtetve törí a cserjét, a szarvast, amint kiugrik elnyult testtel és hátranyaklott agganccsal s a bokrok mögül félénken kibámuló öztehenet, amint borját szoptatja. Minderről kérdéseket akart feltenni apjának, de nem mert. Összeszorította szívét a hatalmas erdő váratlan és lenyűgöző szépsége és ereje, de ránehezedett apja kérlelhetetlen s szigoru egyénisége is.

— Na, nem vagy fáradt? Nem vagy szomjas? — kérdezte váratlanul a férfi s a kisfiu örömmel vegyes csodálkozással hallotta a gyengéd kérdéseket. Felnézett apja arcába s nagy meglepetésére látta, hogy bajusza vidáman mozog, mintha nevetne. Gyorsan felelt, mintegy habzsolva a gyengédséget s locsolgatva vele magát:

— Nem, nem, dehog, akár egy hétig is mennék. Szomjas sem vagyok!

— Nem lett volna jobb otthon maradni?

A kisfiu úgy érezte, megfogták a logtitkosabb gondolatát. Még csak az imént álmódzott nagykeserűen és szomoruan arról, hogy jobb lenne a bányát ásni, mint ezzel a szigoru, de mégis kedves férfival, a hatalmas apával estig szótlanul járni a hegyet. Mintha kést szurtak volna belé, olyan fájdalmas és kejes volt ez: az apja másodszer is kérdést intéz hozzá s éppen a legfájóbb gondolata felől. Máskor is érezte apja rendkívüli hatalmát s félelmetes lélekbéltását, de máskor megijedt ettől, mig most örült neki.

Felelni akart, de nem tudott. Csak szaporázta a lépéseket, hogy apja hosszú tempójával egyvonalba jusson és egyre tágult a szeme. Így multak a percek s nem felelt. De érezte azt is, hogy most ez a hallgatás nem sértő és nem illetlen, apja megbocsátja neki, sőt talán örül is.

— Na, add a kezed, itt majd átsegite-

Magyarország 1926.

Jún. 6. 125. n. 1-3.

lek, — szólalt meg megint az apa és nagy csontos kezében egészen elsüllyesztette a kis gyenge kezét. Szakadékhöz értek, a világ legszebb és legvadabb szakadékhöz s a kövek között csak egész keskeny és meredek ösvényen lehetett a szakadék mélyére jutni. Itt az erdő megtágult, kettényílt, a méltóságos tölgyek körül egész serege borult össze a különféle bokrok-
nak és méteres páfrányok buja csipkéké-
nek. Lent a szakadék fenekén friss zöld fű között csörgedezett az a kristálytisza viz, amely nemsokkal feljebb fakadt ki a forrásból. Óvatosan szálltak lejjebb és lejjebb a szakadékban, elől merev tartással a derék vizsla, utána ők, óvatosan és vidáman. A kisfiu szeretett volna felkiáltani a boldogságtól: érezte az apja kezét, ezt a csupacsont, kemény, biztos kezét, a nagy pecsétyürit s érezte a kéz fogásán azt a drága melegséget, amit máskor soha nem érzett jóformán. Érezte apja biztosságát is, érezte, hogy most rá gondolt és megvédi a kövek gördülésétől, az izzapos mahák veszedelmétől s ők, ketten, ő meg az apja, egyedül ebben a rengetegben, biztosan és bátran szállnak le a szakadékban.

Rettenetes büszkeség dagasztotta a kisfiu mellét.

— Na, talán pihenjünk meg egy kicsit, — szólt az apa, mikor leértek a szakadékba.

Szinte észre sem vette a kisfiu, hogy mekkora utat tettek meg. A hosszú hallgatás csak perceknek látszott és az erdő minduntalan új meg új meglepetéseket tárt elébe, melyek, úgy látszott, az apját már nem igen érdekelték. De idelent a mélységben olyan volt a világ, mint amilyen a mesékben. Innét látni lehetett a hegyoldalakat és köröskörül a hatalmas erdőt, innen látni lehetett a magasságos

ég kékségét s a páfrányokat és bokrokat is, az egész csodálatos és zárt országot. Innét látni lehetett odafent, messze a forrás kis deszkavályuját s a lecsurgó víz ezüstszalagját is. A patak ott folyt el előtük, kavicsok ragyogtak a fenekén és kis vizipókok meg olajzöld csikbogarak cikáztak benne. Alig ültek le a víz szélére, a kutya is melléjük heveredett, kiöltötte a nyelvét s lihegett. Nagyon meleg volt, a nyári nap egyre erősebben sütött, egyre magasabban emelkedett az erdő felett. Megszólalt a kakukk. Aztán a feketerigók kacskaringós füttyei, mint parányi tilingók végtelen nótákba fogtak. Magasan az erdő fölött egy vércse keringett és rikoltzott. S ők ültek az árnyékban, körül-
lengte őket az erdő hűvös lehellete és szédítő illata.

— Nem vagy éhes?

— De igen, nagyon éhes vagyok, — mondta boldogan a kisfiu és magában azt kívánta, bárcsak lehetne meghalni itt, ezen a boldogságos helyen, amikor mellette ül az apja, szalonnát vagdal neki, meg kis háromszögletű kenyeret s a kutya hűségezen rájuk szegezi barna szemeit. Mohón evett és elnézte az apját. Soha nem tapasztalt vidámság, öröm, nyugalom derengett az arcán. Mintha kicseréltek volna, de mégis ugyanaz a szigorú ember volt.

— Az anyád írta, hogy eresszelek el hozzá, — kezdte lassan a férfi s megtörölgette kését a kenyéren. Egyszerre valami édes szomorúság ömlött el rajta. — Hát elmennél?

— Nem. Nem akarok elmenni, — felelt félénken a kisfiu.

Sokáig hallgattak.

— Nem kellene ennek így lenni, — mondta később az apja, bekattantva zseb-
kését és elnézve szomorú, bágyadt szemé-

vel a szakadék vége felé. Oda szállt le a vércse és ő vadászpillantásával nyomon kísérte a gyűlölt madarat. — Nem így kellene lenni. De ha nem hallgattam volna azokra, akik akkor, mikor ő megbetegedett, azt hajtogatták, hogy váljak, meg váljak... Ha nem hallgattam volna rájuk...

A kisfiu szíve megint a torkába ugrott. Rémulten nézett az apjára. De aztán megnyugodott. Apja csendes melankóliával nézett a messziségbe, óraláncával játszott és mosolygott.

Két felnőtt ült most egymás mellett. A kisfiu mohón leste apja szavait. Büszke volt: most történt először, hogy apja olyan szavakat intézett hozzá, amelyek felnőtteknek való titkokat, vad eseményeket és sorsdöntő véletleneket tartalmaznak. Nagyképpen és értelmesen hallgatta apja lassan elejtett mondatait. Bólogatott hozzá.

— Főképpen a nagyanyád. Azt nem lehetett kibírni. Hiszen akkor is, amikor anyád már beteg volt és ő eljött ápolni... Mindig én voltam a hibás, mindig engem vádolt, mintha én tehettem volna róla, hogy beteg. Az volt a baj, hogy azt a vénasszonyt nem lehetett kibírni...

Iegyintett. Fáradt volt a legyintése. Majd lassan cigarettát kezdett csavargatni, rágyujtott és kék füstöt eresztett a tisztá levegőbe.

A kisfiu áhitattal nézte. Várta a kitörő haragot, de ehelyett valami fáradt megbékülést és nyugalmat látott az apján. Végtelenül megsajnálta és megértette ezt a férfit.

— Hallod, amelyik úgy kopog, az a harakály. Nézd, nézd csak, ott a fa oldalán lépeget fölfelé; látod... Ott ni, te csacsi... Piros a feje, kis sapka van rajta, belednyult a fa kérégebe és kivette a kukacot...

— Azám, ni hogy huzza kifelé!

A kisfiu öröme határtalan volt. Valami hátborzongatóan komikus és groteszk volt, amint a pirosfejű madár, mint piros-turbános török nagy nyugalommal huzgálta ki a férget a fa kérége alól. Sokáig nézték ezt és nevettek rajta.

— Talán semmi sem lett volna úgy, ahogy volt, — folytatta mintegy magának beszélve az apa s nagyot szitt a cigarettából. — Majd később, ha megnősz, megérted, hogy mi az, ami itt történt. Anyád nem hibás benne, ő nem tehet róla. De hát beteg volt, örökké beteg volt és azok is izgattak ellene, pénzem sem volt... Mi voltam én akkor, amikor az történt? Fiatalember, napidijas, vagy olyasmi. Erdész. Mindenemet anyádra költöttem. Már nem tudtam miből élni, tele voltam adóssággal...

S a kisfiu mindezt megdöbben félelemmel, örömmel és büszkeséggel hallgatta. Mintha mélységes szakadékba szállana alá az apjával, kövek között, mint amilyen a *napidijas*, *adósság*, *élet*, szavak, amelyeket neki még nem mondott senki. Most itt ült vele szemben az apja és elmondott neki egyetmást arról, hogy miért vált el az anyjától. S mindezt neki, a kisfiunak. Ugy beszélt vele, mint felnőtt a felnőttel. S csodálatos: tökéletesen megértette az apját, ezt a fáradt, kiábrándult, szomorú, szigorú és zárkózott embert. Tökéletesen megértette.

— Nem jó, ha az asszony anyja is ott van a házastársaknál, — mondta nagyképpen és egy kicsit elpirult. Ezeket a szavakat nemrég a tanító konyhájában hallotta, amikor a tanító meg a legnagyobb lánya veszekedett valamin. De csodálatosképpen apja megértette ezeket a szavakat és miután eléggé megfontolta az értelmüket, komolyan és füstölve vála-

szolt. A kisfiu büszkesége extétikus volt.

— Bizony, ebben igazad van fiám, de én nem tudtam a sarkamra állani, nem szerettem a sok huzavonát... Na, de hagyjuk. Azt akarom csak kérdezni, van-e kedved elmenni anyáéhoz, ott akarsz-e lenni egy darabig, vagy akár... vagy akár mindig?

Nehezen mondta ki ezeket a szavakat és erősen szivta a cigarettáját. Kissé összehunyorított szemmel nézett a kisfiura, nagyon komolyan. S a kisfiu, ha lett volna is kedve az utazáshoz, most érezte, hogy nem hagyhatja el ezt a férfit, aki úgy beszélt vele, mint férfi a férfival s akit teljesen megértett. Ilyen közel soha nem érezte magához az apját. Most egy pillanat alatt meglátta a szive belsejét, zárkózott, szótlan, keserű lényét, úgy ült ott előtte, hogy tökéletesen belélátott. S meg-rázta a fejét.

— Nem, nem akarok.

— Szóval, megírod, hogy nem akarsz menni?

— Meg, csak tessék majd adni vonalozott levélpapírt.

Szótlanul ültek és bámulták az erdőt s hallgatták a fáradhatatlan kakukkot és a feketerigókat. A kutya habzsolva ivott a patakból. S a feltámadó szél beleszántott az erdő tengerébe és zugott rajta, hullámozgatta és illatfergeteget sodort le a hegyről, megfürdette arcukat. Valami soha nem sejtett boldogság és szomorúság sajgott a kisfiu szívében.

*

A nap lágyan hajolt a hegyek fölé, erősebben zugott az erdő és a távolban fákánkakasok kukorékolása zendült, köröskörül láthatatlan érces torkok feleltek, s lovak fujtak és a kocsis megbillentette tollas ka-lanját.

Felültek a kocsira s elindultak a dülő-uton hazafelé.

A zörgő, táncoló, szapora kis kocsi erősen bukdácsolt s meg kellett kapaszkodniuk az ülésbe, hogy le ne essenek. A bak mellett mogorván lihegett a vizsla és topogott bosszuságában. Vidáman lengtek a lovak fehér farkai. A kocsis halkán csillapította őket. Köröskörül béke és csend volt.

A kisfiu megpróbált valamit kérdezni az apjától. Még ott vibráltak idegeiben a komoly szavak, melyeket neki, mint felnőtt férfinak mondott az apja. Megpróbált tehát úgy beszélni vele, mint férfi a férfival.

— Hallottam, papám, hogy a tanító ur szidta a felesége...

— Ne üsd az orrodát mindenbe. — Szólt rá szigoruan az apja és összeráncolta a homlokát, bajsza bosszusan meg-rándult. — Nem kell mindenbe beleavatkoznod, ráérsz még...

A kisfiu magába húzódott. Esze ott kalandozott a szakadékban, ahol apja beszélt vele és visszariadt a mostani szavaktól. Félénken felnézett apjára. Az mereven ült a kocsin, kissé összegörnyedt vállakkal, a puskát térdei közé állítva tartotta, erősen homlokába húzta puha kalapját és a profilja, erős orra, szigoruan zárt szája, szőke bajusza mozdulatlanul meredt előre. Ugy látszott, a lovak járását figyeli s a fiuról teljesen megfelelkeznek.

Mikor a falu első házait elérték, szigoruan, parancsolóan mondta a kocsisnak:

— A Csinosot másképp kell vasaltatni. Megmondtam már, hogy faragtasd el a körmét. Ezzel a döggel így nem boldogulunk!

A kocsis bölintott és a főerdész mereven összeszorította az aikait.

A szép gyerek

Irta: Kodolányi János

Az apa utoljára megcsókolta az asszonyt s a gyereket. Nagy áhítattal és meglehetősen hangosan. Szinte úgy hangzottak a szapora csók váltások, mintha két madár sebesen összekocogtata volna a csőreit.

Mikor a vonat elindult, a kisgyerek is, az anya is hosszan intogtetett a papa után. Kissé nehezen zötyögött a pocakját szegény papa, de buzgón lengette azért a kalapját és intogtetett párnás kezével.

— Egészen az apja. — mondta valaki hangosan, amint a három éves kislút nézte.

— Integess papának, drágám, életem. — biztatta az asszony. Szélesarcú, békés polgáraszony volt, fehér blúzban, sötét aljban, kezei ki voltak dörzsölve és a kalapja nem illett az arcához, mert még szélesebbé tette.

A gyermek intogtetett. Nagy állkapcsa, mely lelógt a gallérijára, sután elferdült a vigorgástól, bedagadt szemei teljesen eltűntek puffadt arcában, alacsony homlokát még alacsonyabbá tették a majomszerű ráncok és a belefésült szőke hajfürtök. Bambán meredt ki az ablakon és intogtetett a vonat mellett szaladó úrnak.

— Milyen okos! — jelentette ki egy fiatal nő, aki égszínkék segyemben ült a kislúval szemben és sárgára volt festve a haja. — Jaj, milyen drága kis külyök! Milyen édes!

A mama büszkén és vörösen ült a fia felett s úgy nézett le a magasból, mintha hegytetőn volna.

— Nagyon okos... Már tud két verset.

— S milyen szép! Jaj, de drága! Az a szőke haja! A szép nagy szem! A kis pikáns állapcskája!... Mondja nagysád, miért nem küldi szépségversenyre ezt a drága kölyköt?

Már magához karolta kölykét az anya. Megcsókolgatta a fejét. — tojásalakú feje volt, amelynek felfelé állt a hegye és tarkóban le volt csapva, szemében szinte reszketett a könnyes büszkeség. Suttogva felelt:

— Sokan mondták... Sokan kérdezték már. De én nem akarom. Tudja isten...

— De nagysád! Első díjat nyerne a gyereke. Feltétlenül.

Nem lehetett tudni, hogy a kékruhás nő irigységből dicséri-e a gyermeket, vagy gúnyolódik... De hogyan is gúnyolódott volna, hogy tudott volna gúnyolódni,

amikor a gyerek olyan édesen bámult még mindig a vonatablak üvegére, mintha odafagyott volna a tekintete. Most meredt szemét előtűnt a zsírpárnák közül, már nem volt olyan, mint egy vén tőzsdés, hanem a gyermeki bámulát, csodálkozás nyála cseppent ki tátott szájából és lefutott sötétkék ruhácskájára. Anyja megtörölte a gyereket s egy darab kiflit nyomott a kezébe.

— Hát már meg kell próbálni, annyian mondják, hogy a Gyuluska nyerni fog. — mondta lesüllytött szempillákkal és szinte látzott a dobbanó szíve. — De az okossága... Azt nem lehet kiállítani, sajnos...

— Hogy hívnak, kicsiké? — kérdezte hatszor is a kékruhás nő. — Hogy hívnak? Nézd, kapsz csokoládét, ha megmondod.

De a kis Gyulus csak bámút a kék néniére, nagy állkapcsa leesett, általában az volt rá a legjellemzőbb, hogy az állkapcsa állandóan lógott, mintha nyolc-tíz órát ült volna a bakkasztal mellett és elvesztette volna a felesége hőzönmányát és a kommitensek pénzét. De nem felelt.

— Felelj szépen a néninek. — biztatta az anyja.

A tojásfejű gyermek hallgatott. Alla után két keze is leesett az ölébe. S mintha még mindig szopna, a szája magától járt, vagy mintha láthatatlan vastag szivart szivogott volna.

— Nem felelsz a néninek, kis aranyos? Jaj, de drága, de édes, de cuki! Nincs neked nyelved? Mi?

S ekkor a gyerek lassan szélesre tátotta a száját, nyelvét kiöltötte s így kiöltött nyelvvel rámeredt a kékszelym hölgyre. Anyja is, a hölgy is egyszerre csapták össze a kezüket:

— Milyen édes! Milyen okos!

— El kell vinni a kiállításra!

— Most már aztán magam is elhatároztam, mondtam is az uramnak, hogy legközelebb... Hiszen annyi csúnya gyerek nyeri meg az első díjat... Mért ne nyerné meg egyszer egy igazán szép gyerek is... — Mondta az anyja, magához vonta a gyereket és hosszan elgyönyörködött annak hegyes fejében, apró szemében, lelógó állkapcsaiban és még mindig kiöltött nyelvű ábrázatában.

S a kékszelymes nő nyugodtan elvette a gyermek anyjának ridiküljét, kedvesen bölintott és kilibeggett a kocsiából.

Magyarország 1926. jún. 20. 137. sz. 12.

Sirámia

Írta: Kodolányi János

Ezt az államot Sirámiának nevezik s akár ki megtalálhatja a térképen. Sirámiába érdemes ellátogatni. Egyrészt olyan messze van, hogy az ember elfelejti hazai sők bűjébaját, mire odaér, másrészt meg igazán jót tesz a rongyolt idegeknek az ottartózkodás, mert...

De ezt később.

Amikor Sirámiában kiszálltam a vonatból s a hatalmas, világító villanyórára pillantottam, amely a visszhangzó üvegcarnokban villogott, tapasztalhattam, hogy a vonat egyetlen másodpercet sem késett. Maga az állomás példásan tiszta és az emberek nyugodtak és udvariasak voltak, hiszen nem hivatkozom másra, mint arra, hogy a zsúfolásig megtöltött pályaudvarról minden erőfeszítés nélkül úgy ki tudtam menni az uccára, hogy sem a szememet, sem a fogamat nem hagytam embertársaim könyökén, illetve talpán. Egészen föllekesedtem ezen a különös dolgon. Minthogy a pazarul világított városban nem tudtam tájékozódni, egy merengő úriemberhez fordultam, megkérdezve, hol találhatok valami megbízható, jó és olcsó szállodát. Az úriember mosolyogva hallgatta szavaimat s a legnagyobb udvariassággal magyarázta meg, hogy a Béke körúton, nem messze a Testvériség tértől, találok megfelelő szállodát, azonban a kisebb szállodák épűgy, mint a nagyok, rendkívül jutányos árakat számítanak s kifogástalan tiszták, tehát nagyon mind egy, hogy melyikbe megyek. Eléinte bolondnak néztem mosolygó, jólöltözött felvilágosítómát, azonban annyi értelem és jóindulat csillogott becsületes szemeiben, hogy végül is azt kellett hinnem: én vagyok bolond. De az úr, látva zavaromat, szívesen följajánlotta, hogy elkísér s megmutatja a szállodát s erre elindultunk a fényes körúton végig, vidám nők és nyugodtan sétáló férfiak tömege között. Ez a séta megvilágította előttem, hogy milyen különös államban vagyok.

Minthogy roppant közlékeny és kíváncsi embernek születtem, nem hallgathattam el kísérem előtt azokat a kellemes benyomásokat, amelyek Sirámiában fogadtak. Erre az úriember még kedvesebben mosolygott s elbeszélte azt a rendet, amely Sirámiát mosolygó országgá tette.

— Valamikor minálunk rettenetes közállapotok uralkodtak. Mit mondjak önnek, hogy szemléltetővé tegyem: naponta tíz-tizenöt ember lett öngyilkos, mert nem tudott kenyeret szerezni, a szeretők nem házasodhattak meg, a gyermekek vagy éhenveszttek, vagy meg-

fagytak, vagy meg se születtek... Míg egy felől hatalmas paloták tulajdonosától egyetlen betörés alkalmával húsz kiló aranyat vitt el a tolvaj, másfelől azok, akik egész nap szőlőt kapáltak, vagy kubikoltak, nem kerestek két kiló kenyeret. Noha úgyebár hihetetlennek látszik ön előtt mindez, hiszen gondolkodó emberekről van szó, mégis el kell hinnie. Uram! — S megállt, megfogta a kabátom gombját, — képzelje: megtörtént az is, hogy hatgyermekes anyát, tüdővészest, kilakoltattak a kapuk alá, viszont új löversenypályát építettek horribilis pénzekért, amikor az az anya ottveszett éhen a hidegben. Végül is annyira elernyedtek az idegek, hogy egy ízben, amikor a nyílt uccán őt asszony a villamossínekre helyezte újszülött gyermekét s halálra gázoltatta őket, a tömeg össze sem verődött a látványra s a kocsirol a járókelőket további kitartásra és áldozatkészségre buzdította egy magasrangú állami funkcionárius, aki a cukorárusítást monopolizálta. Hát kérem. Az anarchia teljes volt az egész országban. Vakok, kezetlen-lábatlan nyomorékok, akik a háborúban hősöknek nevezettek, most az uccasarkokon koldultak naphosszat. Rettenetes volt, uram. A vonatok késve, piszkosan s dőcögve szállították a robotoló hivatalnokok seregeit. Minden lezüllött.

— Igen, mondtam szomorúan, — ismerek ezt az állapotot...

— Igen? Uraságod talán járt itt nálunk akkoriban? Nos, amellet, hogy minden ember szakadásig dolgozott olyan bérért, amelyét éhbérnek is csak csúfolni lehetett, a szegény kisemberek ezreit bocsátották el takarékosan címen s újabb és újabb elnököket, igazgatókat, helyettes-elnököket és tanácsnokokat alkalmaztak, valamennyit megfelelő számú autóval, ezek aztán a gyalog baktató szegény népet ugyancsak tizedelték adókkal és robogó autóikkal. Végül is, amikor már minden pénzeselemből igazgató vagy elnök, államtitkár vagy tábornagy lett s a hétköznapi funkciókat végző kisemberek századrészt tartották meg, naponta napi huszonkilenc órai munkaidővel, dupla adóval s a munkanélküli rétegeket külön munkanélküli adóval sújtották, hogy akképpan is

Pesti Napló 1926. jún. 29. 144. sz. 5-6.

Állam kasszájában használatlanul heverő ötven billió papírpénzt még szaporítsák, valaki éjszakának idején falragaszokat aggatott ki a városban, amelyen csak ennyi állt, de nagy, ordító betűkkel:

SIRJATOK!!!

— Eleinte értelmetlenül bámulta mindenki a plakátokat, míg a rendőrök le nem vakarták. Azonban kitűnt, hogy a plakátokat kiragasztók titkos térsasága igen jól meg van szervezve. Mert másnap reggelre nemcsak a fővárosban, hanem az ország valamennyi városában és falujában ott rikitottak a hatalmas plakátok s rajtuk a különös felhívás:

SIRJATOK!!!

— Most már lehetetlen volt valamennyit letakarni, mert ahhoz külön hivatalt kellett volna szervezni, meg is alakították az igazgatótanácsot, de mire a munka megkezdődhetett volna, már újabb és újabb plakátok jelentek meg az utcákon. Semmi más nem volt ezeken, csak a titokzatos felhívás. Míg a rendőri könnyomatások újabb kommunista trikköt sejtettek a dolog mögött, a belügyminister kijelentette, hogy a kormány tudja kötelességét s a rend megbontását minden eszközzel meg fogja akadályozni, a dolgozó polgárság érdekében. Mások valami vallásos mozgolódást sejtettek. Bizonyos, hogy felelőtlen akciónak tulajdonították így is, úgy is, azonban hiába. A plakátok újra és újra megjelentek s szaporodtak. Az ország izgalma növekedett. Senki ezt a felhívást nem értette.

— Nem tudták felfedezni, hol készültek a plakátok?

— Ez volt az érdekes. Több nyomdában kutatást tartottak, lepecsételték a gépeket, másnap azonban ismét kiözlött vagy húsz ezer plakát. Elfogtak egy gazdag embert, aki az ügyet pénzelté. Másnap kétszerannyi plakát jelent meg. Egy ízben repülőgép cirkált a város fölött a csapóval szórta a cédulákat. A gépet

lelőtték, a pilótát bebörtönözték, másnap azonban jött egy léghajó s nemcsak a várost, de az egész országot teleszórta felhívásokkal. A pánik egyre nőtt, főképp hivatalos körökben. Míg egyszer aztán...

— Igen, igen, mi lett a dolog vége? Micsoda manőver volt, micsoda tökéérdekeltség rejlett a dolog mögött?

— Nem tökéérdekeltség. Egészen másvalami. Egy ízben a Zápáról induló vonat félóra késéssel érkezett meg a munkások tömegével, akiknek a béréből természetesen ezt a félórát le szokta a gyár vonni. Azonban mi történt? A munkások és hivatalnokok, köztük a kis sápadt gépíróányok éppen úgy, mint a bankfiúk, a faradt vasesztérgályosok épügy, mint a könyvvezetők, zárt sorokban felálltak a pályaudvar üvegbelezata alatt s irtóztató bögésben, jajgatásban, zokogásban, sivitásban törtek ki. A hatalmas boltív megszászszorozta a szörnyű ordítást, visszaverte a bömbölő munkásbögéseket s a malacként jajgató lányok visítását, úgy-hogy messze elhallatszott a szörnyű hangverseny. Az állomásfőnök rendőrkért telefonált s befogta fülét, a hivatalnokok tenyerüket a fülükre tapasztva rohantak a mozdonyvezetőért, a kalauzokért, de sírt, ordított, üvöltött mindenki. Megérkeztek a rendőrök, azonban ahelyett, hogy a tömeg közé rontottak volna, ők is sírni, üvöltöni, ordítani kezdtek. A tisztek kevés fizetésükre gondoltak s ők is a tömegbe álltak. Csatlakozott hozzájuk a gépeszek serege, akik már harminchatórás munkaidőt sinylettek s a kalauzok, akik alig álltak a lábukon. Képzeld el uram, egy óra múlva már százezer ember járta be a körutakat, külön a vakok, külön a bénák, külön a kilakoltatott anyák, külön a menyasszonyok, akik nem mehettek férjhez, külön a gyermekek rongyaikban, külön hatalmas tömegben a földnélküli Jánosok, külön azok, akik igazságtalanul nagy adót fizettek, külön az írók, akik hiába írtak és a esendőrök, akik nem akartak többé képviselőjelöltséget megvásárolni... Borzalmas volt. A kormány kihirdette az ostromállapotot. Katonák sortűzet adtak, aztán sírták: maguk is, legyereiket eldobálva ölgették az asszonya;

1916. jún. 29.

79

kat s ordítottak. A mozgalom az egész országban mint a láva terjedt, sehol nem történtek erőszakosságok, csak éppen üvöltöttek és bőgtek, visítottak az emberek. Falun a jegyzők és főbírók együtt ordibáltak a néppel. Másnap már egy hatalmas jajveszékélő, mellét verő, zokogó, hisztériásan bömbölő és jajgató óriási siralomvölgye volt az ország. A kormány, az igazgatók, államtitkárok, bankvezérek, a nagytőke exponensei, az állam vezérlő egyéniségei éjjel-nappal fülükre tapasztott ököllél rohagáltak a városban, tapétázott szobáik sem védtek meg őket az irtózatos hangorkántól, hiába szöktek toronyba, pincébe, falura, hegyrevölgybe, a rekedt, hisztérikus, üvöltő jajgatás elkísérte mindenfelé, nem tudtak enni, nem tudtak aludni, nem tudtak bakkozni és rülettetni, nem tudtak ránézni a kedvesükre, nem tudtak leülni, felállni, megbolondította őket a borzalmas pokoli jajgatás, az uccákon étlen-szomjan kavargó emberek tömegei, a rongyok, gyermekek, asezonyok, parasztok és úriemberek, tudósok és tudatlanok e roppant egyszerű, ártatlan és lenyűgözhetetlen megmozdulása... Mit mondjak még uram? Harmadnapra a kormány lemondott, összehívták a nép titkos ezavazással választott képviselőit új alkotmány és gazdasági rend megállapítására, a nemzetgyűlés pedig ezt a munkát el is végezte...

— S hát azóta nincsenek hibák? Lehetetlen, hogy akármilyen kiegyensúlyozott s becsületes társadalomban is ne lennének bajok...

— Hát igen... — mondta kísérőm. — De itt az új elv: a sírás. Ha a vonat két percet késik, az utasok elkezdnek éktelenül jajgatni s a mulasztást ki kell pótolni. Ha valaki nem kapja meg azt, ami megilleti, kész a jajgatás. Emlékszik ön még a gyerekkorára, úgy-e? Nos, az elv a gyermekek elvé. Há éhes: jajgat. Ha fáznak: jajgat. Így aztán, ha valaki munka nélkül van és éheznek, nem kell más tennia, mint jajgatva bejárnia a várost s ügyét azonnal elintézik. Mindaddig jajgat, amíg rend nincs. A kormány inkább becsületesebben kormányozza, sem hogy megismétlődjének az egykori sötétség napok s éjszakák... No, de most jött, szegény magát kellemesen városunkba.

Mért nem strandol a nép?

[Sokszor csodálkozva elgondolkoztam azon, hogy mi lehet az oka annak, hogy a parasztember általában nem strandol? Megfigyeltem, hogy tizen- négy-tizenöt éven felül már sem a parasztlány, sem a parasztlú nem igen jár a szabad vízre. Míg más országokban, a Skandináv-államokban, Oroszországban, Japánban a felnőttek is részt vesznek a szabadban való fürdésben, nálunk soha, vagy csak igen ritkán lehet látni felnőtt parasztot a folyókban, patakokban, felnőtt nőket meg egyáltalában nem. Azért vidékenként változik a helyzet, mert például Baranyában késő este lejárnak az emberek a folyóra, de viszont az Alföldön vannak helyek, ahol nem igen éri más víz az embereket, mint amit a szájukból kibocsátva, reggel mosdásra használnak. A Duna mellett fekvő falvak, amelyeknek népe éveken át látja a nagyszámban összegyűlt nyaralók vidám fürdését, a legembertelenebb forróságban, aratás, eséplés idején sem tántorodnak el macskás irtózásuktól. A legszebb helyek, eldugott szigetek, bársonypuhaágú homok és langyos víz kínálkozik évszázadok és évezredek óta, hogy beleveesse magát eltikkadt, izzadó, poros ember a hullámokba, vagy a napon felfrissítse a munkában megfáradt idegeit. S még csak véletlenül sem lehet látni a nép köréből senkit.

Amikor egy alföldi faluban, — a Dunántúl városnak beillene, — arról beszéltem jóvágású öreg kún házigazdájának, hogy milyen jó lenne valami szelíd folyóba belemenni, lubickolni benne, csodálkozva nézett rám:

— Hát azután csak nem menne bele nyakig!!

Elmondtam neki, hogy az én falomban, ahol nevelkedtem, csapatostúl mennek az emberek nyári estéken a folyóra, hogy a cséplésnél rájuk tapadt port és törekszalácskát lemossák, nem hitte el.

Magyarország 1926.
júl. 18. 160. n. 10.

— Az ember néha megmossa a mellét, — mondta — de más hogy egészen vízbe üljek...

Az is bizonyos, hogy az Alföld nagy falu-városaiiban nincs olyan szálloda, ahol fürdőt lehetne készíttetni. De igaz az is, hogy nagy községekben, mint pl. Szarvason vagy Püspökladányban, az egyetlen nyilvános fürdőt, amely htenként csak kétszer volt nyitva, nem lehetett fentartani, mert senki sem látogatta. A fürdők dolgában elszomorítóan rosszul állunk. De nemcsak a nép. Elvégre a népet nem tanítja senki a fürdő áldásaira, vagy a napfény jó hatásaira. Ellenben maga az n. n. intelligencia sem támogatja a fürdőket! Nem tudok olyan házat egészen nagy alföldi városokban, ahol fürdőszoba lenne s mégis be kell zárni a nyilvános fürdőket.

Talán itt-ott rosszul értelmezett valóságossága okozta azt, hogy a nép annyira irtózik a fürdő használatától? De hisz a paroszláv orosz parasztnál vallásosabb népet elképzelni sem lehet s mégis bátran fürdik a szabadban aszszony, férfi egyaránt s még csak fürdőruhát sem vesz magára. Nem kevésbé vallásos a nép Svédországban s mélyebben is vallásos, mint általában a mi népünk, s mégsem irtózik a fürdéstől. Vagy talán szemérmesebb természeténél fogva? Aki ismeri a nép nyelvét, kiszólásait, nyilvános és intim életét, az nagyon jól tudja, hogy erről szó alig lehet. A nép nagy általánosságban nem csinál kultuszt testrészek eltikkolásából és életfunkciók eltágadásából. S ugyanaz a parasztember, aki a legnyitabb durvasággal mond ki dolrokat saját növendék-lánya-fia előtt, nem megy le a folyóra, hogy felfrissüljön és megtisztuljon...

A strandolókat, akik javarészt nem az ú. n. fajmagyar intelligenciához tartoznak, noha ma már azok között is terjed ez az egészséges szokás, kigúnyolja a nép. A napon heverőket lenézi s megfélekedezik arról, hogy saját házőrző kutyája és egerésző macskája is rendszeresen napkürdzik, de még a

rovarok is. Vasárnaponként teljes díszbe öltözve, agyonszorongatva a szoknyák kötőjével és nyakig kalodában sétálnak az asszonyok és nézik a strandolókat. De ők maguk belemennek a homokba!!

Ezt megmagyarázni nem lehet. Talán a népiszkolában és a nevelés aggszűszellemében van a hiba. Talán másutt...

Kodolányi János

1926. júl. 23

Interpelláció

Van-e tudomása a közoktatásügyi miniszter úrnak arról, hogy magyar írók műveit az utódállamokban szabadon közlik, kiollózzák, felhasználják és értük semmiféle tiszteletdíjat nem fizetnek?

Összeegyeztethetőnek tartja-e a közoktatásügyi miniszter úr a magyar kultúra érdekeivel azt, hogy amikor a magyar írók nagyrészt nyomorognak az utódállamok kiadói ellenszolgálatás nélkül húzzanak hasznót a nyomorgó író munkájából?

Van-e tudomása a kereskedelmi miniszter úrnak arról, hogy az iparcikkek, nyersanyagok és élelmiszerek kivitelét-behozatalát szabályozó intézkedések életben vannak ugyan, de a szellemi termékek kivitelét és az értük járó ellenértékeket még csak remélni is hiábavaló fáradság?

Indokolás: Több okból, sajnos, nem lehetek nemzetgyűlési képviselő, részint azért, mert nem tudom, van-e egyáltalán szavazati jogom, másrészt mert élni sem kívánok vele s harmadszor: valószínűleg kevesebb munkára lenne alkalmam, mint amennyit így elvégezek. Azonban mégis sajnos, mert a fenti interpellációt elmondhattam volna, még ha annak a veszélynek teszem is ki magam, hogy a miniszter urak rámripakodnak: *Hát toltán háromszor beszélek?* A helyzet azonban az, hogy mind én, mind íróársaim, állandóan tapasztaljuk, hogy az okkupált területeken megjelenő magyar lapok és folyóiratok állandóan közlik kisebb-nagyobb műveinket s esztendőfordulásuk alatt egy esetben sem sikerült tőlük ezért a legkisebb ellenértéket sem kapni. Sokáig huzamosan és türelemmel lestük: vajjon mi lesz ebből? Elvégre ha az Egyesült-Államok lapjai közlik időnkint az írásainkat ingyen: jól van, hiszen egy óceán vá-

laszt el bennünket egymástól. De ezek itt vannak a szomszédban, gyakran alig néhány kilométerre és olyan városokban, amelyek nemrég még magyarok voltak. Vasútállomásainkon tömegével láthatjuk teher- és személykocsijaikat és idegen betűket, szállmányokkal és kereskedőkkel megrakva... Tehát forgalom, mint a Deviza központban évekkel ezelőtt is láthatam, van. Mégis hiába várunk. Nem történik semmi. Megkíséreltem mindenféle udvarias és goromba módot. Hiába. Egyszerűen tudomásul vesznek, hogy a világon vagyok, — ha fizetni kell.

Pedig, miniszter urak, mindaz munka, kemény munka eredménye, ami így a határon túl megjelenik. Pénzt ér és pénzre fel is váltódik, mert az író teremt meg az alapot, amelyre az ipar és a kereskedelem a maga vasúti síncit lerakja. Itthon az irodalom hal doklik ezt tudja mindenki.

Hát végre is itt az ideje, hogy valaki törődjék a magyar íróval is. Nekem tudomásom van arról, hogy nyugati államok diplomáciai képviselői pártállásra való tekintet nélkül, a legteljesebb mértékben szolgálja az író érdekeit. Arról is tudok, hogy valami terv merült fel itt arról, hogy a jobb magyar műveket odakint terjesztik és lefordíttatják. Minthogy tudom, hogy ezekben a tervekben magamfajta írógága író nem foglaltatik, sem a magyar írók egy igen tekintélyes hányada, *mindössze annyit* szeretnék már látni, hogy legalább azokat a kevés számú szokolokat, dinárokat, vagy gyenge lejekeket kapnánk meg, amiktől mi ügyes építünk villát Capriban, de a Wekerle-telepen sem.

Elvégre csak ér a magyar író annyit, mint a bor, vagy a marhabőr!

Kodolányi János

Magyarország 1926. júl. 23. 164. sz. 4.

Két ember

Egyik, a nagyaszonny, helvenytéves már és eltemette férjét, fia a harctéren elesett, lányát férjhezadta s emondhatja magáról, hogy nem küti már semmi ehez a szomorú árnyékvilághoz. Ha férfi lenne a nagyaszonny és nem nő, *bizvást így is lenne*. Azonban Isten tudja hogyan, a nők még vénségükben is jobban ragaszkodnak az élethez, mint a férfiak fiatalságukban. A nagyaszonny is utánanéz a kertnek, a baromfiaknak, főként a baromfiaknak, veszezkedik a cseléddel és *takarékoskodik*, balzaci módon *takarékoskodik*! Miért? Kinek? Csak úgy *l'art pour l'art*. Miben találjon gyönyörűséget egy aggnő másban?

A nagyaszonny már régen észrevette, szemet szúr: neki, mint mondani szokta, hogy a tojásokat lopja valaki, gyanakodott is a szomszédra, egy szelid magántisztviselőre, Isten tudja miért. Ki tudná megokolni egy öregasszonny gyanuit? Ki tudná nyomon követni a lélek titkait?

— Biztos vagyok benne! Csak bizzatok rám! Kilopja a tyúkból a tojást!

Minden megnyugtató magyarázat hiábavaló. A szegény úriemberről nem mossa le senki, hogy titokban a nagyaszonny tyúkjából kivieszi a tojást!

Egy nap az elveszettnek hitt tojás megkerült. A nagyaszonny cselédei, ismerősei *diadalmaskodtak*. Gúnyos mosolyokkal tárták elébe tévedéseit. De őt nem lehet kiközkönteneni meggyőződéséből.

— Igen, — mondta fagyos nyugalommal, — a gazember megtudta, hogy rájöttem a lopásokra s ma az *ellopott tojást visszanyomta a tyúkba*...

Takarékoság szobra, drága nagyaszonny! Bár okulnának rajtad az unokáid, akik fiatalságuk ellenére is nyugodtan veszni hagyják értékeiket!

A másik ember: komoly úr. Iparos. Dunakeszi sváb származás. Magyarul alig tud. A vendégekkel, akik borotválkoznak náia, félig magyarul, félig svábul beszél. Minden vendégről szigorúan blokkot ír és bejegyzi a fizetéseket.

Tudtam, hogy az üzlet gazdája az öregúr s amikor megborotvált s udvariasan letörölgette arcomról a pudert, szabályosan kiállította a blokkot. Lefizettem a borotválás díját s magamban örvendezve gondoltam a megakáritott borraivalóra. Mert az ember mindig szívesen takarít meg apró összegeket.

S látom, hogy az én emberem úgy néz rám az ajtóban, mint a vasvilla. Eszembe jut valami cinikus, rosszindulatú feltevés, hogy *ez az ember a borraivalóért haragszik, amit a segéd kapna meg most*, de nem akarok hinni az ösztönömnek. Mégis, megpróbálom, hátha az én emberem ez a komoly úr!

Hanyag mozdulattal kivieszek ezer koronát s odanyujtom neki. Legfeljebb bocsánatot kérek tőle: oppardon, — mondok — *ost hittem, a segéd úrhoz van szerencsém*, megbocsásson!

S ő udvariasan elvette a borraivalót s meghajolt s betette utánam az ajtót.

Ettől a balzaci figurától is tanuljunk? Mért ne? Az olasz, a francia így tesz. Sőt, akiről írtam: a komoly sváb magyar is... Kodolányi János

Pesti Napló

1926. júl. 27.

167. sz. 2.

1926. júl. 31

83

A nyaralók nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket

Most már meg lehet állapítani, hogy mindenfelé csalódtak az idén a nyaralókban. Itt a rekkenő hőség, learattak és behordtak a gazdák, ilyenkor mindenki elhelyezkedett a nyárra, aki tehet, mindenki elmenekült a fővárosból. S mégis: úgy a Balatonról, mint az ország más nyaraló-vidékéről jönnek a megállapítások, hogy *lényegesen kevesebb az üdülő, mint tavaly volt.* Pedig már tavaly is alaposan lecsökkent a számuk. Az ország szegénysége csak most kezd igazán kibontakozni, aminthogy a világháború összes következményeinek is esztendőket kelletek a kifejlődéshez.

A szanált Magyarország nyaralása... Lehet-e vajjon másilyen? Itt-ott a tőzsdén megmentett vagyonok még drasztának maguk körül egy kis melegét, akad még gyáros, nagykereskedő, vállalkozó, aki családját nyaralni vitte. De kevés. Általában meg lehet állapítani, hogy még mindig *nem a középosztálybeli ember megy nyaralni,* nem a tisztviselő, hanem a pénzember. Bármilyen keserves is a kereskedelem helyzete s bármennyi példa legyen is arra, hogy ez az osztály is a pusztulás útjára lépett, még mindig *jobbára kereskedők vannak a falukban.* Lehet, hogy adóesásra nyaralnak. Lehet, hogy a gyáros gyára áll, a kereskedő boltján lehúzták a redőnyöket, a kávéházat kiárusítják... Hiszen a nyaralás nem annyira a lerongyolt férfidegék, mint inkább az asszonyi hiúságok gyógyítója.

Általában a ma nyaralók száma *körülbelül negyven százaléka a tavalyinak.* A lakások lényegesen olcsóbbak, de még így is sok maradt üresen. Vannak faluk, amelyeket elkerülnek az üdülők, mert *híresek arról, hogy a konjunktúra hídején ők fosztották ki legalaposabban a vendégeket.* Akkor fizetett mindenki megmondolás és számlálás nélkül, de ma, amikor kénytelen többé-kevésbé fogához verni a garast, visszaemlékszik a könyörtelen és szemérmetlen nyúzásra, messze elkerüli a tájékát is. Így némely faluban a nyaralók meglehetősen megszorodtak a körülményekhez képest, míg máshol *alig lézengenek.*

Akik ma nyaralnak, alaposan összehúzzák magukat. Ahol tavaly még döngött a jazzband, sirt a cigány hegedűje és durrogott a pezsgősüveg, — gyakran a pofon is, — ma csend van, cigánynak híre-hamva sincs, jazzt pedig messze vidékeken nem hallani. Ellenben új divat kapott lábra: elszaporodtak a gramofonok, a nyaralók gramofont visznek magukkal a lakásukba, a strandra, kirándulásra, *sőt a vonatra is,* amikor kiruccannak. Ez olcsóbb a cigánynál. A pezsgő ismeretlen pincék mélyeiben szunnyad. Ebédre főzelék, vacsorára rántotta s *utána egy pohár sör a vendéglőben* a társaság kedvéért: ez az egész előkelőség, ami tavalyról megmaradt...

S mit szólnak ehhez a házigazdák? El vannak keseredve. Néhány év óta hozzászórtak, hogy a keserves munka keveset, de a nyaralók sokat *ővedelmezzenek.* Most megint várták.

Magyarország 1926. júl. 31. 171. n. 2.

a mennyei mannát: pesti ember pénzét. Eleinte hallani sem akartak elfogadható lakásáról. Házigazda uraimék a nyár közeledtével felmondtak éves lakóiknak. Aztán visszavonultak. Most kezdenek visszatérni a kemény munkához és a háztulajdonosok inkább éves lakóknak adják ki a házaikat, mert ez kevesebbet hoz ugyan aránylag, de szolidabb és biztosabb... Az a háztulajdonos, aki tavasszal a nyárra kerek húszmilliót kért hűvös-völgyi kétszobás villájáért, azt is *egy összegben*, mint hallom, már évi tizenkettőért is adná szívesen, ha vennék. Akkor a kertészét is a lakóval fizetette volna, — ma, mint hallom, fizetné azt is ő maga...

Végeredményben: az idei nyár *még szolidabb, mint a tavalyi*. Háború-vesztett és tönkrement ország vagyunk és ez kezd *illedelmesen* kidomborodni. Ez, ha szomorú is, de szimpatikus. Mert sokan éltek ugyan a könnyen szerzett aranyakon, illetve bankókon, de az az élet beteg élet volt s *lassan-lassan el kell jönnie* annak az időnek, amikor a munkában fáradt emberek szerényen üdülhetnek a nyaralóhelyeken s a bennszülöttek örülni fognak a szerény, de becsületes jövedelemnek is. *Jövőre talán már így lesz.*

Kodolányi János

Karácsony

Irtá: Kodolányi János

Megszámláltam a pénzt. Kerek négyezer koronánk volt. Ez nem volt sok ugyan, de a karácsonyt ki lehet huzni belőle, aztán ugyis az volt a számításom, hogy felkutatom a makarónis asszonyt és ráveszem, hogy folytassuk a filozófia leckéket, esetleg más kávéházban, ahol az urától nem kell tartani. Mert még egy olyan botrányt nem szerettem volna amugy is eléggé tiszteletlen pincérek előtt végig szenvedni. Mióta a cipőfoltozással felhagytam, megint több kedvem

volt az élethez s biztosra vettem, hogy a leckékből kiuzsom tavaszig s aztán mégis keritek valami hivatalt, ha nem leszek már olyan rongyos.

De ez már a második karácsony volt, melyet elhagyatva, rideg környezetben kell töltenem. Bözsi, hiába, nem volt elég ahhoz, hogy a karácsonynak valóban karácsonyi hangulatot, izt, levegőt köleső-nözzön. Mert a karácsony a békesség, szeretet, találkozás ünnepe, amikor az emberek, akik között az együttélés alapja a materiális érdek, megkiseérelnek egy kis szellemiséget is beleerőszakolni életükbe. De hol volt mitőlünk a szeretet és békesség? Hol volt ettől a karácsonyi találkozástól az apám, hol a hugom és öcsém, hol voltak a többi rokonaim, hol volt Bözsi apja és anyja, hol voltak a testvérei, hol volt a szeretet? Apám zordonan jár fel és alá a falusi kuria sarokszobájában, nézi a havazást, a fenyőfák hóval lepett ágait, a varjakat s kék füstöt fuj az ablaküvegre tajtékpipájából... Igy fujja el az emlékeket, melyek bennünket összekötöttek. Hugom, a karsu, nagyszemű, rebbenő leány csak titokban gondol rám és óvakodik tőle, hogy kiejtse a nevemet, a szegyenfoltot, a züllött csavargó nevét. S az öcsém... Nem is tudtam, hogy hány éves tulajdonképpen, hányadik gimnáziumba jár, mekkora lehet, magas-e vagy vállas, szőke-e vagy gesztenyebarna, megmaradt-e a szem olyan zöldes-kéknek, mint amilyen kicsi korában volt, vagy megsötétült, milyen a homloka, domboru-e, magas-e, milyenek a játékaik és rükket gondol a fákról, az emberekről, a kis leányokról, tréfás-e vagy hallgatag... Milyen különös testvériség ez a miénk. S a többiek... Nagy asztalt terítettem képzeletben s odaültem a főhelyre apámat, akinek mindent megbocsátottam, odaül-

Megjegyzés 1926.
aug. 8. 178. sz.

1-4.

tettem a hugomat és öcsémet, aztán sorba mindenkit, akik nem látnak még az utcán s akik elhallgatják a nevemet beszédközben. Odaültettem a gyűlölködő rideg parasztasszonyt is, meg a részeges vén parasztot s karácsonyfát állítottam a szivemben nekik és Bözsivel a háttérből mosolyogtunk, anélkül, hogy Bözsi erről tudott volna...

Mégis csak ünnepe ez a karácsony, akár a megszokott szentimentalizmus, a belénkidegzett poétikus hangulatok teszik, akár nem.

Lementem a borbélyhoz. Tömve volt a kis helyiség. A irtelenszöke sváb borbély lázasan dolgozott és tört magyarsággal beszélt politikai és gazdasági kérdésekről. Neki a nemzeti királyság és katonai diktatúra volt az eszménye. Kivüle még három segéd dolgozott a leghajszoltabb tempóban, csattogtak az ollók, hullott a haj, sercegett a borotva, villogtak a kölnivizes permetezőüvegek, repdesett a sok szalvéta, kendő és lepedő, a tolongó vendégek zibongtak s a négy tükör sima tavában egymást szeldelték a fejek és kezek-lábak. Sokáig kellett várnom, míg rám került a sor. Maga a mester ur vett kése alá. Habot csapott a képembe, elkezdte a pamaccsal egy helyen kotorgatni, kenni, gyömöszölni s közben állandóan a kasszán járt a szeme, ahol a felesége ült miderben s igazi sváb szőrszálhasogatással adta össze a pénzeket, számolt és válogatta a bankókat, csak teljesen simát fogadva el és csak lyukasat és szakadtat adva vissza. Méltóságteljes magas kontyán csillogott a villanyfény.

Nem hederítettem a borbély kérdéseire. Lehunytam a szemem és szempilláim alól néztem az arcomat, mely olyan volt, mint a halotté. Ez szinte mániákus szokásom volt. Keresztbe tettem a kezemet a fehér

lepedőn, hátrahajtottam a fejem, mintha forgácsvánkoston pihenne s nézegettem merőv arcvonásaimat, hátrahjló homlokomat és lehunyt nagy szemeim nyugalmát. Ilyenkor Ady-verseket mondogattam magamban: „*Jaj be szép halott leszek, megszépül szatírarcom...*“ Megpróbáltam ilyenkor kibékülni a halál gondolatával és ez lassan sikerült is. Ezen a karácsonyi délutánon azt hiszem tökéletesen átéltem az elmulás megnyugtató csendességét s megbecsülhetetlen értékét. Soha jobban, mint akkor, tetszett sovány, sápadt, merőv ábrázatom és kidagadó dionyi szemgolyóim nyugalma, tetszett a fejem érzéketlensége s kifejezéstelensége. Mit kell még elhagynom, hogy nyugodtan halhassak meg? Nem hiszek semmiben, hazaszeretet, világforradalom, civilizáció, pénz, föld, művészet... Mindez buborék, mely egy darabig szivárványosan lebegett előttem, aztán szétomlott. Anyám a földben, apám lélekben távolabb van tőlem, mint halott anyám, testvéreim a föld más szomorú foltján élnek, csak Böske van itt még, az is előbb-utóbb elszakad tőlem. A szerelem elmult. Gyermekeim is csak addig az enyém, amíg önálló gondolatai, ítéletei, örömei és bánatai nem lesznek, akkor ellenségemmé válik és én az övévé, mint ahogy ez mindig így volt, amióta kultúra és változás van a világon s különösen az átmeneti korokban. Lehet, hogy a fiam börtönbe juttat, maga írja alá a halálos ítéletemet, az is lehet, hogy ő lesz, aki felakaszt. Lehet, hogy hároméves korában elpusztul... Mindez lehet. Lehet, hogy semmi közünk nem lesz egymáshoz. Szellemem nyugodtan lebbenhet bele a nirvánába, nem lesz semmi, ami a földhöz kösse és kísértetjárásra kényszerítse.

Mire hazamentem, teljesen beesteledett. Böske már meggyújtotta a lámpát s

1926. aug. 8.

éppen elvégezte a karácsonyi takarítást is. Amennyire lehetett, kicsinosította a szobát, felfényesítette a parkettet, a függönyöket kimosta, — ámbár vigyáznia kellett, mert úgy szakadtak, mint a pókháló, — terpentines ruhával megtisztogatta a vén butorokat és az íróasztal könyvrakásait és papirszeleteit iparkodott valami elfogadható rendbe kényyszeríteni. Böske számára, mint minden asszony számára a rend valami rettenetes pontosságú mértani ábra volt, nem pedig a dolgok szerves összekapcsolása. Így a szoba szinte újjászületett. Szegény Böske... Milyen nehezen mozgott terhével s milyen fáradt volt. De még fel kellett vagdálnia az almáslepényt, melyet odakint süttött meg Jánoskák sütőjében és csak azután láthatott hozzá, hogy magát is rendbe tegye. Mikor behozta a tepsiket, — Jónáskáné tepsijét, — a szoba egyszerre megtelt vanília és sült almaszaggal, a párolgó, forró sütemény megillatosította a terpentinszagtól és vénségtől dohos butorok tömegeit, átította a függönyöket és falakat, pillanat alatt barátságossá tette a levegőt s valami áhítatos hangulatot teremtett, mint a templomban urfelmutatáskor a meglóbált tömjéntartó. Egyszerre beköszöntött a karácsony. Nem beszélt egyikünk sem, mindaketten belemerültünk gondolatainkba s Bözsi a süteményt szeletelgette és rakosgatta egy nagy tányérra, és pedig elővettem az a régi, diákkori zsakettemet, amelyet minden fáradozás ellenére sem tudtam a Kazár-utcai zsidók nyakába sózni. A zsaket igen igen jó állapotban volt még, valamikor ebben mondtam el önképzőköri beszédeimet s jelentem meg a kisvárosi családok zsurjain. Most tiszta fehérneműt vettem elő a billenőajtaju szekrényből, két ingem közül a jobbikat s a másik nyak-

kendőmet, melyet egyik barátom felejtett egyszer nálam. Felöltöztem a tükör előtt és odaültem az asztalhoz. Nézegettem Bözsi, ahogy nagy áhítatosan bánik a piros süteménnyel s a tepszi alján maradt morzsákat megeszegeti, mint ahogy az asszonyok szokták. Végre ott pompázott az asztalon az egész torony. Gőzölt és illatozott.

— Még valamit el kell intézni, — mondta gyönyörködve s kiment a konyhába. Csakhamar fenyőgallyal jött vissza és odatette az asztalra, odaállította, mint szomorú és szerény szimbolumát a karácsonyfának.

— Nálunk most gyujtják meg odahaza a gyertyákat, — mondtam, hogy megtörjem a csendet, amely szinte fojtogatott.

— Jövöre már a mi kisfünk is örül a karácsonyfának!

S aztán Bözsi is felvette azt a régi kék bársonyruháját, amely már alig ment rá, hiszen leánykorából való volt, megfésülködött és megmosdott, friss szappanszaga volt és mosolygott.

A kályhában égett a tűz. S mi ültünk egymás mellett és néztük egymást. Én úgy éreztem, száz kilométerre vagyok innen. Menekültem a süteményes táltól, a fenyőgallytól és a terpentinszagtól ünnepi butorok közül, menekültem a zsakettem terhétől, melynek fekete szárnyai komikusán és szomorúan vittek vissza bő vacsorák és csillogó borok közé, zongoraszóba és leányok parfümillatába, menekültem sajátmagamtól. De minduntalan visszakötözött Böske, akinek én jelentettem az ünnepet, a békét, szeretetet és akinek én voltam a talaj és a hit.

— Kostold csak meg ezt az almáslepényt. Odahaza, ha sütni kellett valamit, csak velem csinálták. Örökl. szídtak és kifogásoltak, de azért velem süttették

az almáslepényt. Meg a rétest.

Vagy később:

— Igaz, hogy nagyon nyomoruságosan élünk, de én azért mégse eserélnék...
vel... Veled együtt lenni karácsony este még a pokolban is jó... Várj csak, ha egyszer házuk lesz, meg pénzünk, ruhánk, butorunk, kertünk, szóval minden, de minden meglesz, amit csak akarunk, milyen szép karácsonyestéket rendezünk. Plafonigéző karácsonyfát állítunk a gyerekeknek és telerakjuk csillogókkal, gyertyákkal, meglátod. Majd akkor sütemény igazi jó almáslepényt, meg torta és meghívhatod a barátaidat, akkor bizonyosan többen lesznek, mint most... Akkor nézd meg, hogy mi lesz! Megnyalhatod mind a mind a husz körmödét...

Kint lárma kerekedett, valahonnét hazajöttek a gyerekek, azok veszekedtek, aztán egyszerre érkezett meg Olga és Politzer ur, már az ajtóban vitatkoztak valamin és behallatszott elkeseredett lármajuk:

— Vigye vissza, maga bűdös zaidó! Nem vagyok rászorulva a maga vacakjára. Ide hoz egy ilyen vacakot valami bögrébe, azt hiszi, nekem kell a maga karácsonyfája? Egye meg. Egye meg a karácsonyfáját!

— De Olga, Olgácska, kedves... Na ne, igazán, fogadja el... — könyörgött alázatosan Politzer ur.

De csodálatosképpen magához tért Jónáska is ezen az estén. A nagy ünnep, mintha felvillanyozta volna, beszélni, mozgolódní kezdett, süteményt és bort követelt, majd orditozott az ő sajátságos, habogó tótos kiejtésű szavaival. Különös volt ez a zürzavaros lárma. Egy-egy szó értelmesebben felbukkant belőle, aztán elveszett megint az általános szóbeszédben. Jónáskáné úgy jött-ment a lakásban,

mintha égne a ház. Erre az alkalomra elzalogosította azt az arany óraláncot, melyet még anyjától örökölt s a kapott pénzből lakomát csapott. Mindenki előre fente a fogát a ritka falatokra, pecsenyeszag áradt a konyhából s a fiuk sakál-üvöltéssel gyülekeztek a levágott tyúk holttetemére.

Hirtelen rettenetes visitás harsant a konyha felől: betört Jónáskáné sógor-nője, bizonyos Filezné s ha ez a néember megjelent, azonnal tele lett a ház visitó fejhangjával. Szegény Filez csak hallgatott mellette. Most is behallatszott az aszszony minden szava, pedig nemcsak ő beszélt egyedül s a két fiu ugyancsak értett a zenebonaláshoz.

— Jöttök éjféli misére, jöttök! Elme-gyünk valamennyien, jó! Szegény mama is olyan szívesen jönne, mindig vallásos nő volt. De hát ő már nagyon öreg. Na sógor, meddig ing az ing? Hát csak derékig... (Sajnos, el kell hallgatnom a többit, mert szemenszedett disznóság volt. Filezné minden második szava trágárság, kétértelmű egyértelműség, szexuális aberrációra valló undorító szójáték volt.) — Na, jöttök?

Az irtóztató zürzavar fokozódott. Jónáska ugylátszik ugylátszik kikelt ágyából, mert pálinkásüveggel verte az asztalt, állati bögést csapott, amely hasonlított az énekléshez:

Végig mentem az ormódi temetőn...

Elvesztettem, hi! elvesztettem piros

bár... bá-áná-á...

— Az istenért, Jóska, az istenért! — Sikongott Jónáskáné kétségbeesetten.

A deliriumos ember hangja gurgulázó hörgésbe csapott át és ez olyan volt, mintha szomjas lovak röhögtek volna a vizre.

Böske is, én is dermedten hallgattuk mindezt. Bámultunk a süteményre, a fenyőgalyacsákra és minden egyszerre végtelenül sivárrá és üressé vált körülöttünk.

— No, nem eszel? — unszolt Böske, hogy megtörje a keserű csendet, azonban egyikünk sem nyult az ennivalóhoz.

Igy ültünk ott mindaddig, amíg az egész társaság, beleszámítva Olgát és Politzer urat is, el nem vonult éjféli misére.

Akkor egyszerre merev, félelmetes csend szakadt az egész házra. Ezuttal az utcán sem verte fel a csendet semmi. A vendéglőkben nem volt senki, nem szólt a muzsika, nem dühöngött a szél, elcsendesült minden. Akkor szótlanul és szánkban a szomorúság epéjével lefeküdtünk, eloltottuk a gyertyát és egymást szorosan átkarolva belemeredtünk a homályba. Görcsösen öleltük át egymást, hogy érezzük az ismerős baráti test melegét ebben a ridegségben, de nem beszéltünk, figyeltük a szívünk lüktetését s mindaketten saját gondolatainkba merültünk. Tudtam jól, hogy Bözsi is a gyermekkorára gondol, mint én. A karácsonyi békére, a gyermeki tisztaságra, az álmokra és ábrándokra, a szent romantikára, a Jézuska mesékre és a karácsonyfákra. Mint én. Vagy talán a gyermekére gondolt, aki ott aludt a méhében s aki már olyan reális valaki volt a számára, mint akár én. Talán a finom neszekre figyelt, melyek a szomszéd lakásból, a törzsőrmester kis szoba-konyhájából szűrődött át a falon, a gyermekek beszédére és nevetgélésére, aztán megzendült az őrmester harmónikája és nagyon távolról, nagyon finoman és halkán, kis acélos zengéssel rázendítette a megszokott csárdást, eleinte tempósan, mint zupás őrmesterhez illik, aki szabad idejében regényeket ír, aztán frissen, patogóan, mint az már ilyen oldog család-

apához dukál, aakinek tiz éves fia és nyolc éves kis leánya nevet a karácsonyfa alatt.

Elszenderedtünk...

*

Hirtelen, egyszerre felriadtunk. Egyszerre simultunk egymáshoz, mint a megriasztott állatok s átkaroltuk egymást.

Jónáskák tértek haza az éjféli miséről. A fiuk, mint a lovak dobogtak be a lakásba. Olga vihogott, Flczné torkaszakadtából énekelt egy olyan nótát, amely nyilvános házakban szokott harsogni éjféli után, a legnagyobb dorbézolások idején, mikor a részeg emberek együtt fetrengenek a szőnyegeken, anyaszült meztelenségükben tombolnak, mint a sárbame-rült disznók és borral és pezsgővel öntik a fehértestű leányokat. Jónáskáné aggodva csittította, de a kivénült dajka élesen rendreutasította, kikérte magának a korlátozást és másikat még trágárabb nótába kezdett.

— Egyszer volt Budán kutyavásár! Sohase halunk meg.

Politzer ur érzelmesen dalolt, de minden hallás és taktus nélkül, ahogy beruggott zsidók szoktak.

*Magának írom ezt a levelet,
Magának, aki engem nem szeret...*

De feltámadt Jónáska is. Hirtelen tört ki, mintha morevgörcsből támadna fel, mintha tetszhalálának szakadna vége. Először is állati bögést hallatott, aztán elkezdett dörömbölni a vaságyon és torkaszakadtából bömbölte hozzá a Rákóczi-marsot, mint száz gramofon. Dörömbölt a szobánk mellett levő nagy udvari szobába, széket vágta a padlóra, asztalt tologatott, ordítottak és a fiuk egymást hátba-püfölték, üveget ejtettek el s aztán visítottak miatta...

— Vigyázz, vigyázz, keresztelő lesz ná-

lad! — kiabálta Filezné hisztérikus örömmel.

— Ugyan, eredjete a fenébe, vén vagyok én már ahhoz, — méltatlankodott a szegény Jónáskáné.

— No-no. Hát Olga? Ugy-e Olga, nincs kifogása ellene? Tudja már, hogy szokták az ilyemit? Nem?

S kéjes vihogással, visítózva, reszketve a perverzgyönyörűségtől, Filezné részletezni kezdte a hálószobák intimitásait. A fiuk és Politzer ur röhögtek rajta, Jónáskáné csillapította, de letorkolták.

Kiköptem az ágyból a sötétségbe és Böske fejét magamhoz huzva ringattam és dédelgettem a durvaságnak ebben a furcsa pocsolójában.

Ugylátszik, betámogatták Jánuskát is a konyhából, mert bömbölése egyre türethetlenebbé és félelmetesebbé vált. Végül dühöngeni kezdett, verte a poharakat, üvegeket a falhoz, puskalövészekhez hasonló csattanások dörrentek az ajtón, falon, padlón, a tombolás fergegetegsé da-gadt. Mindenki egyszerre nevetett, beszélt, vitatott, énekelt, dobolt s az örme-ternél is kettőzött kedvvel zendült meg újra a harmónika, mint távoli zenekar.

Táncre perdültek. Olga sikongott, káromkodott és pofonvágtat Politzer, aki erre ismét kutyaalázatosságu könyörgéssel nyöszörögte körül. Filezné biztatta őket s azt ajánlotta, hogy ideje lenne a nőknek levéltári munkát s kiszolgáltattai magukat, de erre a rémült Jónáskáné kettőzöttesen tiltakozott.

— Olga! Olga! Lássuk Olgát! Levéltári munkát! — Ordítottak a kamaszok s maga Jónáska is beleröhögött a dologba.

— Meg kell fogni... Meg kell fogni...

Olga tört, zuzott, jajgatott, vitatott, harapott, rugott és mindnyájan nevettek ezent a komédiát. Kint az utcán társaságba

vonultak az emberek, akik éjjeli misén voltak s most a szerelem és bor oltárán is áldoztak. Csiklandós nőcacagások pendültek az éjszakában, sikongatások, kis piros jókedvtrakéták pattantak a külvárosi csendben, férfikiáltások hahóztak, röhögések boroshordói gördültek ebben a penészes pincében... S mi feküdtünk egymás mellett ebben a mélységben, átkarolva egymást s tágult szemekkel figyelve a tomboló karácsonyéji bacchanáliát...

A sötétben ott állt és illatozott a mi kis szerény süteményünk és fenyőgalyacs-kánk. Szinte sirás fojtogatta a torkunkat, mint azon az éjszakán, amikor dörögtek a budaörsi ágyuk és ropogtak a géppuskák. Nem tudtunk aludni, pedig de szívesen beleszédülünk az álom szelid mélységeibe, ha lehet! Ugy éreztük, hogy végig loccsan rajtunk a pálinka, a fürtelem és belerugnak a dohogó lábak emlékeink ezüstös tükreibe, melyeken a gyermekkor árnyai kisértettek, ezen az estén a szeretet, békeesség holdfényében. Menekültünk egymáshoz, összeforrunk és nem lehetett menekülni semerre innét. Az átkozott ház szilárdan állt a boszorkányos éjszakában s tombolt benne a kétségbeesett vigság, a hitetlen öröm és fekete jókedv.

Mindenki táncolt. Rítmustalan bömbölésre valamennyien másként és valamennyien inkább a dobogásra, mint a tánc szabályaira figyeltek.

Legszebb tánc a simmi!

Ezt ordították teljesen rendszertelenül s poharakat, aajtót és ablakot sörgettek hozzá, sarkukkal doboltak s rikkantottak, mint a szétpattanó gramofonrugók. Elviselhetetlen volt a hőség, mintha valünk is forgott volna a ház megállíthatatlan kalamajkában.

Végig mentem az ormódi temetőn!

Olgát megforgatták, hogy nekiesett az ajtónak. Sikongott.

A szegedi sürgönyoszlop jaj de magos! Legszebb táno a simmi!

Politzer ur sirva fakadt és hangosan zokogva beszélt Olgához:

— Olga, szerelmem, kicsikém, kis bogárkám, ne haragudj rám, ha akarod, idehozom a csillagokat, csak egyet intél... Olga, Olgácska, Olgica, drága, hadd csokoljalak végig mindenki előtt, hogy lásd, mennyire fáj érted a lelkem... Ooga, ha te egyszer az én lelkembe láthatnál... Filezné malacságokat mondott Politzer ur lelkéről.

Egyszer aztán Jónáska igen elcsendesült. Kibotorkált a konyhába s mire a tumbolók közül a felesége magához tért, kétségbeesett jajgatással hívta a többieket. Mind kitódultak a konyhába.

— Megitta a spirituszt! Megitta a denaturált szeszt! — jajgatott Jónáskáné s a társaság röhögött.

— Spirituszt ivott! Jóska, mit tettél, Jóska!

De a másik percben már senki sem hederített az összeomlott emberrel. Visszarobogtak a szobába és folytatták a kánkánt.

Igy tartott ez majdnem hajnalig.

*

Reggel, ahogy gyűrötten kinéztem az ablakon, megdöbentem. A ház előtt halottszállító fekete kocsi állott. A kocsi körül természetesen nagy csődület leste a szenzációt, a szűk utcát ellepték a kíváncsiak. Egyszerre rohanták meg a kaput: két ember a vállán hozott ki egy koporsót. Utána lehajtott fejjel ment a zömök házmaster, az én halálos allenségem, Bözsi ferde szemlélgetője. Mert az ő felesége halt meg az éjjel, míg idefent Jónáskáék tomboltak a karácsonyi kánkánbann és az őrmesterék zengték a harmónikát.

Hideg, meglehetősen tiszta téli reggel volt. Az ég halvány tejszínű világosságot hintett a nagy bérházakra és az ünneplőbe öltözött emberekre. S a lovak néha felkapták a fejüket a tolakodó emberek elől, gőzfelhőt fújtak a levegőbe és türelmesen álltak, álldogáltak egyhelyben, mint ahogy azt kötelességtudó, kivénült, apatikus lovaktól lehet látni, valóságos nihilista lovaktól, akiknek már minden mindegy. Lelógatták nagy fejüket és látni lehetett homályos és szomorú szemüket, melyek lefelé tekintettek az ellenzők alól.

A koporsót betolták a kocsiba. Becsapták és rázárták az ajtót, a kocsis felmászott a bakra, a házmaster elindult utána. Olyan lelógófejú lónak látszott akkor reggel, rövid kabátjában, sapkájával, melynek ellenzője alól a földre nézett, mint azok a lovak, melyek a kocsi elé voltak fogva. S elindult a kocsi szép csendesen, lassan a szállitmánnyal, kifelé a szűk utcácskából s nem kísérte senki, csak a házmaster, aki talán szívesen is tette meg ezt az utolsó utat a feleségével, hiszen soha sem volt hozzá egyetlen jó szava s még csak annyit sem tett meg neki, hogy halálklását csendessé szelíditse hatalmának és félelmetes megjelenésének súlyával. Vagy talán otthon sem volt, korcsmázott valahol ő is, leányok között és tüvegek mellett s csak akkor értesült a könnyebbségről, amikor reggel borosan és támoltyogva hazazért...

*

Az asztalon még ott volt a sütemény és ott állott a fenyőgaly is. Kint az udvaron megzendült a félkezű harmónikás ünnepi köszöntője, harsány, fájdalmas hangon énekelt külvárosi szentimentális nótákat s mi ültünk egymás mellett és hallgattuk a megszokott ünnepi zengést.

Jónáska is csendes volt.

Ezer év távolságából

Irtá: Kodolányi János

Ha ma, ezer év távolságából nézünk vissza István királyunk alakjára és életére, szinte értelmetlennek találjuk, hogy ez az uralkodónk egyáltalán uralkodhatott és életművet fejezhetett be. Mert mit is cselekedett István? A nemzet akarata ellenére, saját tradíciói, családi hagyományai, sőt fajisága ellenére formálta át nemzetét olyan életre, amelytől az irtózott s kényszerítette bele olyan társadalmi keretekbe, amelyek annak minden íze-porcikájával szöges ellentétben állottak.

A kereszténység... illetve: katolikus hűbéri társadalmi rend. Az ideológia, amely ennek alapját alkotja, magyar koponyák számára nemcsak bevehetetlen, hanem ismeretlen is volt. Pogány szabadságában, egymás mellé és nem egymás alá rendelt törzsi szervezetével, hatalmas romantikájával, a természetbe való szinte szerves beleágyazottságával a magyarság úgy állt itt a Kárpátok tövén, mint fenyőerdőben a magányos juharfa. S köröskörül, Európa nyugatán, a legkollektívebb kor kalapálta mind szorosabb keretek közé a népeket, a pápaság egyre emelkedő hatalma, a hűbéri rend gigászi piramisa egyre megingathatatlanabb tömörséggel épült, katolikus fegyverek és katolikus ideológia egymást kiegészítve már emelték a legegységesebb társadalmi rend gótikus tornyait. Hogy nézett az az egyszerű magyar harcos, aki ma mint somogyi paraszt valamelyik latifundiumon túrja a földet, hogy nézett az egyre jobban szaporodó szürkecsuhás szerzetesekre, akik neki idegenes kiejtéssel prédikáltak síralom völgyéről, holott ő eddig csak mérhetetlen, zúgó erdőket látott s az erdők mélyén kedves forrásokat, az eredendő bűnről, holott ő eddig csak futó szarvasokat űzött, vagy futó bolgárokat, szerelmeket kóstolt holdas éjszakákon, prédikáltak neki az asszony tisztátalanságáról s a Sátán csalafintaságáról, holott ő, miközben íjjára hűrt font, vagy tiűköt faragott, szerelmes nótákat dalolt mellé... Hogy nézett ez az egyszerű ember azokra, akik most keresztrefeszített férfit mutogattak neki s követelték, hogy boruljon térdre előtte, ő, aki minden egyszerűsége mellett a törzs fejének is megmondhatta a véleményét s mint szabad férfi résztvehetett a gyűléseken, amikor terveket állapítottak meg... Hogy nézett az egyszerű, egészséges, józan magyar harcos, az urasági cseléd öse, a pallókardú idegen vezérekre, akik számára érthetetlen nyelven hadartak, sűrű gesztikulálással, csillogó aranyakba és zörgő vértetekbe burkolva, döngőjárású mecklenburgi lovaikon jártak-keltek az úttalan országban, egyre távolabb merészkedve a szaporodó városoktól, egyre bátrabban járva a sátoztáborokban s egyre több tiszteletet, sőt alázatot követelve a kócos lován elporzó magyartól? Gondoljuk el annak a mély-

séges megdöbbenését, aki résztvevett külföldi kalandokban, ilyen bársonyruhás, címeres, zászlós, vértés, nagylovú urakat horpasztott agyon, ilyen idegenek templomait forgatta fel és ilyen szürkecsuhás szelíd, fanatikus barátok kolostoraiban tivornyázott. Egyszerre inogni érezte lába alatt a kemény magyar földet. Mi történik itt, — kérdezte magát és ment a törzs véneihez. Mint ahogy ma összedugja fejét, úgy akkor is összehajoltak a csimbókos, kerek fejek s rémülten tárgyalták az eseményeket. A magyar harcos férfi élete a lehető legdemokratikusabb volt. Minden harcos résztvehetett a tanácskozásokon teljes fegyverzetben s ott ki-mondhatta a véleményét, vitába szállhatott azokkal, akik, ha vezetők voltak is, szerinte terves dolgot akartak. A legegyszerűbb magyar is, aki elérte az érettség korát, mint tökéletesen szabad, mindenkitől független férfi hangoztatta véleményét s úgy élt a meghódított haza földjén, mint mindenkivel egyenlő értékű, cselekedeteiért mindenben felelősséget vállaló független egyén. S most mit látott? A hűbéri rend egyre jobban terjedő életformái kezdtek körülnyírni a szabadságát. Ő, aki azelőtt mint primitív, őszinte — mindenekelőtt őszinte! — gyermek az isteneken kívül senkitől nem félt, most térdre kényszerítettet a Megfeszített előtt. Sőt hozzá hasonló, de tőle idegen nagyurak előtt is! Aki ismeri a magyar népet, az el tudja képzelni azt a fogcsikorgató elkéseredést, amit ez benne kiváltott. Aki ma is állandóan látja a magyar faluk életét, a nagy alföldi háztáborok gögös nyugalalmát, zárkózottságát az idegenekkel, sőt saját vérbeli intelligenciájával szemben, aki látta a paraszt önállóságát, mérhetetlen úr-voltát, aki ismeri a nagybirtokok cselédségének ökölbeszorított alázatát és tökéletes osztálymegvetését, az el tudja képzelni, mit jelentettek olyan kicsi megaláztatások, amik az idegenek részéről az akkori magyart érték.

Bizonyos, hogy ezer évvel ezelőtt is megvolt az a mondás, amit ma olyan gyakran hallunk: ha eddig jó volt így, ezután is jó lesz... Mennyire mondhatták azok a borsüveges atyafiak, hogy hiszen eleget győztek a régi módon, meg is éltek jól, egészségesek maradtak, sőt hazát is tudták szerezni... Minek hát ez a sok idegen, utának a király elérhetetlen magasságban trónoló méltósága, minek ezek a nehéz nyugati csapatok, amelyeket ők annyiszor meggyőztek könnyű lovaikkal? A magyar paraszt

Pesti Napló 1926. aug. 20. 188. sz. 10.

ma is utálja az idegent. Egy német, vagy tót neki hasonlíthatatlan cirkusz, olyan, akin lenézését, megvetését, fensőbbiségét kitöltheti. Hát akkor, amikor az idegen személyek gyűlölete ma már ismeretlen fokon lobogott? Ezek a papok, akik józan eszével ellenkező dolgokra akarták megtanítani, nem tudtak kimondani hangokat, felforgatták a mondatok szerkezetét, az akkor is elég komplikált ragozást nevetségesen kiforgatták, szavakat komikusan és gyűlöletesen összezavartak...

S aztán látták az új királyi udvart. Hol volt ez már az ő régi fejedelmi udvaraiktól? A király körül urak, akik egymás között váltig beszéltek ugyan, de a népnek egyetlen szavát meg nem értették s őket sem értette meg senki. Itt-ott akadt harcos, aki messzi földről szökött vissza hazájába s ezalatt megtanult valami idegen nyelvet. Ez azonban nem nézhetett úgy az urakra, hogy a legféltelenebb gyűlöletet ne érezte volna irántuk, hisz gyakran megcsúfolva került vissza hazájába, orrát, fülét levágták, sebeket hurcolt, melyeket a széles kard ejtett...

A szántás-vetés még hagyján. De kereszt! De új-vallás! Új világnézet! A vértet még hagyján. De térdelés! De Miatyánk és Mária és siralom völgye! Még a királyi korona és palást csak hagyján. De amit hozott; tótos, beszédű papok és aszkézis! Az arany, gyémánt, kócsag, hermelin csak hagyján. Azt ő is szerette, mint a gyermek. De alázat! Szegénység! Önmegtartóztatás!

Innét datálódik a magyar úrgyűlölete, innét, amikor magánkívül mást kellett úrnak látnia, innét, amikor ő nem aranyozhatta be a kengyelvasát, hanem a mellét kellett vernie az Oltáriszentség előtt, de a német, olasz, szláv nemesek szemeláttára rogytak a kincsek alatt. Innét származik, amikor nem mehetett többé kénye-kedvére a királyra elé, mint vele egyenrangú független férfi, ahogy törzsfőnöke, vagy fejedelme elé mehetett. Innét, amikor a törzs által megszállott földeket szántania kellett, de a termést be kellett szolgáltatnia a törzs vezetőembereinek s harcoshól lassanként jobbágy lett. Innét, amikor nemcsak a társadalmi évezredes szervezetét, lelkiismereti szabadságát, gyülekezési és véleménynyilvánítási jogát vették el lassanként, de az isteneit is, a hitét, világnézetét, ideológiáját, mindazt, ami égen és földön bázist ad az embernek, elvették a dalait is, amelyeket büntetés terhe mellett nem volt szabad többé énekelnie. Elvették tőle mindenét, amit évezredekken át, sőt történelem előtti idők végtelenében, sőt még mongol mélységekben megszeretett és megőrzött magának...

Mai szemmel nézve, ezer év távolságából, a magyarság helyzete mindenképpen hallatlanul tragikus volt.

S ez a király...

Lehetetlen, hogy mindezt ne látta volna. Ha akármennyi idegen volt is körülötte, lehetetlen, hogy meg ne hallotta volna néha az egyszerű ember jajgatását, ne látta volna a rettenetes pusztulást, amelyet rendszere a nép életformáiban s lelkében végbevitt. Ő, bár király volt, tudott még a nép nyelvén, tudott még magyarul, sőt magyar is volt! Micsoda álmatlan éjszakái lehettek! Mert hogy sajnálta a népét, az bizonyos. Nem lett volna keresztény, nem lett volna magyar, sőt nem lett volna ember. Szobáiban állandóan látta a megfeszített Jézus öt sebet és töviskoszorúját, meg kellett értenie a megfeszített nép fájdalmát, lázas vonaglását is az új rendszer alatt. S mégis ment előre a maga útján. Azokat a nemeseket, akik magyarul sem tudtak s akik nyugati csatatereken István fajtáját öldösték, most saját népe ellen küldte. Hadjáratokat a nép ellen! Csapatokat a Maros vidékére, Somogyba s más százféle vidékre éveken át, évtizedeken át, kisebb-nagyobb lázadások leverésére. Polgárháború volt ez, a magyarság első, de legborzalmasabb polgárháborúja, amelyben Nyugat birkózott a Kelettel, világnézet a világnézettel, becsület a becsülettel, lelkiismeret a lelkiismerettel...

Vajjon sohase ébredt fel Istvánban a magáradóbbolás: mit akarok a népcemmel, mért támadok ellene, mért vagyok ellensége, mért öletem és kínoztatom, mért megyek ellene karddal, amikor szeretem és véréből való vér vagyok? Mért alkalmazok ellene terrort, avagy mai szóval és mai értelemmel: diktatúrát? Lehetetlen, hogy István szeme ne fordult volna néha-néha befelé is, az ország belseje felé, amely egyszersmind saját lelkének belseje volt. S ha befelé fordult, vért látott mindenfelé, vért, magyar vért, elégedetlenséget, lázadást, fogcsikorgató némaságot, elfojtott véleményeket, növekvő házugságot, amely farkesóválva sunyonyogta körül a megdönthetetlen trónt. S magyartalan ügyet látott, idegen arcokat, idegen nyelvűeket hallott, idegen fegyvereket, idegen meggyőződéseket...

S mégis ment a maga útján.

Reveláció volt számára az a történelmi

tény, hogy a nemzet elveszett volna, ha minél előbb és minél radikálisabban át nem veszi Európát mindenestül, gazdasági, politikai, vallási egységében, ha bele nem illeszkedik a hűbéri-katolikus kollektivitásba úgy, mint a láncszem a láncba. István hallatlanul mély gondolkodását és erköcsi nagyságát ez jelenti. Ez a megvilágosodás, amely hasonlatos volt annak a Saulnak megvilágosodásához, aki a damaszkuszi úton egyetlen pillanat extázisában Paulusszá, Krisztus híveinek üldözőjéből a katolizmus tulajdonképpeni megalapítójává vált.

Ezen a ponton lett István, az első igazi magyar király, forradalmárrá. Azóta is akadtak forradalmár királyaink, Mátyástól II. Józsefig, bár kevesen. De ennyire a világnézetek gyökeres megváltoztatását, ennyire a társadalmi rendnek a nép meggyőződésével és tradícióival ellenkező renddé alakítását egyik sem kísérelhette meg, hiszen azóta valamennyi többé-kevésbé a keresztény ideológia és hűbéri rend kisebb-nagyobb részletproblémáit bogozta csupán. Sőt: forradalom is csak az az egy volt a nemzet életében ezer év alatt. Király, aki a történelmi szükségszerűségek szerint és népe ellenére uralkodik, elnémit minden ellenkezést, letör minden más meggyőződést, kiirt minden szétbontó erőt, legázol minden tendenciát, amely vele ellenkeznék, egy király, aki szakít népe minden tradíciójával, mindennel, ami annak az életet jelenti! A nép, vezéreitől közkatónájáig, az asszonyokig és aggokig, a gyermekig, a táltosig, sámánokig, az igazságszolgáltatató bírói karig: a kádárokig és gyulákig, mindenestül, egységesen, vére minden cseppjéig konzervatív! Demokrata és szabad! S egy király, aki forradalmár az egész nép ellenére.

Az bizonyos, hogy abban a pogány demokráciában, amelyben a magyarság addig élt, ilyen történelmi egyéniség nem szülehetett volna, mert nem voltak meg az eszközei, hogy akaratát érvényesítse akkor is, amikor avval el-

lenkező akaraton van a nép. Egyes mongol fejedelmek, sőt Attila is, megtehették, hogy ideig-óráig szinte világméretekben fejezzék ki egyéniségüket, de az a világnézet, amelyet alattvalóik őseiktől örökölték, aránylag rövid idő alatt nivellálta a fejedelmek műveit s egy-egy nagyság halála után bekövetkezett a gyors összeomlás. A katolikus hűbéri társadalom azonban annyira kollektív életforma volt, hogy igazi nagy egyéniségek számára kitűnő érvényesülési lehetőségeket nyújtott. Az, aki a piramis legfelső csúcsára emelkedett, a piramis valamennyi követ maga *alatt* érezhette, az mind neki szolgált és őt emelte. Istvánt, ha nem állt volna mögötte a hűbéri Európa, előbb-utóbb ledöntötték volna azok a demokratikus pogány törzsfők, akik nem voltak hajlandók a piramis köveiként szolgálni.

Hogy ezt látta, érezte, *tudta*, hogy holtbizonyosra vette a Nyugaton emelkedő új korszak egész belső tartalmát és minden külső formáját s felismerte az egyetlen választat, amelyen nemzet valaha állott, s minden poklokon tudta azt is, melyik úton kell továbbhaladni, ha azt akarja, hogy népe az emberiség kollektivitásában mint szerves rész éljen tovább s nem mint kiközösödött, elszáradt végtag elpusztuljon, hogy a mind jobban és jobban szétbomló pogányság törmelékein túl biztosan látta az új egység körvonalait s azokra függesztette a szemét nemzete és saját tradíciói ellenére: jelenti apostolságát.

Hogy legyőzte és a célért elviselte saját véreinek szenvedéseit s noha mérhetetlenül fájt — mert hisz magyar volt, keresztény volt és ember volt — mindaz a fájdalom, amelyet édestestvéreinek okozott, de ezeken a fájdalomokon úr tudott maradni: ez a szentsége.

Hozzá képest mindenki, aki következett, torz nagyság volt, a legnagyobbakig, egészen Nagy Péter cárig. Még Nagy Konstantin is, aki kész beldegzett kereszténységet tett meg államvallássá és elég könnyedén győzte le a pogányságot, amely akkor már csak üres forma volt és nem eleven, ható vérkeringés, mint ezer évvel ezelőtt, a mi őseink életében.

1926. aug. 22.

A bolhalábú ember feljegyzései

Irta: Kodolányi János

Már kezdetben roppant különösnek tartottam, hogy gyermekpajtásaim csak amúgy lassan vánszorognak a földön, mint a férgek. Mert én egészen mást képzeltem általában az emberekről, mint amilyeneknek tapasztaltam őket. Egyik barátom, a tanítómnak a fia, nagyfejű, hirtelenszőke, hájasképű fiú volt és rendkívül vonzódott hozzám. Egy ízben fogócskát játszottunk és én, hogy némi egérutat nyerjek, kissé jobban kiléptem. A hatás csodálatos volt. A következő pillanatban, amint lábizmaim kirúgódtak, máris egy kisebbfajta diófa koronája fölé szálltam s a legnagyobb könnyűséggel, eleganciával ereszkedtem le a fa túlsó oldalán a homokba. Mire pajtásaim magukhoz tértek az ámulattól, én már a kert végében voltam, vagy háromszáz lépésnyi távolságban.

Attól kezdve a tanító fia szinte éjjel-nappal nálam volt és elhalmozott kedveskedése jeleivel. Ennek köszönhetem, hogy iskoláimat el tudtam végezni.

Azonban megvolt az a furcsa tulajdonságom, hogy semmihez és senkihez nem tudtam vonzódni. Bennem nyoma sem volt annak a szentimentális melegszívűségnek, amely a növendékfiúkat barátaikhoz, vagy első ideáljaikhoz fűzi. Ennek az az egyszerű magyarázata, hogy nem jártam úgy a földön, mint ők és ehez idomult a gondolkodásom és érzésvilágom is.

Mikor elértem a kamaszkort, már a templomokat ugráltam keresztül. Egy ízben rossz fát tettem a tűzre s csak úgy tudtam megmenekülni a büntetés elől, hogy alibit igazoltam: én a jelzett időben ott sem lehettem, mert éppen a székesegyház mögött sétáltam valakivel. A dolog igen egyszerű volt. Mindössze ugróizmait kellett egy kissé megfeszítenem s már a székesegyház teteje fölött suhantam. Előrcnyújtott fejjel, kifárt karokkal sívítottam át a

magas román épülettömb felett s a másik oldalon simán a földre pottyantam. Aztán mintha semmi sem történt volna, szóbaereszkedtem egy barátommal, aki azt se tudta, honnét kerülök oda olyan hirtelen, és nyugodtam sétáltam.

De akkor még titkoltam a tulajdonságomat, hogy éppen akkorát tudok ugrani, mint a bolha. Már t. i. a testenhez viszonyítva. Nem történt egyéb, mint hogy testsúlyomhoz képest eléggé fejlett lábizmokkal rendelkeztem.

De azért nagyon sok kellemetlenségem volt emiatt. Ha azt akartam, hogy az emberek magukhoz méltónak tartsanak, kénytelen voltam éppen olyan lassan és vánszorogva haladni, mint ők. De mialatt ott lépkedtem mellettük és üzleti ügyeiket hallgattam s magam is megkockáztattam egy-egy megjegyzést, lélekben a magasságok friss levegőjét hasítottam és átengedtem magam a féktelen és korlátlan rohanásnak. Ha én egyszer amúgy istenigazában kifúthatnám magam! Ha én egyszer versenyre kelhetnék valakivel! Mert a tornaversenyeken starthoz se álltam, hiszen csak nem állók ki cekkel a fujtató, izzadva, rohanva baktató fickók közé?

Egyszer aztán alkalmam nyílt erre is.

A városon kívül találkoztam az ideállomal. Barnahajú, barnaszemű, fehérarcú kedves lány volt és engem végtelenül szeretett. Azonban én csak azon törtem a fejemet, hogy miképpen fogunk mi majd egymással élni, vagy nekem kell féket raknom a lábamra, vagy neki kell hozzászokni a nyaktörő, borzalmas ugrásokhoz. Amint ott hevertem a fűben, valaki befogta a szememet. A kéz illatáról megállapíthattam, hogy Berta áll mögöttem. Megfogtam a kezét és lázasan csókolgatni kezdtem:

— Oh, én nagyon, nagyon szerencsétlen vagyok!

S elmeséltem neki, hogy milyen tulajdonsággal vert meg az isten.

— Hadd lássam csak, mekkorát tud ugrani, — kérte a lány.

Tudtam, hogy vesztébe rohan. De hagytam. Tudtam azt is, hogy nekem ez már a sorsom. Nem tudok kicsinyeket lépni s egy-egy ugrással templomokon, parlamenteken, határokon

Pesti Napló 1926. aug. 22. 189. n. 45-46.

és várromokon teszem túl magamat. Egy darabig könyörögtem neki, hogy ne kívánja tudományom bemutatását s örüljön, hogy hozzászoktam az ő kis, fehér lábainak apró tipegéséhez. De lázasan követelte, hogy lépjek egy igazi nagyot, egy hamisítatlant... S összeszorítottam a fogamat s ugrottam...

Rettenetes ugrás volt. Kilométerek maradtak alattam és az ég rohanva tágult a fejem fölött. Erdők és faluk szédültek egymásba. Minden eltűnt, csak a rétek, folyók és városfalak látszóttak, mint domború térképen. Metsző hídok vágott az arcomba s a következő percben már tág tüdővel szívtam be a magasságok tiszta, ködmentes illatát.

Egy pillanatot és másfélkilométeres magasságból mint a zuhanó meteor estem vissza a földre. Esésem ujjongó örömmel töltött el. Mellkasomban csiklandozó szorongást éreztem és ez olyan jó volt, mint soha nem ízlelt pálinka.

Egy tágas mezőn estem vissza a földre. Messze felugrásom helyétől. Már megmámorosodtam a suhanástól és magasságoktól. Még hatalmasabbat rúgtam magamon és a rohanás megisméltődött. Összesugorodott a föld, kitártak a messzeségek, hajamba markolt a szél s aztán megint le... Újabb ugrás...

Már nem törődtem semmivel. Vonatok másztak el alattam. Autók kapaszkodtak a hegyi utakon, mint kis hangyák. Aztán repülőgép búgott. Milyen egyszerű volt az én dolgom, milyen kézzelfogható és természetes!

Leestem és ugrottam. Leestem és ugrottam. Hatalmas távolságok maradtak el mögöttem és egészen ismeretlen vidéken állapodtam meg végkép.

Igy léptem be a világba.

Azóta komoly férfivá fejlődtem és... és kénytelen voltam belátni, hogy én vagyok abnormális, nem az emberek. Nem azok, akik keservesen cammognak és vánszorognak az orruk után a piszkos utakon.

Egy nap megjelentem a híres operatőrnél és mindennel leszámolva megmutattam neki lábaimat. Elszápadt.

— Uram, — mondta hebegve, — ilyet még nem láttam. Az ön Achilles-izma in teoria nem is létezhet. Hogy mégis létezik, ez bizonyítja, hogy a természet nem teremt teóriák után. Ilyet még nem láttam. S mondja, mekkorát tud ön evvel a két rettenetes Achilles-innal ugrani?

— Magasságban vagy másfél kilométert, távolságban az ötszörösét, — mondtam fájdalmasan mosolyogva, de leszámolva mindennel. — Beláthatja méltóságod, hogy ilyen lábakkal nem élhetek rendes emberek között. Mert mire azok fellépnek egy lépcsőn, én a háztetőn is túl vagyok. Pokol az életem. Nem ért meg senki és nem tudok alkalmazkodni senkihez. Segítsen rajtam.

— De uram, — hüledezett a professzor, — halálos vétek ezeket az inakat átmetnszeni. Ön egy unikum. Ilyen még nem volt. Ilyen nincs! Nem is lehet! Ön a világ leggazdagabb embere, a leghatalmasabb...

— Uram, — mondtam szomorúan, — ezek a Sátán szavai. Mit nem adnék, ha olyan lehetnék én is, mint az emberek közül egy, a legkisebb, csak olyan!

Végre beleegyezett. Persze az operációt iszonyú összegért hajtotta végre, meg kellett vesztegetnem a lelkiismeretét.

De megcsinálta.

S amikor egy hónap múlva levették lábaimról a gipszkötést és mankókra támaszkodva először tettem egy félénk lépést a kórházi szobában, a boldogság könnyei öntötték el arcomat. Végre! Olyan vagyok, mint a többi ember! Tudok kicsinyeket lépni, aprókat szökdelni, rekordszámba megy a hétméteres ugrás, a húszkilométeres távgyaloglás, én is olyan lassú, mászó, gyenge ember vagyok, mint a földön járó többi!

De azóta is... Ötkilométeres ugrásokról álmodom és hegycsúcsok magasságába szököm fel képzeletben... Néha érzem a régi éles levegő metsző hidegét és a pokoli zuhanások csiklandozásait a mellemben. Rladva ébredek és megtapogatom az Achilles-inamat.

Olyan, mint minden emberé; gyenge, vézna, rugalmatlan...

1926. sept. 5.

Érdekszövetkezet

Írta: Kodolányi János

Akkor már másodizben történt, hogy az apjától elemelt egy kis pénzt. Először ugy történt, hogy a szekrény tetején észrevette a bugyellárist; kis fekete bőr-tasak volt, nikkal gombokkal, amelyek egymásra szorultak s elzárták a belső rekesztékeket. Ebben a kis bugyellárisban tartogatta apja azokat az aprópénzeket, amiket a piacon helypénzbilétákból bevett. Ma már kivesztek a fekete bugyellárisok, pedig milyen kedvesek és egyformák voltak. A szaguk is egyforma volt mindenütt, csak az asszonyokét konyhaszaguvá, a férfiakét kissé dohányillatuvá tette az a légkör, amelyben mozogtak. Így messziről, — orrnyi távolságból — meg lehetett különböztetni a női és a férfiui pénztárcákat.

Mariska megpillantotta a bugyellárist a szekrény tetején s csak úgy ösztönösen utána nyult, ahogy ott kilátszott a kis nikkal gombja. Azt hitte, hogy az anyjái s nem is érdekelte nagyon, mert az anyjái-ban csak egy-két krajcár szerénykedett, azt is erősen számontartották. De a szagáról azonnal észrevette, hogy az apjáié. Akkor pedig másként áll a dolog, mert az öreg örökké a korcsmákat bujja, ritkán józan, csavarog a vásár- és piactéren is, állandóan gseftel, ha hiányzik egy-két hatos a bugyellárisából, sohase tudja meg. Így aztán a kisleány előbb alaposan körülnézett a néma szobában, hogy nem látja-e valaki, hallgatózott is a neszek után, de biztonságban tudva magát, hamar belenyult a kis tasakba, kiválogatott egy kopott hatost, aztán a maradékot összerázza és visszatette a szekrény sarkára, ugyanugy, ahogy előbb volt, kissé ferdén és kiálló nikkal gombokkal. Tagadhatatlan,

hogy a szive elszorult s ökölbeszorított kezét erősen rá kellett nyomnia, hogy ki ne törjön a melléből, annyira fojtogatta és csiklandozta az izgalom. De simán ment az egész dolog. Két perc mulva már az utcán volt, öt perc mulva a zsidónál és jól megrakodva különféle csemegékkal, nagy darab fehér krumplicukrokkal, vonult a kert végébe lakmározni.

Csak akkor dobbant meg egy kissé a szive megint, sőt el is fehéredett, amikor vacsoránál az apja zordonul firtatta:

— Nem tom, há a fenébe lett a pénzem-bül egy hatos. Ki kutuszi a bugyellárisomat. Biztosan te vótál, te asszon, te lopsz engöm, mint mindég...

— Hogy én lovlak, te hazug embör! — csattant fel az anyja dühösen. — Jobb ne jártasd a szádat, hanem egyél. Ha meg nem kell, ne döfködj a tálba, ne rontsd a más étvágyát, hanem ergye aludni.

Az öreg morgott még egy kicsit, mindent az asszonyra kent, az se hagyta magát s végül dühösen lefeküdtek. Csak a kisleány lapult az asztalnál s minden pillanatban várta, hogy leolvassák az arcáról a lopást.

Később mindezt mintha elfeledték volna.

Egy délután Mariska a pajtába ment, hogy ott a szénába leugráljon a padlászgerendáról. Ez volt a legkedvesebb szórakozása így iskola után. Felmászott a magasba, egészen a pókhálós tető alá, leült a keresztgerendára, lelógatta meztelen lábait s nézegette a bujkáló verebeket s hallgatta a különös hangokat, melyek az udvarról s az utcáról beverődtek. Minden sokkal tompább és hékésebb, melegebb volt, mint kint a való világban. S aztán elérgette magát és zuhant, zuhant mélyre lefelé, még mindig zuhant és az izgalom benne csiklandozott a torkában

Magyarország 1926. sept. 5. 201. sz. 1-3.

s a hátgerincén s aztán puhán beleterült a szénába. Most is éppen fel akart mászni a gerendára, kedves helyére, amikor a földön kis kék-zöld papírt vett észre. Oda ment. Tizkoronás bankó volt.

Egy pillanatig tanácstalanul állt a pénz fölött. Meztelen lábujjával simogatta és kotorgatta a drága papírt. Gyanút vett. Hátha verembe akarja csalni az apja? Emlékezett rá: nemrég járt itt a pajtában, piszmogott valamit, lehet, hogy véletlenül ejtette el a pénzt. De mit keresett nála a tizkoronás bankó? Amikor krajcárokat szokott kuporgatni és számontartja a lehullott buzaszemet is. Mit akart a bankóval? S hogy eshetett ki a zsebéből, ha már nála volt? Hátha ez is olyan titkolt pénz, amit az anyja elől akart dugni az apja s hátha itt van valahol a rejték-helye?

Mariska égett az izgalomtól: itt valahol, talán éppen az orra előtt, rejtett pénzek lehetnek, amelyekről az apján kívül senki sem tud s ha ő azt megtalálná, gyönyörűen kitakaríthatná s az öreg még csak nem is kereshetné senkin, mert akkor kitudódna, hogy megint félretett magának és a családtól eltagadta. A kisleány nem fojthatta vissza kuncogó nevetését: látta az apját, amint a pénzt keresi s nem talál belőle semmit. Látta a sovány ábrázatát, vörös orrát és vizenyős szemét. Látta a dühét. S örült. Mert gyűlölte az apját, aki neki soha nem adott semmit, aki megverte, ha játszott és megverte, ha cipőt kellett venni, soha egy jó szóval nem örvendeztette meg és nem csókolta meg az életben egyszer sem. Utálta, lenézte, megvetette az apját.

Még habozott egy kicsit: felvegye, ne vegye a pénzt? Mert ha csak be akarja ugratni az apja, akkor nagy baj lesz a dolgból. De ha véletlenül vesztette el? Kár

lenne itthagyni. Mindegy, hogy elissza-e az öreg azt a pénzt, vagy elveszti...

Villámgyorsan felkapta a bankót, keblébe dugta és felmászott a gerendára. Aztán eszébe jutott, hogy az öreg észreveheti a veszteséget, visszaöhet és számonkérheti tőle a bankót. Erre leugrott a magasból és még soha ilyen lassan nem esett lefelé a szénába, már nem győzte végét várni. Azonnal talpraugrott s futott kifelé, mindenütt úgy, hogy észre ne vegyék.

A többiért, — ha van, — majd visszatér este, — gondolta s szaporán futott a kertés felé, ahol egy deszka niányozott. Kibujt rajta s eltűnt a bokrok között.

*

A falu ellenkező végén tért vissza a faluba. Nagyon sietett, hogy még napszálla előtt hazaérhessen. Kimelegedett az attól félt, hogy gyanús lesz otthon ez a nagy sietés.

Megállt a zsidó előtt. Előzte a kis ablakban diszelgő szappantornyot, gyerekfejkötőt, cipőkenőcsös dobozok hátyáját, légy-papírt, a légy-papírok ellenőre nemességű legyeket és a piros cukor-rakásokat. Itt az ideje, hogy bemenjen, de mit fog szólni a boltos, ha átadja neki a tizkoronás bankót?

Hol lesz állt a vér az ujjai, hol meg visszatódult az agyára. Kétségbeesett volt ez az állapot. Már-már ott tartott, hogy eldobja a pénzt. De erőt merített a kirakatalak csodálatából: itt van a teljesedés előtt minden vágya, lesz ami lesz, most már mindegy.

Bement a boltba. Igaza volt: a boltos kimeresztett szemmel bámulta, amikor kissé remegő hangon tiz krajcárért krumpicukrot, tizért savanyut kért, aztán meg egy már meglehetősen fonyadt narancsot is kiválasztott, tetejébe pedig töltött

csokoládét vett szintén egy hatosért. Az egész óriási rakást magához szoritotta s elélejtett fizetni is.

— Hé, kisasszony, — kiáltotta utána a bámuló zsidó, megtámaszkodott két karjára a pulton és úgy lógatta a fejét, mint harangláb között ahogy a harang leng s esörgette aranyfogait. — A fizetéssel mi lesz!

A kisleány fülig elpirult s hamar kikortorta a bankót s átnyujtotta.

A zsidó kissé csörgette a fogát s úgy nézett a bankóra, mintha képzeletben rágcsálná. Aztán kisimitotta s elkezdett vizszaadni belőle.

Perdültek a hatosok. Az ötkrajaérok. A koronák, kétkoronák. S pendült a sok pénz a pulton.

— Kérek ezért ötkoronást, — rebegte szaporán a kisleány s visszatolt öt koronát. A zsidó ránézett a szemüvege fölött és odapenderített egy vastag ötkoronást.

— Na, most vagy meglégedve? — kérdezte furán.

De Mariska éppen csak azt várta, hogy a felváltott pénzt megkapja. Sebésen összesöpörte és kiszaladt a sötét, hűvös boltból.

Már beesteledett. Most mit csináljon. Így nem mehet haza, mert megkérdezik tőle, hogy mit szorongat s rájónnek a pénzre. Hamar két marékkal szájába tömött annyi savanyucukrot, amennyi csak belefért, a többit meg levitte a kertbe s ott az elhagyott répaverembe dugta. Úgy szállt le a sötét verembe, amely nem volt egyéb, mint betemetetlen nagy lyuk, mintha sirba ereszkednék alá. És a hely kiülcönnek látszott. Nem esett bele az eső és nem ment belé senki.

A maradékszalmával betakargatta kincseit, különösen a narancs töltötte el gyengéd büszkeséggel. De ott volt még a pénz.

Hirtelen eszébe jutott egy mese, amelyben a rablók a pénzt egy nagy erdő kelős közepén ásták el. Igen, az lenne a legjobb, ha az erdőben lehetne elásni, de ahhoz már nagyon késő van. Hallotta is, hogy az anyja kiabál utána. Hamar odaszaladt egy nagy diófához, amelyet annyira szeretett, mint a fekete Kőrmös kutyát s szinte emberként tisztelt. Ebben a fában meg lehetett bízni. Hamar lyukat kapart alá a tiz körmével, jó mélyet, serdén meneteleset, belédugta a pénzt, levelekkel betakargatta és jól lepaskolta. Tökéletesen elásta tehát, itt már nem sejteti senki. Eközben, persze, cukrot ropogtatott és csokoládét majszolt.

Mire kész lett s felballagott a házba, leszállt az este. Felragyogtak a csillagok és zenéltek a békák. A fák halkán zúgtak.

Holnap kikutatja a pajtát. Hátha van ott még több is. Aztán kiviszi az egészet a Kiserdőbe s ha pénzre lesz szüksége, csak kimegy és hoz, amennyit akar. Mért ne tehetne ő is úgy, mint az apja? Az is dugja, lopja az anyjától... ●

*

Mariska szeme tágranyilt és arca sápadt volt.

— Ha nem hiszitek, jó, majd megmutatom délután, — mondta kissé reszketve és gögösen. Két leány és egy flu hallgatta tárt szájjal.

— De igaz, hogy ezüst ötkoronásod is van? — ámuldozott az egyik leány, hirtelenszöke haja a homlokába nőtt és az arca szeplős volt.

— Igaz.

— Isten bizony! — firtatta a gyerekek, valóságos néger, fejbubuján felbörzolt hajjal és bottal a kezében.

— Isten bizony! — vágta rá Mariska és a bámulat nőtt.

Az a kisleány, aki olyan volt, mint egy,

gombóc és fekete haját két vastag farkoként a vállán hordta, elkezdett lármázni, hogy azonnal mutassa meg neki a gödröt és a pénzt, mert ő nem hiszi.

— Majd ha nem lesz senki a kertben, akkor megmutatom, — jelentette ki Mariska és erre elnémult minden kételkedés.

Alkonyatkor elindultak a kertbe. Elöl ment a kisleány, akit az izgalom és álmatlan éjszaka szürkévé tett, a szemét alakarikázta s terhesen a büntől arra kényszerítette, hogy titkát kibeszélje az embereknek és könnyítsen magán. Utána haladtak a pajtások és egyikük sem szólt egy szót se.

Egyenként leereszkedtek a gödörbe s körülguggolták a kincseket.

— Itt a savanyu, — mutogatta a nagy stanielit Mariska és büszkesége nőtt s elégtételül szolgált az álmatlan vergődésért.

— Itt a narancs...

— Nizzétek, narancsa is van, — ámuldoztak azok.

— Itt a csokoládé... ez mind az. Töltött.

— Adol-e belőle?

— Kuss. Hagyd békiben. Szerezz te is.

— Mennyije van neki, osztán nem ad.

— Ha nem fogod be a szád, — ripakodott rá nyugtalanul a kisleány, — nem mutatom meg a pénzt a fa alatt.

Erre kimásztak az oduból és a fához mentek. Mariska kissé megkaparta a tövét s egymásután forgatta ki a fényes pénzeket. Legutoljára a nagy ötkoronást.

Dermedt csend volt mindnyájukon.

— Na. Hát most láttátok mindent, a pénzt is. Itt az ötkoronás löbb is lesz. De most gyerünk innét.

Mikor odébb álltak, a fiu odacövekelte magát Mariska elé és halkán így szólt:

— Te, Maris, tudod a multkor, mikor játszottunk, hogy ki lesz a feleségem, te az enyim akartál lenni, én meg nem akar-

tam... Tudod, Maris, most má nem úgy van, ha akarsz, akkor te leszel az enyim, jó, akkor a Boris mehet a fenébe, jó, ha akarsz, akkor most megegyezünk, jó?

A lányok egyszerre kiabáltak:

— Hát, persze, most jó volna, mi? Most köllene, mi? De csak eregy innen, te hazug, mer te most se szeretöd a Marist.

— Na megáj te, csak huzzad máskor a hajamat, maj megmondom a tanító urnak, meg a tintát is, — fenyegetőzött az elhagyni akart Boris.

— Te meg, te hengegős, ha nem adol a pénzbül, meg a cukorbul, majd megmondom az apádnak...

— Hányan vagyunk? Az lesz a legjobb. Mindegyikünknek adj mindenbül. Egy hatost, meg öt cukrot, meg csokoládét, meg egy szelet narancsot. Jó?

A kisleánynak könnyek szöktek a szemébe. Érezte, hogy megfogták. Eszébe jutott az éktelen láрма, veszekedés az elveszett pénz miatt. Apja falhozvágott egy mély tányért, anyja nem evett vacsorát, szidták egymást és tolvajnak nevezték kölcsönösen. Mi lesz akkor, ha ezek megmondják? Most már bánta, hogy elárulta a titkát, amely csak addig volt nehéz, amíg titok volt.

— Nem adok! Senkinek sem adok! — kiáltotta elkeseredve és szembefordult pajtásaival, eltorzult az arca.

— Majd megmondjuk az apádnak, osztán majd elcsépel.

— Hát szóval nem leszel a feleségöm? — kérdezte fenyegető hangon a fiu.

Mariska látta, hogy nem mentheti meg másként sem magát, sem a vagyona maradványát, visszahívta a zsaroló társaságot és sirva kiosztott nekik fejenként egy hatost, meg öt savanyut, a csokoládét és narancsot nem követelték.

*

A tanító ur éppen a négyzetet magyarázta, amikor Mariska levelet kapott a pad alatt. A levélben ez volt: „*Ha máma délután nem adol Mindenkinek három Hatost, akkor föl lesző jelentve.*” Utána egy csomó görbe aláírás következett.

A kislánynak azóta, hogy az átkozott pénzt megtalálta, sem éjjele, sem napala nem volt. Nem evett és nem játszott. Szüntelen azon törte magát, hogy hogyan menthetné meg vagyona roncsait s a maga bőrét. A pajtások, akik előtt kiöntötte a lelkét, állandóan utána kullogtak és szipolyozták, fenyegették. Némelyik még az iskolában is néma pillantásokat vetett rá és ő nem tudta, mit magyaráz a tanító, vagy mit kérdez tőle. A fiu, Karesi, végre is kieroszakolta, hogy ő legyen a felesége, ekkor azonban Boris követelt tőle három hatost s ő megadta neki, csak hogy békében hagyja.

A nagy diófa alatt alig volt már néhány ötkrajcáros, meg rozsdás krajcár.

Kibuggyant a könnye és összegyűrte a levelet.

Tíz órakor nagy tanácskozás volt az udvar sarkában. A sarokban Mariska állt és körülötte a cimborák. Nagyon fennhéjázóan bántak vele.

— Mennyi pénzed van még? — kérdezte Karesi hanyagul.

— Nem tudom. Semmi. Hagyjatok békét.

— Azt tudod, hogy mint férjnek, nekem tenni kell a pénzemről?

— Nem is a tiéd! Az enyém!

— Na, Mariska, osszuk szét, ami még van, osztán vége, — ajánlotta Boris.

Mariska valószággal betegnek érezte magát. A gyomra háborgott és megmagyarázhatatlan szomorúság kinozta. Ott állt előtte Karesi, a férje és szeretete volna

megölni, úgy gyűlölte. Ott állt a hirtelen szőke pulykaképű lány, ott volt Boriska is, a kis gömbölyű fekete lány... Hogy gyűlölte őket. Képzletben késsel hasította ki a torkukat, kivájta a szemüket, megkötözte és forró vízzel öntözte őket... Minden kinzás, ami egy gyermek agyában megerem, megfordult a szemei előtt.

— Gyertek hát, legalább nem lesz többet semmi! — kiáltotta elszántan, egyszerre nagyon nyugodt és hideg lett s egyenesen, peckesen megindult a gyerekek élén a kert felé.

Összesen harmincöt krajcár volt még. Elosztották. Neki nem jutott semmi. Nagykegyesen Karesi ajánlott fel két krajcárt az övéből, de ő visszautasította, Nem sirt. Nem szólt. Összeszorította a száját és a torkában lüktettek a könnyek. De büszke volt, megvetette ezt a népséget és nem szólt semmit.

Egyszerre világosan látta, hogy mit kellett volna cselekedni: ha már lopott, vagy ha már megtalált valamit, nem lett volna szabad megmondani senkinek, hanem úgy tenni, ahogy az apja teszi: eldugni, aztán alkalmas pillanatban elővenni és magávonulva élvezni... Mint az apja, aki beül a korcsmába és részegre issza magát. Mint az anyja, aki a lopva eladott kukorica áráért orvosságokat vesz és azt issza, amikor egyedül van.

Undorodott ezektől, akik mindenét elhordták. S undorodott minden embertől.

Elindult egymagában ki a kertből és ment, ment egyenesen és némán az udvaron át, hogy megmondja: *ő találta meg a pénzt.*

Tudta, hogy megvetésének csak egy módon adhat kifejezést. Odamegy az apja elé, megmondja, hogy mit tett, aztán némán eltüri a verést, a szidást. Hadd lássák ezek, hogy kicsoda ő...

Az arckép

Irtá: Kodolányi János

Amikor az arcképet berámázva felakasztotta a szobájába, úgy érezte, hogy valami csodálatos idegen költözött be hozzá. Idegen, akit eddig is jól ismert s akivel eddig is együtt volt nem éppen hosszú élete folyamán, de akivel most találkozott először igazában.

Tagadhatatlan, hogy a kép kitűnő volt. Benne volt mindaz, ami egy arc titkaihoz tartozik s a művész nem kímélte magát, amikor papírra vetette. Csodálatos finom, lehelletszerű tónusok és megdöbbenő biztonság. A teremtő volt ez a fiatal művész, aki a sima papírra embert alkotott, minden rejtett szépségével és megoldhatatlan bünével. A szemben benne volt az eredeti bizalmatlansága, meghasonlottsága, a szájban egy csöpp gúny és kiábrándultság, alig észrevehető mosoly az élet haszontalanságán, a fej tartásában egy kis bűjás, a homlok szabásában az értelem és gőg, a haj leomlásában lágyág és dekadencia, csupa ellentétből összehangolt harmónia. S ő nem tudott betelni a látásával.

Azelőtt is szokása volt percekig bámulni a tükörbe és vizsgálni azt a fantómot, aki szembenéz vele. Elidőzött a titkok fürkészésében és megfejtésében. Kerülte az embereket és magányos életét ömaga társaságában töltötte el. De most, hogy a kép ott lógott a falon s akkor is látta, amikor az íróasztalánál ült, akkor is, ha az ágyban feküdt, akkor is, amikor a divánon olvasott és ha nem látta jól, hát letette a könyvet s odafordult a képhez, még ritkábban lehetett emberek között látni. Mántákus bizalmatlanságában azt képzelte, hogy önmagában bízhatik csak és mindenki más üldözi, hogy az uccán utánanézznek az emberek és lemosolyogják, a bolthán becsapják, a vasuton róla beszélnek... Menekült a szobájába és elüldögélt az arckép előtt s belemerült annak a csodálatába, szemlélte végtelen időközön keresztül s újra és újra analizálta a vonalak biztosságát,

a tónusok finom árnyalatait és a furesza arc titokzatosságát.

S már csak akkor volt nyugodt, ha a képe előtt ülhetett. Irtózatosszerű érzés volt az az idegenek között! Mintha késeket döftek volna a hátába, állandóan hasogatta a félelem és gyakran visszanézett, hogy ellesse az emberek arcán a gúnyt, a röhögést és gyűlöletet. — Az az ember bizonyosan azt nézi, hogy a kabátom könyöke egy kicsit fenyves, — mondta magának és kitarlóan figyelte azt az embert. — Az ott alighanem röhögi a járásomat, — gondolta a másíkról. — Az a nő kinevet, mert olyan félszeg és morgorva vagyok s mert nem merem megszólítani... Csak már otthon lennék s elnézegethetném azt a képet, amit istenáldotta barátom készített rólam. Abban mogvan minden...

Egy reggel, amint fölkölt és megállt a kép előtt, úgy érezte, hogy nem bírja már a rettenetes titkokat tovább. A titkokat, amelyek a kép szemciből és különös mosolyából vibráltak felé. Le's föl szaladgált a szobában, hogy a mellében csiklandozó idegességtől szabaduljon. — Mért élek és ki vagyok? — töprengett magában és a képre meredt. Az finom mosollyal követte mindenfelé és lenező gőgjét ráterítette, mint láthatatlan, fulasztó királyi palástot. — Ki az isten és mit akar volem? Mért választott ki a többi ember közül evvel az arccal és ezekkel a szemekkel?

Kereste a revolverét. — Lelővöm onnét a falról, — gondolta — mert kétségbeesésbe kerget. Lelővöm onnét.

S a revolver durranására előrobogó mentők ott találták a képpel szemben a divánon, mereven bámulta a rajzot és köröskörül összetört tárgyak és szétszórt ruhadarabok hevertek. Megkötözték s bevitték az örültek házába.

Most egy tükör előtt ül a cellában és bámulja önmagát.

Ab Est 1926. sept. 12. 206. n. 10.

1926. sept. 12.

103

Egy talpalatnyi töld

Olyan ez az egész itt körülöttem, mint valami furcsa vallás istentisztelete. Egy asztal fölé hajolva szorgalmasan körmöl az öreg irnok, deres feje áhitatosan hajlik a papír fölé, a toll percegését is hallani lehet. Pedig körül körül huszonöt-harminc ember tolong, asszonyok, csizmás és pantallós férfiak vegyesen és pusmog, mintha imádkozna. Kint esik az eső, egyhangú, szürke fonalakból sző hálót az ablak elé s eltakarja a túlsó uccasort. S mégis akkora a csend, mintha templomban lennénk.

Itt egy cipészmeister vitatkozik félhangon, a hangja rekedt és minduntalan köszörüli a torkát, arca színe hófehér és a fülei ijesztően átlátszóak. A kisbíróval tárgyal, benfentes a községházán, ismeri a titkokat, ő szokott dobolni az uccasarkon s mára is ő csődítette ide a házhelyigénylőket. Csizmás lábait szétveti, rézsutos nadrágzsebeibe süllyeszti a kezét s hosszú bajusza komolyan lelóg. Amott két-három asszony szaporán panaszkodja az élet ezer és mindig ugyanolyan gondját, nem is hallgatnak egymásra, csak szenvedéstől átlelkesegett arcukon vibrálnak az egyhangú érzelmek, mindegyik tudja, hogy mit mondhat a másik; mit is mondhatna? A napszám húszezer korona, — mondja az egyik. Kosztot is nehezen adnak, — mondja a másik. Egy kis krumplit főztem, az uram a vasútnál dolgozik, — mondja a harmadik s a többiek is belezagynak s csak a maguk szavát értik s a maguk hangját hallják.

Egy libakereskedő, aki üzletét a hátán szokta hordani, dűnyögő hangon kesereg: — Azt mondják, hogy adjak be új kérvényt, megint újat, meg aztán kereskedőnek nem jár házhely, pedig én csak nem vagyok kereskedő, pipaasztergályos vagyok, az az én mesterségem, csak azért kereskedek tojással, meg libával, mert az iparomból nem tudok megélni. Most megint új kérvény...

— Lám, a pénzügyigazgató kapott házhelyet, pedig annak már háza is van, a falu legszébb helyén, most mégis kapott, — mondja keserűen egy vasutassapkás ember s ősz bajsza mellett kétoldalt kiabrándult mosoly játszik.

— Az. Kétszáz négyszöglet kapott, maga választotta ki magának, mink bele se szólhatunk. Hát jár neki? Mink meg csak százat kapunk?!

Ülök a nagy szoba sarkában egy asztalon, lelógatom a lábamat és nézem ezt a kavargó, egymás baját a maga bajával elhallgattató tömeget. Látok arccokat, melyekről leordít a tüdőbaj, kezeket, amelyek durvák és vastagok, mint a lapát, csizmákat, melyek vörösek és sárosak térdig, kendők és subák szaga kevereg a levegőben.

— Mennyit fogunk fizetni a telekért?
— Azt mondják, tizenötmillióba is belekerül. A püspökség nem akarja alább adni.
— Hát még a felépítés? Miből?
— Eh, ez is csak olyan dolog, mint minden más... — mondja egy napszámos, hadarint a kezével és csúful káromkodik.

De nyílik a titokzatos ajtó, a belső szoba ajtaja, ahonnét eddig csak egyhangú duruzsolást lehetett hallani. Kiperdül rajta az ügyvéd úr, kerek, vidám, vállas ember, az arca borotvált, sportruha van rajta, vadászharisnya, gumiköponyeg. Egyszerre odatódul hozzá a tömeg, oda a kinyíló ajtóhoz, mint a méhek a kaputár nyílásához és zúgnak, rajzanak körülötte:

— Doktor úr, mi az eredmény?
— Doktor úr kérem, az én ügyemben történt valami?

— Mondja, doktor úr, miért nem eresztenek be bennünket? Hát nem nyilvános?

— Doktor úr, az isten áldja meg, csak egy szót, az én ügyemben a multkor...

A doktor úr mosolyog, kedélyesen elhárítja magától a hozzáhajló fejeket, kérem, kérem, türelem, — mondja, odamegy az irnok asztalához, felvesz egy hosszú ívet s ujjával végigböngészi.

— Hát ez még most se fizette be a harmincezer koronát? — kérdi szigorú jószággal.

Az irnok szolgálatkészen felvilágosítja, hogy mindenki befizette már a díját, itt van a tárcájában, majd lesz szerencsője beszámolni. S az ügyvéd már megint mosolyog, kilibben az ajtón, majd megint visszajön, látszik rajta, hogy borzasztó fontos és komplikált tárgyalásai vannak, a püspökség nem akar belemenni. Zsebéből kilátszik a földreformtörvény zöldkötésű példánya.

Megint elcsitul a rajzás, az emberek odaállnak az ablakhoz s nézik az esőt. Vannak, akik pipára gyujtanak s belebámulnak a füstbe. Csak az asszonyok hadarnak tovább azzal a lelkenedző, fontoskodó hanghordozással, amellyel nők szoktak beszélni tojásról, betegségről és napszámról. Az irnok leteszi a tollat s barátságosan rámnéz:

— Az egész dolgot én mozgattam, kérem. Ha én nem járok utána, még máma se lenne semmi. S most mégis ki akartak túrni.

— Ön mennyit kapott?

— Százhuszat. Még ez az egy... De mennyiért? Ki tudja? A református pap, aki odabent van a tárgyaláson közöttük, kétszázat kapott. Hát nincs a papnak természetben lakása? Meg a tanítónak? Nem irigylem tőlük, de miért választottak ki nekik a legszebb helyeket, meg aztán azét a pénzügyi emberét is,

Pesti Napló 1926. okt. 9. 229. n. 4.

akinek háza van? Mink nem válaszhattunk. Előre lefoglalták nekik.

— Önnek mennyi a fizetése?

Nevet. Legyint. Előveszi olcsó dohánytartóját és barna »középfinomtat« csavar a papírba. Rágyujt.

— Tízennyolc éve vagyok már az állásomban. *A fizetésem egymilliókétszáz ezer havonként...*

— Hallatlan! Nem lehet felemeltetni!

— Házzen ez is már az emelés óta van! — s olyan jóízűen nevet, mintha borsos anekdotát mondott volna el.

Megint nyílik az ajtó s most kivonul rajta az egész tanácskozó gyülekezet. S mindenki elnémul. Az emberek úgy néznek fel az elősegreglő urakra, mint körmeneten a papokra az áhitatos hívők. S a kivonulók arca egytől-egyetig nyugodt, magasztos, kissé fáradtnak látszanak, de lehet, hogy ez már természetes vonás rajtuk. Ott jön legelől a bíró, elegáns, magashomlokú, elég fiatal úr; a püspök jószágigazgatója, természetes tagjai vadászruhába vannak bujtatva, olyan, mint egy falusi földesúr Vas Gereben regényeiből, a köpönyegének galérja van, botját talán az erdőben metszették, kalapján zergeszakáll. Az erdész kockás angol sportruhában, az ügyvéd, akit az előbb már láttunk, a kálomista pap szélesen, fekete ferencjósokában, a sokszor emlegetett pénzügyi ember elnyűtt ruhában, kitérdelt nadrágja lötyög, nagy hasa van és a hasa fölött ráncos toka, kis kopasz fej. Szemei mintha bőrcsokóban pislognának.

Legvégül a jegyző. Iratokat visz a hóna

alatt és mentében rángatja az esőkabátja ujját. Egyszerre mindenki odagyül. Még azok is, akik a legteljesebb pesszimizmussal bámulták eddig a fejleményeket. Mindenki felgyül a szeme, kiéletesedik az arca, a kezek idegesen mozognak és az asszonyok igazgatják a kendőjüket.

De az urak utat nyitnak maguknak, az ügyvéd megnyugtató kézlegyintéseket lebbent a fejek fölött s egymásután kisetnek a terem-ből. Az ablakhoz tódulunk: ott állnak a püspöki fogatok s a lovak farán sötéten csurog az esővíz, tollaskalapú kocsisok egykedvűen köpködnek a sárba...

Kocsirobogás. A fogatok eldübörögnek az ablak alatt.

— Most mi lesz? Várjunk! Mikor jönnek vissza? Hová mentek? — kiabálnak összevisz-sza az emberek s odataszigálják egymást az őszhajú irnok asztalához.

— Mit tudom én, kérem? Várjanak. Visz-szajönnek. Talán ebédelni mentek!

Némelyek dühösen hazamennek, mások le-tűnnek az ablakpárkányra és dohányoznak. Az eső egyhangúan esik, szomorú félhomály borul a nagy szobára, melyben kéken úszik a maró füst és a tanácskozási szoba ajtaján betódulva összekeveredik az enyhébb cigaretták levegő-jével. Egy nyugalmazott hajókormányos vi-harvert arcát áhitatosan bedugja a belső szo-bába, hosszan nézi az elhagyott asztalt.

Kint a falióra egyhangúan jártatja villózó sétálóját s a mutatók mozdulatlanul mutatják a megmerevedett időt.

Kodolányi János

Don Quijote és az óriások

Amikor Don Quijote belepert a parlament kápolnája, azonnal szorosabbra fűzte kápáján a pájszot és dárdóját előreszegezve, így szólt fegyverhordozójához:

— Ime, Sancho barátom, ez az az elbűvölt vár, amelyben az óriások, az én ellenségeim lakoznak. Most fogom végrehajtani a legnagyobb kalandot, amelyet valaha kóbor lovag végrehajtott.

— Nem óriások azok, akiket nagyságod itt lát, hanem gyarló emberek, — felelte Sancho. — S bizony poroszlokért kiáltanak, ha nagyságod kellemetlenkedik nekik.

— Te csak vigyázz lovamra, Rocinante-ra, — ripakodott rá a Búsképű lovag, — és ne ártsd magad az én dolgomba. Mert az én kötelességem az, hogy megtisztítsam é várat az óriásoktól, akik hatalmukban tartják.

Sancho Panzának kétszer sem kellett mondani s máris eltávozott a ló és saját számára őrizésére. Don Quijote pedig nagy bátorsággal így kiáltott a piros szőnyegek tereferelő és dohányzó óriásokra:

— Annak a lovagrendnek a nevében, amelyhez tartozom, felszólítalak benneteket óriások, hogy adjátok meg magatokat és hagyjátok el a várat, mert különben karom erejét és haragomat feszítem ellenetek!

— Lärmáznj mi is tudunk, — mondta egy óriás, aki a többinek nyilván vezére volt, — de lássuk, mire megy a rabulisztikában! Adj ki, ha lovag vagy és mérkőzél velünk, de ne doronggal, hanem szóval.

— Művelt lovag létemre így is legyőzlek benneteket, — hencgett a Búsképű, mert a lovagregényeket ismervén, azt hitte, hogy műveltsége ezekéhez fogható.

— Ime, én legtimista vagyok, — állt ki az egyik hosszú, keselyformájú óriás. — Legutóbb megalakult a magyar férfiak szentkorona szövetsége. Ebbe mindenkit felvesszünk, párt- és valláskülönbség nélkül, aki keresztény és legtimista. Te hű vagy királyodhoz, tehát...

— Hogyan? Párt- és valláskülönbség nélkül? De csak keresztény lehet és legtimista? — csodálkozott Don Quijote. — Elolvastam a világ összes lovagregényeit, sőt meg is bolondultam tőlük, de ezt nem értem.

— Akkor vesztetél, — mondta az óriás.

Most előállt a másik.

— Ottó király lemondott az osztrák trónról és nemzeti királyságot akar, — mondta harcányan, kiüllesztett mellél. — Minthogy királyodhoz hű lovag vagy...

— De uram, — kiáltott fel a Búsképű — nagyságod elfelejti, hogy Ottó csak tizenhárom éves, tovább nincs is királlyá koronázva, nemkülönb, hogy az osztrák trónról lemondani nincs hatalmában, nem lévén osztrák trón, de ő le se mondhat, mert politikáját a Habsburg-család irányítja és nem ő személy szerint! Ezt nem értem.

— Nem érted? Akkor vesztetél! De vakmerőn s hivatalosan előállt a harmadik.

— Nemes lovag! Mint tudod, a főispánok összeiratják név szerint, hogy ki milyen újságot olvas a birodalomban. Ez statisztikai szempontból történik...

— Hogyan! — végott közbe merészen Don Quijote — mit akar a statisztika a nevekkel?

— Ezt te nem érted lovag, — jött a negyedik óriás — úgyszintén arra sém tudsz felelni, hogy miként lehet hazaszeretéből pénz hamisítani.

— De uraim! — ordított dühöden a Búsképű — ti magatok mondtátok, hogy ostobaságból vagy hazszonlesésből hanisítottak! Ezt nem értem!

— Beismered tehát vereségedet, — jelentette ki dörgő hangon egy óriás, aki olyan alacsony volt, hogy Don Quijote térdéig sem ért fel. — Porozlók! Fogjátok meg ezt az örület!

S a mindenfelől előrohanó porozlók megragadták és kihurcolták a lovagot, bárhogy ellenkezett is.

Sancho Panza már szorongva várta.

— Nos, elnyerte-e nagyságod azt a királyságot, amelyben nekem is juttat majd valami kis hivatal, szegény parasztnak?

— Sancho barátom, — legyintett Don Quijote búsan — ezek az óriások még a szélmalomnál is rosszabbak, mert a szélmalom egy irányban forog, ezek pedig egy időben ötféle is. Menjünk innét más kalandokra, mert őket le nem győzhetem az én egyszerű örületemmel. Kodolányi János

Magyarország 1926. okt. 28. 245. sz. 10

1926. okt. 28.

Miből születnek a nagy dolgok?

Nagy élvezetem telik abban, hogy az életben elterpeszkedő mammut-bajok csiráit mintegy azon a termőtalajon fürkészem, amelyből kinövekednek és mint milliárdos szédelgések, hatalmas arányú pénzmanőverek, góliát-csalások jelennek meg a hírlapok riportjaiban. Mert ne gondolja senki, hogy ezek az ichtiosaurusz-bűnök csak úgy egyszerűen maguktól lesznek, máról-holnapra. Televényre, trággyára, alkalmas atmoszférára van szükségük, amelyben fejlődhetnek, csirákra, amelyekből a polgári társadalom szürke és békés rétegében kibontakozhatnak s kiélhetik a bennük felhalmozott potenciákat.

Ezért heteken át bogarásztam a kisdéd szabálytalanságokra, amelyek már olyan picikékké, hogy alig lehet meglátni őket, de ha jobban megnézzük, bennük található a nagyok minden kedvessége, eredetisége és jellemző vonása.

Olvások apróhirdetéseket arról, hogy bútorkészpénzárban részletre ilyen és ilyen összegben kaphatók. Gyerünk tehát a bútorkereskedésbe.

A főnök fogad. Mit parancsolok. Bútort, — mondok — olvastam az ön hirdetésait s látni szeretném, hogy s mint áll a dolog. Nagyon örül, — mondja — milyent parancsol. Ilyen és ilyen árban, — mondok én, a hirdetésben jelzett összeget. A főnök úr idegessé válik.

— Olyannal nem szolgálhatok.

— Uram, az lehetetlen, — mondok vidáman s figyelem az arcát. — Az lehetetlen, mert ön hirdette s nem tételezem fel, hogy olyasmit hirdet, amit nem tart raktáron.

Mintha csipné valami, izeg-mozog s boszús lesz az arca.

— Hogy mit hirdetünk, az a mi dolgunk, — mondja fagyosan, pedig én igen barátságos és vidám vagyok, szeretettel nézek rá. — Olyan árban nem szolgálhatunk. Tessék elkép-

zelni az anyagot, a munkát, a rezseit, az üflet-helyiség bérét, a különféle adókat, a szállítást, aztán nekem is kell valamiből élnem.

— Mióta vannak ezek a költségei, uram?

— Mióta? — mered rám értetlenül. — Ez-tendők óta. Mindig.

— Akkor hát miért hirdeti, hogy annyiért és annyiért lehet ön nál bútort kapni?

A levegőbe bámul, legyint, szeretné, ha másról beszélhünk.

— Ha az ön hirdetését elolvassa ezer ember s azok közül száz jön ide hiába, mi az ön véleménye erről?

— Kérem, szolgálhatok valamivel?

— Hagyjuk ezt. Ön ellen kártérítési keresetet fogok indítani, — mondok mosolyogva — mert ön olyasmit tett közhírré, ami a valóság-nak nem felel meg s ezzel elrabolta az időmet, pénzembe került az, hogy önhöz jöttem s nem máshoz mentem... Tehát kártérítést követelek.

Hébeg, kezelt dörzsöli, arca vörös és az ajka rángatózik.

Otthagynom.

Megállók egy uccal gyümölcsáros előtt. Szőlők, körték aranydomjal nevetnek rám, kék szilvatómegek és piros almák. A kofa szélesen és bálványszerűen ül a hegyek mögött, mint a dalai láma. Ajkán sötét bajuszka.

— Legyen szíves, mérjen félkiló szőlőt, — mondok.

Kényelmesen nyúl a stancell meg a szőlő után, megtömi a papírt, aztán ráhelyezi a mérlegre, amelyen már előzőleg ott van egy kilogramos súly. Csak amikor a szőlő már a mérlegen van, akkor veszi le a kilóst és tesz helyébe félkilót.

— Legyen szíves, vegye csak le a szőlőt egy kicsit, — mondok.

Csodálkozva leveszi.

— Most kérem, vegye csak le a félkilót is. Rámmered. Elvörösödik. A szeme szikrát hány. Úgy tesz, mintha nem értene s mintha mégis meg akarna öklelni.

— Miért? Nem érek rá. Tessék odábbmenni, én nem játszhatom!

— Asszonyom, — válaszolom szelíden — arra vagyok kíváncsi, hogy a mérleg szabadon játszik-e? Mert következetesen azt látom, hogy súly nélkül soha nincs a serpenyő.

A többiről felesleges beszélnem. Rettentes lármát csap, esküdzik, hogy senkinek semmi köze a mérlegéhez, hogy vagy fizessék, vagy hagyjam őt a pokolba, elannyira, hogy lassan tömeg gyűl körülöttünk és én sietve távozom...

Pest, Napló 1926.

okt. 28. 245. n. M.

A villamoson hegyesszájú idősebb nő fil mellettem, kissé mogorva az arca és hóna alatt valami bárgyú hetilapot szorongat. A kalauz tízezer koronásból ad neki vissza s átnyujt ezer koronányi százkoronást is. A nő rábámul, nem veszi el a pénzt.

— Tessék, — mondja nyomatékosan a kalauz.

— Nekem ne adjon százkoronásokat, mert nem fogadom el.

— Nem tetszik elfogadni?

— Adjon ezerkoronást. Nekem az ilyen pénz nem kell. — tör ki a nő s arcán idegesen táncolnak a ráncok. szája még hegyesebb lesz. Csodálatos, ezek az emberek milyen ingerlékenyek, hogy felfornak s mennyi gyűlölet kap lángra bennük! Vajdon miért dühös erre a kopott, fáradt kalauzra?

— Hát én mit csináljak vele? — kérdi a kalauz. — Megegyem?

— Nem bánom, egye meg! De nekem nem kell.

A helyzet kritikus, ott áll az ember, kezében a pénz s ott mered rá a hegyesszájú nő s nem akarja elfogadni. Ekkor már mindenki figyel. S most a legszelídebb arccal, szeretettel és jámborsággal odaszólok a nőnek:

— Legyen szíves, fogadja el azt a pénzt.

Egyszerre rámönti érthetetlen dühét:

— Mi köze hozzá? Mit avatkozik bele? Mit törődik maga vele?

— Bocsanat, úgy látom, hogy ön huzamos ideig nem forgott az életben, talán beteg volt, nem tudja, hogy a pénzre mi van nyomtatva s hogy azt önnek kötelessége elfogadni. S ehhez nekem is közöm van, meg itt valamennyiünknek, mert az közérdekű dolog, hogy a törvényes pénzt elfogadják-e az emberek, vagy nem.

Felülről nézem ezt a haragvó, csapdába került kis némbert, mosolyok rajta s az utasok nevetnek, szemükből szinte tapsoló kezeket látok felém nyúlni, megérik a dologban a humort. De annál jobban rángatózik a szomszéd, kapkodja a fejét, mintha legyen bántanak, reszket (nem tudom, miért), vörös és a szeme vasvilla-erdő.

— Magának ahhoz semmi köze! Maga hagyjon engem békében! Dísznőség! Moleasztálja az embert!

— Pardon, ön moleasztált engem, mint a társadalom taxiát, mert nem fogadta el a pénzt. Ilyenformán ha én egy kalapot veszek, a kereskedőnek joga lesz azt a pénzt visszautasítani, ami nem tetszik neki. Emlékszem ilyen időkre, de az már elmúlt. Ön nem hallott róla?

Kirobban a villamosban a nevetés. Szomszédom elveszi a pénzt, tovább dühög magában, köröskörül szórja a szákrákat s hangosan szikkosodik.

— Most pedig — fejezem be legkedvesebb mosolyommal — tessék megköszönni, hogy

ennek az országnak a törvényeiről és szokásairól felvilágosítottam önt, mert első pillanatra láttam, hogy nem ebben az országban él állandóan.

Most már szabadon, fantartás nélkül hullámszik végig a nevetés az utasokon, a nő rákövösen feláll és a legközelebbi megállónál elhagyja a kocsit.

Tudom, ha módjában lenne, képes volna hóhér kezére juttatni — ezer korona miatt.

Balzacra lenne szükség, hogy mindazt az apró bogarat összeszedje és méltóan tűre szurkálja, ami az egyszerű emberekben rácsúsz. Ami bántja, bosszantja őket s ami olyan jellemző rájuk. Engem jobban érdekelnék ezek a kicsiségek, mint a mammut-hazugások és göliát-csalások. Ezek egyénibek és kedvesebbek.

Kodolányi János

Két félholtra vert ló az ucca közepén és két örült a villamoson...

Este a város belsejéből a perifériák felé induló villamosokon szorongának későn hazatérő munkások, kopott boltilányok, akik üzletzárás után még meziba vagy falánkára ruccantak, a bődés kofák felpréselik terjedelmes természetüket és terjedelmükhöz hasonló kosaraikat a Perrónokra, s a zsúfolt kocsi elindulnak mindinkább sötétedő uccákon át, egyre gyorsuló rohanással és egyre álmosabb csilingeléssel.

Valahonnét, mögöttünk, nehéz dübörgéssel közeleg egy stráfkocsi. Bár a villamos egyre nyeli a homályba vesző távolságokat, a kocsi közeledik. Már láthatóvá válik nagy fekete oldala, a lovak sárgarézveretű szerszámai már ott csörömpölnek a villamoson egy vonalban, két óriási, busa, szomorú lófej limbál egymás mellett, a robotosok egyhangú hutaságával és gépiességével rázzák lefőgő üstöküket s nagy patáik szikrázva csapódnak a kövezetre. Jobban kihajolok a kocsiból: két ember ül a lovak mögött, nagy karimájú kalapjuk a szemükbe van húzva, úgyhogy arcukat nem is lehet látni, a jobboldali hajt s most felegyenesedik az ülésen, magasra emeli az ostort s végigvág a lovakon.

— Gyű! Gyű! — ordít az ember s megrángatja a gyeplőt. Látom, amint a zablá belehasít a két lecsúngó, gumimiszerü szájba. Kis fülük hátrakonyul. Kettegve várják az újabb csapásokat s mert a villamos egy percere megáll, a teherkocsi siketítő dübörgéssel, fáradt ide-oda hányva előrerobog.

Világos, hogy a két embernek egy ambíciója van: elkerülni a villamost. De a lovak egész nap, reggel négytől

este nyolcig dolgoztak s a gép mégis csak frissebb náluk. Az ember hátra-néz s látja a villamost. Elordítja magát s újra felgerjed benne a düh: kilenc óra s ő még nincs otthon. — Gyű! Gyű! — az ostor kegyetlenül végigvág az állatokon, szíjja rácsavarodik a lábezárakra és az istrángra. Fel-egyenesedik az ember s úgy üti a lovakat álltából, ahogy kíméletlen orvosi kéntel telik. S az elcsigázott lovak fejét megint látom magam előtt, lehulló üstöküket, kidülledő szemüket, táguló, ziháló orlyukaikat és a zablától elkinzott szájukat. Kiáltani szeretnék s bátoritást várok szomszédaimtól. De az a lány, aki szemben áll velem, fáradtan nézi cipője orrát, a kofa zsákjaival vesződik s egy hivatalnok-forma ember arcán aktaszámokat látok.

Bemenekülök a kocsi belsejébe, ahol az álmosan égő lámpák alatt két sor elcsigázott ember bóbiskol s a kalauz az ajtónak támaszkodva aprópénzelt tendezi. Egyedül vagyok és nem látja senki a villamos mellett kétségbeesetten ügöző állatokat s a dübörgő súlyos kocsit, a meg-megvillanó ostort.

Mellettem egy fáradtarcú nő beszélget két férfival. Az egyik férfinak allig van állja, szája körül mogoly dörmedez, a másik fiatalember összevont szemöldökkel bámul a padlóra s olyan sür-részve nézi, mint egy detektív. Arcuk sárga és elnyitva.

— Te nem is tudod, miért van itt kért? — kérdezi az állatlan a nőt s nagy száján az öles vigyor terül szét.

— Neia. Ehez nem ártok. — feláll a nő gyengéd mosollyal.

— Hát én megmondom, barátom. — eljátja amaz diadalla s a kocsi fordulása miatt nem a székbe, hanem a dühbe szök. Barátom, mert ide egy negyven méteres paloldi építenek. Egy leltő.

Ar Est 1926. okt. 29. 246. n. 6.

karcolót. Ez lesz az első magyar felhőkarcoló.

Nem akarok hinni a tülelmnek. Fűrészem a beszélő arcát. Nyugodtan és bárgyuu mosolyog, van a mosolyában valami gyermekien ártatlan és mégis ijesztő. Lehetséges lenne? Ide, a külvárosba, istentől elhagyott helyre építetnének negyven emeletes házat! Ki és miféle pénzre? Egy pillanat alatt látom, hogy a férfi táved. Már mondja is neki a szomorú mosolyú nő:

— Igazán? Nem is tudtam.

— Te állsz, — szól rá szigorúan a padlót bámuló férfi, de szemét nem emeli fel, csak úgy maga elé rebeg, mintha önmódnak. — *Itt fogják bevezetni a Dunába az új alföldi csatornát.*

Már jobban hallgatjuk őket, de úgy látszik, csak én hökkenek meg, útitársaim lehetségesnek tartják ezeket a dolgokat... s a szelídmosolyú nő bölöget:

— Igazán? Nem is tudtam.

Az állatlan férfi maga elé röhög és pajkossu megveregeti a nő térdét:

— Mit tudtok ti Semmit. Nem vagyok tájékozva semmiről. Templom lesz itt, bardiom, olyan, amilyenek Amerikában vannak.

— Csatorna, — szól dühösen a másik. Kérülnezek. Csend. Az utasok bölöngatnak, egy úr újságot olvas, egy nő regényt. Valami nyugalmazott katonatiszt özvanya mellére elterít fejjel alazik. Feketében van, a kalapján pók-

hálósz. Egy vasmunkás szocialista újságban szerzeteli ügyeket böngész, szigorú és zárkózott. A kutaz százasokat rakogat egymásra és gépies mozdulattal nyúl a csengő szíjja után. Kínézek az ablakon: kint a sötétben, velem egyvonalban üget a két kócos, elkinzött ábrázatú lófej, lecsüngő ajkakkal és kidülledő szemekkel. A kocsis ordítása behallatszik s látom az ostor megvillanó sávját is. Mellettem a rövidállú férfi a felhőkarcolókról magyaráz, néha üresen és hidegen röhög, a szelídarú nő megnyugtatta mosolyog.

S a cinikus férfi szigorúan nézi a padlót s arcán idegesen rángannak az izmok.

Mikor a nővel összenézünk, arca egyszerre olkomolyodik, szép szemében kétségbeesés csillan s tudjuk mind a keten, hogy értjük egymást, hogy nem kell panaszkodni, sajnálom őt s tudom, hogy a két férfi drága neki, talán az ura az egyik s a másik a bátyja, vagy testvére mind a kettő.

Mi lenne, ha egy nap mindenkit megvizsgálna az idagorvos az uccán, a villamoson és a fuvaros kocsi útszén? Ha most beállítana ide két rendőr s a szemüveges orvos megfogná a kezünket, s szemünkbe nézne és kérdéseket látnánk hozzáuk az életünkről és gondolatainkról?

S a villamos rohan elhagyatott uccákon, telkeken és mellettünk hol elmaradva, hol mellénk érve üget a két fáradt kócos, agyonhajszolt ló a dűbörgő kocsiával s az ordító kocsiassal a bakon. Kodályosi János

1926. okt. 31.

Két sors — a kis uccán

Az ucca olyan volt, mint egy finom pasztell: mély, kék tónusokba sötét feketék súlyosodtak, s az egészét átszítálta a sarki lámpák szelid és félnék sárgája. A hatalmas teherauto beledübörgött az álmos csendbe s a kis házakból emberek szivárogtak elő a szenzációra: vajjon miféle gép és mit akarhat ezen a tájton?

Fekete ember sziluettje tűnik fel néha előttünk: karjaival hadonász, élénken magyaráz valamit, ordít torkaszakadtából, de a motor dübörgésétől, vonításától, reszegésétől egy hangját sem értjük. Emberek hadonásznak. Csak óvatosan, — mondom a sofőrnek és cigarettát dugok szorosán összezárt ajkai közé, — most a lámpa is pislog egy kicsit a reflektorban, a fene egye meg a generátort, valami baj lehet... Nem baj, — legyint a sofőr, öreg fiú, talpig fekete, olajos ruhában, keze keményen fogja a kormánykereket és dühében az állkapcsát recsegteti. — Nem baj az, kérem, az a generátor, csak az a marha ne ordítara ott előttem, esküszöm, jobban elmennek magam ebben a sárban! Messze van innét még a ház!

— Ott, ahol az a lámpa csillog, — mutatok előre vagy ötven lépésnyire. — Két perc múlva ott leszünk.

Nem szól semmit, csak a fejét csóválja, maga elé nyúl a sötétben emelőkarokat fog meg, lenyom, visszatol, felegyenesedik, előremegy, a gép dübörög, néha dex értem, mintha fel akarna kapaszkodni, aztán vonító nyögéssel megtorpan, a hátsó kerekek fúrognak a sárban, de nem haladunk egy lépést sem.

— Hátra, hátra, az istenit magának, nem hallja!

— Jobbra, jobbra!
A sofőr megint előrehajlik, kárpunkdások szakadnak ki összezor-

rult szájából, a motor vinnyog, recseg, puffan, megcsökönysődött ez a gebe, vagy mi, egy hét alatt se jutunk el az alig ötven lépésnyi távolságra!

— Ne ordítson ott maga, hé, ki vagyok én, hogy úgy ordít, mi?

— Ha azt mondom, hogy jobbra, akkor jobbra, érti?

Még utóbb egymásnak megy ez a két ember itt, gondolom magamban, behuzódom a kormos és olajos sarokba, nehogy még én is ingereljem valamelyiküket a pusztá jelenlétemmel.

— Nyugalom, uram, ebben a feneketlen sárban nem lehet mindenki okos. Miért olyan dühöseik egymásra?

— Nem lehet ott nyugodt az ember, ahol ő van. A szállítónak a sógora, hát most már azt hiszi, hogy ő az atyáúristen. Úgy ordít velem itt az egész falu népe előtt, mintha az unokája lennék. Pedig né melőször ülök autón, nem ilyen rozoga tragacson, mint ez, mert ha erre istenigazában rákapcsolnék, szanaszét repedne... Uram, amit nekem ettől túrni kell, az egy szentnek is sok lenne. Ni, a marha, hogy hadonászik, hogy eszi a fene, mintha magam is nem tudnám úgy, mint ő! Dögölj meg, barom! Csak ordíts!

— Mért nem hallgat maga énrám, mi, miket dörmög ott maga, mi? Úgy lerúgom onnét, hogy a lába se éri a földet!

— Ordíts marha... Na, most megpróbálok egy kicsit vissza, akkor talán fognak a kerekek...

A reflektorokban sístereg a karbid, a fekete út két oldalán ember-szerű árnyak mozognak, a gép óvatosan hátrafarol s aztán megint nekirugaszkodik. Megállunk egy helyben, s a sógor megint hozsánk rohan, káromkodik és sapkáját a géphez csapdossa.

— Mért nem állítja le a motort,

Megjelenés 1926. okt. 31. 248. n. 22.

ha én azt mondom, mi? Ki maga, hogy ne mörög azzal, amit én parancsolok? Leszállítom a gépről s magam megyek!

— Le is szállok! Nem hagyom magamat csúfá tenni az egész falu előtt! Le is szállok! Egye meg a béremet maga, meg a rozoga tragasát is!

Felugrik a kormány mellől s le akar szállni a gépről. Megfogom a karját és csillapítani próbálok:

— Hagyja, ne haragudjék, menjünk tovább...

Visszaül, lábával megnyomja a gázosítót, s a gép megint ugrik egy lépést.

— Ne csodálkozzon rajtam. — mondja szomorúan és megalázva

— Ő a gazdám sógora, s minden nap ötvenszer belémtörli a bakanását. Nem olyan könnyű dolog ilyen pocsek faluban, ekkora sárban vezetni a gépet, még hozzá ilyen ócskavasat, mint ez itt. Felélős vagyok érte. Fél éve vagyok a vállalatnál, de ha a családomat nem nézném, már régen elmentem volna felmondás nélkül.

— Mi az oka anak, hogy így bánik magával?

Miközben jobbkeze a fékek között válogat és lábával különböző pedálokat nyomkod, féloldalt rá néz fekete olajos képével, melyből a szemek különösen csillognak, s keserű hangon felel:

— Egy oka van annak csak, uram, az, hogy ő a gazdám sógora. Ez úgy volt, hogy a vállalkozásban ő is részt akart venni, de elvesztette a pénzét, tőkrement. S így beállt a sógorához munkásnak, bérért. Most úgy kell neki dolgozni, mint nekem vagy másnak, de azért úrnak is szeretné magát érezni. No már megint! Vigyen el az ördög, dögölj meg! Csak hadonassz! Te ennekem nem parancsolsz, kiabálhatsz a berekedésig!

A szavakat is alig lehet hallani, fűlsiketítően dörög a motor és most egy nekisírúgáskodással, mint az esernyővel ingerelt ku-

tya, nekiszökik az útnak, mely a fekete fák között halványan dereng, s itt-ott víztükrök csillognak rajta. Az előttünk hadonászó fekete alak ijedten ugrik félre a gép elől, mely rá akarja vetni magát.

— Csak ugrálj. — röhög a sofőr magában — addig ugrálsz, amíg egyszer fellöklek! Gebednél meg! Csak ordíts!

Rákapcsol és vad zúgással rohannunk vagy tíz lépést, a lámpát sikerült megközelítenünk valamennyire, ami kerék háromnegyed órai munka után szép eredménynek látszik. Az ember szorong a rőzködő gépen s kezelt öklöbe facsarva nógatja a makacs motort. S egyszerre a reflektor mellett felbukkan egy arc, körülötte sötétség, mögötte sötétség, csak a sarki lámpa hinti szelíd, sárga pasztellszíneit. Az arc félelmetesen sárga, mint a halott kínaié, s szemel villognak.

— Miket gajdol itt maga? Megtanítom ám magát tisztességgel Lepofozom onnét!

— Maga? Vigyázzon, mert rámelegyek a géppel! Az lesz a vége...

Nem kiabál egyik sem, csak úgy sziszegik és suttogják a szavakat, de az egyik ember ökle keményen rátapad a reflektorra, mint egy kalapács feje, a másiké meg vadul szorongatja a kormánykeréket. Egy pillanatig azt hiszem, tragédia lesz, amelyről újságíró-kollégám hírt ír helyettem, tragédia, amely véletlen balesetnek látszik a sötét falu szélén... Megfogom a sofőr kezét, s ő erre vállat von, köp, jobbával a fékek között keresgél és a gép most már utolsó és rettenetes rugaszkodással eléri a sarki lámpát. A sógor pedig előreszalad, s hadonász a karjával tovább.

— Így kell megalázkodni az embernek. — dűnyögi a sofőr — amíg tud... Amíg bírja... Mert családja van. De ha családom nem lenne...

S mereven az istentelen sárra szegezi a szemét.

Kodolányi János.

1926. nov.

Az Ormánság naturalistája.

Kodolányi János: *Szép Zsuzska*. Regény. 8r 112 l. — *Börtön*. Regény. 8r 127 l. — Mindegyik: Budapest, Athenæum, é. n. (1924, 1925).

Abba a különös kis országrészbe visz bennünket Kodolányi János, amelyre Baksay Sándor így emlékezett vissza: «Szép ligetes Ormánság, patakos mezők, bársonyos hegyek, sugárzó ormok ott a Dráva mentén». Az idillnek boldog, mindent megszépítő derűje ragyog Baksaynál e fehérben járó, tisztességtudó, tanulékony, mézes beszédű s mindenekelőtt énekes kedvű nép fölött. Fekete szemű, piros arcú patyolatos leányok lépdelnek előttünk «görög szobrokról másolt» viseletben s velük zsoltáros ajkú asszonyok és önérzetes, tiszta tekintetű férfiak.

Ez a világ ugyancsak elsötétül Kodolányi Jánosnál. Már Baksay panaszkodott a színekben «szegényítő fényűzés» térfoglalása miatt, azóta meg éppen nagyon megváltozott minden ott is. A leányok divatlap után, selyembe öltöznek, boások, sárgacipősek. Az asszonyok

Budapesti Hivatal 1926. nov.,

591. n. 204. kötet. 316-320.

[Kéky Lajos]

ruhája sem olyan makulátlanul fehér már s lelkök derűjét is árnyékba vonta a gyűlölet a fiatalok ellen, kik csak öltözködnek és viháncolnak, míg ők küzködnek és kínlódnak. Az anya még áhítatos zsoldárokat, énekelget, de a leány már shimmyt táncol s azt dalolja hamisan és vinnyogva: «Egy rongy van, egy rongy van a szívem helyén». Baksay istenes, szinte asszonyosan lágy érzésvilágú parasztjai helyén önámár a háború utáni idők önző, megkeményedett szívű parasztja él, aki már ezt hirdeti: «Nincs szeretet. Pénz van és erő... Nincs apa, nincs fiú. Csak farkasok vannak.» A fiatalabbak a világháború iskoláját járták ki: építeni, gyarapodni akarók, nagy terveket kovácsolók. Egy idősebb asszony ezt mondja róluk: «Ezök a fiatalok... erős népség. Nem kell nekik az Úr igéje. Pénz ott az isten mamá». Ami kévés kedélyesség van bennük, az is Pestről fertőzi őket. Nála már ilyen jassz-kifejezésekkel bájolja a falu ártatlanságait egy kovácslegény: «Bukok magára ötmillió ficcsért». Még a gyermekek is, kikben Baksay a jövőnek üde, ígérettel teljes virágos kertjét dédelgette, Kodolányinál «nyomorékok, sírók, ványadtak, kiket csak a véletlen segített át embriókorukban a magzatelhajtás ezer fortélyán».

Sötétén látó író Kodolányi, alighanem legsötétebben rajzolja irodalmunkban a parasztléleket. Naturalista, nemcsak formakereső ösztönből, hanem programmszerűen is. Végtelenen sötét mindkét regénye, állati ösztönök viaskodnak bennük, embereik legszívesebben egymás torkába marnának.

Szép Zsuzská-ja a baranyai szerb megszállás idejébe visz bennünket vissza. Hőse, Szép Zsuzska, afféle paraszt környezetbe helyezett «nagy nő», egy öregedő Finum Rózsi, akire rácsap az elvénülésnek, az örömtelen egyedül-maradásnak érzése s még egy utolsó nagy fellángolással szeretné bíborba vonni életének alkonyát. «Ronda, pálinkás, cigányos, céda esztendőket» élt, de nem rosszaságból, csak így hozta sorsa, mely mind mélyebbre taszította. A kicsinyes életviszonyok szűk korlátait feszegette, a szépet hajszolta s élete egyre csúfabbá lett. Gyűlöl maga körül mindenkit, de különösen azt a hajdani barátját, aki elszerette tőle első szeretőjét s ezzel tönkre tette életét. A férfi már rég elhalt, egyetlen fiuk orosz fogságba esett. Zsuzska kárörvendve várja a legény holthírét, ez azonban hazaérkezik és Zsuzskában valami örülden szenvedélyes vágyódás lobban fel a legény után. Különös, anyáskodó érzés leplebe burkolja ezt a sóvárgást, melynek teljesülését utolsó lobogású akarja még kicsikarni az élettől a «híres ölelő». A legény csakugyan szeretőjévé lesz, de csak piszkos önzésből, csak azért, hogy kiforgathassa vagyonából. Zsuzska vérének esztelen követelkezésében beleegyeznek mindenbe, a legény hamarosan kivereti házából és elhagyja. A falu ad irgalomból szállást neki a koldus házában, apái hajlékának helyén pedig cserepes kőházat építtet a legény. «Mindenkinek tudta, hogy miképpen szerezte, mondták is a háta mögött, de tisztelték, mert «erős ember» volt, ésszel élt».

Mit gondoljunk ennek a csúnya történetnek különös hősnőjéről? Biz ez egészében papirosfigura, azok közül az elhibázott alakok közül való, melyeket szerzőik naturalisztikusan akarnak rajzolni s rajzuk csupa romantikába fordul. Nagystílusú, kielégíthetetlen vágyú, szertelen nőnek rajzolja ezt a valójában csak érzéki szenvedélyétől zaklatott

1926. máj.

paraszt nőt. «Minden érzékén dobolt, kiáltott, suttogott, zengett a világmindenség szörnyű szépsége, titokzatos nagysága és hideg nyugalma» — írja róla. «Ő maga is érezte földöntúli erejét, mindenhatónak tudta magát, aki a természet vak erőin uralkodik, szellemeket nyugtóz le. szemmel ver, ráolvasással ront, a titkok kulcsát tartja kezében», — mondja róla másutt, mikor igazi realista csak annyit írna, hogy kuruzslással is foglalkozott. Mi más ez, mint túlcsapongó romantika?

Nemcsak alakját rajzolja az író indokolatlanul komplikálnak, hanem szerelmét is, melyről ezt mondja : «Most szeretett valakit halálos szenvedéllyel, teste-lelke minden utolsó fellángolásával, ez a szerelem több volt szerelemnél, mert anyává tette, több volt az anyaságnál, mert befejezetlen, kielégítetlen és fájdalmas volt s áthurcolta őt az emberi lélek minden mély szenvedésének és örömeinek tisztítóüzén». Nem meggyőző lelki folyamat azonban ez, hanem az író szeszélye rángatja Zsuzskát most egy tiszta szerelem felé, majd állati szeretkezések fertőjébe. Szomorúan csúf vergődésében egyébként az író sorsunk determináltságát érezteti s nem is nagyon rejtegetett szájalommal szól róla : nagyon vétkezett, mert egyedül-valóságában nagyon áhított a szeretet után.

Annál nagyobb ellenérzéssel nézi azt az egész környezetet, mely Zsuzskát körülveszi. Csupa rossz, gyűlölködő indulat tölti el őket egymás ellen. Különösen az érdekből szerelmeskedő legény rajza ellen-szenves.

Az író jószemű, de egyensúlyozatlan lelkű, fiatalos szertelenségekre, izléstelen túlzásokra könnyen hajló embernek látszik. Fölöslegesen sok nála a visszatetsző részlet, a henye naturalista túlzás, melyek csak konvencionálisan vannak ráaggatva alakjaira. Nagyon emlegeti Zsuzska betegségét, mely «titkos volt és mégis mindenki tudta» s undorító izléstelenséggel írja le, mint nyomkodja ki lefekvés előtt betegségével kapcsolatos sebeit s mint latolgatja, önmagától undorodva, mi lesz belőle, ha izenkint rothad majd le minden tagja. Csupa túlzás a legény után való sóvárgásának leírása, többnyire fiziológiai jelentkezéseiben, teljes nyersséggel. Csúnya, minden tartózkodás nélkül való naturalizmussal vannak leírva Zsuzska szeretkezései is. A fölösleges, izléstelen túlzások miatt a könyv kellemetlen és visszatetsző olvasmány, a szerzőnek minden írói készsége mellett is.

Csupa sötét indulatok kavarnak másik regényében, a *Börtönben* is. Itt is a háború utáni paraszt lelket teregeti ki előttünk. Hőse, Nagy Varga János, hihetetlenül rabíatus, zárkózott és fősvény paraszt. Benne mintegy sűrítve van a parasztgóg, durvaság és erőszakosság s főként a szerzési vágy. Az egész világot szeretné a magáénak tudni. Azt mondogatja, hogy úgy érzi magát, mintha börtönben volna s a világ minden földjét, házát, erdejét meg tudná enni. Rabja annak is, amije van s börtönén csak úgy tágíthat, ha újat szerez vagyonához.

A regény sovány cselekvényét egy családi háborúság szolgáltatja. Varga el akarja perelni nővérétől azt a hat hold földet, melyet gyámoltalan apjuk ráiratott, amiért gondját viseli. Rabló vágyában keresztülgázol mindenkin s minden családi érzesen és erkölcsi törvényen, elidegeníti magától fiát s halálba hajszolja beteg feleségét. De

ez a csupa salakból, határtalan önzésből összegyúrt lélek könnyen meg is rendül. Egyik lovának elpusztulása egy nap alatt összezavarja egész életét, ádáz törtetésében megtorpan s konok dühében úgy látja, hogy börtön a világ, ahol mindenki porkoláb s az ő pusztulását lesi. Zaklató indulatában kötelet vet nyakára, hogy így törjön ki börtönéből.

Varga lelke annyira csupa sötét vonásokból van összerakva, hogy szinte a szívtelen önzés elvont képének látszik. A naturalista jellemrajz itt is a romantika útjára téved, mikor egy hatalmas, szinte emberfölöttivé erősödött szenvedély rabját rajzolja benne. Ezt a sötét képet csak az alázatoskodó parasztgógnak egy pár kesernyésen komikus nyilvánulása élénkíti. Egyébként semmi emberséges érzés sincs benne. Nem szánja elesett, szélütött apját. «Az apák számára nincs irgalom. Pusztuljanak», — mondja. Nem szánja beteg feleségét. «Minden beteget agyon kéne verni», — feleli panaszaira. Nem szánja nővérét. «Farkasok vannak, de testvér nincs», — torkolja le a testvéri szeretetre eszméltető figyelmeztetést.

Még fölösleges naturalista túlzásokkal is sötétíti képét a szerző. Jól felépített naturalista regényben perverzitásnak is kell lennie, ezért hát Varga egy rossz éjszaka után «szeme sarkából végig gyönyörködte a lánya vastag, erős fehér testét s eszébe jutott, hogy kellene már az asszony». Egy más alkalommal «kinyújtotta kezét a lány dereka után, átölelte, magához vonta s meleg, jóleső bizsergés omlott el rajta. Tenyerét végigcsúsztatta a lány combjain s megveregette a vékony harisnyában duzzadó lábikráját.

A család tagjaiban egyébként éles világitásba van állítva a két szomszédos nemzedék ellentétének örök témája is. A leány gyűlöli beteg anyját, mert helyette neki kell dolgoznia; még ádázabb az ellentét apa és fiú közt. Egyben megértik egymást: apát és fiút halálos szomorúság fog el beteg lovukért, míg a halálosan beteg feleséget és anyát kutyaszamba se veszik.

Közömbösségét itt sem tudja megőrizni az író; lépten-nyomon kiérzik, hogy a parasztot megveti, lakásának és öltözködésének izléstelenségeit kifigurázza. A regény főjelenetében, a per bírósági tárgyalásában is van egy-egy elhajlás a kabaré-mókázás felé, vannak ríktóan nyers színek, de egészében igazán szólaltatja meg azokat az indulatokat, melyek é kérges szíveket dúlják. Még az asszony temetésének leírásában is ironikus, még itt is a nemtelen indulatok törnek ki parasztjaiból. Nála a paraszt elmékedése az életről ebben lyukad ki: «Azért élnek az emberek, hogy egymást megöljék? S ha nem azért élnek, miért élnek akkor?»

A regény bizonyos eltávolodást mutat az előbbtitől abban a tekintetben, hogy az író itt nem hempergeti alakjait olyan szembeűnő kedvteléssel a pocsolyában. De izlése még itt sem tisztult ki, világfelfogása még itt sem higgadt le. Sokszor nem is nagyon leplezett rokonszenv hangzik ki szavaiból eszmék és törekvések iránt, melyek csak nemrég vittek katasztrófába bennünket, sőt ezt sokszor átjótssza alakjaiba is. Azt, hogy a rosszsebet emlegetik folyton s alakjai mindig köpködnek, immár a legtűzőbb naturalista sem tekintheti jellemzőnek vagy újszerűnek, legfőljebb csak izlése szerint való dekoratív elemnek.

Kodolányi egyébként a jellemző apróságok megfigyelésében éles tekintetű, tagadhatatlan elbeszélő készséget s feszűlt vagy robbanó helyzetek rajzában bizonyos nyers erőt mutató író. Érdekes és újszerű ormánsági tájszólása, melyen alakjait beszélteti; kár, hogy a sok hagyományos naturalista sallang miatt lelkükben kevesebb az ormánsági szín, mint szavukban. Ha izlése nem tisztult s világfelfogása megmarad elfogult, merev egyoldalúságában, soha el nem juthat a tiszta, zavartalan művészi hatásig. Szomorú látvány, hogy fiatal írónak ennyire nincs egyetlen fiatalos lendűlete, egyetlen mosolya, minden csupa koravén fanyarság nála. A legmélyebb börtönökbe is behatol egy-egy napsugár, a legkérgesebb szívekben is fel-felvillan a jósnak egy-egy sugara. Ezt a sugárt várjuk az írótól, e nélkül nemcsak hidegnek, hanem hazugnak is érezzük világát.

1926. nov. 7.

12

Hétköznapiak

— Galambos úr, hova tegyük a japán vázákat?

— Galambos úr, ezeket vihetem?

A munkaterem ablakai rezegnek a kavarókép puffogásától. Galambos úr — keserűarcú vékony fiatalember — a hosszú asztal fölé hajolva, ecsetjével fehér vázákra piros rózsaszirmokat kanyarít. A munkavezető felgyúrt izmos karokkal, alsó ajkához tapadt cigarettával áll az ajtóban és mögötte még a dolgozó munkások és munkásnők hosszú sora látszik, kiáltások hangzanak össze-vissza, valaki fütyörész, egy lány egész sor megfestett edényt vesz le deszkástól s aztán viszik az égetőbe. Az ablakon besüt a nap és a polcokon ezer színben ragyognak az égetésre váró karsú vázák, falitányérok, figurák. Egymás sarkát taposva forgolódnak a sok ember, gipszpor kavarog a levegőben és festékszag érzik.

— Lonkay úr, kész a nagy váza?

— Mingyárt, ne nyaggassatok örökké, nem fájhatom föl!

A másik művész magas, nagyorrú fiatalember, hatalmas váza áll előtte egy forgatható sárgarézkorongon, kezében ecset, melyet szabályos időközökben hol megnyal, hol a munkaközpontjába töröl, egész tájkép van már a köpönyegén.

Odább öt-hat ágaskodó lófigura, rajta előrehajló betyár. Mintha rohamozó lovascsapat lenne. A másik oldalon hosszú deszkán ölelkező parasztlány és legény, mint mulatságos processzió, ölelkezve vonulnak egymás után ugyanazzal a széles, vigyorgó ábrázattal, ugyanazzal a keményített, merev szoknyával s ugyanazzal a kackiás csizmákkal. Pogány körmenet. A másik asztalon öreg parasztember figurája, aki meggörnyedve vezeti nagykucsmás unokáját. Ezek mellett a szelíd figurák mellett pedig meztelen nőalakok tördelik a kezüket égnekfordított fejjel, mintha mind testvérek lennének, ikrek, akiket ugyanabban az időben ugyanaz a szerencsétlenség ért. Különös kép ez, betyárok, parasztlányok és meztelen Nióbék sorai. Teljesen elkülönítve egy mintázóállványon sovány, tüdővész asszony agyagfigurája ül, ölében pólyás csecsemővel és bánatos pózban szoptatja a gyermekét. A figurán még kidolgozatlan agyagrészek vannak, ujinyomok és a mintázófa simításai egymás mellett.

S aztán megint százal, ezrei a hamutartóknak, melyeknek szélén medve ül, pelikánmadár búsul, görög és japán vázáknak, melyeken matarak kergetik egymást és virágszirmok ölelkeznek, nagy virágtartó medencék pazar színekkel.

A keverőgép egyhangúan dübörög, az ablaküvegek rezegnek és sűrögnek-forognak a munkások, a lányok, pajkos tréfák csattannak el, mint a rakéták és kacagás harsan.

Galambos úr munkája teljesen gépies. Egy vázát megragad, piros ecsettel felkeni ugyanazokat a rózsaszirmokat, aztán félrelöki s másikat húz elő. Mikor megcsinált vagy százat, ugyanazokra a vázákra zöld ecsettel felfesti a leveleket. Majd újra kezdi az egészet és a szárazakat kanyarítgatja oda. S ez boszorkányos gyorsan megy vékony ujjai alatt, keserű arca mozdulatlanul mered a kézikorongon forduló edényekre és beidegzett mozdulatai virágokat hajtának ki magukból. Különös termőtalaj!

A másik úr munkája egyénibb munka. Görnyedve gubbaszt a váza előtt, nagy orra szinte árnyékot vet az edényre, munkaközben káromkodik, vagy fütyörész, — ahogy Ady mondja — olykor minden átmenet nélkül szóviccet mond. Soha még hálásabb nép nem hallgatott viccet, mint ezek az egyszerű munkások itt. Egy-egy *bon mot* után végigharog a nevetés a hosszú műhelyen, a lányok vihognak, mintha megosiklandozták volna őket, a munkavezető, — régi mezőtéri fazekasmester — megtoldja a magáéval s a munka mintha újult ítemben menne tovább.

Valaki dalolni kezd a másik teremben. Egyszerre belezúgnak a többiek, a lányok vékony, magas hangon primet énekelnek, a férfiak kísérik őket s a nótá második sorát már az egész társaság énekl. Barátságos, intim énekkar, a munka részegségének kara, a kivirágzott vázák, életrekelt figurák éneke s mintha a kezüket tördelő Nióbék is énekelnének, egy pillanatra feledvén az őket ért csapást. A betyárok loval virgoncan ágaskodnak, csak a szoptató beteg nő ül az agyagállványon búsan félrehajtott fejjel, mintha mondaná, hogy csendesen legyenek, kérem, elaludt a kisfiám...

Kodolányi János

Pest Napló 1926. nov. 7. 253. sz. 18.

GYERMEKEK AZ UCCA FORGATAGÁBAN

Érdekel az is, — sőt mindennél jobban érdekel, — hogy egy olyan országban, amelynek jobbára csak multja van s a jövője egyelőre kilátástalan, mennyi becsülete van a gyermeknek. Azokután, amiket már ezen a téren tapasztaltam, nem valami nagy optimizmussal vágtam neki a razzlának. Egyelőre csak azt akartam látni, hogy bannak a gyermekekkel az uccán az úgynevezett felnőttek, hogy kímélik meg őket a veszedelmektől, a kényelmetlenségtől és a fáradságtól. Ezért beutaztam kies fővárosunk szirtoldalait, amelyek az uccákon mindenfelé tornyosulnak, a völgyeket, amelyek mélyén felszaggatott vízvezetékcsövek húzódnak.

Két kislány akar átmenni a túlsó uccasorra. A szabályok értelmében csak derékszögben szabad áthaladni az úttesten s a két kislány egymás kezét fogva elindul részút, az úttest hosszában. Amikor a forgatag közepére érnek, egy auto halad el mellettük, a sofőr eszeveszetten túlköl, a gyermekek azonban nem állhatnak meg, mert sebés rohanással közeledik egy motorkerékpár s ha késlekednek, elgázolhatja őket. A lányok tehát választhatnak: vagy az auto kerekei alá kerülnek, vagy a motorkerékpáré alá. Arról persze szó sincs, hogy az auto megálljon, még kevésbé arról, hogy a kerékpár. Irányt változtatnak tehát, mint a megrémült csibék s elkezdnek futni egyenesen, az úttest hosszában. Most már harmadik eshetőség is van: a közelgő villamos. Izgatottan lesem a tragédiát... A gyermekek el akarják egymást eresztetni, de csak annál gyorsabban kapaszkodnak egymásba. S hátuk mögött ott áll a fehérkosztűs rendőr, járókelők sietnek mindenfelé, keresztbe is, részút is, a gyermekekkel nem törődik senki. Úgy tele van mindenki gondokkal, a saját gondoljaival, hogy a cipője orrán túl nem lát, s nem is hajlandó látni.

S az utolsó percben a vadul csilingelő villamos, a túlkölő auto és a berregő, fergotegyszerű motorkerékpár között, előtt és majdnem alatt sikerül nekik egérszót nyerniük, s továbbhaladni az úttesten, — nem keresztben, hanem tovább hosszában, ahogy a szükség kényszeríti őket.

A másik eset: pöttön kislány áll a

sarkon, ott, ahol a legnagyobb a forgalom, a Berliini téren. Jobbról-balról, elülről-hátulról, a széliróza minden irányából különböző járművek rohannak, csikorgognak és berregnek elő, az uccák egész küllője torkollik itt egymásba. A gyermek hogy láthatná ebben az örült kavarodásban a szabályt, honnét tudhatná, hogy a rendőr bácsi felomolt keze mit jelent, s hogy kell aszerint igazodni. Káprázó kis szemei előtt a világváros zürzavara mint rendetlen rohanás pereg, s nem tud és nem mer nekivágni a forgatagnak. Megállok mellette és kezembem az órával figyelem, vajjon meddig fog itt állni az innenső parton, meddig retteg és reménykedik, s mikor jön végre egy felnőtt, aki megfogja a kezét és átvezeti a túlsó oldalra. Várunk. Kétségbeesve nézeget körül, emberek, komoly emberek sietnek el mellette, mintha valamennyit láthatatlan villamosvezeték rángatná valamilyen irányban, nők suhannak el piros és sárga cipőikben, bundákban és pirosan a festéktől... S a gyermek kezét nem fogja meg senki.

Ebben a kínos és reménytelen várakozásban annyi elkésesítő volt, mintha az ártatlan fiúcskát kegyetlenül verte volna valaki, kínozta volna csupa hideg kőből és cinikus érzéketlenséggel... S nem mert megszólítani senkit, mindenki úgy rohant s olyan mogorva volt, nem látott senkinek az arcán szeretetet, csak gondokat, pénzkérdéseket és üzleti ügyeket. S a nőkre még csak fél se pillantott, jól megfigyeltem, egy nő sem akadt, aki csak szelíd észrevétellel is, de meglátta volna a jövő miniszterelnökét, katonáját, vagy költőjét, az apró embert. S ő érezte ezt, a gyermekek ösztöne éppen olyan csalhatatlan, mint a kutyaé... Nem, reájuk se nézett, nem várt tőlük semmit.

S ott álltunk húsz percig és nem állt meg a gyermek mellett senki s nem fogta meg a kezét senki. Végül is magam vezettem át az uccán.

A villamoson lehet a legtöbb tapasztalatot szerezni egy város életéről. Mindszentek napján magam voltam férj egy kocsin, köröskörül csupa aszszony, lány. Szinte szégyeltem is magam ebben a véletlen női összetorlóásban. Gyászruhás asszonyok szemükben a pisilákoló temetői gyertyák

Magyarország 1926. nov. 7. 253. sz. 17.

bánatával, nők óriási virágcsokrokkal, melyek mindegyike szirmesőt hullatott a legkisebb érintésre is, sőt vizcsőt, koszorúkat, öszirózsákat, a leszakgatott, legyilkolt virágok szomorú hekatombái körülöttem s a levegőben parfüm és keserű növényiszag. S akkor felszállt egy anya, mindegyik karján gyermekkel. Szőke apróságokkal, kiágazott kétfelől, mint a fatörzs s a galylyacsokák félénken ültek hozzátapadva. S a villamoson egyetlen egy nő, *egy anya, egy testvér, egy nagymama sem akadt*, aki átadta volna a helyét a másik anyának, aki karján tartotta a jövő munkásait! Egy se.

Azt hittem, ez véletlen, ámhár furesa véletlen lehet. S figyeltem tovább. Az egyik ülésen öt éves kisfiú ült. Amikor ismét felszállt egy természetes asszony, megrakodva virágokkal, a kalauz odament a kisfiúhoz s felszólította, hogy adja át a helyét a hölgynek, a kisfiú ijedten át is adta és a természetes asszony a haldokló virágfejcekkel le is telepedett. *Igy ült a villamoson valamennyi kisgyerek*, tipratta magát a tolongó emberekkel, még csak a szíjba sem kapaszkodhatott, taszigáltatta magát, emeltette a lábait, melyek meggémberedtek és így ült valamennyi felnőtt a kocsiiban, felnőttek, akik között magam voltam férfi s a többi anya volt, nővér és nagymama.

Este... Hányszor látom az álmás gyermeket kókadtan támolyogni anyja térdei előtt, míg kisebb testvérkéje már alszik az ölében, s köröskörül izmos, egészséges nők, robotolni tudó asszonyok, sokat látott és élt, mondhatnám viharvert nénikék ülnek kényelmesen és férfiak is az újságjuk mögött, vagy beszélgetésbe merülve. *De egy esetet sem láttam, hogy a felnőtt letiltta volna a kicsikét, vagy hogy nő adta volna át a helyét annak a nőtársának, aki pólyáshabát cipelt, vagy gyermekeket vezetett volna a tolongásban.* Lehet, hogy szerencsétlenül fogtam ki az eseteket. Lehet, hogy különös és kájan játéka a véletlennek, hogy éppen akkor és éppen ott veszik körül az értatlan kicsiket szeretettel és aggodással, amikor és ahol és nem láthatom.

De nem hinném, hogy Amerikában vagy Angolországban annyit kellett volna járnom gyalog, villamoson és kocsiin, hogy egy esetet is lássak, mint Pesten, ahol ennek ellenére *egy esetet se jegyezhettem fel!*

Kodolányi János

ŐSZI SZÓRAKOZÁS FALUN

Baranyai falu, november.

A keskeny házsorokra lassan ereszkedik az őszi alkonyat. A házak előtt fonnyadó szederfák hullatják leveleiket, itt-ott koringó varjak szállnak lombán, a közelgő tél hirnökei. Magasra rakott székerek dübörögnek, hordják a letört kukoricát, néhol egy zökkenőnél lehull egy-két cső és a sárga kobzók közül kiragyognak a mosolygó kukoricaszemek.

Mikor teljesen besötétedik, mindenfelé kis aranyfényű lámpák gyúlnak az udvarok mélyén. Készülődnek a kukoricafosztáshoz. A szinben, ahol összegyűlnek vagy tizen-tizenötön, falubeli lányok és legények, — azaz, nehogy megsértsék valakit: fiatalok, — nagy kosarakban áll az alma, körte a sarokban, pálinka és piros bor is számos üvegekben, a szin közepén magas hegyként feltornyozva a fosztatlan kukorica. Ládákat fordítanak fel, deszkákat és zabosvályukat, körülüljük a kukoricahegyét, kint a hűvös estében őszikék muzsikálnak, a csillagoeskák egymásután gyújtják ki szelíd mécescsöket. Milyen jó is így, elhagyva mindent magam mögött, Budapest zürzavarát, lármáját s ülni egy deszkaládán a valamikori iskolatársak között, akik már szende lányokká és bajuszos legényekké serdültek. Valamennyi ugyanaz, aki régen volt, mezitlábos gyermekkorában, a folyón úzótt felkes horgászások és hancurozások idején. Ott ül velem szemben Györkő Lajos, félarcán most is ugyanaz a tenyőralakú piros anyajegy (az anyja tüzet látott, mikor szíve alatt hordta s ijedtében az arcára nyomta a kezét: innen az anyajegy), ott ül a nővére is, már-asszony, de olyan most is, mintha lány lenne, vékonyka, szolidarcú és fehér.

Ott ülnek a többiek is, Simon Dezső, akivel testvérbarátságot fogadtunk tizenöt évvel ezelőtt, amikor még hitünk a testvérségben és barátságban mind a kettőn. Kis fekete bajuszkája van és a haját hátrafésüli, mint a modern ifjak. Apja nehéz léptekkel ki-bójár a szinben, harsog a hangja és sikamlós tréfákat ereszt meg. Itt vannak valamennyien, akik között meg-nőttem, mintha a múltakat időzőm vissza szomorú és édesbús szócánszon, S ropog a kukoricakobzók, gyorsan hántjuk és repülnek a piros csövek a lámpa sárga fényében. Kint a kut vödre melankólikusan nyikorog, valahol ugat egy kutya, az ölben egymást taszigálják a disznók. S csend van, csend, pedig beszél mindonki, tréfák röpöködnek, kölcsekedések, valahonnét elrepül egy cső kukorica és tarkónsapja azt a legényt, aki elábrándozott valamin.

— Dalójunk! Dalójunk valamit! — kiabálnak össze-vissza. — Jancsi, mi az új nóta?

Várakozón néznek rám. Biztatnak. Új nóta? Nem tudok én új nótát, ami új, azt nem szeretem, ami régi, azt elfelejtettem. S bizony ők is elfelejtették már. A házigazda lenézőn sajnálkozik rajtunk, ilyen fiatalok, mint ez, mondja, nem tudnak ezek semmit. S belefog ő maga, előbb húz egy jó kortyot és körbeadja az üveget. Tesők az almából is, vagy a körtéből, kínál kis szolid feleség, biklás asszonyka, akinek de hányszor hajtottam ülőbe a fejemet, amikor szomorúságok értek, s nem volt kinem panaszkodnom, s nem volt, aki megértett.

— No, Jancsi, egyék, Igyon.

— Egyél, Gáspár! — kiált rám Dezső, a testvérbarát a régi gúnynevomon, ami nem tudom, miért és hogyan ragadt rám.

Magyarorszag 1926. nov. 14. 259. 12. 22.

Az apja megerezzti kissé rekedt, de komoly és érzelmes hangját. Nőket kelnek a sötét szinben, amiket nem ismerek s amiket mégis mintha annyiszor hallottam volna. A lányok vékony fejhajjukon megpróbálják eltanulni, mások dörmögve belokontráznak s mire másodszer is belekezdünk, már valamennyien tudjuk. Jó református terkek ezek, a kalvinista szoltárokon kőszőrijtők ki élüket s bátrak és erőteljesek az éneklésben.

Volt-e háború? Volt-e szerb megszállás és forradalom és kivonulás és bevonulás és a politika által kevert sok csúnya és békétlen dolog? Ki hiánzó itt, ebben a távoli békességben, a kukoricahegyek alatt, a puha kőbőzök ölelésében? Repültek-e gránátok, ki tudná, amikor most novetó csövek repülnek fivalakban és esőrrennek meg szőlőcsörgéssel a balmokon? S milyen messze van innét Budapest, legfeljebb holmi Zerkovitz-nóta hoz üzenetet, amint tétován megszólal valamelyik lány ajkán.

A bor fogy, a jókedv nő. Valaki a hátunk mögött sottonkedik és feldönti a hosszú deszkát, amelyen ülünk. Valamennyien belefordulunk a kukoricaköbözökbe, a lányok visítoznak, egymásnak esünk és hampergünk, rákaszóriják a kukoricahajat, elborítanak vele, s bejön a házórzó kutya is, ott ugat és hanórozik velünk. Nagynéhzen kibontakozunk a halomból, piszák vagyunk, kócosak és tépettek. Jó kőseő jár, kint az uccán fosztásból házórtók novotgólnak és énekelnek, megdöngetik a kaput s bekiabálnak. Visszakiabálunk. A hold deréngő k.

nyo olönti az udvart, a diólákat és a kerékeskutat. Egyre fogy elöttünk a kukoricahegy és egyre nő a másik, a lekobzott.

Haza kellene már menni. Holnap új munka, ősz szántás.

Hideg van. Lassan széledünk s még kint az uccán is folytatjuk a nőtárost. Az uccák mindenfelé álomba süllyedtek, ugatnak a kutyák, a kis padok elhagyatottan nyujtóznak. Felhők között ballag a félhold s ezüstös porral hinti be a házókat és az utat. Összekarolva, megyünk. Souki sem álmod még, olyan szép az őjszaka és olyan békés a falu. Elcsitultak a veszekedések, gyűlölködések, csak a szerelmek élnek, mint este nyíló félnék mésvirágok.

S magam vagyok. Elbúcsúztam mindenkitől, ki egyik, ki másik kapun ment be. Barangolok az uccákon, ismerok minden házat és minden padot és minden fát. Kezeim égnek a szokatlan munkától, kissé forog a fejem, mert ittam, friss lányok arcai és lábai forognak előttem, jó lenne beszélgetni még valakivel, talán azzal a csüdes, egyszerű asszonnyal, aki annyiszor megvigasztalt szomorúságaimban. Leülök egy padra. Milyen messze vagyok is én innét s milyen szömerü, hogy nem lehet oda visszatérni, ahonnét elindultunk.

Tovább megyek, kakasok szólnak körsüskörül, fúzom. Erdélyi Jóska pajtasomnak egy-két sora jut eszembe s magamba mormolom, ahogy lépegetek az állomás felé:

Nyitok egy nyikorgó kiskaput:
Hazavisz, sírbavisz minden út.

Kodolányi János

A Rozmaringos-erdő

Irta: Kodolányi János

Maris, a kis fehérképű tót lány, ott ült a gyerek ágya szélén és beszélt:

— Aztán az még semmi, mert ahol az út kétfelé ágazik, ott, ahol a boszorkány szokott ülni éjjelkor, van egy nagy-nagy kerek erdő, de olyan sötét, mint a legsötétebb éjszaka. Borzasztó nagy fák vannak ott, meg bokrok és virágok akkorák, mint egy harang. Abban a mélységes nagy erdőben olyan cserebogarak röpködnek, mint az a repülőgép, aki a Duna fölött szok repülni. Ezt az erdőt úgy hívják, hogy Rozmaringos-erdő. Mert telidestől van rozmaringgal. Hát abban az erdőben oroszlányok vannak, meg bárányok, akik az oroszlányokkal laknak, aztán mégse bántják egymást. Meg ligrisek, akik kecskével pároznak. Elefántok is vannak benne, akik csokolóznak a macskékkel. Azám...

A gyerek ámulva hallgatta. Mikor elaludt, Maris kiment a dolgoz után. De egyszer csak nevetve elője állt a nagyságos úr:

— Hát aztán, te Maris. — kérdezte — hol van az a Rozmaringos-erdő?

A kis lótlány habogott.
— A... a Nagyalföldön van, Baranya megyébe. Ott az az erdő. S elvörösödött, lesütötte a szemét, mint vizsgán a tanító úr előtt.

— Nem rossz! — nevetett a nagyságos úr, mint akit nagyon érdekel a dolog. — Hát aztán oroszlánok, elefántok vannak abban az erdőben? Még talán zsiráf is?

— Az is, — bólintott bátrabban.
— Mondd csak, Maris. — kérdezte tovább az úr s élesen a szemé közé nézett, mintha vizsgáztatná — jártál te iskolába?

— Jártam — felelte a lány.
— Hány évet?
— Hatot jártam, Nógrádba...
— S hány éves vagy te tulajdonképpen?

— Betötöttem a tizennyolcat krumplikapáláskor.
Nagy csend. Még a nagyságos asszony is kijött és odatámaszkodva az ajtófélfához összekacsintott az úrral. Maris kellemtlenül érezte magát.

— Hát azt mondd meg, Maris, hogy mi Magyarország fővárosa?

— Ma... Na... izé... hát Vác.

— Nagyszerű. — és nevettek mind a ketten. — Hát azt is mond meg még, hol székel a római pápa?

Maris eltűnődött. Lesütötte a

szemét, kötélyét babrálta. Aztán kicsördült a könnye.

— Budapesten. — lehelte alig hallhatóan.

Gazdái döltek a kacarástól.

— Na, ez nagyszerű. Ez pompás.

— Izé... Magyarország fővárosa nem is Vác, hanem... Róma. — javította ki magát végképpen összekeveredve a lány. — Ott székel a pápa...

— Hát az a vasútvonal, ami itt megy el a házuk előtt, tudod, amin minden nap megy a gyorsvonat, meg az expressz, hová vezet?

— Nem tudom. — nyögte ki kínosan és vérvörösen Maris. De már zokogott. Kiment a szobából és kötényét arcára terítve dőlt a konyhasztalra.

Gazdái ámulva mentek utána, vigasztalták. De minden szóra csak a fejét rázta és hallgatott macskul.

Vacsora után véletlenül eltört egy tálat.

Másnap odaállt a nagysága elé s szemét konokul a földre szegezve előadta, hogy elsején ő elmegy.

A nagyságos úr is ott állt előtte és haragosan szitva szivarját. De a lány egyiküket sem méltatta sem pillantással, sem szóval.

— De mi az, mi bajod, tán nem kapsz eleget enni?

Maris hallgatott.

— Mondd meg hát. — dobbanzott a nagysága — mi bajod? Sok a dolgod? Gorombán bánunk veled? Kevés az alvás?

— Hazamégyek dolgozni. — felelte kurtán Maris.

Aztán megint elfutotta szemét, arcát a könyv, kezét arcára nyomta s újult, dühös, kétségbeesett sírás szakadt fel belőle.

— De hát mi az, mi lett, te bolond lány? — Ordította az úr képéből kikelve. — Itt áll és bög, mintha nyúznák, mi a fene lett, mi!!

— A... a... azt mondják, hogy a Rozmaringos-erdő... min csen... és a főváros nem Vác... meg nem Róma... és a vasút...

Leborult az asztalra, a többiek csodálkozva, ámulva álltak körülötte.

S elsején összeszedte kis motyóját, a kúrta szoknyákat belecsavararta hátikosarába, felvette és derekán pattanásig szorosra kötözte ruháit s lehajtott fejjel elment. Vissza sem nézett.

Ment haza, a hegyek közé, a nógrádi vármokok aljába.

Ar Ecl 1926. nov. 21. 265. 7. 12.

1926. nov. 21.

123

TÁRSADALMI ESEMÉNY, AVAGY: A MŰVÉSZET DIADALA

Fent a lépcsőn filmoperatőr áll, gépét az alatt érvonuló nézőre és a lépcső alsó fokaira szögeli, el-elbujik mögötte és minden peroban készen van arra, hogy az érkező előkelőségeket megörökítse.

Hosszú, keskeny zászlók lobognak a görögstilusú épület előtt. A milleniumi emlék középső oszlopa diadalmasan emelkedik a paloták és lombjukat hullató fák fölött, bronzlovak ágazkodnak lobogó sörénnyel. S szürkén esik az eső, egyhangú ószi türelémmel, unalommal és lemondással.

S érkezik az első auto: nosza, hamar gyerünk az útból, mi szegény plebejusok nem vagyunk méltók arra, hogy a filmen megörököljünk. Lám, hazánk nagyjai nem kerültek el a művészet csarnokát, megjelennek autóikon feketében, oillínderrel; s a szabályosan előgördülő gépkocsik láttára a filmes ember lázasan forgatni kezdi a gépe fogantyúját. Most már bizonyos, hogy halhatatlanná váltak a különböző fő- és al- és egyéb polgármesterek, a kultuszminiszteriumi férfiak, a különféle magaságok képviselői, akik akkora urak, hogy még a képeket is másokkal nézetik meg. Halhatatlannokká válnak, mert ha művelk nem maradnának is fenn, valamelyik raktárban megmarad ez a film, pókhálók és egérfészkek között s osodálkozva bámulják majd rajta őket az unokáink.

Bent az előkelő, diszkrét eleganciájú termekben hullámzó népség. Nem olyan népség, mint amilyen a Shakespeare-darabokban szerepel. Ez nem is volna méltó a pazar termekhez, a bársonyfüggönyökhöz, a tükörfényes parketthez és a falak cikornyáihoz. De azokhoz az előkelő és exkluzív képekhez sem, amelyek a falakról tekintgetnek ránk. Ez a népség egytől-egyetleg feketében és selyemben díszesleg. Itt vannak a város leggyönyörűbb női toalettjei, a legistenibb formálású lábak, a leg-

graciózusabb hajlású nyakak és a leggyengédebb keblek. A folyton előrehullámzó nép, amely egy láthatatlan cél felé vonul, mintha természeti erő kényszerítene az előkelő és megfontolt hullámzásra, tömeg ugyan, de nincs benne semmi alantasság, semmi durvaság. Látszik, hogy mindenki iparkodik megtartani benne a maga egyéniségét, azt az egyéniséget, amelyet éppen úgy elegáns dolog viselni, mint az ilyen alkalmakra előírt ruhát.

S a tömeg meg is áll néha, egy-egy kép előtt. Angyalian átszellemült nőportrék lebegnek pazar kerekében, ha keret nem venné őket körül, tán el is libbennének a falról. Micsoda bájos és eredeti alakok. Egy legújabbkori államférfi portréja, méltó az államférfihoz, előretekintő szemek, fészerezéncolt homlok, akaratos és fenséges szája, férfias kiállás... Dismagyar... Okölyki kövek és láncok... Mintha annak a hivatásnak ezer súlyát szimbolizálná, amellyel egy ilyen államférfi birkózik. Aztán meg piroslibériás nő, pátolatban, előtte szolgáló pinesikutyja... Milyen szép, de bájos! — hallom a tömeget. S milyen eredeti. Búsuló juhász. Pipa a szájában, elkönyököl, subáján fityegnek a birkabőrcafatai. Ime a nép egyszerű fia, amint a pusztákon megjelenik. Aztán meg kerekesekek, galambokkal, napfényvel és bárányselhőkkel. Ime a művészet idilli tárgyválasztása. S portrék, amelyeket mintha most hoztak volna a föld-ráztól, remekül ondolált hajak és kifélt bajusok.

— Csendet kérek, hölgyeim és uraim! — harsogja most egy stentori hang. — Mindenki a hang irányába fordul s a nagy termet szűfőlésig megtöltő tömeg szájatáta... akarom mondani: figyelve mered a feketeruhás előkelőségre.

Aki, ime, szólara emelkedett. S hangja végigzeng a teremben. Szép hang, méltó ehhez a helyhez.

Magyarország 1926. nov. 21. 265. n. 22.

1926. nov. 29.

ezekhez a makulátlan vásznakhoz
ezekhez a föltalan művészekhez
és ezekhez a pazar keretekhez.

— Ezt az épületet, amelyben most
összegyűlkeztünk... — harsan
a reszketeg szózat. — Olyan meg-
ható, olyan magyaros és úgy a
szívhez szól...

— Ezt a hajlékot a művészet
számára emelték azok, akik semmi
áldozatot nem kíméltek, amikor a
művészetről volt szó!

Felszárnnyal a hang s megint
alászáll, reszket, azt lehetne mon-
dani, hogy operaszerepet énekel
az illető ott a fejek fölött, ha
nem tudná az ember azoktól, akik
mondják neki: ez városunk elő-
kelősege, államférfiú, nagy ember.

Olyan, mint egy emberfeletti mé-
retűvé megnövesztett felekezeti
tanító.

Tanítja a tömeget:

— Örök dicsősége a magyar kul-
túrának...

Kár, hogy nem hallom tisztán,
miket mond. De még így is na-
gyon ünnepléses.

— Nézd csak, ez a kép mennyire
hasonlít a Pálmuskához! — sikong
halkan egy hölgy, valami átszelle-
mült nő képmása előtt. — Pont
olyan, különösen messziről. Az a
mosoly! Az a kifejezés!

Itt tanulni lehet, annyi előkelő
és művelt úriember között. — mon-
dom magamban és nyomon köve-
tek egy-két nagyon jól öltözött
urat és hölgyet. Nem a fiatal höl-
gyeket követem, mert azok java-
részint sugdolóznak, vagy ruhák-
ról beszélnek. Nem, hanem a rep-
rezentatív embereket.

Az első termekben elragadtatót
kijelentések.

— Bájos! Kedves! Igazán he-
lyes! — felkiáltások.

— Néz azokat a szemeket!

— Lám, a falusi csend és egy-
szerűség ábrázolása. Milyen mély,
— mondja egy úr a nevének a kere-
keskutat ábrázoló kép előtt.

Másként áll a dolog azokban a
termekben, ahol az u. n. progresz-
zív művészek állítottak ki.

— Mi ez, szénakazal! Abszurd-
um.

— Ennek a nőnek itt kifolyt
az egyik szeme.

— Szemfányvesztő ügyesség.
Micsoda finomság, micsoda raffi-
néria ez az érzésekben és tónusok-
ban.

Egy műkritikus katalógussal
bandukol a képek előtt s ceruzá-
val megjelöli, hogy melyikről kell
írni.

Lám, lám, még őt is érdekli a
művészet.

Kint az oszlopok között két ifjú
hölgy megy le karonfóva a lép-
esőkön. Pazar bunda feszül a csé-
pőjükön, karosú lábszárakon se-
lyemharisnya, olyanok, mint a sü-
temények, kis prémes állatok, ar-
gyalkák és virágszirmok egyben.

— Te, hogy fognak pukkadni
Böskéék, ha megtudják, hogy
meghívóval jöttem a vernis-
százara!

— Legalább nem került sem-
mibe...

Az esőben búsan lengenek a vé-
kony, hosszú zászlók és hullanak
a levelek. Kodolányi János

Fekete festék

Irta: Kodolányi János

A festő bosszankodva olvasta a kritikát, melyek éppen most kiállított képeiről szóltak. Ajkát haragosan összezárta, homlokán ráncok kergetőztek s a keze ökölbe szorult.

— A marhá! A barmok! — morgogta félig hangosan s összegyűrte az újságot. Mind egyiknek a színelm ellen van kifogása. Söté-

tek, sok a fekete. Nem látják, hogy annak, aki fényben akarja megoldani a témát, sötét festékekkel kell dolgozni. Feketére feketét, — mondják az ostobák. Hogy emeljem ki a fényt, ha nem dolgozom feketével!

Eldobta az újságot, de a kritika fájt benne és dolgozott benne, mélyen, mint a növény gyökereit rágó fereg.

— Mégse fogom másként csinálni. Nekem van igazam, — mondta ezerszer is, akkor is, amikor nem gondolt a kritikákra s csodálkozott rajta, hogy ilyen szavakat mond.

— S hátha mégis nekik van igazuk!?

Mikor megállt az állványa előtt, már neki is idegennek látszott az a sok összehangolatlan szín és sötét tónus, amely képeről felé sötétlett. Órákig állt bénán s nem volt ereje ahhoz, hogy az esetet megmártsa és dolgozzon.

Végül a paletta után nyúlt, lassan kevergetni kezdte egy széles ecsettel a színeket s elhatározta, hogy folytatni fogja a megkezdett képet. De fáluton megbénult a keze és tétován meredt a levegőbe.

— Feketére feketét, — motyogta dühösen. — Hátha másként kellene csinálni!

Töprengett és nem tudta elindítani az ecsetet.

— A kritikusok nagyképfiek, laposak és korlátoltak, — biztatta magát. — Nekem van igazam, mert nem színben, hanem fényben akarom megoldani a dolgaimat. Ha színnel csinálnám, akkor azt mondanák, hogy nem helyezem fénybe őket. Nekik mindig azt kell reklamálniuk, ami nincs. Nekem van igazam.

De nem tudott festeni.

A toroka égett, szeméiben könnyek facsartak, szorongatta az ecsetet, de képtelen volt egyetlen foltot is feltenni a vászonra. Végül

leült a sarokba, cigarettára gyújtott s fanyarul nézte, vizsgálta a képet. Ugy látta, hogy egészen rossz. Nem voltak rajta színek, nem voltak rajta friss harmóniák, feketék, barnák és piszkos sárgák voltak csak, nyúlós, ködös levegő, nehéz atmoszféra, vigasztalan, pesszimista tónusok... Nem, nem jól van ez így, színt ide, színt, újra kell kezdeni az egészet. Ki kell lábolni a pesszimizmusból, a sötét mélységekből és a takarékosan hulló sugarak pincéjéből. Színek kellenek, harmónia, szeretet, világosság, nyugalom és derű.

Fogta a kaparókést és néhány dühös húzásal lekaparta a vásznat. Aztán nekiesett és újra felvázolta a képet. Megpróbálta a színeket összehangolta nagyjából, egymás mellé kent nagy, széles sávokat, hogy lássa a hatást.

De nem ment. A színek ordítottak, hasadtak, üresen larmáztak és nem mondták azt, amit mondanok kellett volna. Újra lekaparta az egészet. S újra elkezdte.

S besötétedett s nem ment a képével semmire. Feketét szeretett volna az ecsetére venni és barnákat. Erős és éles világítást akart és mély árnyékokat. S színeket keresett, de csak rikító, kongó ürességet talált.

S lekaparta újra és utoljára.

Akkor letült a vászonnal szemben és nézett maga elé. A vászon piszkos volt s nem tűrhette ezt a piszkot. Folyadékot vett elő és lemosta fehérre. De még a sarkán is volt valami piszkos festék. Azt is letisztogatta.

S a sötét szobában csak a fehér vászon világított az állványon s a festő látta, hogy most ért el mindent: a nyugalmat, békét, szeretetet és derűt...

A fehér vászon megoldott minden problémát és ő az ecsetet szelíden, meeselyogva, harag és csalódottság nélkül összetörte.

Pesti Napló 1926. nov. 24. 267. sz. 9.

ÁPRILIS ELSEJÉRE BEKOLTOZHETO...

Jó idők járnak, mostanában az építkezésekre. Annak a szücsmes-ternek, aki öngyilkos lett, mert nem tudta eladni szürjeit kár volt kötelet vetnie a nyasába, most kivételesen, megélhetett volna valami építkezés körül is.

Mindenféle állványok, homok és téglarakasok emelkednek, terhes kocsi forognak, napszámoslányok járnak le s fel a létrákon, kőművesek kalapáca peng... Folyik a munka. Igaz ugyan, hogy akik építtetnek, nem győzik panasszal: az anyag rettenetes drága, rossz minőségű, a falakat úgy építik, mintha csak provizórikus művek lennének s az utánuk következő köf újat emelne majd helyettük. Mindenütt jellemző nálunk ez az aumenetiség. Hol vannak a régi terméskő falak, a tölgy ajtófélfák, a hatalmas fedélgerendák, a minden részletre kiterjedő minuciózus megmunkálás! Az épületek úgy nőnek ki a földből, mint a gombák. Ma még az alapokat ásák, holnap már állanak a falak, holnapután kész a fedélszék s az új épület or-
mán ott leng a zöld ágacska.

De még más szembetűnő dolgok is akadnak. Láttam üres telkeket, amelyeken még az alapok ásását sem kezdték el s máris ott hirdette a tábla, hogy: Itt lakások és üzlet-helyiségek 1927 április 1-re kiadók...

Kell a lakás. Kellenek az új üzlet-helyiségek, noha a kereskedelem nagy lázokban vergődik. Télen fel-
épül az új ház. Tavasszal befejezik rajta az asztalosmunkákat, az üvegezést. Aztán két-három napés el-készül a festés. A lakás beköltöz-
hető, — mint mondani szokás.

Mint hogy ez a nagy sietség na-
kem gyanús volt s nem találtam egészen rendben lévőnek, kérdést intéztem néhány emberhez, akik házat építenek mostanában s akik között a legkülönbözőbb társadal-
mi állású egyének voltak.

— Nincs ma a házépítésnek semmi értelme, — mondta egy kis-
iparos, aki családi házat épített. —
Belekerült a ház száznyolevan mil-
liómba. A vállalkozó nem ennyil-
ben, hanem csak százötvenben ál-
lapodott meg velem. Kikötöttem,
hogy egy lépcső magasságban kell
lennie a háznak a talaj fölött. S
még a falak készen sem voltak,
amikor kijelentette, hogy a kialku-
dott öszszer kevés. Adjak még. Mit
csináljak? Peréljem be, mert a
szarződésnek nem tett eleget? Ak-
kor ott áll a félbenhagyott épület,
rongálja az eső, a fagy, míg én a
bírószágon futkosok és újabb ösze-
geket ölök a pörbe, tönkre megy az
is, ami megvan. Hát adtam még
pénzt. Adósságokba vertem ma-
gam. S mikor elkészült a ház, ki-
derült, hogy az udvarból egy lép-
csőfokon nem fel, hanem le kell
menni... Több millióba került a
telek földjének lehordása.

Legyint.

— Igaz, hogy a házam adómen-
tes. Igaz, hogy a magaméban la-
kom. De tessék elhinni, mióta há-
zam van, nem hagynak békét a jó-
tékonysági céllra gyűjtők. Valóság-
gal terrorizálnak. A rendőröktől
kész, aláírt nyugtával jönnek. A
vakolat rossz, kiüt rajta a salét-
rom s hull. Az ajtók megvetemed-
nek. A zárok nem zárnak. Néhol
valósággal üresek a téglakövek,
mert törmelékkel tömték ki. S a te-
tejébe tele vagyok adóssággal,
mert a vállalkozó úr nem tartja be
a szerződést.

Egy másik ember hasonló pana-
szokkal állt elő: többbe került a ház,
mint amennyiért elvállalták az épi-
tést. Az építőmester pedig panasz-
kodik, hogy állandóan megakad a
munka, egyszer a napszámósok ál-
lanak elő követelésekkel, egyszer
még az építőanyagkereskedő. A
téglakartell... Mert nincs szabad-
verseny, ha egyszer szabadverseny
van!

— Hogy lehet beköltözni abba az
épületbe, amit csak most építenek,
április elsejére? — kérdezem. —
Hiszen a falaknak ki kell száradni,
ki kell fagyni. Aki abba a házba
bemegy, ökvetlen megbetegszik. S

Magyarország 1926.

nov. 28. 271. sz. 8.

a gyermekek? Ki vállal felelősséget a gyermek egészségeért?

Vállat von.

— A tisztí orvos megnézi az épületet és kiadja a lakhatási engedélyt. Ez már az ő dolga. Különbömben most mindent elviselnek az emberek, csak lakásuk legyen. Nem bánják, ha tüdővést kapnak is. S még az a ház szikkad majd a nyáron is.

Végül találkozom valakivel, régi ismerősömmel, aki nagy lelkesedéssel rohan hozzám s feldult képpel panaszkodik:

— Kérlek, miért nem írjátok meg az újságba, hogy mik történnek az új házak körül? Elvégre közügy, vagy mi. Itt az én esetem. Kivettem egy aranybéres kétszobás lakást egy új házban. Lelépés nem volt, mert aranybért fizetek, de adtam építési hozzájárulás címén nyolc milliót. Micsoda joga követelték ezt tőlem? Miért fizetek én békebeli bért a békebelinél kétharmaddal kisebb jövedelmemből, ha még a háztulajdonos úr építési költségeihez is hozzá kell járulnom? Egyetlen jogom van erre, az, hogy nincs lakásom. S most ki

kell hurcolkodnom a drága, vadonatúj lakásomból, mert nem győzöm az orvost, családom is félholt, dolgozni nem tudok, mert tele vagyok nyavalyával. A lakás olyan nedves, hogy két nap alatt megpenészedtek benne a cipőim és a könyveim.

— Miért nem indítasz kártérítési pört a házlúr ellen?

— Ő nem hibás. A tisztí orvos megnézte a házat és kiadta a lakhatási engedélyt. Mert az csak arra kíváncsi, hogy becsurog-e az eső és nem szakad-e le esetleg a mennyezet. Most vettem egy kocsykosarat, kihordtam mindent és saját költségemen kifűtettem a lakást. Kiszárittatom.

Végül egy kis számvetést készítettem. Egy jókora családi ház, amelyben két, egyenként háromszobás lakás van, belekerül, mondjuk száznyolcvan millióba. Az egyik lakást bérbeadja a tulajdonos évi hatszáz aranykorona bérért. Tíz év alatt tehát megkapja az egész ház teljes építési költségeit, ő maga lakbért nem fizet, de a háza is adómentes jó ideig.

Ha ugyan ez alatt össze nem dől a háza.

De még akkor sem fizetett rá az építésre. Ezért indult meg mostanában olyan erősen az építkezés.

Kodolányi János.

1926. dec.

Kodolányi János: Kántor József megdicsőülése. Regény. (Athenaeum-kiadás, 198 lap.)

Ez a regény, mielőtt könyvalakban megjelent volna, folytatásosan jött a Pesti Naplóban. Az Est-lapok által fölkapott írók közt bizonyos zord és keserű, szinte strindbergi realizmus kezd elterjedni, talán azzal kapcsolatban, hogy Mikes Lajos, a kitünő Strindberg-fordító Az Est-lapok lektora. Így legutóbb Kodolányit sokan pesszimizmussal vádolták. Kodolányi azzal válaszolt, hogy nem pesszimista az, aki romlottéletű emberek romlását mutatja meg, sőt ellenkezőleg: optimista. Ebben igazat adunk Kodolányinak. Nyilatkozata után azonban Kántor József megdicsőülésében igazságszolgáltatást várunk. De hasztalan. A világnézet, mely művét létrekényszerítette, még nem kristályosodott ki. Kodolányi nem pesszimista s nem optimista. Inkább kiforratlan és megroggyanó bátorságú. Stílusa kész, de mondánivalója, koncepciója bizonytalan. Az ország egy különös szegletének, különös romlását tárja föl. De mit akar ezzel mondani? Ez csak idegenszerű lehet, nem vérünkbemarkolóan érdekes történet. Nem általános magyar bűnök szerepelnek, — a szerző is biztosít bennünket erről — pedig jobb lett volna azokat szerepeltetni. Egy faluban eltesped az élet, a vágy, a lelkesedés, mert nincs haladás és bátor igazságszeretet. De ez nem izgat bennünket, nem ráz föl, hiszen csak kivétel, jönnek a városi bírák, ügyvédek s egyéb urak s ezek mind tetőtől-talpig egészséges emberek. Akiket Kodolányi közletről néz, mind betegéletűek, akiket távolról, egészségesek.

Hibája az is e műnek, melynek témája inkább novellakeretbe illik, mint regénybe, hogy Irén és festőférje, kik legérdekesebb alakok lennének, egyáltalán nem szerepelnek. Csak a szereplő személyek révén hallunk róluk egyet-mást. Miattuk és körülöttük forog az egész történet s az legérdekesebb a regényben, hogy mindig várjuk megjelenésüket, de ők nem jelennek meg.

Ez a könyv kielégítetlen hagy minden igényes olvasót.

Egyéb, kisebb hibákra ezuttal nem térek ki, az erényekről viszont csak annyit, hogy akit falusit látunk, azt jól látjuk. Különösen Kántor József jajgatós felesége éles, igaz és emberi megfigyelésekkel teli, friss, elevenen megcsinált portré. S általában jók a részletrajzok: a nazarénus vén leány, Vilonyai, a jó, a rossz orvos, jegyzőék, stb. Azonban, nyilván csupa realizmusból, káromkodások lexikona ez a könyv s ezt nélkülözhetnénk. Általában úgy vélem, Kodolányi, ez a kiváló s amikor csak teheti, lelkes ifjuságát el nem

rejtő epikus tehetség kissé áldozatul esett irodalmi klikk hiedelmeknek, hideg számításoknak s szerkesztői egyoldalúságoknak, melyek azt tartják, zord életlátás már magábanvéve komolyságot, írói érettséget, paraszttema okvetlenül érdekességet jelent. *Marconnay Tibor.*

Protestans Szemle 1926. dec. 10. sz. 647-648.

AZ összetört játékok

Írta: Kodolányi János

Mikor a vasút szállítókosója megállt a ház előtt és a nagy ládát leemelték róla, különös izgalom dobolt a mellében. Nővére már jelezte, hogy régi, gyermekkori játékaikat el fogja küldeni a kicsiknek s most a nagy láda, melyet az udvarra tettek a konyhaajtó elé, magába zárta szinte az egész gyermekkorát.

Kalapácsot, baltát hozott s hozzálátott a láda kibontásához. Gyermekai ott lelkenedeztek körülötte, a kislány, négyéves szőke, finomarcú gyerek, a kislány, kékszemű, gyengéd, selypítő angyalka. Táncoztak izgalomban és ő is táncolni szeretett volna, ha valami különös szomorúság nem bénítja meg a szívét.

A láda tetaje levált, szára került ki s a szőke papírba csomagolt játékok apróságok mind gondosan ábrakva, hogy el ne törjön. Szőke lánykák, kis kancsók, finoman aranyozva és szőke lányke-

kel az oldalukon. Eszébe jutottak a főzőcskék, a vendéglések, amikor körülülték a kis asztalt és homoktortát szolgáltak fel, pirosított vizet és cukrot. A kisgyerekek örömradiállal vitték be a holmit és rohantak vissza megint. A ládából előkerült egy kis kocsi. Rúdja letörött, piros lakozása megfakult, kerekai billegtek... Ott állt ez a kocsi valamikor a gyermekszobában a fal mellett, eléje fogva a kényes, kacskás szürke, mely mindig egyforma, törhetetlen büszkeséggel hajlítottá ivbe a nyakát kapta fel táncos lépésre a lábát. Hová lett a kényes szürke? Minden karácsonyra kifényesítettek hűgával a szerszámot, kitakarították a piros kocsit, hogy a Jézuska lássa mennyire megbecsülik az ajándékot. De a szürke paripa nem volt a ládában, összetört már régen.

— Majd megcsináltatjuk az asztalossal a kis kocsit, — mondta az

Meggyaronyi 1926. dec. 5. 277. 7. 18.

örvendező gyermekeknek s szépen, gyöngéden odatámoogatta az összetört részeket a fal mellé.

S előkerült egy parányi gőzgép is. Nem volt már meg a cilindere, a dugattyúja is hiányzott, kormos volt, letört a sipja... A kisfiú örömrivalgással fogadta s neki eszébe jutottak a régi téli esték, a lámpa arany ragyogása, az apja, hogy az ujságba merült és a kis gép vígan berregett az asztalon, zümmögött benne a forró víz és élesen, kedvesen sípolt. Rostálógénet is hajtott, ha cérnát tettek a lendítő kerekére, de a rosta sem volt sehol. Elveszett. Eltörtött. Megsemmisült.

S egymásután jöttek elő a kis bútorok, parányi asztal, apró székek, pohárszék, amelynek billegett az ajtaja és takaréktűzhely is, melyen már érezni lehetett a spirtusz szagát, kis edények kerültek elő, melyekben ott volt a főzőcsék nyoma... s a gyerekek kipirolva, boldogan vitték be mindent s jöttek megint vissza újakért.

S végül egy baba is előkerült a láda fenekéről. Régi baba, valamikor beszélni és járni is tudott, de már kibullott a haja, letörték apró

fogai, leszakadtak a ruhái. Olyan merev volt, olyan szegényes szakadt, mint egy hulla, mely esős ősszel fognak ki a Dunából elhagyatott partokon.

Legutoljára maradtak a könyvek. Meséskönyvek, gyermekújságok. Szakadozott képeken letűnt békés esztendők boldog mosolyai hozták, verseket március tizenötödiki lelkesedéssel, sajtószabadságról, Petőfiről és édes hazánk nagyságáról... Cseresznyefüggős lányok, fiúk boldog világát hozták szeretetet, család melegét, aratás emberek izzadágszagát és beszélő medvék, hazug rókákat és háborúkodó óhangyák vidám világát...

Pandora szelencéje volt ez a láda, de nem kígyók, dögvész és pestis rajzottak ki belőle, hanem melegség, béke, boldog melegkedtség. S mégis úgy fájt minden, mintha kígyók bizsergetné volna elő a ládából. Marták és szívére tekerőzték s égették a rétet. Riadtan csukta be a láda a tejét, s bemenekült a szobába, a szétrakott játékok között s multa őket, az összetört játékokat. A gyerekek megilletődve néztek fel rá.

Akta

Irtá: Kodolányi János

1.

A nyugdíjaztatása meglepte. Hiszen még három hónap hiányzott a szolgálati idejéből s ez a három hónap úgy lebegett előtte, mint az örökkévalóság végtelenje. Minden reggel pontosan kelt, felültözött, kettéválasztotta gyérülő és deres haját a tükör előtt, leült a kiszellőztetett szobában a megterített asztal elé és egyforma, automatikus mozdulatokkal kavargatta a kávéját. Aztán elment a minisztériumba, barátságos lenézéssel fogadta a hajlongó portás köszöntését s ment végig a jól ismert, homályos folyosókon, szivta be az ismert hivatalszagot, ült le megszokott íróasztala elé, amelyen akták sorakoztak, s gyujtott rá a cigarettájára. Minden nap. Mint harmincegynéhány évvel ezelőtt. Eszébe sem jutott, hogy nyugdíjazni fogják. Hiszen, ha beszámítanak mindent, az önkéntesi évét is, meg a díjnokoskodását is, már nyugdíjba kellett volna mennie. De, úgy látszik, nem számítják be s így még van három hónapja. Három hónap... negyedév... sok idő az egy öregembernek...

S egy nap meglátogatta a helyettes államtitkár. Mindnyájan nagy reverenciával üdvözölték, az asszony nem találta helyét, kirohant a konyhába, félig suttogó hangon osztogatta parancsait, befutott a hálóba, hogy átöltözzék, lányát — az eladósorba nőtt, karesu, ideges Editet — beküldte, hogy helyettesítse addig, amíg ő is bemehet... S azalatt, amíg ezek a külső dolgok lejátszódtak a nappali ajtója mögött, a helyettes államtitkár komolyan,

mintha halálos ítéletet közölne a vádlottal, elmondta, hogy nyugdíjazták...

Ő csak mosolygott. Szivarral kínálta meg a helyettes államtitkárt s úgy érezte, hogy most vége mindennek. Vége az egész életnek. Nyugdíj. Semmi kötelezettség többé. Semmi cél. Az életet leszolgálta, nincs tovább. Ez a lassu kivégzés.

— Nem értem, méltóságos uram, — hebegte udvariasan mosolyogva. — Hiszen, ha nem számították volna be a díjnokoskodásomat, már előbb nyugdíjba kellett volna mennem. Milyen számítás ez, kérlek! Még három hónapom lett volna...

Az államtitkár helyettese vállat vont, megropogtatott egy szivart, igen finom és elegáns mozdulattal lemetszette a végét s odatartotta az immár nyugdíjazott gyufája fölé. Aztán másról kezdtek beszélgetni.

Bejött Edit, tálcán likört, pogácsát hozott, szardellagyűrűket, péksüteményt. A helyettes államtitkár bókot mondott, egészségére üritette a likört s arról beszélt, hogy a kilencedik ügyosztályból még liket nyugdíjaztak, szolgálati dolgokra tért ki s mindezt a halálraitelt úgy hallgatta, mint rajta kívüllevő, régen elmúlt dolgok visszhangját. Mosolygott, de süpadt volt és nem szelelt a szivarja.

Később kiderült, — néhány nap mulva, amikor jobban tudott tájékozódni az ügyben, — hogy rutul elbántak vele. Nyugdíjaztatását nem kapta meg írásban. Azt is megtudta, hogy a kincstári birtokokról hoztak be egy vele egyidős, egyrangban levő tisztviselőt utódjául, olyat, akit a kincstár ugyanakkor nyugdíjazott. Ő, aki eddig meglehetősen módjával bírálta a felsőbbbségi intézkedéseket, most egyzertre úgy érezte, hogy súlyos politikai szűzava-

Magyarország 1926. dec. 10. 284. sz. 2-3.

rok előtt áll az egész ország. Öt nyugdíjazták, három hónappal előbb s utódjául kineveztek egy másik nyugdíjast, aki vele egyidős és egyrangú. Ez a takarékoság? Ez az egyenes, tisztességes eljárás? Azért, hogy rajta megtakarítsanak néhány milliót, dupla javadalmazást adnak egy másiknak? Eltekintve attól, hogy magasabb rangban kellett volna nyugdíjba mennie és fiatalabb kollégái előléptetést kaptak az ő rovására, micsoda szélhámoság ez! A földművelésügyiben nyugdíjaznak valakit s aztán átteszik a közoktatásiba teljes fizetéssel, az ő helyére?!

Jobb is, hogy megszabadult ebből a társaságból. Jobb is így, felé se néz többet annak a helynek, ahol egész életében dolgozott, soha nem stréberkedett, kötelességét mindig teljesítette s ahol még a nyugdíjazásánál is ilyen rutul mellőzték. Most már úgy látta, hogy azt a hátralevő három hónapot sem tudta volna leszolgálni, úgy megundorodott mindentől. S ez meg nyugtatta egy kicsit.

2.

S megkezdődött a nyugdíjasok élete az ő számára is.

Délelőtt kicsipte magát s peckes, öreges lépésekkel indult el a szűk budai utcákon. Szivarozott, lassan fujta a füstöt, sőtált, elnézegette a boltok cégereit, a járókelőket, szigorúan megmérte a nők szoknyájának hosszát s vadgalambszinű átmeneti kabátjában sűtkérezett a napon. Kalapjára vadgesztenyefák rozsdás levelei hulltak és szikár, vékony arcát szelíd kék fátyolokba burkolta a szivarfüst.

— Mégis csak szép ez a nyugalom, — mondta magában. — Jó, hogy megszaba-

dultam a hivatali huzavonáktól! S még jobb, hogy három hónappal előbb.

Délutánonként benézett a kávéházba is. Odatelepedett ahhoz a sarokasztalhoz, amely a nagy kerek óra alatt állott s ahol nyugalmazott hivatalnokok és aktív kollégák szokták zörgetni az ujságokat és kergetni a politika fellegeit. Mindjárt első nap elámult azon, hogy mennyi minden is történik a világban, amiről ő eddig nem tudott. A pincér egymásután olyan újságokat adott a kezébe, amelyeket előig nem olvasott, de most kíváncsiságból benézett ezekbe is. Eleinte nem tudott tájékozódni a világ eseményei között. De később nyugtalanította az a sokféle harc, gyűlölet és igazság, ami körülzuggta öreg fejét s fúrdatan lökte félre a lapokat. Egy törzsvendég arról beszélt, hogy a kilencedik ügyosztályban új tervekkel dolgoznak ki az oktatás reformjáról s azt is megemlítette, hogy az új ember, az ő utódja, máris befurakodott az államtitkár kágyeibe.

— Pedig jogtalanul van ott, — csapott az asztalra s úgy feltámadt benne a harag, hogy maga is meglepődött rajta. — A földművelésügyiben nyugdíjazták s a közoktatásiban kinevezték az én helyemre. Micsoda eljárás ez!!

— Örülj, hogy megszabadultál, — mondta a kolléga, — bár én is ott tartanék már. Hidd el, hogy irigyellek.

— Hiszen nem is kívánkozom vissza — mondta ő, de torkában keserű nedvek gyűltek és elhomályosodott a szeme.

Három-négy nap múlva már nem érdekelte a séta, az utca forgalma, a napfény is bucsut mondott neki, megereedt az unalmas őszi eső és pergett a víz az ablaktáblákon. A kávéháztól irtózott, mind-

untalan az ujságok jutottak az eszébe s álmában gyakran ült az íróasztala előtt és bontogatta ki a garmadában álló aktákat. De nem szólt senkinek semmit.

3.

Egyszer csak, egy unalmas délutánon, mentő ötlete támadt.

— Csak, hogy szórakozzam, — mondta magának. — Hiszen mit csináljak egész nap ebben a ronda időben?!

Felhuzta a kabátját, fejébe nyomta keménykalapját és lekasztotta a botját a fogasról. S elindult.

A minisztérium előtt megállt és nézte a megszokott épületét. Az eső lecsurgott a szürke köveken, a vizes aszfalton visszatükröződtek az ablakok és az ajtón esőkabátban sürgő férfiak jártak ki s be, irattáskával a hónuk alatt.

Hosszu töprengés és szégyenkezés után végre elszánta magát. Odament a portáshoz és előre köszönt neki.

— Jónapot, József!

— Van szerencsém, nagyságos uram, — hajolt meg örömmel a portás, mikor felismerte egykori felettesét. — Mit méltóztatik csinálni itt nálunk?

— Semmit, József, — mondta mosolyogva s a torka mégint elszorult. Kivett egy szivart s odanyújtotta a hajlongó embernek. — Fogja. Igaz, hogy a háború óta nincsenek olyan szivarok, mint régen voltak, de azért tegye el. Hát mi ujság?

— Köszönöm, nagyságos uram, nincsen semmi... Kinlódunk, nyomorgunk. Isten tudja, mi lesz velünk. Hanem — s közelebbhajolt hozzá, bizalmasan, — mindenki mondja ám, hogy kár volt a nagyságos urért. Nem úgy mennek a dolgok, mint azelőtt...

— Hát ezt nyerték, — állapította meg

diadallal, — ezt nyerték az én ellenem üzött praktikákkal! Hanem József, — s most ő hajolt bizalmasan közel a portáshoz, lehalkította a hangját s zavartan mosolygott, — a régi aktákat, amiket már kidobnak az irattárból, most is maga viszi le a pincébe?

— Most is, nagyságos uram...

— Hát nézze, itt van, fogja, — s kivett egy százezrest, melyet már egészen összegyűrt a zsebében s odaadta a kétrét görnyedő portásnak, — ez a magáé... Tudja, nekem szükségem volna ilyen régi aktákra... Tudja? Pakkolni akarok bele, tudja, meg néha kell a könyvespolcra is papír, meg a konyhába, — s pislogott, — tudja? Hát legközelebb...

— Igenis, nagyságos uram, értem, hogyné, csak méltóztassék érte küldeni...

— Most nem lehetne? Csak így a zsemben...

A portás kihozott egy halom régi aktát s ő izgatottan gyűrte a zsebébe. Köszönni is elfelejtett, csak legyintett a kezével.

4.

S reggelenként odaült az asztalához, szivarra gyújtott s elkezdte szortirozni az aktákat. Ismerős aláírásokat fedezett fel rajtuk, elfelejtett ügyek jutottak az eszébe, átnézte őket s megállapította, hogy ezt jól s amazt rosszul intézték el, ceruzát vett elő és javítgatott, összeadott és kivont s az áttanulmányozott iratokat pontosan félretette balfelől.

S belemerülve az aktákba, úgy érezte, hogy körülillengi az az évtizedes, megszokott, békés levegő, amely a vérébe ment át s mikor ebédelni hívta a lánya, bosszus hangon felelt:

— Jó, jó, várjatok egy kicsit, mindjárt elintézem!

A temetés után...

Epizódok Strobl Alajos életéből

Eltemették Strobl Alajost is és vele csak még inkább történelmi válnak azok az idők, amikor a magyar művészetet Strobl, Benzenur, a politikát Széll Kálmán és a két Tisza, az irodalmat Mikszáth képviselték.

Ha Ferenc József Budapestre látogatott, programjából soha nem felejtette ki a két művésznak, Benzenurnak és Stroblnak a meglátogatását. Ezek éppen úgy kötelező kiterésel voltak az öreg katonának, mint a társadalmi ünnepségekben való részvétel, a katonai szemle, vagy a díszelőadás a Nemzeti Színházban.

Nagy dolog volt az, hogy az ország uralkodója megjelent a tulajdon ország fővárosában, olyan nagy dolog, hogy valamennyi nőség arról lelkendezett és valamennyi néptanító szíve feldobogott rá. A király a fővárosban! Még hozzá olyan király, akiről szükségesnek látta a sajtó állandóan azt kürtölni, hogy szereti a népet. Különös, visszaszólások voltak ezek, de a sok visszasszólásban mindig megmaradt csilante momentumnak a Strobl műtermébe tett látogatás.

X. Y. grófné arvizban azzal a kéressel fordult a mesterhez, hogy bujtatná el őt valahol, ahonnan a királyt látni lehet, amikor derekig meztelenül mintázza. A mester eleget is tett a grófné kérésének s valahol a műterem maasában, hátul, elbujtatta. Mikor a király megérkezett s levetette a katonai ruháját, meg az ingét, s helyet foglalt a modelstéken, Strobl nem kis izgalommal látta, hogy a kiváncsi grófné egészen előrehajol s úgy nézi a királyt. Ennek féle sem tréfa. — gondolta magában s megpróbálta figyelmeztetni a kiváncsi nőt mindenféle intésekkel és arcjátékkal. Ekkor azonban a király is észrevette a kandikáló női fejet — és nem szólt semmit. Nyugodtan, arcerezdülés nélkül ülte végig a mintázást, mintha semmit sem látott volna.

Igy mesélgette ezt a mester.

Amilyen különös, teátrális, szép pókokat kedvelő gesztusai voltak a mesternek, éppen olyan különös és színpadi volt a házassága is. Egy alkalommal zenes-miséet hallgatott s a köröson meghapóan éneklő női hang sámyira elragadta, hogy azonnal érdeklődött az énekes személye iránt. Még is kérte a kezét s tetejébe megvásárolta az orgonát is.

Rendteget keresett, nagy megrendelések voltak állandóan, hiszen amit csinált: a naturalizmus, rendkívül hálás dolog volt s úgy tudta csinálni, ahogy senki más. De még se volt olyan gazdag ember, amilyen könnyűszerrel lehetett volna. Mert például az Egreskertben egymást érték a pararnál pazarabb háziünnepek, a környéket tüzijáték világította meg, a szökökúttak sört és bort fecskendeztek. Ennek az lett a következménye, hogy az Egreskert környékének a lakói állandóan beadványokkal zaklatták a rendőrséget, a várost azok miatt a közszendháborítások és kivilágítások miatt, amelyeket a tűzveszélyes művész rendezett. Ma aztán annál csöndesebb az Egreskert. S még sokkal csöndesebb lesz, ha a művészetnek ezt a szinte porány báju és szépségű bérket kettőshasítják, az egyik felén templomot építenek s fanatikus öreg hénikék üldözik ki a bokrok közül a nimfákat és meztelen aktokat.

Az egyik bokor előtt álló Vénuszszobor előtt Strobl mester állandóan tüzet égetett. Ha találkozott valamelyik lányövendékkel, rákiáltott:

— Megnézte a tüzet? Eg? Az istenért, tegyen rá, nehogy elaludjon.

Igy tisztelte az istenő szobrárt, a szép vonalakat s ilyen szeretetreméltó megrendezésben róttá le tiszteletét iránta.

Ott áll most is a szobor, de tűz már nem ég előtte.

*

Voltak stíluses szokásai, az oizonyos. Egyidőben, hogy az öregség rohadása ki ne kezdje, naponta lovagolt. A műterembe is lóháton ment be. Tanítványai bosszankodtak a lóhátról végzett korrekttára miatt s az asztót elteriaszták egy vasággal. Strobl megjelent az asztóban lóháton, s stymálva mondta:

— Maguk elvárják az asztót, hogy ne mehessenek be. Azt házik, hogy nem ugrotok át ezen az ágyon!

Nem csalekedte ugyan meg, de az ágyat elvették onnét, s a mester asztán zavartalanul átlövagolható a helyiségben.

*

Volt egy kitömött pávája. Ennek a pávának a hátát ki lehetett nyitni s a mester, ha vendégei voltak a pávát nagy díszszel az asztalra tette s lipói túróval kiálta meg belőle a látogatókat.

Magyarország 1926. dec. 17. 187. n. b.

Humoros példája annak, hogy egy nagy művész milyen groteszkül keverheti össze a maga mulatóságára a stílusjelöket. Egy kitömött páva, amelyben türot tartanak, — nem groteszk!

De nemcsak azt a pávát szerettem hanem egy macskát is. — De az már nem volt kitömve és nem tartott benne türot. Nagy szörny-macska volt és vidáman falkározott a mester környezetében. Strobl szinte keleti tiszteltetéssel vitte: ez iránt a nagy macska

iránt akárcsak Anatole France a Könyvek Városának hercegnőjéért.

*

Gyalog ment el Olaszországba, még pedig, mint sokan emlékeznek rá, Jászai Mari társaságában. Jászai Marival nagyon szoros és benső barátság kötötte össze. Ha Jászai megjelent, egymás nyakába borultak és érzékenyen üdvözölték egymást. Így jártak be együtt gyalog Olaszországot és útközben zárdákban, kolostorokban szálltak meg, egyikük az apácáknál, a másikuk a barátoknál. Strobl szerette emlégetni ezt az utazást és nem tudott elérzékenyülés nélkül beszélni az együtt töltött napokról s az együtt szerzett élményekről.

*

Gavallérember volt, nagystílű, értette annak a módját, hogy hogyan kell széppé és nagyvonalúvá tenni az életet. A tanítványai azért mégsem álltak be hozzá szívesen. Mert a mester egész nap követet hűreoltatott velük s nem kímélte őket sem a köhördással, sem a kiféltalással.

Egyikben egyik tanítványával olyan mérgesen beszélőalkoztak, hogy kalapácsot emeltek egymásra. Meseze kihangsúlyozott a két művész háborúja, a tanítvány sem volt a senki fajtajából való, a nevét nem akarjuk ugyan említeni, de ma tekintélyes művészünk és a mester sem hagyta megkát. A vita aztán a kalapácsig fajult.

*

Még valamit még kell említenünk. Ma már nem sokan tudják, hogy Pekár Gyulának szobra van Pesten, még kevesebben értik, hogy Strobl Alajostól. Pedig így van. Mert Arany János szobrán Toldi alakját Pekár Gyuláról, erről a nagy emberről mintázta meg a mester s így, ha nem is Pekárként és nem is mint nagy író, de mindenesetre mint Strobl Alajos mintázta szobor marad unokáinkra ennek a nagy embernek a képmása:

S az övé kikben marad meg és meddig! Egyre kevesebben vannak már a régi nagyok közül, akik a hatvanhetes Magyarországot reprezentálták, a maga kiegyensúlyozottságában, becsületességében és puritán egyenességben. Ma már nincs körülük jóformán senki.

Kodolányi János.

1926. dec. 19.

A hónapos szoba

Irtá: Kodolányi János

Ezek a kínos vergődések a hónapos szoba és a kávéház között. Késő este dübörögve, recsegve robogott velem az üres villamoskocsi végig a végtelennek tetsző Horthy Miklós-uton, alig lézengett az álmos lámpafényben egy-két néma, kopott utas, az ablakok zörögtek s végigpergett rajtuk a viganztalan esővíz, odakint sötét volt s oly árnyák az elfutó fénypontok. A kocsi kiért a városból, rétek, síró fák között futott Kelenföld felé. S az ajtónak támaszkodó kalauz egykedvűen számlálta pénzét, irta föl menetlevelére a jegyszámokat, rángatta meg a csengő sziját. Senki sem szállt föl és senki sem szállt le. Valamennyien Kelenföldig mentek.

Egy szögletbe huzódtam, szemembe nyomtam vizes kalapom, egészen magamba rogytam, minden izmot, idegemet eleresztettem s valami különös kényszerképzetem tért vissza ilyenkor: amíg nem voltam otthon, valaki érkezett „hazulról”, Baranyából, hozott pénzt, élelmet és levelet apámtól, minden elmúlt, csomagoknak és hazamegyünk, robog-robog velünk a vonat, kiszállunk a kis néptelen állomáson, forró tea fogad s megmaradunk a nagy házban, lint a tél orgonál s minden rossz csak álom lesz és visszatérő kísértete Budapestnek... S összeállítom a verskötetet, amelynek okvetlen meg kell hoznia a sikert. Miért kell így szétszórva csatangolnunk a jégverésben, mint a szétzüllött nyájnak? Miért nem látja meg senki, hogy én szenvedek s nem akarok ártani a jóknak és tisztáknak? Egyszer ki fog nyilni az apám szeme s a tékozló fiu után ime le fog borulni előttem szeretetével a tékozló apa, ha csak egy sor írással is, egyetlen érdeklődő kérdéssel is, de leborul s minden másként lesz ezután...

Igy elmélkedtem a dübörgő kocsiiban, szemem lezárult s agyamban szomorú

zengésű verssorok támadtak, hosszú, monoton menete a mult temetésének s a rimtelen mondatok úgy kopogtak, mint a posztóval bevont dobok. Vártam is az elmúlt napok verőfényének, hitének, optimizmusának, tiszta örömeinek feltámadását az apám megbocsátásán keresztül, de a lelkem mélyén ugyanakkor temettem is miudent. A magamba szuggerált erő lassan kisugárzott a hideg világba. Ami megmaradt: valami hiúságféle, góg, vagy akasztófa-nyugalom volt csupán: ha éhen-döglöm is, ha rongyos vagyok is, ha kiközösített vagyok is, mégis *más* vagyok, több, tisztább... Csak ez a nyomorult szentimentalizmus, honvágy, degeneráltság, vagy mi, csak ez, ez ne fonódna szüntelen a bokáim köré, ez az undorító asszonyi nyavalygás!... Hiába, úgy látszik, nem volt meg bennem a forradalmár lényeges tulajdonsága; a remiszscenciák, tradíciók iránti érzéketlenség, a lokálpatriotizmus hiánya. S bár dühösen tiltakoztam ellene, érzelmeim bizony szép-bus sorokban kerestek formát s amikor ebben, mint változhatatlanban, végül is megnyugodtam, tervbevettem egy versciklust, melyben mindent elmondok, lerázok magamról, megoldok, kifejezek s talán, talán az apám is megismeri belőle az én *igazi*, legvértőbb énemet, amit hiába akartam megmutatni idáig.

Kinyitottam a szememet; valahol a *Fővárosi Tejüzem* műhelye körül jártunk, közeledett a vasuti töltés. Ez mindig szenzáció volt számomra: a villamos fölött, az átjárón, néha személyvonat dübörgött el hosszú, kivilágított ablaksorával és vörös görögtüzet öntő mozdonyával; robogott a kelenföldi állomás, talán Nagytétny, Sárbogárd, Dombóvár és Baranya megye felé, át a Mecsekhegy völgyein, viaduktjain, Abaliget alagutján, erdők, patakok, apró falvak között... Istenem, ott most is süt talán a nap, — gondoltam, miközben kimeredtem az esős sötétbe,

Magyarország 1926. dec. 19. 289. n. 1-4.

hogy lássam a vonatot, de nem láttam semmit. Ott suttognak a hűvös erdők, szivárványos körben libegnek a szitakötők és lepkék s a páfrányok és harangvirágok illatoznak. És otthon, az udvaron napfényben állnak a dió- és fenyőfák, azok a magas, komoly, sötét arisztokratafák... S úgy elkésérült a lelkem, oly dühös vezeklési roham tört meg, hogy szememet előntötte a könny s csak összeszorítottam a fogam s meredtem kifelé az esős üvegen a millió lámpa fénySORAIRA, melyek úgy foszforeszkáltak, mint végtelen irtózatosságot mocsár fölött a lidéretűzek. Ó, Budapest, milyen visszataszítónak, feneketlennek, irgalmatlannak éreztem! Néman morzsolgattam a verssorokat, melyekbe vágyódásomat és szomorúságomat öntöttem.

*Most látom apámat sötét kapualjak
semmijéből nézni felém,*

*Most érzem halott anyám csontkezét a
fejemre simulón,*

*Most érzem a lámpákban hűgöm távolos
szemét*

*és úgy fáj bennem az Ember;
mert nem akartam őket megölni
és az otthoni fenyveket máglyára rakni
s az árnyékát hullató baranyai fákat
lelkemből kiirtani*

nem akartam!

Jó szerettem volna maradni...

Apám csontos kezére borulni búsan

és simogatni hűgocskám drága fejét.

*Testvér szerettem volna lenni, nagyon
testvér,*

*testvére a jóknak és rosszaknak;
a porban ballagó lovak testvére
és a szelidszemű tehének testvére lenni;
ontani magamból enyéremet; a jószág*

*folyamát,
ragyogó hűsvéton feltámasztani bennem
az Istent...*

*én nem akartam megölni senkit! senkit!
Miért is nem tudtam megmaradni otthon,
a rokonok között?!*

Most nem láttam többé hazugnak az emberket. A megértésnek és megbocsátásnak olyan spontán előmlése volt ez, melyben nyomtalanul elmerült minden, félszegség, póz, érdek, gyűlölködés, csak szegény emberek maradtak, akik viaskodnak egymással és tehetetlenül s szédülten forognak saját tengelyük körül az összerogyásig.

A villamos futott a remiszh felé és az eső pattogott a sötét ablaktáblákon. Én melankólikusan, dekoratív sorokat komponáltam a megírandó vers befejezéséhez:

*Hiszen ez mind-mind mindegybe múlik
egyszer
s idegenné ridegült lelkek megengesztelése
nem késik soká.*

*Szívemből, nagy: szegény szívemből,
szüretes szőlőfürt válik majd egykor
s széthulló koponyámból virágcserep.*

Gondolatokba merülve mentem hazafelé az esőben. A kis utca sarkán gyanus kocsmá vigyorgott ki sárga, alkoholos-párás szemével az utcára. Odabent bugott a nagybögő és kerge klarinét-rikoltások sipitottak bele a hegedűk elrángatott zengésébe; odakint a suhogó szélben, süvítő telefondrótok hurjai alatt önfeledten verették magukat az esővel a szerelem olcsó cselédei s fáradt szemük bekandikált az ablakon. Néha részeg férfiak dülöngéltek ki az ajtón, óbégáltak és vastag disznóságokat mondogattak a vihorászó lányoknak. Az otthoni muzsikás, színes éjszakákra gondoltam s nem bántam volna, ha vagy egy-két órára beülhetnék odabent a hegedűk mellé s elnézegethetném a magukat kellező lányok ringó mozgását. Eszembe jutott a sok diákos éjjeli zene a holdfényben, a szendergő falu áhitatos csendjében, Ilonka barna szeme, babaarca és kicsiny, finom termete, a szelid égen tovasuhanó felhőfodrok... Ugy éreztem, mindez olyan közel van hozzám, hogy

1926. dec. 19.

kezemmel elérhetném s mégis oly végtelenül távol.

Összevontam a vizes köpönyeget s hazasiettem.

Lépteim oly fáradtak voltak nem annyira a fizikai, mint inkább a lelki ki-merüléstől, hogy alig tudtak fölcipelni a lépcsőkön. Mikor a gázzagu lépcsőházba beléptem, elkezdtem füttyülni. Ezt minden nap így csináltam. Egészen ösztönösen eleinte, később már tudatosan, programszerűen. Ennek több fontos és kevésbé fontos oka volt. Fontos volt azért, hogy a szomorú otthonba való belépés vidámabb legyen, hogy Bözsi a rendezett vagy rendezhető élet illuzióját nyerje s végül, hogy a sötét, kísérteties, kriptaszerű lépcső ne hasson rám olyan félelmetesen, ezeken túl azért, hogy a gyűlölt, utált, megvetett házmestert megvetésemről így is biztosítsam. A gázláng lobogott és bugott (a részeg gazember gyakran meg se gyújtotta). Piszkosan kanyargott fölfelé a lépcső, míg el nem nyelte a sötétség. Az utcáról benyomuló szél megszorult a kéményszerű udvarban s a titokzatos ajtócsapkodások, vacsorailat, csatornabűz, füst és eső valóságos ciklonját forgatta meg a folyosókon. Óriási háromemeletes tömegbörtön volt ez a ház, esővel, léghuzattal, piszkos lével és sötétbe csavarodó lépcsővel, beteg gyermekekkel, akik játszani, visitani nem mertek, részeg szabókkal, suszterekkel, szatyorcipelestől koravén asszonyokkal, akiket mindmindent a házmester robusztus alakja, moslék káromkodásai és részeg szeszélye tartott szolgaságban. Egyszerre kizökken-tem gondolataimból, ha csak a hangját is hallottam. Soha nem beszéltem vele, még csak nem is köszöntöttük egymást. De azért gyűlöltem, mint a megtestesült állatiasságot, undorodtam tőle, mint a poliptól, s rettegtem a közelében, ahogy csak őseink retteghettek az erdőben csörtető éjszakai vadaktól. Ezért füttyültem.

A konyhaajtó üvegén halkán kopogtam, Jónáskáné nyitott ajtót.

A lakás tulajdonosa egy cukorgyári munkás volt, tótosan beszélő sovány, szőke ember, akinek olyan vakarcs kis semmi vörösképű néember felesége volt, mintha kemencében aszalták, szárították és egyben puhították volna. Volt két fiuk is, egyik kamasz már, kereskedelmit magolt napi tizenhat órán át, bögvé, szavalva és nehéz Tejével harangozva megímasztott pikle két haranglábán, a másik második polgáriba járt, ökölnyi fejletlen kis heptikazacskó, degenerált testű és lelkű, pimasz, szájas, koravén és majomszerű, hazug és tolvaj. Minden keresetet megettek és megittak. Lakásuk legdiszegebb szobáját — az utcait — nekem adták bérbe elég mérsékelt bérért, a család fő mostanában a szűk kis konyhában vaságyon fetrengett a delirium tremens szomorú szédületében s a tüdővész ritmustalan, sipoló gyászindulóját köhögte. A széles előszoba sötétebb oldalát spanyolfallal szobává alakították, ebben Olga lakott, egy erdélyi oláh-szláv, csinos, hideg, gögös és buja lány, míg a harmadik lakó: Politzer ur, cipészsegéd, a családdal az udvari szobában aludt. Ment volna már innen, erről a sötét éjjeli menedékhelyről, amelyre a halál, nyomor és pusztulás vetette árnyékát, valami lakályosabb helyre, de szerelmes volt Olgába, feleségül akarta venni s nem tudott elszakadni a közeléből.

Belépve futólag köszöntem s borzadva fordítottam el arcom a vaságyon hanyattfekvő hamuszürke arcu, sovány, merevszemű emberi várról. Spiritusz-szag, a vacsora illata, a piszkos ágyneműk pállott bűze és az összeszorult emberek kigöngyölgése tette nehezzé a konyha levegőjét. Sápadtan fénylött a gáz. A nagy fiú: Dezső, hangosan biftázott az asztalnál. A kisebb: Jóska, fölhozott térdével, hátra-nyaklított fejjel aludt apja lábainál az ágy

végén. S a földön ott hevert egy széttépett Népszava. Átsiettem a dohszagu előszobán, mely koromsötét volt s halkan füttyörészttem, hogy ne halljam a cukrász sipoló, hörgő lélekzetét s a magoló fu éneklőn lármás gajdolását.

A szobában csend volt és sötét.

Mintha megütöttek volna. Figyeltem. Rossz volt a levegő, fülledt, dohos; az utcára nyíló nagy hármass ablakon mint merev holdfény derengett be a gázlámpa fehér világa s megvilágította az íróasztal nagy sötét könyvcsomóit s egy fehér papirlapot.

— Bözsi! — Suttogtam s hangomba vidámságot iparkodtam erőltetni. — Itt vagy?

Senki sem szólt.

— Alszol?

Csend.

Az íróasztalhoz mentem, gyufát kerestem s meggyújtottam a gyertyát. Bözsi ott feküdt a rozoga vörös plüssdivánon, árccal a falnak, fejét letakarta a karjával, sovány, bokában kissé duzzadt lábcsárait csak térdig takarta a szoknya, de vállán vastagon, melegen sötétlett a fekete gyapjukendő.

A szobát sohase felejttem el. Nagy volt és meglehetősen sivár. Két rozoga ágy állt egymás mellett a poloskaégetés fekete sávjaival, jobbról-balról egy-egy éjjeli szekrény, mindegyik más stílusú, de egyformán törött, összepörkölt és férdé. Az ágyakban egymás hegyén-hátán a váncosok, paplanok, tán egy hete is rendetlenül, bevetetlenül, ahogy reggelenként kikeltünk közülük, a vörös cserépkályhán vastag por, a bordóterítővel letakart asztalon garmadával piszkos lábasok, tányérok és evőeszközök, az íróasztal könyvei közt kis fehér gipszaszobor; guggolva nyulat etető mestelen lány; hugom másolygó, finom fényképe, mely szinte a gyertyafény lobogásában s egy rossz női harisnya, mint valami döglött,

vastag fekete kigyó. Nagy fehér függöny a hármass ablakon, mely szürke a portól s középen szakadt. Bordószőnyeg kifakult, kivékonyult, még eléggé össze-függő maradványai. A sarokban rozszant szekrény, melyet bezárni nem lehetett, de ha kinyitották; lezuhant az ajtaja. S most mind ez még komorabbnak, sötétebbnek, elátkozottabbnak látszott a gyertya imbolygó fényében, a váncosok, székek, edények, szekrény, a köpönyeg nagy lomha árnyékokat vetettek a szürke falra, két tájat ábrázoló képre s a füstös plafonra. Csend volt; csak a duruzsoló villamosok csengője s a biflázó fu monoton szónoklata hallatszott be. Nagyt sóhajtottam, a gyertyát odaragasztottam az íróasztal sarkára, aztán ledobtam vi-zes ruháim s a diványhoz mentem. Egy darabig félénken gondolkodtam, hogyan szólítsam meg? Végül megfogtam Bözsi karját, lefejttem a fejről s iparkodtam az arcába nézni.

— Alszol?

Böske nem szólt. Nyitva volt a szeme s nagyon szomorúan, egykedvűen nézett rám. Beesett arca nedves volt a könnyektől, egyszerűen összeceavart haja kócos és csapzott. Leültem mellé a diván szélére s magam elé meredtem. Elnéztem a söpretlen padlót. Nagy-nagy fáradtság zuhant rám, irtózatosan üres és elszomorító volt minden s ezenfelül a bennem kavargó zürzavart nem is tudtam, nem is akartam áttekinthetővé osztani. Vég-telenül bokáig hallgattam így. Odakint zugott a szél, pattogtak az esőszemek, bent pedig a törött ablaktáblán beáramló levegő táncoltatta a sercegő gyertya lángját.

— Aludtál?... — Kezdtem végül szintelen hangon. — Fázol?... Beteg vagy?... Ehes vagy?...

Bözsi nem válaszolt.

Hát ime, — gondoltam hirtelen lobbanó és növekvő keserű haraggal — én

1926. dec. 19.

megalázkodom, koldulok, töprengek... én ázom és kutyaagolok, én tele vagyok álmokkal, zseni vagyok, költő és otthagytam miatta egy egyetemet... én egy ronda, poloskás, hónapos szobába zuhantam, hogy neki gyermeke legyen... én kivetkőztem önmagamból... és kétségbeestem naponta százszor is... egy asszony miatt, egy nő miatt... és ha kérdezem, nem is felel!...

De jó lett volna vállonragadni és összetörni mindenestől.

— Mi az, te ma sem takarítottál? — s gyűlölettel néztem Böskére. — Hát miért nem? Beteg vagy? Nem hozhattad volna rendbe ezt az odut, míg én nem vagyok itthon? Most már örökké így megy ez, szemét, por, piszok, akár egy disznóól, hát nem akarsz törődni semmivel? Ó, hogy halhatnék meg, menekülnék már a földről, én Istenem, ahol csak terhére vagyok magamnak és nem fogja meg a kezemet senki, senki!... Mit csináltál? Peküdtél? Te már csak fekszel! Mi?!

Fölkeltem, két tenyeremmel fogtam a halántékomat, s arcomon mély árnyéket szántott az undor, keserűség és szomorúság.

Böskét megrázta a zokogás, könnyei újból végigfolytak arcán.

— Sírj? Sírj. Asszony vagy. Minden felelősség az enyém. A sirás a tied. — Mondtam kegyetlenül, s bár saját magamat sebeztem meg elsősorban szavaimmal, jól esett éreznem, hogy Böske is szenved. — Igen, hát annyit se tehetsz meg, hogy ne legyen az ember disznóólban?

— Ezt megteheted, kinozhatsz, — szól Bözsi fakón s meg se mozdult. Hangja most is az a kissé gyöngé, fátyolozott hang volt, mint régen, de sok lemondás, keserűség lappangott benne. — Nekem már ugyis mindegy. Tudom, hogy mit tegyek...

Lassan felkelt, végigsimitva arcát, az asztalhoz ment. Amugy is lassu, meg gondolt mozdulatai most fáradtak voltak. Magas, esontos teste megsoványodott, arckifejezése sötét volt és reménytelen, kék bársonyruháját elől fölhuza, hátul lelógatta, a termetét elformátlanító terhesség. Elkezdte lebontani a haját, levetkőzött, dideregve az ágyba bujt s magára huzta a takarót.

Én pedig álltam az íróasztalnál, a gyertyába meredtem és torokomat fojtogatta a fájdalom.

Mikor minden elcsendesült, hallani lehetett, hogy a sarkon nagy dörgéssel lehúzzák a tejívó redőnyét... Kilenc óra volt.

Ültem az íróasztal mellett s minden gondolatomat lefoglalta az a vers, melyet a villamoson csiszolgattam. Előttem feküldt a vékony füzet, — gondosan meglátogatott verseimet ebbe írtam, — s kívül nagy szabálytalan betűkkel a cím: A jóság átka. Ahogy ott ültem a papiros előtt s az asztalon guggoló gipszszoborra néztem, csak alig-alig hallottam a szél zugásán átzümmögő kocsmi muzsikát, az eső zörgését s a kitaratóan magoló fiu gajdolását. Bözsi meg se mukkant. Ebben a csöndben lassan, minden szót meggondolva és százszor is elejtve rovogattam egymás alá a rövidebb, hosszabb sorokat. A kicsinyes indulatok minden salakja lehullt rólam, s csak a lelkem fenekén maradt meg valami csöndesen borongó szomorúság. Mikor leírtam a verset és mégegyszer elolvastam, nagyon meg voltam elégedve magammal. Rendkívül komoly, egyszerű, férfias és kiesiszolt alkotásnak láttam, amely mégsem hideg, még csak nem is nyugodt, vagy kiegyensúlyozott; van benne valami ellentmondás, valami tragikus nyugtalan-ság és fáradt lemondás is. Gyönyörködtem benne. Előre forgattam a füzetben, elképzeltam milyen lesz, ha tarkállnak

benne a széles sorok; visszaforgattam: ki-kiloptam egy címet, egy-egy sort, mustrálgattam a teleirt lapokat, számítottam milyen vastag könyvet adnának s milyen lenne a könyv, a kritikák, az elismerés.

Most egyszerre nagyon egyedül éreztem magam. Első gondolatom Bözsi volt. Az ágyra néztem: ott feküdt csöndben, mozdulatlanul, beburkolózva a paplanba s nem látszott belőle más, mint lebontott haja. Aludt? Sirt? Vagy csak feküdt gondolattalanul és érzéketlenül! Elképzelttem a terhességtől formátlanodott alakját sötétkéék bársonyruhájában, sovány lábát és karjait, beesett arcát és domboru homloka alatt világitó nagy szomorú kék szemét... Elképzelttem fáradt mozgását és fátyolos hangját... Ekkor végtelenül megsajnáltam Bözsit, szerettem volna a lábát megcsókolni és ölemben hordozni szent terhével: a születendő gyermekkel. Ebben a nagy szomorú esendőben, magányban, a gyertyafény által kergedett árnyékok között megéreztem azt a misztériumot, mely körülöttem végbe ment s a szobában szinte meglengett az isteni titkok hűvös fuvallata. S oly jó lett volna most mindent közölni Böskével így, letisztulva és megnemesedve! Elmondani a verset, a pénzszerzés körüli terveket, Szalontai estét, s aztán mikor mindent elmondtam, odatenni álmos fejemet Bözsi mellére s elaludni édesen és bizakodón.

Lassan levetkőztem.

Odakint most érkezett meg Olga és Politzer ur, ki rendes szokása szerint megvárta a lányt s hazakisérte. Bementek az elkerített cselédszobába s behalatszott Politzer ur meggyőző dörmögése és Olga visszafojtott, szenvedélyes hangja. Valamiről vitakoztak. Hallgattam a vívásban összecsapódó szavakat. Rettentően éhes voltam és telve dühös cselekvési vágygal. Ezeknek van kenyerük. Olga

egy ügyvédnél gépirólány, de selyemharisnyát hord és cukrárszüteményeket eszik esténként. Politzer ur zsinóros télikabátban jár, kamáslis cipőben, ezüstfejú bottal grasszál s állandóan van pénze. Majd másképp lesz ezután. Holnap kapok állást, dolgozni fogok, mint akármelyik szorgalmas nyárspolgár, délre nem jövök haza, este olvasok, vagy irok, lassankint ruhát veszek, cipőt csináltatok, lesz ennivaló mindennap s később egy kis szoba-konyha lakás is... Most már itt a huszonnegyedik óra. Nem lehet tovább így maradni. Jön a tél és jön a gyerek... a gyermekünk!

— Ugyan hagyjon már békét, bűdös zsidó! — Csattant fel odakint Olga gorombán, de Politzer ur duruzsoló, gügyögő hangja tovább is kitaróan dörmögött.

Elfujtam a gyertyát s bebujtam Erzsike mellé. Éreztem a mozdulatlan aszszonyi test simaságát és melegét, hozzátapadtam szonyuan sajnáltam. Ököllel tudtam volna fejbeverni magamat a gorombaságért. Szorosan átfontam az aszszony nyakát, magamhoz vontam s ajkammal kerestem könnyes arcát. — Ne sirj, — suttoztam bűnbánóan, — igazán nem akartalak bántani; komisz fráter vagyok; nem haragszol ugy-e?

Bözsi sirt. Háttal feküdt felém.

— Nézd, folytattam igaz keserőséggel, — ezután másképp lesz, nem szólok soha semmit, nem bánom, ha akármit csinálsz is, én most mindenáron állást szerzek, dolgozni fogok, mert addig, amíg a versek elismerést hoznak, éhen halhatunk... Holnap állás után nézek. És én meg fogok tenni minden tehetőt, ne félj... s nem bánom, ha te az ujjadat se mozdítod, elég az, hogy világra hozod a gyereket és majd csak leszünk valahogy, hiszen ez mind olyan kicsi dolog... Csak ne haragudj, hallod Böske, igazán... Nem haragszol ugy-e?

1916. dec. 19.

— Nem, — szólt Bözsi hűvösen, meg se mozdult és nem is sirt, olyan visszautasító hidegség sugárzott belőle, hogy a szívemig nyilalt s megéreztem mi lenne az, ha apám, barátaim, egész mult életem után most ő is elszakadna tőlem, milyen egyedül maradnék. A magány hideg szele csapott meg, gyors képekben az apám, hugom, öcsém, a falu és az udvar fái rezdültek meg előttem, s a tudat, hogy oda vissza már niesen ut, vagy ha lehet: csak Böskével együtt lehet, most pedig ő is... (végig sem gondoltam)...

— Nézd, — mondtam ismét, — hiszen én is ideges vagyok, rossz a természetem is, nem tagadom... De ne haragudj ezért, senkim sincsen, csak te és oly sok a földadatom és tennivalóm s mindent elhagytam, mindenki kitagadott...

— Én is elhagytam mindent... teérted...

Inkább szomorúság, szemrehányás, mint visszautasítás volt a hangjában.

— Látod! Miért bántjuk mégis egymást? Igaz, én voltam a hibás, én kezdtem... de hát ezt kell látnom minden nap, ezt a disznóolat s nem akar változni a helyzet. Ma is egy remek verset írtam, de mikor lesz ez már nagy vers másoknak is, nemcsak nekem? Hát láthatod, van rá okom, hogy rosszkedvű legyek. Én nem is ettem...

— Én sem ettem...

Sokáig hallgattunk. A hármás ablakon bevilágított az utcai gázlámpa derengő fénye, a kocsmában muzsika zümögött és hangját el-elhordta a szél.

— Hogy lehet nekem kedvem valamihez, — mondta most Böske és szembe fordult velem, — hát élet ez? Milyen élet ez? Napról-napra beteg vagyok, mert nem is ehetünk rendesen... s most, amikor másállapotban vagyok... Hát élet ez? És nem is panaszkodom, de máma is... úgy vártalak, vártalak s

már este is lett és te csak nem jöttél... Hol tudsz maradni abban a *Centrumban* annyit? És ez már mindig így lesz... Soha-soha meg nem változik a mi életünk!...

Sóhajtott.

— És te avval támadsz meg, hogy nem takarítok!

— Ezután nem így lesz, — mondtam meggyőződéssel s elhatároztam, hogy *tabula rasa* csinállok. Már rajzolgattam is a jelenetet, mely köztem s a *Nehéziparosok Szövetségének* igazgatója közt le fog játszódni holnap. Ezután dolgozni fogok, már tudniillik valami hivatalban és, igen, nem is fogok többet írni, leszek én is olyan egyszerű ember, mint annyi más!...

— Nem, azt ne, fiam, — mondta szomorúan — azért csak írj... de látod, azt otthoniakra nem számíthatunk, az én vén gazember apám fölül ugyan megdöglhetnek és a te apád is... Csak ne lennék így, még csak eltűrném valahogy, de a gyerek, a gyerek tönkremegy, s így hogyan legyen kedvem... és úgy érzem magam, mintha a lellem ki akarna szakadni és fáj a fejem, mozdulni is alig tudok s te nem jössz órákig...

— Tudod, a grófné... gyémántgyűrűs koldus... és tolvaj, — beszéltem én, — megígérte, hogy imádkozik értem szent Antalnál...

Már egymás karjában feküdtünk összefonódva, a gyermekért való aggodás öszteterelt bennünket, mindegyikünk ki nem mondott gondolata az volt: elpusztul a gyermek, halottan jön a világra... s ezért mi vagyunk felelősek...

— Végül is Pöhöly adott ötven koronát. Jó gyerek ez a Pöhöly. Várj, ha egyszer megfordul az életünk, én mindenkinek megfizetek... Pöhölynek is és azoknak is, akik így elhagytak. De most az a fő, hogy holnap elmegyek a *Nehéziparo-*

sok Szövetségének igazgatójához, elmondom, hogy ki vagyok, hogy állok s munkát kérek tőle. Az nagyember. Iszonyu gazdag. A kormány is úgy táncol, ahogy ezek fujják. Isten. A multkor egy pasasnak tizezer koronát adott. Hát ő biztosan megtesz mindent, egy szavába kerül és kész. Akkor aztán másképp lesz.

Föültem az ágyban s gesztikulálva magyaráztam. Csupa hit volt minden szavam, csupa fanatizmus a szemem, amint a gáz derengésében megcsillogott. Szinte látom magam: undorító, léha, hazug fráter voltam...

— Éhes vagy ugy-e? — S Böske fejére tettem a kezem, simogattam, szinte kicsordult a könnyem. — Nem soká lesz már így. Göllner is azt mondta ma a *Centrumban*. Én érzem, hogy mi egyszer... nemsokára... Ez a nagy emberek sorsa... Csak bizni kell Bözsikém, a hit hegyeket mozgat. Ugy-e, amig biztunk...

Bözsi átkarolta a derekamat s hozzám-simult.

— De addig... Kivárni, amig jó lesz...

Az asszony ölébe fektettem a fejemet s hallgattam. Most, hogy fületem odaszoritottam a feleségemhez, hallottam a gyenge magzat finom szivverését s taszító lökéseit, mozdulatait. Szivemet előntötte valami áhitatos, szent meghatottság, hódolat és szeretet Bözsi iránt. Megcsókoltam az asszony testét. Nem, nem hagyom el magam, nem leszek hitetlen, gyöngye, vagy megalkuvó! Ez a gyermek, Ez a végtelen élet... hárman vagyunk, én a talaj, ez a kettő a fa, mely belőlem táplálkozik és belém mélyeszi fogózó gyökerét....

Böske szorosán magához karolta a fejemet és egyikünk sem szólt egy szót sem.

Apró történetek a választásról

Nem örülünk azoknak, akik bejöttek a parlamentbe s nem sajnáljuk azokat, akik kimaradtak. Mi, szegény, kínlódó magyarok, már ott tartunk, hogy nekünk egészen mindegy, ki és hogyan és mit csinál körülöttünk. A paraszt szántja a földjét és kíméli az időjárást, a bakter váltót állít, az újságíró futkos, a háziasszony a vásárcsarnok érthetetlen árait vizsgálja... Hogy miféle pártok tülekednek a mi bőrünkön, nem bánja senki. Az emberek egészséges ösztöne megsugja, hogy kinek nem fizet a politika, az jobban teszi, ha feléje sem néz.

A régi választások, amelyeket olyan mesterien ismert és ábrázolt Mikszáth Kálmán, minden piszkosságuk mellett is kedélyesebbek, egyenesebbek és férfiasabbak voltak. S hővelkedtek vidám momentumokban. A mostaniak lehangelők, elszomorítóak.

Egy régi nagyvennyolcas képviselő beszéli:

Akinek több a pénze, az számít. Miért nincs valamirevaló ellenzék? Mert nincs pénz. Ki tud egy mandátumba befektetni négy-öt száz milliót, a biztos siker reménye nélkül? Az egységspártot kitűnően finanszírozzák, tudni kéne, hogy kik és miféle ellenszolgáltatásokért? Az lenne ám az igazi szenzációs riport, ha valamelyik újságíró a megállapodások fényképmásolatait közölni tudná.

*

Vácutt egy paraszt beállít Andrássy választási irodájába:

— Nekem Szabókyéknál egymilliót adnak, ha oda leszavolok. Mit ad az úr, ha mégis Andrássyra szavolok le?

— Nézze, — mondta a főkortes, — ha az elve mihozánk hús, akkor én is adok annyit, amennyit Szabóky ad.

Szavazás után megjelenik megint a paraszt:

— Hát leszavaltam Andrássyra — mondja, — elfőttem a millióért.

— Miért?

— A millióért! Lám, azt mondta az úr, hogy annyit ad, amennyit Szabóky!

— Azt mondtam. S mennyit adtak ott?

— Semmit.

— Na, annyit én is adok. Isten áldja meg, — mondja a főkortes, mindenki élénk felvidulása közben.

*

Szegény öreg Andrássyt nem irgylhetette senki, hiába magnás. Az öregúr fáradt, eszevesztő léptekkel vándorzogott mindenfelé, hogy a polgártársak bizalmát megnyerje. Ilyenkor a legkényesebb magnás is demokrata. Előcsózták is mindenfelé a el tudom képzelni, mennyire irított a száz meg száz közfoglaltól, amit végig kellett csinálnia az amerikai elnök módjára.

Két karját kifelé tartogták az öregúrnak, annyira fáradt volt már.

Látogató körútján elérkezett egy gazdag úriemberhez.

— Remélem, ön támogathatja a szavazatokat — kérdeste a házi gazdát.

— Salma, kedvelmes úram, már lekötöttem magam Szabóky mellett.

— Hát nagyszagos asszony! Ön bizonyára rámszavaz, annál is inkább, mert én egy kis árva érdekeltség képviselője vagyok itt...

— Kégyelmes uram. — válaszolta bátran az úriasszony — én nem szavazok, hogy ön elfelejtse: egy Andrássy-t valamelyik Habsburg in officio kivégeztetett...

— S én mégis meg tudom bocsátani. — mondta Andrássy.

— Hát én pedig nem bocsátom meg... — fejezte be az asszony a vitát.

*

Ilyenkor valami keresetbe jutnak a munkanélküli intellektuálisok. Így a Szabóky iródjában 1.700.000 koronát is keresett a kiegészítő munkaerő. Amikor a szavazás eredményéből kiderült, hogy Andrássy bukása biztos, fejenként százszáz koronát ördömdíjat osztottak ki az alkalmazottaknak.

Ezzel szemben az Andrássy-emberek nem kaptak jóformán semmit.

De vajon mindezt Szabóky államtitkár úr fizette? Szép vagyona és szép fizetése lehet, szerencsés ember. Pedig Andrássy sem szerény.

*

A Szabóky-kortés egész nap egyfogatú bérkocsin, méteres szívarral a szájában koccsikázott. Elvezte a pünkösdi királyságot. Szembe jött vele egy elegáns hintó üresen, eléje fogva két remek szürke. A főkortes úr hanyagul intett a hintónak, átszállt belőle a még előkelőbben folytatta az útját.

Csak van, akiknek van! — mint a mese mondja!

*

Hát az a hájos, naiv öreg paraszt, aki megjelent a szavazóhelyiségben? Mindenütt akadnak ilyen drága öreg magyarok, akik a hegyek között, vagy az Alföld végtelen síkságain, együtt élve Istennel és a földdel, tudomást sem vesznek az idők forgandóságáról. A mi parasztunk beállít s azt mondja:

— Károlt Mihálra szavalok.

— Arra nem lehet. Csak Andrássyra, vagy Szabókyra szavazhat.

— Nem lehet? — mondja elbámulva. — No, hát akkor nem is szavalok.

S azzal nyugodtan eltávozott.

*

Ki cáfolhatja meg azt az állítást, hogy ennek az öreg parasztnak volt a legtöbb esze? Aki ma sem tudja, hogy elmúlt-e már negyvennyolc, meghalt-e Kossuth, babaáruló-e még, vagy már a farkastorkú gróf, hanem egyenleteseket lépegetve az eke után, csak azt nézi, hogy bántják-e a legyek a lovát, s lesz-e eső holnap.

Őt, az ő nyugodt, tenger nagy csendességét nem bántja az a kérdés, hogy miért nincs egységes ellenszék és egységes ellenzéki pártkassza. Neki ez tizlet, urak dolga.

*

A váci zsidó polgári iskola pedig megkapta a hatvanötmillió állami segítséget, kézzelfogható csekk alakjában. A zsidók támogatása sikerrel járt.

*

A rövidszivarra kravátlit húztak a tudók valakiről, aki egész láda szivarokat szedett össze. A választás napján minden paraszt szájában rövidszivar füstölt — kraváttal. A kocsmárosok számlákat nyújtottak be négy-öt hektoliter borról. Kint, Kisvác uccáin, ordítottak a legények és egymásnak mentek az elveikért. Csak éppen a lábukon nem tudtak megállni. A váci madátum benne van Szabóky úrnak oca félmilliárdjába, Andrássynak csak háromszáz milliójába.

De honnét az ördögöl veszi az egykedvűséget az a rengeteg millió ember, nekem csak az furis az országomat. S ma nekünk is. S az autók és a szivarokból egész tízezreket vonultatnak fel egy-egy kerületben.

Az a múlt választáson Bud János maradt a legelsőnek a hajóállomást az államából azóta semmi sem lett. Vajon mekkora-e az idén is?

Valószínűleg nem, mert nem volt az ellenfele.

Kodolányi János.

KARÁCSONYI SÉTA AZ UCCÁN ÉS A BOLTOKBAN

Leesett az első hó, most már csakugyan karácsonyi hangulata van az uccának. Lepletől néhány óráig fehér volt minden, a tiszta, könnyű, halk hólepel betakarta a sarat és a mocskot, a kátyukat és a mindennapi élet ezer szemetjét. Jó ez a hó, ha felülről nézi az ember a földet, tisztának, csendesnek és büntetlennek látja.

Megfelelt a karácsonyi ünnepek szimbólumának ez a tisztaság. S ha a valóságban nem is olyan a világunk, mint amilyennek ilyenkor látszik, de van, ami eltakarja a szennyfoltokat s így az ártatlanság pózában várja a Megváltó születésének évfordulóját.

A sarkokon most kaparják le a választási plakátokat. Milyen komikusak is ezek a ríkoltozó nagy betűk így félig elázva és szétronnyolva! Nemrég mindenütt: *testvér! — testvéreink!* — felkiáltások állították meg a naivakat, az öröklő hiszékeny tömeget s most jönnek a tisztogató emberek vödörrel, kefével s a sok szivélyes üzenetet letakarítják még karácsony előtt. *Asz, aki jászolban született s Akit háziállatok lehellel melegengett, ne lássa ezeket a ferdg, öszszevissza felhívásokat születésének ünnepén.*

*

A kirakatok kiragognak a havas uccára. Szállingózik a hó s a piros és sárga lámpák fényében olyanok a párányi hópíhek, mint szállószó békegalambok. Odatszeleszenek mindenki vállára, arcára, széliden csókolgatják a sürgő emberek szemét, a bankhiánákat éppen úgy, mint a rongyos munkanélkülit, a fájvédőt éppen úgy, mint a szociálistát, a keresztényt csak úgy, mint a zsidót. S a játékosboltok megelévednek, a babák nevetnek a kirakatok előtt ácsorgó gyermekek és szeszonyok csoportjaira, feldíszített karácsonyfák bölөгátnak gyertyákkal és cukrokkal rakva. Apró gőz- és villanygépek, remekbekészült párányi csodái a technikának, dobogtatják még a felnőttek szívét is, azt az illúziót keltve, hogy a gyárak, vonatok, alagutak, daruk és bányák csak játékok: játékok a felnőtteknek. S mért is nem játékok! Mi az oka annak, hogy szürnyű átok ül az emberiségen s a gépek elvenztetik azt a szelíd és bájos ragyogást, amelyet itt a kirakatokban szeretelrasztanak! Miért rabszolgái a felnőttek a gépeknek, amikor játékokká tehetőek? Éppen mint a gyermekek az apró remekjavítások!

Ha is lenne ha gyermekek lehetnének felnőttek is, szabadkőművelők lehetnének a gépeknek, s a gépek a gyermekeknek repülőgépek, kőszót, kétrő-

gépet, és vasolvasztókat hozna nekünk és mi játszánánk velük...

Elnézégetem a gyönyörű gépecskéket és eszembe jut egy film, amelyen az angol haditechnika csodáit mutatják be, rajokban szálló hadirepülőgépeket, borzalmas hernyóként kászó gázsi tankokat, amelyek lövöldözve és gízfelhőt árasztva rohantak árkonbokon át, völgybe le és hegyoldalon fel.

Mire a gyermekeink megnőnek, ők is elfelejtik a gépek szépségeit s nem látják bennük egyebet gyilkos, vérszívó szörnyetegenél.

*

Hatalmas áruháza aranyozott liftjei szótlanul szállítják fel az emeletekre a vidéki vásárlók tömeget.

Hatalmas plakátok mindenfelé: *Nagy karácsonyi vásár! Mélyen leszállított árak! Elsőrangú minőség!* Mintha láthatatlan, stentori hangú kikiáltó ordítaná a mutatványosbódé csodáit: tessék beszélalni, itt a soha vissza nem térő alkalom, aki nem vesz, megbánja, mi csak a közönségért vágyunk, szeretjük őt... Ez a láthatatlan kikiáltó beszél a falakról a beleordít minden ámulo agyába.

Megnézünk egyetmást. Kis kóhoz, eléjefogva két apró lovacska. Ára... Rettenetes. Ez a festett holmi, két nap alatt eltörik, sőt erősebben ránézni sem tanácsos. Csóváljuk a fejünket.

— Ez drága örnek! — hadarja az udvarias kereskedő. — Ne csóválja uram, a magas váma, a luxusadó, a forgalmiadó... Nekünk is élni kell...

Tehát: a gyermekeink egyszerű, silány kis játéka után luxusadót kell fizetnünk. Luxus az, ha a gyermek játszik. Ez a legjellemzőbb, a legfájdalmasabb vonás egész életünkre. A gyermeknek életszükséglet a játék, fejlődési eszköz, tartalom, fontos, mint a kenyér és a napfény... S luxusadót kell fizetni utána.

Aztán eszembe jut, hogy hiszen a kenyér és a napfény éppen úgy hiányzik ebben az országban, nem ósoda, ha a játékot luxusnak tekintik. Ahol a gyermeket még ma is Hollandiába küldik enni és játszani, ott a játék valóban luxus.

*

A fővárostól messze élő ember csak

Meggyarong 1926. dec. 25.
294. n. 22

néhány nagyobb üzletet ismer hírből, névről, s ha Postre rándul a karácsonyi ünnepek előtt, rá sem ér, hogy alaposan körülnézzen a kis és nagy boltokban és összehasonlíthassa az árukat és azok árát. Jobban is hajlandó elhinni, hogy a kereskedő éppen az üzleti év legjövedelmezőbb és legforgalmasabb szakaszában fogja lezállítani az árakat. De a pesti ember körülmez a csendes, eldugott ucoákban is, lesétál a szuterrénben szerénykedő játékkereskedőhöz, aki boldog, ha száz-kétszáz ezer koronás üzletet küthet. Ezeken a szerény, szinte családi helyeken a játékok tisztább és közvetlenebb életet élnek, a babák a polcon epedve várják a megváltó kezét, a gyermek szerető ülést, amely áru-cikkből királykisasszonnyá varázsolja majd vissza őket. A lovacskák olyan gyengéden és kackiásan hajlítják a nyakukat, mintha valami kis falusi udvaron léjtenének tavaszi táncot. A kocsik meghúzódznak a fülkék köcsiszíneiben és parányi szénakazlakról álmoldoznak. Itt a karácsony sem jobb üzlet, mint más hétköznap és a boltos leülteti a vevőjét, szeretettel nyúl a játékok után, amelyeket mind ismer, odaállítja a pultra, felhúzza a kis mozdonyt vagy hajót, elindítja a szalmakot, papát-mamát mondat a babákkal, s a karjára fekteti, hogy behúnyja a szemét. Ezek a fébreccő boltok nem ragyognak, transzparensnek fényétől és csillárok nem vakítják el a szemlélt. Szelid kis villanykörtek sárgállnak bennük, mintha a jó meleg nap sütné a kis állatokat és szerszámokat. S ugyanez a kocs, ugyanaz a két lovacska csak félannyiba kerül, mint az imént a nagy áruházban látott holmi.

— Hja, kérem, azt is meg kell fizetni, hogy nálunk tetszett venni a játékot.

— De hiszen ugyanez az építőköves doboz máshol ennyi és ennyi.

— Lehetséges, kérem. De ha nálunk tetszik venni, az más. A mi nevünk...

*

Mégis csak legjobb lenne azokat a karácsonyi játékokat karácsony után megvenni, ha az occasio árak már nem lesznek érvényben. Bizonyosan sokkal olcsóbban vásárolhatnánk. Nem tolhatná ki a befizetési kötelesség, úr az ünnepeket egy héttel? De csak tükörben. Nem nyíltan, ahogy a választásokat szokták minálunk csinálni.

Kodolányi János.

1926

149

Furcsa vásár

Írta: Kodolányi János

A piactér sarkán lévő »nagy-boltba« bebaktatott Csószai bácsi, gutaütött ballábát ütemesen veregetvén a fagyos röghöz, s a küszöb elváslatott gerendájához. Kegyetlen januári szél és több évtizedes kortyolgatás csípte téglavörösrre sovány parasztképét a meleg sapka alatt, nyáron is didergő béna balkezét kopott gubájába ásta. Eppen ez a didergő balkéz kényszerítette most, hogy természete ellenére is a boltba kocogjon. Mert noha háromfertályos kiscgazda volt s kerek milliőcskákat adott annak rendje-módja szerint kosztba, ez a vásárlási terv, ez a kesztyűvétel most, mégis fölkaparta egész kedélyvilágát. Az a bitang zsidó most... most húzza le a bőrét, most csapja be, most röhög a markába és ő nem tehet ellene semmit, hiába minden óvakodás, ott játssza ki, ahol nem is gondolja és ő tudja ezt s mégis bemegy, mert a didergő balkéznek kesztyű kell nyáron is, nemcsak ilyen szíronyos-bősz hidegben, rongyba hiába takargatja.

Egy pillanatig elnézte a jeges úton bókoltató fekete varjakat, melyek olyan begyesen, göggel és buta nagy orral séfalgattak, mint papi céció idején a vastag plébános és kanonok urak, a boltajtó fölött sután harangozó eke- és ásóvasakat; azon gondolkozott, hogy mivel pótolhatná a rongy kesztyűt, hátha... kifordítaná

a másik kezére valót? Igen ám, de akkor még azon nem lesz. S vajjon mennyit lesz pofája kérni a zsidónak? Hát most már mindegy. Drágát és jót nem érdemes venni, mert minek ruházza ő az örököszeit! Valami olyat, ami olcsó s kiszolgálja, amíg él.

Nagy elszánással benyitott a csilingelő ajtón.

Jó meleg volt a boltban, egy hatalmas, rozsdás vaskályha ugyancsak dörömbölve, izzadva dolgozott a pultok által szabadon hagyott négyszög közepén, még hosszú bádoggéménye is ropogott belé. És a szövetek, skatulyák, üvegek, szappanpiramisok, mázas edények, láncok, istrángok, ostorok, fűrészek, dohánykorongok, pelenkagumik, pamutdöngök, névtelen és láthatatlan holmik drágaságos gar madája között ott ült a pultnál Spierer Aladár, a fiatal, borotváltarcú kereskedő, aki minden jóltápláltsága mellett is rendkívül eleven, ügyes, hártározott embernek látszott, egészséges volt, vidám s állandóan mosolyogva panaszkodott. Ott ült tehát a melegen s egy idősebb, szikár zsidóemberrel — az apósával — beszélgetett. Ez amolyan falusi, becsületes magyar zsidó volt, csizmában járt, egyenes volt az orra, nagy a szürke bajusza, pompásan értett lóhoz, marhához, földműveléshez, politizált, mint akármelyik paraszt s bátran elme-

Az Est Hármaskönyve 131. 1926. 218 — 223.

— Ön nem is képzelem, asszonyom, mennyire szeretem a mások gyermekeit!

— Hát akkor miért nem nősül meg?

(Márk Lajos rajza. *Fidibusz*, 1905.)

Arany ifjúság.

— Látod ott a fiatal Bárdosyt, akivel öt évvel ezelőtt maturoáltunk?... csudálatos jó karban van még — mi?

(Kóber Leó rajza. *Fidibusz*, 1906.)

hetett volna magyar paraszt-számba is, ha nem lett volna okos és emellett nem járatta volna az *Egyenlőség*-et. Csősz bácsit jólesően ölegette, simogatta a kellemes meleg jónapot mondott s elhatározta, hogy nem siet a dolgával, leül a tűz mellé s beszélgetőzik egy kicsit arról a csongrádi esetről, drágaságról, hiszen okos ember ő, bíró is volt valaha, három fertálya, két háza van, meg aztán így barátságosabb lesz a zsidó, nem kér annyit — s a fűtőzés nem kerül semmibe. De a boltos ravaszabb volt (döglene meg!), udvariasan jött felé, nagyhangosan köszöntötte s borotvált arcán gúnyos-szíves mosoly játszadozott.

— Jónapot, Csősz bácsi! Magát is látjuk már?! Kerüljön beljebb! Mit parancsol, mi jót adjunk?

Ennyi udvariasságot más egy év alatt se mond.

De nem lehetett rátérni a csongrádi esetre, ámbár az üres szék felé ódalgott is. Azért keserves kertelésbe fogott.

— Bégyüttem magához, Pírer úr, mer hogy erre jártam, osztán megnízöm kicsinyál... mondok. Hanem de jó meleg van idebé, nem is hinné az embör, ha úgy ránéz erre a hitván kályhára, hogy mejen jó melegít. — Leült a székre, sóhajtott, köpött. — Jába, csak jó magának Pírer úr, edebé van a melegön, áruli a sok cikköket, fiatal is, baja sincs... Nem úgy, mint má én, aki beteg is vagyok, fiatal se vagyok... Lá, tennap is el-
estem az uccán, olyan gyöngé

vagyok... Láthatta talán maga is...

— Láttam, — bölintott Spierer s gúnyosan mosolygott, Csősz bácsi szenvedélye a bor lévén, sőt gutaütésének oka is. — Sajnos, elég gyakran megtörténik.

— Hát meg, — bölintott rá nyugodtan s torkát köszörülte, köpött. — Gyöngé vagyok. Nem soká élök... El is mék öröme... — szipogott.

Spierer azonban nem volt barátja sem a szeszillatú, sem a hazug ellágyulásnak, apósa is bosszankodva rágta a pipája végét, ezért újból erőlyesen megkérdezte:

— Mivel szolgálhatok, Csősz bácsi? Halljuk.

Nem volt kibúvó. Meghuzogatta balkezén a rongyokat, arcát elszántan fölvetette.

Fráter Loránt k
(Borsszem Jan)

222

AZ EST HÁRMASKÖNYVE

— Hát, ha olyan sürgős, megmondom röviden: ez a bal kezem ni, akit szél ért ezelőtt őt esztendővel, maga is emlékezhetik rá, nyáron vót...

— Igen, igen. Szóval kabátot akar. De nem tartok.

— Nem azt akarok én, Pírer úr, nem kabátot. Hogy má ez a kezem ni, a beteg, nem tűrhethi a hidegöt...

— Vegyen kesztyűt, — szölt közbe pipája mögül a csizmás, míg Spierer már tükön állt, dobolt a talpával, de dobolt ujjával is a pulton, csak gúnyos mosolya maradt a régi.

— Hát azt akarnám én, hogy má vennék, ha vóna a bótjába! — Igenelte nyugodtan Csősz bácsi.

— Van, van, persze, amennyit csak akar, — örvendezett Spierer s egyszerre komoly lett. — Mátyás! Vedd le a kesztyűket, férfikesztyűket, egykettőt! A legfinomabbat.

Skatulyák zörögtek, egy eddig láthatatlan inas létrára siklott, mégint lesiklott, hozta a kesztyűket. Csősz bácsi nagyon kellemetlenül érezte magát, rettegett az összegek goromba nagyságától, oda is mondta az inasnak:

— Nem kell a legfinomabb, csak olyan neköm való, aki nem nagyon drága.

Csak akkor jutott eszébe, hogy bizonyosan nem is a legfinomabbat hozzák, csak őt akarják becsapni. Erre megnyugodott. A kesztyűk úgy heverték előtte összefűzve, mint a halak. Barnák, szürkék, fehérek, ötujjasak, egyujjasak, puhák, vékonyak, vastagok... Válogathatott. A kereskedő

könnyedén rakta elébe, már ismét mosolygott s a habozó paraszt szeme közé nézett.

— Ez itt silányabb minőség, de magának ezt nem is adom, ez nem való jobbfajta népeknek. Itt van ez, cseh áru, kitűnő, meleg, valódi gyapjú, erős, mint egy medve, akár puska elé tarthatja. Ez, ez itt, egy olasz áru, egy valódi prima kis kesztyű, ilyen adtam a hídvégi papnak, máma is bánom, olyan olcsón: de magának kivételesen még oda adom annyiért, hogy legyen egy jó kesztyűje, na! Itt van egy másik remek kis kesztyű, igen, ez egy garantált angol dolog, merinói gyapjú, ebbe aztán mehet akár az északi sarkra, ez egy örök darab. No! Itt is van még, amelyik tetsszik, válasszon, Csősz bácsi.

Rámereedt. Csősz bácsi pedig a kesztyűkre. Nézte őket sorba, tapogatta, mint a disznók hátát a piacon, mustrálta, mérlegelte. Nem kételkedett benne, hogy olasz, cseh, meg angol áruk, ehhez nem értett, csakhogy melyik legyen az igazi? Nagy kinnal, halálos némaságban fölpróbálta a barnát, nyitogatta ujjait, levette, fölhuzta a feketét, oda-sántikált az ajtóhoz, nézte, forgatta, szinte izzadt belé. Alaposan meg kellett hányinvenni a barna és fekete kesztyű közötti különbséget. Nagy, sorsdöntő percek voltak ezek. Végül is a barna előnyei győztek.

— Hát ez lenne, — ment vissza kegyetlen sántítással, hogy szánalmat ébresszen maga iránt. — Osztan mit kóstál?

— Ezí ezí Nem drága. Potomság. Magának tizennégyezer korona, de csak magának. Megmondtam.

Csőszi bácsi majdnem elvágódott... Agyára tódult a vér, habozott. — Tizennégy!... — mondta. — Tizennégy... A'ssok.

Kezdődött az alku, a végtelen, unalmas, gyalázatos harc. A bolt az a hely, ahol senki sem szégyenli magát. A kereskedés az a foglalkozás, melynek eleme a hamis kártya: a hamis szó. Spierer szaporán, derekasan megdolgozott, Csőszi bácsi hidegen, csöndesen beszélt.

— Nem adhatom alább. Így is csak magának, kivételesen. Ha akarja, na, most megkaphatja tizenkettőért. De ne szóljon egy szót se. Na.

— Ezöret, — mondta a paraszt. — Ezöret adok. Többet nem.

Spierer és a csizmás hangosan röhögtek. Az inas nyerített. Mert, hogy mást ne mondjunk, ezer korona megfelelt egy darab tyúktojás értékének. De Csőszi bácsi nem szégyelte magát. Emelt hangon folytatta:

— Én szegén, nyomorúlt, beteg embör vagyok, nem adhatok annyit érte. Ha akari, hát ezörér megtartom.

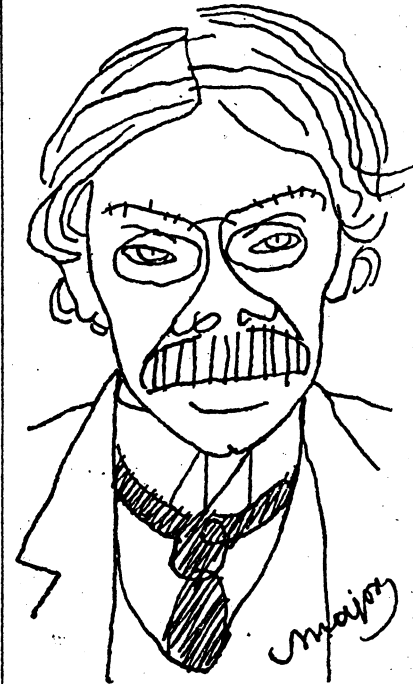
— Vigye! — mondta a csizmás zsidó dühösen. — Marha paraszt!

— Azt is úgy, hogy csak a félpárt... A balkezemre valót. Mer a másik még jó, csak ez rongy. Ha úgy edeadi, hát még ötven koronával megtódom a félpárt: ötszázötten.

A másikat meg elteheti, ha valakinek a jobb hibázik.

Erre szó nélkül visszapakolták a kesztyüket. Leverő látvány volt. Csőszi bácsi méltatlankodva ment kifelé, mögötte az inas vihorászott.

— Büdös zsidó, — dörmögte Csőszi bácsi. — Lenyúzná az ember bőrit, ha hanná...

Szini Gyula karikatúrája.
(Major Henrik rajza. Borsszem Jankó, 1912.)

Kántor József megdicsőülése. (Kodolányi János új regénye.) Kántor Jóska bácsi valamikor érdemes ember volt, bíró korában még a jegyzőnek is ugyan-csak a körmére nézett, vagyonos, tekintélyes egyéniség, nagy zsarnok ott-hon. De a többszörös gutaütéstől meg-rokkant s nagyon az ivásnak adta ma-gát, úgyhogy igen gyakran úgy szed-ték föl valamelyik árokból holtrésze-gen. Azóta bizony kevés a becsülete. Most is, hogy a padláslépcsőn legurul-ván, betört koponyával hever a földön, a familiája nem sok tisztelettel állja körül: «Vén, részeg disznó — mondja a veje, Vilonyai géplakatos úr. — Me-gin ette a rosseb. Nem férhet a bőribe. Hogy az Isten vergye meg a vén bűdös parasztját». Leánya pedig, a kövér Mária azt visítja: «Hogy a fene enné még az ejen embört, aki mindég ré-szög». Vilonyai, ez a cigányképű, sunyi nézésű, epés, gyűlölködő, durva ember valamikor gyári munkás és nagy szo-cialista volt, de mióta az apósa kegyel-méből önálló műhelye van, megvetés-sel fordul el egykori elvtársaitól, mint kapitalista lenézi a prolikat s az urak-hoz dörgölődzik. Feleségét, azt az

Magkelit 1927.
Jan. 1. 24. 65-66.

«ostoba tehenet» persze csak a pénzéért vette el. Alig várja, hogy örökölhessen, épen úgy, mint a másik vő, a borbély-ból lett korcsmáros, az elegáns, diplo-matikus s a társadalmi formákra sokat adó Heldmann Gyula, aki különben otthon a beteges feleségét épen olyan durva szitkokkal illeti, mint Vilonyai a magát. Abban is megegyeznek, hogy váltig szidják a «ronda, rohadt» pa-raszt familiát, amelyikbe iparos lé-tükre beházasodtak, s hogy mind a ketten sokat isznak. A szeretetreméltó családnak van még egy tagja, az öreg Kántorné, aki örökösen a nyavalyáiról sápitozik s buzgó nazarénussága elle-nére rideg, önző vénasszony. A két sógor azon mesterkedik, hogy az öreg-gel végrendeletet irasson, melyben har-madik leányát, aki iskolákat végzett, kisasszonnyá s később egy piktor fele-ségévé lett, kitagadja. Hosszas huza-vona után sikerül a dolog, de ebből is baj származik, mert az öreg nehezen várt halála után a most már neves festő és felesége pörrel támadják meg a végrendeletet, mert szerintük az öreg alkoholista beszámíthatatlan volt. Már most tanukat kell szerezni, kik a be-számíthatóságot igazolják. Vilonyai-nak sikerül is a falut fölbőszíteni a városiak, a hálátlan leány s az ingyen-élő piktor ellen, akik egy becsületes parasztembert meg akarnak gyalázni a halála után, úgyhogy a bíró előtt mind egyértelműen azt vallják, hogy néhai Kántor József maga volt a bölcs józanság, akit részegen soha senki se látott. Ez a Kántor József «megdicsőü-lése». A géplakatos különben, akit a végrendelet elsősorban érdekel, ki-egyezik a felperesekkel, hogy a sok ügyvédi költség egészen tönkre ne tegye.

Ezzel végződik a regény, melyet mesé-jének ez elmondása is eléggé jellemez-het. Telivér naturalista munkával van dolgunk, mely kiválasztja a kis ormán-sági falunak legkevésbé rokonszenves családját s annak viselt dolgait, kicsi-nyes és piszkos herce-hurcáit tárja elénk a legaprólékosabb részletekig (pl. a pöriratokból is bő szemelvénye-ket közöl). Csodáljuk, hogy egy modern és tehetséges író épen ilyen élet és ala-kok rajzolásában leli kedvét, amikor ez az egyoldalú, az élet szép és derűs oldalait behunyta szemmel elkerülő na-turalizmus ma már meglehetősen idejét multa, de nem akarunk ezért perbe szállni vele. Az kétségtelen, hogy amit ad, az a maga nemében művészi. Alak-

jait markánsan jellemzi (mellékalakjai is mind élnek) s a környezetet rend-kívüli elevenséggel hozza elénk, úgy-hogy falujában egészen otthonosan érezzük magunkat, még Kántorék pisz-kos házában is, melyből valóságos búz-szimfóniák szállnak felénk. Merő élet az egész, csakhogy az életnek alantas, csunya és szomorú formája. Kodolányi regénye olvasmánynak egyáltalán nem lelket emelő és üdítő, de mint írói tel-jesítmény értékes. *Szinnyei Ferenc.*

Mazna Lajcsi halála

Irta: Kodolányi János

Ment a vasúti töltésen, nagy sáros bakancsait megfontoltan emelgette.

Mazna Lajcsi a szomszéd városba akart lehetőleg minél hamarabb eljutni. Ki is ment az állomásra s megkérdezte a pénztárnál, hogy miibe kerül a jegy s a zsinóros hivatalnok furcsán meregette rá a szemét.

- Hová akar menni?
- Újhelybe, tekintetes úr.
- Itt a jegy. Tizenhatezer korona.

S odavetette elébe a kis barna jegyet.

Mazna Lajcsi bámult a jegyre, még most is, ahogy ott baktatott a töltésen, élénken előtte volt a jelző és elháborította, hogy szinte resketett a baráttól. Mert amikor mekkülött, hogy erre a kis útra nem állanak tizenhatezer koronát kifizetni, elhaszta a békétűrése. Nem ilyen mazna volt is és le-
gyintve adobált a pénztártól.

— Anyán nem adok. Akkor inkább elmél gyalog.

A pénztáros becsapta az ablakot s ő kiment a perzszára. Sokáig

ácsorgott és nézegette a jelzőkészülékeket, milyen ravasz számszámok ezek, az ördög se ismeri ki magátrajtuk. Még jobb is, hogy nem szánta el magát a vasútra, minduntalan hall az ember balesetekről, hol itt, hol amott siklik ki a vonat s halálukat lelik az utasok. Így legalább megmarad a pénze is, meg az épsége is. Elég egy ilyen jelzőnek a tévedése, hogy minde-
nestül leforduljon a vonat a töltésről.

Megvárta, míg bejött a vonat s hideken szemlélte a pöfögő gépet. Ő nem. Ő még a régi jó világból való, rajta nem fog a csúfolódás, most majdnem kísértésbe esett, de a pénze megóvta. Elmegy gyalog. S hogy mégis megcsúfolja az államot hát fent fog menni a vasúton egész Újhelyig, ott hamarabb is, meg nem is olyan sáros. A pénze is megmarad. Baja sem történhet.

Ment, ment a töltésen, a páros sínek között. Egyik sín pár jobbról, a másik balról ragyogott előtte a síkos vonalaival. Egyiken szembe jönnek a vonatok, a másikon hátulról. Mi lenne, ha rosszul állítaná

Meggyarország 1927. jan. 1. 1. n. 18.

be valaki azt a jelzőt és a vonatok ugyanazon a sínpáron futnának? Ilyen eset is volt már... Na, jobb gyalog. Lassú, de biztos.

Kivette a bagós zacskóját és elhelyezte ezt az élvezeti cikket a zápfogán. Már jókedve kerekedett, a tarisznyából kihúzza pálinkás butykosát is, fokhagymás kolbászt evet reggelire, arra nagyon csúszott a pálinka. Belebujt töredezett körmeibe is, hogy a hideg ne bántsa a kezét. Aztán ment volna tovább...

Igen ám, de meglátta a jobboldali sínpáron közeledő vonat fekete tömegét. Egy kis borzongás futott végig a belsejében, mintha a szervek megrázkódtak volna s ahogy előrefigyelt, hallotta az egyre erősebb szabályos csattogást is a síneken. Mintha titokzatos manók kalapácsolnának a vasszalag belsejében. Különös, borzongató lüktetés volt. Jó lesz innét balra kotródni. — gondolta magában s elmúlt a mozdony fehér felhőbokrétáitól, amelyeket egyenletesen lökdösött ki magából a levegőbe. S küszött előre, egyre közelebb a vonat.

Ahogy egyet lépett balra, hátra tekintett s a rémület kése beleállt a hátába. Ott, a másik sínpáron is jött egy vonat, annak a kóményén

fekete szénfolyam omlott ki és ráterült a deres mezőre. Síszergett is. Most meghallotta a baloldali sínpáron is a titokzatos lüktetést, mely egyre erősödött s egyre keményebben csattogott.

Mazna Lajcsi megijedt. Mit cselekedjék? Talán, ha kiabálna... Vagy integetne a kalapjával... Mert ha jobbra lép, elülről tiporja el a vonat, ha balra megy a sínre: hátulról kapja el.

Lihegve keresztet vetett és lekapva fejéről a kalapot, ordítva leugrani kezdte. S forgott a sarkán, hol a szembejövő felé integetett, hol a hátulról közeledő felé.

Mikor a két rohanó szörnyeteg közé került, egy pillanatra megvilágosodott az elméje s ez a világosság olyan irtóztató volt, hogy egész életét megvilágította: le kellett volna menni a töltésről!

De az elrohanó gépek vihara elkapta, elsodorta, mint papírt táncoltatta meg a rohanás szele, tűznyelvek csaptak fel szeméi előtt és a fülében siket recsegést hallott.

A két vonat messze járt egymástól és Mazna Lajcsit este szedték fel a sínekről szétzakadt testtel. Csak a pálinkásüveg volt érintetlen s még volt is a fenekén egy kis ital, esodáltozva véletlen következében.

Hogy vannak odahaza, édesanyám?

Írta: Kodolányi János

A vén parasztasszony beóvakodott a szűk boltajtón. Olyan lassan s óvatosan nyomta be a csilingelő ajtót, mintha vendégségbe menne, ahol nagy megtiszteltetésben van része. A vénasszony fehér biklában volt, dereka átkötve vastag, fekete kötöttkendővel (ezt a kendőt is itt vette), az álla mint a halottaké, be volt bagyulálva s csak két mély fekete szeme égett, akár a parázs. Kis kézikosarat tartott a karján s a kosár is gondosan be volt teregetve fehér kendővel.

Abból a faluból való volt, amelyről köztudomású az egész ormánységben, hogy ott laknak a legbutább emberek.

A vénasszony azt hitte, hogy a csengő megszólamlására siet ki a lakásból, olyan hanyatt-homlok a fiatalúr, pedig az már látta őt az ablakból, amikor a tulsó soron ment s a járásából megállapította, hogy őhozzá iparkodik s még hozzá szövőpamutot akar venni.

— Háhááá, isten hozta, édesanyám! — kiabált a fiatalúr s egész fekete képét előntötte az öröm, kezével hadonászott, szinte úgy bukott le a két lépcsőfokon, amely a lakásból a boltba vezetett. Nagy, kampós orra vidáman hajlott ajkai fölé. — Mi szél hozta erre mifelénk! De régen láttam!

Zsuzska nene annyira megörült a szíves fogadtatásnak, hogy azon nyomban hozzálátott a kis kézikosár kibontásához.

— Hej, biza ifjú, csak mégül az embőr odahaza ebbe a ronda időbe. Lá, sok a baj, gond... De mitnak ha nem kell kimozdulni.

— Hát osztán mi jót hozott, édesanyám?

A vénasszony nagy áhitattal takargatta ki a kosárban elrejtett tojásokat s egyenként lerakta a pultra. Közben egy-egy szót mondott is, éneklő hangsúlyozással, fontoskodva s jól meg-rágva.

— Friss tikmonyat hoztam... Hátha kell a konyhán... Ha meg nem vetné...

— Dehogy vetem, dehogy vetem, édesanyám. Inkább köszönöm a jóindulatát. Na, majd beszámítom a pamuk árába. Mert úgy-e pamukot akar venni, anyám? Szüőpamukot!

A kereskedő váltig törte a fejét, hogy melyik Zsuzska lehet ez a sokezer vén Zsuzska közül, de nem tudta kisütni. Látta már valahol. Talán nála is vette a kendőjét tavaly télen. De ki lehet? Jó lenne, az üzlet érdekében, nevén szólítani s kikérdezni a családról, de nem tudja, hogy hívják. Egye fene.

— Pamukér gyüttem, halli-e, de ha igön drágán adi, akkor le se vegye inkább...

— Drágán? Nem vagyok én drágás, legkivált magával nem. — S levett a polcról egynéhány pamutesomagot, lepattintotta róluk a zsi-neget s kirakta a fonatokat a pultra. — Hányas kell? Van nálam minden. Tegnap érkeztek, friss áru, nézze, milyen fénye van. — S megemelte az ablak felé.

— Jaj, halli-e, nagyon sárga...

— Ez sárga? Ilyen fehér a maga foga sem volt, mikor menyecske volt! Hányat adjak! Hány fagyatékot akar?

— Nagyon sárga... Mennyiér adi!

Megmondja az árát s rögtön utána tette:

— Hát odahaza hogy vannak, édesanyám? Mit csinál a fia?

A vénasszony elmélázott, kezében a pamut-tal s megtörölgette baljával a szája szélét. El-kezdte magyarázni, hogy a fia másodszor is meg-

Pesti Napló 1927. jan. 6. 4. sz. 22.

akar házasodni s el akarja venni a falu legszegényebb lányát.

— Nem baj az, ha van szerelem, — kiáltott vígán a kereskedő. — Látja, én nem is számoltok lukszusadót, pedig mennyi adót kell fizetni a pamuk után! Nekünk, anyám, svájci frankot adják az árut, aztán kamatot számítanak addig az ideig, amíg el nem adjuk. Hát még a kőszőlő adó. Forgalmi, luxus, fogyasztási, italméltósági örökösödési adó, állami és megyei pótdó, közigazgatási adó, kövezeti vám... Azt maga el se tudja képzni. De tudja mit, — s egészen közelhajolt az asztal szonyhoz és suttogva mondta, mintha a falak félne, hogy meghallják a falak és polcok magának, mivel nálam szokott vásárolni, régen kuncsaftom, elengedem az útdó. Nna. Még aztán egy szava sincsen. Hány fágyatékot adjak?

— Nagyon drága, halli-e... Beleszámolhatná a tojást is, akit hoztam...

— Beleszámítom, persze, hogy beleszámolom! Hogy van a veje, eladta-e már a lovat?

— Mast vevött loakat a vöm... Halli-e, a luk... vagy mirossebadót elengedhetné ám. Mer nagyon sárga ez a pa...

— Egy szava sincsen, anyám! — kiáltott örvendező kétségbeeséssel a fiatalember s beakasztotta a pamutot. — Mondja meg odahaza, hogy tisztöltetek mindenkit, nagyon szép pamukok vannak, régi kuncsaftoknak negyedáron adom, nem számítok kövezeti vámot sem. Vannak talpbőrök is, jó erősek, vastagok. Na, édes anyám, itt van, a pamuk az hatvanezer, a tojás hét darab, az tizennégyezer, vagyis hetvennégyezer, pengőbe annyi mint hét pengő. De csak magának. Nna.

S boszorkányos gyorsasággal válogatta a kendő csücskiből a pénzt, mert a vénasszony nem is látott, meg nem is tudta, mennyi pénz van.

Adatok a magyar kultúr- értékek tiszteletéhez

Már több ízben volt alkalmam felhívni hivatalos körök figyelmét arra a méltatlan sorsra, amelyben a magyar írók munkája az utódállamokban részesül. Most azonban, hogy a kultuszminiszter akciót óhajtott indítani a tudományos és képzőművészeti élet fellendítésére, újból néhány olyan jelenséget szeretnék kipellengérezni, amelyen valaki talán segíthetne, avagy segíthetett volna.

Tudjuk, hogy mit jelentett a magyar író munkája azokban az államokban, amelyekkel voltak ugyan kereskedelmi megállapodásaink, de ezekből a megállapodásokból következetesen kifejejtették a szerzői jogviszonyosság beiktatását. Szabad prédát jelentett és jelent a magyar író munkája, amelyet akármelyik lap, vagy kiadó ott közzölhet le és ott adhat ki, ahol akar s még csak bocsánatot sem kér a lopásért, mint egynemely zsebtolvaj a rendeztebb és emelkedettebb fajtából. A magyar írók éveken keresztül láthatták hol itt, hol amott megjelenni műveiket egymással marakodó kisdud prágai, kassai, vagy brassói lapocskáiban. Hiába volt minden erőlködés. A magyar íróknak nincsen érdekképviselete, amely az ilyen esetekben felemelné a szavát és megtorló intézkedéseket léptetne életbe, tekintet nélkül az író felekezeti, vagy politikai körülményeire. Sokáig ment ez így, míg végül — csodák csodája — megvalósult a jogviszonyosság Csehországgal és Romániával.

Amikor a szabad lopás kora annyira, amennyire lejárt, szlovenszkói magyar testvéreink belátták, hogy az írókat is megilleti valamelyes bér a munkája fejében, ami elég kellemtelen. Egy megbízottat küldtek tehát a szlovenszkói magyar lapok, hogy az írókkal tárgyalja meg, milyen minimális honorárium ellenében volnának hajlandók a csehországi lapoknak átengedni műveiket. A jogviszonyosság beálltával ugyanis pörök indultak meg magyar írók és csehországi lapok között, az írók nem állották a közlés dicsősége mellett még honoráriumot is követelni. Igaz, hogy a pörök nem voltak veszedelmesek, mert szépen megakadtak kitűnő diplomáciánk munkával elhalmozott irodáiban. Nem csoda, hiszen nem a mezőgazdaság, sem az automobilipar, de még a bérkereskedelem érdekeiről sem volt szó, hanem csupán holmi destruktív firkászok érdekeiről, amit ugyan az ördög sem keres sehol s ami az egyetlen érdek, amely még nem okozott sehol fegyveres konfliktust. Szó, ami szó, a pörök megakadtak, de a lapok képviselője tárgyalni akart.

S az írók tárcánként összesen százezer koronát kértek. Igen, ennyit, nem tévedtem, akármilyen nevetségesen hangzik is. Ennyit és nem többet.

S a megbízott erre elment. Soha többet nem mutatkozott. Mert ő csupán huszonöt-harmincezer koronát kontemplált erre a célra. Megdöbben az írók követelésének mértéktelen nagyságán.

Azóta nem jelennek meg magyar írók munkái Szlovenszkóban. Azaz — mégis. Ha író

vagy, gyakran ámulva láthatod némely kassai, vagy egyéb lapban a novellákat, versedet, kritikát, cikkedet, szőröstül-bőröstül. De nem a te neved van rányomtatva, hanem valamely *kiváló szlovenszkói kollégádé*. Soha nem hallott vidéki vadzszenik és szende dilettánsok névével olvashat a magyar író műveket, melyekről eddig azt hitte, hogy a magyar irodalom valamelyik reprezentánsa alkotta. A szlovenszkói közönséget kitűnően kiszolgálják a lapjaik. A legsikerültebb és legbecsületesebb alkotásokat találják fel nekik. Ők eddig nem is sejtették, hogy az ezerfelő tépett magyar kisebbség ilyen hatalmas kultúrfőlény mutasson a csehokkal szemben. Csupa új, eddig ismeretlen tehetség. Az írásaik mind kész, kiforrott munkák, érdekesek, mélyek, eredetiek. Így jelennek meg például Karinthy* Frigyes *Notesz* címmel írt aperszűi gyakran névelenül, mint egy kassai lap belső munkatársának művei, bizonyára nagy sikert aratva ott is. — Lám, egészen olyan ez a mi derék Placsekünk, — mondják a szlovenszkóiak — akár Karinthy Frigyes. Ugyanaz a szatirikus mélység, ugyanaz a mélyseges szatíra... Mégsem sifli ez a mi kultúrfőlényünk, amely két Karinthyt ad a világnak, egyet Budapesten, egyet Kassán!

*

Pesti Napló 1927.
Jan. 8. 5. m. 10.

1927. jan. 8.

Ezekhez az állapotokhoz azonban méltó az az elbánás is, amelyet egy nemrég Kassán járt nagy íróval szemben tanúsítottak. Ugyanakkor, amikor az író, akiről bármi lehet ugyan az olvasók véleménye, aszerint, hogy az egyik kötnivaló destruktív, a másik kötnivaló reakciónak tartja, egyben meg kell egyezniük, hogy Kassán ma kétszeresen jelenti a magyar nyelv erejét s a magyar lélek nagyságát, mondom, ugyanakkor szükségesnek látta egy előkelő katolikus egyházi személy, hogy egy másik helyiségben keresztényszociális irodalmi előadást tartson. Azt az irodalmi előadást, ha már azt hiszi, hogy lehet keresztényszociális irodalom, nem tarthatta meg máskor. Sem előbb, sem később, a magyarországi testvér iránti udvariasságból, a magyarság iránti okos tapintatból és politikai észszerűségből. Sem előtte, sem utána nem akadt egy *amúgyis üres estéje*. Csak akkor, amikor a nagy magyar író Kassán megjelent.

A felvidéki magyar kisebbség úgy szét van szaggatva, mint az ebek közé vetett kalács. Szocialisták, kommunisták, keresztényszociálisok, ébredők stb. Egyik a másikat felülmúlja a gyűlölködésben. S amikor valami olyan cselekedet kellene és történhetne, amely ha csak egy estére is, egy órára is, megrezdíti a lelkekben egymás testvériségnek tudatát és indulatát, akkor is a város javát szétszaggatják az érdekek és politikai hasznok láncával.

Az az előkelő egyházi férfiú még ezután is ott lesz a felvidékiek között. De a kiváló magyar író akkor az egyszer volt csak ott. Természetes, hogy mindenki a keresztényszociális előadásra volt kénytelen iparkodni, mert a kis város minden pletykája, epéje, karma és érdeke odavonzotta őket.

*

Jó lenne az írók nagyrészét állami költségen elküldeni az utódállamokba, hogy körútjaikban ébrentarthassák a magyar kisebbség vorzódását a haza kultúrájához s a magyar író ne legyen kénytelen utazását függővé tenni olyan anyagi jövedelmektől, amelyeket egy vonással keresztülhúzhat valamely keresztényszociális irodalmi, avagy más politikai Góliát.

Reméljük, nemcsak a képzőművészetnek és a tudománynak jutnak milliók, hanem csekély fillérek az irodalomnak is, mert itt az utolsó óra, hogy egységet és becsületes kapcsolatot teremtsünk elszakadt testvéreinkkel. A következmények igazolnák ezt s éppen azok látnák legtöbb hasznát, akik a kultúra embereiről mindig megfélelkeznek, amikor szerződésekről, jogokról és anyagiak juttatásáról van szó.

Kodolányi János

Anya

Irta: Kodolányi János

Az asszonyka ajka reszketett s szelid barna szeméből minduntalan a gyűlölet szikráit lobbantotta a férfira. Ez nem tudta elképzelni, mi lelte feleségét. A legnagyobb egyetértésben, harmóniában és szeretetben éltek eddig, soha egyetlen félreértés, vagy durva szó nem volt közöttük. A karesú, rövid fekete hajjal szegélyezett arcú asszony olyan volt, mint a gyermek és soha a férje nem is álmódott volna arról, hogy valaha ily csunya feszültség támadjon közöttük. De hiába, a dolog letagadhatatlanul megvolt. Baba — így becézték a szinte még lány menyecskét kiskora óta — szótlanul járt-kelt a kis lakásban és ha a férfi a szobába ment, ő a kertbe menekült, ha férje odament, ő módját ejtette, hogy a szobába bujjon.

— De hát mi lelt tulajdonképpen? — kérdezte végül a férfi, amikor már nem bírta tovább türelemmel ezt a viselkedést. — Bántottalak talán?

— Nem.
— Hát akaratlanul is kellemetlenséget okoztam?

Hallgatott.
— Mért nem felelsz? Mi történt veled? Meguntál?

Nem szólt.
— Felelj hát, az isten áldjon meg! — szólt rá türelmetlenül s érezte, hogy csap át rá is a felesége gyűlölködése és megmagyarázhatatlan konoksága. Elnézte az asszony finom metszésű arcát, keskeny száját, hosszú pillajú szemét és dus, fekete haját a homlokán. Elnézte így oldalról alig emelkedő, de kerek és kemény melleit és karesú derekát, amely ültében kissé duzzadtabbnak látszott. Hallotta, hogy apró cipője orrával egyenletesen és ütemesen veregeti a földet és ez az órángyszerű pontos kopogás rettenetesen izgatta. Csénd volt.

— Nézd, Baba, — kezdte újra magára erőszakolt türelemmel és szelidséggel — otthon megtanulhatsz, hogy a kérdésre felelni illik. Ha már nem szeretsz is, ha már

meguntál is, ha már gyűlölsz és utálsz is, — elfulladt a torka, — de felelned kell a kérdéseimre, mint egy idegennel. Mi bajod?

— Semmi...

Levetette magát a dívánra s a férfi elfacsarodó szívvel látta karesú lábikráit, amint a kurta szelyemruha alól kinyulnak és a combjából is szabadon látszott egy arasznyi rózsaszínű darab. Összeráncolta a homlokát és dühösen rászólt:

— El akarsz hagyni?

— Nem.

Most leült mellé a párnára. Megpróbálta lassan átkarolni és szeliden és jószívvel becézgetni, hogy megmondja a baját. De első kísérletére a kis asszony dühösen felugrott, arcán undor és kétségbeesés vonaglott s kiszaladt a szobából.

Este hátat fordítottak egymásnak és mind a ketten olvastak. A lámpa szelid meghiúsítással hirtette be a fehér ágyakat és a képeket a falon.

Akkor hallotta a férfi, hogy az asszonyka, arcát a párnájába dugva, esendően zokog. Megdöbbenve dobta le a könyvét és fordult hozzá.

— De az istenért, mi bajod hát?

De Baba görsösen bebújt a párnájába és öklét az arcára szorította. A férfit elöntötte a harag, bírlozni kezdett vele. Lihagtek. Gyűlölték egymást. S végül is az asszony sikoltva kiáltott rá, feldult arccal:

— Hagyj engem, hagyj engem, utállak, irtózom tőled! Menj innen! Hozzám ne nyulj többet!

Aznap a férfi a másik szobában aludt a dívánon és egész éjjel törte a fejét, még álmában is, hogy miképpen lehetne minél hamarabb elválni ettől az asszonytól, aki eddig úgy tett, mintha szeretné s csak bolondította, míg az idegei bírták...

Másnap délben Baba hozzábújt a néma férjéhez és alázatosan mondta:

— Ne haragudj rám... Nagyon szeretlek... En... én...

S a férfi megértett mindent. Baba anya volt.

As Est 1927. jan. 16. 12. n. 10.

1927. Jan. 16.

VALLOMÁS GITÁRKÍSÉRETTTEL

DON QUIJOTE LEGÚJABB KALANDJA
BUDAPESTEN

IRTA: KODOLANYI JÁNOS

I.

Az előszobában ácsorgó és üldögélő szolgák hámulva nézték don Quijote bevonulását az ajtón. A lovag teljes fegyverzetében, sisakkal, pajzzsal és dárdával lépett be a szobába és torzonborz ábrázata megörvén volt, mintha ellenséget keresett volna. Hűségese fegyverhordozója nem volt vele, mert megparancsolta neki, hogy maradjon a kapu előtt s várja meg, amíg hívni fogja.

— Hol van Link Mór aligazgató úr? — kérdezte a lovag.

A szolgák, mint afféle cserfes, dölyfös népség, nem válaszoltak rögtön, hanem összedugták a fejüket és oldalbabókdösték egymást.

— Nézd csak, valami mozireklám! — súgta az egyik.

— Vagy farsangi maszka, — tódította a másik.

S jobbra-balra dülöngéltek a vihogástól.

A lovag azonban bosszúsan megkocogtatta a padlót dárdájával s erre egy szolgáló, tiszteletet erőltetve minduntalan széthúzódozó vonásaira, meg-

magyarázta a lovnak, hogy az aligazgató úr most nem fogadhat, üljön le és várjon. Különbben is ki keresi? — tette utána hivatalos pontossággal.

— Kegyed a titkára talán az aligazgató lovnak? — kérdeste don Quijote.

— Nem, nincs titkára.

— Akkor miért írtatod, hogy ki vagyok, te semmirekellő? — förmedt rá a szolgáló s olyan fenyegető állásba helyezkedett, hogy az ipse okosabbnak látta, ha nem kötekedik tovább s azonnal bejelenti a lovat.

Noha még csak délelőtti tizenegy óra volt, az aligazgató rögtön fogadta. Don Quijote udvariasan, s hogy őszinteségét hangsúlyozza, a folyosón hagyta fegyvereit, még a sisakot is felakasztotta a fogásra s úgy lépett a szobába. Süppedő szőnyegek fojtották el tenyérvnyi sarkantyúinak csengését és kellemes meleg simogatta körül. A lovag ezen igen csodálkozott, mert mindenfelé azt tapasztalta, hogy a városban boka megfagyának a hidegtől s ő maga sem tudta mivel berúteni azt a kopott hónapos szobát, amelyben fegyverhordozójával meghúzódott.

Az aligazgató azonnal felkelt karosszékéből, amelyben hatalmas amerikai íróasztala előtt ült és a lovag elé sétált. Alacsony, gömbölyű férfi volt, a lovnak válláig sem ért fel, borotvált arcán kiesztergályozott sziveség és szolgálatkészég ragyogott. Egy pillantással meg árulta el a csörömpölő fegyverzet miatt való csodálkozását, ámbr a titkárnője, egy sárgasemperes és salyembarisnyás ifjú hölgy, ugyancsak kerekrenyitotta fügaras szemét.

— Ön don Quijote? Örvendek. Mingyárt elintézzük a dolgot, máltóstassék helyet foglalni. Sok szépet hallottam önről s nem is képzeli, hány kellemes órát szerzett gyermekkoromban a kalandjaival. De remélem, már nem akarja mindegyikre megvédelmezni az övegyeket és árvákat? Belátta már harcol céltalanságát?

Don Quijote tiszteletteljesen hallgatta leendő

... Most pedig sok szerencsét! ...

1927. janu. 20

179

főnökét s méltósággal érezkedett egy süppedő földre.

— Végtelenül jól esik, hogy kegyelmeséged emlékszik még rám. — mondta nyájas ábrázattal. — Ami a harcain céltalanságát illeti, még nem jutottam más meggyőződésre s hogy mennyire eredményesek, azt bizonyítja császárom és parancsolóm, aki érdemeim ellentérszülégyébe fektetett s ezt a fontos állást készítette elő számomra. Hajlandó vagyok tehát átvenni ennek a szolgálatnak a kormányzását s mindenben arra törekszem...

— Tud ön jól számolni? — szakította félbe a gömbölyű úriember.

— A legkifünőbb számolója vagyok hazámnak. Sohasem számítottam el magamat.

— Akkor talán a fuvarlevélosztályban helyezték el. Hm? — fordult titkárnőjéhez az alligazgató.

— Minden megbízatást kitüntetésnek veszek s biztosítom kegyelmeségedet... — kezdte újra don Quijote. De az úriember ismét félbeszakította, mintha mindast előre tudná, amit a lovag mondani akar.

— Reggel félkilenckor kezdődik a hivatalos idő. Akkor itt kell lennie. A külföldre szállított és onnét behozott áruk fuvartartozásait fogja ellenőrizni, mégpedig a bemutatott fuvarlevelek szerint s a kifizetendő devizákat beállítja a kliringbe.

Don Quijote meghajolt.

— A legnagyobb készséggel járok el, csak azt kegyeskedjék megmagyarázni, hogy...

— Nézze. — szakította félbe ismét az alligazgató. — A dolga igen egyszerű, mert csak arra kell ügyelnie, hogy család ne történjék a fuvardevizákkal. Minden frankot, leut, dinárt igazolni

kell. Ha a fuvarlevelek rendben vannak, akkor a devizát kiutalja. A hivatalos idő délután háromig tart. Fog kapni ezért a munkáért havi hater ezer koronát, de...

— Kegyelmes uram, — vetette közbe a lovag ámulva — hater ezer koronából nem élhetek meg egyedül sem s a fegyverhordozóm...

— Természetes, — legyintett a kis úr leg-gömbölyűbb szívéllyességével. — Erről is gondoskodva van. Mert a hivatalos időn túl lehet külön-órásni s azért ismét fizetés jár. Ha szorgalmas és este nyolcig-kiencig dolgozik, akkor megkerse nemcsak annyit, amennyi a mindennapi kenyerre elegendő, de még a lakását is ki tudja majd fizetni.

— Ez hát az a kormányzóság, amelyet vártam, — gondolta magában don Quijote. De szorán és igénytelen emhér volt s a következő percben már úgy érezte, mintha Dárus kínosát kínálják neki. — Most még csak ez a formáság van hátra, — mondta az alligazgató és egy nyomatott ívet tett a lovag elé. — Ezt sziveskedjék aláírni.

A nemies lovag futólag átolvasta a nyomatott szöveget. Az volt benne, hogy kötelei magát a szorgalmas és megbízható munkára, arra, hogy társadalomellenes egyesületbe nem lép s annak nem tagja, valamint elismeri, hogy bármikor rögtön hatállyal elbocsáthatják.

— Ezt mindenkinek alá kell írni, önnel szivesen tennénk kivételt, mert hiszen a legnagyobb bizalommal vagyunk ön iránt, de beláthatja, hogy lehetetlen. Csupán formáság az egész.

— Uralkodómért ástemet is szivesen áldozom! — kiáltott fel a lovag a felegyenesedve aláírta az okiratot.

— Most pedig, — folytatta az alligazgató, — arra kérem még, hogy azt az ívét... ezt a nem valami polgári öltözetet cserélje fel valami mással. Fegyverekre nincs szükség többé. Itt igazság és személyi biztonság uralkodik, nem úgy, mint az ön szerencsétlen hazájában. Most pedig: sok szerencsét!

Igy szólván, az alligazgató odanyújtotta körét

Pesti Néplő 1927. janu. 20. 15. 17. 21.

kezt a lovagok, aki tisztelt parancsot vas kocsyka kesze a puha uccában. Az úriemberek szívesen kapták a lábát, mintha forró kályhára állt volna.

Lent az uccán türelmetlenül várta Sancho Pansa. Mikor megpillantotta jó urát, örvendővel került a nyakába a négy gyöngy csodákozni, hogy semmi baja sem történt. Azonnal átvette a fegyvereket és a palástot a ellágtaták a Váci uccán sétáló tömege között.

Lassan szemerkélt a hó, az ucca fehér volt a kocsik és autók halban suhantak a puha hószőnyegen. A kirakatok előtt rövidruhás elegáns nők ácsorogtak a megfordultak a két különféle nyag után. De a némes lovag nem törődött a szíjjátó csodálók érdeklődésével s az utánuk hölölő uccagyerekek sívaskodásával, valamint a köré csoportosuló újságírókkal sem. Felvetett fejjel, délcégen lépkedett, nagy bajszát lengette a szél és sisakját belepte az apró hópelyhek ezernyi csillagoakája.

— Vajjon sikerült-e nagyagódnak elnyerni a sziget kormányzását? — űrtette a fegyverbordosó, mert, mint hita paraszt, csak a szíró állással törődött, a szírt lass érdeklődésben.

— Ugy van, Sancho barátom, — válaszolta a gazdája. — Most már valóban megkezdtem a kormányzól méltóságát és a mai naptól fogva egyike leszek a világ leghatalmasabb urainak.

— No, akkor megírhatom háza az anyjuka-nak, hogy én is geróf lettem! — lelkesedett Sancho. — Rám is fért már, mert igen istenem ne legyen, megúntam a koplalást ebben a gazdag és kies országban. Beszeg örül majd az aszony, ha megtudja, hogy nem kell többet síkálni, meg tehenet vakarni neki!

II.

Don Quijote abban az uccában, amelyet abban az időben Petőfi uccának neveznek vala, vásárolt magának egy öltözet igen megfelelő ruhát és egy tavaszi kabátot. A héber, akitől ezeket vásárolta, legteljesebb bizalmát kérte s a legfinomabb úrságoktól levetett ruhaneműt rakta elébe. A lovag jobban szerette volna, ha nem tavaszi hanem téli kabátot vehet, de a pénz, melyet Sancho a fegyverekért és a páncélért a zálogban kapott, nem volt elegendő.

— Uraság úgy néz ki, mint egy echt államtitkár, — mondá a héber s odavézte don Quijotet a tükör elé.

Valóban úgy is volt. A gyönyörű szál férfi, jóval magasabb, mint ebben az uccában a legmagasabb, mely valószínűleg tüneményes volt. Nadragja ugyan nem az ő hosszú saártra készült, de éppen ezért igen divatos volt, mint a héber megjegyezte. Most úriánis — mondá — a bokán

felül érő pantallók divatosak, amelyek láttatják a férfiak finora selyemharisnyáit is. A kabát vállban szűk volt, de ez is csak a lovag fejlett mellkasát domborította ki. Ugynevezett lordkabát koronázta meg a divatos ruházatot, lordkabát, hátul két gömbbal, elől kissé kitűnve.

Sancho Pansa, aki a maga kopott, paraszti, kitilt bugyogójával, balét lógató zakójával, kerak fején a széles kalappal, nyálát csorgatva nézte azt az előkelő, kiöltözködést, szintén szívesen cserélte volna fel már az öt megillető gróf ruházattal a gúnyját. De a lovag megvigasztalta, mondván, hogy mihelyt megkapja az első tiszteletdíjat, vagy adót, rögtön kiöltözteti őt is.

— Egyelőre neked úgysem lesz más dolgod, mint a rezidenciát rendben tartani, fogadni a látogatókat és gondoskodni urad és parancsoló ellátásáról. Aztán elérkezik az ideje annak is, amikor te magad fogsz személyzetet tartani.

— No, akkor mindennap húst eszek és innom! vakartatom a talpamat, — vigadozott Sancho. S elindultak a járókelők közt, nem csakébb feltűnést keltve, mint a multkor a korzón. Mindenfelől csatlakoztak hozzájuk a báméskodók s don Quijote nem mulaszthatta el erre felhívni a szolgája figyelmét:

— Ime, Sancho fiam, alig vagyunk ebben a tartományban s máris a legnagyobb tisztelettel és rajongással vesznek körül. Nézd, hogy éljenek a milyen boldogok, hogy láthatják a kormányzójukat.

S kezével szívesen s utólrhatatlan bájjal intgetve, megköszönte a tömeg barátságát. A nép boldogan röhögött mögötte.

Másnap don Quijote már jókor belépett a hivatalba és avval a méltóságteljes magatartással, amely olyan jellemző volt rá s amely csak a büszke, öntudatos és emelkedett szellemű férfiak tulajdonsága, az irodavezető káoszolása mellett végigjárta a szobákat és bemutatkozott a kollégáknak. Maga az irodavezető kopaszfejű, kopott ruhájú, hallongó s alacsony mosolyú úriember volt, látszott rajta, hogy a hivatali formáságok s a szolgálatkészség igazi hivatalnokot neveltet belőle. Minden asztalnál bemutatja a loveget. — Don Kicsi úr, a kiváló spanyol páncély szabár, — mondá partfogó mosollyal. S a lovag megismerkedett egy csomó ifjú emberrel, akik állandóan dohányoztak, csakeserd kifejezőkkel s ama társulással beszéltek, amelyet s némes lovag még alig értett. Egy szobában, néhány piálkós villanylámpák alatt szürkeakalmes öregúr dolgozott, a devizacsalát egyik táblatálya igen barátságosan ráta neki a loveget. — A néhány jó szót is szót hozak, hogy az ő helyi idegenesét leledesse vala. A bókán meg az legyeste magának ezt a darék unbert s elvált suta, hogy alkalomadán ki fogja tüneményes bíralával s meg is jutalmazza kedveseséért.

(Folytatás következik.)

1927. Jan. 25

181

VALLOMÁS GITÁRKÍSÉRETTTEL

DON QUIJOTE LEGÚJABB KALANDJA
BUDAPESTEN

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

— Azért akartam beszélni magával. Én...
Én... — s habozott. — Nem tudom, elmondhatom-e, de maga az egyetlen, akivel szemben barátságot éreztem. Maga olyan, mintha nem erről a világról való lenne...

— Nem, sennora, valóban nem erről a világról való vagyok. Az én hazám a napfény, az örök tavasz és nyár hazája, az én hazám a kék ég és az erdőkkel, narancsfákkal, pálmákkal, olajfárisásokkal borított föld, messze innét, az én hazám a dal és szerelem hazája, ahol csak szépség van, bátorság és hősiesség. Az én hazám a hangos jókedv és a boldogság földje. Paradicsom az én hazám s álomország, ahol nincsenek számok, devizák s ahol az éhező szakít narancsot s ahol nincsenek didergők, mert a végtelen tenger partján, vagy a citromligetekben mindenki áldhatja a meleg napsugarat.

Lehorgasztotta a fejét s bajuszával játszott a szél. Egy pillanatilag úgy látszott, hogy a honvágy könnyeket facsar a lovag szeméből, de erőt vett magán, kötelességeire gondolt, amelyekkel tartozik királynak, a sziget népének s magas méltóságának. Fejét tehát felvetette ismét, de messze elnézett a havas hegyek felé. A lány lelkesen nézett fel rá s ebből a csendben csak a villogva futkosó villamosok csilingelése hallatszott.

— Szép ez a kivilágítás, amelyet az én gyönyörködtetésünkre és szórakoztatásunkra rendez a sziget fővárosa, — folytatta csöndesen s iparkodott hosszú lábaival lépést tartani a lány mellett, aki apró cipőiben minduntalan megosúszott a havon. — Szép ez, sennora, szép ez a gyengédség, amellyel körülvesz a nép. Meg vagyok elégedve hivatalnokaimmal is, derék lovagok valamennyien. De mégis, az én hazám... az más... A világosság, a napsugár...

Mária a karjába kapaszkodott, hogy el ne csússzon.

— Ez a különös magában, ez az, amit másban nem láttam, — mondta. — Olyan, mint egy örült vagy mint egy költő. Mintha más országban jár-

nának a gondolatai s észre sem veszi azt a sok nyomorúságot, szennyet és bajt, ami körülhemzsegi. Ez a maga tisztasága. De... Nézze, magának elmondom, én is szeretnék abban a világban élni, amiben maga, hogy ne lássam többet azt a sok csúf dolgot, amiben élek.

S lassan, akadozva, de megható őszinteséggel és gyermeki bájjal elmondta a lovagnak, hogy az apja meghalt már régen, anyja idegbeteg és folyton veri, kínozza, gyanúsítja és szipolyozza őt. Pedig szeretik egymást, de ilyen a természete. Néha elvágódik a földön és sír, kacag, dobálja magát, máskor bottal esik Máriaé, iszonyú szavakat kiabál rá s addig üti, amíg bele nem fárad.

— Rettenetes életet élek. Nem tudom elmondani, mennyit szenvedek s mennyire vágyódom egy más, szebb élet után. Fiatal vagyok, huszonhárom éves. Így éljem le a fiatalságomat?! Reggeltől-estig hivatalban görnyedjek s otthon az anyám kínzását szenvedjem el! Mentse meg, mentse meg, vigyen el innét!

Sírt.

Don Quijote nem tudta, mit mondjon. A lány panasza meghatotta s büszkévé tette az, hogy őt kéri fel a megmentésére. Aztán eszébe jutott valami. Most eszmélt csak rá, hogy Mária hányzor nézte őt gyengéden, mikor dolgozott, hányszor szólt rá azokra, akik tréfálkoztak rajta, hányszor segített neki, ha nem készült el a munkájával... S most elmondta minden szomorúságát, egész életét, minden titkát. Szíve megdobbant, melle elszorult: a lány szerelmes belé.

— Sennora, — mondta elfuló hangon don Quijote, — megérttem a szeretéltelenségét és teljes szívemmel átérzem azt. Minden erőmmel azon leszek, hogy megmentsem kegyedet. Ha kell, fegyverrel, ha kell, másként, csak szóljon. Mindenestül a kegyedé vagyok...

Azon gondolkozott, ne térdeljen-e le a lány elé a hóba s ne vallja-e meg neki, hogy szereti s örökké szeretni fogja. De a lány arról kezdett beszélni, hogy van egy rokona a szomszéd országban s ha a lovag segítségére lenne abban, hogy a határon átszökhessen, örök hála kötelezné.

Íme a kaland. — gondolta izgalomtól remegve a lovag. — Ez a királyi lány velem akarja megszöktetni magát. Kötelességem, hogy ebben segítségére legyek. S ha sikerül a szökés, feleségül veszem s együtt uralkodunk azon a spanyol tartományon, amelyet királyom, jutalmul itteni szolgálataimért, ad. Együtt a napsugár, virág, narancs és boldogság országában!...

Megbeszélték, hogy együtt fognak szökní a szomszéd országba s egy hét múlva indulnak. Addig még majd részletesen megállapodnak a hivatalban...

Besti Napló 1927. január 25. 20. sz. 19.

IV.

Támolyogva, óriási léptekkel ment don Quijote a Dunaparton. Az égi csillagok, a holdfény és a földi ragyogások, a hó fehérsége előtörték a lelkét. Kezelvel hadonászva, lehorgasztott fejjel és libegő bajusszal ment s nem vette észre a nép tiszteletteljes ácsorgását és boldog vihogásait maga körül. Minduntalan Mária fehér homlokát, fekete szemét, finom arcát és puha száját látta maga előtt, a piros kalappal s karján érezte még könnyű terhét, amint rátámaszkodott a megcsúszamlás ellen. Megszagolta a lordkabátot: parfümillata volt. Ilyen parfümöt csak hercegnők hintenek magukra. S azon járt az esze, hogy egy hét múlva megszökteti a hercegnőt s még útközben megkéri a kezét.

— Nincs több ilyen szép, ilyen ártatlan, ilyen őszinte, okos és bátor nő, nincs több ilyen a hercegnők között, — mondogatta magában. — Meg kell mentenem a szenvedésektől és biztonságba kell helyeznem...

Berúgta a szobája ajtaját, úgy, hogy Sancho, aki a diványon aludt, rémülten ugrott fel:

— Nagyságos uram, tűz van! — ordította félig kótyagosan a lustaságtól.

— Most érkezett el a tettek ideje, Sancho! — kiáltotta nemkevésbé hangosan a lovag s hosszú léptei még a szobában sem szüntek meg, elkezdett forogni és rohángálni köröskörül.

— Jaj nekem, megint valami kaland, — vakarta a fejét a fegyvernök.

— Sancho! — állt meg don Quijote szétvetett lábakkal a szolga előtt s szinte a mennyezetig magasodott a szűk és szegényes szobában, melyet egy régi villanykörte világított meg. — Készülj, Sancho! Megyünk innét. Megszöktetjük a leg-szebb hercegnőt s aztán vissza Andaluziába, hercegnék! Ahol napfény van és narancsfák virágnak! Sancho! Eridj a zálogházba és kerítsd vissza fegyveremet, páncélszímat és sisakomat! S a gitáromat hurozd fel, de a magadét is ám, mert szerenádót adunk a hercegnőnek! Szedd a lábad, barom!

Míg Sancho küldetésében eljár s aztán egész éjjel is, mert a zálogházak már zárva voltak és a szolga üres kézzel tért haza, le s fel járt a szobában, döngő léptekkel, haját túrva és bajusszát rángatva. Az ifjúság tüzei forralták és a kétségbeesett boldogság már-már türhetségtelen volt. Szereti Mária, szereti a legszebb lány, a legszebb hercegnő! Nem tudott ellentállni az ő férfiaságának, bátorságának, dőlceg megjelenésének, hatalmas erejének. S milyen jó leomolni az elé a gyöngy, kicsiny, finom lány elé, neki, a lovagok legnagyobbjának és leghíresebbjének.

Csak hát elmondhatná már neki, hogy mennyire szereti...

V.

Másnap előleget kért az adókra. Az aligazgató csodálkozva adta át a pénzt, mert nem akarta elhinni a lehetetlent: don Quijote előleget kér...

Kábulatban dolgozott egész nap. A lány jelentős pillantásokat vetett rá s ilyenkor úgy érezte, elhal minden tagja és szíve a torkában vert. Szelíden s reszketve simogatta meg egy óvatlan pillanatban a lány fejét s ujjai alatt érezve kemény és síma fekete haja elektromos ruganyosságát, elhomályosult a szeme.

Délben hazarohant és elküldte Sanchot a zálogházba. Csakhamar görnyedve jött a szolga a súlyos vasak alatt és az egész ház élénk csodálata közben nyomakodott be a lakásba.

— Fű, az argyélusát, — mondta, ledobva a páncélt és paizsot a padlóra. — De nehéz ez az ócskavas.

Don Quijote azonnal az öltözködéshez látott. Fegyvernöke segítségével magára szedte a mellvértet, a combvasakat, a karvédőt, a vaskesztyűt és végül fejébe nyomván sisakját is, a tükör elé állt. Egészen más embernek érezte magát. Csak most tudta meg, hogy a kormányzóság mennyire nem nekivaló dolog. Félelmetes vasruhájában úgy állt a szűk szobában, mintha maga a hadak istene lenne. Lépett néhányat s fülének kellemes muzsika volt a tenyérszíni sarkantyúk csörömpölése. — Hej, Rozinante! — sóhajtott, kedves lovára gondolva. — Ha te itt lennél, rajtad szöktetném meg a hercegisasszonyt...

S mikor jó későre járt az idő, mellékuccákon és sikátorokon át megindultak a havas téiben Mária ablaka alá.

Csend volt, karácsonyeste lévén, a villamosok sem jártak, az üzleteket bezárták, a vasredőnyöket lehúzták, csak a hó esett puhán, szelíden és nesztelenül.

Megálltak egy háromemeletes ház előtt és meg-hangolták gitárjaikat. Aztán fejét hátravetve, a hangszeret könyökével megszorítva, don Quijote belekapott a hurokba és Sancho Pansa követte a példát: kísérni kezdte don Quijotét, kissé hamisan és sántán ugyan, mint aféle paraszt, de mégis lelkesen.

S a nemes lovag, akire egy sarki gálámpa vetett kék világosságot, a kavargó hőesésben érces, bő, férfias hangon énekelni kezdett:

*Megcsapta arcom dús olajállal
S narancsvirágok színe a szemem.*

1927. Jun. 25.

*Rémegésztett me minden szi csillag
É s lelkem ring most messzei tengerem...*

Érezte, hogy a ritmus nem egészen kifogástalan s a régi verselőtehetsége kissé cserben hagyja már, de a hibákat hanggal és érzéssel kívánta pótolni. Ebben segített neki Sancho, aki hazagondolt és elbőgta magát, mint a mezőn felejtett barom. A dal visszhangzott a csendes városban, valahol kinyílt egy ablak s a lovag azt hitte, kedvese ablaka az. Oblösebbre vette tehát a hangját s odaszólt a fegyvernokének:

— Ne voníts, te ostoba, csak hűron kísérd a szonettet!

*Sent érzelem suhant be a szívembe,
Mint egy leányka szelíd sóhaja...*

Akkordokat vett, hogy egy kis időt nyerjen, mert a rímek nehezére estek és attól félt, hogy sánta és félszeg lesz a szonett. S lassan, akadozva folytatta:

*S az élet minden üdvét rámllehelte
Hazám, virágos Andalusia...*

— A rím gyenge, — gondolta magában, — no, majd a következő strófa, — s odaszólt Sancho-nak: — Most erősen!

De Sancho már nem ért rá belecsapni a gitárba, az ő szeme, gyávább lévén, mint a gazdája, észrevette azokat a sötét, kardos alakokat, akik megjelentek az ucca torkolatában. S mások is sereglettek már, nők és férfiak, az ablakok sorra nyiladoztak és káromkodások csendültek innen-onnan. Don Quijotében bennerekedt a hang és húrjai éppen úgy, mint hangszálai, csak ferde, meghökkenő sóhajokat adtak. Egy, kemény kéz megragadta vállát.

— Mi történik itt?!

— Meneküljünk, uram, — kiáltotta Sancho a eldobva a gitárt, futásnak eredt.

— Fogják meg! Fogják meg! Kiabálták mindenfelé s néhányan utána eredtek a puha hóban talpaival a farát verdeső alaknak.

Don Quijote is eldobta a gitárt, de nem azért, hogy megszaladjon, hanem ellenkezésképp: Széles kardja után kapott. Ezek nyilván a hercegnő őrizetére idekullogó csirkefogók, — gondolta joggal, — azért leskelődnek itt, hogy megakadályozzák Mária elszöktetését. S kétkézre fogva a kardot, egyenesen odavágott a másik kardos ember fejére.

— Gaz haramiák, rettegetek karom erejétől és kardom védhetetlen hatalmától! — bömbölte.

Erre éktelen lárma kerekedett. Amaz is kardot rántott, néhányan hátulról ragadták meg a lovgot, egy férfiú letépte fejről a strucotollat.

— Örült! Örült! Fogják meg!

— Mentők!

Eles sípszó hasított a felvert uccán végig. Más katonák jöttek s lefegyverezték don Quijotét.

Megragadva két karját kétfelől s hátul az irháját fogva, így kísérték a fehér, havas uccákon át a fekete vasban csörömpölő lovgot. Lehajtott fejjel és lógó bajusszal adta meg magát az erőszaknak. Tolla letörve konyult az arcába s kardját egy síheder vitte utána nagybúszkén.

— Engedni a túlerőnk, becsületes harc után, nem szégyen, — mondá magában a dicső lovag. — Majd kiszabadulok a fogságból és első utam hozzád fog vezetni, ó, szívem hölgye, Dulceinám, Mária hercegnő!

S csörömpölve, a közönség élénk vihája és röhögése közepette, vitték don Quijotét a rendőrök, mert nem tudták, hogy a sziget kormányzóját viszik, teljes fegyverzetében, sisakkal és hatalmas sarkantyúkkal.

...vitték Don Quijotét a rendőrök...

Azt a nemes lovag már nem láthatta, hogy másnap a reggeli lapok szenzációs hírekben, hatalmas betűkkel számoltak be a különös kalandról:

A Valutaközpont egyik napidíjas tisztviselője rossz páncélban szerencsétlenül adott s megkardlapolta a rendőrt. A rendőrségen kiderült, hogy az egzaltált ember lovgának képzelte magát. Mivel ön- és közveszélyes őrlött, becsülítették az anyalföldi tébolydába.

*

Meg kell állapítanom, hogy irások bizonyítékok szerint a tébolyda nem találta a lovgot veszélyes őrlöttnek, hanem néhány napi megfigyelés után szabadonbocsátotta a így az eljárás hatóság elleni erőszak címén megindulhatott ellene. Ez azonban más kaland, amelyet a kutató egyéb alkalmakkal óhajt a csodálkozó és ámuló közönségnek átadni. (Vége.)

Nem hagy aludni az óra!

Írta: Kodolányi János

Milyen nehezen aludtam el s most ennek az átkozott órának a ketyegése felébresztett. Meglát-szik, hogy olcsó, nagy vekker, holmi bádög óra, úgy zörög, úgy kattog, galoppoz a ketyegése, mint valami rossz cseléd járása, aki durván tesz-vesz a házban, ajtókat csapdos, edényekkel zörög, pohara-kat tör s hiába csittítja az em-ber, nincs érzéke a csendhez és az álom tiszteletéhez...

O, átkozott, nyavalyás szer-száma! Fülemlre húzom a takarót, hogy ne halljam s az éjszakánál is feketébb sötétség borul rám. De még erősebben hallatszik a konok, kemény ketyegés. Nincs már sötétség, úgy rémlik, mintha nap-pali világosságnál is világosabb fény ömlene körül. Lássuk csak. Ott megyek a domboldalon az is-kola felé, hátamon a táskámmal, havas házak vesznek körül és az út közepén szekerek zörögnek üte-mesen, sapkás svábok ülnek raj-tuk s mennek az erdőre fát vágni. Hallom is a favágók fejszéinek a csattogását. Ebben a nagy erdei csendben visszhangzik minden fejszecsapás, a sok favágó üteme-sen csattog a szerszámával, egyre nő a lármá, már ság a fülem, fáj

az agyvelőm, távol a kidőlni ké-szülő fatörzsek recsegnek...

Felülök az ágyban s kétségbe-esetten meredek a sötétségbe. Csak az alvók lélekezése s az óra sívár ketyegése hallatszik. Rettenetes. Miért juttatja eszembe a régi fe-hér, havas gyermekkoromat, az erdőt, a svábokat az erdőn, a sze-kereket, a favágók fejszéinek csat-togását? Meg kell bolondulnom... Megpróbálom befogni a füleml... Így csak egészen halkán, távolról hallok a ketyegést, mintha vízi-malom kerekai kattognának.

A vízimalom... Ott áll a vízi-malom, egyszerű gerendatetejével, nagy kerekével a várkonyi patak mellett s a víz lezuhog rá, halk, kedves csobogással, a hatalmas kerék pedig, gyermekkoromnak ez a kolosszusa, egyet-egyet fordul maga körül. A víz ömlik rá, kris-tályos cseppek ragyognak a nap-fényben, susognak a fák körös-körül. A kerék fordul. Lépcsőzetes fogai egy-egy rovátkával lejjebb fordulnak. Mint egy nagy óramű fogaskereke: egyet fordít a szer-kezeten, távol, duruzsoló ketye-géssel s a mutató tovább mozdul egy percet. Hatalmas mutató, egyre közelebb ér hozzám, borzal-

Meggyarország 1927. jan. 23. 187. 15.

1927. jan. 23.

185

mas fekete dorongja lassan ránehezül a fejemre, egyre súlyosabban fojtogat s nincs előle menekülés, tudom. Egész testemben égnek, fojtogat a fuldoklás; kizam van, meghalok?

Rémülten meredek a derengő sötétségbe, leveszem fülemről a kezemet. Most, végre lélekzethez juthatok s agyamba beledörömböl megint az óra kegyetlen, felezabanduló ketyegése.

Mit kezdjek ezzel az átkozott szerzőmmel? Nincs előle szabadulás! Lehetetlen. Még semmit sem aludtam, fáj a fejem, égnek a szemem s ez a rettenetes, ócska, becsületességtől meggargyult szerzőm tovább motoz az éjjali szekrényen, munkájával betölti az egész házat.

Megtapogatom, a kezembe veszem. Nehéz, alig bírom el. Abszurdum. Milyen nehéz az ilyen olcsó holmi. Ujjaimmal érzem a bádorgókját, a csavarokat a hátán és a csengője síma kalapiját. Olyan, mint egy durva cseléd, Jól megtermett, igénytelen, nehéz és folyton munkálkodó.

De csak nem tarthatom, így a kezemben reggelir? Nagyon álmos vagyok, sokáig dolgoztam az este, végigpásztáltam az egész életemet egy könyvben, aludnom kell. Fájnak a taxaim. De még így is érzem, a kezemmel, a ketyegését, ahogy lüktet bent az ingája, mint

valami erős, elpusztíthatatlan sziv. Odavágjam a földhöz? Akkor sem áll meg.

Dühömben végül fogcsikorgatva földhöz vágom az órát.

Nagy dörömbölés. Aztán csend. S a csendben megszólal az óra, pedig azt hittem: elpusztult. Ketyeg, egyre hangosabban, egyre rendületlenebbül. Kiszállok az ágyból s a hideg padlón szanaszét keresem a lábammal. Aztán négykézlábra állok. Ott is hallok a zakatolást, emitt is. Mint a fűben láthatatlan tücsök, nagy, góllát-tücsök, megjelhetlenül zörög és galoppoz a sötétben, nem tudni hol, nem tudni, miért. Azyon kellene verni! Magyelem a cipőmet s azzal verem szanaszét a földön. S hallgatózom. Az óra ketyeg... Odacsapok, ahonnét hallok. Az óra tovább ketyeg. Zakatol. Dörömböl és csatog. Ide-oda járkálók a sötétben s keresem a bestiát. Nincs sehol és mindenütt ott van. A hátam mögött és közvetlenül az orrom előtt. Fázom és izzadok, kiver a verejték, lehetetlen, hogy az éjszakánkat így elrontsam.

Gyufa után tapogatok. S ott ülök az ágyon s a fülem mellett ver, ketyeg, lármáz az óra.

Könnycsökök a szemembe s dűdtől megfogom a buta állatot s a duynka alá dugom. Ketyeg... S az ablakon feldereng a hajnali első, hideg yllárosságra.

Heltai Jenő

Az Athenaeum kiadta Heltai gyűjteményes munkáinak első tíz kötetét

Annak a kornak, amely Heltai Jenőt revelálta, mi, fiatalabbak, már csak az összehasonlást láttuk. Tanúi voltunk a szellem, a jószág, a tiszta, racionális gondolkodás, a rendíthetetlen meggyőződés fokozatos összehasonlásának a háború-füstjében és földrengésében. S az utamunk következő nemzedék talán nem is tudná, hogy mi volt a régi Budapest, a régi Magyarország, a múlt század végének és a jelen század kezdetének harsány, ritmusú, optimista magyar társadalmára, ha Heltai Jenő meg nem állította volna a maga páratlanul finom és precíz vésőeszközeivel művészetével.

Mert az a világ gyökerében volt más, mint a mai. Mint ahogy Heltai is gyökerében más író s más ember a fiatalabb generációk emberénél. A kiegyezés után Magyarország egy csapásra belekerült az európai civilizáció áramlatának kellős közepébe. A friss ipari kapitalizmus, kamaszkorában, telve hittel, alkotási vágygal és megfőrtetlen energiákkal, napról-napra hatalmasabb méretekből bontakozott ki. Budapest — Budapestté vált. Máról-holnapra paloták emelkedtek, téglahegyek és kőporfüst jellemezte az újáépülő, illetve csak még most igazán megépülő fővárost, ellentétben a mi idők fegyvergúlaival és lőporfüstjével, amely a lerombolás művét kíséri. Megindultak a még ritkaság-számba menő rotációs gépek és a szedőgépek kopogása semmiben sem hasonlított az azóta, fájdalom, olyan jól ismert gépfegyverek kopogásához. A politikai arénában a mai köklerek és cinikus demagógok helyén európai szabású férfiak hadakoztak egymással, a derék munkás polgáremberek élvezni tudták a balatonmenti állomások jelzőcsengőinek ezüstös csilingelését is, amikor nyári pihenőjükre utaztak s a zsebükből soha nem

feleltettek ki a könyvet, beszélgetéseikből a legújabb szindarabok megvitatását. Az embereknek volt szívük abban az időben. Szelíd, tiszta és impresszionista kor volt az, hiányzott ugyan belőle a monumentalitás, mert hiszen Munkácsy monumentális művésze nem annak a kornak, hanem az azt megelőző forradalmi korszaknak volt a művésze, a monumentális Benczur képviselte, igaz, hogy csak külsőségeiben.

Jának a kornak legtipikusabb terméke a napisajtó volt. Akkor termetek a fiatal, lelkes, egész nap rohanó s főképpen rendezetlen felekezeti újságírók, akik hírlapszármányokon elvitték az ország minden zuzába a demokrácia, a munka, életöröm, szabadgondolkodás eszméit. Heltai is, Molnár is, Korinty is, tehát három elsőrangú értékünk, ebből a sajtóból emelkedett ki Heltai is úgy kezdte, mint a többiek: apró kromákat, cikkeskéket, tréfákat, tárcákat írt s ezek a maguk mipatárságukban remekművei voltak a szikrázó szellemnek, az optimizmusnak és életörömmek. Az egész ország közönsége falta az apró remekeket. Mert ezeken a kis szelvényeken át tört be hazánkba a nyugati, főként francia kultúra, ezek becsatották be kis adagokban, de annál nagyobb sikerrel, a századvégi francia racionalista gondolkodók eredményeit, olyan formában, amelyek ellentállni senki sem tudhatta, hiszen a formát a szív, a szeretet és jóízűs állapította meg. Mik, Móricz Zsigmond a falu, a kisváros sűrű, fojtó levegőjét vitte be a főváros lüktető életébe, addig Heltai ellenkezőleg: az ifjú és modern, pillangószívű Budapest levegőjét árasztotta szét az országban. Schol a magyar vidék és magyar főváros közötti mélyleges ellentét nem mutatkozik meg pregnánsab-

A Est 1927. febr. 6. 29. n. 7.

1927. febr. 6.

ban, mint ennek a két írónak kö-
kölésesen ellenlábás művészetében.

Heltai élete ott indult a New-
york-kávéház asztalai között, a
színpalak világában, a körutakon,
a szerkesztőségekben, tehát azo-
kon a gyűjtőhelyeken, amelyekben
a francia kultúra akkoriban fel-
halmozódott. Könyveiből előserg-
lenek a rég kihalt bohémek, akik
közé *Heltai* is tartozott, (sőt ma
sem üres rékvizitum nála a kis bo-
hém lapja!) színészek, színész-
nők, uccai lányok, újságírók, bal-
káni hercegek, mindenki, aki
mintha a föld alól bujt volna ki a
nekilendülő főváros napsugarának
csókjára. Halljuk a szaporán s bo-
szorkányosan pergő beszédjüket,
melyet finom szatíra, groteszk,
játszi esúfolódás, itt-ott könnyed
elérzékenyülés szőtt át. Szemünk
előtt pattannak szét az élet örömei-
ben kisuhanó ötletrakétáik s az
elmesélés könnyű, bravúros vona-
laiban régi csipkék és parfümök
illata szálldos.

Később *Heltai* pesszimistább lett.
Mint *Krúdy* mondja: *sennel a fér-
fűnek mindig olyan aggodalmas*

arkifejezése van... Valóban, az
aggodalmas arkifejezés ott lap-
pang a későbbi művek lapjain, a
szomorúság, hogy minden, ami szép
volt, világos, egyszerű, minden,
ami az élet okos és tiszta élvezését
jelentette, elmúlt s átadta helyét
a bosszúnak, gyűlöletnek, fáter-
mőrdéges elzárkózásnak, hipokrita
szenteskedésnek. Csak *Heltai* szíve
maradt meg a réginek s a racioná-
lis, tünegyes gondolkodás tiszta-
sága. A humora nem jökevű többé,
nem a csiklandós lányok kacagása,
hanem fátyolos, keserű lemondás.
Heltai egyénisége csak még egy-
szerűbbé s talán emberibbé vált a
későbbi művekben, valami megfog-
hatatlan szomorúság finom olaja
hajítja át írásait, a szív egyre job-
ban és jobban dominálóvá válik.
Egyre inkább lírikus *Heltai*, ahogy
hordokára telt pápaszemmel és pi-
páját kokára vágott dohányval
töltve az írósztala mellett ül. Azt
a kort, amely a mi emlékezetünk-
ben a maihoz viszonyítva paradil-
esomi kornak látszik, megörökít-
hette ugyan, de pusztulását fel nem
tartóztathatja.

A formája ezeknek a műveknek
a legtisztább, bravúros, racionaliz-
mus-adta stílus. Grácia a vonalve-
zetésben, izlés, magától értetődő
könnyedség, mint a lepke szárnya-
lása. Nem a naturalista zord, ri-
deg valóságábrázolása, hanem az
impresszionista vidám színkeve-
résé.

Pillanatok kergetik egymást,
melyeket az író egyéniségének

mindig állandó temperamentuma
foglal össze. A mondatok utólerhe-
tellen eleganciával peregnék, sza-
ladnak, kergetőznek egymásután,
mint a szétgurult s kacagó esen-
dülő gyöngyszemek. Ma már senki
sem tud így írni. Mert ezt megta-
nulni nem lehet, ennek a stílusnak
belülről kellett így kicsiszolódnia,
azon a világszemléleten át, amely
szorosan fűzi *Heltait* a francia kul-
túrához s a régi, igazában modern
Budapesthez. Ennek a stílusnak
párja *Molnár Ferencé*, ám ott csak
a váz van már meg, igaz, hogy ra-
gyogó váz, de a szív liktető ritmu-
sa régen kiveszett. *Heltai* stílusá-
ból nem veszett ki s azért örök de-
rabjai ezek a művek nemcsak a
magyar irodalomnak, hanem az
európai irodalomnak is.

Aki az utolsó évtizedek történel-
mét igazán meg akarja ismerni,
nem adatokból és fotográfiákból,
hanem egy nagy ember szívén, oko-
san csillogó szemén át, aki azt
akarja, hogy megfozja a kezét egy
kéz, amely ma már kissé lemondó
gesztusú ugyan, de csak annál job-
ban telő van a fogása szeretettel
és őszinteséggel, aki mosolyogni
akar mulandó dolgokon s azt akar-
ja, hogy ez a mosoly viaszatükrö-
zése legyen a világot újra és újra
építő szeretetnek: olvassa *Heltai*
Jenő könyveit. S csak jobban fogja
sajnálni, ha eddig nem sajnálta
talán, hogy ebbe a kermes, füstös,
sötét korszakba született.

Kodolányi János.

Relativitás

Kodolányi János

A motorok eleresztették a gépet: simán, szinte sötökkenve libbent a levegőbe és kerekkel perdülve hagyták el a földet. A motor állandó bator búrása, mint mennydörgő orgonaszó hullámzott át a végtelenségben. A pilóta igazított a magassági kormányon, rátekintett a csavar fordulatszámát jelző készülékre és a magasságmérőre. Pillanatonként ugrott a ké-

szülék: kétszáz, háromszáz, ötszáz... nyolcszáz... A repülőgép biztosan írta a köröket és emelkedett mindig magasabbra és magasabbra.

A pilóta megszokta már ezt az emelkedést. Jól ismerte a nekiguruló gép kemény rázását, a fellibbenés zökkenését, aztán a szinte egyhelyben álló gép szelíd himbálását és alul a felboruló tájat. Gyakorlott füle a motor búrásából kiérezte a fordulatok számát, a rúgó mûködésének helyes, vagy helytelen voltát, meghallotta, hogy a begyújtás kissé pontatlanul történik az egyik hengerben és azt is tudta, hogy ez nem lesz azért baj... A mennydörgő lármában szinte világosan hallotta a saját gondolatait...

Magassági rekordjavítás.

Biztosan ült a nyergében. A kitűnő gép olyan volt, mintha Szilárd talajon állott volna. Csak lent a szántóföldek futottak össze, a fák sorakoztak egymás mellé, a hegyek lapultak össze és a folyó vált füveszerűvé. Teljes szélcsend volt még abban a rétegben, ahol a köröket írta. Távolság baránytelhők csillogtak, mint vattacosmók. A nap szikrázott...

A pilóta arra a vacsorára gondolt, ahol tegnap este együtt volt a menyasszonyával. Hogy is történt? Valami félreértés támadt közöttük, a lány kifogásolta, hogy sok időt vesztet el a repülőtéren, sokat törődik a géppel és keveset övele. Ebből kerekedett a baj. A pilóta megmondta kerekén, jelleméből és életmódjából folyó nyersséggel és őszinteséggel, hogy neki kötelességei vannak és ha kevesebb gondot fordít az ügyeire, könnyen kitérheti a nyakát.

— Meg akarom javítani a magassági rekordot, — mondta keményen — és maga nagyon jól tudja, Edit, hogy ez mit jelent. Tizenkétezer méterre akarok emelkedni. Majd ha ez meg lesz, akkor... Akkor nem lesz rám panasza.

Maga előtt látta a lány fehér arcát, dús fekete rövid haját vad hullámokban a homloka körül és ötöt szemét. Nagy melegség öntötte el a szívét és a magasságmérőre tekintett:

— Kétezerötven...

— A maga rekordját nekem nem jelentenek

semmit. Inkább soha ne üljön repülőgépre, soha egy fillérje se legyen és éljünk az én munkámból, mintsem hogy maga tizenkétezer méterre repüljön nélkülem és én... én nem avatkozhatom bele a cselekedeteibe, a gondolatába, nem lehetek ott mellette, nem kormányozhatom magát... — nevetett, de nagyon komoly maradt a szeme.

— Négyezer...

Lassan elővette az oxigénfejlesztő készüléket és megvizsgálta apróra. Aztán bekaposolta a csöveket és megindította a mesterséges lélekzés olyannyira fontos műszereit.

— Hatezer...

Kristálytisztá égbolt, vakítón szikrázott a nap és hófehér felhővonalak úsztak alatta. Majd elhalványodott a nap és finom kristályokban hó esett...

— Hatezer nyolcszáz...

— Itt akarom lenni a császi, ahol én. Hogy a markában tartson. Hogy a rabjának érezzen... Azt nem. Most az egyszer nem. Csak feljebb...

Agyában dobogni kezdett a vér és a fül zúgott. A mesterséges oxigénező kissé kellemetlen volt és zihált tőle. Halántéka lüktetett. De gyakorlott füle a vér dobolásán is kihallotta a motor szabályos munkáját.

— Nyolcezer... Kilencezer... Ötszáz... negyven... Nulla...

Káprázott a szeme. Görcsösen fogta a kormányt. Szédült. Előtte ugrált egy szám, 65, ettől nem tudott szabadulni. Hogyan, csak hatvanöt méterre emelkedett volna? Lehetséges. Jobban megnézte: kilencezerhatvanöt volt, majd 56. A számok úgy cserélgettek a helyüket, mint francianégyesben a táncosok...

Elvesztette az eszméletét a keze rátapadt a kerekre. A motor mennydörgve dolgozott. Ekkor hirtelen úgy érezte, hogy repül, repül, fel, fel, még, még, a magasság megborított, mely ségeibe és már túlhaladja a kitűzött magasságot is. Diadalmasan felkiáltott és boldogan berult a kormányra. Győzött.

... Félismerhetetlenül beszedtört hulláscsordágra tettek. A magasságmérő tizenkétezerötvenhat méterre mutatott. Amakkor a számok a fordítottját, amit látott

Pesti Napló 1927. február 8. 30. sz. 19.

1927. febr. 13.

CSODÁLATOSAN KEVÉS A VILLAMOS BALESET

Azért mondom, hogy csodálatosan, mert semmi magyarázatot nem találok rá. Saját tapasztalataim, amelyek megerősítik nálam higgadtabb és komolyabb utak tapasztalatainak eredményét, azt bizonyítják, hogy a villamoskalauzok egyrésze ma is mindent megtesz a balesetek érdekében. De az embert, jót éppen úgy, mint gonoszát, őrzőangyala védelmezi, amit eddig is tudtunk a gyermekekről.

Egyizben a 6-os kocsira óhajtottam felszállni a nyugati pályaudvar előtt. Itt a kalauzoknak az a sajátos és elegáns szokásuk van, hogy a villamosra felszálló tömeg orra előtt csengetnek és elindítják a villamost. Egy kisdud vidéki állomáson megálló gyorsvonat sem csinálhatná sikkesebben, amely berobog, fúj, sziszeg, aztán, előtte lévén a nagy út és saját feladatának rendkívüli fontossága, dohogva továbbrohan. A 6-os villamos is befut a nyugati elé, két-három ember nagyhamar felkapaszkodik s a kalauz ur máris csenget, a vezető úr máris rákapcsol s a távolbavessző kocsi után már csak a lemaradt dühös utasok loholó csepata húzódik.

Én a lépcsőn álltam, előttem egy termetes hölgy, mögöttem vagy hat-hét utas. S akkor hallok a csengetést, a következő pillanatban indult a kocsi. Fel nem mehettem a leküzdhetetlen akadály miatt, le nem léphettem a hátul törtető nyakába, így kénytelen-kelletlen hurcoltattam magamat, félkézen lógva, mint az elítélt, akit lófarkához kötöttek. Végül is kezem felmondta a szolgálatot s én lezuhantam. A pótkocsi kerekeltől csak hidegvérem és egy lámpaoszlop mentett meg, amelyben rögtön megkapaszkodtam, de kisebb sérülésektől még így sem menekülhettem.

A csoportosulásra és erélyes kiabálásra végül kinézett a lúzasan elszokó kocsiból egy rendőr, megállította a kocsit s megkezdődött a botrány, amelynek gyakran lehetnének szemtanúi a BESZKÁH igazgatói, ha villamoson utaznának. A kalauz esküdött, hogy nem ő indította a kocsit, hanem egy utas. Az utasok bizonyították, hogy a kalauz indított. A tanúk vitatkoztak a kalauzzal, a kalauz velem, én az egész kocsival. Csodálatszerűen csak a rendőr nem vitatkozott, mert ő nyomtalanul eltűnt.

Nem jelentettem fel a kalauzt, hiszen a kegyerét vesztette volna. S nem jelentem fel azt a féltveat másikat sem, aki, említett kollégájához hasonlóan azzal törődik, hogy mennél kevesebb utas szálljon fel a kocsira, hogy így kevesebb baja legyen a jegyosztással. Igen egyszerű eset az is, hogy a Rákóczi út sarkára megérkező villamos,

Magyarország 1927. febr. 13. 35. 2. 18.

ha rögtön el nem indul, a közlekedési rendőr intézkedése miatt néhány percet várni lenne kénytelen. Ezért az utasok fele leszállhat ugyan, a másik fele azonban hiába ordít, káromkodik, pöröl és fenyegetőzik, *fenmarad a kocsin*, mert a kalauz nem hajlandó megvárni a többiek leszállását, arról nem *szólva*, hogy a várakozó utasok közül akár-hányszor egy sem teheti lábát a kocsi-ra.

Tegnap egy hozzám közelálló személlyel villamosra akartam túlni a Nemzeti Színház előtt. A kalauz ügye sürgős lehetett s még le sem szállt mindenki, már elindította a kocsit. A hozzám közelálló személy kétségbeesetten ásiabált a kalauzra, míg én fölkeltem a kocsin lógtam s mögöttem elszánt utazniakarók loholtak, lehetetlenné téve a visszaugrást. *Kis hiba, hogy a nyakamat nem szegtem.*

De hát szegény embereké a villamos, akik rohannak a dolguk után s nem érnek rá, hogy hetven éshivatalba panaszra futkoszanak, tanukat toborozzanak és idejüket tárgyalásokon lopják. Ezekről a kisdud komiszságokról, amelyek sok ember fogába kerültek, nem is fog konkrét panaszt hallani a BESZKÁR. Mert én sem futkosok a panaszommal, hanem örülök a megmenekülésnek s hálát adok az őrző szellemnek, aki annyi bűnös között, rám is vigyáz. De azért, bármekkora legyen is

a béketüresztünk az utóbbi időkben, ez mégsem járja. Mert ha én fizetek, ha az én pénzből a kalauz úrnak ruhája van, élelme van, lakása van és néha egy moziilm erejéig szórakozása is, — noha elismerem, hogy több megilletné! — elvárhatok tőle egy kis körültekintést, legalább annyit, hogy az életemet ne veszélyeztesse s a ruhámat tönkre ne tegye.

Már arra is gondoltam, hogy a BESZKÁR minden pere késésért, ami a forgalomban beáll, *öt dollár kártérítést fizet az utasoknak*, mint az amerikai vasutak. Ennek tulajdonítottam sokáig a villamosok pazar rohanását, amely egyáltalán nem illik a vonatok óráként huszonöt kilométeres cammogásához. Lehet, hogy az amerikai tempó, *fejlődő világvárosunk lázas üteme nem tűr percnyi késedelmet.*

Mégis csak úgy áll a dolog, hogy csupa előkelőségből rángatják a kalauzok a csengő szíjját. Mert milyen sikkes dolog az, hogy a villamos meg sem áll, a kalauz esenget, az utasok féllábbal állnak a lépcsőn, *milyen tempója van ennek, milyen szép, milyen férfias!* S a kalauz úrnak, akik nem a keleti expresszben teljesítenek szolgálatot, minden álmukat, minden romantikájukat a derűre-borúra rángatott csengőfogantyúban éhik ki. *Igy érzik, hogy milyen nagy dolog van rájuk bízva: az emberek testi épsége.* Kodolányi János

1927. Feb. 18.

Özönvíz

Írta: Kodolányi János

Amikor az agg Noé mellét verve, haját
lépve, ruháját szaggatva és siránkozva végig-
látott a városban, az emberek, főképpen a vén-
asszonyok rézköve mutogattak rá:

— Nézzétek a bolondot. Hiába, ~~szegény~~

már és tele van a feje bogarakkal. Ideje lenne
már, hogy elpihenjen.

De az öregember harsányan ordította a ma-
gást:

— Tartatok bünbánatot, mert a ti vétkeitek
égre kiált. Elküldött engemet az úr, hogy meg-
építsem a bárkát, melyben csak ártatlan álla-
tok lesznek, de a hiénaszívű emberek kirekesz-
tetnek belőle. Térjétek meg uratok istentekhez,
hogy elkerüljétek a pusztulást.

Egy boltos, aki hamis mérleggel mért és
rengeteg vagyont szerzett, hegyes szakállát ai-
mogatva kajánul válaszolt:

— Ha minden bolond az úrral társalogna,
mire menne az úr?

De pamkevésbé mulattak az eseten a hatal-
mas barompcordák urai, akik a húst, tejet és
túrót közös megegyezéssel elvonták a szegény
néptől és csak azon az áron adtak belőle, amit
maguk megszabtak. A papok, akik a szószéke-
ken a nép áhitatát a törvények kicsavarásával
métélyezték meg és szívét a gonoszra terelget-
ték, ujjal mutogattak a félelmetes alakra, aki
egyre ordította:

— Térjétek meg a ti bűneitekből, mert
negyven nap és negyven éjjel esni fog az eső
és az ég osztonnál elberitanak titkeket könyör-
telennül.

A nők, akik borjakért, jáspisokért, selyme-
kért és galambokért árulták bájaikat, his-
térikus jókedvükben vihogtak és veres ajkukat
ezüsttükörökben nézegették.

S az öregember jajgató rohanással elűnt,
hogy másfelé vigye a rómhírt és figyelmenztesse
az embereket.

S egy este beborult az ég, koromsötét félel-
metes csend zuhant az egész tájra és távolról
mennydörgések dübörgtek. Az emberek félve
gondoltak az agg férfúra és pénzüket a legmé-
lyebb ládájukba rejtették. Akkor már hírek kő-
száltak a gigászi bárkáról, mert egy domb te-
tején hatalmas ormával és fekete gerendáival
kezzen várta az elinduló áradatot. S megeredt
az eső.

Akkor megtudták az emberek, hogy mi a
halálfélelem, mi a féltékenység és mi a bosszú.

Vonító asszonyok seregei vonultak az utakon
a bárka felé s karjukon vitték gyermekeiket,
apák a hátukra kötött cókókkal iparkodtak
elsők lenni a forgatagban és pénzüket szoron-
gatva jöttek a kalmárok, a juhnyájak tulajdo-
nossal. De voltak, akik azt mondták nagy
vidáman:

— Negyven nap! Hol van az még! Talán
nem is esik addig.

Mások erőltették, hogy negyven nap
alatt nem is eshet annyi eső, amennyi bajt
okozhatna.

De a víz egyre zuhogott. Zuhogott, suho-
gott, ömlött, hullt, süvöltött és sistergett a
zápor. Zuhogott éjjel és nappal szünet nélkül.
Sistergett, áradt, dörömbölt és megsüketítette
egyhangú dörömbölésével a füleket. S az el-
vesző utak folyókká váltak s a partokon jaj-
gató emberek átkozódtak és könyörögtek.

S a fekete égen vad sötétségben állt a
bárka és az eső csak esett.

Az öreg férfi ott állt esőverte hajjal és
szakállal a hajó peremén s nézte a vergődő
világot és sirt. Mellét verte kínjában, imád-
kozott s a vizek zúgtak köröskörül.

A harmincadik napon már nem látszóttak
a dombok, a fák, a város tornyos falai, a legelő
állatok és a kertek. Félelmetes sötétség tar-
josodott köröskörül és az örületes víz csak
dörömbölt, esett, zúgott végtelenül.

Akkor egy szál deszkán félig ájult asszonyt
sodort a bárka felé a víz. Olében ott tartogatta
esőverte gyermekét. A gyermek már halott
volt. Mindketten egy feküdtek a deszkán, mint
a hullák. S amikor a deszka a bárkához ért, az
anyas felé fordult az emberre és jajgatva kérte,
hogy mentse meg.

— Az úr akarata, hogy elvessz, sajnáljak,
de nem menthetlek meg, — felelt a férfi és
szavait mennydörgés kísérte.

A nő esőverte kezével a párkányba fogód-
zott és visított, mint a vércse.

— Légy átkozott, átkozott, csak a gyerme-
kemet vedd fel magadhoz! Az isten nevében!
Erre az öreg fejezet fogott, fölöt lecsapta
a nő kezét... Es sirt.

Pesti Napló 1927. Feb. 18. 39. n. 19.

Pirandello filmen

A nagy problémát, vajjon vannak-e számunkra abszolút értékű igazságok, napjainkban Pirandello vetette fel a legpregnansabban. Szerinte nincsenek.

Marchese de Nolly egy kerti mulatságon, nagy társaság részvételével, feltámasztja IV. Henriket és udvarát. A gróf Henrik császár jelmezében, a többiek, hölgyek és urak, mind kerhű ruházatban, jókedvvel, lovakon, kint a szabadban, csodálatos olasz tájak gyönyörű diszletei között. S a gróf szerencsétlenül jár, lezuhan a lováról, elájul s amikor magához tér, — az addig csak játszott IV. Henrik valóssággá válik a számára. Megőrül. Tizenöt évig él úgy, mint Henrik. A kastélyban tróntermet rendeznek be, drága palástokat, koronát stb. vesz magára, a szolgálai, egész környezete korhű öltözetekben jön-megy körülötte. A játék valóssággá vált, a valósság pedig az örület valósságává. S végül, amikor meggyógyul, az örület alarcát továbbra sem veti le, hanem mögötte figyeli meg az őt körülvevő hazugságokat, csalásokat, a felesége, barátja hűtlenségét, az ideg orvos sarlatánkodását s a mindent megértés fájdalmas bölcsességében eljut a mindenről-lemondásig és mindenben való belenyugvásig.

Ez a téma igazán alkalmas filmre. Belső, epikusán elgondolt lelki fejlődést állít elénk s így a film természetének kiválóan megfelel. S meg kell adni, mindazt, amit a téma rendezőtől, színésztől és a fotografálógéptől megkövetelt, az ezen a filmen meg is valósult. Ilyen jól kiegyensúlyozott, a művészet legpuritánabb, legbecsületesebb eszközeivel megoldott alkotást keveset láttunk. Semmi blöff, semmi utalás a közönség alacsonyabb igényeire, semmi üresség, semmi kókleresség! A főszerepet alakító Conrad Veidt művészete legjavát adja, eleitől végig a legnagyasabbat, leglőbbet követeli meg önmagától. Eszköze a tudatosan aláhúzott, megkomponált, kihangsúlyozott realizmus s ebbe a realista stílusba szorosan beilleszkedik minden gesztusa s minden arcjátéka. Bár a tudatosság néhol kissé kiütözik s nem mindenütt olyan spontán, mint például Moszkvin játéka volt a Szentpétervári Kurir-ban, mégis beleférküzik a szívünkbe. Milyen emberi művész, arcáról sugárzik a nagy egyéniségek megnyugtató ereje. Lehetetlen meghatottság nélkül nézni ezt a szerencsétlen örültet, aki annyira belát a dolgok lényegébe s annyira megbocsátja a gyengék hibáit és komiszságait. Felejthetetlen élmény Veidt, első pillantásra úgy hat, mintha jól ismert barátunk, vagy méginkább: testvérünk lenne, akivel itt is, ott is találkoztunk már, csak azt nem tudjuk, hol és mikor.

A többiek is becsülettel megfelelnek a feladatnak. Mindenki pontosan beilleszkedik a téma által megadott keretekbe, nem akar egyebet, csak Pirandellót szolgálni, alázatosan belenyugodva abba, hogy az interpretálás nem önmagáért, hanem a költőért való művészet s akkor áll hivatása s egyszerűs mind művészete csúcsán, ha minden eszközzel és minden erejével a költőt óhajtja szolgálni. A Pirandello által kitűzött feladat olyan szép s annyira hálás, hogy a színész igazi művész lehet a megszólaltatásban.

A stílusjegység végigvonul nemcsak a játékon, hanem a beállításokon is. Milyen nemesvonalú épületek ezek, milyen tiszta stílusú árkádok, kertek, vagy termek! Az örökké modern és örökké új művészet harmóniája árad ezokról a felvételekről, olyan levegő, amely egyaránt lenyűgözi az igazán művelt embert csakúgy, mint a rossz és hiányos nevelésben részesült, vagy agyoncivilizált tömeget.

Hogy a közönség igenis megbecsüli a tökéletes művészi alkotásokat, arra bizonyosság a bemutató közönségének áhitatos viselkedése. Sőt egy jelenetnél, mely mesterkéletlenül emberi s alig egy pillanattal tartó művészi volt csupán, felcsattant a spontán kitörő taps is. A közönség nem szereti a kosztümös darabokat? Nem, a közönség szereti mindazt, ami a szívet megfogja s rátapint a mindennapok kerge alá elbújt emberségére, a közönség csupán fél a kosztümös daraboktól, mert üres staffázást, szemfényvesztést, kóklereskedést sejt benne. A filmprodukciókban annyiszor hiányzó őszinteséget pótló cicomától fél a közönség. De áhitattal nézte végig a Szentpétervári kurirt, mert abban nem staffázást és kosztümöket kapott, hanem Puskin halhatatlan emberségét s áhitattal nézte a Pirandello-filmét is, mert Pirandello költő s az eleven alarc mögött az ember igazi arcát érezte s a maga igazi arcát is.

Aki látta ezt a filmet, megnyugodva, lelkében megtisztulva lépett ki az uccára, úgy megtisztulva, mintha templomban lett volna, mintha felemelkedett volna teremtőjéhez s jobbá, emberebbé vált volna ebben a felemelkedésben. Mert az igazi művészet istentisztelet még akkor is, ha filmen kapjuk s hogy ezt a megtisztulást érezhették: bizonyítja a Pirandello-film művészi értékét.

*

Nem kívánok megemlékezni arról az amerikai detektívbargyúságról, ami a műsört rontotta, de a fent tárgyalt film kiválóságát még jobban kiemelte.

Csak a filmriporttal kapcsolatban szeretnék egy-két kérdést felvetni.

A filmriport, vagy riportfilm, nagyon hálás, nagyon tanulságos találmány. Mert szinte valóssággal mutatja be az életnek olyan eseményeit, amelyeknél nem lehattunk jelen. De vajjon mi köze az ország közönségének ahhoz, hogy ebben, vagy abban a választási kerületben ki a pótképviselőjelöltje, per sze, a kormánypártnak? Bernhardt Shaw-t, vagy Hauptmann-t filmen látni, ennek még van értelme. De a kisbürgözdli pótválasztás jelöltjét? Aztán: miért nem látjuk a riportfilmen például azt, hogy mit művel ilyenkor az álljöld, vagy somogyi nép? Miért nem látjuk a faluk uccáját is, a szántást, vagy a lenfonást, vászonszövőst? Nagyon-nagyon fontos lenne így hozni közelebb a városi lakoságot a faluhoz, hiszen a pesti ember azt sem igen tudja, mi van Soroksáron túl. Miért nem mutatják be az egyszerű nép életét is, miért csak a kormányférfiak díszpolgárrá választását itt és ott és imitt és amott, hetenként más és más városban? Miért kell látnunk a díszobédét, a fehér asztalt s egy csapat ismeretlen úrlemberek kalaplengetését, vagy koccsintásait?

Kodolányi János

Pesti Napló

1927. febr. 19. 40. m. 15.

1927. febr. 20

Lemaradt emberek

Még Pesten is gyakran találkozók az ember különös teremtményekkel, akiket nem lehet asszonyoknak nevezni, mert már régen elvesztették minden asszonyiságukat, s csak mint eleven vázak, mozgó holtak, letűnt korszakok emlékei mozognak a sürgő lármában, csengő villamosok és rohanó autók között. Úgy inbolyognak a kemény aszfalton, mint megfeketedett őszi kikericsok a tar mezőn, melyeket a szél hajladoztat. Keserű, mérges virágok, a pusztulás virágai.

Kik lehetnek vajon ezek az emberek, illetve némberek? A ruhájuk fekete, mintha örökké gyászolnának, sovány az ábrázatuk és sárga, szájuk balapadt, szemük mélyen besüppedt a homlokuk alá, s csak bágyadt parázsszal villóg fel néha, amikor valaki nagyon közel ül hozzájuk a villamoson. Retiküljük nagy, fekete, gyöngyökkel himzett táska, felül karikára járó, s penészszagú, pókhálófénye van. Derékban összehúzott, s csipőben szétálló kabátkaikukon kacskaringós selyemzalagok kanyarognak, a ruhájuk ujjá akkora, mint egy ötkilós prágai sonka, sárga hajukon csipkés, dróttal merevített fekete hóbita billeg, mint a vizimadarak bokrétaja.

A cipőjük rendszeren hatalmas, vastagtalpú cugoscipő s talán azért olyan nehéz, hogy, mint a bűvart a súlyos földtalp a víz alatt, őket a cipőtalp rögzítse a kövezetbe, nehogy elsodorja a rohanó idők szele a múltba...

Ezeknek a lényeknek — megfigyeltem — mindig annyi ezerkoronás van a tarsolyukban, amennyi a villamosjegy megváltásához elegendő. Sem több, sem kevesebb s a kalauzzal vitatkoznak a jegy árán meg a szakaszbeosztáson.

— Szakaszhatar! — ordítja a villamos és az őszi kikerics nem mozdul. — Tessék leszállni! — kiált rá a kalauz, megfogván a csengő szíját.

De a feketeruhás halott csak néz ki az ablakon, messze, túl a házak falán, s túl az uccákon s nem lát és nem hall. A kalauz megérinti a vállát s akkor gyűlölettel szúrja kis vizes pókszemét a sapkás ember veséjébe s dörmögve, cihelődve, nyögve, sóhajtozva, penészillatot hagyva maga után, levánszorog a kocsirol.

De még a pénzük is rongyos, megfeketedett, összegyűrött. Új bankó, vagy csengő ezüstpénné soha nincs náluk. Egyszer láttam érempénzt mostanában egy halálliszttel behintett ábrázatú öregasszonynál, az is régi tízfílleres volt, a kalauz nem fogadta el és ő nem akarta visszavenni, mert hisz rá volt írva, hogy 10 fillér és a kétfojtás is ott volt a hátán.

— De ezt 1879-ben, vagy mikor verték, — mondta a kalauz, forgatván a kopott érmet. — Ez már nem érvényes...

De nem értette meg. Láttam, hogy bólogat, szíjja besüppedt ajkait, ismétli magában halkán a kalauz szavait s a fekete hóbitája úgy bukácsolt a fején, mint a horgasorrú papgály búbja.

Egyszer a Gellérthegyen jártam, vilákkat nőttem arrafelé, s kibukkantam egy meredek, szűk, hepehupás, szinte járhatatlan hegyi útra. Itt-ott bokrok zöldeltak, messzebb a távoli hegyek hatalmas apai domborodtak a kék ég alá. Fáradtan bandukoltam, melegem volt, levettem a kiskabátomat, s levettem a kalapomat is a tűző napban. Így mentem sokáig, percek múltak, egyik körül a mácskra tornáztam át magam, ugyancsak szükség volt a botomra, egy helyen mély vízmosás állta el az utat. S csend volt, lakatlan, emhertelen csend, csak a szöcskék zirpegtek a bokrok alatt, s a madarak csi-cseregtek.

Magyarország 1927. febr. 20. 41. n. 28.

S akkor egyszerre elémbugkant egy kis ház. Nagy kertben, rozszant kökerítés mögött, csuklójából kifordult kapuval, mint fogatlan szájjal, ott állt a kis családi ház. Vakolata hullott, a tetete megrokkant.

Bezörgettem, hosszú dörömbölésre kijött egy időtlen matróna. Fekete bőbita a fején, sonkaújju kabát rajta, cugoscipő a lábán. Barátságtalanul bevezetett a házba. A festés színét vesztette a falakon, a bútorok jól megfaragott, régi építmények, a szőnyeg hiányos. A szag... valami meghatározatlan egérszag vagy az őszi kikerics néhez, elszomorító szaga a letarolt réteken. Színükhagyott olajnyomatok megfeketedett keretekben. Falióra,

amely megállt. Papírlapozó a szekrény fölött, barkaág, levelezőlapok beletüzködve. Villanylámpa nem volt a szobában.

Siettem el onnét s egész úton azon törtem a fejem, hogy jár be a városba ez a századok mélyéből ittfelejtett furcsa lény, hogy jár be a nyaktörő s éjjel sötét úton, honét veszi a lisztet, zsírt, kenyeret, petróleumot? Hogy tipeg le a vásárcsarnokba, cekkerrel a karján fél kiló krumpliért s hogy néz a habozó, dübörgő, hófátylakat hurcoló s teregető kegyetlen tél elé??

Mi már régen meghalunk és Ady sírja régen besüpped akkor, amikor ezek a megmagyarázhatatlan, misztikus lények még mindig mereven ülnek és imbolyognak az uccákon, villamosokon s régi pénzzel fizetik a villamosjegyüket... Kodolányi János

1927. febr. 22. 195

Az Apostól

Iria Kodolányi János

Aranyos májusi verőfény tüzött be a vén tanterem ablakán s a nyolcadikosok arcán bizony olyan csalogató vidámsággal kergetőzött, mint a kedves bakfisok szemérmes csókja. Nem is lehet rajta csodálkozni, hogy sokan a fiúk közül félkönyökre támaszkodva mcrengtek kifelé a nyitott ablakon, mások a pad alá tekintgetve, regényt olvastak, ismét mások meg a katedrára meredve, szőtték a délutáni találkák terveit. Mindössze a színjelesek figyeltek kint, ezek a furcsa stréberek, akik mindig ott botladoznak a professzorok előtt, mindig udvariasan vigyorognak, mindig szolgálatkészek s mindig, minden unalmas ostobaságra figyelnek, legyen az Diofantos egyenlete, differencial-hányados, Goethes Leben, vagy Petőfi eszmévilága, mindent fálnak, mint a csukák, s olyanok, mint a szivacs, mellyel szolgálatrakészen ugrálnak a fizika-tanár körül. Ezeken kívül tehát senki tisztességes ember nem törődött az ósdi tanteremmel, a monoton lassúsággal pergő magyarázattal, a térképpel a falon, a táblán diszelgő obligát torzpotákkal, a katedrán félig ülő, félig állóhelyzetben beszélő magyar irodalomtanárral, senki, senki, csak az eminensek, főként a kis cigányképű Baktay Gyuri; ez annyira áhíthatosan bámult, hogy még a padjába véssett nemesi címert is elfelejtette nézegetni.

Az öreg Pógár... Vén, esontos sasfeje körül glóriát ragyogott a napfény. Kopasz koponyája néha-néha meghajolgatott, majd megint fölmeredt a füstös plafonra, ilyenkor kihamvadt szemei egy pillanatra megcsillantak, majd álmatagon lehunyódtak megint, a fogatlan, keskeny ajkai közül lelkesen, áhíthatosan hullottak a szavak, mint szószéken imádkozó református pa-

péről az igék... Valóban, az öreg Pógár olyan volt, mint valami fanatikus pap, nemcsak ruhája volt egyszerű, komoly fekete ruha, nemcsak szavai, mozdulatai, bölintései mértékletesek és szertartásosak, hanem a hite is, a magyar faj felsőbbbségébe vetett hite, a magyar nyelv szépségeinek csodálata, a magyar nagyságok tisztelete is pappá tette. Ő volt az, aki zavaros időkről, irodalmi kavarodásokról, Adyról, Bessenyei, Kazinczy haláláról, Horváth István nevetségességéről tudomást nem vett, aki most is olyan kemény, peckes, szikár léptekkel mérte végig a dohos iskolafolyosókat, mint régesrég, még Greguss és Gyulai Pál idejében az egyetemen, ifjunak akarván hazudni magát, holott a tar koponyán bizony hiába kopogtattak már a modern kor rettenetes eszméi és érthetetlen szokásai.

— Európában, a történelmi idők előtt, már nagy kultúra virágzott, — mesélte halkán, hosszú lélegzetet szívott vékony orrán keresztül, oly hangosan, hogy a leg hátulsó padban is meg lehetett hallani, s valaki búsan sóhajtott rá vissza. Ezenfelül az öreg Pógár még a hasát is megtapogatta egy kissé, ég felé fordította arcát s szemét áhíthatosan lehunyta. — Lelkem gyermekeim, maguk még nem hallottak a Kréta szigetén, Knossusban talált kultúra csodálatosságáról? Hát vajjon Atlantiszról hallottak-e már? Ugy-e. Látják, lelkem gyermekeim, ez mind turáni kultúra volt. Hát a csodálatos etruszk emlékekről ki tud? ...

— Vázák, kancsók, — dörmögte a stréber Baktay, áhíthatosan pillantva a padon diszelgő cimetre.

— Ugy van! Hát maga már tud róla. Gyönyörű vázák, kancsók maradtak ránk, szebbnél szebb fazekak ...

— Hö-hö! — röhentette el magát egy tagbaszakadt legény, akit Pumának csúfoltak. De az öreg Pógár nem vette észre.

Magyarország 1927. febr. 22. 42 n. 2-3.

Almai, mint az ópium mérge, lengték körül.

— Lelkem gyermekeim, ezeken az edényeken felírások vannak, olyanok, amelyeket senki se tud megfejteni. Lám, mit is mondott az a francia tudós: aki ezeket az emlékeket meg akarja fejteni, az tanuljon meg magyarul... Látják! S a szumirok! Vajjon kik voltak a szumirok?

— Cigányok! — szólt Puma.

— Magyarok! — vágta ki Baktay György.

— Ugy van! Persze, hogy azok voltak. Ők találták fel az írást. Az egyiptomiak már csak tőlük tanultak. Hát a perui Maya-kultúra? Mi volt az?

Erre nem tudott mit mondani a stréber Baktay, a másik eminens pedig matematikus volt, jóeszű sváb, épp oly műveletlen, mint cimeres társa. Rajtuk kívül pedig az egész osztály szégyelte volna, ha tudásának bármely tekintetben is némi halvány tanujelét adja. Hát az öreg Pógár ismét nagyot szippantott, kiegyenesedett, s meggyőző hangon folytatta:

— A Maya-kulturát is hátán tekintetjük turáni kulturának, hiszen sok perui város neve magyar szó! Lássák, lelkem gyermekeim. Így vessék eszükbe, hogy a mai művelt világ szülőanyja egyenesen a turáni faj, sőt annak legtisztább képviselője: a magyarság!

— Nem is tudtam, hogy szülőanya vagyok, — szólt kedélyesen egy hirtelen-szőke hosszú fru, a Dömi.

— Követeljük az ingyen tejet! — morgott Puma.

— Csend, lelkem gyermekeim, legyenek komolyak! Ez nem tréfa. Nos, hát hallottak-e már arról, hogy Afrikában egy néger törzset nyámnyámnak hívnak? Ennek is megvan a maga jelentősége... Ez a néger törzs...

— Gyáva! — szólt közbe Baktay.

— Ugy van! — bölintott elismerően az

öreg Pógár, s elhatározta, hogy a stréber eminenset ki fogja tüntetni valahogy, — legalább ez látszott rajta.

— Így aztán ne csodálkozzanak azon, hogy az egész föld minden nyelvében találhatunk szavakat, amelyek a mi szép magyar nyelvünkben is megvannak. Hogyne lennének, mikor ez volt az ősnelv, ebből vált ki a világ ma már megszámlálhatatlan nyelve! Hogyne lenne, mikor a mi kulturánk alapozta meg a világ minden kulturáját Indiától Izlandig, Alaskától Ugandáig... Japán, Kína, Finnország...

— Páris —

— Ugy van! — ragyogott föl az öreg Pógár szeme s ruganyosan kiegyenesedett a katedrán. — A franciák! Erre is mondhatunk egy-két példát. Itt van a vaj. Mi a vaj franciául?

— Le beur! — sietett a stréberkedéssel Baktay, nehogy a padba vésett cimeren folt essék. S már felállt, s már mondja is gyorsan, nehogy valaki megelőzze. — Lőbör, magyarul: a tejnek a bőre!

— Ugy van! Helyes! Látják! Hát a zseb?

— La poche! — üvöltötte Baktay megint.

Most már tetszik a dolog. Az arcok felderültek. Az ebéd kilátásai egy percre háttérbe szorultak. Bizony, az öreg Pógár megint elemében van, s a fiuk már tudták, hogy csodálatos dolgokat fognak hallani. A röhögés végigvonaglott az arcokon és megcsuklott a torkokban. De Baktay ki merte mondani, amit senki sem mert volna. Nyugodtan és bátran, mintegy fitogtatván a tudományát, magyarázta:

— La poss, azaz magyarul: lapos, a zseb természetesen...

— Ugy van! Látják!...

De most már elterzultak a jókedvű ördögi pofák, sőt... sőt egy gunyosarcu, kis cingár ember az első padban hangosan el-

1927. febr. 22. 197

röhögte magát. Fuldokolva robbant ki belőle a kacagás, nem is próbálta leplezni, s nevetett, röhögött szeme, szája kacagott, nevetett szive szerint... s erre az osztály is úgy cselekedett, minden felelősséget a legelsőre háritván.

Az öreg Pógár elvörösödött. Szemei szikráztak. Kihuzta vén derekát, sovány, tar fejét fölkapta. S szikár ökle lecsapott az asztalra:

— Mit röhög? Hallja!

Dermedt esend.

— Maga ezt nem hiszi?

— Őszintén szólva, nem, — állt fel a gunyosarcu fiu.

— Őszintén szólva... Őszintén szólva... szentelen... gazember...

Kereste a szavakat. Ilyesmi még nem történt vele. Ez a fráter Adyt olvasta, nem várt tőle semmi jót soha... de ilyen szentelenség... kétségbe meri vonni, hogy minden nyelv őse magyar... minden nép anyja a magyar... S nem csak ezt, de... de... Végignézett az arckon, s látta, hogy a fiuk is csak kényszeredetten komolyak, látta, hogy Baktay is csak stréber-ségből tesz úgy, mintha hinne neki, látta, hogy itt vége az ő vallásának, szent meggyőződése lepattog a profán lelkekről, s ha valakin meglátszik is, hogy talán hisz, az is hazudik...

Az öreg még megpróbálta, hogy a terror eszközeivel védje meg hitét.

— Ugy kidobom innét... kiigazitom a szekere rudját...

— Kérem, — vont vállat a fiu és leült.

Csengettek. Mindenki megkönnyebbülten rohant az ajtó felé. Az öreg Pógár pedig gyorsan leszállt a katedréről s kemény léptekkel kiment. Fölvetett fejjel haladt a zsvajos folyosón. Tar feje peckesen imbolygott a gomolygó gyerekefejek fölött. De vén szemében könny csillogott, mérhetetlen álmaival idegenül imbolygott a tömegben, amely mit bánta, hogy ő vén és álmait nem álmodja senki.

Szlovenszkó példája

Nemrégiben írtam esem a helyen arról, hogy milyen is az a minduntalan hangzótabb testvéri viszony, amely a magyarországi és csehszlovákiai irodalmi életet összefűzi. Már a jugoszláv és erdélyi lapok és folyóiratok is arra az álláspontra helyezkedtek, amire a csehszlovákiak, hogy tudniillik ezután ők sem fizetnek a magyar trónak semmit.

Némely nagyobb erdélyi és bácskai lap addig, ha szerényen is, de az általa kiválogatott és leköszölt munkákért az írónak átutalt valamit honoráriumfelét. Igaz, hogy a kisebb lapok változatlanul a szabad prédálás hívének vallották magukat, de a nagyobbak, mondom, iparkodtak európainak látszani s így is viselkedni. Itt-ott össöpönt, sőt csurrant néhány dinár, vagy lej.

Most azonban egyre többen panaszkodnak, hogy ennek is befellegzett.

Nagyon szomorú jelek ezek, mert azt mutatják, hogy az utódállamok nemcsak gazdaságilag és politikailag, hanem lassan-lassan kultúrában is annyira elszakadnak az anyáállamtól, hogy annak kultúráját nem tekintik már a maguk testének és vérének. Még a közönség elolvas egy-két magyar könyvet, megnézi azokat a lapokat, amelyeket a hatóságok beengednek az új államok területére, de a magyar író kemény sorsa, embertelen harca a körülmények, a közöny és a politika által posványra lazított közszellem ellen, nem érdekli őket. A kultúra virágzása és becsülése ott kezdődik, ahol annak munkássát megbecsülik. Hát meg kell állapítanom, hogy az utódállamok lapjai annyira sem becsülik a magyar írókat, mint amennyire idehaza, már pedig, mint legutóbb egy talpig magyar és mindig a nemzetéért élő nagy írónk megtámadtatása bizonyította, itt sincs nagy becsülete az írónak. Egy páratlanul őszinte és tisztaszívű képviselő meg merté mondani a nemzetgyűlésen, hogy az írónak köszönhetjük, amink megmaradt, hogy az írók hozzák helyre azokat a hibákat, amelyeket a politikusok elkövetnek, az írónak köszönhetjük azt is, hogy a parlamentben magyarul tanácskozhatnak. Az írónak köszönhetjük eddig, hogy az elszakított országrészek magyarjainak szívéből a mostoha sors ki nem írhatta az egység gondolatát. Amit a tömeg csak érez, amit sejt, amire öntudatlanul vágyik, azt a nemzeti irodalom munkásai teszik tudatossá. Ne higyük, hogy a télt vagonokkal futó vonatok kultúrkapcsolatot jelentenek államok és népek között. Ne higyük, hogy a határokon át-meg átcirkuláló yaltok, hitellevelek, átutalások, részvénytáblák, bankgaranciák kultúrkapcsolatot te-

remtenek. A kereskedelem, a pénzforgalom nivellál és eltüntet, áradat, amelyben a mindenütt egyforma érdekek hullámaj elmosják a magányosan kiemelkedő ideálszilikákat! Magyar testvéreinket nem a kereskedelmi kapcsolatok és politikai sakkhúzások tartják meg a mi számunkra s az emberiség számára, hanem egyedül a nemzeti vágyakat és eszményeket kifejező irodalom.

Ezeket az összekötő, s egyre lazább szálakat pedig lassanként teljesen elvagdálják, vagy összekuszálják. Nem az a csekély pénz faj nekem, ami engem talán még sem illet, hanem faj, mint tünet, mint jelenség. Azok a lapok, melyek, mint mondani szokták: a magyar kultúra fáklyáját fennen hordozzák; a magyar író kiszolgáltatottsága teszi lehetővé a lopást. A színpadi szerzők ez ellen tudnak védekezni. Ott vallási és politikai szempontok mellőzésével sikerült összetömríteni mindenkit s megakadályozni a művek közpredára jutását. Ilyen testületben azonban az írókat ma még lehetetlen összehozni. Amikor egy magyar orgánium a kormánytól számonkéri a magyar író utálevését, mellyel az elszakított területeken végigjárhatja az elszórt magyar kultúrközpontokat, akkor gondolni sem lehet orvoslásra. Bele kell nyugodnunk abba, hogy míg egy gyár árucikkait a keres világon vaskemény rendszabályok védelmeznek, hadseregre, diplomáciai karra és jól szervezett hírszolgálatra támaszkodva, addig az író, akinek védelmét már Csokonai is hiába követelte, megelégedhet a dícsőséggel, mely rá halála után vár, de öregségére, amikor a toll kiesik a kezéből, kollégáinak közadokozásából gyűjtheti össze a temetés költségeit.

A magyar irodalom helopusztul maholnap abba, hogy senki sem hederít munkásainak az érdekeire, sőt ha teheti, politikai szempontok szerint osztályozván őket, akiket csak utánunk következő nemzedékek tesszük hivatottak megítélni, megmérni s könnyűnek, vagy súlyosnak találni, lebunkózzák, munkájukat martalékká teszik. De hogy így mikor válik a szónoki itokban olyan szépen hangzó s annyira ismertté vált nemzeti, politikai és gazdasági egység válogra, annak Isten a megmondhatója. Erős kultúra nélkül sincsen nemzeti egység, de védtelen prédává tett író- és művészársadalom nem adozhatja fel erejét a nemzeti kultúráért.

Itt az ideje tehát, hogy hivatalos védelemben részesüljenek a magyar írók. Ne olyanban, mint követválasztáskor a képviselőjelöltek, hanem olyanban, amelyben a cukorgyárak, petróleumfinomítók stb. részesülnek. Legyen egy fórum, ahol az írók panaszait meghallgatják s a nagyobb érdekekkel akár diplomáciai úton is orvosolják.

Kodályhy Jenő

Pesti Napló 1927. febr. 25. 45. n. 13.

1927. febr. 25.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: ÉDES ANNA. (Genius-kiadás.)

A fegyverek zajában nem hallgatnak úgy a műzsák, mint az úgynevezett magyar renaissance korszakában, amely a forradalmak lezajlása után szakadt az országra. Ez a sivár és már-már kilátástalan állapot kezd megváltozni. Mindig több és több író akad, hozzá éppen a legjavából, aki objektíven, higgadtan, pusztán az igazság keresésének vágyától fűtve, boncolgatja a zavaros esztendő mélyén rejlő összefüggéseket, mintegy a haruspexek módjára vájkálva a történelmi belekben s jósolva jövőnk sorsunkat. Erre az éppen olyan felelősségteljes, mint veszedelmes feladatra Szabó Dezső után most Kosztolányi Dezső is vállalkozott s valószínű, hogy egyre többen s egyre bátrabban néznek ezután korunk kis és nagy mélységeibe.

Cselédtörténet az *Édes Anna*, de éppen annyira nem az, mint ahogy a primitív emberek sorsa nem egyéni sors. A kis cseléd története az egészen géppé aljasított, kiszipolyozott, minden emberségétől megfosztott és saját legelemibb kérdéseinek intézésétől elűtött szegénység sorsát példázza. Ahogy ez a szimpla, szinte állati lény felkerül a fővárosba a maga tisztaságában és természetes őszinteségében, úgy kerül fel a többi ezer és ezer falusi proletárember s a gyárak kapujába magával viszi a föld szagát, a primitív józan ésszt és a munka gépiességében való megbékélést. Ahogy azt a kis cselédet lassanként fosztja meg az úrnője minden emberségétől és aljasítja automatává, úgy aljasodik el a falvakból felkerült munkásember is a csattogó gépvilágban; ahogy Édes Anna lassankint teljesen elfelejti a kukoricatáblák suttogását és a Balaton felé repdeső ludakat s válik a Krisztina körút rabszolgájává, karján bevásárló cekkerrel és agyában a méltóságos asszony utasításával, úgy válik rabszolgává többi testvére is. Ennek a cselédnek a primitív majmolásában, ahogy a gazdáitól eltanult

Pandora 1927.

febr. 25. 1. n. 47-50.

mozdulattal simítja hátra a haját, kap a fejéhez, ha nem tud valamire egyenes magyarázatot adni, benne van annak a mimikrinek sok ezer változata, amellyel a proletáriátus a polgári osztály némely tulajdonságát, beteg, dekadens és hiú vonását eltanulja. S amikor a cselédkéből minden tisztaságot és minden emberi szabadságot kiöltek, amikor az úrfi szeretője lesz, feláldozva szűz, egészséges testét, hogy utána félrelökjék, amikor a méltóságos asszony meghiusítja a házasságát is, kiúzi a csendes, polgári élet minden lehetőségéből és álmából, akkor egy éjjel, *maga sem tudja: hogyan és miért*, a konyhakéssel megöli a gazdát; mint ahogy az örökös rabszolgamunkával géppé süllyesztett proletariátusban, amely a háború kényszerzubbonyába préselve emberiségének utolsó szikráját is elvesztette, benne rejtőzött az ösztönzés, hogy egy nap, *maga sem tudta: hogyan és miért*, konyhakést ragadjon. Azért, hogy megszabaduljon annak a tudatától, hogy ő valakinek és valakiknek a magántulajdona, mint ahogy a kis cseléd is magántulajdona Víz Kornélné méltóságos asszonynak, anélkül, hogy tudná valamelyikük, de viszont tudat alatt annál kényszerítőbb hatalommal. Az úrnőnek ebből a tulajdonérzetből származó hatalma beleszívódik a primitív lány egész lényébe. Mint valami kiáradó fludium, veszi körül kívül és belül, befonja, bepólyázza, megkötözi testi és lelki életét egyaránt. Nem a szabad munkaadó és vele egyenrangú szabad munkás viszonya ez, amely a törvények hideg, objektív paragrafusaiiban van megmerítve, hanem a valószínű, tényleges, az életben fennálló viszony.

Édes Anna tragédiája tehát nem egyéni, hanem tömegtragédia. A regény hőstét, annak úgy a külsejét, mint a lelki életét, a tömegben való gyökerezés determinálja. Kétszeresen erős ez a determináltság, nemcsak azért, mert primitív és tisztára tömegéletet élő emberről van szó, hanem azért is, mert ez az ember: nő, tehát

a természetnek az a primér alakja, amely sokkal közelebb áll az ösztönélet kaoszához. Édes Anna gyilkossága jobban meg van motiválva, mint ahogy racionálisan meg lehetne motiválni, úgy motiválódott ez, hogy együtt termettek a cselekvés rúgói a hőssel az intuíción egyetlen világos pillanatában. A megokolást csak erősíti egy mély és finom momentum: Annának a gyilkosság éjszakáján éppen menstruációja volt. Íme a freudi teória a gyakorlatban és a művész eszközei között, egyképpen bizonyítva magának a teóriának tudományos értékét: másfelől a művész életérzését. Lélektanilag érdekesen kapcsolódik össze a tömegek felszabadulási kísérlete Édes Anna gyilkosságával. Anna tisztulásának a gyilkossággal egybeeső és azt szorosán motiváló jelensége nem hasonlít-e biológiailag a forradalmak véres tisztulásának jelenségéhez? Vajjon a forradalom nem az emberiség nagy életfolyamatában lejátszódó iszonyú tisztulás periódikusan visszatérő folyamata? Az „ewig-Weiblich” tömegek nem így távolítják-e el a felgyülemlett terméketlen anyagokat magukból s nem ezen keresztül törnek-e a felszabadult termékenység állapota felé? A történelmi erőkkkel éppen úgy nem vagyunk tisztában, mint az egyes emberi életet mozgó erőkkkel s az egyének a tömeggel való viszonyában mindig megmaradnak a kifürkészhetetlen, titkos kapcsolatok.

Ezen az alapon tekintve tehát Kosztolányi Dezső regénye szociális alkotás, egyetemes emberi, sokkal inkább, mint bármelyik nagyképű mű, amely tömegek mozgatóásával iparkodik dokumentálni az író szociális hivatottságát.

Az a kor, amely a regény keretét, atmoszférájául szolgál, szigorúan illeszkedik a cselekményhez. A komün bukását követő napok ferde és izgalmas eseményei vibrálják körül, dermedtőn árasztva azt a feszültséget, amelyben annyi rémség történhetett. Olyan feszültség ez, mint a ponyvaregények illusztrációinak ríktó szí-

nezése: a vörösek, zöldek, kékek és sárgák közötti ordító és nyugtalanító feszültség. De a kor, melyben esztendő óta élünk, a legvadabb ponyvaregényeket is megszegyeníti közönségesség, aljasság, szadista tombolás és kéjelgés dolgában. Aki ezt a kort vizsgálja, kell, hogy hozzá merjen nyúlni a förtelmek ijesztő tömkelegéhez, mert ezek is a történelmi hatóerők következményei és a tömegösztönök mágneses erővonalalaiból pattantak elő.

A regény alakjai szintén típusok. Nem tudom, hogy megjelenését miért hirdették a recenziók olyan beállítáiban, mintha a „kommün után feltámadó magyar középosztály regénye” volna, illetve annak a rajzát adná. Hát ez a könyv nem erőlködik haszontalanul azon, hogy az úgynevezett középosztály feltámadását ábrázolja. Azok a figurák, amelyek élénk sűrűnek, egytől-egyig csak a korlátoltságot, önzést, nagyképűséget és gerinctelenséget demonstrálják. Vízny Kornél leghőbb vágya, hogy felkerüljön a harmadik fizetési osztályba s lehetőleg minél kevesebb baja legyen a feleségével. Víznyé méltóságos asszony minden gondja a migrénje, meg a cselédei. Azt az undorító és alacsony eszmecserét, amit egyes társaságokban folytatni szoktak, sűrítve kapjuk a regényben. Egyik cselédje piszkos, a másik lusta, a harmadik lop, a negyedik szajha és így tovább s állandóan ezzel traktálja az urát, a barátnőt és a társaságát. Hisztériás, mániákusan babonás és hozzá van ragadva a vallás külső formáihoz. Aminthogy a többiek is mind kitűnő emberek, illedelmesek és jólneveltek, mindnek a haza sorsa fáj s valamennyi, a nők csak úgy, mint a férfiak, egy Szamuelyt megszegyenítően vérszomjasak, bosszúállók és elvakultak. Mind bezárkózik önmagába s csak annyiban él embertársaival összefüggő életet, amennyiben a szennyesüket vizsgálhatja és gyönyörködik bennük. Mind különb a másikkal s mind egyformán buta, rideg, kegyetlen. Egyformán hajtogatják a jól ismert frázisokat a

forradalom patkányáról, a nemzetről és vallásról. Mind egyformán hivatalok kreálásában, illetve megszerzésében látják az újjáépülés módját s csak díszmagyarba öltöztetett szavakkal szolgálják a hazát. S valamenynyien a legcsekélyebb megértést sem mutatják szociális kötelességeik iránt, egész társadalmi orientációjuk abban merül ki, hogy megkülönböztetnek „felsőbb” és „alsóbb” osztályokat. Ez a középosztály feltámadásának a rajza? Nem, ez a halál, az önzésbe mint koporsóba való befekvés szabályos ábrázolása, ez a korlátoltság mennybemenetelének a freskója. „Ennek a két embernek soha nem volt különböző véleménye” — mondja az író két tiszteletreméltó emberről a regény végén. S ebben tömören határozta meg a mindig egyvéleményenlevés csordaerkölcsét, éreztetve a lelkiismeretlenség legegyszerűbb és legildomosabb formáját is: váltig igazat adni, helyeselni azoknak, akik a ranglétrán felettünk állanak és az ő legmagasabb véleményeiket hangoztatni, ordítani, terrorizálni lefelé is, a ranglétrán alattunk állókra, azt a hitet vallván, hogy kényelmesebb is, hasznosabb is a szolgálkúség, mint annak az elvnek az elismerése, hogy a lelkiismeretünkbe nem szabad beleavatkozni sem annak, aki alattunk, sem annak, aki felettünk áll.

Kosztolányi Dezső regénye egyike a magyar irodalom legderekabb alkotásainak, odatehető az orosz polgárháborút ábrázoló dokumentumok mellé, mint ennek a kornak egyszerű, puritán, néhol lírai eszközökkel megrajzolt képe. Hogy sokan idegenkednek az igazmondásnak és emberábrázolásnak ettől a bátorságától és egyenességétől, az ma még érthető. Csupán a regény utolsó fejezetét sajnáljuk, ahol az író egyszerre kilép a pártatlan művész higgadságából s G. B. Shaw módjára, de nem olyan fölényesen és kedvesen, önmagáról beszélteti két alakját. Erre már csak azért sem volt szükség, mert mentegetőzésnek hat, noha ma már, — s főképpen ez után a regény után,

◆◆◆ 49

— senki sem vádolja Kosztolányit politikai elfogultsággal s azokkal a botlásokkal sem, amelyekkel annak idején vajmi sokan félretántorodtak az egyenes útról.

Kodolányi János

NAGY LAJOS: VADEMBER.

Nagy Lajosnak, ennek a kitűnő tehetségű, kristályosan racionális írónak, új regénye jelent meg, a *Vadember*. S azok, akik sok magas várakozással állottak s állanak ma is az író mellett, úgy érzik, hogy Nagy Lajos ezzel a munkájával nem sokat jutott feljebb, mert, noha megerősödött világnézetében, művészi szempontból még valahogyan nem érte utól magát és vad előrelendülését. A novellák éleszemű emberábrázolója s a szellemes gúnyolódó pillanatnyilag mintha megingott volna eszközeinek kiegyensúlyozott használatában. Rengeteg oka lehet, s tudjuk is, hogy van, Nagy Lajosnak arra, hogy impreszióit ne legyen képes objektíven átszűrni, értékük szerint egymás mellé és alá rendelni. Rengeteg oka lehet s ez az ok mind szomorú és tiszteletreméltó, amíg az emberrel állunk szemben, de mikor előttünk a kész mű, akkor csak azt mondhatjuk, hogy az író beteges érzékenysége és excentrikus vadsága nemcsak magának, hanem könyvbe-objektivált akarátának is ártalmára van: az indulatokon való uralkodni-nemtudás mazochista kéjjel perzseli föl az igazibb művészi és társadalmi alkotás lehetőségeit.

A *Vadember* középpontjában egy brutális, őszinte, nagyerejű férfi áll s körülötte zsvajog egy kis vidéki város sok szennye és torzsalkodása. A regény témája tehát igen érdekes és Nagy Lajosnak közelfekvő téma. Hogyan viselkedik ez a progresszív s főként a hazugságot gyűlölő ember abban az alacsony környezetben, hogyan verekszik, miféle bonyodalmakba sodródik, hogyan rontanak rá a kisvárosi hatalmasságok, hogy eltiporják, s hogyan feszül szembe az eltiporókkal?

Első pillanatra is látható, hogy a regény hősében maga az író beszél, a kisváros Budapestet szimbólizálja leegyszerűsített problémáival és egy-egy figurában a mi vidéki világvárosunk érdekcsoportjait, rétegeit, szövetkezéseit tömöríti. Ez a tömörítés azonban nem sikerült elég élettelleljesen. A hős megmaradt az író fél-jól, fél-rosszul megformált alteregójának, s a ráakgatott kísérő jelzők semmit sem adtak élettellejességéhez. A legtöbb mellékfigura megmaradt zavaros, egyéni vonások nélküli báboknak. A kisvárosi bonyodalmak, amelyek körülveszik a hőst, olyanok, hogy valamirevaló értelmes és intelligens ember még csak nem is hederítene rájuk, nemhogy a rajtuk való rágódásra méltassa őket. S a „vadember” minden ténykedése abban merül ki, hogy kisdéd és anyagias szerelmi liaisonokat oldjon és kössön, kereskedőktől pénzeket kölcsönözzön és egy kávéházi sarokasztalnál megjegyzéseket tegyen emberekre és dolgokra. Ezek a megjegyzések inkább gorombák, mint találóak. Végül is a hős összegyűjt a lakásán néhány mű-munkást, akiknek vasárnapi iskolát tart szociológiából. Ez a „vadember” titokban regényeket ír s azt állítja magáról, hogy magyarul író ember eddig még nem látta meg az élet jelenségeinek összefüggését és okozati viszonyát olyan mélyen s olyan biztosan, mint ő. Tehát valószínűleg Szabó Dezső mellé emelkedik az öndícséret mértéktelenségében.

Lehetséges, hogy az író rosszul értelmezett engedményekre kényszerítette az a körülmény, hogy regénye a Népszavában jelent meg először? Írás közben determinálta az a hamis meggyőződés, hogy most elsősorban propagandaművet kell írnia? Ha nem tudnánk, hogy Nagy Lajos valóban a marxizmuson keresztül nézi az irodalmat, illetve az irodalmi alkotásnak csak abban az esetben ad létjogosultságot, ha az a marxizmus tisztára gazdaságtudományi tételeivel meggyezik, a pártcéloknak ezt az oktan értelmezését el is fogadhatnánk ment-

Pandora 1927. febr. 25. A. n. 52-52.

ségül. Az író azonban egész egyszerűen dilemmába sodródott evvel a művével. Nem azért sikerült olyannak, mert munkások számára készült, hanem azért, mert az író valóban így gondolta el. S a saját fegyvereivel önmagát pusztítja csupán. Mert érhetetlen, hogy miért követel az emberektől idealizmust valaki a legridegebb materializmus alapján? Ha valaki megállapítja, tudományosan, hogy az ember életét tisztára a gazdasági viszonyok és törvények determinálják, ha valaki azt hirdeti, mint meggyőződését, hogy idealizmus egyáltalán nincs is és nem is lehet s minden életjelenség visszavezethető kézzelfogható és lemérhető ésszerű okokra, hogy az emberi megismerés számára minden területet meghódíthat a természettudományos kutatás, akkor miért döbben meg mégis az anyagiasság, kishitűség és kizsákmányolás láttán? Hiszen ez nem is lehet másként!

De a dolog mégis csak úgy áll, hogy Nagy Lajos maga is idealista és az igazság, emberiesség forrászfvú harciosa s be kell látnia, hogy a szocialista mozgalmak sem jutottak volna egy lépéssel sem előre, ha hajtóerői nem az emberszeretet, igazságérzet és a másokért való önfeláldozás vágya. A forradalmárokat, legyenek bár olyan racionálisak és hidegek, mint Marx, vagy Lenin, mindig és örökké az a magasabbrendű idealizmus fogja vezérelni, amely pusztán gazdasági körülményekkel nem magyarázható. S a legkevésbé indokolt ez a magyarázat a történelmi tömegmozgalmaknál, amelyeket egyelőre csak alig sejthető természeti erők irányítanak, gyakran a legracionálisabb vezetők akarata ellenére is.

Távolról sem gondolom azt, hogy a *Vadember*-nek nincsenek kitűnően meglátott és fölényesen megrajzolt részletei, alakjai vagy jelenetei is (ügynökök a kávéházban, verekedés a lebűjban stb.). Nagy Lajosban van bizonyos, nem mindig alkalmazott fölény még a főhőssel szemben is, hiszen meg tudta teremteni Ivanovics barátai

ellenfelének, a költőnek alakját, s nemcsak vele mondat pompás, értékelő-lesújtó kritikát a vademberről, hanem a regény vége felé maga az író is megszólal és elég sok rosszat elismer arról, amit és akit érzékein és idegein át csak szeretni és dicsőíteni tud. A költővel szemben Nagy Lajost éber és higgadt kriticismus vezette, de a vadember alakjában ez a kriticismus nem tudta elfődni az író saját, regényíróhoz túlhevés, torzító líráját. Nagy Lajosnak ez a különben életben és írásban egyformán megdöbbentő erejű lírizmusa, amely igen feszültté teszi a regény levegőjét, külön vizsgálatot érdemelne, és csak szimpatikus lehet minden jobbat kereső, becsületes ember szemében. És, ha kényszerűségből feltételezzük, hogy a Vadember nemcsak irodalmi mű, hanem akaratnyilvánítás és tett is akart lenni, szívesen visszaautasítjuk Nagy Lajos javára mi magunk az esztétikának azt a valóságismerő állítását, hogy „cselekedni és propagandát csinálni sokkal jobban lehet újságban, vezércikkben”. Nem igaz! Vezércikkben csak bizonyosfajta propagandát lehet csinálni; újsághoz óriási töke kell, s a töke életérdeke elgyöngít minden ilyen akaratot: tartalmilag és érzelmileg-életrajzilag tehát teljesen indokoltnak találjuk Nagy Lajos végső elkeseredését és elvakult líráját saját maga, a vadember iránt. A mai gazdasági rendszerrel szemben nem az újság, csak — talán — a legbecsületesebb és legmagasabb irodalom tudja megőrizni függetlenségét; és újság nem lehet soha tisztultan, még pártérdekektől és a napipolitika ésszerű sakkhúzásától is mentesen, emberiszocialista, csak az irodalomnak egy kis, de legnemesebb és legmélyebb töredéke, meg a vallásalapítók.

Fájdalmas okokból alapján eltorzult életérzésből azonban nem születet hibátlan alkotás. Még igazán hatásos propagandamű sem, mert annak is minden részében művészileg összefogottnak, kiegyensúlyozottnak, teljesnek kell lennie, hogy a benne demon-

strált igazságot szuggerálhassa. Az érveknek, indokoknak harmónikusán kell a belső eszme körül kikristályosodniuk. Ebben a regényben pedig ennek sem találjuk nyomát. Mint propagandamű is elriasztólag s nem meggyőzőleg hat csonka és aránytalan elvetélttségében.

Sohasem sül ki abból semmi jó, ha az író munka közben folyton jó szocialista, jó katolikus, jó magyar vagy jó zsidó akar lenni. S Nagy Lajos, ez a világos, kritikus elme, akinek még a tévedései is értékesek, biztosan meg fogja találni a szükséges nyugalmat ahhoz az emberi irodalomhoz, amely nem igazságokat, ideákat vonultat föl, és azokat kevésbé elméletileg és előadásszerűen mutatja meg, hanem — mintha egyéb célja se volna, — életet teremt és ezzel dokumentálja a bűnök és igazságokat, ezzel pártfogol és lelkesít.

Kodolányi János

Ha ezt a 250 oldalas regényt, amelynek „egy foglalkozás nélküli ifjú Pesten” az alcíme, orosz nevekkel megtüzdelve olvassók s a főcím felett az állana, hogy — mondjuk — Dosztojevszkij írta: el volnánk ragadtatva, és végtelenül hálásak volnánk, közönség és esszéisták egyformán hogy az író, egy bizalmas és adakozó

58

korszakában, papírra vetette a kezdet kezdetének lelkes és keserves történetét. Ilyenfajta mű kerete vagy alapja lehetne egy különlegesen nagy oeuvreből már megismert lélek legjobb megítélésének: nem tartanók akkor sem irodalomnak, de okvetlenül felvennők az író legjobb művei közé, olyan arcképnek, amelynél megbízhatóbbat és élesebbet nem konstruálhat meg a leggondosabb életrajzíró sem.

De ezt az életdokumentumot Kodolányi János írta. Nem akarom ezzel a fordulattal aláértékelni Kodolányi nagyszerű és új prózaíró-tehetségét, mint ahogy Dosztojevszkij nevével sem akartam színt vagy várakozást jelezni; csak a helyzeti energiának arra a különbségére céloztam, amely két hasonló értékű dokumentum között már csak az évek miatt is megvan.

Más volna az eset, ha Kodolányi önéletrajzi írása igazán megkomponált regény volna, valódi irodalom. Akkor, ha éppen tetszik, összemérhetnők akárki irodalmával: művészetet művészettel; naplóregénynél azonban embert mérünk emberhez, s az olvasó, aki Kodolányit nem ismeri személyesen, szükségképp kevesebb érdekeséget talál a fiatalember munkájában, mint amennyi van benne. Kodolányi előlegezte magának (lírikus bátorsággal, hiszen főként lírikus korszakáról ír), azt a gesztust, amelynek jogosultságára a közönségben ma még nem lehet elegendő „hit-fedezet”. Ennek a könyvnek tehát a jelenben is elsősorban jövője van, s értéke mindig írója értékének hullámvonalát fogja követni.

Mondjam ezeketán, hogy a *Tavaszi fagy* izgatónan érdekes olvasmány? Említsem föl az író máshonnan ismert és részletekben itt is jelentkező értékeit? Mondjam, hogy kitárul benne egy magát és életét kereső fiatalember testi, lelki és szociális nyomorának minden ajtaja? Hogy kitűnő lírai korep egy olyan író szemén át, aki — 4-5 évvel ezelőtt — az irodalmi életet még csak kívülről nézte s peri-

fériáiról a középpontba vágyott, bátor, becsületes, magabízó komolysággal? Hogy ez a fiatalember „nagyon emberi” volt naplóregénye megírásakor, amidőn becstelenségeit is elmondja? És mondjam, hogy Kodolányi mennyire kiegyensúlyozatlan volt akkori határozottságában (sokszor még később is), mennyire elfogult és mily kevésbé fölényes a szatirában éppúgy, mint a szeretetben? Hogy a „G-palota”-fejezetben, melyet a keserű tűz nagy életté fűt, az igazgatónak, gyakorlatilag, legalább annyira igazza volt, mint neki? Hogy az érés korszakában a tapasztalatlan, de erős meggyőződés egyéb torzításai és tévedései akkor is torzítások és tévedések, ha lírailag szentek és emberileg nagyszerű ígérettel telítettek? Mindez igaz. Igaz az is, hogy Kodolányinak emberi joga volt megírni ezt a könyvet, de most már sokkal nagyobb írói kötelessége, mint eddig volt, tiszta művészetben is feldolgozni mindazt, aminek egyelőre zsúfolt érzelem- és témarak-tára a *Tavaszi fagy*.

Baskircsev Mária életnaplója átfo-góbb, mint a Kodolányié, s kedvesebb a Cillich Annáé is; de egyik sem lehet tartalmasabb és mélyebb — írója miatt — a *Tavaszi fagy*-nál. A kritikusnak azonban, aki nem Baskircsev-és Cillich-mértékkel méri Kodolányit s nem akarja vele szemben megtetézni az években rejlő igazságtalanságot, azt kell mondania erről a műről, hogy felfüggeszti véleményét s még jó sorozat irodalmat kíván Kodolányitól három eddigi regénye és e közé a kitűnő életdokumentum közé. Szabó Lőrinc.

Pandora 1927.
febr. 25. 1 n.
58-59

59

Fekete völegények

P. Gulácsy Irén regénye

(Singer és Wolfner kiadása)

Mi az oka annak, hogy a történelmi regények egyre gyarapodnak? Ha analógiák után kutatunk, azonnal feltűnik, hogy a 48-as forradalom bukása után is reneszánsz volt a történelmi regény műfajának, amely ha nem is volt mindig történelem, de a regénynek új lehetőséget, a gondolatok és érzések költésének új, szabadabb formát adott. A forradalmak után mindig fellépő elnyomás a gondolatszabadság, a kifejezés-szabadság elnyomásában csúcsosodik ki, mert hiszen a szabad gondolat az egyén szabadságát jelenti, amely többnyire ellenkezik a forradalmak leverése vagy diadala után uralomra jutó életformákkal s fennállásukban veszélyezteti őket. Az író, aki ha megérdemli az író nevet, mindig azt fejezheti ki csak, amit igaznak érez kénytelen a multban keresni olyan történelmi eseményeket, amelyeknek orve alatt megszabadulhat a kínzó problémáktól s megoldhatja azokat.

P. Gulácsy Irén regénye sem akar történelmet adni, hanem inkább *regényt* ír. Mert az a történelem-szemléleti mód, amellyel P. Gulácsy Irén a mult eseményeket nézi, már réges-régen elavult. A hősök körül mozgatott történelmi események éppen fordítottját jelzik az új, modern történelem-magyarázatnak, amely az események által mozgatott hősöket ismeri csupán. A romantikus történelem-szemlélet, az ősi, még a hegedősök által megteremtett epikus formát involválja. De a hegedősök romantikája magyarázható azzal, hogy ők maguk, akik először jeleztek fel. vagy foglalták dalba

a történelmi eseményeket, *maguk is kortársak voltak*, benne éltek abban a korban, amelyről énekeltek, s a hősöket valóban olyanoknak látták, mint akik a történelmet mozgathatják. Mi azonban, akik távolról nézzük a letűnt korokat, s megvan a tudományos kutatás minden lehetősége a számonkra, hangsúlyozva a legfontosabbat: a lélektant, nem foghatjuk fel többé az ősi, romantikus módon a történelmet. Lehet tehát a mohácsi vész idejébe visszamenni a kőrnek a mi korunkhoz való hasonlósága miatt, de nem lehet a történelmi alakokat úgy felfogni, mint akik az eseményeket mozgatták.

De ami a *regényt* illeti, függetlenül a történelemtől, el kell ismerünk, hogy nagy írói, megjelenítő készség alkotta. Ha a nyelve nem mindenütt tiszta is, mert archaikus akarván lenni, sem archaikus, sem igazán modern, ha a hősök, ezek a romantikusan felfogott emberek, nem járják is végig a belső fejlődés eposz-követelte útját, ha sok is körülöttük a külsőséges, dekoratív díszlet, mégis *egész és quönyörködtető alkotás*. Mert ami dekoratív benne, az igazán az és aini romantika benne, az igazán meleg, őszinte és lelkes romantika, élmény és nem diletáns külsőség. Megértjük nagy sikerét, hiszen a mai ember szomjazza az őszinte romantikát, a hősöket, akik sorsán változtatni tudnának, vagy azt az illúziót keltik, hogy az ember változtathat a sorsán, szabad akarata lévén s csupán önmagának tartozván felelősséggel. Ajándék ez a regény, egy igazi, őszinte, nagyon intelligens és sokat tanult asszony ajándéka, amelynek tiszta arisztikumait csak az a spontán egyszerűség és őszinteség mulja felül, mely minden sorából kiárad. (K. J.)

Magyarország 1927. febr. 27. 47. n. 18.

KRAJCÁROS ÜNNEP.

AZENEKAR már hajnali hat órákor berecsegt a kis város utcáit. S a hegynek szaladó házakból kibujtak a kékruhás sváb asszonyok s lelkendeztek s hadonásztak: május elseje! Május elseje! A napfény olyan tisztára aranyozta a zenekar hatalmas trombitáit és a cintányér ütemesen villogó karikáját, mintha még a muzsika is ünnepivé lett volna fényesítve. Hej, táncolt minden, táncoltak a hajnali napsugarak az ablakokon és hangszereken, táncoltak a bomladozó falevelek az utcán kétoldalt, táncolt a sok fény és árnyék és a sváb lányok nehézkes, tyúkborító szoknyája, a kék-sárga-zöld és téglaszín szalagokat táncolva fujta a tavaszi szél; vad, ferde ritmusú keringőkben táncoltak és kavargtak a fura dallamok és a visítózó kacagások . . .

— Na, téz kosztet á finv grajcer — sóhajtozták a borotváltképű, ráncos férfiak melankólikusan, de rikkantottak utána, félrevágták kalapjukat és fehér kenderszálból kötött harisnyájukat nehéz keccsel megdobálták a porban.

— Juhhé! Juhhéja!

Fent a dombon fehér ridegségét elvesztette a nagy templom. Most épen rátűzött a fölkelő nap és a falak aranysárgák voltak, aranylott a torony bádogteteje és fent, nagyon magasan az aranyozott kereszt, amely még esőben is fényleni szokott a felhők között. Csak a vén-vén vár volt zárkozott, rideg, barna és haragos, hosszan megfeküdt a hegyen, mint hatalmas öreg komondor, amelynek már nincs kedve a lármához és muzsikához, csak fekszik a napsütésben vagy borulatban egyformán haragos ábrázattal, mozdulatlanul. Még mintha dühösen morogna is . . . Csakugyan a falak mögül eldurran a mozsár és a hegyek között sokáig visszhangzik a moraja, mintha ez a vén komondor ugatta volna el magát egyetlen-egyszer s aztán lemorogna a falura, a völgybe.

A kis fiú kiáll a kapuba. Ilyen jókor reggel fölkeltek az ünnepi hangok, meghallotta a zene mennyei melódiáját s kiugrott az ágyból; kint harsogó napfény és zenekar fogadta. Reszketve állt a kiskapuban a nagy híd mellett, mely úgy vezetett át a ház előtti feneketlen szakadékon, mint a lovagvárak felvonóhídja. A kisfiú szemébe húzta sapkáját s felnézett a Zengő felé: ma nem füstölt a csúcsos hegyóriás, ma nem volt félelmetesen titokzatos, ma nem pipálta a felhőket, ma tisztán, lombosodó erdőivel koszorúzva állt a mély kék mennyboltozat magasságában, ragyogott, kacagott, szinte illattengert hömpölygetett a falu felé . . .

Napkelet 1927. márc. 3. n. 235-241.

Május elseje volt.

A kis fiúnak sok látnivalója akadt ezen a különös reggelen. Minden egészen más volt, mint rendszeren, a Zengőtől kezdve, egészen a házak színeiig, az udvarok felsöpört parcelláiig, a rezesbanda lelkesen harsogott és a nők vihogtak, rikácsoltak, a férfiak tarkójukhoz csapott kézzel nehézkes polkát jártak a gyalogjárón.

Nagy gyerekhad tolongott a zenekar után. Ott volt a kis fiú valamennyi ismerőse és barátja, ott voltak kis öklömnyi sváb lányok is, olyan szorosan lenyalthajjú, ugra-bugra, vékonyderekú fehérképű furcsaságok, mint a mezőről elszabadult gyenge virágok.

A kis fiúnak kitünő hallása volt s néha rettenetesen fájt neki, hogy a díszes banda az utcán való vonulában csakugyan hamis hangokat harsogott és tárogatott bele a tavaszba. De a zenészeknek szép kék mundérjuk volt és alacsony sapkájuk piros zsinórral s nagyon tekintélyesek voltak, ott volt közöttük a kövér *Arany Bárány* is, az ilyen nevezetű vendéglő tulajdonosa meg egy erdőőr. Valamennyien buzgón puffasztották a képüket s belevörösödtek a muzsikálásba . . .

Mire a feldiszitett kost végigvezették az utcán, a tömeg hatalmasan tolongott a templomtól le egészen az *Arany Bárányig*. Már gyöngyöztek a homlokok és a nap csak ontotta, döntötte pazarul a fényt és meleget. A sok szalag és árvalányhajjas kalap erdőként hullámozott s a templom már hidegen és hallgatagon meredt le a pogány tömegre. Odalent, az utca végén, hangzott a zsvaj, éljenzés, idefent, ahol a kis fiú állt, a magyar lányok virító ruhái, kötényei, habfehér ingei és szoknyái ragyogtak s a magyar férfiak ezüstgombos sötétkék ruhái és a csizmák villogtak, mint a tükrök.

Most lent, messze az utca végén tizszeres erővel bummogott és csettegett a zenekar. S lassan kialakult a lomhán felfelé vonuló tömeg mozgása. A kétoldalt tolongó passzív nézők között, mint partok között mozgott felfelé a menet. Ahogy közeledett, mindig jobban kivált az élen haladó csoport: két felől két árvalányhajjas legény, egyik borotvált-arcú, fehérharisnyás lenszöke sváb, a másik kékruhás, csikorgócsizmás, pörgekalapos, hegyesbajszú, felvégi magyar, egyenletes léptekkel vezette a hatalmas kost, a legnagyobbat, ami a környéken megtermett, a legszebb csigaszarvút és a leghosszabb bundáját. A hófeherre mosott hatalmas állat keményen lépkedett, széles, bozontos homlokát makacsul leszegte, szarvait, melyek olyanok voltak kétfelől, mint két fonott kosár, szinte lehúzta a sok piros, kék, zöld és fehér szalag, nyakától kezdve egészen a faráig minden gyapjútincse sűrűn és gondosan be volt fonva raffiával, színes szalagok fűzérével, mint uszály huzódott mögötte a pántlikák hosszú, zörgő fonadéka s elkeveredett a porral. Közvetlenül a díszkos mögött haladt a zenekar. Még bírták a zenészek, noha már vörösek voltak, a szemük kidülledt és a nyakuk kidagadt vörös fejükből, kék volt az arcuk s a trombiták csövét elvéve fájó ajkukról, sűrűn töröltették a homlokukat. De a csárdásütemű vad hajrá csattogott a

hangszereken, harsogott, zengett, a dobos pukkadásig verte a nagydobot és a cintányérok villogó köröket írva zengették a svábos tempót. De a zenekar rít ritmusára keményen, díszlelegve léptettek a *veteránok*; a Boszniát járt hadfiak négyes rendekben, kék egyenruhában haladtak, kényelmes diszlelésben, mert ők megszokták a katonás rendet és a fegyelmezett felvonulás számukra olyan volt, mint a sváb *Arany Bárány* számára a hálóingben és kötött sapkában való újságolvasás. Nem voltak sokan a veteránok, ilyen ünnepi alkalommal azonban mindig fölvonultak az utcán és a nép megkülönböztetett áhitattal bámulta őket... Istenem, Bosznia... Ah, Gott, a háporrú... Vezetőjük egy magas úr volt, adóhivatali ellenőr, ez kék egyenruhájához bőrtokban fityegő kardot és a fején ragyogó cilindert viselt.

De a kis fiú szíve megdobbant: ott jött a veteránok csapata után az ő ideáljának, a szép szolgabírónének a férje, Frici bácsi, a szolgabíró. Halálos ellensége, aki jogtalanul bitorolta Etel nénit. Ő vezette a nem kevésbé katonás tűzoltókat. Ez a csapat is négyes rendben haladt, de már keményebben, délcegebben, nem olyan hanyag előkelőséggel, mint a veteránok. Még itt is a kék egyenruha sötét tömegei hódítottak. De már a fejeket hatalmas, tarajos sisakok fedték, a sárgaréz és fekete edények félelmetesek voltak a napfényben, ahogy egyenletes, kemény ingással jobbra-balra ringtak, mint ellenállhatatlan, megindult ércerdő. Az oszlop úgy nyomult előre, hogy az emberek szíve valami nagy-nagy biztonság büszkeségétől dagadozott: ezek letipornak minden tüzet; elhárítanak minden elemi tombolást, lokalizálják a legvadabb erdőgést, ezektől nyugodtan lehet aludni vagy kuglizni az *Arany Bárányban*. Az oszlop... valóban oszlop volt. Az élet- és vagyonbiztonság oszlopa. Hát ennek az oszlopnak nem pontosan az élén, hanem kissé jobbra, egészen a gyalogjáró szélén haladt a gyűlölt szolgabíró egyenruhában, kezében kedélyesen lóbálta tarajos római sisakját s odabeszélt az embereknek. De a lábát szüntelenül váltogatnia kellett, mert sehogy sem egyezett a lépés a zenekar döngő ritmusával.

— Jó alak ez a Frici — jegyezte meg a kis fiú apja, hosszú, sovány, higgadt úriember, aki kezét dörzsölgetve szintén végignézte a gyönyörű felvonulást a kiskapuból. — Nem tud lépést tartani. .

— Hja, a szollgabíró — mondta valaki erősen megnyomva az *l*-et. — Nem vót katona. Asz mintyár látszik, hja, ja... .

S még a többi!... Az egész felvonulás. A *népség*, mint a vándorszínészek színlapján írták. A hatalmas tömeg, a magyarok dolmányai és selyemkötényei, árvalánycokkrétái, szalagjai és csizmái, dörgő nótázása, ordító, sikongó jókedve és a svábok sötét szoknyái, fehér harisnyái, kerek képe, bajusztalan vigyorgása, juhézása, táncropó ringása. S a gyerekek, kislányok kerge hadai, a zenekar részeg csinnadrattájára lábukat kapkodó lovak, aztán a bandériumos legények ünge-gatyája, sarkantyúja, fokosa... .

Legelől pedig lassú lépésben vezették a virágos, pántlikás, árva-

lányhajas óriási kost végig az éljenző, juhhezó utcán, a vad nép örömrivalgása közben a templom felé, mely odafent hidegen, fehérén, ragyogó keresztel állt a dombon s a vár, mint a vén barna eb, hevert és ugatta ég felé nyugtalanságát s a szelid Zengő felől visszamorgott a hang . . .

Igy haladtak végig a kossal és a nap aranya bőven omlott a népre.

II.

A mezőváros háromemeletes községházat épített s ez volt a büszkesége. Félig kastélynak, félig kaszárnyának látszott az épület, mely magas volt, irtóztató magas és galambok fészkeltek az eresze alatt. Most a galambok nyugtalanul röpdöstek a ház körül, le-lecsaptak, de nem mertek megülni a tetőn. Elrettentő sok ember tolongott, zúgott a községháza előtti nagy, üres négyszögletű téren. Idegyült a falu és a környező falvak minden épkezláb embere, asszonya, hogy a tűzoltógyakorlatokban gyönyörködjék. S az ezernyi ember szeme mind az épületre volt irányozva melynek egyik csúcsáról először sűrű, tejfehér füst gomolygott elő, majd hirtelen hatalmas vörös lángnyelv csapott ki. A nap forró sugarai egyaránt tűztek mindenkire, de a tömeg egy száj és egy szem. Rémműlt sóhaj szakadt fel a mellekből, itt-ott visított egy gyengeszívű némben.

— Ég a tető! Kigyulladt a községháza! — Ordította valahol egy öblös férfihang.

Magasan, egyik saroktorony ablaka kinyílt s kihajolt rajta valaki. Első pillanatra nem lehetett látni, hogy asszony-e vagy férfi. Olyan kicsiny volt, csak a képe világított vörösen, aztán elharsant a hangja is. Férfi volt, jótorkú sváb.

Sekkidség! Sekkidssenek!

Már hisztérikus borzongás vibrált a tömegen. Mint a halszemek, úgy meredtek az emberek arra az egy kipattant ablakra. Rémműlet, irtózás zúgott végig az ajkakon, aztán dermedt csend . . .

A tejfehér füst hatalmas oszlophoz kanyargott lomhán felfelé, kissé távolabb lehúzódott a falura és leheveredett. Szinte a házak tetejére terült.

Újabb lángok csaptak ki a háztetőn.

A kis fiú is ott állt egy akácfa mellett és görcsösen szorongatta apja sovány, csontos kezét. Az apja csodálatosan nyugodt volt, meg se moccan, könnyedén fordult egy hölgyhöz és beszélgetett s mosolygott.

De a kis fiú majdnem elájult rettegésében és borzalmában.

Erre az ünnepre már napok óta készült. Álmai és képzelgésai tele voltak a nagy nap gyönyöreinek képeivel. Minden olyan szépen indult. Csodálatos volt a tavasz, az orgonavirágok lila és fehér tömegei kábítóan illatoztak, lengtek az árvalányhajak, a magyar lányok pompáztak, mint a pává s még soha a világon nem díszítettek fel kost olyan szépen, mint ma. S szíve legtítkosabb kívánsága is teljesülhet: láthatta a gyönyörűséget, az álmok álmát, a legszebb asszonyt, az ideált, akit *egyszer* feleségül akart venni, a tűzoltóparancsnok, a szolgabíró feleségét, Etelka

nénit; ott állt az apja mellett bájosan, szőkén, mint az árvalányhaj; kék szemében ibolyák mosolyogtak és a karja és nyaka olyan fehér és puha volt, mint az ünnepi fonott kalács. Elálló lélekzettel bámulta a kis fiú órákon át s az ünnepséget, a tömeg színeit, szépségeit csak félszeggel nézte s félfüllel hallgatta a zenekar remekelését. Nagyobb boldogság volt számára mindennél az asszony lágy althangja és csillogó apró fogorának nevetése.

Csodálatos, érthetetlen; az imádott asszony napernyőjével játszott, nevetett és semmi megdöbbenés, ijedtség, rémület nem látszott rajta. Finom, fiatal arcán halvány pirosság hamvadozott, nyári kalapján szalagot libegtetett a szellő és kék selyemredői suhogtak.

A kis fiú nem mert moccanni sem. De már a másik percben megkönnyebbülten sóhajtott s vele sóhajtott a tömeg is; felszabadult mozgás bomlott mindenütt: a tűzoltók kocsikon létrákat hoztak, villámgyorsan tologatták a magasba, létra tetejére létrát, arra ismét másikat, vékonyat, hajlósat, mint a pálca s még fel se ért az alkotmány az épület csúcsáig, már kúsztak fel rajta az emberek vödörrel, csákányokkal és kötelekkel, mint a majmok s a nép őrjöngve tombolt, tapsolt, éljenezett, ordított mindenki és verte a tenyerét, kalapok repültek a levegőbe...

S a háztetőn úgy futkostak a tűzoltók, mint a hangyák s a munka folyt, a tömeg lelkesedett, a zenekar bömbölt és recsegett...

— Nagyszerű gyerek ez a Frici — jegyezte meg elismerőleg a kis fiú apja s cigarettát csavart. A kis fiú az asszonykára nézett: halvány pirosság futotta el s olyan volt, mintha szégyelné magát a bók miatt...

Erre a kis fiúnak könnyek szöktek a szemébe...

A térség egyik sarkában már füstölt a szabad tűz, hatalmas bográcsokban rotyogott a diszkos húsa, a kosé, melyet reggel olyan tisztelettel kísérték végig az utcákon. Hagyma- és paprikaillat áradt a népfelé, mely állhatatosan bámulta a tűzoltók munkáját.

Amodább, egy szabad sarokban karók álltak, ott fog lefolyni a lepényevés meg a köcsögtördelés.

Ekkor a dermedt ijedelem ismét szíven markolta a tömeget.

De már az asszonykát is meg az öreg urat is.

Valahonnét a magasból, a harmadik emelet széléről velőthasító kiáltás libbent:

— Ja-a-aj!!!

Irtózatossá csend. Mintha az egész tömeg bábbá vált volna. Kimeredt szemmel és halálos sápadtam meredtek felfelé. Odafent szinte lassan levált egy ember az épület hajmeresztő széléről és mintegy játszva, kedvesen, diákosan megfordulva a saját tengelye körül, zuhanni kezdett. Gyorsan növekedett, ahogy egyre közelebb jutott az anyaföldhöz. Még egyszer megfordult, karjait kitárta, mint a felfeszített Jézus, rézveretű sisakja aransárga fénytört irt le a napsugárban. És egyszerre meggyorsította zuhanását; amint lejjebb és lejjebb ért, látszott a rohanó gyorsulás.

Minden lélekzet elakadt, minden szív a torkokba buggyant. Ha meg lehetett volna állítani a zuhanó testet útjában, ha a kirobbanó akarat legyőzhette volna a zuhanás kozmikus erejét, ha meg lehetett volna állítani a test testhez való közeledésének és az egyesülésnek vágyát, akaratát!

Tompa, nehéz puffanás; a tömeg rémülete felszabadult s egyetlen hörgő kiáltással, állati visítással rohant mindenki a szerencsétlen holt-testéhez.

Kavargott a por s kavargott a tömeg; füst, lárma, tomboló tolongás; ruhák szakadtak, gyerekek sikongtak...

A kisfiú reszketett.

— A parancsnok! Lezuhant a szolgabíró! — Ordította valaki.

Ebben a pillanatban a fiatalasszony kebléhez nyomott kézzel halásápadtan megingott és ájultan esett össze.

Mikor leomlott a fa mellé, zűrzavaros kiáltás támadt. Egyre erősödő nevetés bátortalankodott a tömeg elejéről, de a kis fiú apja is szívszorongva markolta meg erősebben a gyenge, reszkető gyermekkezet... Mert a gyerek szívébe fekete karmait belevájta a borzalmas érzés: *ez az ember, az imádott asszony férje, azért zuhant le a teiőről, mert ő kívánta, hogy elpusztuljon s ő vehesse feleségül Etelkát...* Most jutott eszébe: igen, épen az imént akarta, hogy az az ember ott, az eresz közepén, a létra végénél lezuhanjon!

Jeges hullám csapódott fel a szívére s szemei előtt feketébe zuhant a napfény. Az Isten rettenetes markait, karmait érezte magában, a fekete istenét, aki belefúrja pillantását a legkisebb lélekbe is, a veréb lelkébe is, a kalászéba is, a pántlikás koséba is egyszerre és szüntelenül mindig és mindenütt s akkor markolja meg a törekeny lényt, amikor neki tetszik; akkor teljesít kívánságot, amikor akar; akkor jó, amikor gonosz, akkor gonosz, amikor áld; akkor öl, amikor feltámaszt...

A kis fiú térdei megrogytak s szinte húzta a lábát, megbénult, mint a gutaütött...

— Na, hát veled mi van, Laci? — Szólt rá az apja türelmetlenül.

S ő görcsösen szorongatta a jólismert csontos kezét, az egyetlen, akihez segítségért folyamodott ebben a szörnyűséges örvényben s tudta, hogy ez a kéz is csak ember gyenge csontja, mely akkor törik, akkor oszlik, amikor a fekete akarat akarja...

Már nem is hallotta, hogy a tömeg hisztériás, tomboló röhögésben szabadul fel. A kavargás előlről kezdődött, de már jókedvben és csiklandozva.

Két férfi szélesen röhögve, már pálinkás ábrázattal vállán vitte magasan a juhhézó és éljenző tömeg fölött az imént lezuhant tűzoltó-parancsnokot: egy tűzoltóruhába öltöztetett és csákóval ellátott kócbabút. Egyik ujjából kilógott a szalmaköteg; félrebillent sisakja alól, mint furcsa kiloccsant velő, szürkén bomlott ki a kóc.

III.

Az asszonyka már elfelejtette a rossz tréfát és férjével vidáman járt-kelt az égő színes lampionok alatt. Egy emelvényen tánc alá recscentett a banda, örült forgással lihegtek a táncoló testek s köröskörül a fák sötétje alatt csengett a leányok nevetése, csiklandozó kacagás buggyant, a lámpácskák himbáltak a szélben, távolabb rekedten énekeltek a férfiak s mindenfelé illatozott a lacipecsenye és a sör szaga.

— Kezdődik a lepényevés! kezdődik a lepényevés! — kiabálta egy rendező tűzoltó, hajadonfővel járt, homlokába csapzott a haja, zubbonya mellig nyitva volt s rekedten kiabált, majd, hogy nagyobb legyen szavainak a nyomatéka, beletapsolt a tenyerébe.

Elősereglettek a részeg kamaszok s körbenálltak a karóra tűzött kocsikeréknagyságú lekvároslepény körül. A lepény közepébe maga a plébános úr nyomott egy fényes ötkoronás ezüstöt. És az emberek elnémultak, csak az ivók gajdoltak távolabb, a zenekar letette kürtjeit és trombonjait, utolsót puffant a nagydob . . .

A kis fiú elszakadt apjától és dideregve ült egy lánán, amiben sört hoztak. A foga még mindig összeverődött és úgy érezte, most viaszlárvák között ül, kóc- és szalmabábok között, akik részegen üvöltenek, táncolnak, muzsikálnak és kavarnak; úgy érezte, hogy beteg és a gyomra émelygett.

Látta, ahogy Etelka néni kék selyemruhájában, apró, kecses léptekkel odamegy a körtalkotó sihederek mögé és kedvesen vonogatja a vállait. Hallotta, ahogy az ismerős úriasszonyok nevetgéltek a padokon. S azt is látta, hogy a fiatal, szőke asszony feje fölött halványkék selyemlámpa himbálódzik, látta magasan a csillagokat is. S az asszony halkán, kedvesen zavartan elkiáltotta:

— Egy . . . Kettő . . . Három! — S belecsattantott kis fehér kezeibe.

Köröskörül rengett a homéri kacagás. A bor, sör és pálinka, a bő vacsora felfokozta az emberek jószágát és gyermekké tette őket. Szívből kacagtak a kamaszok kétségbeesett zabálásán, lekváros pofáin s tépő fogaik csattogásán.

A kis fiún kínosan végigrángott a zabálók mozdulatai és maszatossága felett kitörő görcsös nevetés . . . De ijedten pillantott fel a lampionokon túl derengő mélységesen kék égboltozatra, a magasság csendjében hidegen csillogó csillagokra és aznap nem nevetett a lepényevőkön.

Kodolányi János.

A kalauz

Irta: Kodolányi János

A villamoskalauz hosszúorrú, bőrtváltképű, száraz ember volt. De mégis ez volt a legkülönösebb, legmulatságosabb kalauz, aki valaha a világon élt.

A zsúfolt villamoson óvatosan haladt az utasok között és vigyázott, hogy valakinek a lábára ne lépjen. Amikor valakitől elvette a pénzt, végtelen udvariassággal meghajolt és sapkájához emelte a kezét. De az arca komoly maradt és hosszú orra száraz jóindulattal meredt előre.

A kocsi megállt a Rákospataknál, ahol nagy jágraktár emelkedik.

— Rákospatak. Jéggyár. — mondta a kalauz az ajtóban és meghajolt.

— Villanytelep, a közlekedési részvénytársaság épületei. Javítóműhely. — S megint meghajolt, mint a konferanszié. A közönség dőlt a kacagástól.

— Mária ucca. Községi katolikus temető. Dohánytözsde. — jelentette be a másik megállónál. S hozzátette: — Átszállás a B. kocsira. — A közönség a hasát fogta nevetésben. Valóban, a sarkon kisdud trafilis szerénykedett.

— Tavasz ucca. Grün Izsák vegyeskereskedése. — S meghajolt.

A nők visongva kacagtak, a férfiak dörmögve nevettek s a kalauz halálos kötelességtudással állt az ajtóban, mindent bejelentett és utána meghajolt, olyan méltósággal, mint Saljapin.

Egyszer azonban egy magába-süppedt szürkebajszú úriember felkapta a fejét és szigorúan végignézett a kalauzon.

— Hallja, — mondta reszalós hangon és a szeme szúrón villogott. — Micsoda marhaság ez?

A kalauz udvariasan eléugrott, meghajolt és hosszú orrjáról aradt a komolyság.

— Parancsol, tisztelt úr? — Micsoda marhaságot művel maga? Mit komédiázik?

— En kérem? — mutatott magára isteni naivsággal. — Nem tréfálok én, kérem. Még csak nem is mosolygok.

— Azt látom, — ordított az úriember. — De micsoda bejelentések ezek? Maga gúnyt űz ártatlan emberekkel, maga gúnyt űz a válalathól!

A kocsi közönsége, temperamen-

tuma szerint, két pártba szakadt. A férfiak röhögtek, a nők méltatlankodva, jesujtó pillantásokkal mérgezték a rosszkedű urat.

— Kérem, én semmiféle gúnyt nem űzök, — mondta a kalauz rendíthetetlen nyugalommal. S meghajolt. — Amint látai méltóztatik, én udvarias vagyok, komoly vagyok, semmi egyebet nem teszek, mint bejelentem az utasoknak, hogy a megállónál mi található. — A villamos megállt s a kalauz kinézett az ablakon.

— Rózsa ucca. Gőzmosó intézet. Fogyasztási szövetkezet fiókja. — S meghajolt.

Az emberekből frenetikusán kitört a jókedv. Mindenki kacagott, egy asszony a keze fejével törölgette a szemét. A tömegben felszabadult a gyermek, csillogtak a szemek.

Csak az úriember vált pulykavörössé. Felugrott, szürő szemöldöke kimeredt, mint a villa hegye, bajusza rángott. S kiabált:

— Ez ellen tenni fogok! Igenis, tenni fogok! Maga közönséges komédiás, majd elrúntom a nótáját! — Noteszt vett elő, beirta a kalauz számát. — Majd teszek az ellen, hogy... véget... izé... véget vettek...

A kalauz arcán egyetlen ránc sem változott.

— Méltóztassék, — mondta s meghajolt az úr előtt. — Köztemető út, második emelet jobbra, ott sziveskedjék panaszt tenni.

S erre a nevetés újból feltámadt, senki sem tudta, tulajdonképpen miért is nevet olyan jóízűen, hiszen a kalauz semmit sem mondott és az ábrázata is komoly volt hosszú, szinte tragikus orrával.

De a szürőszemű ember sietve leszállt a kocsiról, mert nem tűrhette tovább a jókedvet. S a kalauz utána sem nézett. El sem mosolyodott.

— Végállomás, vagongyár. Kis Jánosné cukorkaüzlete, borbélyműhely, — mondta hajlongva s a sarki bódéra mutatott. Egyetlen arcizma sem rezsent.

De végig az uccán hangosan nevettek az emberek s elfelejtették, hogy adósságuk van, hogy fáradtak, hogy beteg várja őket otthon...

Pedig a kalauz nem cselekedett semmit. Komoly volt és udvarias.

A Est 1927. márc. 13. 59. n. 8.

SIVÁR KÉPEK

Két könyv fekszik előttem s beünnök pillanattölvételek az életől. Kicsinyíté leneséjét a két író a jelen emberei felé fordítja s amint elvonulnak előtte, sorra mindet lefotografálja, azzal a millióval együtt, amelyben mozognak. A hideg, érzéketlen, dömbörura, cselezolt üveg mindent híven megrögzít, önkéntelen mozdulatot és kifejező gesztust egyaránt s az író-fotografus ép oly híven átképzolja s maga beprósára. Így kel életre a költői mű a naturalizmus tanítása szerint.

Naturalista írók művei kerültek most asztalomra: nézzük, öszeyág-e gyakorlatuk az elmélettel.

Kodolányi János, az első könyv szerzője, nem közönséges legény. Egyéniség: irodalmunkban ma Móricz Zsigmond mellett a leg tudatosabb naturalista. Még következetesebb is, mint a modernektől legnagyobb regényírókként ünnepeit Móricz Zsigmond. A mesternak ugyanis vannak lucidum intervallumai, sőt tisztá regényei is s azok mutatják, mit jelentene ő a magyar irodalomnak, ha nem vájkálna olyan szeretettel a piszokban. Kodolányi gyors egymásutánban már a harmadik regényével boldogit bennünket, de még más, mint az élet visszataszító képét, nem vetített élénk. Legújabb művében, a *Kántor József megdicsőülésében* sem. (Bpest, Athenaeum, 197 l.)

Az író egy mélyebb eszmét akart művébe rejteni. Azt a eokat emlegetett fél-, vagy negyed igazságot, hogy az ember halála után, még művelt körökben is, mondák szövednek köréje, melyek lelki képét hazug világításban tartják fenn: ő megpróbálja parasztlilóben igazolni. Meghal egy öreg paraszt, a rideg, fősvény, durva, réezeges Kántor József. Két veje, hogy érvényt szerezzen az öregtől halálos ágyán kicsikart végrendeletnek, az orvostól félkegyelműnek és idült alkoholistának bélyegzett öregről elhíresztelik, milyen kitűnő ember volt, józan, okos, a falu bölcsé s a falu száján valóban afféle szentéletű emberré dicsőül a vén bűnös. Hogy ennek a históriának igazságáról a szerző nem tudja olvasóit meggyőzni, az egészen mellékes. A baj az, hogy a tételt nem tudja elfogadtatni. Itt nem egy néplelektani folyamat rajzát kapjuk, — ezt várnók a szerzőtől — hanem aljas emberek közönséges manőverét, érdekek és hazugságok szövedékét s a bíróságon kívül, amelyet becsapnak, senki sem hiszi, hogy Kántor József tiszteltreméltó ember volt. Nem lett a nép képzeletében mássá, mint volt, csak tudatosan hazug világításba állították. Szóval a mű történeti esemény igazság: ada zárgatodott, hogy a paraszt a legmerészebb hazugságra is vállalkozik, ha érdeke úgy kívánja.

Maga a történet, lehámozva róla ezt az eszmét hurkot, rémítően sivár história. Azzá tessük a szereplőt. Akik közülük többet mozognak a szemünk előtt, — az öreg, felesége, két leánya és két veje, a falusi orvos — mind lélektelen vagy éppen lelketlen emberek. Gonoszak vagy közönségesek, lusták vagy képmutatók, durvák, vagy piszkosak — a szó igazi értelmében: hitvány, visszataszító társaság, beillenének a *Rougon-Macquart* ciklus legsötétebb lapjaira. (A háttérben föl-föltűnik időnkint egy-egy tisztalelkű, nemes alak. Ezek — jellemző az író világnézetére — jobbára szocialisták vagy kommunisták!) Milyen nyomasztó és kellemetlen érzés ezeknek az alakoknak társaságában tölteni egy pár órát, hallgatni durva, mocskos beszédüket! Bepillantani üres, vagy aljas lelkükbe s meglábolni valók azt a szennyet, melynek orrfacsarító büztét még a regény egyik-másik szereplője sem bírja el! Ez lehet, hogy naturalizmus, — valójában az élet képeinek egyoldalú, hazug beállításá — de nem költészet.

El kell azonban ismerni, hogy Kodolányinak van jellemző ereje s tud emberi alakokat formálni. Ez a hitvány társaság élesen megrajzolt, markáns egyéniségekből telik ki. Együtt riktó, szertelen kép, de külön-külön mindegyik él s mindegyik más, sőt megvan rajtuk foglalkozásuk sajátos bélyege, mely a közös alapszöveget, a lelki rutinságot vagy aljasságot, változatossá színezi. Másfajta a férfi komisszája, más a nőé, más a fiatalé, más az öregé, másként komisz a paraszt és az iparos, a kereskedő, a kocsmáros, meg az orvos. Kár, hogy nagy kedvvel használja az író a jellemzőnek azt a primitív módját, hogy hőseivel, akiknek megvan a maguk határozott ceze- és szavajárása: folyton ugyanazt a gondolatot ismételteti s ugyanazokkal a szavakkal. Ez nem valószínű, de fárasztó s mivel az ilyen ismétlődő szavak rendszerint válogatottan durvák, undorító is.

Hátha van azonban Kodolányinak tehetsége: visszataszító figurák között leprázott, unalmas meséből költői hatást kisholni sem lehet, — hozzá mikor a hűköveről szikra helyett visszataszító, tragár szilánkok pattannak le.

Szabó Dező új novellás könyvét, a *Tenyeg és temetőt* (Budapest, Athenaeum, 197 l.), több szempontból lehet nézni és ismertetni — csak a morál szempontjából nem. Ha ugyanis könyvéből kitérném azokat a mondatokat, amelyekbe Szabó Dező lezárt erkölcsi fölfogását és a társadalom mai berendezéséről vallott nézetét, az ügyesség porbe fogna vallásnyilvánítás, osztályelleni haradás és közszemérem elleni vétség pihen. Valóságos blaszfémia, ahogyan Szabó Dező teletűzött no-

Uj Nemzedék 1927. márc. 16. 61. n. 9.

veilált az Ur, az angyalok, Szent Péter és a keresztény hit gyalázásával, éretlen élcek komikumába, kesernyés cinizmus mérgébe fullasztva a vallásos érzést. Minden históriája oda lyukad ki, hogy a gazdag a hatalmas, az ur gonosz vagy ostoba s a szegény ember veréből zsírt szí magára. Szabó Dezső még Rousseau-n is tulmegy, mert a társadalom büneiért nem a civilizációt teszi felelőssé, hanem a műveltséget. De tájékozódni a legmürgesebb habjait a nemzeti konzervatív irányra fujja, azokra a magyarokra, akik „az idealizmus és konstruktív világrend és keresztény morál zászlaját lobogtatják.” Micsoda göggel tekint le rájuk olimpusi magaslatáról ez a félisten — a pozdorjává zuzza őket erkölcsi fölháborodásának gunyos villámaival!

De Szabó Dezsőnek minden szabad. Szabad fölrugni a magyar nyelv törvényeit s leírni az ilyen képtelenségeket: *dobott mozdulatok; alkonyodó műterem; szekér, mely nem volt befogva; beérkezett ember; járd meg magadat egy kissé.* Szabad neki továbbá izléstelen vagy képtelen képekkel fölírítani stílusát. Ime mutatóba egypár: *Apró kiáltások piros dártdái; bajusza tövére serkedt a jó mosolygás zsírja; a hang mint egy fiatal meztelen paraszt legény futott az éjszaka halvány mezőibe; tiszteletet kívőstített a gyermekek bőre alá; akkora hasa volt, hogy a szabó, mikor mértéket vett a nagyságos urról, motorbiciklire ült és úgy végezte dolgát; az áhitat zsírja szélesen folyt szét szavaiban; ereszt egyet lelki nadrágszíján; az asszonyról dus csóklombok csüngtek le; fényes ima-zsírral megpödörték lelki bajuszukat, stb. stb.* Hol a szemléltető erő ezekben a köznapi, durva képekben? Hangulat, az van bennük, de ebből a hangulatoasságból nem kér az esztétikum iránt fogékony lélek. És szabad neki magyar parasztokat pesti szargonban beszéltetni — az olasz gyermek viszont *édes apám, lelkemnek szólítja atyját s bácsinak az idegent, az öreg olasz*

meg tutajt lát izgatott lelki állapotában. Szabad azután visszaélnie azzal a szerencsés helyzettel, hogy a papiros nem tud elpirulni. Minden restelkedés nélkül, sőt látható kedvteléssel leír illemsértő, undorító szavakat s kifejezéseket s már nagyon durvának és borsosnak kell lennie, hogy valami finom, átlátszó leplen csilantassa keresztül. Végül szabad Szabó Dezsőnek közismert tiszteletreméltó férfiakról, így Haller Istvánról, a legdurvább gorombaságokat és rágalmatokat leírni, könnyen felismerhető maszket adva arcukra.

Há valaki még ezek után is érdeklődik, milyen áru van ebben a *Visszatérés*ben csúf és fölháborítóan izléstelen burkolásba csomagolva, annak is megfelelőek — röviden, az áru súlyához méltóan. Szabó Dezső portékája: különös novellák. Az teszi őket különösképp, hogy két heterogén irány keverékei: a naturalizmusnak és a szentimentalizmusnak. Az emberi élet nyomorúságait rajzolja bennük az író a legzélőbb verizmussal — ez egyszerűen azt jelenti, hogy torzítva, hazugul — s érzékenykedve a szegények, betegek, gyermekek szenvedésén, sűrű könnyeket hullat — ez nem igen illik komoly naturalistához. Nem csoda ez! A cinikus, egocentrikus Szabó Dezső megilletődik mások baján s megsiratja az élet hajótörőtteit! Dehogy. Ez pusztán trükk egy jól leplezett tendencia szolgálataiban. Szabó Dezső ritkító ezekkel lefesti a nyomort, hogy ezekkel a háborzongató képekkel az uralkodó osztályok ellen izgasson.

A *Tenger és temető* képei azokra a praktikokra emlékeztetnek, amelyek a vörös uralom idején házaink falán éktelenkedtek, a „burzujok gonoszságait” mutatták be durva, hazug, művésztelen rajzokban.

A naturalizmusnak ez a két magyar hajtása nem sok dicsőséget hozott az irányra. Sok mindenben kívül éppen az ünccsen bennük, amire elsősorban törek-szenek: belső igazság.

r. r.

[László Elek]

KÉKHEGY

ÍRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

1.

A diák a vasúti kocsiban ült és a cigarettáját bámulta. Valósággal izgatta ez a csip-csup kirándulás. Évek óta alig szabadult ki a fővárosból s már majd megfulladt az ügyvédi iroda porától, a törvénytörési folyosók unalmától. Minden változatosság sápanyú életében csak az volt, amit az úgynevezett kultúra adhat az embernek. Festett deszkák, vásznak és lécek, amelyek a rivalda villanyfényében ragyognak s megvillogtatják az élet másik oldalát, meztelen színésznők, felvonuló bundák és diadémek, autók a színház előtt, valami kabaré riportművésze és érzékcsiklandozása, esetleg, kisebb pénzek hullása idején, jobb nő a bohémkávéházban, vacsorával és egy üveg badacsonyival. A diák gyomrát rosszullét emelgette, ha csak eszébe is jutottak a gazdája aktái, melyekben benne volt az emberek minden nyomorúsága és rondasága, ha az írógépre gondolt, melyet néha nyolc-tíz órán át vernie kellett. És a szemét sem merte lehúyni most, az utazás boldogságában, nehogy megtámadják a sivár képek, mint a méhraj.

Valóban itt volt már az ideje egy kis szellőzésnek.

Kávéházi barátja, egy orvos, már régen megjósolta, hogy rossz vége lesz, ha nem kér pihenőt. Nem mintha feltételezte volna hősükről a tanulásban való mértéktelen elmerülést, hanem azért, mert a gazdája kissé embertelenül kihasználta. Így soha jobbkor nem hívhatták meg a barátai Kékhegyre.

Zsámboky tehát élvezte a szabad rohanás gyönyörűségét. Ő szabadnak és rohanásnak érezte. Nem kívánt sokat az élettől, csak annyit, amennyit meg is kaphatott tőle. S így a helyivonat bandukolását hajlandó volt olybá venni, mintha az Orient-expressz száguldana vele Párizs felé.

— Párizs az én Bakonyom — mondta magában, kéjesen hátradőlt, kinyújtóztatta hosszú lábait, elővette a zsebtükrét és a kis fésvél szépen elrendezte ünnepien fénylő haját. Frissen meg is volt borotválva erre az alkalomra. Úgy érezte, nem valami utolsó fickó, szép, szabályos, sovány ábrázata van, értelmes homloka és a szeme egészen érdekes a fáradság és álmatlanság szürke sávjai között. Meleg, barna szem. Ami pedig a ruházatát illeti, Zsámboky megállapította, hogy ez a sötétbarna zakó, amelyet legutóbb csináltatott részletre s az árával előreláthatóan mindörökké tartozni fog, sokkal elegánsabb, mint a vonatbéli uraké. Ennek az az oka, hogy másként áll a ruha egy huszonnyolcéves ősjogászon, mint a megöregedett tisztviselőkön, akik a vonattal hazafelé iparkodtak. Így Zsámboky máris nagy embernek látta magát abban a zsebtükörben, amelyet gyönyörködve tartogatott az ábrázata elé.

— Párizs az én Bakonyom — mondta újra. Háta mögött a magyar temető, a koldús magyar ég küldi már felé a zshiváját. De ő

Pandora 1927 márc. 22. 2. n. 65-77.

most nem hallja. — Én kifelé megyek, — állapította meg újfent s hanyagúl nyúlt a cigarettatárcájáért.

Köröskörül a fáradt hivatalnokok újságot olvastak. Kissé molett vidéki nők mindúntalan a fejük fölé pislogtak, hogy nem vészett-e el a csomagjuk, amelyben a bevásárolt harapnivalókat viszik. Egyik sarokban két öreges, kendős hölgy tereferélt, kendőt nyilván azért kötöttek a fejükre, mert félték a spanyoljárványtól. Még véletlenül sem beszéltek másról, mint betegségekről. Volt ott velük egy kis kamaszlány, kedves, formáska gyermek, már tudta, miként kell a lábakat egymáson átvetni úgy, hogy a comb is megmutatkozzék egy arasznyira a redőzött szoknya alatt. Barna kötöttkabát feszült kerek mellein, a haja beleomlott a homlokába és mindúntalan Zsámbokyra kacsintgatott bozontos bubifrizurája alól.

— Most elbocsátlak, kis női csukák, — idézte magában a diák s visszamosolygott a kislányra.

Odakint leszállt a januári alkonyat. A köd lassanként rácsapódott az ablakokra s nem lehetett mást látni, mint néha az elrongyolt szénfüst kavargó cafatjait. Aztán esni kezdett az eső. Egyhangúan percegett az ablaktáblákon, a sivár unalom kísérteties pókhálót terítette a vidékre s bent az utasokra. Ezt az unalmat még fokozta az is, hogy a vonat minden bakterháznál megállt, mintha a sárba gyökerezett volna s így a diák észrevehette már, hogy nem az expresszen száguld. De ez is jól esett most. Belefészkelődött a kocsisarkába, nagyúri fölénnyel nézegette a fáradt polgárokat és magában fogadásokat kötött, hogy ki fog a legközelebbi állomáson kiszállni közülük. Kacérkodott a zöldruhás, barnakabátos lánnyal is, Aztán bejött a kalauz, meggyújtotta a sápadt gázlámpákat s a vonat dőcögött, állt, állt, a csendet csupán a betegségekről tárgyaló két néni zavarta meg.

Zsámboky Géza tehát kiröppent a mindennapi élet valóságai közül és élvezte a szabad száguldás gyönyörét.

2.

Hat óra volt, amikor a vonat befutott a kékhegyi kis állomásra. Zsámboky összekapkodta a csomagját, — táskája nem lévén, papírba csomagolta a toilette-holmiját s egy Ady-könyvet, — magáarakapta a prémes télikabátját, amelyet egy Rákóczi úti boltban vásárolt s a cég nevét lefejtette róla, fejébe nyomta szürke kalapját s nagy lépésekkel kilódult a kocsiból.

Odakint szakadt az eső.

Koromsötét este köröskörül. Mintha az eső tintává vált volna és feketére mosta volna az egész világot. Ebbe a feketeségbe még feketébb tömegekkel hasalt bele az állomás épülete, mintha elfeküdne a sárban. Tüdőbeteg petróleumlámpa imbolygott egy távoli szemafóron. Két kalauz lóbálta a mécsesét s a diák mellett egyikük nagy hatással ordította el az állomás nevét: *Ké-é-ék-heggy! A*

diák nem találta a kocsi vasfogóját, belenyult valami hideg holmiba, amiről víz csurgott a prémgallérja mögé, végre megtalálta a lépcsőt, majd, azt gondolván, hogy a föld nem lehet messze, lépett egy kicsikét, de legnagyobb bámulatára valahová a mélybe nyaklott. Ekkor derült csak ki, hogy milyen magasan volt eddig Zsámboky.

Még megvárta a vonat indulását. Most ki akarta élvezni az utazás minden szépségét, báját, színét. A kalauzok magasra lengtetett lámpái megcsillantak a sínek közt felgyült pocsolókban. A mozdony dohogott. Fekete tintafolyamot öntött ki magából, hegyibe annak a feketeségnek, amely felülről, az égből csurgott alá. Sikosak voltak a sínek, a mozdony kerekei forogtak, anélkül, hogy megtapadtak volna. Kéményéből szikrakéve lövellt ki és vörös bengálfény. Sípszó, trombitahang, egy jelzőharang kettőt kondult valahol, a diák feje fölött. Aztán a vonat lassú, ütemes totyogással, mint egy vén gebe, ha borraivalót remél a kocsis, elindult s eltűnt a feketeségben.

Zsámboky lement a lépcsőkön s kiért az uccára, amit abból tudott meg, hogy lábai bokáig beleragadtak a nyulós sárba.

Hanem a levegő, az már más volt itt, mint a fővárosban. Valami édes, metsző, aromás levegő volt ez, a köröskörül csak sejtethető kék hegyekről omlott alá, kristálytisztán, keményen, szinte tapinthatóan s átjárta a diák egész testét. Már a második lélegzétvételnél elfojtotta valami a torkát, valami kimondhatatlan boldogság, egyszerre úgy érezte, kis gyermek megint, ártatlan, tiszta, szent gyermek, valaki, láthatatlan édesanya a keblére ölelte és csókolgatja érezhetetlenül és mindenfelől az arcát, a szemét, a száját, a szívét. Megállt a sötétben, egész lénye kitárult, kitágultak a cimpái, mint a táltosé, ha tüzet fal. Percekig szívta magába ezt a lebegő tisztaságot. Mozdulni sem volt kedve. Idegen, eddig nem ismert világba cseppent egy megúnt és útált bolygóról, idegenbe, amelyet mégis mintha ismert volna valaha. Minden porcikája tele volt most evvel a szeretetbalzsammal. Hallgatta az eső egyhangú csurgását, a faágakról alácsepegő víz csettegését, a csend égi zenéjét, átadta magát a láthatatlan anya símogatásának, nem szégyelte az érzékenykedését sem, amin legjobban csodálkozott. Hullott rá az isteni malaszt hűvös esője, áradt felé az egyszerű jószág, talán még le is térdelt volna a földre, ha nem sajnálta volna új ruháját. Nem tudta, miért, de letérdelt volna. Mint valamikor, tízéves korában, amikor először gyónt és olyan tisztának, megfürdöttnek, emelkedettnek érezte magát.

Aztán elindult az ösztöne után, mert más lámpája nem volt ebben a megnyugtató sötétségben.

Úgy érezte, évekig megy, megy és talán vissza is került már oda, ahonnan elindult. Boszorkányos játék volt ez a sötétséggel, az esővel, a sárral. Néha úgy látszott, mintha nem is a földön járna, mint Ádám az úrban. De ez is mulatságos, megnyugtató volt. Azt lehetne mondani, hogy lebegő Ádám volt ugyan, de nem volt mel-

1927. márc. 22.

lette Lucifer. Az elmaradt tőle messze valahöl.

— Erről verset kéne írni, — jutott eszébe a diáknak, kamaszkora óta először, a versírás. Gépiesen lépkedett, nem bánta: hová, nem bánta: miért és hogyan, avval sem törődött, hogy meddig. Csak ment és szívta az éles levegőt.

Valami árkon ment keresztül, de az is lehetett, hogy csupán a gyalogjáróra bukkant ki az országút aránylag keményebb hídjából. Aztán nekiment egy kerítésnek s elindult mellette, céltalanul. A barátai kijöhettek volna ugyan elébe, de ezt sem bánta. Sőt így még jobb volt, egyedül ebben a misztikus világban. Füttyörészni kezdett s megdöbbenve látta, hogy gyönyörűen tud füttyülni. Hol az ördögbe volt eddig benne ez a tehetség? Lám, az imént verset akart faragni, sőt két rím is eszébejutott, most meg rájön, hogy úgy füttyül, mint egy fülemüle.

— Lássuk csak, hát a hangom, — mondta félig hangosan és aprókat nevetgélt hozzá. Rázendített, hogy: Ki tanyája ez a nyárfás . . . — és, csodálatos, a hangja telt volt, férfias, síma. Csodálkozva megállt és hallgatta a saját hangját. Ezzel a hanggal akár színész is lehetne, — állapította meg. S rágyújtott valami másra. Kutyákat riasztott fel, mindenfelől láthatatlan ebek ugattak, de ő csak mosolygott, soha nem érzett öröm csiklandozta a mellét, állt egy helyben s beleénekelte az eső egyhangú suhogásába.

Végre megismerte a kaput. Azért ismerte meg, mert odabent, az udvarban, éppen lecsengették a munkát, olyképen, hogy egy felakasztott vaslemezen valaki kalapáccsal álmatag indulót vert ki. A hosszú ház ajtajai megnyíltak, munkások gomolyogtak ki a sötétből s vesztek bele az esőbe. S az épület nagy műhelyablakai fehéren világítottak az udvarra.

3.

Zsámboky Géza barátai ebben a kerámia-gyárban dolgoztak. Az egyik jóbarát a gyár művészeti vezetője volt, a másik — mesterségére szobrász — tervező, a harmadik díszítő. A diák előre elképzelte a meglepetést, mert nem mára várták. Ha várták volna, ott lett volna valamelyikük az állomáson. Így megszaporázta a lépkeit s nem törődve már azzal, hogy hová lép, csak azt nézte, merre hamarabb.

A díszítőműhely hátul volt, az épület legvégében. Oda iparkodott.

Benyitott az ajtón.

Bent, a nagy gömblámpák fényében, állványok és korongok között, még sűrögtek-forogtak a munkások. Lányok hosszú deszkákon nyers agyagedényeket hordtak, melyek hamuszürkék voltak és halványan csillogott rajtuk a díszítés. Köröskörül edények, vázák sorakoztak, dísztányérok, hamutartók és figurák. Fialat fiúk sárgarézkorongokon nyers edényeket forgattak s óvatosan vezetgették rajtuk az ecsetet. A diák érdeklődve bámulta a mozgalmas

képet, a lázas munkának ezt az intim műhelyét s első pillantásra nem is kereste a barátait a forgó zűrzavarban. Valahol egy motor puffogott. Ez az egyenletes ütemű hang a vérkeringés ritmusát vitte bele a forgásba s úgy hatott, mintha a gép hajtáná nemcsak az agyagkeverőt, hanem magukat a munkáslányokat és fiúkat is. Még most is abban az emelkedett, vidám hangulatban volt Zsámboky, amely odakint a tiszta levegőn az esőben lett úrrá rajta. Noha csurgott róla a víz, eszébe sem jutott, hogy ez kellemetlen lehet.

S annál inkább megfélekedett erről, mert a szeme megakadt egy lányon, aki barna ruhában, pettyes kék kötényben állt kissé távolabb egy lánycsoport mögött s az egyszerű nők bámész arcai közül komolyan s öntudatosan nézett a belépőre. A feje nem volt kendővel bekötve, mint a többieké s amikor megfogott egy vázát, vékony újjait kecsesen megemelte, mintha ötórái teán ülne és a porcelláncsészét az ajkához akarná emelni. A diáknak szemet szűrt ez az arc és ez a mozdulat. Nem volt ugyan rövidrevágott haja, mint általában azoknak a lányoknak, akik adnak valamit a csinoságukra, de úgy fésülködött (fülére húzott haj és hátul a tarkóján könnyű konty), hogy rövidhajúnak hatott. S ami a legérdekesebb volt, barna haja kissé bronzos fényben csillogott a mennyezetlámpa alatt.

Mindezt két pillanat alatt vette észre a diák, mint ahogy észrevette a többi arcot is, a többi kerekrenyílt szemet és a többi mozdulatot. S mégis, ez a nagy barna szempár és a finoman megemelt újjak mozdulata élénken az agyára fényképeződött.

Már éppen le akarta venni a kalapját s jóestét mondott, amikor észrevette egyik barátját, a művészeti igazgatót. Ez a magas, sovány, borotváltképű férfiú hosszú fehér köpönyegben közeledett, arcán aggodalmas kifejezés ágaskodott, fekete szemöldökeit felhúzta a homlokára s összecsucsorította a száját. Úgy jött, nagyokat lépve a fazekak és vázák között, szigorúan a diákra meresztett szemmel, mintha hipnotizálni akarná.

— Szervusz, — mondta olyan halkán, mint ahogy halottasházban szoktak beszélni. Elzárta a kilátást áfelé a lány felé, akinek az arcát kifotografálta az imént Zsámboky a tömegből, megfogta a diák karját s tuszkolni kezdte az ajtó felé.

Zsámboky elbámult. Arcára merev, udvarias mosoly fagyott s szabadkozni kezdett:

— De kérelek szépen . . . igazán izé . . . Megbocsáss, Jenő, ha rosszkor jöttem . . .

— Nem, nem, majd később megmagyarázom, — suttogta misztikusan és még szuggerálóbb pillantással a fehérköpenyes Vanyerka Jenő. — Ne haragudj, kérelek, de . . . de ki kell innét mened . . . mert itt az igazgató . . .

Zsámboky valóban látott az egyik sarokban egy kistermetű, elegáns, kivasalt urat, aki nagy figyelemmel hajolt egy tárgy fölé, mintha mikroszkópot bámulna. De nem értett az egészről semmit.

Elvégre én itt egy idegen úriember vagyok, — gondolta álmélkodva s gépiesen megindult hátrafelé, de úgy, hogy azért nem vette le a szemét a műhelyről s egészen öntudatlanul is abban az irányban keresgélt, amerre az imént a barnahajú lányt látta. — Elvégre ide bejöhet akárki, akinek dolga akad, vagy nem közveszélyes örült. Szép kis vendéglátás!

— Kérlekszépen izé . . . természetesen . . . de hát nem értem, miért . . . — dadogta.

— Majd megmagyarázom. Most csak menjünk. Te az én vendégem vagy és elvégre . . . Belátod és nem haragszol rám . . .

Zsámboky alig hallotta ezeket a suttogva elhadart szavakat. Minthogy rettenetesen szégyelte magát, iparkodott úgy tenni, mint akivel nem történt semmi különös. Még a küszöbön megállt, hanyagul fejébecsapta a kalapját s visszanezett a műhelybe. Merev mosolya még merevebbé vált.

— De mennyi munka! Mennyi új dolog! — mondta lelkesen s a fogát csikorgatta szégyenében. Egy pillanatra látta a barnahajú lány arcát s aztán kint voltak megint az udvaron.

Bent az irodában aztán szemtől-szemben álltak egymással. Zsámboky csak most érezte, milyen megaláztatás volt ez. Kivezeték egy helyiségből, ahol rajta kívül még vagy húszan voltak, kivezettek s még csak azt sem tudja, miért.

— Foglalj helyet, kérlekszépen, — kezdte valamivel hangosabban, de éppen olyan misztikusan és gondterhes ábrázattal Vanyerka. A hangjából ki lehetett érezni, hogy nem óhajtja komolyan megkínálni helytel a diákokat, hanem csak pusztán udvariasságból beszél. — Jobb lenne ugyan, ha . . . tudod kérlek, megérted az én nehéz helyzetemet itten, azt mondhatnám, két malom között őrlődöm. Mindenért engem tesznek felelőssé . . . Beláthatod, kérlek. Azért egyelőre jobb lenne, ha eltűnnél, talán addig a mérnökékhöz mennél, amíg én . . . hiszen tudod . . .

Zsámboky leült egy székre s végigbámulta a kész vázákat és dísz tárgyakat, amelyek ebben a helyiségben is elfoglaltak minden zugot. Forrt benne a düh s azon gondolkodott, hogy nem jobb lenne-e visszacaplatni az állomásra s megvárni a legközelebbi vonatot, amely Budapest felé megy.

— De hát nem értem! Ezt nem értem! Alig teszem be a lábamat s te megfogsz és kivezetsz. Ez abszurdum, kérlek! Csak tudnám, hogy miért?

Egyszerre kitört belőle a düh, nem hiába csigázta el annyira az aktabúját, a törvényszék folyosóin való kajtatás, hirtelen vetett lobot benne a harag, akár a puskapor.

Vanyerka csillapította, de a karját nem eresztette el. Mintha közveszélyes örültnek nézné ezt a diákokat, aki olyan ártatlanul csöppent ide, mint egy szegény fecske, amely az árbócra száll pihenni.

— Azt nagyon jól tudod, kérlek, Géza, hogy én téged . . . hogy úgy mondjam: izé. Nahát. Hiszen értesz. Te okos gyerek vagy.

Hát lásd be az én helyzetemet itten. Most menj, kérlek, minél előbb valahova, aztán az én vendégem vagy. Nahát.

S a diákot, noha csak az imént kínálta meg helyel, felhúzza a székről, fejébenyomta vizes kalapját s már tuszkolta is az ajtó felé. Varjas, másik barátja, utánasietett a gyárból és a kapuban érte el.

4.

— Te, Kányafi, — mondta Zsámboky a barátjának, amikor a mérnökök háza felé caplattak, — ki ez a lány?!

— Ja? Az Idus? Hát egy gyárilány. Itt dolgozik a gyárban. Neked is feltűnt?

Zsámboky nem szólt semmit. Elgondolkozva rágódott azokon a dolgokon, amiket tapasztalt. Sokáig szótlánul mentek egymás mellett, karonfogva.

— Mondd, Kányafi, nem vagyok én itt kellemetlen?

— Ugyan, hová gondolsz! Na hallod! Miből gondolod? Már napok óta várunk s nem akarok szentimentális lenni, de valósággal boldog vagyok, hogy itt vagy. Mi történt?

Varjas olyan buzgalommal bizonykodott, hogy Zsámbokynak végül lehiggadt a felháborodása.

— Miért vezetett ki akkor az a marha Vanyerka? Mi baja lehet? Alig teszem be a lábamat hozzátok s ő megfog és kivezet. Meg van bolondulva? Azt hiszem, rendes ember vagyok, nem törtem volna össze odabent egy vázát sem. S ha összetörtem volna, hát meg is fizettem volna. Mit habogott annyira? Kit védelmez tőlem? Az igazgatót?

— Ez neki mániája. Ha valaki bemegy a gyárba, ő azonnal ott terem s kituszkolja. Azt hiszem, az igazgatónál akar érdemeket szerezni ezzel. De amit veled művel, az, enyhén szólva, disznóság!

— Mi közöm nekem az igazgatóhoz?!

— Bizonyosan attól félnek, hogy zavarod a munkát.

— Abszurdum! A munkát éppen lecsengették s én nem tartozom tudni, hogy nálatok a napi nyolcórás munkaidőn túl is dolgoztatnak némelyeket. Ehhez semmi közöm. Ha az igazgatónak nem tetszik, hogy én a gyárba belépek, majd megmondja maga. Ehhez én nem vagyok szokva. Én, barátom, még a táblai tanácselnöknek is megmondom a véleményemet s ha az a zordon igazgató elém áll és kérdőre von, hogy mit keresek ott, hát megmondom neki is, hogy a barátaimhoz jöttem, még pedig a munka lecsengetése után. Mi ez? Zárda? Leánynevelő intézet, ahová a lábamat sem tehetem be?

— Ugyan hagyd, kérlek, én is, meg a Tóni is boldogok vagyunk, hogy te eljöttél. Vanyerkának bizonyos okai vannak, hogy így nagyképüsködjék. Ne törődj vele. Most megvársz bennünket a mérnököknél s aztán jól elmulatunk együtt.

Zsámboky még mindig nem értett semmit ebből a zagyaság-

1927. márc. 22

ból. Miért kell neki elmenni a gyárból? Mi baja az igazgatónak övele, aki nem is ismeri?

— Azt hittem, hogy vagyunk már annyira civilizáltak . . .

— Biztosan nem vagy szimpatikus a direktornak . . .

— Ugyan, kérlek, hisz nem is ismerjük egymást!

— Azért mégis. Talán a megjelenésed . . .

— A megjelenésem? Egész rendesen öltözött polgárember vagyok, az arcom borotvált, keztyű van a kezemen és nem is lát-szom valami hülyének! S ha nem vagyok esetleg szimpatikus, ahhoz neki semmi köze. Nem hozzá jöttem. Értsd meg, Kányafi, én hoz-zátok jöttem és nem a direktorhoz.

Így vitáztak. Zsámboky kiöntötte a dühét s Varjas csillapí-totta. Ez a szerény, zárkózott, csupaszív fiatalember láthatóan rendkívül örült a diáknak s a hangjából ki lehetett érezni a bán-kódást ezért az incidensért.

A mérnök felesége fogadta őket. Csupa temperamentum, jó-kezd, fürgeség volt ez a kis molett, szőke asszony. Nem találta a helyét, amikor Zsámboky betoppant hozzá, mint általában azok, akik nagyon szeretik a vendéget s állandóan rettegnek, hogy nem érzi jól magát náluk, valamije hiányzik s nem akar szólni, kényel-metlenül ül, szomjas, éhes, melege van, vagy fázik, szorítja a cipője, sósnak, vagy sótalanak találja a pogácsát és silánynak a likőrt. Rögtön megérezte, hogy a diákat valami bántja és elkezdte nyugtatni:

— Mi az, mondja már, drága Zsámboky, mi történt?

— Hagyja, asszonyom, — vágott elébe Varjas — Gézát bosz-zantja, hogy alig lépett a gyárba s már kivezették. Ő nem ismeri az itteni magas politikát. Haragszik. Pedig nincs rá semmi oka, ez már nálunk így szokás.

— Legyen nyugodt, drága Zsámboky, ha nő lép be a gyárba, azt nem vezetik ki! Akkor nem olyan azesz népség az. Csak a fér-fiakkal bánnak így! — tört ki a mérnökne dühösen.

— Ha nő . . . Hogy mondta nagyságos asszony? Ha nő?

— Na igen. Csak a férfiakat vezetik ki. Az igazgató úrnak ez már a gyengéje. Nem érti?

Összecsúcsorította a száját és tettetett affektálással, ko-molykodva beszélt:

— Mert a férfi igazán nem kívánatos elem a gyárban! Ez már Kékhegyen így van bevezetve!

— Ehh, felejtsd el az egészet, Géza. Ne törődj vele. Majd ki-magyarázkodik Vanyerka és vége. Érezd magad otthon miközöt-tünk. Nekem most még át kell mennem, mert az igazgató megorrol, de hamar itt leszek megint. Nálunk alszol.

Azzal Varjas fejébecsapta a sapkáját s elment.

Ott ültek a mérnöknevel a sűrű padlójú szobában. Zsámbokyt az asszony pogácsával, likőrrel és cigarettával kínálta. A diák ta-gadhatatlanul régen érezte magát ilyen jól. Az egyszerű, szőnye-gtelen lakás, amely mindenáron polgári jólétet akart hazudni, de

csak annál jobban kiélezte a szegénységet és kizsákmányoltságot, békét lehelt minden zúgából. A falakon fiatal festők elég jó képei függtek, de a mérsékeltőbbek közül. Bizonyára kerámiáért cseréltek be a mérnöknél. Ezzel szemben viszont a vitrinben egyetlen kerámia sem volt, jeléül annak, hogy a mérnök munkáját kiszípolozza a vállalat, de ő még a saját vitrinjébe sem szerez a gyártmányokból semmit. Ez az üres vitrin hű képét adta a mérnök jellemének és a gyárhoz való viszonyának.

Zsámboky sokáig állt az üres bútor előtt és bámulta ásítozó polcait.

— Nézi, hogy milyen üres? — mondta az asszony s avval a temperamentummal, amely dús szőkeségéről és egész mozgékony lényéről csak úgy sugárzott, hevesen panaszkodni kezdett. Egyáltalán ez az asszony mindent hevesen csinált, hevesen beszélt, hevesen nevetett, a tréfái szélsőségesnek és néha elképesztőek voltak, hevesen lelkesedett és a bosszúsága is heves volt. Bizonyára hevesen szokott csókolni is, gondolta a diák, akinek erős érzéke volt az ilyesmi iránt. — Ilyen a pénztárcánk is, drága Zsámboky. Képzeld el, minden hónapban egy milliót levonnak előlegre, egy millió a bútorrészlet, egy millió a lakbér, másodikán már nincs egy árva ficcsem se. Kénytelen vagyok egész hónapban ebben a kis bűdös Hangya szövetkezetben vásárolni hitelbe. Most képzelheti, milyen életem van nekem! Az uram reggel hattól éjjel tizenkettőig dolgozik. Karácsony előtt a munkáslányok egymás után estek össze a fáradtságtól. Mit mondott erre az igazgató? Azt, hogy vegyék úgy, mintha farsangoltak volna! De azt elfelejti, hogy farsangolni bor mellett szoktak. Hát ez lehetetlen állapot!

— Mért nem mond fel a mérnök úr?

— Hát felmondhat? — s az asszony dühösen cigarettára gyújtott. — Hát mondja, felmondhat? Annyit kapnak helyette, ahányat akarnak. S nem ennyiért, hanem sokkal kevesebért. Mert az intelligens munkás csak azon van, hogy hogyan rontsa le a másik bérét. Nem úgy, mint a szervezett ipari munkás. Uram, az az osztály, amelyet középosztálynak neveznek, maga ássa meg a saját sírját. Mert annyi szolidaritás sincsen benne, mint egy kubikusban.

Zsámboky nem nagyon foglalkozott szociológiával s ennyi ebből a tudományból elég volt neki, de az asszony nem hagyta abba. Végtelen áradatban és fékezhetetlen dühvel ontotta magából a lázadó mondatokat. A diák elnézte vastag, de szépvonalú buja száját, fénylő szőke haját, amely rövidre volt vágva és vastag fürtökben vette körül kövérkés, puha és gyermekes arcát, elnézte gömbölyű karjait, ahogy ott feküdtek a lámpa fehér fényében s puhán csillogott rajtuk az alig észrevehető pihe. Teljesen megértette ezt az elhanyagolt, szegény asszonyt. Ez az életre született, víg volt, mint egy gyermek s amilyen őszintén tudott lázongani, bizonyára olyan őszintén tudta élvezni is az élet soványka örömeit. De hát mi öröme lehetett itt? Az ura eladta magát az ördögnek: a Tökének. Szorgalmas, fáradhatatlan és kizsárolt úriember, becsü-

letes, mint amilyenek azok szoktak lenni, akik az ördögnek eladják magukat. Az asszony? Mit csinálhat ebben a kis faluban, ahol feneketlen sár cuppog az uccán s ahol az emberek egymásból élnek? Zsámboky meg tudta érteni a panaszait s azt is, hogy az első alkalmat kihasználta a panaszkodásra, hisz a diák üdítő szenzáció volt a számára.

— Egyék, drága Zsámbokykám, igyék is. Gyujtson rá. Jaj, de jó, hogy maga idejött, olyan mészem van már ettől a kékhegyi társaságtól!

— Szóval kidőltek a lányok a munkában, — mondta hirtelen a diák, anélkül, hogy mondani akarta volna. — Pedig van ott egy lány, valami Idus nevezetű, akiért nagy kár...

— Ha-ha-ha-ha! Drága ember! Az Idus, az más. Ő nem dőlt ki a munkában. Ne féltse! Az Idus nem túlórázott és nem rogyott össze.

— Nem értem . . .

— Sokat nem ért maga, drága fiam. No, de beszéljünk talán másról. Mi ujság Pesten? Milyen darabok mennek a színházakban? Igaz, hogy megbukott a *Játék a kastélyban*? Pedig nagyon kolportálják. Hát a Terézkörútiban mit adnak? Milyen jó magának, ott él a kultúra középpontjában, ott él Európában, uram, Európában! Mit mondjak magának, én az életemet adnám, ha bekerülhetnék Pestre! Mi most a legjobb film? Mondja, maga látta az orosz filmeket?

A diák azt sem tudta, mire feleljen a mohó kérdések közül. Le s fel méregette hosszú lábaival a szobát. Sűrűn hajtogatta a likőrös poharat s lassanként valahol nagyon magasan képzelte magát, ahonnét úgy nézeget le a kékhegyi életre, mint Jupiter. Ajkára játszadozó, finom mosolyt tűzött, mint valami hódító csokrocskát, mert tudta, hogy ez a legellenállhatatlanabb póza.

— Láttam az orosz filmeket. És egyáltalán, asszonyom, ez volt az egyetlen valami, ami igazán kultúrélvezet volt a számomra. Mert ha magának, mint mondja, mészem van a kékhegyi élettől, akkor nekem meg untig elegendő már Budapest. Szeretném elfelejteni egy-két napra a zagyva, link fővárosi kultúrát. Nem igazi kultúra az, asszonyom. Csak külső csillogás, lárma, hűhó. Olyan link, mint maga a pesti ember. Humbug az építésze, a kereskedelme, ipara, munkásmozgalma, a politikája, európaisága, humbug a színháza, szerelme . . . — S nagyon komolyan legyintett. Látta, hogy az asszony áhitattal nézi s önkéntelenül is jobban kinyújtja meztelen karját az asztalon. Megállapította, hogy azt a bizonyos, jóindulatúan szomorkás, fölényes mosolyt most sem vétette el. A fáradt világfi póza tetszett neki is, az asszonynak is.

— Most ki akarom magamat szellőztetni. Túl vagyok terhelve munkával, hol a kliensekkel bajlódok, hol a törvényszéken, táblán, kúrián vagyok tárgyalásokon, benne maszatolok minden emberi piszokban . . . Már nem is hiszek a tisztaságban, idealizmusban . . .

— No, de maga még fiatal ember! Ne beszéljen ilyeneket! Mit szóljak én, aki már öreg asszony vagyok?

— Ugyan! S ha öreg lenne is, csak annál tapasztaltabb lenne. Ami a nőben nem megvetendő tulajdonság.

— Lám, lám, azért mégis mindenki majd megvész azért a csitriért.

— Az Idusért?

— Honnét tudta, hogy őrá gondolok?

Csakhamar visszaérkezett Varjas és jött a másik fiatalember is, a szobrász, akit Inokaynak neveztek. Ez az ifjú mint a ferge-teg rohant be a szobába s alaposan összeölegette a diákot. Jól megtermett, arányostestű, nagyorrú fiú volt, a szája mint a görög szobroké: kissé duzzadt és a haja szabadon hátrafésülve a homlokáról. Mozdulataiban sok durvaság volt, az őszinteség durvasága s egész lényén előmlött valami kézzel nem fogható dekadencia. Talán az orrcimpái rezgésében volt ez, talán apró, barna szemében, amelyének volt ilyen kifejezése. De tény, hogy amit csinált, abban is benne volt ez a dekadens erotika. A figuráinak alig volt csontjuk, vonalai ritmusában vágyakozás és kielégíthetetlen szenvedély kígyózott, azokban a kis kerámiafigurákban, amelyek meztelen aktokat ábrázoltak és valami smokk gutaütését voltak hivatva elősegíteni; a női csipők, combok és keblek megmintázása örök szomjúságot szuggerált. Szarvasbikái, majmai, ágaskodó lovai bak-szagúak voltak. A füledt, túlfinomult életérzés mozgatta őket.

Inokay is megkérdezte, hogy mi történt a diákkal s legyintett egyet a levegőbe.

— Ja, persze, te ehhez még nem szoktál itt hozzá. Vanyerka nagyon vigyáz, hogy férfiak ne lebzseljenek a műhelyben.

— Talán féltékeny? Félti a munkáslányokat?

— Azt éppen nem lehet mondani. Hisz tudod, hogy családjá van. Nem is ambicionálja nagyon, hogy megcsalja a feleségét. De egyet mindenesetre félt. Azt az egyet...

— Csak nem Idust?!

— Mi az, máris eltaláltad?

Mindnyájan nevetni kezdtek. Zsámboky számára egyre misztikusabb lett a dolog.

— Meg vagytok ti valamennyien örülve!

— Van benne valami, barátom — mondta keserűen Varjas — Nem is képezed, micsoda hatalma van ennek a kis bestiának.

— Az? Az bestia, az a szelíd kis munkáslány? Aki félrehajtja a fejét, alig lehet a köszönését hallani, úgy tipeg, mint egy óvodás gyermek és az ujjait kecsesen megemelintí, mintha repülni akarna? Ez lenne a bestia?

Egyszerre a szavába estek valamennyien.

— Hát már olyan jól megnézted? No lám, hogy megfigyelte!

— Mi az, magát annyira érdekli az ilyen csitri? Nem szé-

1927. márc. 22.

227

gyenli magát? Nincsenek talán Pesten különbek?! Vagy akár itt, Kékhegyen?

Ebben a felkiáltásban egy kis irigység is rejtelt.

— Bizony, nem figyeltem én őt külön, csak úgy, ahogy minden nőt szoktam, ami pedig a pestiek különb mivoltát illeti, nagyságos asszony aligha gondolná, hogy a nők között különbség alig van. Egyformák azok valamennyien, az értékük csak annyi, amennyit el tudnak hitetni magukról. Itt, a fantázián fordul meg a dolog.

— Szégyen!

— Két nő közül mindegyik azt nyújtja, mondjuk. S mégis az egyiket értékesebbnek tarthatom a másiknál. Miért? Mert szuggerálja az értékességét. Ez az egész. Aki jobban szuggerál, annak nagyobb a fantáziája és értékesebb is.

5.

Az egyszerű vacsorát a következők ülték körül:

Az asztalfőn a kis mérnökné, ragyogó szőke haját előnyösen csillogtatva a lámpa fényében. A mérnökné jobbán ült Zsámboky. Mindent elkövetett, hogy jól nevelt fiúnak lássák, bort töltött az asszony poharába, kezére adta a kenyeret s félig feléhajolva, ajkán a neki annyira illő fölényes mosollyal, kissé gúnyosan s felszínesen megtárgyalta a politika, irodalom, színház és öltözködés eseményeit. Könnyed kanyarodással kitért a kínai helyzetre is, szavaiba minduntalan groteszk célzásokat és cinikus megjegyzéseket keverve. Zsámboky mellett Varjas ült. Ez az ifjú valósággal feltámadt a diák jelenlétében. Furcsa, fanyar, zárkózott képével úgy ült ott, mint egy jól vasalt gentleman, ámde merész szövicceit a félholtak is örömmel kellett hallania. S az volt a legeredetibb ebben a Varjasban, hogy soha nem nevette el magát a saját mókáin, mindig csak a másokén. Ez önzetlen jelleme volt. Az asztal végén ült a köpcös mérnök. Fekete haját felfelé fésülte, felső ajkára nyírott bajusz borult, minduntalan lelkesen beleszólt a társalgásba, de a szíve hatalmasan felülmulta szellemességét. Nem fogyott ki a kínálgatásból. Soha poharat üresen nem hagyott. Valóban varázserejének kellett lenni, hogy földhözragadtságában is össze tudta szedni a borokat, sőt vacsora után még egy hatalmas üveg meggypálinkával is előállott, az isten tudja, honnét. A mérnök mellett Inokay következett, nagy orrával a tányér fölé borulva s csak néha kockáztatott meg egy-egy megjegyzést, amely annál nagyobb örömet keltett a mérnöknében, minél csiklandósabb volt.

A hangulat percről-percre emelkedettebbé vált.

Elindultak a pletykák. Megtárgyalták a gyár egész ügymenetét, nyereség-veszteségkilátásait. Hogy az igazgatóság rávetette magát a perselygyártásra s most éjjel-nappal undok cserépdísznökat kell készíteni.

— Én már az ilyesmit észre sem veszem, — keseregte Varjas.

— Belőlem már tökéletesen kiöltek minden izlést. Úgy csinálom százszámra a rózsás csuprokat, ibolyás virágtartókat, mint egy napszámos. Engem már tönkretettek.

— Nekem azért sikerült megmentenem azt a nagy aktot, amit az Idusról csináltam — kacagott Inokay. — Ha valami jóra való dolgot csinállok, azt elteszem. Ők úgyse használhatnák. Minek nekik tisztességes szobor? Megcsináltatnák hamutartónak. Szép csokoládészínű mázzal. Ezeknek még a lovas betyár is magas volt. Giccset nekik!

— Hinnéd-e, Géza, én a legbődületesebb giccseket gyártom, csupa cinizmusból s legnagyobb megdöbbenésemre egyre szebb sikereket érek el velük.

— Hol látható az az akt? — kérdezte Zsámboky.

— Nálam van, otthon, majd meglátod. Elég jónak tartom. Ki akarom állítani valahol.

Zsámboky csodálkozott.

— Azt mondjátok, hogy Idus volt a modell? Ezt nem értem. Tréfáltok...

— Csak nem sértődött meg máris? — kacagott az asszony.

A mérnök is nevetett.

— Csodálkozik, ugy-e, hogy itt Kékhegyen egy alig tizen-nyolc éves lány modellt áll egy szobrásznak? Még hozzá egészen meztelenül.

— Jó pipa! — mondta a mérnökné. — Ugy-e, Inokay?

A fiatalember azonban nem nevetett. Halálos komolyan hajtott fel egy pohárka pálinkát és legyintett:

— Még hozzá nem is afféle jó pipa. Az isten tudja, milyen lány az. Levetkőzik meztelenre, modellt áll napokon keresztül, még hozzá többek jelenlétében, mert ott volt Varjas is, aki művész, vagy annak tartja magát, ott volt Vanyerka, aki ért valamit a dolgokhoz, de ami a legszebb: később odakerült a társaságba a direktor is. S a lány modellt állt, barátom, anyaszült meztelenen s egészen finoman és diszkréten viselkedett, mintha talpig fel lett volna öltöztetve. Bestia az, pajtás, még hozzá a javából...

— Na és... — kezdte Zsámboky, de az asszonyra nézett s hirtelen elhallgatott.

Mind a három férfi egyszerre nevetett.

— Dehogy! Meg se lehet közelíteni! Azért mondom, hogy bestia!

— Erről én sokat beszélhetnék, — mondta pléhpofával Varjas.

— Na, de majd ha magunk között leszünk.

— Hát még én mennyit beszélhetnék, — sóhajtott kómikusan a mérnök.

— Látott már ilyet, drága Zsámboky? — heveskedett az asszony. — Valahány férfi van itt Kékhegyen, az mind beie van gabalyodva abba a csitribe. Engem észre sem vesznek!

(Folytatása következik.)

K É K H E G Y

— RTA: KODOLÁNYI JÁNOS

(Második közlemény)

6.

Azonban át kellett esni Vanyerka kimagyarázkodásain is.

Vanyerka vacsora után toppant be, igen izgatottnak látszott, sapkáját összecsavarta s harisnyás, hosszú lábikráival, derékban szűkreszabott kabátjával olyan volt, mint egy lézengő ritter. Csak a spádé hiányzott az oldaláról és a pillangós félcipő a lábáról.

— Meg akarom magyarázni, hogy mi volt az oka... az izé-nek... hogy kénytelen voltam kivezetni Zsámbokyt. — Leült, nagyot sóhajtott s gyorsan, hogy a kínos várakozás ne legyen olyan kellemetlen, hadarta: — Beláthatod, kérlekszépen, hogy én itt két malomkő között vagyok. Engem nyomnak felülről, az igazgató engem tesz felelőssé a legcsekélyebért is... mert nekem... nekem kötelességem megvédeni egyrészt a gyár jóhírnevét, másrészt a barátaimat...

— Jóhírnevét?! — kiáltott a diák elképedve. — Nagyszerű! Hát a gyár jóhírnevét veszélyeztetem talán, a pusztá megjelenéssemmel?

Vanyerka szavakat keresett. Mindenki hallgatott ezalatt, mintha kegyetlenül növelni akarták volna a zavarát. El is vörösödött, szeme ide-oda villogott a bútorokon s látszott rajta, hogy belül, a lelke mélyén, nagyon dühös, de hallatlanul tud uralkodni magán.

— Légy szíves, Kálmán, — mondta az asszony az urának, — gyere ki, a cseléd nem tudja felbontani a bort...

— Megbocsássonak az urak, — mentegetőzött a mérnök. S kisértett a felesége után.

Négyen maradtak tehát. Zsámboky élesen figyelte Vanyerka arcát, a váltakozó színeket, a vibráló homlokráncokat s a szeme villódzásait. Varjas szerényen, a két ujja közé csípve, kivett egy pogácsát s nagy gonddal kezdte majszolgatni. Inokay ezúttal a vizespoharában keverte össze a meggypálinkát a rummal s lassan szürcsölgette.

— Elismerem, hogy neheztelsz, — kezdte ismét Vanyerka, — de ha tudnád az okokat, amelyek engem... Nézd, lásd be, te az én vendégem vagy s mikor az én területemre beteszted a lábad, nekem kötelességem gondoskodni a nyugalmadról...

— De hát ki akarta zavarni az én nyugalmamat? Ki?

— Kérlekszépen, akarták! Akarták! Elégedj meg ennyivel. Az igazgató nem szimpatizál veled, na.

— Miért nem? Honnét tudja az igazgató, hogy én szimpatikus vagy antipatikus vagyok? Hogy merészel az igazgató, vagy bárki!...

— Jó, jó, kérlek szépen, ez igaz, de ki tehet róla? Nekem kötelességem...

— Mi a kötelességed? Gyámság alá helyeztek engem? Ha valakinek nem tetszem: mi közöd hozzá? Ki bízott meg a gyámkodással? Hol van az árvaszék végzése, hol van a meghatalmazásod?

Vanyerka erőltetetten nevetett.

— És én mégis! Mégis! Mert azt nem engedhetem, hogy a barátaimnak kellemetlenségük legyen!

— Miért lenne kellemetlensége egy tisztességes, független úriembernek, aki semmi rosszat nem cselekedett?

— Hát azért, mert... mert... mert! Nem mondhatok többet: mert! Vagy megbízol az én tapintatomban, vagy nem. Egyebet nem mondhatok. S ha megbántottalak, fogadd elégtételt a bocsánatkérésemet. Vagy olyan elégtételt adok, amelyet kívánsz.

Azzal elhallgatott. Lehorgasztotta a fejét s látszott rajta, hogy nagyon kellemetlenül érzi magát. Kínosan forgatta, gyúrta a sapkáját és sűrűn pislogott. Várta, hogy Zsámboky majd elneveti magát, kezet nyújt. De ez nem történt meg. A diák felállt, elkezdett keringeni a szobában és a haját túrta.

Vanyerka is felállt, összeütötte a sarkait és egyetlen szó nélkül, teljesen lesujtva, kiballagott a szobából.

Alig ment ki, már szaladt be az asszony s utána a mérnök, egy palack frissen bontott borral.

— Na, kimagyarázták magukat? Mi történt, drága Zsámboky?

— Mi az, összevesztetek?

— Semmi, nagyságos asszonyom, — nevetett a diák kissé idegesen. — Sajnálom, hogy az önök lakásában történt ez a csekélység.

— El kellett fogadnod a bocsánatkérést.

— Szent Isten, hogy várták magát s alig tette be a lábát Kék-hegyre, máris összevesztetek! S kiért? Azért a csirkéért! Nem is értem! Mondja, drága Zsámboky, párbaj lesz? Mikor fog értem is párbajozni?

— Mi, mi, hogyan? Kiért? Nem értem... — ámuldozott a diák.

— Majd mi elsimítjuk az egész ügyet, ne aggódjék, nagyságos asszony, — nyugtatta meg Varjas. — Szegény Géza úgy jutott ebbe, mint Pilátus a krédóba.

Zsámbokyt percről-percre jobban elfogta a szédület. Kétségbe-ejtőn butának érezte magát, butának az egész históriát.

7.

Két óra elmúlt, mire feküdni tértek.

Inokay és Varjas egy kis hónapos szobában lakott. Mikor Zsámboky belépett a hideg szobába, egyszerre meglevenedtek diákkori emlékei. A kis szoba csakugyan diáktanyának látszott. Egy ágy és egy divány volt benne, asztal, egy-két szék, mosdó és

a sarokban kissé rozsdás, feketén ásitó vaskályha. Zsámboky egyszerre érezte a régi esztendők minden ízét. Torkát meghatottság fojtogatta a kis kályha láttára. Régi szép napok... Amikor éjjel felkeltek és kiszöktek a kamrába fáért, mert a háziasszony minden napra csak egy kosár fát és egy kanna szenet engedélyezett. Ahogy egy szál alsóruhában hozzáfogtak a tűzrakáshoz s dörömbölő lángokat élesztettek, hogy csakúgy piroslott a kályha. Ahogy kítették a kis gimnazistát az ablakon, hogy menjen át a kocsmába borért s ittak aztán hajnalig, sötétben, csak a tűz vörös fénye világított a szobában. Eszébe jutottak az éjjelizenék, melyeket ilyenkor magas kedvükben egy cipézmester lányának adtak. A lány akkorka volt, mint egy karácsonyfadísz, formás gömbölyű lábacskaí és kerek csípői voltak, a mellei izgatón kemények és kerekdedek, haja a vállára omlott gazdag gesztenyebarna csigákban. Cukorbabának nevezték el a lánykát s ha ittak egynéhány pohárral, sohasem mulasztották el a macskazenét. Egymásután másztak ki az ablakon, csak a kis diákot hagyták otthon háztűzörzőnek. Zsámboky szinte orrában érezte a régi telek illatát, ahogy mentek a kisváros havas uccáján, a fehérbóbitás házak között s megálltak aztán a Cukorbaba ablaka alatt. Szép vonító hangon kezdték el a nótát, zavarosan tercelve s brummogva, palackokon csilingelve hozzá. Még a régi társak hangja is a fülében volt, az egyiknek, akit Sanyinak csúfoltak, noha László volt, olyan volt a szava, mintha állandóan nadrággombokat tartogatna a szájában.

— Fájó kutyám, jaj de mélyen alufol, — zengte ez a Sanyi érzelmesen.

S most Varjas és Inokay szobájában megint diáknak, bohémnek, egyszerű gyereknek érezte magát. A bortól, pálinkától-e, vagy a puszta emlékezéstől, kibuggyant a könnye, odaállt a kis hideg kályha elé, mintha emlékeivel akarná felgyujtani benne a kihalt tüzet s csak bámulta, bámulta, mint egy sírhantot. A régi szép napok elmúltak örökre. Íme a férfikorban van már, nyakán kötelességek, kenyérgondok s majd a házasság járma is.

— Ne búsulj, Géza, — kiáltott a háta mögött Inokay; kabátja zsebéből kihúzott egy üveg meggypálinkát s odaállította az asztalra gallérok, nyakkendő, borotváló pamacsok, könyvek és vázlatfüzetek közé.

Varjas ezalatt kisuhant a szobából és nagy halom fával tért vissza. Mind a hárman hozzáfogtak a tűzrakáshoz. Szoborvázlatokkal tömték meg a kályhát, vázlatokkal, amelyek pakkolópapírra voltak felmázolva. A tűz dörömbölt s belekapott a fába is. Kellemes tűzszag és símogató meleg áramlott a kis kályhából.

— Tudod, hogy te itt valósággal a Hódító Vilmos szerepét játszod? — mondta Varjas.

— Ne tréfálj, Kányafi. Igaz, hogy szép is vagyok, jó is vagyok...

— Ez a baja Vanyerkának! No, de ne törődjünk vele. Itt a szobor. Jó?

Inokay az asztalra tette a szobrot. Megforgatta a lámpafényben.

Az akt ülőhelyzetben, összeszorított combokkal volt megmintázva, karjaival elfedte az arcát s így a mellei kissé fölemelkedtek. Nagyon rendes, becsületes, naturalista akt volt, jól megkomponálva és elbájoló fiataliságot, üdeséget, ártatlan s öntudatlan erotikát lehelt. Zsámboky jól megnézte, megforgatta s inkább csak az érdekelte, hogy jól megkomponálták-e minden oldalról. Varjas és Inokay azonban csiklandós megjegyzéseket tettek. S a jókedv egyre jobban ágaskodott bennük, sűrűn hajtogatták a palackot, szavaik már kizárólag a nők körül forogtak.

Ez az állapot az, amikor a férfiak eldicsekesznek a hódítássaikkal. Most is felmerült a multból minden nő, akihez a szerelem valaha kötötte őket. Egymást túllicitálták a kalandok pompázatoságával. S közben lekerültek a falról azok az aktok is, amelyeket Inokay Idusról készített, tanulmányképpen egy nagyobb síremlék akcsoportozatához. A rajzok arányos, karcú, üde lánytestet ábrázoltak, de azt is számításba kellett venni, hogy a művész valószínűleg kikorrigálta a modell formáit.

— Na és Idus? Vele még nem volt kalandotok?

— Képzeld, talán el se hinnéd, ha nem én mondom, hanem Inokay, — mondta Varjas sajtásos keserű mosolyával, — hogy ez az egyetlen lány, akit láttam ruha nélkül; de egy ujjal se nyúlhattam hozzá.

— Noha nem rajtad múlt, — tódította Inokay.

— De rajtad sem, bevallhatod. Mert te is eleget forogtál körülötte.

— Mind a ketten nagyon tapintatosan udvaroltunk Idusnak, de eredmény nélkül. Csodálatos volt az a lány, ahogy viselkedett. Elképzелhetetlenül diszkrét volt...

— Diszkrétén.

— Marha! Hagyd a vicceidet. Mindent elkövettem, már csak a hiúságomért is. Itt ül óraszám, itt vetkőzik, öltözik s én hozzá sem nyúlhatok! Elképzелhetetlen.

— S én úgyszólván a kezemmel tapintom végig minden izmát, minden formáját. Nézem és mintázom. Minden ízét-porcikáját az ujjaimban érzem. S nem nyúlhatok hozzá.

Zsámbokyt egyre jobban izgatta a dolog. Sűrűn iszogatta az alkoholt, fantáziája kigyúlt, legszívesebben táncolt volna, de nem akarta zavarni a házigazdáit.

— Nekem kéne látnom azt a lányt! Esküszöm, hogy lekapom a lábáról!

— Ajjaj! Lódító Vilmos!

— Próbáld meg. Majd összeeresztünk benneteket. De...

— Miért nem adtatok neki inni?

— Inni? Barátom, az valamennyiünkkel pertut ivott. Az igazgatóval is, aki virágokat hozott neki a névnapjára, meg nagy doboz csokoládékat. Úgy főzte, majd a szemé esett ki érte. S hozzá alkal-

mazottja. Hisz láttad: maszatos kis munkáslány, félretaposott cipő, szakadt kötény... Igért neki az igazgató fűt, fát. Selyemharisnyákat, selyeminget, pénzt, úgy meg volt keveredve. Kiadta a parancsot, hogy Idust a gyárban nem szabad agyondolgoztatni, mert gyenge. Ha-ha-ha-ha! Idust agyondolgoztatni. Még azt sem merik megmondani neki, hogy egy vázát ide vagy oda tegyen. A mérnök mellett mindig úgy megy el, hogy a mellével súrolja a ruháját. S a mérnök? Ha figyelmeztetni kellene, inkább hallgat. Nem tudja, miért. Meg nem csálná a felségét, talán ideje, meg energiája sincs hozzá. De... hallgat. S ha megszólítja, akkor is: Iduskám így, Iduskám úgy... Abszurdum, ahogy ez a kis bestia az ujjá körül csavargat mindenkit.

— Te Kányafi, valld meg, talán az összeveszés Vanyerkával, ami majdnem párbajjal végződött...

— Igen, az valósággal pár-baj. Vanyerka és Idus, mint pár, szerepel ebben a bajban.

— De hát magyarázzátok meg már, a szentségit!

Leültek az asztal körül, ittak, odakint suhogott az eső és a kályhában dorombolt a tűz. Inokay a rajzokat bámulta. Nagy orra cimpái kitágultak.

— Ebben a fészekben, Kékhegyen, nagy szeme van a pesti vendégnek. Majd meglátod holnap, milyen traktát csapnak a mérnökék! Felfordul az egész falu, ha jóra való vendég akad. Hát amikor te megérkezted, Vanyerka élt a gyanúpörrel, hogy mi már beharangoztuk neked az Idust. Aztán, tudja fene, talán észrevett valamit a díszítőben... Mondd, nem neveltél te rá arra a lányra? Nem koketáltál vele? Nem láttad?

— Láttam, láttam, de eszemben sem volt koketálni vele!

— Ez hihetetlen, ha rólad van szó, de mindegy. Vanyerkának elég volt, hogy rosszat sejtessen rólad s ezért vezetett ki a gyárból. Itt volt tehát a kutya elásva.

— De még mindig nem értem egészen. Csak nem szerelmes Vanyerka Idusba?

— Na, azt nem lehet mondani, hogy nem. Nagyon szívesen venné... Ha tudná. De az előbb beszéltünk az igazgatóról. Hát az igazgató már dühöngő őrült, mert minden kapálódzása kárba vész a lánynál. Megpróbálta erőszakkal, felrendelte a lakására takarítani, ráparancsolt, fenyegette, felmondott neki, pénzt adott, virágot, harisnyát... hasztalanul. Hiába. Már meg van alázva, le van téve a sárga földig. A lány...

— Goromba? Szentelen? Erkölcösöködik?

— Nem goromba az. Nem is szentelen. Nem prüd... ha-ha, hát lehet prüd valaki, aki méztelenül modellt áll egy szobrásznak két másik úr jelenlétében?! Olyan szerény és szelíd az, mint egy angyal. Nem utasít vissza. Csak éppen hogy lepereg róla minden csábítás. Nem fog rajta az ígéret. Nem érdekli a pénz. Ha mozit ígérnek neki, előáll azzal, hogy ő már volt az operában. Ha ruhákat emlegetnek, azt mondja, hogy neki az nem való.

— Egyszer tudtam elérni nála annyit, hogy jól összecsókolhattam, — nevetett fanyarul Varjas.

— Akkor már nem is lehattál messze! Bizonyosan elügyetlenkedted!

— Marha vagy. Nem ismered Idust. Egyszer egy kötet Adyt talált itt az asztalon, ezt ni, — s Varjas megemelte a *Vér és Arany* kötetet, míg Inokay búsan húzott egyet az üvegből, aztán oda-kínálta a diáknak is. — Ezt megtalálta és elkezdte olvasni. Hát csak belemerült ám. Nem akartam hinni a szemeimnek. Oda-megyek a háta mögé s megsimogatom a fejét. Rámnézett és a szeme könnyben úszott. Ráhajoltam és a szájára tapadtam... olyan istenigazában, nem valami szelíden és erkölcsösen, hanem harapva. Hát barátom, akkor azt hittem, most az enyém lesz. Magamban már örültem a diadalomnak. De...

Legyintett.

— Nem hiszem én, hogy valami bestia legyen az a lány, — mondta megfontolt fejbologatással a diák s a szeme égett, a torka száraz volt az izgalomtól. Most maga előtt látta a libegőjárású lányt, ahogy a kezeit kissé felemeli és kecsesen szétrnyitja az ujjait, melyek oly finomak, mint a selyemtekercs... Világosan rajzolódott elé a barnahajú fej is, a nagy és ártatlanul lesütött szempár és a finom száj rajzát oly izgalmasan érezte, mintha tapintaná.

— Szeretném én azt a lányt látni!

— Ettől tartott Vanyerka. Bocsásd meg neki, hogy érdemeket akart szerezni a direktor előtt. Jól tudja ökelme, hogy Hódító Vilmosnak kevés megerőltetésébe kerül a kékhegyi győzelem. S te... Fiatal ember... Csinos. Ne beszélj, a szemedben csakugyan van valami, amiért döglének a nők. Meg az a gyalázatos, gögös mosoly az ajkad körül. De ha Idust le tudott venni a lábáról...

Zsámboky tehát világosan látta az egész helyzetet. Most már, miután három óra is elmúlt, legszívesebben földig leitta volna magát. S belekeveredvén ebbe a kalandba, amely egészen váratlanul szakadt rá, nem bánta volna, ha valami ellenszolgáltatásban részesül a sorstól. A szive üres volt, nem kötötte semmihez és senkihez semmi. S a lány már nem is mint a kaland lehetősége, hanem mint ember izgatta. Egyre tisztábban és világosabban jelent meg előtte a képe, noha csak futólag látta. Úgy látszik azonban, valami titokzatos oknál fogva az agya mégis a szokottnál jobban lefotografálta azt az igénytelen, semmi kis nőt, aki annyi más társával együtt elvegyült az üzem forgatagában. Különösen a szemére és a szájára, meg a kéztartására emlékezett élesen. Egész testén vibrált az izgalom.

Sokat is ittak már akkor. Inokay elkezdett lármázni, hogy ő nem engedi ellaposodni az ügyet, zsebkendővégről ereszti össze Gézát Vanyerkával, nem lehet a becsülettel cicázni, elvégre férfiakról van itt szó, vagy mi. Varjas ujjászületett a pálinkától, noha fanyar mosolya és komolysága pillanatra sem engedett.

A világ legvadabb szóvicceit facsargatta s még csak nem is nevetett rajtuk.

— Eresszetek, én most kimegyek az éjszakába! — ordította romantikusan Inokay és el akart rohanni.

— Megállj, marha! Ki ne menj, mert kompromittálsz engem! — állt elébe Varjas.

Zsámboky csöndesen énekelgetett az ágy szélén.

— Nem lehetne most rögtön meglátogatni a kicsikét? — kérdezte.

De ezt nem lehetett.

Az ágyat átadták Zsámbokynak, mint vendégnek, a két jóbarát pedig a dívánon akart aludni. Még utóljára ittak Idus egészségére, kézről-kézre adták a megürült palackot, aztán tettek a tüzre és nagy vihangolások közepette lefeküdtek. De a díván keskenynek bizonyult s a nadrágszíjhoz kellett folyamodni. Varjas és Inokay tehát összeszíjazták magukat, hogy szét ne guruljanak s még azután is, mikor a lámpát eloltották, tréfáltak és rugdalták egymást.

Végre elcsendesült a szoba. Füst és pálinkaszag terjengett a levegőben s durúzsolt a tűz. Zsámboky boldogan fúrta fejét a vánkosokba. Még ilyen boldognak, nyugodtnak, megelégedettnek sohasem érezte magát. Lepergett előtte az utazás a döcögő vonaton, a séta az esőben s a gyárból való szégyenletes kitessekelés. De semmi haragot nem érzett. Bolondság az egész, — gondolta nevetve, — reggel kiderül, hogy a részegség álmodtatta velem a veszekedést, meg az egész sületlenséget...

— Csak azt a lányt találhatnám meg valahol! — sóhajtott hirtelen félig hangosan, azt sem tudva: miért. S ahogy bódult agya az alkohol gőzében kergette a zavaros képeket, világosan, tisztán látta megint, szinte meg tudta volna érinteni a kezével a lány alakját, az arcát, amint felé néz, barna s kissé kerek szemét, melyről csak most állapította meg, hogy kerekesebb, mint más szem, a száját, melynek kissé duzzadtak voltak a szélei; ezt a finom és érzéki duzzadtságot is csak most vette észre. A járása ott ringott előtte a tűz kavargó pirosságában a falon s most eszmélt rá arra is, a legcsodálatosabb módon, hogy a balkeze középső ujján egy kis gyűrűt hord. Honnét az ördögből tudom én mindezt? — kérdezte önmagától ámulva. — Hiszen akkor, amikor egy pillanattal ott álltam a küszöbön és észrevettem, semmi különösét nem láttam, olyan volt, mint a többi munkás. S később az irodában, amikor bejött, csak az alakját, a járását figyeltem meg s a haját, meg a sáros cipőjét... De a gyűrűjét?! Meg hogy a szeme kerekesebb, mint rendszeren szokott lenni a szem? Van ebben valami titokzatos. Vagy csak most jelent meg előttem olyan víziós élességgel, hogy még a gyűrűt is észrevehetem az ujján? Vajjon ott van-e az a gyűrű? Minden lány hord gyűrűt... Igen ám, de ha *csakugyan* a balkeze középső ujján van? Honnét tudom én azt ilyen biztosan?

Egyik kérdésből a másikba szédült. A dívánon már aludtak

a fiúk. S ő még mindig nem tudott elaludni. Egyre azon gondolkodott, hogy miért látja olyan világosan annak az embernek a képét maga előtt, akit csak futólag pillantott meg, életében először s miért tudja biztosan, hogy a balkeze középső ujján, tehát azon, amelyen gyűrűt nem szokás viselni, Idus egy kis vékony gyűrűcskét hord?!

— Fene ezt a Kékhegyet! Ilyen butaság még nem ért. Egy nő miatt, aki modellt áll és mégis érintetlen, soha nem láttam, azt sem tudtam, hogy a világon van. S nekem jól is esik ez a keveredés. Szép az élet, hurrá, szép az élet! A kis bestia! Természetfölötti ereje van, megfogja a férfiakat egy pillanat alatt s kilométerekre tőle!...

Hangosan belekacagott a vánkosába, hanyatt dobta magát az ágyon és a plafónra meredt és nevetett, szabadnak, erősnek érezte magát, nem volt álmos sem. S tudta, hogy honnét, nem lehet sejtteni sem, tudta: az a lány az övé lesz... és sokkal inkább az övé lesz, mint az összes eddigiek voltak.

Lassan álomba szédült, amely mintha felhőkön ringatta volna. S ez is olyan örömteljes dolog volt a számára, olyan új. Azt lehetne mondani, hogy álmában is öntudatánál volt és nevetett, mint a gyermek a réten.

8.

Az átmenet álomból ébredésbe, szinte észrevehetetlen volt.

Zsámboky felült ágyában és hangosan így szólt:

— Kezét csókolom!

Ugyanabban a pillanatban Idus lépett be a szobába, karján aprófával, pirosan a hidegtől. Nyakára fehér sált csavart. A lány éppen abban a pillanatban kívánt Zsámbokynak jóreggelt, halk, gyermekes hangon, amikor az is köszönt neki.

A diák elképedve bámult maga elé. Miért köszönt ennek a lánynak úgy, hogy kezét csókolom?

Idus csendes mozdulatokkal, mintha perzsaszőnyegen járna, kissé felemelt kezekkel és könnyedén kifordított ujjakkal sürgött-forgott a kályha körül s olykor hátradobta a sálját, mely lebomlott a nyakáról.

Zsámboky azon törte a fejét, hogy milyen formában kezdjen beszélgetést a lánnyal. Amikor Idus felállt s az asztalhoz ment gyufáért, összenéztek és a diák nagyon udvariasan, de kissé komikusan meghajolt az ágyban:

— Zsámboky Géza vagyok. Talán hallott már rólam.

— Zsámboky úr? A Varjas úr meg az Inokay úr barátja? Igen, mondták már. Ők küldtek a gyárból, hogy fűtsek be itt. Nem tetszett fázni?

A diák ajkára tűzte, mint valami díszkrét s kissé hetyke virágot, a fölényes mosolyt. Sokáig nézte Idust. Ugyanaz a barna ruha és pettyes kék kötény volt rajta, mint tegnap. A haja ugyanúgy.

a fülére fésülve és hátul kontyba csavarva. Fejét kissé félrehajtotta s szemét egyenesen, nyugodtan kerekre nyitva, nézett a diákra; ajka szép vonalú, dús és puha lányszáj, olyan, mintha semmi sem érintette volna még, étel sem. Egészbén véve szabályos, hosszúkás, finom arc volt, végtelenül szelíd, jóindulatú, gyermekes.

Zsámbokynak ekkor eszébe jutott a gyűrű. Azért jutott eszébe, mert jól megnézve a lány szemét, megdöbbenve tapasztalta, hogy csakugyan kerekesebb, mint amilyenek a szemek szoktak lenni. Ha most a gyűrű is...

— Legyen szíves, Iduska, mutassa csak a balkezét!

Idus csodálkozva emelte fel a balkezét. A gyűrű ott csillogott a középső ujján. Vékony, szegényes ezüst, valami kék kővel.

Zsámboky visszadőlt a vánkosra és a mennyezetre bámult.

— Abszurdum! Lehetetlen! Mondja, nem beszéltek magának a barátaim gyűrűről?

— Nem... — válaszolta a lány még tágabb szemekkel. — Miért?

— De hiszen nem is beszélhettek! Hiszen akkor jutott eszembe, amikor ők már aludtak!

S megint felült, szégyenlősen összehúzta magán a hálóinget, sokáig komolyan vizsgálgatta a lányt. Ez bestia? Hiszen gyermek. Kis buta, tapasztalatlan, érintetlen gyermek. De a gyűrű valóban kivetette az esztét a kerékvágásból...

— Nagyon hideg van kint, — mondta a lány szaporán, hogy megtörje a furcsa csendet. — Kezd kitisztulni, fúj a szél, az én arcomat is egészen kicsípte.

— Mondja, Iduska, arról sem beszéltek a barátaim, hogy ki vagyok én? — folytatta Zsámboky s egyszerre különös izgalom futkosott a gerincén. Olyan izgalom, ami szakadékok szélén fogja el az embert: szeretne beleugrani, de nem is mer.

Idus meggyújtotta a tüzet s a piros fények még pirosabbra festették a hidegtől amúgy is piros arcát. Ha Zsámboky festő lett volna, ezt a puha piros színt, mely hasonlított az őszibarack piroságához, nem szalasztotta volna el. Aztán felállt a lány, az asztalra tette a gyufát s megint kíváncsian, kerek szemmel nézett a diákra.

— Nem. Talán festő? Vagy szobrász a Zsámboky úr?

— Nem, Iduska, én költő vagyok, — mondta halálos komolyan Zsámboky, azt sem tudva, honnét veszi ezt a hazugságot. — Nem hallott még rólam?

— Nem. Nem hallottam.

— Csodálom. Pedig külföldön is ismernek. Öt kötetem jelent meg, mind nagy feltűnést keltett. Egyiket, az *Eolhárfa* címűt, németre is lefordították.

A diák arca piros volt s ő bosszúsan érezte ezt. Szégyelte a hazugságot s nem is tudta, miért és honnét hazudja ezeket a zagyvaságokat. Eddigi sikereit éppen nyers fölényességével, csípősségével, igazmondásával érte el a nők körül. Nem volt hazug ember.

Szerette ugyan a szép és kerek hazugságokat, de csak írásban. S úgy, hogy igazság legyen a mélyükön. De ez a hazugság, amit most minden megfontolás nélkül, egészen ösztönösen koholt, noha nem az ő hazugsága, hanem egy rejtett lény sugdosása volt, szégyennel töltötte el.

Idus ezalatt az asztal mellett állt és egyenesen Zsámboky arcába nézett. Úgy látszott, mintha a nagy költő neve után kutatna emlékezetében, de aztán elmosolyodott és sajtóságot, gyermekes hangján azt mondta:

— A költők egészen mások, mint a festők és szobrászok. Például Ady. Ismerte Zsámboky úr Adyt?

— Adyt?! Hogy az ördögbe ne! Sokszor ültem vele kávéházban, sétáltam a Margitszigeten. Nagyon szerette a verseimet. Ady... — s a diák elmerengett, egyre mélyebben süllyedve s hazugságba, sőt most már fejjel vetve magát bele.

— Igazán?! S milyen ember volt?

A diák legyintett.

— Érdekes ember volt. Nagy fej és haja a homlokába lógott. Akkora szemei voltak, mint egy táltosnak. S mindig borzasztó elegánsan ültözött, a verseit vékony selyempapírra írta s megszokta mutatni nekem. Az *Óskaján* című versét, amely úgy kezdődik...

— Igen, igen... Bíborpalástban jött Keletről a rímek ősi hajnalán... — mondta Idus gyorsan, s ébber a pillanathban arca csodálatosan átalakult. A lelkes büszkeség olyan ragyogóvá gyújtotta a szemét, mintha két barna villanyláng lobbant volna fel benne, síma, puha arca lángbaborult, derekát kiegyenesítette, szinte kifeszült a dereka, mint az íjj, ha magasra száll el róla a nyilvessző.

Zsámboky megállapíthatta, hogy ez a lány exaltált, talán hisztériás is, hogy az idegei nincsenek egészen rendben s a mindennapi élet alacsonyságában nem élheti ki az egyéniségét úgy, ahogy szeretné. De mit használt a rideg s kissé fiziológiai megállapítás az eleven, kigyúlt, átszellemült lényel szemben? Mit magyarázhatott meg a legbelső valójából? Ha azt mondta volna valaki, hogy a lány médium, aki könnyen transzba ejthető, akkor sem tudott volna meg róla többet. Pedig a diákot most már izgatta, érdekelte ez a lány, izgatta, mint ember, érdekelte, mint különös fényt kisugárzó lélek.

— Maga így ismeri Ady verseit? — csodálkozott és gyönyörködött egyszerre s nem tudta levenni a szemét Idus arcáról.

— Varjas úr adott nekem Ady-könyvet olvasni s azóta, hogy Adyt megismertem, egészen másképp látok mindent. Zsámboky úr is szereti Adyt?

— Hát tudja, nekem egyrészt jó barátom volt, közös emlékek fűztek bennünket össze s amikor meghalt, sokat vesztettem benne. Másrészt meg a zsenije...

— Zsámboky úr, nem lenne szíves megmutatni egy versét?

1927. ápr. 21.

A diák, mintha fejbekólintották volna, meghökkent hazugságai következményétől. De úgy tett, mintha a meghökkenés tulajdonképpen csak fejtörés volna, hogy melyik versét mondja el Idusnak. S a lány is úgy vette.

Végül Zsámbokynak pokoli ötlete támadt. Eszébe jutott egy Farkas Imre vers, melyet diákkorában, — tizenöt éves lehetett akkor, — egy kis lány emlékkönyvébe írt. Akkor nagy sikere volt ennek a versnek, minden lány tudta és minden lány emlékkönyvében ott díszelgett.

Lassan recitálni kezdte a költeményt.

Közben istentelenül szégyelte magát. S látta a lány arcán, hogy elkedvetlenedik, különös fényben égő szemei elhomályosulnak s minden sornál egyre élettelenebbé válik egész lénye. Ez a változás nemhogy lesujtotta volna a diákot, hanem ellenkezőleg, nagy örömmel töltötte el.

Mikor elhallgatott, élesen figyelte a lányt. Idus nem szólt semmit, odament a tűzhöz és megigazgatta, fát tett rá, aztán szó nélkül vizet öntött a mosdótálba.

— Nem akarom sokáig zavarni Zsámboky urat, — mondta udvariasan. Az ajtóban tétovázva megállt, keze a kilincsen. — Majd később elhozom a reggelijét. Most tessék még aludni, későn feküdt le.

— Ne menjen, Iduska, én már úgysem alszom! — kiáltotta, — nem vagyok fáradt. Ne haragudjék rám. Várjon egy kicsit, majd elmondok egy másikat.

Idus arca megint kiragyogott. Eleresztette a kilincset, közelebb ment az ágyhoz és várakozón megállt. Nagy, kerek szemeit a diákra függesztette.

S a diák kétségbeesetten kutatott vers után, verset keresett, igazi, nagy verset, felkutatta iskolai multját, kapkodott Berzsenyi és Vörösmarty után, seregestől tódultak agyába Petőfi-költemények s mindegyiket félredobta. Végre, egészen önkénytelenül, Csokonaynak a *Tihanyi echóhoz* című költeménye ragadta meg. Lassan, meszterkéletlenül mondta a melankólikus sorokat s úgy érezte már, mintha nem is egy rég porladó szerencsétlen nagy poéta, hanem ő írta volna a remekművet.

S a szobában áhitatos csend volt. A lány szinte dermedten a gyönyörűségtől, megrendülve a lelke mélyéig, lobogva hallgatta a verset, Zsámboky pedig valósággal érzékenyült. Soha életében nem érezte a vers hatalmát, a ritmikus sorok elringató vagy felrázó erejét. Csokonayt régen elfelejtette már, tananyag volt a számára, amelyet sikerült megrágnia anélkül, hogy megemésztette volna. S most mégis a szíve vérévé vált a régi vers.

Mikor befejezte, még percekig nem szólt egyikük sem. Nagy dolog történt, érezte Zsámboky, költő született a rendetlen szobában s noha nem a maga versét mondta el a költő, mégis az ő verse volt, az ő érzései és őszintesége.

— De most már elmegyek, — mondta aztán Idus, mintha álom-

ból révülne, megigazgatta nyakán a sált, az ajtó felé fordult, de tétovázva megállt és elmerengett. A diák tudta, hogy nem megy el s ezért nem is tartóztatta.

— Még valamit mondjon el, Zsámboky úr, — kérlelte aztán Idus, erőt véve a távozási szándékon.

— Jó, ha magának tetszik, szívesen, — mosolygott a diák. Most már nem bántotta a hazugság. Úgy érezte, hogy maga Csokonay támadt fel benne s az ő ajkán keresztül ismétli el azokat a fájdalmakat, bánatokat, szilaj kétségbeeséseket, amelyeket életében megírt.

— Jöjjön ide, az ágyam mellé, — mondta, s a lány engedelmeskedett. Olyan gyöngéden, mintha egy haldokló kívánságát teljesítené, haldoklót, aki neki testvére. Zsámboky érezte, hogy nyert ügye van.

Idus széket húzott az ágyhoz és leült. Olyan finoman, diszkréten ült ott, a helyzet fonákságán kissé mosolyogva s mégis áhítatos kíváncsisággal, mintha egy rokokószalónban tanulta volna a mozgás finomságait.

A diák pedig elszavalta a *Reményhez* írott Csokonay-verset is.

— Sima száddal mért kecsegtetsz, mért nevensz felém? — hangzott egyszerűen a verssor. S a lány elpirult és kigyúltak a szemei.

— Iduska! — kiáltotta szinte extázisban a diák s nem győzte elnézni ezt a puhaszájú, szelíd és gyermekes lányt. — Maga . . . magáról fogom írni a legszebb versemet!

— Ó, Istenem, Zsámboky úr, ne mondjon nekem ilyeneket. Mivel tudnám én azt kiérdemelni? Maga a világhírű költő és én az egyszerű munkáslány . . . Ilyen csak a regényekben szokott előfordulni.

S lehajtotta a fejét.

Ez a lány regényeken keresztül gondolkodik, regényekben érez, — állapította meg a diák. — S hogyan mondta azt a szót, hogy *munkáslány* . . . Mintha valami Marlitt-regényből olvasná.

De azért nem tudott nevetni rajta.

— Most egy színdarabon dolgozom — mondta Idusnak. — Valami egészen finom, egyszerű és nagyon emberi dologon. Magáról szeretném megmintázni a főalakot. Beszéljen nekem valamit magáról. Csak úgy egyszerűen, ahogy eszébe jut. Arról, hogy mit szokott csinálni, hogyan él, mik a vágyai, tervei, álmai . . . Meséljen, Iduska, valamit.

Honnét az ördögből veszem én azt, hogy darabot akarok írni, — jutott aztán eszébe. — Úgy hazudok, mintha könyvből olvasnám. Ez a lány belevisz a hazugságok egész hinárjába. Ime, már világhírű költő lettem s darabot akarok írni, egészen emberi dologot. Honnét? Miért? Eh, vigye az ördög! . . .

Visszatérni erről az útról nem lehetett. Olyan álarcosbál volt ez, ahol az álarcot szentségtörés lett volna leszakítani.

Idus egyszeriben modorossá, merevvé vált. Kiegyenesedett,

1927. ápr. 21.

mintha vizsgálóbíró elé állították volna. Szavai keresettek voltak. Szeme elkalandozott az ablakon túlra, mint a vádlotté, aki nem akar a bíró szemébe nézni. S halk, fontoskodó, recitáló hangon elkezdte:

— Atyám egyszerű munkásember volt. Mint lakatos dolgozott egy gyárban. Anyám is egyszerű asszony, egyszerű szülők gyermeke vagyok. Mikor atyám meghalt . . .

— Atyám! Atyám! — mosolygott magában a diák.

— Akkor ideköltöztünk. Otthonom egy egészen egyszerű kis lak, két kis szoba, konyha és egy kis udvar. Ott nevelkedtem én és a kis hugom. Mikor nagyobbacska lettem s anyám nem győzte ránk a munkát, mert napszámba járt, beálltam a kerámiagyárba munkásnak. Reggel korán kelek és egész nap a gyárban dolgozom. Meg vagyok elégedve a sorsommal, igazán mindenki nagyon jó, a legfinomabb munkát bizzák rám és én iparkodok pontosan elvégezni mindent . . .

— Na és az igazgató? Milyen magához az igazgató? — firtatta a diák s élesen figyelte a lány arcát.

De azon egy vonás sem rezdült. Szeme elkalandozott s ajkán finom, gúnyos mosoly futott át, de csak mint a lehelet.

— Nagyon jó hozzám, nem dolgoztat túl és a többiek is mind. Pedig ők nekem parancsolóim és Inokay úr is, meg Varjas úr is nagyon jók . . . Nagyon szépen beszélnek velem . . .

— És nem kapott tőlük virágot, csokoládét?

Idus megérezhette a kérdés mögött rejlő féltékenységet. Vállat vont.

— Nem mondom, kaptam s még más mindent is akartak adni, Inokay úr le is mintázott, aktban, nagyon szép szobor . . . De ők művészek.

— S az igazgató? Az is művész?

— Nem, az igazgató úr egyáltalán nem az. Ő csak egy gazdag úr, aki nekem parancsol. Az ő társadalmi állása . . . Előkelősége . . . az egészen más. Nekem engedelmeskedni kell, mert én munkáslány vagyok.

Egy kis csend állott be. A lány nem tudta, mit mondjon most már.

— Elmehetek, Zsámboky úr? — kérdezte nagyon halkan.

— Nem, Iduska, még nem beszélt eleget magáról. Folytassa.

— Hát . . . az anyámmal nagyon sok összeütközésem van, mert ő maradi asszony, nagyon haragszik azért, hogy én minden este megfürdöm. De nyáron . . . Mikor a fák rügyeznek és a nap melegebben süt, akkor nekem nagyon jó, akkor boldog vagyok. Kimegyek a hegyek közé és lefekszem egy fa alá a fűbe és a fejem alá fektetem a karomat s bámulom az eget és a felhőket, ahogy vonulnak lassan és a fák köröskörül csupa virágban állanak, a hegyek olyan szépek, színesek, mintha festették volna őket s madarak csicseregnek, a fecskék röpdösnek mindenfelé. Sokszor a kezemre teszek egy kis katicabogarat és elnézem egész délután, mit csinál,

hogy szaladgál és az ujjam hegyéről elszáll kinyílt szárnyakkal. Akkor nagyon boldog vagyok.

— De hiszen hétköznapi munkában van!

— Na, igen, de nem mindig. Néha szabadságot kapok, meg aztán vasárnap, ünnepen. Olyankor a regények sem érdekelnek. Legfeljebb Ady versei. De most már meg fogom venni a maga könyveit is és azokat is olvasgatni fogom, ha kitavasodik.

Míg ezeket elmondta, egyre lelkesebb arccal, Zsámboky le nem vette róla a szemét. Egyre közelebb érezte magához ezt a lányt, mintha már régen ismerte s egészen elfeledkezett volna róla. A testvéri együttérzésnek eddig nem tapasztalt melegsége áramlott fel benne. S noha jól tudta, hogy a lány nem mond feltétlenül igazat, ami a ténybeli igazságot illeti, hogy rajtakaphatatlanul más-képp színezi és érzi át mindazt, ami vele történik, de ez éppen úgy nem volt hazugságnak nevezhető, mint ahogy nem érezte hazugságnak Zsámboky a maga nyilvánvaló csalásait. Legalább akkor nem, amikor kimondta őket.

— Elmehetek, Zsámboky úr? — ismételte halkán a kérdést Idus. Olyan alázatosan, mint egy anya, aki nem akar szomorúságot okozni a beteg gyermeknek, ámbar a kötelessége így kívánná.

— Nem, nem, maradjon még!

— Mivel érdemeltem ki egy világhírű költő jóindulatát ennyire? Nagyon megtisztel, Zsámboky úr, de én csak egy egyszerű munkáslány vagyok, aki nem tudom érdekelni az olyan magasröptű lelkeket, mint amilyen egy világhírű költő, Ady Endre barátja. Félek, hogy terhére leszek.

— Dehogy lesz, drága Iduska! Maga a legérdekesebb lény, akivel valaha találkoztam. S meg fogja látni, milyen szép színdarabot írok magáról.

— Óh, Istenem... — s halkán, csiklandozva nevetett. — Egyszer voltam az Operában, Vida Mária, a nagy énekesnő felvitt a színpadra a Mályvácskában. Felöltöztettek magyarba, szép selyemruhám volt, a hajam leeresztve a vállamra... Nagyon érdekes volt. A darabra már nem emlékszem, csak arra a sok gyönyörű ruhára emlékszem, meg valamí sárkányra, vagy az nem is abban volt... S a művésznő olyan kedves volt hozzám, bevitt az öltözőjébe s olyan csúnya volt az a sok festett vászon, meg lécz, meg mindenféle gépezet a színpadon...

Zsámboky látta, hogy a reflektorok fénye mintegy belülről világítja meg a lány arcát. Kis gömbölyű mellei a rossz barna ruha és pettyes kötény alatt megduzzadtak az izgalomtól.

— Mondja, Iduska, — kérdezte egy kis remegéssel a hangjában s egészen előrehajolt a vánkosról, — nem érzi maga, hogy nem ide való, ebbe a fészekbe? Hogy maga több, mint egyszerű gyárilány, a finomsága és a szépsége... A maga lábára selyemharisnya való, a maga testére selymek és prémekek illenek, a fülebe gyémántfüggők, a nyakára gyöngysorok, csuklóira karperecek s a közönséges parasztház bútorai helyett perzsaszőnyegek,

képek, szobrok, pamlagok és intarziás asztalok kellene, hogy körülvegyék. Nem érzi, hogy maga többre hivatott, mint egy gyárban agyagot keverni és mázakba meríteni az edényeket? Hogy maga öröme születt, örömet kellene árasztania maga körül, a szépség és szerelem örömét?

— Sokan mondtak már nekem ilyesfélét, — mondta zavartan, szemlesütve Idus, aztán egyenesen a kipirult diák arcába nézett. — Még ilyen szépen nem mondták ugyan, ami olyan lett volna, mint egy költemény, de Inokay úr is beszélt effélét, meg Varjas úr is...

— Na és az igazgató?

— Az... az nem számít. Ő nem művész. Ő csak úgy mondja, neki nem is hiszem. De én olyan boldog vagyok ott, ahol vagyok... A munkámat szeretem... Nincsenek vágyaim, amik elérhetetlenek úgyis. Az én társadalmi állásom nem engedi meg, hogy higgyek az olyan előkelő szellemeknek, mint amilyen Zsámboky úr.

— De gyermek! — kiáltott fel a diák. — Mi az ördögnek emlegeti maga állandóan a társadalmi helyzetet? Nekem ez bliktri! Nem törődöm vele! Nekem az ember fontos, aki...

— Tudom, Zsámboky úr, a világhírű költő túlteheti magát a társadalmon, magának minden szabad... mert a maga élete más... szabadabb... nagyobb élet... Nem korlátozhatja senki, csak saját maga. De én... Nem vagyok senki és semmi. Ha a hegyek között a fűbe fekhetek és nézhetem a felhőket, amint úsznak az égen és annyiféle színben csillognak, mint... Szóval: nekem az is boldogság. Nekem nem szabad másra gondolnom, csak az anyámra és a hugomra, meg a munkámra s ha tizennyolcéves leszek...

— Még nincs tizennyolcéves?

— Nem, nem vagyok, februárban leszek csak. Akkor el fog jegyezni egy kovácmester Szentendréről, aki nagyon szeret és az anyám neki is ígérte a kezemet... Én ugyan nem szeretem, de hűséges társa leszek...

Kínos csend zuhant rájuk. Zsámboky visszadőlt a vánkosra, behúnyta a szemét s megmagyarázhatatlan rossz érzés fojtogatta. Aztán a lányra nézett. Ott ült a széken, komoly mosollyal nézte a diákot, szemét nagyon kerekre nyitotta, ujjával játszott, forgatta a gyűrűjét.

Nagyon szép volt most. A haja finom bronzos fényben csillogott. Barna szeme szomorú volt, szája meg-megrezdült, mellei szelíden, de érzéken duzzadtak voltak, így ültében a csipői is asszonyosabbnak s végtelen finom vonalúaknak látszottak. A diák úgy érezte, semmi sem tarthatja vissza attól, hogy magához ölelje és összecsókolja ezt a fiatal, különös lányt. De aztán mégis csak uralkodott magán. Nem akarta erőszakkal megrohanni, szépen akarta megadásra bírni, szeretettel és gyengédséggel. Azt akarta, hogy magától adjon neki mindent. Amint még soha sem álmódott: ezzel a nővel szemben nem csupán erotikus érzései voltak, hanem valami több ennél.

— Elmehetek, Zsámboky úr?

— Nem, ne még, — kapott a lány keze után. De Idus szelíden visszahúzta. El sem mosolyodott. Nagyon komoly volt, nyugodtságát nem vesztette el.

— Most elhozom a reggelijét. Aztán egy kis rendet csinálók itt, — mondta és felállt. A diák ekkor látta, hogy a dereka tökéletes vonalú, egész alakja arányosan karcsú, mint az a szobor, amelyet Inokay mintázott róla.

A lány kiment, Zsámboky sokáig hallgatta a süket csendet. Arcát belefúrta a vánkosába, mozdulatlanul feküdt s egyre Idus arcára gondolt. Erre a szabályos, puha, ártatlan arcra, amelyen annyi fölényes nyugodtság és finomság volt.

Most már kegyetlenül izgatta minden. A tegnapesti veszekedés, a muri, a lány . . . Csak azt nem tudta megérteni, hogy Varjas és Inokay miért küldték fel hozzá Idust. Annyira bizonyosak voltak a próbálkozás haszontalanságában?

— Ha az állásomat elvesztem is, ha tönkremegyek is, ha az egész faluval tengelyt akasztok is, a lány az enyém lesz!

De nem úgy gondolta ezt, mint valami heccet, amelybe szívesen beleugrik a kaland kedvéért, hanem úgy, ahogy a nőért verekedő férfi gondol arra, hogy egészen és mindenestül birtokába veszi azt, akit szeret.

A szobában csak a vekkeróra kattogott. Fél tizenegy volt már. S ő részegebb, felajzottabb, szakadékba-zuhantabb volt, mint valaha.

(Folytatása következik.)

1927. máj. 21.

KÉKHEGY

ÍRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

(Harmadik közlemény.)

9.

Idus visszatért és hozta a reggelit. Kávé és vajaszsemlye volt a tálcán, külön kis szilkében tejszín s egy tányérkán kockacukor. A mérnökné szolgálatkészsége, vendégszeretete meghatóan sugárzott a tálcáról.

Idus könnyedén egyensúlyozgatta a tálcát, mosolygott. Odatette a reggelit az ágyra.

— Most egyék, Zsámboky úr, aztán aludjon még. Jaj, milyen rendetlenség van itt. Meglátszik, hogy mulattak az éjjel. Az üveg üres. A könyvek szanaszét vannak szórva. S az én szobromon . . . jaj, elárultam, hogy ez az a szobor, amit Inokay úr rólam mintázott.

S elpirult a haja tövéig.

— Sohse piruljon, — mondta Zsámboky, nekiülvén a reggelinek. — Már tegnap tudtam, hogy ez az a szobor. Nagyon szép, el is fogom kérni Inokaytól. Mert látni akarom magát a szobámban akkor is, amikor messze leszek innét . . .

Idus mintha meg se hallotta volna ezeket a füllelt szavakat. Járt-kelt a szobában, rendezgetett s olyan könnyedén, halkán, mintha a padlóra se lépne.

— Ha megreggelizett, aludni fog. Igen? — kérdezte.

— Nem, nem fogok aludni. Mit gondol, mi nekem egy átvirrasztott éjszaka? Hányszor ülök az íróasztalom mellett éjjelente, álmaimmal vívódva és verssorokat írva és kihúzgálva! Most pedig azért sem tudnék aludni, mert mindig a maga arcát látom magam előtt. A maga finom száját látom és csodálatos, tág szemeit. Tudja mit, késő van, egyen maga is velem.

— Nem, nem vagyok éhes, hová gondol! Csak nem ehetek a maga reggelijéből?

— Ugyan, ne szabadkozzék! Fogadja el tőlem a vajaszsemlyét.

— Nem, nem szabad . . . Az én társadalmi helyzetem és Zsámboky úr, a világhírű költő.

— Mondtam már, hogy fütyülök a társadalmi helyzetre! Maga nekem éppen olyan testvérem, mint akárki más. Sőt több. A gazdagokat utálok, magát pedig . . .

Hirtelen elhallgatott. A szájára akart ütni, olyan váratlanul jött ez a mondat. Kétségbeesetten vergődött a szavak között, amelyek úgy rohantak rá s vágódtak belé, mint egy eddig láthatatlan vadállat karmai.

Idus ránézett, elkomolyodott, szemei tágra nyíltak és különös nedvességben úsztak. Ajka megrezdült.

— Jó, elfogadom, de . . . akkor hallgatni fog és alszik.

❧ 210 ❧

Panclora 1927. máj. 21. 4. sz. 211 - 222.

— Nem, nem és nem.

— Hát akkor... nézze, Zsámboky úr, én csak egy szegény munkáslány...

— Maga ne törődjék semmivel. Egye meg a zsemlyét, — kiáltott rá ingerülten s elkeseredetten Zsámboky. S a lány szerényen elvette a zsemlyét, két ujja közé fogta, mint tegnap este azt a vázát s beleharapott.

A harapásnál megcsillantak apró fogai. Apoltak voltak s egészségesek.

Zsámboky lehajtotta a kávé, cukor nélkül s összeborzongott.

— Nem tudom, mi van velem. Nem kell semmi, nem akarok semmit, csak magával akarok beszélni egész nap és nézni... nézni...

— Majd feljövök máskor is, ha Zsámboky urat érdekli az én egyszerű életem, — mondta a lány, aprókat harapva a zsemlyéből. — Ha Varjas úr felküld, nekem kötelességem engedelmeskedni. De a színdarabot, amit rólam tetszik írni, láthatom én is?

A diák összecsikorította a fogát. Dühösen hanyattvágta magát az ágyban, nyakába húzta a takarót s behúnyta a szemét. Ha megfoghatná ennek a lánynak a kezét s odahúzhatná magához s megölelhetné s megcsókolhatná azt a puha, izgató száját s mellén érezhetné a melleit... Agya lángolt, mintha pálinkát ivott volna, kezeit ökölbe facsarta, hogy ki ne ordítsa magából ezeket az érzéseket. Utálta a hazudozásait, utálta önmagát, szeretett volna bocsánatot kérni a lánytól s nagyon szeretni, hogy megbocsásson neki.

Idus összeszedte a holmit és kisurrant a szobából.

10.

Amint az ajtó betevődött utána, a diák kiugrott az ágyból, ledobta az ingét s a mosdó elé állt. Belenyomta fejét a hideg vízbe, kétségbeesetten dörzsölte és szappanozta magát egy gumiszivaccsal. Mintha le szeretne volna mosni magáról ennek az izgató és aljas játéknak minden nyomát.

Ferdén nevetett a Csokonay-verseken. A jelenet minden mozanata plasztikusan állott előtte, látta a lány elragadtatott, áhítatos arcát, kigyúló szemét. Az alázatos meghajlást az ő zsenije előtt. És röhögött, úgy, mintha sárba pottyant volna. Soha életében nem hazudott, eltekintve egészen apró s jelentéktelen szükségességektől. S most... a hazugságok valóságos hinárijába szövődött. Úgy érezte, hogy ebből kibonyolódni nem lehet, mert ha holnap, vagy még ma elutazik, a lány kísérteni fogja, mindig arra fog gondolni, hogy szereti, szereti, akármilyen regényesen hangzik is s akármilyen gyerekes. De tagadhatatlan, hogy bizonyos sorsszerűség van a dolgokban. Ahogy valami megfoghatatlan erő egyre mélyebben taszigálta olyan hazugságok mélye felé, amelyekről soha nem is álmodott.

1927. máj. 21.

Ezt az ügyet alaposan meg kellett fontolni minden oldaláról. Beszappanozta az arcát és megborotválkozott. Bosszúsan konstata, hogy a haját illene megnyíratni. S miközben ezeket művelte, úgy megvágta magát az állán, hogy piros lett a keze a vértől.

De nem bánta már, csak ki innét a szabadba, a friss levegőre, hogy mindent higgadtan meghányjon-vessen s ne hagyja nyakába szakadni a bajt. Mert most már attól félt, hogy a dolgok sorsszerűségéből könnyen bajok zuhanhatnak a fejére.

Zsámboky egyébként is a téglafilozófia híve volt. Mindig el volt készülve rá, hogy téglá hull a fejére. S most az a vizsgoló érzés borzongatta, hogy a téglák meglazultak fölötte.

Mikor a nyakkendője is rendben volt, meg is keféltette s némileg felfrissülten állott az asztal előtt, észrevette, hogy a szalvéta ottmaradt a tálcáról. Idus, amikor visszavitte a holmit, otffejette a szalvétát.

Önkéntelenül játszani kezdett vele. Nézte a monogramot. A hímzést. Arra gondolt, hogy valami elmélet szerint az ilyen feledékenység sem véletlen s jelent valamit. Talán azt, hogy Idus nem ment el szívesen, vagy hogy vissza akar jönni. Ez egészen boldoggá tette.

11.

Az ebéd még messze volt. Zsámboky elhatározta, hogy sétál egy órát s rendbehozza a szénáját. Mikor kilépett prémes kabátjában az uccára, megint megcsapta az arcát az a balzsamos, éles levegő, melyet tegnap olyan mámorosan szívott be. Ez a levegő Idus hajának illatára emlékeztette, noha egyáltalán nem tudta, milyen a szaga annak a hajnak. Ezzel is úgy volt, mint a gyűrűvel és a szemmel. Megesküdött rá, hogy Idus hajának nagyon friss, üdítő és részegítő illata van, kölnivíz és parfümillat.

Az ég nem tisztult még ki, nagy felhők rohantak a füstölgő hegyek fölött s az ágakról csepegett a víz. Egy ökrösfogat lassú cuppogással haladt az uccán. Iskolásgyermek mentek hazafelé zajos csoportokban. De a gyalogjáró sarát már felszárította a januári szél s távolról látszott az égbolt egy kis mosolygó darabja.

Zsámboky egy kis közön lement a Dunapartra s elindult a hatalmasan hömpölygő zavaros folyam mellett, csak úgy, minden terv és cél nélkül. A homokos part mint a szőnyeg süppedt alatta, itt-ott hasukkal felfelé fordított csónakok heverték, mint nagy döglött halak, orrukon kötelekkel. Messze felfelé ködbemerültek a hegyek, míg a közeli ormán szakadozott felhők libegtek, a tél szilaj, szomorú zászlói. Ezek a közeli hegyek sötétkékek voltak s úgy feküdtek a víztükör fölött, mintha a semmiben lebegnének ég és föld között súlyos tömegeikkel.

Fújt a szél s a diák arcába nyomta, mint valami kábítószerez szivacsot, a Duna vízszagát. Egy csapat vadlúd rikácsolva húzott észak felé.

A diák elnézegette a neki szokatlan képet. Ezt a vad partót nem vették körül paloták és nem övezték hidak a folyamot, nem pislogtak a vízben halvány lámpák csillagképei, mint Budapesten. Vad volt itt a természet, a szél erős és a partok szabadok, egy-egy ház felől magas terméskőfal szakadt a partra, másutt elhagyott kikötőcölöpök meredeztek, elhagyott vesztőhely akasztófái. S a víz egyenletes csobogással nyalta a partot, mint szerelmes állat borzongó nőstényét.

Zsámboky leült egy nagy csónakkötő-kőre, vékony nádbotjával a homokot szűrkalta s elnézegette a tájat s a hatalmas, nyugodt, kavargó folyamot. Hideg színek és hideg szelek harmóniája ölelte körül. S ahogy ott ült és cigarettázott, erőt vett rajta a szabadságvágynak olyan soha nem érzett kínja, ami a szabadba kieresztett bikát rohanásra kényszeríti. Nem térni vissza a városba! Soha nem kullogni éjszakának idején fáradtan a keskeny uccák visszhangzó kövein, nem nézni a holdat a házak hideg kőcsipkéi fölött, nem futkosni uccáról-uccára szerelemért, ma evvel, holnap avval a nővel hazudni a szerelem tisztaságát, gyöngédségét és örömet. Nem ülni le többé az íróasztalhoz s nem turkálni az emberi érdekek szennyében. Nem zongorázni az írógépen, nem aktázni többé s nem ágálni az ügyfelekkel dohos törvényszéki folyosókon. Nem szedni be pénzt a gazdájának, nem referálni, nem paragrafusokat bujni és kabaréalmokat hajszolni többé. Hanem élni egy kis házban, kert közepén, szőlőlugast nyesegetni, földet ásni, almát szedni almaszedő rúdakkal, hajnalban kelni és kimenni a földekre, búzakalászt szétmorzsolni az ujjal, cséplőgép mellett állni a kavargó porban és melegben s kévéket emelgetni, lovak nyakát megveregetni és hallgatni este tehenek fejését, a csobogó sajtárok zengését . . .

Szabadnak lenni, amennyire ember szabad lehet, megfürödni a Dunában és hemperegni a homokon, nézegetni a vizek fölött emelkedő hold gömbjét s hallgatni a fák zizegését s az őszikék tiii-tiii-muzsikáját . . .

Szeretni egy barnahajú, melegsájú nőt . . .

Idúst.

Felállt a kőről s dühösen, egészen ábrándjaiba veszve, nagy léptekkel ment a homokon. Milyen pókhálók kötözik őt a városhoz, teszik érdekek rabszolgájává? Hogy lehetne szabadulni belőlük? A hazugságok milyen szövevénye hurkolja körül? Vajjon van-e bátorsága mindent otthagyni, akár csavargónak lenni, de szabadnak, szabadnak?!

Lám, nincs. Az ő élete malomtaposás már, ha leteszi a vizsgáit, ügyvédi irodát nyit, lakást szerez, megnősül, az mind, mind csak kényszerű rabság. Feleségül vegye ezt a lányt? De hisz ha feleségül venné, az is rabság lenne. Megszentségtelenítése a szerelem szabadságának, megkötözése a fantáziának, elsikkasztása az élet bájának!

Kétségbeejtően dühös volt. Nem tudta, mire és kire. Önma-

gára. Az életére. Dühös volt, mert minduntalan eszébe jutott a játék Csokonayval s nem tudott menekülni a lány alázatos, lelkes, extatikus szemeitől. Nem tudott szabadulni a mozgásának bájától, a kezei tartásától, a hangja gyermekességétől. S úgy érezte, hogy a szabadsághoz neki semmi joga nincs s nem is lehet többé az életben, hogy úgy lesz rendjén, ahogy elgondolta: vizsgák, iroda, ügyfelek, pörök, lakás és feleség. Mintha sárral dobálta volna meg annak a lánynak egyszerű, szakadozott ruháját és ríkatóan rossz pettyes kötényét, mintha arculütötte vagy szájoncsapta volna.

Alávaló dolog volt ez az egész. Vanyerka megalázó viselkedése, hebegése, az igazgató virágai és csokoládéja, a fiúk . . . Nem, azokra csak hálával gondolhatott, mert hiszen ők küldték fel hozzá, ha mókából is s őszinték voltak, mert többet láttak Idusban kihasználható, aztán félredobható tárgynál, bizonyosság rá Inokay szobra.

De ő hazudott s ezt az aljasságot nem veheti le róla az életben senki. Ezt csak ő tudja egyedül, ő, meg az isten. Az isten? Hát igen, ezen nem tudott nevetni, így érezte, ő, meg az isten.

Verekedni szeretett volna.

Egy férfi jött vele szemben, de csak akkor ocsúdott rá, amikor majdnem egymásnak mentek. A férfi alacsony, jól vasalt úr volt, sárcipő a lábán. Arca símára borotválva.

Zsámboky a kalapjához nyúlt s udvariasan félrelépett:

— Jónapot . . . azaz . . .

Hisz ez az igazgató volt.

Egy pillanatig egymásra néztek, leplezetlen ellenségeskedéssel. Egyiküknek sem tetszett a másik arca. A diáknak kegyetlenül agyába villant:

— Ez az a csirkefogó. Aki virágot és csokoládét adott Idusnak. Aki meg akarta kapni. Aki . . . meztelenül is látta, amikor modelt állt.

Az igazgató fölényesen, a gazdag emberek biztonságával nézett végig a diákon. Nem is hederített a köszöntésre.

12.

Varjas már ott ült a kék abrosszal takart asztalnál és sört iszogatót. Mikor Zsámboky belépett, száján a jellegzetes fanyar mosollyal felállt és melegen megrázta a kezét. Inokay búsan bort ivott.

— Na, hogy aludtál?

— Igaz, hogy mulattatok Idussal?

Az arcok kíváncsian fordultak felé. De Zsámboky legyintett és nem szólt semmit.

— Hagyjuk, fiúk. Nem érdemes róla beszélni. Nagyon szégyenlem magam . . .

— Mi az, mióta vagy olyan szégyenlős? — horkant rá Inokay.

— Hagyjuk, fiúk, az a lány . . . Az egészen más, mint amilyennek gondoltam. Az a lány . . . — s nem tudta folytatni, nem jött ki szó a torkán, legyintett és ivott.

— Ez csak olyan nagyképűség. Így akarja éreztetni, hogy Idus kegyeiben részesült, — nevetett Varjas.

— Pedig semmi sem történt, úgy-e, Géza?

— Hódító Vilmos.

— Lódító Vilmos.

A diák egykedvűen evett. Nem törődött a fiúk kamaszkodásával. Titokzatosan s fölényesen mosolygott, mert a hiúságát mégsem tudta teljesen elnyomni, bárhogy az idegeibe szívódott is a lány s bárhogy átjárta is a képe, mozgása, hangja, illata. Erről aztán nem is igen beszéltek tovább. Inokay panaszkodott, hogy csinált egy kis bonboniert, amelyen fekvő akt van, felkelő nappal. Az igazgató azt kívánta, hogy az aktot sárgára, a napot kékre fesse.

— Nem bírom ezeket a...! Megölnek a dilettantizmusukkal! Soha nem jutok el a Múcsarnokba s nem menekülhetek innét, mert kell a pénz a szüleimnek s ha elmegyek, éhendőgölhetnek.

— Látod, én már lemondtam minden ambícióról, — mosolygott keserűen Varjas. — Már csak tömegmunkát csinállok. Egy nap kétszáz vacakot. Először a rózsa szárát, sorba, aztán a szirmokat egymásután, aztán a leveleket . . . Amerikai tempó, akkordmunka, fölösleges mozdulatok kiküszöbölése . . . Minden energiámat ebben élem ki. Nem is hiszed, — mesélte elzékenyülve a kis keserű ember — hogy mit jelentesz te itt nekünk. Feltámadtunk, barátom, jókedvünk van, örülünk az életnek, érezzük, hogy történik valami. Aztán, ha te majd elmész, megint folytatjuk a tömegmunkát, a felesleges mozdulatok kiküszöbölését . . . Egy asszony van itt, akiben néha mindent megtalálok, egy asszony, olyan, mint a mérgező morfium.

— Már én csak a bor mellett maradok, — szölt Inokay s csakugyan hatalmasat ivott. — Itt csak inni lehet.

— Nekem az az asszony . . . Valami, ami izgat, akiről álmodom, aki felkorbácsolja az érzéseimet s akiről tudom, hogy soha nem elégíthet ki . . .

— Ez egy marha szentimentális. Így volt az Idussal is. Verseket adott neki olvasni. Aztán a végén semmi sem lett. A bor azonban, az egészen más. A bor, fiam, csak komoly embernek való. Megállapodott férfinak. Aki tud vele bánni. Akit nem csalhat meg. Aki él a jóságával s okosan használja az idegei ellen. Az asszonnyal másként áll a dolog.

— De csakugyan, mit csináltatok Idussal? — firtatta Varjas.

— Kányafi, hagyjuk ezt. Az a lány egészen más, mint akinek ismerik. Annyi finomság, tartalom van benne, olyan úri, olyan különös . . . — elmerengett s maga előtt látta a lány alázatos, komoly fejét s tágranyílt meleg szemeit. — Annyi melegség van abban a lányban, mint még senkiben eddig. Legjobb volna, ha egyáltalán nem látnám többet.

— No, no! Holnap azért felküldjük.

1927. aug. 21

De Zsámboky gondolataiba temetkezett s nem válaszolt semmit.

— Sokszor mondtam, az a lány nem való a gyárba, — firtatta tovább Varjas. Most nem tudták abbahagyni ezt a tárgyat. — Csofálatos, hogy egy közönséges gyárilány olyan finom tudjon lenni, annyira más, mint a többiek. Magam is tapasztaltam, hogy a legkényesebb helyzetekben is milyen biztosan s diszkréten viselkedett. Amikor modellt állt Inokaynak, úgy mozgott, hogy nem vettük észre a meztelenségét. Csak az igazgató, az veszett meg érte.

— Azt a csirkefogót pedig felpofozom! — kiáltotta a diák és az asztalra csapott, mint a mennykő. Sovány, csontos ökle alatt táncoltak a poharak. — Az a gazember azt hiszi, hogy a munkásai két kezén kívül a szerelmüket is megveheti. Az agyukat, a lelküket. Felpofozom!

A barátai nevettek.

13.

Aznap este a mérnökék összes szobája fényben úszott. A vilanykörteket nagyobbakkal cserélték ki, pohárszéken, tálalóasztalán nagy rakás sütemények tornyosodtak, a hosszú asztalon poharak, tányérok és ezüst evőeszközök csillogtak, emlékei egy jobb és rendezettebb kornak. Karcsú üvegben bor s tartalékban még háromféle pálinka is ragyogott, piros meggy, vízfehér cointreau és arany-sárga barack.

Egy gyárilány jött-ment a szobában s ha nyitvamaradt az ajtó, hallani lehetett a konyhán sístergő húsok zenéjét.

A szőnyegtelen szobákban lassankint gyülekeztek a vendégek. Legelőször Zsámboky jelent meg s összeakadt egy festővel, aki már ott kóstolgatta a pálinkákat a fogadószobában a mérnöknel. Ennek a festőnek kiálló fogai voltak, mint a farkasnak, kefeszerű nyírott bajusza, haja a nyakába lógott s a szeme kék volt, mint a tó. Balszemét kissé összehunyorítva s nagy fogai miatt a száját kissé nyitvahagyva nézte a mérnöknet s a pálinkásüveg karikázó színeit. Egyébként olyan vékony volt, mint egy veréb.

— Drága Zsámboky, — ugrott fel hevesen az asszony s megfogva a diák karját, a festőhöz vezette. Az lelógó fejjel és térdéről rongyként lefüggesztett kezekkel ült egy fotelben. — Jöjjön, hadd mutassam be a legnagyobb zseninek, aki van! Jöjjön! Olyan boldog vagyok, hogy összekerültek.

— Csendes Pál.

— Zsámboky.

A kis festő kék szemeiben kedves huncutság kergetőzött.

— Mi lesz itt máma, mondja? Nekem üzentek, ugyanis a szomszéd városban lakom, hogy okvetlenül jöjjen el. Mi lesz itt? — S patétikusan kitérte a karjait. — Az asztalok rognak. Metszett velencei csillárokból bor pezseg. Szamováron főtt pálinkák és szamáron jött vendégek. Vajjon sokan vannak még a választottak rajtunk kívül, nagyságos asszony?

— Nahát választottak, azok nem! Csak hivatottak, — nevetett az asszony. Legszebb, térdigérő, sötétkék hímzett ruhája volt rajta, az arca gondosan púderezve, ajka kissé rúzsozva, makrancos szőke haja frissen ondolálva. Testszínü harisnyáiban mezteleneknek látszottak kedvesen gömbölyü lábikrái.

Minden pillanatban hevesen felugrott s kiszaladt, hol a konyhába, hol az érkező vendégek elé.

— Az uram, szegény, tipikus proli. Most is a gyárban van. Bocsássanak meg neki, ha már én nem is bocsáthatom meg ezt a rabszolgaságot.

— Nyugtassa meg a mérnök urat, nagyságos asszony, — mondta Zsámboky — hogy férjeket és mamákat szívesen nélkülözünk.

— Nem szégyenli magát?

— Ha jól viseli magát a mérnök úr, — mondta a festő kiálló fogazattal s összecsípett szemmel — egy-két pohár bort azért megihat.

Megérkezett Varjas és Inokay.

— A mérnök még kalkulációkat csinál, — jelentették s ittak a pálinkából. Inokay azonnal kipróbálta a meggy és cointreau keverékét.

— Itt lesz a szép Sugárné, Varjas, mit szól hozzá?

— Boldog vagyok, asszonyom!

S a következő vendég csakugyan a szép Sugárné volt, az urával.

A festő még jobban összecsípte a szemét s még jobban kimeresztette a fogazatát. A fiatal nő gyönyörű volt. Kávébarna selyemruhája szabadonhagyta a térdeit, két incselkedő szalag libegett a nyaka körül, dús, rövidrevágott fekete haja makrancos volt, mint a sugárzó ifjúság, arca fehér és fekete szeme nagy s temperamentumosan csillogó. Ezüstsziürke selyemharisnyája pompásan kiemelte tökéletes, ruganyos lábikráit. Karcsú és üde volt ez az asszony, csupa izom és csupa erótikus vonal.

Kedvesen köszöntött mindenkit s a diák látta, hogy Varjas valósággal elsápad a kézfogástól.

Sugár magas, nagyfejű úriember volt, kopasz a feje és kopasz az arca, jóindulatú s kissé aggodalmaskodó arckifejezése különösen bájosra tette. Kurta fapipát szorongatott a fogai között. Nagyon keveset beszélt, sokkal többet mosolygott és nyugodtan megült a dívány sarkában a barackpálinkás üveg mellett. Az asszonya egy pamlagra ült, átvette egymáson a lábait s Varjas rögtön mellette termett. Szép volt ez a két fiatal ember, a csupa ideg és csupa erótika asszony és a csupa ideg, narkótikumot hajszólo fiatalember.

Jött aztán egy földbirtokos, térdnadrágban, harisnyában, félcipőben, kopaszon és bőrharisnya-ábrázattal s a felesége öregedő, termetes, nagyon szomorú asszony, fekete selyemben és fekete boával a vállán.

Végre, közvetlen a vacsora előtt, nagy sebbel-lobbal, gyűrött

1927. máj. 21.

ruhában, sáros cipőben berohant a mérnök is, lelkesen szorongatta a vendégek kezét, homlokát törölgette és fujt, mintha meleg nyárban gyalogolt volna. Látszott rajta, hogy a feje még tele van számoszlopokkal és masszakeverékekkel, mázminőségekkel és vegytani egyenletek létrájával.

Vacsoránál Zsámboky megint a mérnökné mellé került. Már öt perc múlva érezte, hogy a lábát óvatosan megnyomja valaki. Ránézett az asszonyra. Az a tányérjába mosolygott s ezüstös pihével fedett karját a diák felé fektette.

Zsámboky Idusra gondolt. Fájt neki, hogy nem láthatja itt a lányt, nem szolgálhatja ki borral, kenyérral s nem beszélhet neki arról, hogy milyen boldog. De meg örült is, hogy nincs itt. Így csak ők ketten tudják . . . Mit tudnak? Hiszen nem történt semmi. De hiába, Zsámboky azért úgy érezte, hogy sok, nagyon sok minden történt közöttük. Megismert egy nőt, amint ő hitte: a lelke mélyéig . . . és hazudott neki!

Megint előntötte a szégyen. Megnyomta az asztal alatt keresgélő lábat s úgy látta, nem méltó arra, hogy Idus még egyszer csak rá is nézzen.

Mindenki egyszerre beszélt. A földbirtokos mindenkit tegezett, Varjas fanyar mosollyal blódségeket mondott s kínosan figyelte a vele szemben beszélgető szépasszonyt. Inokay, meg a mérnök bele-mélyedtek az új vázák kalkulációjába, majd a mohón, ürgemód evő festőnek magyarázta el a nagyorrú szobrász egy készülő szobor-kompozícióját. Zsámboky brilirozott. Fölényes mosolyával lehengerelte az egész társaságot. Mindazt a tipikusan pesti, tótágastálló, csípős és önmagát maró szóviccet kitálalta, amelyet kávéházakban bohémek között összeszedett. A földbirtokost valósággal kivesézte. Szónyilak röpködtek az asztal fölött, hol itt, hol amott csapva le.

S a diák mégis nagyon egyedül érezte magát.

Alig várta, hogy vége legyen a vacsorának s odatelepedhessen egy sarokasztalba a meggyipalinkás palack mellé. Ezt a természetes, négyszögletű üveget sikerült elkerítenie, letette a földre s minthogy a szobában már csak egy lámpa égett a sarokban s az is piros ernyővel volt letompítva, senki sem vehette észre. Itt az üveget letette a fotój mellé és szaporán töltögetett belőle. A mérnökné Varjasra bízta a gramofón kezelését. A szép asszony egy másik homályos sarokban ült és Varjas, amikor egy lemezt elhelyezett a rettenetes gépezeten, odaült mellé s halkán beszélgetett vele. A társaság szétszóródott, kisebb csoportok alakultak. S a gramofón sírt és jajgatott, köhögött, rikácsolt és verklizett, mindenki nevette, de szerette is ezt a méltatlan hangszert.

Lassanként kétségbeejtően szomorú hangulatok ereszkedtek Zsámbokyra. Elhatalmasodott rajta a céltalanság érzése, az utálaté, amikor már önmagát is utálja az ember, a szabadulás nosztalgiaja s a szabadulás lehetetlenségének tudata. Néha odalibbent hozzá a mérnökné s megkínálta süteménnyel, megsímogatta a kezét s kérdezgette, hogy miért olyan szomorú.

— Nem tudnám megvigasztalni, drága Zsámboky? — mondta igéretesen.

— Nem hinném, asszonyom.

— Kis romantikus. Mondja, miért került vissza ma olyan későn a csészéje?

— Sokáig aludtam.

— Ugyan, ne hazudjék. Olyan mészem van ezektől a leplezetésektől. Itt is, a gyárban, minden férfi tagadja, hogy annak a csirkének a szoknyája körül forgolódik. Miért nem mondja meg nyiltan?

— Mit mondjak, asszonyom? Semmi sem történt...

— Úgy, semmi? Hallom, hogy másoknak is ez a bajuk. De mondja, mit szeretnek azon a vézna, ábrándos fantasztán, aki a Színházi Életből meríti a műveltségét s arról ábrándozik, hogy az igazgató szeretője legyen?

Zsámboky legyintett. Szerencsére odajött a mérnök egy doboz cigarettával s addig unszolta, amíg vett belőle. Még gyufát is gyújtott a mérnök.

— Miről beszélgetnek?

— Kurizál nekem a Zsámboky, — nevetett az asszony s telt ajkai közül kiragyogott az aranyfoga.

Később a lárma fokozódott. Jazzband-lemezeket tettek a gramofónra s nemcsak a fiatal hölgy, hanem a festő is táncra perdült.

A mérnökné hevesen járta. A szépasszony diszkrétén, csupa ritmus volt a mozgása és csupa érzékiség. Varjással tangózott. A raffinált mozdulatok, azt lehetne mondani, szobrászi remekművek voltak.

Zsámboky elnézegette a táncolókat. Idegei türhetetlenül kínozták. Egyre ivott s egyre sírni szeretett volna, leborulni Idus elé s megcsókolni rossz ruhája szegélyét s bocsánatot kérni tőle aljas hazugságaiért.

Éjfél felé csárdást táncolt mindenki, még a szép asszony férje is. Énekszóra és tapsolásra táncoltak, a ritmus erejét lábdobogással fokozták. Táncolt a harisnyás földbirtokos is, piros ábrázattal és piros orral. A multság elementáris erejűvé nőtt. Varjas a szünetekben alföldi népdalokat énekelt mezőtúri modorban, a földbirtokos felesége finom, halk hangon palóc nótákat s régi, szentimentális német, meg pesti románcokat. Az asztalon végigfolyt a bor és a likőr, poharak gurultak a padlón, az emberek össze-vissza pertut ittak, Zsámbokyt a mérnökné az ura jelenlétében kétszer megcsókolta, de a mérnök nem látott belőle semmit. Mindenki megmutatta a szívét. Illemszabályok, skrupulusok megszűntek. Mindenki onnét vett süteményt, bort vagy éppen csókot, ahonnét akart. Csak a diák érezte magát társtalannak a társaságban.

Nyitva volt egy ablak, odament és kikönyökölt rajta. Arcát jólesően símogatta az éjszakai levegő, szél fujt és borzolgatta a kopasz fákat, a hold szakadozott felhők között gurult. Zsámboky odakönyökölt a párkányra s nézte a januári éjszaka hideg arcát.

1927. aug. 21.

A fekete fák kavargó formáit, a sötétkék égen úszó felhőket, a félhold rohanó acéllapját, mélyen beszívta az éles levegőt s vígasztalanul sivárnak látta az életét. Minél többet ivott s minél több cigarettát elszívott, annál fantasztikusabban lángolt az agyveleje, annál rohanóbban forogtak a gondolatai mindig ugyanegy közép-pont körül s annál fojtogatóbb közelségben érezte Ida alakját, arcát, rezzenő puha száját s annál kegyetlenebbül fájt neki a hazugság.

Elhatározta, hogy, ha mégegyszer találkozik vele, — s lehetetlen, hogy többé soha ne lássa a lányt — megvall neki mindent, egyszerűen, világosan, őszintén, kiönti a szívét s aztán legyen, hulljon a téglá a fejére.

Odament hozzá a földbirtokos. Mellékönyökölt a párkányra.

— Hát te meg ilyen fanyar legény vagy? — kérdezte a diáktól. — Pedig úgy látszott, hogy csupa egészség lakik benned. Mit búsulsz itt egyedül? Mért nem táncolsz? Te is utálod a modern táncokat? Fiam, a csárdás, a csárdás, az az igazi tánc!

— Mért nem hordasz akkor angol knikebájn helyett gatyát, miért borotválod az arcodat, miért jársz félcipőben csizma helyett? — mondta dühösen a diák. — Nem szeretem ezeket a nemzetieskedéseket.

— Na né! Hát talán tánc ez a síma cösszanás, hajlongás, rezdülés?

— Ez a fegyelmezett ember tánca. Ez csak akkor szép, ha civilizált emberek táncolják. Sokkal raffináltabb, megkomponáltabb tánc, mint a kettőt jobbra, kettőt balra. Ti csak toborzót akartok járni, persze parketten és selyemben, meg zakóban. Meg csárdást, de autón szerettek utazni. Ez stílusalanság.

— Honnét az ördögből veszed ezeket a magas kifejezéseket? — bámult rá a bőrharisnya-arcú.

Zsámboky nem felelt.

— Igaz, akinek ilyen vékony, finom és fehér kezei vannak... — folytatta halkan a másik s két ujja közé fogta a diák valóban vékony és fehér kezét — annak csak lehetnek művészi hajlamai. Erről is megtudhattam volna. Talán valami titkos poéta gunnyaszt benned?

— Nem, egyáltalán nem, — nevetett Zsámboky s a hiúságának jólesett a bőrharisnya hízelgése, noha volt benne valami különös. Aztán rögtön a reggel elmondott Csokonay-versekre gondolt, meg a lány alázatos, kigyúlt arcára.

— Jó lenne, ha így volna, — folytatta és mélyen beszívta a friss levegőt. — Ha valaha, hát akkor most igazán szeretném, ha poéta lehetnék. Egyszer eszembe jutott két rím, de azok is laposak voltak. Kár.

— Ilyen kezekkel, barátom, ilyen kezekkel! — lelkendezett a földbirtokos, mániákusan forgatva, símogatva a diák kezét, hiába akarta visszahúzni. — Ha ezt a kezet meglátja egy lány, rögtön

belédszeret. De többet mondok: miért nem mintáztatod meg a kezdet Inokayval levélnyomtatéknak? Tudod, hogy milyen finom lenne ezüstből, márványkockán? Ilyen kéz, ilyen kéz!

Arca kigyúlt, szemei különös merevséggel szegeződtek a diák kezére, nem eresztette el, sőt reszkettek az ujjai, ahogy fogták, körülölelték.

— Inokay szép szál fiú, de ilyen keze nincs neki. Senkinek sincs még ilyen keze... Barátom, ez kincs, ez érték, ez esztétikai gyönyörűség, ez a kéz. Mit szólnál hozzá, ha megcsináltatnám ezüstből? Neked. Meg nekem. Odaadhatnád valakinek, akire gondolsz. Örök emlékül eltehetnéd, tőlem, ha akarnád...

Zsámboky arca elvörösödött, félrelökte a férfit s elment az ablaktól. Egyszerre kivilágosodott előtte minden. Mögötte erőltetetten s reszketve kacagott a földbirtokos, a szoba másik sarkából szomorú aggódással nézett rájuk a feketeselyem-ruhás asszony, Zsámboky pedig torkig telve csömörrel, az ajtó felé indult.

— Angolosan távozom, — gondolta,

De az ajtó be volt zárva.

Megpróbált másfelé kimenni. Az ajtó ott sem engedett.

Akkor hirtelen elhatározással a már ismét szabad ablakhoz ment, egy ugrással felvetette magát a párkányra s egy másikkal beleugrott a sötétségbe.

Jólesőn, gerinc-csiklandóan zuhant a hideg levegőben, mint Adám az ürön át. Úgy tetszett neki, legalább egy óráig, vagy örökké zuhan. De lábai belesüppedtek a kert fekete sarába, mintha vánkosok közé zuhant volna s a másik pillanatban már apró kuncozással elindult az ucca felé.

Hajadonfővel, kabát nélkül ment a néma házak között, az alvó s meg-megborzongó fák alatt. Mögötte sárgán fénylett a mulatozó ház ablaka s egyre gyengülő rikácsolással és cincogással pengett a gramofón. Zsámboky szabadon, könnyen, szinte súlyát sem érezve ment, ment s egyre vidámabb lett. Fejét hűsítette a szél, belebújt a kabátjába, csipdette a kezét, dudorászott a füle körül s a felhők közt bukdácsoló hold olyan ferde és jóindulatú ábrázattal hintette köré a fényét, mint egy jószívű éjjeliőr.

Kiment a falú végére, lesétált a dunapartra s hallgatta a vadludak titokzatos kiáltásait, a folyam egyenletes, szinte léleklzó locsogását. Messze, ahová már látni alig lehetett, az opálszínű folyam és a sötét hegyek közötti yonalon halkán dohogó teherhajó úszott. Még csillogott piros lámpája.

S mindent behintett a jóságos, el-elbukkaó holdfény.

14.

Mikor a szállásukra hazatért, olyan jó kedve volt, hogy csak most szeretett volna istenigazában hozzáfogni a mulatáshoz. A fiúk már otthon voltak, magukkal hozták a gramofónt és a mérnök

1927. máj. 21.

cipelte utánuk a lemezeket, meg a pálinkásüveget. Zsámbokyt olyan riadalommal fogadták, mintha elveszett s megtaláltatott volna.

— Hol voltál? Hol mentél ki? Azt hittük, belefulladtál egy üvegbe!

— Megszöktem, fiúk! De most nem fekszünk le reggelig!

Felhúzták a gramofont. Tűjük nem volt, így a kopottat kellett használni. Nem zene volt ez és nem énekszó, hanem egy tucat megőrült macska bős nyávogása. De ez volt az igazi! A mérnököt le nyomták egy székre s az üvegből megittatták. Mint házigazda nem ihatta le magát, de most nem menekülhetett. S míg az istentelen gépezet Király Ernő kurjantásait és szentimentális áriáit bömbölte, itt is, ott is kihagyva hangokat, amelyeket a kopott tű nem tudott kellőképp összeszedni, míg a cigánymuzsika bádoglemezek dörömböléséhez és a szél sivitásához hasonlóan lármázott, a mérnök, kebelére hajtván fáradt s gondokban korán megöszült fejét, csendesen elaludt.

Inokay a *Stille Nacht* kezdetű karácsonyi zengeményt tette fel a gramofonra. S furcsán, sántikálva, meg-megnyekkenve rázendített a kórus erre a szívbuggyantó énekre, germán áhitattal. A mérnök halkán hortyogott, a fiúk harsányan énekeltek s amikor a befejező harangjáték megszólalt, a sok kis és nagy harang áhítatos bongása, csengése, hamis misztikuma, a keresztyén léleképítő iratok hőésésének és széldúdolásának hangulata telepedett rájuk, összelelkeztek s egyszerre emelték fel a poharakat:

— Igyunk távollevő kedveseink egészségére! Azokéra is, akiket már elfelejtettünk!

A harsány kiáltás felrezzentette a mérnököt. Mereven bámult maga elé, órája után kapkodott s mulatságos kábulatában ijedten hadarta:

— Inokay, drága fiam, elkésünk, csengettek a gyárban!... S nincsenek készen a kalkulációk!

De egy ital szesz megnyugtatta.

A festő ezalatt jazzbandet játszott az ablaküvegen és tutult hozzá. Neki a reggeli vonattal kellett hazautazni, lefekvésről tehát hallani sem akart. Nehezére esett elfoglalni az egyetlen díványt. De Inokay megragadta a kapálózó fiatalembert s Varjas szabályosan kihámozta a ruhájából. Aztán beledugták az ágyba s leszijjzták, hogy ki ne szökhessen.

Jól hajnalba nyúlt a multság, amikor a mérnök végre felocsudott s hazament. A tönkrejátszott gramofón már csak nyögött, ugatott és hörgött. Leállították tehát s összegyűjtve a télikabátokat, ágyterítőket, a padlóra vackoltak maguknak, felöltözve feküdtek a földre s csakhamar elaludtak, még álmukban is hadarva és nevetgélve, mint a karácsonyfától boldog gyermekek.

(Folytatása következik.)

KÉKHEGY

ÍRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

15.

(Negyedik közlemény.)

Még meg sem virradt, amikor a festő feltápáskodott s elment.

Aztán Varjas és Inokay szedelőzködtek s hosszas kecmérgés után elmentek a gyárba. A kabátok, ágyterítők és mellények, melyekből ágyat gyömöszöltek maguknak, ottmaradtak a földön.

Zsámboky, noha nem aludt egész éjjel, friss volt, jókedvű és kíváncsi. Olyan izgalommal találgatta, hogy eljön-e Idus, vagy nem, megbocsátja-e a hazugságot, mintha ez lett volna az élete fordulópontja. Az idő lassan vánszorgott, egyhangúan ketyegett a bádögvekker s az uccán járókelők léptei dobogtak.

Hogy is mondja meg Idusnak, hogy tegnap hazudott? Hogy csak közönséges, szürke, egyhangú életet taposó ügyvédjelölt, akit nem ismer senki, akiből nem lesz semmi, akinek minden irodalmi multja egy kis vers, valami elfelejtett lány emlékkönyvében, de az sem eredeti, Adyt fényképekről ismeri csupán s egyszer látott író életében közelről, a Filadelfia-kávéházban s annak fátermörder gallérja és duzzadó tokája volt, mint egy mult századbeli polgármesternek. Hogyan szakgassa szét azt a képet, amelyet a lány elé sajátmagáról festett, igaz, nem egészen készakarva, hanem egy kicsit Idus nógatására is.

Ilyen kínos helyzetben nem volt még soha. Sajnálta a lányt és sajnálta, hogy olyan embertelen volt.

És Idus csakugyan megérkezett.

Ugyanaz a ruha volt rajta, mint tegnap. Ugyanaz a fehér sál takarta a nyakát s ugyanolyan piros volt az arca a széltől. Mikor halkán belépett, mosolyogva pillantott Zsámbokyra s ez a mosoly olyan közvetlen és ártatlan volt, mint egy testvér mosolya.

— Jóreggelt! Hogy aludt? Szent Isten, micsoda rendetlenség! — s összecsapta a kezét, megállt a feldúlt szoba közepén, szinte azt se tudva, mihez nyúljon s mit bámuljon meg előbb.

— Megint nem aludtak az éjjel? Megint mulattak?

— Megint. Talán fél, hogy megárt?

— S még itt van az asztalon a gramofón is, meg az üvegek! Mondja, Zsámboky úr, hogy bírják ki ezt?

Szaporán ide-oda hajlongott, tipegett a szobában, összeszedte a kabátokat s rendben felaggatta a fogásra, a gramofónt feltette a szekrény tetejére, papírba csomagolta a lemezeket s megadóan, a férfiak rendetlenségén való szelíd mosollyal nézett Zsámbokyra.

— Nem álmos? Majd-csendesen járok, aludjon még. Be fogok fűteni, aztán elmegyek reggeliért. Délig még alhat Zsámboky úr.

Ott állt az ágy előtt, leeresztett karokkal, ajkán komoly mosolygás rezgett s a szemében gyöngéd rosszalás csillogott.

Pandora 1927. júl. 14. 5-6. n. 298-308.

1927. júl. 14.

259

Zsámboky szive a torkában vert. Csak nézte, nézte a lányt s tudta, mit kellene tennie: megfogni szelíden a kezét s elmondani, hogy tegnap hazudott, de bocsásson meg neki s hogy szereti, szereti, akármi történjék is...

De csak nézte a lányt s az nézett rá és csend volt.

— Milyen idő van ma? — kérdezte végül a diák erőltetett nyugalommal.

— Ma nagyon szép idő lesz, — felelt a lány gyorsan, kerekre nyílt szemmel bámulva rá és vidáman mosolygott. — Ma lehet sétálni. Olyan, mintha tavasz lenne. Süt a nap s nemsokára a szobába is be fog sütni, tiszta a levegő, egészen ujjáéled az ember. Csak már tavasz lenne!

S csak állt ott és nézett a diákra s ő is nézte a lányt, apróra, minden vonását, minden rezzenését s a szeme minden lobbanását.

— Írt az éjjel valami új verset? — kérdezte hirtelen Idus.

— Verset? Nem, nem írtam. S már nem is fogok többet írni, — nyögte kínosan Zsámboky s egyre az járt a fejében, hogy most, most fogja megvallani az igazat.

— Nem? — ámult el Idus. — S miért nem? Egy világhírű költőnek nem szabad abbahagyni az írást. Most rosszkedvű, fáradt, de majd ha kialudta magát, minden egészen más lesz...

— Nem írok több verset! — suttogta hevesen Zsámboky s felült az ágyban, kipirult arcát egyenesen a lány felé fordította, mindkét kezével megragadta a széltől kimart kezeket. — Nem írok! Mert... én szeretlek téged!

Idus halálosan elkomolyodott. Puha arcán elsuhanak a szél okozta pirosságok s helyettük belülről jövő pír öntötte el egészen a nyakáig. Ajka többször megrezdült, szemei tágra és sötétre nyíltak, egész testében kiegyenesedett. De a kezét nem vonta el és a diákot ez tökéletesen kihozta a sodrából.

— Ne... ne... ne mondjon nekem ilyet... — szabadkozott halkán a lány s nagyon magasról nézett le a diákra. — Nem szabad...

— De szabad! Szabad! Ki tilthatja meg nekem, hogy szereselek?

— Azt nem tilthatja meg senki... De én csak egy szegény gyári lány vagyok, — most nem mondta, hogy: munkáslány, — hozzám nem szabad lehajolni egy olyan világhírű költőnek, mint a Zsámboky úr...

— Ne törődj te azzal, hogy gyárilány vagy! — folytatta hevesen a diák s elvesztette minden mérlegelő képességét. Csak a lány kezét érezte forró ujjai között s a puha, komoly, lángoló arcát látta. — Ne törődj te semmivel. Több vagy te mindenkinél, több és jobb, szebb vagy és drágább... Drágább vagy nekem az életemnél is... Hallgass meg!

— Nem szabad, nem szabad, — ismételte a lány gépiesen s egyre pirosabban. Finomrajzú szája megrezsent, mintha sírva

akart volna fakadni, mellecskéi hevesen emelkedtek, szeme nedves lobogásban úszott.

— Nem szabad... Nem szabad... Abból csak baj lehet, ha maga, a világhírű művész...

— Hagyd a világhírű művészt, az istenért! Nem vagyok én most semmi, senki, el akarom felejteni mindazt, amit tegnap magamról mondtam, nem akarok más lenni, csak egyszerű, őszinte ember, aki szeret téged. Óh, drága, hadd mondjak el neked mindent. Engedd, hogy az öledre hajtsam a fejemet s elmondhassam neked, hogy nincsen senkim a világon és üres az életem...

Megölelte Idus derekát. Mint a késpenge: sajádtóan hatolt bele az érzés: ez az eleven, karcsú, forró test szebb, mint amilyent valaha álmodott, szép, szép és remegő.

A lány egyik kezével megkísérelte lefejtetni magáról az ölelő karokat, de azért szelíden és csendesen odaereszkedett az ágy szélére.

Zsámboky a lány ölébe hajtotta a fejét.

— Nem szabad... Nem szabad... — suttogta a lány, el akarta tolni a diák fejét, de lázasan reszkető keze csak a homlokáig jutott, ott ernyedten megpihent s az eltávolító mozdulatból könnyű simitás lett. Ujjai végül a diák összekuszált hajába vesztek.

— Szegény lány vagyok én, nem méltó magához. Meg fogja bánni, hogy ilyeneket mondott nekem. Hagyjon, hagyjon, hiszen annyi gazdag és előkelő lányt találhat helyettem, szebbeket, elegánsakat...

— Nem, nem, ne törődj te azokkal, — suttogta a diák, alulról, a lány öléből nézve fel az arcába. Idus lehajtotta a fejét s öntudatlanul játszott a szétkúszált hajfürtökkel. Szeme még nagyobbra nyílt, könnyben fürdött, arcán remegett az izgalom s egész testéből forróság áramlott.

Zsámboky már nem törődött semmivel. Tökéletesen elvesztette az esztét. Kezei reszketve simogatták a lány karjait, mellét, arcát, érezte gömbölyű combjai kemény, meleg vánkosságát a feje alatt.

— El akarom mondani neked, — folytatta egyre bomlottabban beleveszve a lány mély szemébe —, el akarom mondani, hogy te vagy az első, akit igazán szeretek.

— Soknak mondta már...

— Esküszöm arra, ami a legszentebb, a te életedre, hogy ezt még sohasem éreztem, amit most érzek. Szeretném, ha mindig veled lehetnék, ha aranyba és selyembe takarhatnálak, szeretnék elvinni innét valahová messze, a Tátra hegyei közé, a fenyvesekbe, ahol nem látnék senkit, csak téged, a te drága, puha arcodat, a szádát, a szomorú nagy szemeidet...

— Nem szabad... Nem szabad...

De a diák átkarolta a nyakát s odahúzta őt magához, rászorította a száját a lány meleg, remegő szájára s attól a pillanattól

1927. júl. 14.

kezdve csak őt érezte s csak az ő testét akarta csókolni, simogatni és beszívni felejtethetetlenül. Idus szabadkozását elfojtotta a szájával. Egyre mohóbban tapadt rá s olyan kedves volt a lány, ahogy még beszélni akart, mentegetőzni, ahogy okos akart lenni a fiúval szemben.

A diák agya elhomályosult. Úgy érezte, hatalmában van ez a gyenge, ártatlan kislány és eszeveszetten sajnálta és szerette.

Akkor Idus hirtelen letépte magáról a diákot, remegve felállt, megigazgatta a haját s szeretett volna mosolyogni, de nem tudott.

— Most elhozom a reggelijét. Aztán aludjon, — mondta s kiment a szobából.

Zsámboky zakatoló aggyal feküdt az ágyban s a mennyezetre meredt. Eszébejutott mindaz, amit erről a lányról hallott. Hogy bestia... Csak játszik a vérével, a veszedelmekkel, de nem adja oda magát. Azonban mindez hazugságnak látszott. Meg mert volna esküdni arra, hogy a lány ártatlan, rajongó és tiszta s hogy szereti őt, az egyszerű lelkek spontán őszinteségével, hogy az övé lesz s azt sem tudja, hogyan kell macska-egér játékot játszani a férfiakkal. De a hazugság, a hazugság! Most erős volt a szándéka s mégsem tudta bevallani a tegnapi komédia aljasságát.

De mit bánta most mindezt!

Arcát a vánkosába temette s minden zajra figyelt. Örökkévalóságig hevert így s nem hallott mást a süket csendben, mint az agya zúgását, az óra kattogását s az uccán egy-egy elhaladó halk dobogását. De lehet, hogy csak a szive vert hangosan a torkában.

— Nem jön vissza, nem jön vissza, — mondogatta részegen. De biztosan tudta, hogy visszajön, vissza kell jönnie.

Csakugyan visszajött. Letette a tálcát az asztalra s bezárta az ajtót.

— Nem akarom, hogy Varjas úr, vagy a háziasszony bejöjjön s lássa, hogy kettesben vagyok magával, — mondta remegve. Aztán odault az ágy szélére s átkarolta a diák nyakát.

— Magának nem szabad engem szeretni, — kezdte lázasan, mintha egy kis gyermeket egy másik kisgyermek tanítani akarna. — Maga nagy ember, mindent megtehet, amit akar... De mi lesz belőlem? Maga elérhetetlen magasan van én fölöttem... Az a társadalmi helyzet, amiben én élek, nem méltó...

— Elviszlek innét, Iduska, drága, elviszlek messze, Budapestre és nem tudja meg senki, hogy hol vagy. Egyedül leszel egy kis fészekben, szőnyegek között, képek és pamlagok között s én elmegek hozzád minden nap és szeretni foglak... El fogom neked mondani minden dolgomat, minden bajomat, te leszel az én barátom, testvérem és szeretőm, mindenem te leszel... S elviszlek a Tátrába és Olaszországba, együtt fogjuk nézni a hegyeket s a tengert. El fogod felejteni a gyárat, a piszkos ruhát, a sáros cipőt, az igazgatót, aki meg akart vásárolni és a többieket, akik éhesek rád.

— Nem lehet... Nem szabad...

De lihegett, arca lángolt, egész testében reszketett s erőtlően hajolt a diák arcára, szelíd megadással. Zsámboky csókolta és csókolta a száját, vadul beharapva az ajkai közé a remegő ajkakat s érezve a fogai símaságát.

Ott tartotta a karjaiban, gyönyörködött benne s a lány felnézett rá lobogó, tág pillantással.

— Én feleségül fogok menni ahhoz a kovácshoz, — mondta lemondóan, — akit nem szeretek.

— Nem adhatod neki magadat, ha nem szereted!

— Hisz az egész életre szól és másé nem leszek...

— Csak az enyém!

— Nem, nem, a magáé sem... Csak azt a szobrot fogom magammal vinni, amit Inokay úr rólam mintázott és ott fog állni a szobámban letakarva s a férjem nem fogja tudni, hogy én vagyok... Néha leveszem róla a leplet s gyönyörködöm benne... De senki nem sejt, hogy én vagyok.

— Igen, a szobor ott áll majd a szobádban, de nem letakarva és senki sem tudja, hogy te vagy, én pedig tudom s hol téged nézlek majd, hol a szobrot...

— Leélem az életemet, mint más szegény lány, segíték a férjemnek...

— Nem igaz, nem igaz! Lehetetlen! Te az enyém leszel és senki másé!

Keresgélgni kezdett a lány ruháján, de nem talált gombokat sehol. Lázasan futkosott rajta a keze s közben csókolta, szívta a száját.

Végül, nem bírván uralkodni magán, letépte a lány melléről a ruhát. S kibukkant Idus kis fehér melle, halványpiros bimbójával s már nem beszéltek és nem gondolkodtak, a diák csak ezt a gyengéd, sajnálatra méltó kis mellet látta s a szemét, melyet néha mámorosan lehunyt.

Az alsóruhája szorosán zárt volt s nem lehetett meglelni a nyitját. Végül feltépte azt is a derekán és símogatni kezdte a forró, síma testet.

*

— Nekünk most már semmi titkunk nincsen, — mondta a diák s szomorú, szerelmes szemmel nézte a kedvesét, aki ott feküdt mellette szétzilált ruhában, kibontott keblekkel, pirosan és lázasan, szemét behunyva s félig eltakarva a hosszú hajjal. — Milyen szép vagy, milyen drága vagy...

— Fog rám emlékezni néha? — suttozta a lány.

— Nem hagylak el soha.

— Nem vet meg? Nem néz le?

Zsámboky apró csókokkal nyugtatta meg és a szive tele volt szerelemmel és sajnálattal.

— Tudom, hogy maga el fog hagyni és elfelejt, — mondta

Idus könnyesen s megrándult a szája szöglete. — Tudom, hogy én csak kaland vagyok a maga életében s ahogy jöttem, úgy el is megyek. Magának mindent szabad, maga nagy ember, keresztül-mehet egy szegény lány életén... Tudom, hogy most csalódott is, csak nem mondja meg. Mászt várt tőlem, azt hitte, hogy szebb vagyok és több boldogságot adhatok magának. Ne vessen meg... Ne haragudjon rám... Felejtse el, hogy nem vagyok szép, nem vagyok gazdag, előkelő, okos, amilyen magához méltó lenne...

— Ne beszélj ilyesmit, drágám. Milyen szép vagy, ahogy itt fekszel, széthullt hajaddal, fiatalsággoddal és ártatlansággoddal, milyen szép vagy, mennyire szeretlek! Az arcod a legédesebb arc, a szád... a szád...

S könnyekkel a szemében vadul csókolta a száját.

Idus a diák szemére tapasztotta a tenyerét.

— Miért takarod el a szememet? — kérdezte az csodálkozva.

— Nem akarom, hogy lászon... Maga olyan nagyon tud nézni.

— A lelkedbe szeretnék látni.

Besütött a nap és bágyadt januári sugarai ráestek az ágyra, Idus arcára és szétfolyó hajára, gyöngyházfényű melleire. Olyan volt, mint egy szép, fiatal halott, mint Ofélia, napsugárvirágokkal a homloka körül. Lobogó dísz volt ez a fénykoszorú s szelíden, szemét lehúnyva feküdt ott a lány.

Később rendbehozta a ruháját s odament a mosdóhoz. Egy szivacsot belemártott a vízbe s magához véve a törülközőt, leült a diák mellé, szépen megmosdatta az arcát s megtörölgette a kendővel.

— Így, — mondta mosolyogva — most frissebb az arca. — S két keze közé fogva a diák fejét, megcsókolta, hosszan, anyásan és puhán.

— Miért nem tegezel engem, Iduska? — kérdezte Zsámboky.

— Azt nem lehet. Nem szabad. Maga a világhírű...

— Ne, ne, az istenért, ne beszélj erről! — kiáltott rá a diák képéből kikelve. — Hallgass erről!

— De mégis úgy van, én az egyszerű gyárilány... — folytatta nyugodtan, szelíden Idus.

— Adj ide egy poharat.

A lány engedelmesen elvett egy poharat az asztalról.

— Most önts bele egy kis pálinkát.

Idus öntött.

— Most pedig pertut iszunk, kislányom.

Fenekig hajtotta a poharat. Aztán Idus ivott, piros nyelvvel kóstolgatva a szeszt s utána megcsókolták egymást.

— Nem vagy még éhes, Zsámboky úr? — kérdezte ragyogó szemmel és lángoló arccal. — Egészen hideg a reggelid.

— Pokolba a reggelivel!

— Nem akarsz aludni, Zsámboky úr?

— Az istenért, ne urazz hát, édes szerelmeckém, ne urazz. Hiszen mi már egymásé vagyunk.

Idus nem szólt semmit s azontúl elkerülte a megszólítás mindenféle formáját.

— Tessék, itt a reggeli.

A diák azonban eltolta magától a tálcát s a lányt odaültette maga mellé.

— Szeretnék egészen levetkőztetni és csókolni a drága fiatal testedet mindenütt.

S az órák multak, az ablakon beragyogott a napfény s a feldőlt ágyon pihegve feküdt a csókok és ölelések forróságában a két gyerek.

Idus sírvafakadt, ujjait a diák hajába túrta és nézte, nézte az arcát hosszan s arcán leperregtek a könnyek. Ebben a pillanatban Zsámboky az örvény fenekén érezte magát, a felelősség a lánnyal szemben, akinek mindenét elvette s akinek odaadta mindenét, teljes súlyával ránehezedett. Küzködött magával, hogy mit tegyen. Feleségül vegye? S ha nem adják? S ha adják? Miből tartja el, mit kezd? Az ábrándok a kis házról, kertről és szőlőlugasokról a hirtelen beléhasító józanság világosságában ostoba romantikának látszottak. A kis fészek Budapesten, elrejtve mindenkitől: álom. A szőnyegek és képek, a szobrok és nehéz bútorok: kegyetlen, kínzó vizió. Szegénységébe és tehetetlenségébe süppedve kergette a képeket Tátráról, Olaszországról, hegyekről és tengerről, narancsfákról és fenyőerdőkről... Nem léphet a világban egyetlen egyet sem, nem lehetnek vágyai, terve, szándékai, nem szerethet senkit, csak akit meg tud fizetni ritkán hulló aprópénzeivel s ennek a lánynak is, aki odaadta magát neki, csak hazugságot tudott adni cserébe.

Idus, még mindig sirdogálva, a tükör előtt fésülködött. Hajlékony dereka ide-oda imbolygott s magasra feltartott kezében sűrűn lebegett a haja.

— Tudsz németül? Eszembe jutott egy románc, — mondta szomorúan s hosszan nézte a fésülködő leányt. — Ich weiss nicht, was soll' es bedeuten, dass ich so traurig bin, ein Märchen aus alten Zeiten, das kommt mir nicht aus dem Sinn' — mondta maga elé bámulva s a haját fésülő Loreleyre gondolt.

— Nem értem, nem értem, — rázta a fejét Idus — nagyon ostoba vagyok, nem értek németül...

— Egy tündérről szól a vers, aki éjjel a sziklán fésülte aranyhaját s örvénybe csábította a hajósokat. Te is tündér vagy, ahogy ott fésülködsz s nem is tudod, milyen örvénybe csaltál. Drága, tudod te, hogy ki vagyok én?

Torkát fojtogatta az izgalom.

— Úgy szeretném magamat teljesen felfedni előtted, kis testvérkém, — mondta hosszú tusakodás után s végtelenül sajnálta a lányt, akinek elszakította a ruháját s letépte a kötényét, egyik

1927. júl. 14.

válla kilátszott a szakadásból s olyan szomorú volt így, ebben a tépett öltözetben. — Szeretném magam megmutatni, úgy-e, olvasd azt az Ady-verset?

— Vagyok, mint minden ember: fenség, északfok, titok, idegenség, — suttogta Idus a tükör előtt s könnyein átsillant a büszkeség.

Odament az ágyhoz s megfésülte a diákokat. Szépen elválasztotta a haját, szelíden és könnyedén, úgy fogva a fésűt, hogy az ujjai lebegtek rajta.

— Gombolja be a kötényemet, — kérte s megfordult, hogy Zsámboky bekapcsolhassa a legfelső kapcsot.

Zsámboky átölelte hátulról, visszafektette az ölébe s lassan és szomorúan csókolgatni kezdte.

— Valami nagy bűnöm van, amit elkövettem ellened, Iduska, — kezdte akadozva, elszántan, nem törődve a szégyennel, csak mindenáron szabadulni akarva a kízó tehertől. — Úgy érzem, hogy a te... hogy a te...

— Mit érez? Mit követett el ellenem?

Olyan tiszta, nyugodt s meg mindig mámoros volt a szeme, hogy a diák nem tudta nézni. Most ő fogta be tenyerével a nagy szemeket s akadozva folytatta:

— Tegnap... amikor először jöttél ide hozzám... S megkérdezted, hogy a festő vagyok-e, azt mondtam neked, hogy nem. A költő vagyok.

— Igen és olyan szép verseket mondott, amiket nem lehet elfelejteni, — vágott a szavába Idus s mosolygott, még mindig könnyesen. — Úgy-e, leírja nekem azokat a verseket?

— Azokat a verseket? Azokat a verseket... Hát én nem vagyok világhírű és nem vagyok egyáltalán híres ember és nem vagyok költő!...

Kiszáradt a torka, sápadt volt, úgy érezte, hogy ez a gyónás kegyetlen kízás nemcsak saját magának, hanem a lánynak is. De elszántan folytatta:

— Nem akarok úgy elmenni, hogy hazudjak magamról. Nem vagyok költő...

Idus felegyenesedett s a diáknak nem volt ereje, hogy megölelje őt. Lehajtotta a fejét s gyorsan hadarta:

— Alávaló fickó vagyok, utolsó gazember...

De a lány halk kiáltással ajkára forrasztotta a kezét.

— Nem szabad, nem szabad! — kiáltotta most ismét az annyiszor ismételt gépies szavakat. — Nem szabad! Ne szóljon egy szót se!

De Zsámbokyt már nem lehetett megállítani. Az őszinteség, a magátmegmutatás perverz öröme elkapta, érezte, hogy addig nem adott ennek a lánynak semmit, amíg a lelke legbelső titkát meg nem mutatta neki. Letépte arcáról a kezét s szinte kiabálva folytatta:

— De igen, igen, hadd mondjam el, hogy milyen aljas vagyok!

— Az istenért, ne... ne! Nem szabad ilyeneket beszélni! Ne bántson! Maga csak azért beszél így, hogy engem megvigasztaljon, hogy én magához illő vagyok s hogy engem fölmagasztaljon! Tudom már, tudom már!

S most ő vetette magát a diákra s fojtón s kétségbeesetten és sírva ölelte és csókolta, ahol érte, hajába túrt és keblére nyomta a fejét, beleharapott a szájába, a lázadó, mindent odadobó nő egész szemérmetlen bája, érzékisége felgyult benne, könnyes arca tüzes volt, szemeit behúnyta.

— Nem szabad, nem szabad!... — ismételte hisztériás lázban.

De a diák most már egyre erősebb és kegyetlenebb lett. Kiszabadította magát s ekkor a lány odadugta az arcát a mellére, mintha nem akarna látni és hallani semmit.

— Iduska, én téged, hogy úgy mondjam, sárral dobáltalak meg. A te szent, rossz, szakadozott ruhádat sárral vertem be és megaláztalak tegnap. Hazudtam neked, nem tudom: miért s nem tudom: hogyan. Gyávaságból, hiúságból...

Ekkor már ott állt a lány, halottsapadtan az ágy előtt és me-reven nézte Zsámbokyt.

— Miért mond nekem ilyeneket? — kérdezte suttogva, még a remény csillogásával, de már tudva, hogy semmivel sem állíthatja meg az igazságot.

— Mit tettem, mit tettem, — kiáltott fel magában kétségbe-esve Zsámboky. Zokogás szorongatta a torkát, érezte, hogy gyilkosságot követ el s ezt nem lett volna szabad s nem kellett volna. De már nem volt megállás.

— Soha én egy verset életemben meg nem írtam... Soha én Adyt nem láttam... Jogász vagyok, ügyvédjelölt, szürke ember, tele bajjal és gonddal, szegény vagyok, mint te és rabszolga, mint te... Reggeltől estig robotolok... Utálok az életemet... Tátra? Olaszország? — keserűen nevetett. — Hazugság, hazugság... Szabadság nincs. Nem vagyok korlátlan ember, mint te hitted, nem szabad cselekednem semmit a magam felelősségére...

Elhallgatott.

Idus szédelegve hallgatta ezeket a szavakat, aztán térdreom-lott az ágy előtt, ráborult s egész testét megrázta a kétségbeesett zokogás.

Zsámboky merev ujjakkal símogatta a haját s nem tudott szólni. Torka elszorult, üres szemekkel bámult a napsütésbe s ajka fanyarul legörbedt.

— Aljas vagyok... — suttogta rekedten. — Elvettem a szépségedet, a szerelmedet... Elvettem az álmaidat... Kifosztottalak. Hazudtam... Bocsáss meg, bocsáss meg nekem, te szent, édes, tiszta kis lány...

— Miért beszélt, miért beszélt... — nyögte a lány fuldokolva a sírástól. — Én... én... én...

Támolyogva felállt, arca merev volt, csak a szája rángott s szeméből folytak a könnyek. Gépiesen a tükörhöz ment és belenézett. Összetörtnek látszott, mintha megverték volna. Szakadt ruhája lelógott a vállán s alatta látszott a hófehér bőr. Köténye legfelső kapcsa most sem volt bekapcsolva. Haja a homlokába csüngött. S a tükörből mereven és sápadtan bámult rá vissza a saját ijesztő arca.

Fogta a szivacsot s remegő kézzel megmosta vele az arcát. Aztán megállt az ajtóban s ránézett Zsámbokyra.

A diák görnyedten ült, mintha el akart volna sülyedni. Mosolyogni próbált, de érezte, hogy nagyon groteszk arcrángás lett belőle. S a lány komoly volt már és nyugodt, szeme üres, ajkát összeszorította s megbiccentette a fejét. S elment.

16.

Az óra egyenletesen kattogott és sütött a nap.

Zsámboky arccal a vánkosaiba vetve magát, kábultan s kétségbeesve hallgatta a csend zümmögését. Olyan volt, mintha valahol, távol, vizesés zúgna s a lezuhogó cseppek millió és milliárd apró harangként végtelen s vigasztalan harmóniákat zengenének.

Hiszen meg lehetett volna próbálni még a további magyarázkodást Idussal. De érezte, hogy hiábavaló. A lány örökre elment, örökre s nincs hatalom, amely még egyszer összekösse őket. A hazugság összeomlott... Mért is nem hazudott tovább.

Még ott sajgott az ajkán a csókja. Ujjaiban még érezte testének a símaságát, forróságát, karjaiban ruganyos és karcsú derekának fiatal frissességét, arcán még ott szálldosott a haja illata. S a buta kábulaton át-áthasított az ölelés emléke, fájón, mint a kés. Fel akart ugrani, felöltözni s utánafutni, megölelni és odaborulni a lába elé... S hazudni újra, hazudni, hogy minden tréfa volt csak, tegnap mondott igazat s nem ma...

De mit ér már a hazugság? S hátha a tegnapi hazugságot sem hitte, csak beleélte magát, mert szép volt, regényes volt, magasztos volt s abba az illúzióba ringatta, hogy egy nagy ember kedvese lehet, olyané, aki előtt nincsenek korlátok, aki szabad s aki világot tud teremteni szavakból...

Az órára nézett, Tizenkettő volt. Kint megszólalt a déli hangszó. Még volt egy órája a legközelebbi budapesti vonatig, addig felöltözhet, összecsomagolhatja a holmiját.

Mintha kikötötték volna, fájó tagokkal lépett ki az ágyból. Aztán odaborult a vánkosokra, melyeket az ő teste gyűrt össze s az ő haja illatosított és sokáig szívta magába a visszahozhatatlan órák illatát.

Amikor kint megállt a ház előtt, szemét vakította a déli nap-sütés. Fényben úsztak a házak és a fákon verebek zajongtak. Min-

den fájt most, az élet vidámsága, fénye, levegője. Idusra gondolt s újra meg újra elszorította a torkát a kétségbeesés.

Ökölrel tudta volna fejbeverni magát. Meg tudta volna magát korbácsolni.

— Óh, én barom, állat, gazember! — ordította befelé. — Hogy szeretett és hogy szeretem s mégis kifosztottam mindenéből... Aljas gazember vagyok, méltó a pokolra. Megérdemlem a sorsomat...

Elindult az állomás felé.

Eszébe sem jutott, hogy elbúcsúzzék valakitől. Varjasnak majd ír egy levelet s megköszöni a barátságukat. A mérnöknének küld egy... mitíis? Semmit: S legyintett. Semmit sem küld. Kékhegyre ő már többé be nem teszi a lábát. S ha tüsszel lehetne kiégetni lelkéből a képét s pokolkövel kimaratni az emlékét, azt is megtenné.

Megváltotta a jegyet s fáradtan ödöngött egyedül a perronon. Csilingeltek a jelzőharangok s ő a lány halk, gyermekes hangjára gondolt. Könnyű szél kerekedett a hegyek felől s ő élesen érezte a lány simogatását. Ajkához tartotta a kezét s Idus hajának a szagát érezte rajta. Menekülni akart ezektől az érzeki csalódásoktól, de csak oda lyukadt ki, hogy gazember és nem köszönne magának, ha történetesen találkozna önmagával, hanem leütné, mint egy útonállót.

Most már hiába volna az is, ha feleségül kérné. Lehetne? S legyintett.

A vonat, mint valami szorgalmas munkás, loholva és izzadva befutott, ő felugrott a legelső kocsiba, amit éppen elért s aztán indultak.

Ott állt az ablakban. Köröskörül napfényben fürödtek a hegyek s nem messze csillogott a Duna. Sokáig nézte az egyre gyorsabban felgöngyölődő tájat, egy fordulónál látszott a falu tornya s aztán eltakarták a dombok azt is.

Kékhegy, — mint a diák hitte és akarta is, — örökre s váratlanul behullott a messzeségbe.

(Vége.)

A szegény kisügyvéd panaszai

A törvényszéken — van-e, ki e helyet nem ismeri? — üldögéltem egy ifjú, de alaposképzettségű ügyvéddel s nézegettük a sürgő, ügyesbajos, emberek tömegét. Ujságírók vonultak fel, vállukon a súlyosnál súlyosabb bűnök terhével, ügyvédek rohagáltak, eltelve a védelem hősiességének egészen a lovagkorig visszanyúló hagyományaival, míg a szolga, jól megtermett, nyugodt egyéniség, felülről, szelíden szólongatta az idézetteket.

— Ezeket a helyeket mindenki a törvény hajszálfinom értelmezését és végrehajtását követeli s ez természetes is. — mondta a szegény kisügyvéd. — De én mégis ezen a szent folyosón panaszolom el neked, hogy a törvénykezési bélyegek körül milyen furcsa a helyzet. Ez, barátom, közügy, hívd fel az illetékes körök figyelmét. Persze a baj oka a pengő, illetve az új átszámítási skálának a pengő átszámításával való ellentmondása. *Nem nyomnak 10 filléresnél kisebb törvénykezési bélyeget!* Holott az átszámítás alapja a 8 filléres összeg. Így állandóan 2—4—6 filléres törtek keletkeznek az állam javára, amelyeket vagy mi, ügyvédek, vagy a kliensek fizetünk meg. Mért nem ragaszthatunk mi olyan összegű bélye-

get az iratokra, amilyen az államot a törvény szerint megilleti? Miért kell többet adnunk?

— A kormány kijelenti, hogy nem valorizálja az állam tartozásait. Ez legalább *nagyszabású* pénzügyi politika. De minek szed be tőlünk minden nap, minden órában, olyan összegeket, amelyek nem illetik meg? Micsoda jogcímen? Legalább mától fogva legyünk egyenrangú üzletfelek, ha már a múltból származó tartozásait az állam nem fizeti meg. Ő is adjon nekem annyit, amennyiért megfizetek, de én is fizessek annyit, amennyi a törvény szerint jár. Egy fillérrel sem többet.

— Felhívhatnád a Statisztikai Hivatalt, hogy számítsa ki, mennyi bevétel van az államnak naponta abból a többletből, amelyet mi így fizetünk. S ami a törvény szerint nem is jár neki. Hadd lássuk, mibe kerül nekünk klienseknek és ügyvédeknek, az a jótékos ötlet, hogy az átszámítási skála alapja nyolc legyen ugyan, de a legkisebb bélyeg 10 fillér!!

— Elvégre, vagy legyen egyforma, vagy mondják ki, hogy mindenki fizessen annyit, amennyi aprópénze van.

Szólts és megnevelve egy törvénykezési bélyeget, bosszúsán felragasztott. Bosszankodhatott: többet ragasztott fel, mint amennyi járt volna.

Kodolányi János.

Magyarország 1927. márc. 24. 68. 14. 2.

Lakatos László: Az ember, az asszony és a tolvaj

(Az Athenaeum kiadása)

Azokban a korokban, amikor a véleménynyilvánítás nem ajánlatos olyan íróknak — de még nem-íróknak sem, — akik nincsenek egyvéleményen az uralmon lévő politikai érdekesoportokkal vagy egyénekkel, a társadalom bírálója legszívesebben a szatíra vagy humoreszk neveltető álarca alá bujlik. Abszolutisztikusan uralkodó királyok, fejedelmek vagy tirannoszok udvarában az igazság képviselője mindig az udvari bolond volt, a maga kicsavart végtagsaival és csörgő sipkájával, kicsavart tréfaival és csörgő szójátékaival. Ma az udvari bolond szerepét az író tölti be nálunk, már tudnillik az olyan író, akinek feltétlenül hallgatnia kélepe, ha nem a legfelsőbb meggyőződését mondaná, s akit feltétlenül elhallgattatnának, ha kimondaná a véleményét. Ilyen író Lakatos László.

S mert mást, mint a meggyőződését, nem tud írni, viszont ha úgy vágná a mai társadalom szemébe a véleményét, olyan objektív s félreérthetetlen formában, ahogy azt Petur bán cselekedte, már régen elnémulhatott volna a bizonyára pontosan megisméltető zaklatások miatt.

Lakatos László számára tehát a keserű, epésen nevető udvari bolond igazmondása maradhatott csak meg. A szatíra és humoreszk álarca, a kicsavart mondatok, látszólag logikai képtelenségek csörgősipkája. Ezt kénytelen alkalmazni, ha meg akar szabadulni azoktól a kínzó kiábrándultságoktól, amelyek vele együtt minden igazi idealistát érnek. Író nem jellemezheti magát olyan találóan, mint ő a következő feljegyzésben: »Szabadság van, hiszen véleményemet elmondhatom szabadon. De mert szabadság van, senki sem kényszeríthet arra, hogy véleményemet el-

mondjam szabadon és mert véleményemet nem mondom el szabadon, inkább nincs véleményem és mert nincs véleményem, tudom, hogy szabadság van.« Veszik észre, hogy milyen logikai kicsavarások vannak ebben a mondatban? A látszólag hibátlan premisszákból újabb látszólagos hibátlan konkluziókat von le, hogy végül eljusson az abszurdumig. De ez az abszurdum éppen az igazság. Lakatosnak ebben a módszerében benne tükröződik egész társadalmi struktúránk és az annak alapját alkotó aligazságok egész szövevénye.

A Föld gömbölyű. — mondja. — Ezt onnan tudom, mert tanítják és azért tanítják, mert ez az igazság. S így folynak ezek a mondatok, egyik látszólagos logikai tótágas után a másik képesít el, hogy a végén amulya ébredjünk rá: hiszen ilyen logikai képtelenségekkel gondolkozunk mi, te is felebarátom és azok is, akik bennünket kormányoznak. Ilyen logikai képtelenségek hazójában bujkalunk s nem vesszük észre, hogy gyökértelen bozótok ezek, amelyeket el fog hordani a legelső valamirevaló vihar, mert a való élethez s az emberi természethez vajmi kevés közük.

S ebben a megmondási módszerben Lakatos tipikusan pesti humorista. Budapestnek megvan a maga páratlan, keserű, önmagába visszakanyarodó szatírája és humora. Illetve ezt a kettőt nem is tudja elválasztani egymástól. S Lakatosnak a fővárosi s főként »lipóciai« kultúrpolgárt gúnyoló írásai nem irányulnak kizárólag a kigúnyoltakra, hanem visszakanyarodnak önmagára. Ezzel elveszi a különben veséig ható gúny élet s önmagát is, a kigúnyoltak közé állítván, megbékélteti az olvasót. Persze ez is csak a modern udvari bohóc egyik eszköze. Mint ahogy a Mátyás udvarában gúnyolódó bolond is, nagyon okosan, előszörban önmagát állította a király alá, hogy rajta nevetve, fel ne háborodjék a véres igazságok miatt. Példáé ró az Apók című szatíra.

Nyelve, stílusa! Szórosan igazodik ehhez a keserű hiátáshoz. Mindig azokat a szavakat, mondat-szerkeztési módokat használja, amelyeket a pesti ucca, vagy előkelő klub, illetve zsúrtársaság használ. Egészen az abszurdumig viszi ezt is, hogy éreztesse korlátoltságát, gerinctelenségét és hisztóriáját annak a társadalomnak, amelyet gúnyol. Freud élességgel forognak ezek a stílusformák a Pénz, az Erotika és a Butaság hármasság körében. Ennek a stílusnak a csörgősipkájára nagy szükség van, mert másként sértők lennének az író véleményei. Mint ahogy az udvari bolond felségnek címezte önmagát, úgy vonja magára Lakatos a kigúnyolt

társadalom rekvizitumait, megtéve önmagát stílusában tipikus intellektuális polgárnak.

Meg kell becsülnünk azokat, akik ma a csörgősipka és bohóckodás álarcába bujnak. S talán sajnálnunk is kell őket, mert milyen szívesen lennének ők nyíltan és egyenesen a szabadság papjait, — ha lehetnének. Lakatos László is pap, de a modern pesti polgár zakójában, groteszk kiszólásaival az s ez a könyve nem fog feledésbe merülni akkor sem, ha unokáink egy értelmesebb korból szánakozva és értetlenül fognak visszabámulni a mi hazugságaink korára. Tisztelni kell őt akkor is, mert inkább neveltetve mondott igazat, mintsem hallgatott volna. Kodolányi János.

In Est 1927. márcs. 30. 53. n. 13.

A plágium

Írta: Kodolányi János

Az öreg, régóta híres író fásultan ült írógépe előtt. Egyik cigarettát a másik után szívta el, kerek színtelen szemét belemeresztette a távolba, de az agya üres volt, egyetlen ötlet sem bukkant fel abból a megmagyarázhatatlan káoszából, amely újabban tehetlenné tette. Abban a korban volt már a híres író, amelyben az ember mindent tud, mindenben átlát, mindent megmagyarázhat és lemeztelezhet, amelyben semmi sem érdekli, semmi sem hisz és a lét csúcsára feljutva csupán az étel, ital és álom érdekli. Eszerint az öreg író meglehetősen el is hizott már, pocakja letüremlett a karosszékre, amelyen ült, orra gögösen és kiábrándultan vastag ajkára borult, egész súlyos teste elnehezülten torpant meg ülésében. S bámult... Azelőtt a végtelenbe, most a semmibe...

— Mégis csak kell valamit csinálnom — mondta magának elkeseredetten s új cigarettára gyújtott. — Elvégre író vagyok, vagy mi... író!

Gúnyosan elmosolyodott s kifújta a füstöt. — Olyan mindegy az egész cirksusz... De hát dolgozni kellene valamit.

Mintha témák után kutatna, nagy kővér kezeit belesüllyesztette az írógépasztalka flókájába és régi írásokat kotort ki belőle. Sorba forgatta és ejtette vissza őket. Megkezdett darab. Jegyzetek. Régi vers. Levelek. Aztán valami illatintás irat esett a kezéigébe s szóra-kozottan bámulta. »Három sorsforduló Doromb Mihály életében« — olvasta a címet s most kíváncsian kutatott az emlékezetében, vajjon ki írhatta ezt a Doromb Mihályt s hogyan került hozzá? Mikor küldhették? A lila tinta és a gondos írás fiatalemberre vallott, akinek még fontos az írás, istentisztelet és áhítat. Lajdák Jenő... Ki az az ember?

Olvasni kezdte a kéziratot s percről-percre jobban ismerte neki.

Abban hirtelen sántán ötlete támadt. Itt van ez az elfelejtett kézirat, a három sorsforduló ennek a Dorombnak az életében három különböző történet. Egy-egy éppen merőlegel valami cínos tárcának. A mondatok elég kuszáknak ugyan, az eszt elég buta és kőrszerű, az író elég korlátolt, — de... de mindez nem tesz

semmit. Császárnak, az öreg írónak, volt már annyi emberismerete és a kritika mélységeit és magasságait is kitapasztalta már ahhoz, hogy efféle szempontok ne háborgassák.

Azonnal papírt tett az írógépbe és nagy nyugalommal elkezdte másolni Doromb Mihályt, minden sorsfordulónak külön címet adva és egy órai munka után megvolt a három írásmű, csak alá kellett írni és elvinni valamelyik szerkesztőségbe.

*

Amikor az első novella megjelent és Császár nyomtatásban látta azt, amit írásban jóformán nem is vizsgálgatott, kétségbeesett nevetés terült el széles arcán. Olyan lapos butaság volt az írásmű, olyan feneketlen bárgyúság, olyan szomorú ostobaság, hogy szégyenkeznie kellett. S ámbár a lopás egy cseppet sem háborgatta, a lopott ökörség bosszantotta minden érzékét. Hiába, annyira még mindig író volt, hogy a lelkiismeret valami halvány árnyalata meglegyen benne.

De ahogy szégyelte magát Császár, úgy dühöngött hónaposszobájában Lajdák Jenő, aki a novellát írta. Főképp amikor a második és harmadik rész is megjelent egymásután következő napokon. Orvostanhallgató volt és flókját irodalmi kísérletekkel tömté. Ezt az írásművet tartotta legsikerültebb alkotásának és valamikor, tán egy évvel azelőtt elhatározta, hogy elküldi a neves írónak s bírálatot és támogatást kér. Azonban választ hónapokig nem kapott s már letett minden reményről, hogy valaha viszontlássza remekművét...

Főként így!

Dörzsölte a szemét, vajjon jól lát-e? Csakugyan jól látott. Az övé volt, az ő tulajdon szellemének gyermeke, a legkedvesebb. Egy szó sem maradt ki a szövegből és egy ékezet sem. Mintha különös gondot fordítottak volna a szedésre, hja, a neves író munkáját megbecsülik.

Ordítani és dühöngeni tudott volna a fiatalember.

Most mit tegyen? Elővette az eredeti kéziratot és kabátját magára rángatva rohant egyenesen a szerkesztőségbe. Ezt csak nem hagyhatja annyiban. Lerántja a leplet arról a csirkéfogóról és bebizonyítja, hogy az írásmű az övé, a dicsőség az övé, a pénz is őt illeti. Már így hamar be is jut az irodalomba, hirtel fut az esztnek, de nem bánja, ez csak pont használ, neki, az igaznak. Majd megmutatja ő.

Pesti Napló 1927. ápr. 7. 79. n. 7.

1927. ápr. 7.

hogy mivel szerzik egyesek a tekintélyt és hírnevet!

Mire a szerkesztőségbe ért, alábbhagyott a dühe. Vagy két órát vára­koztatták a folyosón, odabent a szobában végtelen sokáig beszélt és beszélt valaki, a folyosón meg térdigérő ruhában, szinte kopaszra nyírt fejjel nők ácsorogtak, nyilván költők és írók.

Végre bejutott.

— Ez s ez vagyok, — hajolt meg félszegen és még dühösebb lett. — A napokban megjelent egy novella Császár Ferenc író úrtól... Ez itt. Azért jöttem, hogy felvilágosítsam szerkesztő urat, ezt a novellát nem Császár úr írta, hanem én.

A szerkesztő rábámult.

— Micsoda? Mit mond? Megbolondult?

— Nem, nem bolondultam meg, — mosolygott hol fehéren, hol pirosan Lajdák — de azt be is fogom bizonyítani. Itt a konceptusom és...

A szerkesztő kimeresztette a szemét.

— Nézza, fiatalember, hány éves ön?

— Huszonhárom.

— Szóval maga el akarja velem hitetni, hogy egy huszonhárom éves ifjú képea arra a kiegyensúlyozott művészetre, amire Császár? Hogy maga írta ezt a szellemes történetet, maga? Nem szégyenli magát, úriember kétféle idetolakszik ilyen alávalósággal...

— De kérem, én... én...

— Menjen a fenébe, uram, amíg jókedvemben vagyok. Császárnak hosszú idő óta ez a legszemlésebb, legkidolgozottabb műve. Nagy sikere volt, általános feltűnést keltett. Valami utolérhetetlen, fiatalos hit, hamvas üdesség van ezen az íráson... és maga írta volna? Nem szégyenli magát? Ez nem az a mód, ahogy egy fiatal embernek elő kell készülnie az életre. Hallatlan vakmerőség. Tudja azt maga, hogy ezt a Doromb Mihályt maga soha az életben meg nem írja, ha a feje tetejére áll is!

A szerkesztő szeme szikrázott és hangja félelmetesen erősödött.

— Hordja el magát, uram, minél gyorsabban!

A kis szerény Lajdák meg kitámolygott a szobából. Szédült és kevergett a gyömré. Közben szorongatta az újságot s egyre a címet bámulta. Doromb Mihály!... Az ő Doromb Mihályja, akivel egy hosszú ajzakaán ismerkedett meg... S alatta Császár Ferenc neve.

Az öreg író remekműve, sikere, búszkása.

Nagy bajok vannak a tejjel

Két fontos momentum terelte figyelmemet a tejre. Az egyik az a szomorú számsor, amellyel a parlament egyik utóbbi ülésén a tüdőbaj megdöbbentő terjedését bizonyítja s a másik az a hír, hogy a közel jövőben, — talán mire ciktem megjelenik, közelmultrol is beszélhetnénk! — ismét emelné bhajtják a tej árát. Minthogy nem nehéz a két dolog között némi kapcsolatot találni, elhatároztam, hogy közelebről megvizsgálom a tejellátást, még pedig nem csupán az arra elsősorban hivatott tejszarnokokban, hanem főként a tejárusítással is foglalkozó kisüzletekben.

Tapasztalataim olyan szomorúak, hogy ajánlatot tennék: szíveskednének arra hivatott és alkalmas emberek állandóan és rendszeresen végigjárni a külvárosi szatócsboltokat s kegyetlenül megvizsgálni a kimérésre kerülő tejet, mert elvégre nem közömbös az ország fővárosának lakosságára, hogy jó tejet kap-e, vagy rosszat.

A szinte túlnyomóan szegény proletároklakta külvárosokban a tej mennyiségével nem volna baj. Valóban megnyugtató, hogy ma már annyi tejet lehet kapni a nap bármely órájában, amennyi csak kell, — illetve amennyinek a megvételére csak van pénz. Minden uccában és minden uccasarkon lehet tejet kapni s ha valaki a kimérésre váró tej mennyiségét nézi, megnyugodhatik: fővárosunk tejellátása biztosítva van. Más kérdés azután, hogy a tejet el is tudják-e adni! Úgy tapasztaltuk, hogy csak nagyon keveset adnak el. Olyan családnak, ahol három-négy gyermek van, napi két liter tej alig elegendő s bizony ez a tej magas ára és a kereset kicsisége miatt nem gyerekjáték. Így a tej nagyrésze napokon keresztül eladatlanul marad. Azönban semmi sem olyan romlandó, mint a tej. Megkezdődik tehát a pancsolás. Főként szódabikarbónával pancsolják a tejet, hogy megakadályozzák az »összemenését«. Elképzelhető, milyen az a tej, amelyet két-három

napig tartogattak a poros, petróleumszagú üzletben, hogy megsavanyodott már s hogy megizetlenedett, hogy megtelt a bacillusok millárdjaival s milyen veszedelmes az egészségre! A szatócs azonban nem sokat törődik ezzel. Minután vízzel alaposan felhigította, szódabikarbónával megtömté, ugyanannyiért sózza szegény vevői nyakára, mint amennyiért a tejszarnokok az elsőrendű tejet árulják. Ha nem tetszik, ne izzanak tejet!

Szinte türhetetlen, ami a tejjel történik. Egy nap próbaképpen különböző helyeken próbavásárlásokat eszközöltem. Az eredmény az volt, hogy hat helyről vásárolt tejben, valamennyiben, rengeteg szódabikarbónát találtam, a tej kivétel nélkül szavanyúságú volt, szemérmetlenül fel volt hígítva vízzel s a mikor a szódabikarbónát eltávolítottam belőle, nem lehetett felforralni. Megvizsgáltam a tejet s felfordult a gyomrom. A helyzet az volt, hogy a fővárosi tejüzem kivételével valamennyi máshol vásárolt tej ihatatlan volt, sőt veszedelmes.

Felháborodva magam vittem vissza a tejet azokra a helyekre, ahonnet vásároltam.

— Ez a tej nem érdemli meg a nevet! — mondtam. — Ebben a tejjel van minden, csak zsír nincs és semmi egyéb, aminek benne kellene lenni. Ellenben tele van vízzel és szódabikarbónával! Hogy mer ön ilyen tejet eladni?

A válaszok különbözők voltak, aszerint, hogy férfival vagy nővel, sovánnyal vagy kövérrel volt dolgom.

— Kérem, mi arról nem tehetünk. Mi már így kapjuk a tejet. Nem teszünk hozzá semmit...

— Ha ön tejjel kereskedik, — kérdeztem — miért vesz át használhatatlan, sőt veszedelmes árut? Miért nem vizsgálja meg a tejet?

— Azzal én nem foglalkozhatom. Vizsgálja meg a tejvizsgálóállomást.

— Hol van ilyen állomás?

— Azt nem tudom.

1927. ápr. 14.

Máshol, — a kereskedő asszony volt, — ilyenformán beszéltek velem, tehát nem munkásasszonnyal, hanem velem:

— Ha nem tetszik, öntse ki!

— Úgy? Ön elteszi a tej árát én meg öntsem ki?

— Már pedig az árát nem adom vissza. Öntse ki, ahová akarja.

— S azok, akik nem önthetik ki, mert a gyerekek éhesek? Azok igyák meg?

— Semmi közöm hozzá, akinek nem tetszik, tartson tehenet.

Egy napot szenteltem ezeknek az üzelmeknek a megvizsgálására s ahol a magam szeme, sőt erszénye nem volt elegendő, ott alapos információkat szereztem. Megmutattam a tejet egy egyszerű sarki rendőrnek, mert kíváncsi voltam rá, hogy mint tanulatlan ember és családapa hogy fogja fel a dolgot.

— Ez bizony tele van mindennel, — mondta megfontoltan, egy pillantást vetve a kezemben tartott kanna tartalmára. — Van ebben minden, csak tej nincs.

S csóválta a fejét.

— Mink azért nem kapunk ilyen ronda tejet, — mondta aztán. — Tessék hivatalosan megvizsgáltatni s feljelenteni.

Megmondtam neki, hogy hány üzletet kellene feljelentenem s hányszor kellene futkosnom különféle helyekre s arra nem érek rá. Bólintott:

— Hát ezt nem is kellene rábízni az emberekre, hanem hivatalosan

kéne vizsgálni. Mert az úr sem érá futkosni, meg én se, meg más se, így van ez.

Aki nem hiszi, járjon utána. S ha nem hiszi a tisztiorvosi hivatal sem, a népjóléti minisztérium sem, járjon csak utána. Tejvizsgáló készülékkel járjanak egynéhány utcát Újpesten, Kispesten, Palotán s írják fel az eredményt. S számítsák ki, hány esetben, hány százalékban volt kifogástalan a kimért tej és hányban ihatatlan, betegségterjesztő moslék. Aztán képzeljék el, — nem kell hozzá fantázia — hogy milyen táplálékban részesülnek a külvárosok kis penészes emberpalántái. Keressenek kapcsolatot e között a dolog között és az iskolákban elharapózott tüdőbaj között.

Ajánlanám tehát, hogy a rendőrség szervezzen meg a politikai csoport mintájára az egész országban élelmiszer-ellenőrző csoportokat. Naponta járják sorba ezek az emberek a boltokat és szigorúan vizsgálják meg a tejet, túró, tejfelt, az összes tejtermékeket, ahol romlottra akadnak, kíméletlenül semmisíttessék meg s jelentsék fel az árust. Amilyen szigorral ellenőrzik a forgalmi adó befizetését, éppen olyan szigorral ellenőrizték az élelmicikkek minőségét. Ajánlom továbbá, hogy annak a kereskedőnek, akit háromszor rajtakaptak pancsolt tej, vagy romlott tejtermék árusításán, vegyék el az iparendélyét.

Mert ez az ország állattenyésztő ország s felháborító, hogy gyermekeink még itt sem ihatnak tisztességes tejet, itt, ahol víz helyett is azt ihatnának.

Kodolányi János.

Megyarország 1927. ápr. 14. 85. sz. 4.

A husvét megszállottjai

Irta: Kodolányi János

Lám, megértük ezt is, láthatjuk a virággal rakott illatozó fákat és a mezők friss zöld szőnyegeit, hallhatjuk a méhek békés zümmögését, átadhatjuk magunkat a jókra és gonoszokra egyaránt mosolygó nap békítő sugarainak, megtölthetjük lelkünket a megújulás és a munka malasztjával! Vajon álmodhattuk-e ilyen képek az eget, mikor a gyárak füstjét alig lehetett megkülönböztetni az égből januári szürkéségétől, ilyen szelideknek a báránnyelűket, mikor ablakunkat rázta a szél és ilyen illatosaknak a fákat, mikor a fatelepek udvarain a káromkodó és lovakat löccsel ütlegelő kocsisok hóhérmunkáját nezegettük?

Az ember szemét elől a meghatottság könnye, mikor ujjaival megérinti a cseresnyefák és barackfák puha rügyecskéjét, a kis bimbókat, melyek olyanok, mint fesledező tündérlányok. Felejt az ember ilyenkor mindent, hajlandó elfordulni a szegényektől is, hogy a mindenre kisugárzó szeretetben ne gyűlölje azokat sem, akiket gyűlölni kötelesség, béke költőik a lélekbe, az a béke, amely assisi szent Ferenc lépései nyomán virágozott ki.

A husvét megszállottjai, akik a feltámadás optimizmusát a szívükben érzik és vérükben bizserég a természet megújuló örök lüktetése, a költők. Ilyenkor az istenhez emelkednek és miközben a méhek egyenletes zümmögését hallgatják a fehérbe és rózsaszínbe öltözött fák alatt, mintha távoli orgonák bűgését hallanák és milliónyi tömeg egybefonódó énekszavát: Feltámadt Krisztus e napon, alleluja!

S megerősödnek a hitben, hogy Krisztus feltámad, megölhetetlenül.

*

A husvét megszállottjai még mások is. A hűvös boltok mélyén aranylanak a husvétii tojások és csillognak a selyemnyuszik. Hol vannak már ezek a régi, évszázados hímes-tojástól, amelyet a pa-

rasztaaszony este maga fest börszönnyel és hagymahéjjal?! Hol vannak a viasszal megirt csudaszép, fantasztikus virágszirmok a tojásokról, az ágbogak, vagy a márványozott színek? Selyem, aranyos papír, gyári festés, papír, bádög, ipari termék... A husvét megszállottjai azok a gyárosok, akik hűvétra tojást gyártanak s azok a kereskedők, akik eladják. Nosza, emelkedik a cukor ára, s mindené, ami kapcsolatba hozható valamilyen jogcímen a husvétii.

S a hentesek új és új árjelző táblákat tesznek ki a husok mellé, a halasok úsznak a horribilis árakban, nem törvén a fejüket azon a logikai tótágason, hogy ugyanaz az árucikk semmit sem változott, semmivel sem lett több, vagy jobb, aminek az ára lóugrásokban emelkedik. De ilyen ünnepen a legszegényebb munkás is húst akar látni az asztalán, meg kell tehát keresíteni az étvágyát. Az operajegyeket nem kell emelni, oda a munkásnép nem megy ünnepelni a feltámadást.

Az ünnepi méhészongás, a harsogó és az orgona áhítatát felveri a Haszon rikoitozása, a zavarolás vitatkozó hangja, a pénzükből kifosztottak káromkodása. Nem elég az a bevételi többlet, amit a megnövekedett forgalom biztosít? Több kell? Lesz több. Csak egységesen, csak okosan. Aztán úgysis jönnek a szürke hétköznapok, az üzlet ünnepe a haszon. Feltámadása a nagyobb kereslet. S az árak emelkedése. A templomi körnokok éneke, mellett a vásárosmunkások pergő vitái és alkosseredett kifakadásai.

*

S az asszonyok? Kora reggel kihúzzák az embert az ágyból, még fel sem kelet a nap s máris a szürke fák síkorgása veri fel a házat, mintha egy szél, ahol még lehetne hűvös, mindenütt lovasok, pulógnak a szőnyegek, szőnyegek a csónak. A megszállott asszonyok félig örülten, mint a kezretett kötöltyűk, futkosnak és

1927 apr. 17.

nem látnak és nem hallanak. Nincs reggeli és nincs ebéd, a Házirend mindennél szigorúbb dogmái átveszik a diktatúrát, minden eltörpül mellettük, az éhség, a szomjuság, a gyerek siránkozásai, minden, minden. Irtó hadjárat a pókhálók ellen, a folatok ellen, az öncéllá magasodott s mindent elnyomó Rend átveszi uralmát. Minket, szegény férfiakat, kinevetnek az asszonyok mániákus politizálásaink, gazdasági kísérletezéseink, művészi erőfeszítéseink és vak munkáink miatt. Milyen nagyképek vagyunk, mi férfiak, — mondják — pedig minden, amit hajszolunk, eltörpül az élet nagy, ősi törvényei mellett. Szegény megszállott asszonyok, ők egy homályos ablaküveg miatt nem hallják meg az ebédért kiabáló kisgyereket, a súrolókefe zivajjától nem hallják az íróasztala és csendje után rimáncodó férfit, akit a kiöntött lúgok tengere üzhajt egyes szárazonmaradt padlószigetre, mint Robinzont valaha a vihar. S csodák csodája, még a tükröt is elfelejtik ilyenkor, a Rend örületében elfelejtkeznek önmagukról is, ami a legnagyobb! Próbáltál, nyájas barátom, feleségeddel szóbaállni akkor, amikor az ünnepelőtti nagytakarítást végzi? Vetted észre, hogy bármilyen fontosat mondj is, az esze a víz forráságán és a porolón jár?

Ha azt mondd neki, hogy a föld-rongós összedöntötte Keeskeméket, így válaszol:

— Juli, mondtam már, hogy a függönyöket is le kell szedni!

Michel Angelo dolgozott ilyen örült elfelejtkezéssel a Sixtusi kápolna freskóin, vagy Mózesen. Nem mosdott, nem evett és nem aludt.

Mózes és a függönyök leszedése! Dávid és a szőnyegporolás! Meneküljünk hazulról, ez a legokosabb.

*

Hát a napfényben fürdő falusi ucca ünnepe? A kiöltözött lányok, a feketében lépegető férfiak és a gyerekek, akik minden sarkon csoportokba verődve krajcárokat ütnek a piros tojásba! Ezek a gyerekek is az ünnep megszállottjai. Fulásig telezabálva magukat tojással és összekelve az ünneplő ruhájukat, mindenről megfeledkezve csapkodják a pénzt a tojásba, nagy szakértelemmel méregetve előbb a két ujj közé fogott pénzzel a tojás felületét és távolságát. Aztán elszánt mozdulat... s a pénz, mint a kés, belehasít a héjba s megáll benne. A tojás azé, aki a pénzt belecsapta. Vagy nem sikerül. Viták indulnak, kezek hadonásznak a levegőben, néhol nyakleves is csattan.

Igy megy ez egész nap s este betegen nyögnek a gyerekek, csak anyjuk előtt tükölik a zabálás következményét s a szép tojások szomorú végét.

S a harangok szeliden búgnak a tavaszi égbolt alatt.

Meggyarossy 1927. apr. 17. 87. 27. 70.

MEGJEGYZÉSEK FÖLDI MIHÁLYRÓL

1.

Földi Mihály pályafutása egyike a legérdekesebbeknek, mert tipikusan mutatja azt az utat, melyet a háború előtt felcseperedett, de csak a háború lezajlása után kifejlődött modern budapesti fiatalember megjárt. Erdemes őt röviden végigkísérni az első idők realista novelláitól, a kisemberek ábrázolásától a szintézisre törekvő könyvmonstrumokon át az *Engem szeress!* és a *Bubi* külsőséges transzparensvillogásába s végül a *Halasi-Hirsch fű* mindent elnyelő nihiljébe.

A kezdetek Földi Mihály nagyítóüveg alá tette a hordárt s a fiatal író lelkes érdeklődésével és szeretetével megfigyelte a bajúszárángását, minden gesztusát, minden gondját-baját. A kicsi dolgok, kis emberek kora volt a kétfejű sas szárnya alá dugott hármas hegy és kettős kereszt kora, impresszionista kor, Színnyei-Merse Pál szelíd pipacsos rétjei, árnyékos domboldalai és napfényben fürdő fái fejezték ki legpregnánsabban. Az emberek iparkodtak megérteni egymást s a fiatal Földi is szeretettel, impresszionisztikus mindent-fotografálással fordult a szegény hordár alakja felé.

Aztán következtek a *Sötétség*, a *Szahara* testes kötetei. Az író nem elégedett meg többé azzal a világgéppel, amit az érzékszervei adtak. A dolgok lényegébe, belső összefüggésébe, az emberek cselekedeteinek mélységeibe, a lélek titkaiba akart behatolni. Földiben tehát már akkor feltámadt a zsidó intellektuel Ahasverus-természete, az örök kételkedő megszólalt benne, a bázistalan, de vagy mennyet, vagy földet áhítózó Mohammed-koporsó megkísérelte, hogy az eget felé lebegjen, a dolgok misztikus összefüggését keresve. Ezzel a korról kezdődött Földinél a „Dosztojevszkij-korszak” s nemcsak Földinél, hanem az általa és benne példázott modern budapesti intellektuel ifjúságnál is.

Földit azonban egyrészt általános, mindnyájunkban közös indokok, másrészt tragikus zsidó-pszichéje kibillentette abból a szférából is, melynek a küszöbéig már-már eljutott: a vallásos, szinte misztikus világszemléletben való megnyugvásból. Ezt az ideológiai zűrzavart jellemzi a „Hamlet királykisasszony” című később összeállított cikkgyűjteménye. Dosztojevszkij világát félelmetes északi fényvel derengi körül a fizikai világon túl levő világ hozzánk tükröződő fénye s már-már elveszi az alakok, a reális dolgok természetes színét, formáját is. Földi legdosztojevszkijebb korszakában is megmaradt reálisnak, nála a torzítások legfeljebb abszurdumok, de nem igazságok, a sötét, misztikus fény nem a szellemvilág letükröződő fénye, hanem mesterséges világítás, amellyel az író illuziót akar kelteni *önmagában*. Dosztojevszkij filozófiájának lényege a szenvedés szükségességébe és megváltó erejébe vetett hit. Földi a szenvedések okait kutatván, nem jutott el addig a mélyen keresztényi meglátásig, mely a szenvedést mint isteni jótéteményt nyugalommal fogadja, abban felmagasztosul s megváltó erejében megtisztul. Soha nem jutott el addig a pontig, ahol az ember másokat a saját szenvedéseivel vált meg a szenvedéstől, azáltal, hogy abban résztvesz és azonosítja magát a szenvedővel. Földi Dosztojevszkij-korszaka tulajdonképpen a hedonista lázadása a szenvedés ellen s amikor annak mélyebb okait s magyarázatait kutatja, teszi ezt azért, hogy végül felelősségre vonja az Istent s feleletet nem kapván, a vallásos világnézet *illuziójában* megnyugodjék. Akik akkor figyelemmel kísérték Földit, előre látták, hogy az eget felé való törés nihilizmusba való zuhanással végződik.

Tény, hogy a következő művekben a vallásos világréptől mindig távolabb esik. Úgy látszik, leszámolt azzal a vággyal, hogy az

1927. d. p. 21.

égekbe törjön. Erre keveseknek adatott meg közülünk az isteni kegyelem. Megkísérli tehát, hogy a földhöz közeledjék, jobban, mint ahogy az impresszionista korszakában sikerült, *nem a felületen maradva*, hanem a dolgoknak, jelenségeknek jól megokolt magyarázatát adva. Három generáció életét állítja egymás mellé a *Mámoreosak* című regényében, amelyben a magasabb eszmei célokért való küzdelem teljes hiábavalóságát és magától a küzdelemtől való megcsömörlést mutatja be, dokumentálva mintegy a saját fejlődését is regényének hősein át. Földire is jellemzők e regénynek, az író talán legsikerültebb alkotásának stílusjegyenetlenségei: reális, sőt naturalista részletek egybehangoltság nélkül váltakoznak benne szinte dilettánsan szimbolikus fejezetekkel. S ekkor kezdi foglalkoztatni a már-már rögeszmévé váló gondolat, a siker, az anyagiakon való uralkodás gondolata. Az írás, hasonlóképpen az álomhoz, sok tekintetben vágykielégülés. Földi Mihály nem tudott kielégülni és megnyugodni vallásos világképben, most megkísérli ennek az ellenkezőjét: a materializmusban való kielégülést és megnyugvást. Munkái középponti gondolata: egy gyengeakarátú, erkölcsileg talajtalan férfi beleül egy erősakarátú, kézzelfogható sikerekben dús férfi pozíciójába s annak az álarca alatt éli tovább a maga életét. Sándor magáévá teszi a másik Sándor eredményeit. Learatja a vetését, az élete művét magának rabolja el. A hős megöli a dús-gazdag, hatalmas, erős és szabad *alteregót* s beleül a trónusába. Vajjon az anyagiak kielégíthetik-e az embert, a *siker* (az, amit általában annak szoktak nevezni) valóban szabaddá és harmónikusvá teheti-e? Földi vizsgálódásainak eredménye: igen, ha erős, mindent leigázó akarat hozta létre, ha eléggé racionális fej és eszközök eredménye, de menthetlenül bukásba sodor, ha nincs jól funkcionáló idegzet. Az az ember, aki Földinél ezekben a művekben revelálódik, Nietzsche embere, a jón-rosszon túllemelkedett ember, az erkölcsön túli ember, az akarat-ember. Ez a probléma tulajdonképpen napjaink centrális problémája. Az orosz forradalom egyik hajtórúgója, Mussolini és nála kisebb diktátorok cselekedeteit mozgató probléma, a régi Raszkolnyikov-kérdésre adott igenlő válasz: megölheted, Raszkolnyikov, a buta vénasszonyt, aki pénzen ül, ha eléggé hiszel abban, hogy Napoleon vagy, de nem szabad gyengének mutatkoznod, jó idegeid kell, hogy legyenek s józan fejre van szükséged. Mindent megtehatsz, ha meg *tudod* tenni. Ami a reális valóságokon túl vagy kívül van: bizonytalan. Ami körülötted van, az anyagi világ: azzal számolhatsz. Csak jó számolónak kell lenned.

Ennek a típusnak zavarosabb, vagy tisztább egyedei rohannak körülöttünk a tőzsdén, a politikában, a színházak körül, a racionális, erkölcsi megkötöttség nélküli, a maguk kegyetlen akaratára állított emberek irányítanak bennünket, racionálisan, számolva anyagi eszközökkel csak úgy, mint ideálokkal, petróleummal csak úgy, mint felekezetekkel, Londontól Vladivosztokig.

Ez a típus fogja megteremteni az új racionális társadalmat, államot, ez a típus mozgatja a gyárakat, repülőgépeket, ez a típus

hajtja igájába a sajtót, egy Stinnes-konzernbe vonva német és magyar és francia és osztrák lapérdekeltségeket, ez gyárt az Uralban acélt az új ágyukhoz és ez ütközik Keleten hasonló, de ellentétes érdekekért Sang-Hai határában.

Az új típust tehát megtalálta Földi, más kérdés azután, hogy ez olyan ideál-e, ami a racionális eredményeken túl — művészetet, tehát vallási élményeket is adhat az emberiségnek?!

Itt jutott el Földi Mihály a külső sikerek felé törő intellektuális ambíciók teljes nihilizmusába.

2.

Földi Mihály két említett darabja az általa megállapított új világszemlélet alapján született meg. Racionális engedmény a *siker* irányában, mely igazol mindent. Az *Engem szeress!* volt az a hegyfok, melyre Földit felvezette a Szellem: ime, ez mind a tiéd, ameddig a szemed ellát. A szemed élességétől függ, hogy meddig lát el. Kenyerekké változtatom a köveket...

A *Bubi*? Egy lépéssel feljebb a hegyen. S mert a siker nem igazolta: Földi keserű szájjal, csalódva szállott le, szomorú nosztalgiával a kezdet vallásos felbuzdulásai, keresései iránt. A *Halasi-Hirsch-fű* megkísérli a régi vágyak valóraváltását: szintézist adni, sorra felvetvén a megoldatlanul maradt problémákat, amelyek egyszersmindenkorra megoldottaknak látszóttak az *Engem szeress!* kétes, de nagy sikere és a *Bubi* teljes, külső-belső sikertelensége előtt. S az új regényben fel is veti a problémát: hol keressen bázist a modern, természettudományos alapon nevelődött, semmi-ben hittetlenni nem tudó fiatalember? Halasi Géza modern, budapesti zsidó intellektuel, aki a forradalom bukása után soha nem érzett élességgel érzi kitesztettségét. Kikeresztelkedik, abban a kissé naiv hitben, hogy a katolikus vallás egységében meg fogja találni az élete magyarázatát és harmóniáját. Szeret egy lányt, aki nem szereti őt, egyrészt azért, mert zsidó, másrészt mert kikeresztelkedett zsidó, harmadszor, mert nyugtalanítóan, veszedelmesen hisztérikus. Nagy filozófiai művet ír, amelyben közös nevezőre akarja hozni a materialista és spirituálista filozófia összes eredményeit. Minden problémát élére állít ebben a könyvben Földi, amit eddig elszórtan vetett fel. S a problémákat annyira élükre állítja, hogy a megoldás tökéletesen lehetetlen, mint ahogy a szögből húzott vonalak sem metszhetik egymást. Ilyen divergens vonal ennek a regénynek minden alapmotivuma, probléma-kéve, amelyet csak az elindítás köteléke tart össze.

A regény elindulásakor ez a kötelék még elég erős. De ahogy fejlődnek az események, ahogy kiéleződnek az alapvonalak, lassanként követhetetlenekké válnak. Halasi Géza alakja irrealizmusba vész, noha az író mindent megkísérel, hogy a valóság talajára visszaállítsa, még pedig külsőségek szorgalmas és néhol művészi felrakásával. De ez sem menti meg a főhőst: szavai száraz értekezé-

1927. ápr. 21.

sek, elvesztik minden kapcsolatukat az eleven lélekkel. A főhősnek és imádottjának a figurája lassanként papirossá válik, fájdalmaik, érzéseik, harcaik mondvacsinált kitalálásokká, melyeket néhol az a szempont is befolyásol, hogy a regény *érdekes* legyen, tehát *sikere* legyen. Így történik aztán, hogy, miután a regény művészi mivoltával össze nem férő indokok szükségessé teszik az összes problémák harmónikus lezárását, az író kénytelen egymáshoz kényszeríteni a divergáló alapelemeket, a kívét összekötözni a másik oldalán is s mert ez logika szerint lehetetlen, rátérdel és összetördeli őket. Halasi Géza végül feleségül veszi Máriát, elbújnak egymással, mindent megtalálnak egymásban, az élet célját, örömét, tartalmát... Most már nem lesz idegen Máriának, akit egy hatalmas kötetten keresztül sem tud úgy meggyőzni, hogy mi is higyjünk neki? Most már nem bántják többé kétségek egyiküket sem? Valóban ez lenne minden átkunk feloldása?!

Nem, hanem Földinek szüksége volt arra, hogy *problémák ne maradjanak!* Szüksége volt a regény szempontjából, amely nem lett volna egész és szüksége volt a maga szempontjából, hogy közös nevezőre hozza, — ha csak illúziónak is, — az őt és a hozzá hasonlókat megnyugodni nem engedő kétségeket.

Ahol ez a szándék nem dolgozik, ott a regény alakjai igazi emberek, cselekvéseik igazi, belülről motivált cselekvések. Azok a regényalakok, akik ebben a könyvben egyenes leszármazottjai, — bár jobban elmélyítve, — a kezdet kezdetén meglátott hordárnak és társainak, hús- és vér-emberek. Igazi, teljes, művészi-realista ábrázolatok. Amit a zsidó öregúr, vagy a pénzember, Ella, az ujságíró mond, nem papiroscsinálmány, amit tesz: az élmény erejével hat. Méltányolandó Földi erőfeszítése, de csak azokon a helyeken nem mondott csődöt, ahol nem is volt szüksége erőfeszítésre. Úgy látszik, Földinek le kell mondania azoknak a dolgoknak a megoldásáról, amelyek egész életében kétségekkel gyötörték s amelyekből kiutat találni itt sem tudott. Neki nem adatott meg, hogy olyat is megcsináljon, amit nem lehet akár a legmagasabb racionális eszközökkel megcsinálni. Ebben a dologban boldogabb nála az az egyszerű somogyi csordás, aki egy bokor tövében bicskájával állatokat és erdőket farag a maga-metszette husángra. Mert a művészet nem más, mint két olyan pontnak logikus összekapcsolása, amelyet az intuíció állított fel; Földi művészete maga ez a logikus híd, két intuitive felállított pillér nélkül.

3.

S itt van minden bajnak a magyarázata és gyökere. Földi Mihály, mint az ő típusára teremtődött modern budapesti — vagy inkább városi — intellektuel, immár tökéletesen és hermetikusan élszakadt a természettől. Szublimált gondolati légkörben él, mint a Homunkulus, problémái fájdalmasan intellektuális problémák, amelyek messze estek az egészséges élet problémáitól s ezért meg-

oldhatatlanok. Hajszálfinom logikai disztinkciók ezek, tudományos mérlegre vetett filozófiai árnyalatok, melyek nem az élet anyaföldjéből, hanem a könyvtárak halotti-néma sírjaiból támadtak. Földi világa tulajdonképpen mindössze egy kicsiny és nagyon egysíkú töredék-világ, könyv-világ ez, amelynek életet csak a természethez való visszatérés adhat. De az az út, amelyen a természethez visszatérhetne, örökre el van előle zárva. Elzárja a túlfinomodott idegzet, a betegesen érzékeny és csak betűre beállított logika, de legfőképpen a néppel való szolidaritás teljes hiánya. Dosztojev-szkij a népben gyökerezett. S minden igazi művész, legyen akár muzsikus, akár író. A természettel az egyszerű parasztnép él együtt, ősi, vallásos közelségben. Hogy pedig ez így van, arra bizonyosság Földi Mihály stílusa, illetve nyelve. Ez a nyelv már teljesen elvesztette eredeti, természetes zamatát, a nedvet, mely benne keringett, mint a növény leve. Száritott és tudományos gonddal rendszerezett, racionálisan felhasznált nyelv ez, pontosan fedí a logikai árnyalatokat, pontosan követi az észmunkát, de *megeleveníteni* jóformán semmit sem tud. Ennek a nyelvnek okszerű falansztervilágában, hogy nyernék vissza a dolgok vibrálásukat, buggyanó teljességüket? A magyar szavak árvácskavirágjai sápadtan, lekonyulva, halottan integetnek felénk, *mutatják* ugyan, amit az író velük mutattat, de az élet természetes lüktetését nem árasztják magukból.

Mindez pedig fontos, azért, mert Földi Mihályon, mint típuson, látjuk a modern intellektuel-ember válságát, nihilizmusba vezető, menthetelen rohanását, a népkultúrától, mint igazi kultúrától való tökéletes elszakadását s ennek az okait.

1927. máj. 1.

Jézuska, nyisd ki az ajtót!

Írta: Kodolányi János

Vidáman játszadoztak addig, míg csak az este le nem szállt. A kislány hátára vette hugocskáját, — akkora volt mind a kettő, mint a padláb! — s buzgón oltelte a szobában. Öregesen lépkedett, karjaival szorosan magához ölelte a kislányt, az meg átfonta nyakát és sikongott örömeiben. Mikor a díványhoz értek, ráborultak mind a ketten és nevettek, hangocskájuk betöltötte a szobát, hemperegtek s újra kezdtek előlről. Négy éves volt a kislány, három a kislány. Szőke fejük, mint Rafael angyalaié.

S mikor elfáradtak, elhallgattak egy percre. S akkor vették észre, hogy a szobára ráterült az alkony sötétsége. S akkor vették észre azt is, hogy egyedül vannak.

— Jancika, én félek — mondta a hugocska selypítve s kerekre nyitott búzavirág-szeme foszforeszkált a homályban.

— Kati! Kati! — kiáltott a kislány a oselédnek. — Majd mingyárt bejön, tudod, Juliska és akkor mesél. A mama mondta neki, hogy meséljen, ha este lesz, míg ő haza nem jön.

— Kati! Kati! — kezdett vékony cérnahangon kiabálni Juliska is.

— Kati! Kati-i-i-i!

Hallgattak, figyeltek. Csend volt. A házban nem moccant senki. Valahol egy légy pókhalóba került és kétségbeesetten zümmögött. Ez még növelte a csendet.

Juliska sírni kezdett.

— Hol van, hová ment? — kérdezte.

— Tudod, Juliska, majd megnézem a konyhában — fontoskodott egyre bizonytalanabbá váló hangon a fiúcska. — Megmondom, hogy gyujtsón lámpát és meséljen. Tudod, majd mesél!

Félszemmel, az ablakon belátszó s a szélben félelmetesen hajladozó ágakat nézte, elindult az ajtó felé s rákapaszkodott a kilincse.

Az ajtó nem nyílt ki.

— Be van zárva! Jaj, be van zárva! — kiabált a kislány.

— Hát ez be van zárva. Az a lány elment valahová és bezárta az ajtót — jelentette a kislány, két

kezét kitárta, mint a felnőttek és tanácstalanul bámult maga elé.

— Kati! Kati-i-i! Nyissa ki!

— Nyissa ki!

Hallgatóztak. Csend volt. A pókhalóba került légy elhalóan zümmögött. Egyre sötétebb lett, a bútorok már fekete tömegeknek látszottak és a szőnyeg virágai elbujtak a homályban.

Ekkor kétségbeesetten döngetni kezdték az ajtót. Páni félelmük kitört és nem tudtak uralkodni rajta. Kis öklükkel verték az ajtót s hallgatóztak. Kiabáltak, sikongattak, sirtak és hallgatóztak. Rúgták az ajtót s hallgatóztak. S a csend egyre félelmetesebb lett, a sötétség egyre titokzatosabb, már alig lehetett látni, az ablak előtt egy ily úgy mozgatta ágait, mintha fekete kéményseprő a seprűt rázta volna s az égen egy felhő úgy szétterült, mint a boszorkány repülő szoknyája.

Most már torkaszakadtából ordított a két kisgyerek. Típett a szobában, nekiment a bútoroknak s csak annál jobban sirt. Az ajtót apjuk botjával döngették s csak nem nyílt ki.

Egyszer csak, végső kétségbeesésében, a kislánynak mentő gondolata támadt.

— Ne sírj. — mondta felragyogó örömmel. — Majd kiabálunk a Jézuskának, az kinyitja az ajtót.

— Jó! Jó! Kiabáljunk!

S egymásmellé állva az ajtó előtt, egyszerre kiabáltak:

— Jézuska! Jézuskaaaa! Nyisd ki az ajtót!

Ez a segítség biztosnak látszott. De mikor öt percig kiabáltak hiába, s a magány és a csend rájuk tenyerelt és megdermesztette kis szívüket, összekapaszkodtak a zárt ajtó előtt és tudták, hogy most meg fognak halni.

— Nem nyitja, látod, Jancsika, nem nyitja! — zokogta a kislány.

— Jézuska! — kiáltotta utoljára a kislány, rekedten, fájó torokkal és könnyei ömleni kezdtek. Leült a földre, s arcát a szőnyegre nyomva, az első csalódás fojtogatta torkát.

A csendben már a légy sem zümmögött.

Az Est 1927. máj. 1. 98. 7. 6.

„Összeesett az uccán...”

Kolozsvártól az angyalföldi tébolydálg

Az Est tavaly február 29-iki számában rövidke hír jelent meg: *Klein László 21 éves rézműves a Petőfi téren összeesett, a mentők szállították el...*

Ennek több mint egy éve. Azóta sok százan estek össze és sok százat vitt el a mentők autója. Az esetek napirenden vannak és ki tartaná számon a Klein Lászlókat, akik eszméletlenül összeesnek az uccán?

Tegnap este a szerkesztőségben egy alacsony, vállas, de minden tagjában reszkető, szomorú arcú fiatalember keresett fel és bemutatkozott: *Klein László rézműves, az a Klein László, akiről Az Est* rövidke híre szólt több mint egy évvel ezelőtt. Fehér nyári vázsonruha volt rajta, az, amelyben akkor felszedték a mentők a kövezetről. El kell mondanom, mi történt vele azóta, hogy az éhségtől elvesztette eszméletét.

Leül a fogadószobában, térdei rángatóznak, kezei táncolnak, mint az ideg-sokkosoké. Csak a szeme nyugodt és szomorú. Végző kétségbeesés letargiája felhőzik az arcán.

— Kolozsvárról kitoloncoltak a románok, — meséli — mert budapesti illetőségű vagyok. Ott éltek a szüleim. Most már nincsen senkim. Sem rokonom, sem barátom, senkim. Egy darabig munka nélkül lézengtem a városban, nem volt, ahol a fejemet lehajthattam volna, nem volt ennivalóm. Aztán beálltam egy kenyérgyárba, ott dolgoztam egy darabig. Később megint munka nélkül maradtam.

— Rettentően éheztem. Egy ízben összeesettem az uccán, akkor beszállítottak a Szent István kórházba, ott ápoltak. Így történt azon a napon is, amikor a Petőfi téri hajóállomásnál, több napi éhezés után megint összeesettem és elvesztettem az eszméletemet...

— A mentők megpróbálták segíteni rajtam, de az öntudatomat nem nyertem vissza. Autóra tettek, elvittek és mikor visszanyertem az eszméletemet, bevitték a rendőrségre. Ott a rendőr-orvos elé állították aki megvizsgált. Egy rendőr újra telefonált a mentőkért. Vártunk. Megérkeztek, két rendőr megfogott, lekísért az autóba, aztán elindultunk.

— Csak akkor döböntem meg, amikor az angyalföldi tébolyda elé érkeztünk s én olvastam a figyelmeztetést:

a betegeknek, pénzt adni nem szabad. Micsoda kórház az, villant fel bennem, ahol a betegeknek nem szabad pénzt adni! Csak az elmeógyógyintézet lehet. De hát én csak éheztem, azért estem össze az uccán! Bevitték a tébolydába, ott elvették az iratimat, levetették a ruhámat, megnyírtak, megfürdettek és betettek egy cellába, melyre rá volt írva, hogy: Megfigyelve. Csak egy szalmazsák volt a kis szobában. S rajtam a tébolyda szokásos ruházata: egy szál ing.

— Mikor rázárták az ajtót, a kétségbeeséstől valóban az örülethez álltam közel. Kiabáltam, hogy vigyenek el innét, nekem semmi bajom, csak az éhezés vette el az erőmet. Erre injekciót adtak, hidegvizes ruhákba pakoltak s jelentették, hogy nyugtalan vagyok.

Minden tagjában újra reszketni

Magyarország 1927.

Máj. 6. 102. sz. 13.

1927. máj. 6

kezd. Maga elé néz a földre, reménytelenül!

— L. injekciókkal, hidegvizes pakolásokkal kezelték, noha én váltig könyörögtem, hogy eresszenek ki, *semmi bajom.*

— Most, április 30-án szabadultam a tébolydából. Egy orvosi bizottság érkezett oda, Németh dr., Fabinyi dr. és Oldh dr. orvostanár urak. Megvizsgáltak és kijelentették, hogy *nem vagyok elmebajos*, el kell bocsátani engem a tébolydából. De már késő volt és másnap vasárnap, így csak hétfőn, május 2-án reggel szabadultam.

— Újra az a ruha van rajtam, ami egy évvel ezelőtt, amikor a mentők bevittek. Kaptam egy igazolványt, hogy *a tébolydából gyógyultan eltávoztam.* S ott álltam az igazgató úr előtt, reszkető tagokkal, reménytelenül, egyetlen fillér nélkül. Hogy megyek ki a világba, *hogy kezdek új életet?* Az igazgató megajánlta, adott ötven fillért, hogy ne kelljen reszketős lábaimmal gyalog menni. De én mégis gyalog vánszorogtam be a városba, húsz fillérért kenyeret vettem és a megmaradt pénzen szállást akartam keresni éjszákára. Egy rendőr az alföldiuccai menhelyre irányított, ott aludtam az éjjel.

— A menhelyben azt a tanácsot adták, hogy menjek el *Az Est*-lapok szerkesztőségébe és mondjam el szomorú sorsomat.

— *Igy jöttem el a szerkesztőségbe...*

Lehajtja a fejét, maga elé bámul. Szeméből a kétségbeesés könnyei szivárognak. Huszonkét éves, jól megtermett férfi, *a pusztulás szélén*, anélkül, hogy bele akarna nyugodni a pusztulásába. Szinte önmagának susogja:

— Felmentem egy négyemeletes ház legfelső folyosójára és le akartam vetni magamat... De hátha... jobbra fordul az életem?

Még keresztkérdések alá fogjuk, de az elmebaj legcsökélyebb jelét sem sikerül felfedeznünk rajta.

Mit tegyünk hozzá mindezekhez? Akinek nem facsarodik össze a szíve annak láttára, hogy egy fiatal, munkabíró, 22 éves ifjú összetörve, remegő tagokkal ténfereg az uccákon egy milliós városban, saját hibáján kívül, azokból a fillérekből tengetve életét, amiket a szerkesztőség tagjai adtak neki.

Kodolányi János

A hisztéria tömegbetegség lett

Csodálni nincs mit rajta. Inkább esodálatos lenne, ha nem lennének hisztériások. S bizonyára nemcsak mi vagyunk azok, hanem egész Európa népei. Az irodalom legalább ezt bizonyítja.

De én inkább csak a kis jelekre figyelek most, mint a nagyokra. S látom, hogy az emberek a legcsekélyebért képesek késhegyre menni s olyan hallatlan izgalom vesz rajtuk erőt, egy villamos-jegy, egy rossz szó, egy udvariatlan gesztus esetén, amilyen izgalom régen, — nagyon régen! — szégyenletes lett volna. Minden provokálja az izgalmukat s minden izgalom felfedi azokat a mély-séges szakadékokat, amelyek a lelkük mélyén tátognak. Ezekre a szakadékokra csak nagyon vékony s minduntalan felbillenő, beszakadó hidat vert a konszolidáció egyre növekvő ereje, a bizonytalanságok elmulása, az úgyahogy meginduló élet rendes kérvágása.

*

A napokban a Berliini tér egyik sarkán villamosra vártam este kilenckor. A C kocsii így este rendkívül keservesen közlekedik. Nagyon megritkítják a járatokat s már félórája álltam a megállónál hiába. Tagadhatatlan, hogy bennem is nagy dühök kezdtek szákrázní, de haragom lassanként elfoszlott, mikor láttam a várakozók lelkiállapotát. Mennyire ki vannak fáradva, el vannak nyüve! Főként a nők. Le s fel járkáltak egyre dühösebb tempóban, hol a kirakat üvegében nézegették magukat, hol egymást méregették gyilkos pillantásokkal. S beszéltek magukban. S hallottam, hogy mit süttögtak. Nem vagyok elég bátor, hogy lefrijam. Szemérem elleni vétségért megbüntetésnek. Egy asszony, valami mesterember felesége, akinek az arcán mély ráncokat szántott a gond, két kis gyereket cibálta a karjánál fogva s minduntalan pörlekedett velük, mert álmosak és fáradtak voltak.

— Anya! Anya! — siránkozott az egyik gyermek — ez se jó? Miért nem jó?

— Hallgass! — kiáltott az asszony elkéseredett hangon s megrántotta a gyerek karját. — Hogy a... ezt a nyomorult villamost. Persze, hogy nem jó.

— Miért nem jó? — firtatta a másik. Az asszony azonban tovább cibálta őket, olyan léptekkel, mint a ketrechezárt vad járása.

S a zúgolódás egyre nőtt. Egy férfi botjával a lámpaoszlopot csapkodta. Kifakadások hallatszottak. S mikor a villamos befutott, meg sem várták, hogy a leszállók kimászának belőle, törtöttek egymás hegyén-hátán, nők, férfiak a legkegyetlenebb modorban taszigálták és nyomták egymást, a két kis gyereket mindenki félrelökte s az anyjuk ezért veszekedni kezdett.

A különféle afférok még Angyal földön sem simultak el.

*

Az uccán minduntalan hallok a nyitott ablakokon át vérlázító hangokat. Javarezsint nők, talán anya és lányai, talán testvérek veszekező csatáját. Hisztérikus sírásrohakkal vegyes vádaskodások hangzanak apró pénzekért, kifutott tejért s a hangok messze kihangzanak az uccára. Valamikor tragikák rendeztek ilyen hatalmas kitöréseket a színházban, mint amelyeneket mostanában minden nap s minden órában hallok.

— Igenis, a cernát nem én használtam! — hallom például nemrég egy nyitott ablakból s bent edények csattannak, egy nő élesen vinnyogva zokog s gurgulázó hangok variációiban vész el a szava.

Rettenetes szidalmak hallatszanak. Végül görcsös sírásban vonaglanak mind a ketten s mintha egymást üznék, csikorognak a bútorok és egyre állatibban visít a két nő. A szomszédból előkerül egy asszony, kiáll az ajtóba s élvezettel hallgatja a zenebonát. Mikor elmegyek előtte, szinte magának mondja:

— Megint letépi egymás haját. Örültek házába valók ezek...

S este, mikor ugyanott megyek el, két fiatal nőt látok csinos házi ruhában, frissen és jókedvűen beszélgetnek ruhákról és ha nem

Magyarország 1927. máj. 15. 110. sz. 16.

tudnám, hogy ezek azok, akik nemrég egymás hájának estek, azt hiszem, szerény, szelid, jószágos kis házinők, falusi papkisasszonyok, amelyeneket Mikszáth ábrázolt halhatatlan gyengédséggel.

*

Egy ablakból — vasárnap van — igen jó gramofon muzsikája pattog. Női hangok, nevetések vegyülnek bele, valószínűleg táncolnak odabent a zenére. S elképzelem a vasárnap délutánjukat: élvezik a gramofont, aprózzák a tangó lépéseit, nevetgélnek, csintalanokodnak és boldogok. Pihonnek. Talán manikűr-kisasszonyok valahol egy pesti borbélyműhelyben, vagy elárusító lányok egy áruházban. Lehet, hogy gyárilányok, de az is lehet, hogy egy tisztviselőcsalád mulat itt a heti robot után.

S egyszerre elhallgat a zene. Előbb halk, de egyre fokozódó veszekedés szűrődik ki az uccára. Mit-látnék, ha benézhetnék ennek a camera obscurának a lencsőjén át a belsejébe? Mert a sikongások egyre hangosabbak, durva szavak csattannak el, mint a villamos szikrák. S néhány perc múlva egyetlen komisz zsivaj az egész ház, férúhangok kiabálnak, nők zokognak...

Istenem, bizonyosan nem azt a lemezt tették a gépre, amit valamelyik akart, — gondolom magamban s megtépett hangulattal állok odább. Ez csak ok arra, hogy veszekedjenek!!

*

S láttam a napokban egy csinos, fiatal úriasszonyt, aki kipt állt a kertben s onnét kiabált be a házba, minden szomszédja a kerítés köré gyűlt, az asszonyka felborzolta bubifrizuráját és úgy kiabált, mint egy kocsis. Selyem pongyola volt rajta, kék színű, virágos, karsú alakja kiegyenesedett, mintha ve-

rekedni akart volna. Szégyeltem magamat. Vajon lehet-e csodálni, hogy a férfiak százszor meggondolják a házasságukat? Ősztöneikkel mélyen érzik, hogy a civilizáció csak réteg, nagyon vékony réteg s ha egy-egy pillanatra beszakad, förtelmes mélységekbe láthatunk. Jól nevelt embereknel. Aki- ket jogosan vagy jogtalanul, kultúremlereknek szoktak nevezni...

*

Még csak azt a jelenetet akarom emlékezetembe idézni, amit vasárnap egy piacon láttam. Fél tízkor megjelentek a rendőrök, hogy a kitelepedett kofákat figyelmeztessék: pakolni kell, tízre vége a vásárnak. Egész csapat rendőr vonult ki, de alig bizonyult elegendőnek. A szidalmak valósgos fergetege támadt fel ellenük. Pedig évek óta ez a rend. Egy házőrző kutya is megtanulja, hogy mikor kell megjelennie a küszöbön, ha rászoktatják. S ők, az emberek, szidalmak özönét zudították a rendőrökre, mert féltiz volt. Visongattak, mert féltiz volt. Vörösek voltak, hadonásztak, káromkodtak, egymásnak estek, vitatkoztak, a baromfiakat dobálták a földre, mert féltiz volt. Miért van ez? Hogy nem lehet nyugodtan összeszedni a cók mókot tízre s hazamenni, mikor ez a rend?

Egy barátom írja, akit egy osztrák fürdőn idegbaja miatt kezelnek, hogy ott a madarak ráülnek az emberek vállára, tenyerére, seregestől szállnak az emberre a csízek, verobek, pintyek és cinkék... Miért nem szállanak ránk az ég szelid madarai, miért nem esznek a tenyerünkől, miért olyan embertelenül vad és nyugtalan a mi életünk? Miért nem lehet végigmenni egy békés, napsütéses uccán anélkül, hogy az embert le ne öntenék láthatatlan szívek a dühkitörések rettentő mosogatóvizével?!

Kodolányi János,

Az új kegyelmes úrnál

Kevesen tudják, hogy új kegyelmes urunk van: *Tersánszky Józsi Jenő*. A kormányzó ugyanis *helyt adott kegyelmi kérvényének*, melyet mondhatni minden magyar író aláírt s elengedte kéthavi fogházbüntetését. A kuria ítélte el a kitünőt író egy novellájáért, ez akkoriban olyan szenzáció volt, hogy minden lap bőven foglalkozott vele.

A kegyelmes úr éppen délutáni álmát aludta, amikor bekopogtam kisdélelőszobájába. Egy ágy, egy szekrény, tenyérnyi asztalka, — ebből áll a szobabútorzat. Ragyogó tisztaság a szobában. A kegyelmes úr szemét dörzsölve és nyújtózva fogad, kezével szinte eléri a plafont, nem a szoba alacsonyága, hanem az író különleges magassága miatt. Aszkéta-arcán az erdélyi havasokban bujkáló erdei manók vidámsága kergetőzik.

Megnéztem a könyvtárát: egy óserégi Bibliából és két-három angol szótárból áll az egész. Még a saját művei sincsenek sehol, pedig tizenkét kötete jelent már meg, egytől-egyig értékei a magyar irodalomnak.

Megkérdezem tőle:

— Jó kegyelmes úrnak lenni?

— Egy percig sem kételkedtem benne, hogy kegyelmet kapok, — felelt nevetve.

— Hát a felesége mit csinál? Örül, ügye?

— Sári külön lakik. Egy szállodában. Ez a kis tanya nem alkalmas arra, hogy ketten lakjunk benne. De hát tágasabb akásra nem telik.

— Hogy él?

— Képzhetni, hogy én, aki alapjában hedonista vagyok, nem vagyok megelégedve az örökös lemondással és szükködéssel. Maga szerencsés ember. De én? Nem érem be a munkával, élni is szeretnék, bőségben, úri módon. Mint a pénzfejedelmek, vagy legalább is, mint a pénz kegyelmesei. Magának elegendő, ha folyton, békében dolgozhatik. De nekem nem. Még jó, hogy nincsenek gyerekeim. Mert így beérem ebédre egy-két szardíniával, vacsorára egy csésze teával, amit magam készítek el. Ehhez elegendő a jövedelmem is.

De ha gyerekeim lenne! Legalább valami minimális polgári jólét kellene, de erre nem telik.

— Mit csinál mostanában?

— Két cikket is elkezdtem. Még valamit írok, de arról nem beszélek, mert akkor nem tudom megcsinálni. Na és fordítom Jack Londont az *Athenaeum*-nak. Ez a legnagyobb gyönyörtiségeim. Nagyon tiszteltem ezt a csavargót.

Levesz a szekrény tetejéről egy gitárt, ceruzával ír valamit a hátára.

— Felírtam valamit, hogy el ne felejtsem — mondja. S nyakába akasztva a gitárt, odaáll a nyitott ablak elé s pengetni kezdi.

— Mi az, maga ehhez is ért?

Nevet, különös, luciferi nevetése van nyírott, markáns feje hátradől s szemében felragyog az erdei manók vidámsága. Most látom csak, mennyi ősi, hogy úgy mondjam: *páni természetesség*, ösztönösség, életöröm van benne. A természet minden ágazoló életereje és vidámsága, ami olyan klasszikusan testesül meg *Kakuk Marci* című regényében.

— Hogy értek-e? Eppen mostanában gondolkozom azon, hogy *ne keressem a kenyeremet gitározással!* Ez szép mesterség, költőnek való. Az ember házról-házra jár, énekel és gitároz örül annak, amit kap az emberektől. A csavargás gitárral, énekelve, az a legszobább! Szabadság! Így sikerülne talán kikapcsolódnia a civilizációból, ha már benne úgysem élhetek.

Le s fel járkal a szűk szobában, mosolyog s pengeti a húrokat. Halkas dalolni kezd, a gitáron kíséri:

*Fogjad, pajtds, a vasvesszőt,
Verd meg vele a temetőt...*

Aztán az ablakhoz kerül, kinéz a darabka felhős égre, amit nem takart el a pesti bérház kéményszerű udvara s befejezi a dalt:

Mért nem kedvez semmi jónak, semmi szépnek!

Ezt ő bátran elmondhatja az életéről, semmi jónak, semmi szépnek nem kedvezett. Szardínia ebédre, tea vacsorára, heteken, hónapokon át, néha tejjel téve változatossá ezt a menüt, — nem, ez kissé kavés, még annak is, aki nem vágyik többre!

Kodolányi János

Magyarország 1927. máj. 18. 112. n. 4

Akvarellfestők, hadirokkantak pártja, széklábszegbeverők...

Mostanában ajánlatos bezárni a kaput. Nemcsak a rengeteg koldus miatt, akiknek becsületesen bevallott mesteriségük a koldulás a legfeljebb akkor lépegetnek szaporán, amikor már kívül vannak, hanem az elburjánzott állművészek miatt, akik többé-kevésbé alázatosan, de mindig a nyomorgó magyar művészet: nevében alpelik házról-házra hajmeresztő sikotásait. Ezek a művészek: kivétel nélküli festők. Annak mondják magukat.

Mióta megszűnt nálunk az intenzív együttélés a művészettel s a művészek valóban a legsivárabb kilátásokkal tekintenek a holnap elé, ugyancsak felvirágozott ezeknek az uraknak. Puffadt irattájkában hordják a kincseket, melyek arra volnának hivatva, hogy a Szépművészeti Múzeumban díszeljenek. Hetenként legalább kettő-három bekopogtat. Elhadarják ugyanazt a mondókát: nyomor, Münchenbe való utazás, nincs protekció, a Főiskolára is csak protekcióval lehet bejutni s másféle romantikus litániákat. S bárhogy szabadkozni is, kitergetik elé a műveket. Banális tájakat tóval, kis lakkkal a nagy Duna mentében, alföldi tanyákat gólyafészkekkel, sásos őrrrel és kutyákkal, megörvendeztetnek Miramare képével, melyet levelezőlapról másoltak, az ég rózsaszínű, mint a sváblányok köténye Tolnában, a nyárfák kékek, mint egy-egy megnyult kuszóti tojás és a báránnyelűk olyan álmatagok s olyan érzelmeseek, olyan pirosak és szerelmesen göndörek, mint egy budai vénkisasszony álmai. Borzadva utasítod el, de nem hagyják magukat ezek a lelkes művészek. Könyörgésre fogják a dolgot. Rámutatnak a falon függő képeidre s igazi tüzzel lecsapják őket.

— Ez kép! — mondják felháborodva. — ez akvarell! Hiszen ezt nem is akvarellpapírra festették, azon kezdtem! Uraságodat becsapta valaki, a nyakába sózott olyan homit, ami alá szégyeltem a nevemet odairni. Ki volt az illető! Mikor járt erre?

Megnyugtatom, hogy az illető különböző kiállításokon szokott szerepelni, nem rothatja tehát a vándorművészek üzletét. Ekkor a kiállításokat cseppül. Oda csak protekció kell, — mondja mérhetetlen undorral. — Ha nekem protekcióm lenne, én is kiállíthatnék. De sajnos... Az nincs.

A napokban öregedő férfi állított be hozzám ilyen műremekkel. Félrehajtotta a fejét, szomorúan közeledett s csak karfúlóval tért a dolog lényegére. Munka nélkül van, — azt mondja — segítek rajta, míg nem tud elhelyezkedni, képeket árul. Nem drágák, csak egy pengő darabja. — S már húzza is elő a képeknek nevezett nyomtatványokat, mert első pillanatra látszott, hogy sokszorosított nagyobbajta levelezőlapokról van szó.

— Nézze, — mondom — ilyen hasonlatosságokért nem adhatok pénzt.

— Csak amíg sikerül elhelyezkednem valahol, — feleltatja erőszakosan.

— Hát mi az ön foglalkozása?

— Félbehagyó voltam egy cégnél, amely megbukott. — feleli büszkén. — Odaadom a képet nyolcra fillérért...

— S ön festette a képeket?

— Igen, ezt mind én csináltam. S aztán sokszorosítottam.

— Tudja mit, — mondom neki — az

A Est 1927. máj. 21. 115. sz. 8.

ereszcsoatornáját kitisztíthatná, már nem akarja levezetni az esőt a háztetőről. Félórát munka az egész, azért szívesen fizetek egy pengőt. S azt hiszem, itt a kőnyéken még talál sok kitisztítandó ereszcsoatornát. Ez jó munka, nem kell hozzá szakértelem, csak létra meg seprő. Mit szól hozzá?

Az ember felsandított a háztetőre a szék nélkül eltávozott.

Ennek a mesterségnek nincs olyan romantikája, mint a művészetnek. Nyomorgó vándorművészeim egytől-egytig irtóznak az elvégzésétől.

De jó beárni a kaput a különböző pártok emberei előtt is.

Egyszer két úriember keresett. Roszszat sejtettem, legalább is végrehajtót, manapság sohasem tudhatja az ember, honnét bukkan fel egy-kettő ebből a fajtából. Kimegyek s ők nagy képpel bemutatkoznak.

— A Hadviselték és Hadirokkantak Pártjától vagyunk, — mondják fölényesen, — s arra kérjük uraságodat, mint konstruktív és hazaszerető magyar ember, hogy valami adománnyal támogassa a pártot. Mindenki adott, tessék nézni, a polgármester, az ügyvéd, szóval a legelőkelőbb társadalom! Önnek is kötelessége kivenni a részét.

— Ilyen pártot én nem hallottam még emlegetni sem, — mondom — s azt hiszem, ennek a pártnak a programjával nem is lépett fel képviselő. Egyébként én semmiféle politikai pártnak nem akarok a tagja lenni.

— Ez nem politikai párt, — feleli, tudatlanságomon mosolyogva.

— Hát milyen párt? Van más párt is, mint politikai?

— Ez gazdasági párt, a hadirokkantakat segélyezi.

— Akkor segélyzőegylet. Viszont nemrég mondta a népjóléti miniszter, hogy ő minden hadirokkantáról gondoskodni tud, aki nála jelentkezik. Tehát fölösleges az egész párt.

Írásokat vesz elő, amelyekből megtudom, hogy az adomány ellenében azonnal megkapom a párt jelvényét s azt jogomban áll viselni. Ez az egész?

— Sajnálom, hogy nem segíthetek önökön, — zárom le a vitát — de jelvényeket sem óhajtok viselni. A jelvényektől undorodom.

Egyszer egy ember beront a lakásomba. Se nem köszön, se nem szól, csak berohan. Béműlten megyünk utána. Az én emberem nem látszik dühöngő őrtiltak, mosolyog és biztos a dolgában. Felkap egy széket, kivesz a zsebéből egy nikkelszöveget, amelynek akkora a feje, mint egy pengőpénz. Két kalapácsütéssel beveri a szöveget alul a szék lábába. Aztán köszön és nevet.

— Az én találmányom! — mondja ragyogva. — Nem rongálódik a szőnyeg, a padló, nincs többé összekarmolt padló! A szék úgy csúszik, mint ha be lenne olajozva. S csak nyolcvan fillér a négy láb. Kivegyem?

Persze keserves volna kivenni. S olyan kedves ember, olyan vidám és csakugyan, nem is árt ez a találmány! Kifizetem s már el is íramodik.

Válahogy így kell csinálni a dolgot, romantika és érzelmesség nélkül. S hasznosan. Akkor nem kéllene beárni a kaput.

Kedélynyi János

Riport a filmíró nőkről

Nem kell külön hangsúlyozni, hogy nincs rettenetesebb emberfajta a dilettánsnál. De ha csúnya a dilettáns író, kritikus. — ilyen van a legtöbb — feltaláló, mégis csak a filmet író dilettáns a legborzasztóbb.

Kiből kerül ki a legtöbb filmíró? Filmíró dilettáns! Persze, itt is a nők közül. Mert ha egy rendőrnek eszébe jut filmet írni valamely unalmas percében egy elhagyatott ucasarkon, az hagyján. Felviszi a kéziratot a filmközvetítőhöz s ha megkapta a leíró választ, van benne annyi szemérem, hogy többé nem merészkedik napvilágra. Két évig életem közvetlen szomszédságában egy esendőőrmeesternek, aki regényeket írt, már egész könyvtára volt kéziratokból, de egyetlen egyszer sem merészkedett el egy lap szerkesztőségébe. Hiszen érezte, hogy nem áll biztosan a talpán. A nők azonban nem ilyen szerények; ilyen belátók s nem fordítanak fáradságot arra, hogy önmagukat megismervén, tehetségtelenségükkel számot vessenek.

Mikor belépünk a közvetítő irodába, már szorongának odabent és nincs sehol talpalatnyi hely. Egy idős hölgy, vérpiros kalappal a fején és agyonfestett szájjal, gögöpen mosolyogva trónol a karosszékben. Egy másik hölgy már sokkal szerényebb és szimpatikusabb: szinte összehúzódva ül, lábait a szék alá húzza és lesüti a szemét. Vidéki asszonynak látszik, aki nem szokta meg a pesti atmoszférát. De már a kollégája vidáman cseveg a gépirókisaszszonnyal s mélyen zengő hangon bnti megjegyzéseit a filmekről, naivul gondolván, hogy a gépirót érdeklik a véleményei, pusztán azért, mert filmirodában üzleti leveleket ír. Főrfi csak egy van a szobában, a sarokba húzódva cigarettázik s szemüvege csillog a lámpafényben.

De belép egy úr meg egy asszony. Az úr vidéki fiskálisnak látszik, a hölgy valami középbirtokos feleségének. Jól táplált természetén felreáll a kabát, nagyon szolid kalapot visel s persze az sem áll jól neki, a ruhája szinte bokáig ér.

— Drága kisasszony. — fordul szaporán a gépirónőhöz — elővasta már a rendező úr a darabomat? Az istenért, nekem a jövő héten el kell utaznom s ha addig nem lesz elintézés, kénytelen leszek egész jeggyel utazni.

— Mi ugyanis a nemzetközi vásárra jöttünk kedvezményes jeggyel. — magyarázza az úriember. — S a sógornóm azért küldte be előbb postán, hogy biztos legyen a válasz. A szerződést pedig én megcsinálnám.

A kisasszony megígéri, hogy két nap múlva el lesz intézve minden s féljeggyel hazautazhat még. Nagy léptekkel hagyják el a szobát, mintha a szerződés máris önagysága markában lenne.

Megérkezik Gál Hela, a rendező. Fáradt, a nők láttára valósággal visszaborzad s megsimitja kopaszodó homlokát. Alig lép be, a nők máris felugrálnak s rajongó s egyben hódító pillantásokkal sereglegnek köréje. Legelőbb a piroskalapos duenna. Szépe szikrázik, félrehajlta hájjosan a fejét s úgy áll, mint a divallapok figurái. A többiek visszaülnek.

— Kedves asszonyom, ez így használhatatlan. — kezdi a rendező.

— De úgy-e azért ez már jobb, mint a multkor? Megpróbáltam egy kis humort belevinni a darabba. Sikerült?

— Igen, igen, de még így is...

— Na és a miliórajz? Mit szól a miliórajzhoz?

— Igen, igen, a miliórajz, elég jó, de túl sötét...

— Istenem, — sóhaj fel szomorúan önagysága — mikor olyan sivár az élet!

Figyelem a nagy fallórát. Több mint harminc percig vallatja a szerencsétlen rendezőt a piroskalapos nő. S mikor fejedelmi társasággal elmegy, rögtön ott a másik, a szerény vidéki, akit figyelmeztetni kell, hogy a mondatszerkesz-

Magyarország 1927.
jún. 1. 123. n. 6.

tés nem fontos ugyan filmnél, de mégis kissé zavarossá teszi a témát.

— De azért van remény! — kérdi a nő szinte pirulva.

— Na, hát remény, az igen, mindenesetre, — feleli a rendező olyan arccal, mint az orvos, aki azt mondja, hogy még van remény, a természet segíthet, csodák is történtek már.

Késő este van, az írógép csattog, a szenvedélyes kérdések fülledten hangzanak a sarokból, ahová visszavonulnak véleményét kérni a jövő nagy filmírói.

Végre senki. Elment az utolsó is. Gál Béla fáradtan leül abba a karosszékre, amelyben a piroskalapos hódított s simogatja a homlokát.

— Rettenetes társaság ez, — mondja lassan, — s mind el kell olvasni, meg kell mérlegelni, mert hátha akad közöttük valami jó. Fogalma sincs, milyen erőszakosak. A kéziratok százával öntenek el s nem mondhatom nekik, hogy nyissanak varrónak vagy trafikot, mert hát... nők. Egy férfinak megmondja vagy megírja az ember, hogy hagyja abba, nincs kilátás semmire. De egy nő mégis más. *Nem lehetünk velük olyan szigorúan őszinték.*

— Mi jellemző a nők által írt filmekre? — kérdezem.

— Hát itt van ez a piroskalapos, ez klasszikus példány — mondja és rágyújt. — Hónapok óta elhalmoz a legborzalmasabb kéziratokkal. Az a legkevesebb, hogy *legalább hatan halnak meg* egy filmben, valószínűs tömeghalál. *De milyen halálmekket talál ki!* Fantasztikus. A legválogatottabb kínzásoktól sem riad vissza, olyan a fantáziája, mint az inkvizíció valamelyik hóhérának. Ez is kiélési módja az erotikának. S nem lehet ottól eltántorítani. A gyermekek szoktak így kéjelegni halálban, kínzásban, persze a fantáziájukkal, bogarukat szokott a gyermek így halálra kí-

nozni. De ennek ilyen a művészet. Ez a művészet. S ez — nő...

— S a másik véglet?

— Van egy másik perverz véglet is, igen, a szublimált, éteri, légies szerelem. Az a másik nő meg ebben dühöngi ki magát. Ez a gyakoribb eset. Az úgynevezett mély és tiszta, szenvedélyes szerelem történeteit írja. Olyan vadul tiszta és ideális, hogy az már undorító. Ez is olyan perverz dolog, mint a másik.

— Gondolja, rendező úr, hogy őszinte művészi szándékkal írnak ezek? Hogy azért olyan makacsok, mert hisznek a saját hivatásukban?

— Hát hogy hisznek, az bizonyos. Látott már olyan nőt, aki közepes tehetségűnek találná magát? De a makacsságuknak még más oka is van: a nő százszor inkább, mint a férfi, hajlamos a *hirtelen meggazdagodásra*. Jobban hisz a szerencsében és azt hiszi, hogy ki tudja erőszakolni. S a nő jól tudja, hogy férfakkal áll szemben itt is. Megpróbálja hát, hogy a férfira a nőiségével hasson. Elvégre az a kis tehetségtelenség, — gondolja, ha nem is érzi — az a kis ügyetlenség, az a kis hiba... semmi. Nézzétek, nő vagyok, miért álljátok el az utat? Hirtelen sok pénzt szeretni, ez az álmuk. Ezért mindent zsebrevágának és mindenre képesek. *Emlékszik a tőzsdeidőkre?* A játékosok nagyobb része nő volt, vagy nő állt a férfi mögött legtöbbször. Most annak vége. Itt a film.

Kézirat-paksamétákat mutat. Túlnyomórészt nők műveit. S ez napról-napra gyarapodik, duzzad, mint az áradás.

— De istenemre mondom, — fejezi be keserűen, — legközelebb szigorúan kidobom! Kidobom! Ha azt akarja csinálni, amit eddig a férfi csinált, vállalja is a férfiak sorsát! Nincs igazam!

Hiszen ha az olyan egyszerű volna, ha egyáltalán ki lehetne dobni kritikával egy nőt, aki diletáns. Mert a nőknek csak olyan igazságot lehet mondani, amit ő is annak hisz. Mást meg sem hall.

Kodolányi János.

Város és falu, villanyóra- átírás telekkönyvi díjakkal

Apró eseteket akarok elmondani, kicsiségeket, amelyek ezrével adódnak naponta s amelyeket talán észre sem vesznek az emberek. Pedig mindegyik egy-egy nyílás, belátgatunk rajtuk életünk visszasszágaiba és nyomorúságunk furcsa mélységébe.

A törvényeseken volt dolgom s a rettenetes füstben, tolongásban vártam, míg a sor rámkérül. Közben cigarettára akartam gyújtani, de, mint rendetlen dohányosnak, nem volt persze gyufám. Mellettem állt a padon egy falusi földműves a feleségével. Békésen állt ott, néha egy-egy szót váltott a feleségével asszonnyal s békésen, a falusi emberek mérhetetlen türelmével várta, míg elintézik a dolgát. Pipázott. Két ujjja közé fogta a pipa szárát. Lassan pöfékeit, mint egy fatalista török. Odamentem hozzá.

— Legyen szíves, bátyám, adjon tüzet a pipájából.

— Nagyon szívesen. — mondta, féloldalt rámpislantva s belenyúlt a zsebébe, a gyufa után kotorászott.

— Hagyja a gyufát. — mondtam én, — hiszen a pipájáról is rágyujthatok!

— Nem, nem, csak tessék inkább a gyújtó!

— De miért keresgéli, mikor itt a pipa? Nyujtsa csak ide, majd rágyujtok arról. — kapacitáltam tovább, mert nem akartam, hogy a lelke mélyén felrója nekem azt az egy szál gyufát.

De már megtalálta a skatulyát, udvariasan kigyujtott egy szál gyujtót s felém tartotta.

— Tessék csak. Tudom én azt jól, hogy uraknak büdös a pipa.

Mindezt olyan egyenesen és őszintén mondta, a sértő szándék minden árnyalata nélkül, hogy inkább megdöbbsentem, mint megharagudtam.

— De az Isten áldja meg, kedves bátyám, hogy mondhat ilyet?!

— No, no, — ejtegette lassan a szókat — tudom én, azt jól, hogy büdös a pipa. Csak fogadja el a gyufát, szívesen adom.

Amit mondott, megállapítás volt, a paraszt és úr közötti különbség egyszerű konstatació. Megvallom, nagyon szomorú voltam s akármilyen köszönettel fogadtam is az apró szívességet, s akármilyen őszinte örömmel adta is a paraszt a gyufát, ez a kis lángocska rávilágított arra a mérhetetlen távolságra, amely úr és paraszt, város és falu között van.

Az eset még most is bánt. Turkál bennem, ki kell mondanom.

*

A fagyosszentek idején leverten járkáltam állandóan. Folyton az járt az eszemben, hogy a határokbán megfeleltek a gyümölcsfák, elfagytak a szőlők, kipusztultak a burgonyabokrok s milyen kétségbeesetten nézheti földjeit a nép, amely hónapokig izzadt és fáradozott a munkában.

Egy igen intelligens és kitűnő ur-asszonnyal találkoztam akkor, igazi pesti szépasszonnyal, nem a lóhá fajtából. Kérde tőlem, mi bajom.

— Nagyon elkeserít ez az idő, — feleltem — gondolja el, minden elfagy, tönkremegy, hiába a sok munka, még itt Budapesten is szinte érezni lehet a hervadt fák pusztulását, a fagyadás szagát...

— Mi közöm nekem a fagyhoz! — mondta kedvesen s vállat vonva. — Azért ugyan nem fáj a fejem, ami a mások baja. Nekem nincs kertem, földem, hála Istennek.

— De ha tönkremegy a vetés, még drágább lesz az élet, hiszen így is alig tudja az ember megkeresni a minden napi kenyerét! Legalább ezért sajnálja a kárhavazott fagyot!

Elgondalkozott egy kicsit, aztán igazat adott nekem.

— Az már baj, ha drágul az élet. Legyen megelégedve: most már engem is fagy az a fagy...

Magyarország 1927. jún. 5. 127. n. 6.

Milyen idegent néz ki a pesti ember a maga emeleti ablakából az országra, a görnyedő paraszt munkájára. Menyire nem lát abból semmit, ami a saját hazájában történik. S ha bántja a csapás, az is azért bántja, mert drágul az ő élete is. A szíve fá, nem a szíve. A szívét jobban megmozdítja egy expreszionista dráma, mert az a divat.

*

Újpestet, Rákospalotát, egy vilamosági részvénytársaság látja el árammal. Az áramot persze villanyórával mérik. A villanyóra annak a nevére szerepel, aki a számlát kiigyeztíti. Ez nem ujság, mindenütt így van.

Már most: az árammérő a társaság tulajdona, más órát nem is fogad el árammérésre, csak amit ő készít, vagy ad. Ezért az óráért felszámít a fogyasztónak 36 pengőt. Milyen címen? Mellekes. Címet könnyű találni.

Ha egy lakásból kiköltözöl, akkor az új lakásban levő villanyórát megint át kell írni, hogy a te neveden szerepeljen. Ezért az átírást le kell szurni 36 pengőt. Miért? Joggím van rá.

Persze, ha kiköltözöl, újra átírják az órát a te nevedről a másik fogyasztó nevére, valamint a lakásban előző nevére a te nevedre. Ezért ismét leszúrják veled a 36 pengőt s az utódoddal is. S így megy ez a végtelenségig.

Ha birtokot vagy hazat vásárol az ember, a telekkönyvi átírást

nem kell annyit fizetni, mint Újpesten, Palotán egy villanyóra átírást. Ha tízszer átírják egy órát, négy és fél millió folyik be érte. S az árammérő a társaság tulajdona.

Ez a fejtetőre állított komédia nem történhetik meg minden országban!

Ha késlekedsz az átírással, kapsz egy szigorúhangú nyomtatott levelezőlapot, amelyen saját érdekedben felszólítanak, hogy 3 napon belül okvetlenül jelenj meg a társaság irodájában. Saját érdekedben! Mint a rendőrség, ha rossz fát tettél a tűzre, mint a bíróság, ha a vádlottak padjára akar ültetni, mint valamely állami szerv, amely adócsaláson kap rajta! Saját érdekedben! Neked érdeked, hogy átírják az árammérőt s ezért a kis írkálásért kihúzzanak belőled majd félmilliót. S hagyd abba minden munkát, minden fontos teendőt, kenyérkeresetet, rohanj három napon belül egy magáncéghez, amely abból keres milliárdokat, hogy áramot termel s az árammérők átírástért félmilliókat vág zsebre.

Saját érdekedben. Mintha a kereskedőnek nem lenne érdeke, hogy árújának a kimerésére szolgáló mérlege rendszerben legyen s mintha a kereskedő a mérleg árát külön-külön megfizettethetné a vevőivel.

De az emberek nem gondolkoznak, hanem kifizetik a lelkiük üdvösségét is, ha erre a célra részvénytársaság alakul s levelezőlapokat nyomtat.

Az új átíráskor visszatérítenek 8, azaz nyolc pengőt. Miért ennyit? S miért ennyit is? Micsoda joggímen? Kodolányi János

Az agglegény halála

Irta: Kodolányi János

Úgy él az agglegény, mint egy kityirál, de meghal, mint egy kutya. Ki siratná meg? A rokonok, akire az örökség száll? Felesége, gyermeke nincs, akiket a természet bszönei kötnék hozzá s akik megiratnák, gyászolnák.

Az én szegény agglegény ismerősömet is csak egy-két rokon kitérte ki, cugoscipós nénik és kőnénykalpos urak, akik mellükre nyomott állal hallgatták a pap kötelességszerű recitálását, a füstölő egykedvű kanyargását boszszankodva nézték, mert fanyar szaga a halálra emlékeztette őket, görcsösen összekulcsolt kezük mintha a végrendelet papírját szorongatta volna.

Egy nő, egy idősebb vénkisasszony, akinek az volt minden öröme, hogy a temetéseket lajstromozhatta és az idegen sírnál elírt egy-egy verset, állt még a lyított gödörnél. Nézte a fekete toporsót, melynek aranyos papírfirásagai csillogtak a napfényben, nézte a felhányt földet, mely akarója lesz a holttestnek s borongó gyönyörűség szánkázott a látán, a nem kóstolt szerelem izalmához hasonlóan, amikor a lap öblös szózatái elszálltak a kőhor szertartáson.

A vénkisasszony állandóan gyászruhát hordott, mintha mindenkit, a egész világot gyászolná, pedig

csak önmagát gyászolta. Fátyola festőien borult elvékonyodott ábrázata fölé és a szemei állandóan könnyekben úsztak. Kezében zsebkendőt szorongatott, feketeszélű zsebkendőt és sűrűn nyomogatta a fátyol alá. Kiszikkadt ajka minduntalan vonaglott a belső zokogástól. Senkije nem volt a szerencsétlennek, csak a halottai és éiete oldalán már csak a tömjénfüst szállongott fanyar illatokkal.

Amikor a kötélén leeresztették a koporsót, a vénkisasszony pillanata elérkezett. Ilyenkor csavarta meg valami jólesően jeres marok a szívét s ilyenkor szokott kibuggyanni belőle a könny. Zsebkendőjét a szeméhez kapta s meg rázta vállát a zokogás. A szegény agg fiú bizonyára nem sejtette, hogy az lesz az egyetlen igazi megsiratója, aki mindenkit megsirat...

De a vénkisasszony pillantása a rokonságra esett. S ekkor belátta szívébe nyilat a rettenetes gondolat: ezek itt még azt hishették, hogy ő a szeretője volt az öreg úrnak. Hiszen agglegény volt. S ő egy ismeretlen nő, aki gyászol és sír s akit senki sem vár ide és nem hívott ide.

Meg fogják gyanúsítani. Már látta az összedugott fejeket már magán érezte a kaján szemek késhegyeit.

Magyarország 1927. jún. 12. 132. sz. 13.

205/a

Egyszerre kiegyenesedett, sóvány testét kihúzta keményen és gögösen. Az erényét nem vetheti prédára. S összeszorította a száját, eltette a zsebkendőjét, lassú s közömbös léptekkel eltávozott a sírtól s bár a göröngyök dobófása, mintha gyászinduló dobszava lett volna, gögösen elment onnét, a sírkövek és ciprusfák uccasorán.

Mikor a temetésnek vége volt, hazament ő is kopott, levendulaszagú dohos szobájába. Ott volt a sarokban a nagy szentkép, Mária a Jézussal, előtte piros pohárban imbolygott a mécs. A kisasszony nagy lelkiismeretfurdalást érzett, mert nem sírhatott a halottért. Odaállt a szentkép elé s megpróbálta visszaidézni lélkébe a komor temetési hangulatot. Képzetben látta a koporsót szerény koszorúival, a felhányt földet és a tömjén kék szalagját a tiszta ég sötétebb kékjén. De hiába szorongatta szemére a zsebkendőjét, hiába szorította örökké könnyben úszó szemét, hiába görnyedt meg alázatosan a sírás vágyától... A koporsó nem volt ott, helyette a megszokott békés öreg asztalt látta, a koszorúk nem illatoztak temetői illatokkal, a mécses olyan békés, szelid és simogatóan hajladozó lángú volt, mint a gyermekek szeme...

S a kisasszony gyötrelmes negyedóra múltán látta, hogy nem tud sírni, csak odakint sírhatott volna, nem tud, nem tud, hiába akar... Az egyetlen halott volt ez, akit nem sírhatott meg.

De nem tehetett róla.

1927. jún. 15.

295/h

A villamos és az aprópénz

(Világvárosi legenda)

Este féltáncor felszálltam a körút és Rákóczi út sarkán egy villamosra, hogy hazamenjek. Fáradt voltam, fájt a fejem, éhes is voltam, szóval mindazok a tünetek jelentkeztek rajtam, amelyek manapság egy jóra való férfit jellemeznek este féltáncor.

Jött a kalauz, vételi ajánlatot tett a jegyre és én megvásároltam az utazásra jogosító papírcst, amelynek vételárában nemcsak az az összeg foglaltatott, amibe az áram, az alkalmazottak fizetése, az igazgató urak tantiémje és a járművek javítási és előállítási költsége kerül, hanem ezenfelül még a társaság nyereségének egy jegyre eső hányada is. A jegyet hazánk törvényes papírpénzével, egy öt-pengős bankóval fizettem ki, melynek úgy devizákban, mint ércben megfelelő fedezete van a Nemzeti Banknál s amit úgy én, mint hazánk minden nemű és rangú lakosa köteles fizetési eszközülfogadni.

Nagy volt tehát a csodálkozásom, amikor a kalauz kijelentette, hogy az öt-pengősből *nem köteles visszaadni*, hanem fizessen aprópénzzel, vagy szálljak le.

Bevallom, nekem mindig hibám, sőt bűnöm volt az, hogy logikusan gondolkoztam, így bizonyára megdöbbsent képet vághattam a kategorikus kijelentésére.

— Nem értem, — mondtam a kalauznak. — Nem jó a pénz?

— A pénz jó, — válaszolta sürgető arccal, mintha mondaná, hogy ne lopjam az ő drága idejét, hiszen nem azért van a villamoson, hogy az utasoknak felvilágosítással szolgáljon, hanem csupán azért, hogy lehetőleg minél gyorsabban meg-rángassa a villamos csengőszíjját.

— Vagy talán nem lehet már Magyarországon magyar pénzzel fizetni?

— Ne tessék tréfálni, kérem, én nem vagyok köteles visszaadni öt-pengősből, *tíz-pengőst pedig nem is szabad elfogadnom.*

— Hát talán értéküket vesztették ezek a pénzek?

A vidámságra mindig hajló pesti közönség kuncogni kezdett ezúttal is. Ez engem még merészebb kijelentésekre hangolt. Noha alázatosan hallgatnom kellett volna, hiszen a hallgatás mostanában a leg-főbb erény és én csupán egy vacak utas vagyok a villamoson, akiből a vállalat él s aki a munkából keresett jövedelmének igen csinos hányadát költi villamosjegyre, nem lévén autója.

Gyermeteg közvetlenségemet még mindig megőrizve így folytattam:

— Hogy lehet az, hogy a mi tulajdon jó pénzünket nem köteles elfogadni egy vállalat alkalmazottja? Azt a pénzt, amelyre rá van nyomtatva, hogy tartozik mindenki fizetési eszközülfogadástól teljes értékben elfogadni? Hogy lehet az, hogy én ellátom magam saját pénzzel s ezért a pénzért a villamos nem hajlandó engem elszállítani, ahová én akarom?

A kalauz most már szigorúbb lett. Megfogta a csengő szíjját és határozottan felszólított:

— Tetszik aprópénzt adni, vagy nem? *Ha nem, akkor tessék le-szállni!*

Rettenetes harag fogott el, de erőt vettem magamon. Jól tudom, hogy mostanában nem egészséges dolog megharagudni.

— Hajlandó elfogadni a pénze-met, vagy nem? — kérdeztem.

A kalauz azonban nem felelt, hanem megállította a villamost. És én kénytelen voltam leszállani, háromnegyed tízkor, valahol a körúton s venni egy sarki kofánál valami gyanús gyümölcsöt, hogy aprópénzem legyen. Ha a gyümölcsötől netán hastífuszt kapok, a társaság lelke rajta.

Most pedig a következő gyerme-kes kérdésekben foglalom össze a dolog velejét és erkölcsi tanulsá-gát:

Mi dolog az, hogy hazánk kellős közepén akadhat olyan vállalat, amely nyíltan kinyomtatott utasí-tásban *megtiltja* alkalmazottai-nak, hogy *öt-pengősnél nagyobb bankjegyet váltsanak*, vagy elfo-gadjanak? Hiszen, ha a kalauznak

Magyarország 1927.

jún. 15. 134. sz. 6.

nincs aprópénze, akkor váltani úgysem tud. De ha van neki, hogy tilthatja meg valaki a rendes, szabályos és törvényes papírpénz elfogadását?

Mi dolog az, hogy az ember munkájának eredménye a zsebében legyen, nem utazhat villamoson? Hogy előbb a közönséget végig kell koldulnia egy ötpengőssel, hogy váltsák fel s ha ez nem sikerül, akkor leszállhat, lophatja az idejét, munkáját, pihenőjét? S mi dolog az, hogy a társaság kinyomtat egy cédulát s ezt olyan városban, ahol rendőrség is van, kiragasztja a villamos ablakaira, parancsszerűen tudatva az utasokkal, hogy kötelesek aprópénzzel fizetni? *Mindenki olyan pénzzel köteles fizetni, ami törvényes és nem hamis.* Senki azt nekem elő nem írhatja, hogy ide aprópénzt vigyek, oda meg nagy pénzt. Olyat viszek mindenhová, amilyen van, mert minden pénz az én hazám kötelezvénye, amelyben felelősséget vállal azért, hogy valóban csereeszköz az, amit annak nevez és valóban megkapom érte cserében, amire szükségem van.

Ha az a kalauz *nem tud* visszaadni, — az más, De hogy tilos legyen neki elfogadni egy tízpengőt vagy húzpengőt, az már abszurdum. És abszurdum az is, hogy engem ilyen hangon figyelmeztessen egy társaság, hogy: *az utas tartozik a jegy árát aprópénzben átadni.*

Nem tartozom. A társaságnak nem tartozom. Tartozom az állami adóhivatalnak, tartozom a hitelezőnek, tartozom a szabómnak, tartozom a háziúrnak, tartozom az egyháznak, mindenkinek tartozom, csak a villamostársaságnak nem tartozom, mert a jegy árát, hála istennek, még ki tudom fizetni s van öt pengő fedezetem a huszonnégyfillérre, *nem tartozom hálával sem, mert a társaság rajtam nyer.* Pont a villamosnak nem tartozom semmivel!

S nem tartozom figyelembe venni, hogy a bankómat elfogadni tilos és nem tartozom tudomásul venni, hogy tartozom aprópénzt adni a kalauznak és *nem tartozom meghallgatni egy társaság korombahangú kiáltványait.*

Mindamellet mit tegyek? Mit csináljak? Ha a város polgárságának jó, hogy így válogassák ki a pénzt nagyság szerint, akkor én hallgatok. S azt is nagyon halkan mondom, amit minden épeszű ember ilyenkor mondhat. S még örülök is, *mert a konzolidáció, imc, annyira haladt, hogy az embereknek meg kell tiltani a magyar pénz elfogadását, holott nemrég még kényszeríteni sem lehetett őket rá!*

Kodolányi János

1927. jún. 25. 297

A cupringer úr nyilatkozik

Körül a padokon lányok, asszonyok, minden korban és minden lehetséges ábrázattal. A háttérben két fiatalember vonul meg, állást keresnek. Maga a cupringer úr közepes termetű, fürgé, korosabb úr, jókedélyű, sokat és vidáman beszél. Ott ül a szoba közepén egy íróasztal mögött, mellette egy idős asszonyság, anyai tokával és szivélyességgel, a haja fehér, ő végzi az írásmunkákat.

— Nagy baj van a lányokkal, szerkesztő úr, — meséli szaporán s olyan nyomtatékkal, mintha folyton előtte lebegnének az újság hasábjai, melyek nyilatkozatát közölni fogják. Nagyon büszke és tudatában van fontosságának. Harminckét éve vagyok cupringer, sokat láttam és sokat tapasztaltam, hát én mondhatom, hogy baj van a lányokkal. Mert ezek a lányok, bocsánat a kifejezésért: buták és hülyék. Nem akarnak elmenni Pestről az istenné sem. Hogy ők a környékre menjenek szolgálni, olyan nincs. A multkoriban *negyven lány ült itt nálam*. Bejön egy nagyon jóképű hölgy, cselédet akar. Fizetne ötszázezret havonta. Pestesenlőrincel volt. Hát azt hiszi szerkesztő úr, hogy a negyven közül akadna csak egy is, aki kiment volna? Nem. *Itt ülnek napról-napra, annyi pénzük nincs, amennyi a villamosra elég és nem mennek a környékre.*

— *Nagyon messze van — azt kőbe szedém, vállát vonogatva egy lány.*

— *Messze van a te család — kőbe szedém*

megbotránkozva Vilma néni, a cselédanya. — Nam szégyenled magad!!

— Messze van! Messze van Palota, Újpest, Lőrinc, Kőbánya, messze van, amikor össze van építve Pesttel, amikor villamosal akármikor bejőhet az ember! — dühöng a cupringer úr és méltatlankodásában feláll. — Messze van! — Odafordul a lányokhoz, gesztikulál és szónokol. — *Mikor Amerikából repülőgépen jönnek az emberek sereg-szám, akkor messze van Lőrinc! Hát tudjátok ti, hogy mit beszéltek? Tudtok ti gondolkodni? Nem szégyenlitek magatokat? Lindberghnek nem volt messze átrepülni az Óceánt és nektek messze van Pest környéke? Uram, — fordul felém, — én mánd a negyven lányt kikergethettem volna az uccára, mert aki így akar munkát keresni, mint ezek, az nem érdemli meg a napot! A napot, szerkesztő úr!*

— Ismeretlen a hely — mondja németül egy leány, sovány, csontog, szőke, mint egy lenkötög, a vállát vonogatja és lebiggyeszi a száját.

— Fiam, — szól keményen Vilma néni, aki itt a lelki klinikát tartja közöttük, amire rá is vannak szorulva erősen — *hát ha férjhez mégy, vajjon tudod-e, kihez mégy férjhez? Már pedig annak örök hűséget esküszöl.*

Nagy nevetés, a nők jobbra-balra dőlnek, egy őszhajú, peckes, sovány nőnél meghatóttan bólogat, ügylészik, a lelki klinika itt is csak a városeszonnyak jelent épülést.

Mert sorba mutogat a cupringer úr:

Magyarországi 1927. jún. 25. 142. n. 6.

La'sed mégy 381-382.

— Az ott szakácsnő, az ott vendéglőbe akar menni, az kézilány, az is egy vén szakácsnő, az kifőzőasszony, az dajka...

— A roseeb! — csattan fel a lány.

— Hát nem vagy dajka?

— Az kéne csak, — feleli hihetetlen megvetéssel a nőcske, kövéres, puha, fehérhúsú leány, puhán, elnyúlva ül, lábai térden felül látszanak. Nem osúnya. Magányoshoz megyek csak házat vezetni.

— Hát csak menj. Így van ez, szerkesztő úr. Nagy baj van. Itt ülnek, ülnek és *nem vállalnak semmit*. Ezer hely van, ezer és nem lehet kielégíteni őket. Nem mennek. Mindegyiknek van szeretője, — viharos nevetés — azt akarják, hogy lássák minden órában. Azt nyalják-falják. Borzasztó népeég.

— Hát télen? — szólok most én is.

A cupringer úr ismét a lányok felé fordul:

— De majd az őszel veszitek a batyút és fogtok kujtorogni az uccákon, besték és könyörögtök helyért, olyan szelidek lesztek, mint az árvalányhaj, csak várjatok! Mikor esik az eső, ti csatakosan kutyagoltok házról-házra, mert ide hiába is jöttök, én rátok se nézek. Mikor a parasztlányok bejönnek aratás után, akkor jaj lesz nektek.

S ismét felémfordulva:

— A parasztlányok, nagyságos uram, úgy élnek, *mint az arisztokraták*. Télen bejönnek Budapestre, nyáron meg kimennek falura. Kell ennél ideálisabb! Etwas besseres! Ők előkelők. Tavasszal meg se lehet kötni őket, hja, a szép nyári napok a kertben, a mezőn, az asztagok tövében, a legények ... Hiába. De télen jó ám a meleg szoba, a jó étel, meg a meleg ruha. A villany. A szép lakás. Így van.

Közben egy hölgy mindenest keresett. Senki sem ment vele, mert nyaralni nem kísérnek ezek a leányok senkit. Inkább ülnek ott hiába, éhesen, reménytelenül. S suttognak, oktatják egymást, kritizálnak és gúnyolódnak.

Gőgös nép. Büszke és kemény. *Mély megvetésük kísért az ajtóig.*

Kodolányi János.

1927. Jun. 29. 299

Éjszaka

A házak, mintha kubista festő vetette volna fel őket, kemény kockákban hevernek az utcákon. Szelid az ég és csend van. Elültek az utolsó villamosok és a szinte misztikus csendet csak a kávéházakból kiszűrődő muzsika töri meg.

Mennyire szeretem Pestet éjjel, akkor, amikor a reklámfények kialudtak, csak a lámpák csillognak hűségesen, mint virrasztó asszonyok szemel. Egy-egy sarkon konfliktusok bóbiskolnak, a kocsis fent a bakon alszik. Meszszíre csillognak a villamossínek. Feketén és némán lépeget a rendőr. Lassan bandukolok a kopogó aszfalton s nézem a házakat. Milyen különös, mennyi olyan ház van, amit nappal meg sem lát az ember! Bent, az amerikai külsejű Rákóczi úton van például egymás mellett olyan ház, amit a múlt század elejéről felejtettek itt, az ablakal kicsinyek, a teteje mint valami falusi kuriáé: kopott és horpadt. De mellette a magasba szökik egy négyemeletes palota, szigorú tömegével mint valami egyiptomi épület, sötét, zárt, súlyos, eddig még nem is láttam. S a nappal stílustalan Potemkin-tornyok csodálatosan kicsipkézik az eget, az egyik karcsú, a másik hagymaszertű, mint az orosz templomtornyok. Budapestet mindig éjjel kellene látni!

Megyek, megyek, a kapuk hallgatnak és az ablakok szemel lecsukódnak. Itt-ott elballag melettem valaki. A kezemben cigaretta, de annyira elábrándoztam, hogy elfelejték rágyújtani. Egy középkorú úr lép hozzám és barátságosan mosolyog.

— A szomszédban adták, azzal az fizetettel, hogy adjam tovább — mondja barátságosan s felém nyújtja az égő szivart.

— Köszönöm, nagyon kedves.

— Hja, a dohányosok nemzetközi szervezetébe tartozunk — folytatja és nevet. — A dohányosok világállamába.

— Egyszóval: Nicotinia polgárai vagyunk. Köszönöm.

Megemeli a kalapját és továbbbátál. Milyen különös, éjjel az emberek is barátságosabbak. Miért nem ilyenek nappal!

A nyugati pályaudvar belemered a kihalt terekbe. Mint valami várók, olyan. Megyek a Vilmos császár úton, négy férfi ballag előttem, összekarolva, a legszívesebb testvéri hangulatban. Beljebb az utcán négy hatalmas teherauto, ott állnak sorban az úttesten, ponyvakkal letakarva. Vidéki autók, súlyos géprészeket szállítanak, vaskerekeket és kazánrészeket látok. Ormótlanságukban úgy festenek, mint ősszállatok, felnyújtott nyakú dinoszauruszok. Hajnalban fognak továbbindulni. Köröskörül az úttesten emberek alusznak, nagy bodros birkabőr szűrőkön. Fejükre húzzák a bundát és hortyognak. Alföldi sofőrök ezek és szállítómunkások. Békésből jöhettek, látom a szűrőkön. Sokáig meghatottan nézem őket: lám, az őseik kipányvázott lovak mellett aludtak és ezek egy világváros aszfaltján, autók mellett. Azok körül hatalmas tölgerek suttoztak és ezeket itt bérházak hasábjai állják körül, mint gígaszi facsonkok. S azoknak az asszonyai távoli sátrak alatt várakoztak, ezeké talán egy alföldi tanyaszobácskában.

Az Erzsébet téren leülök egy padra. Hallgatom a fák suttozását, szívom az illatukat. Itt fogok aludni napkeltéig, mondom magamban. De elémáll egy rendőr.

— Mit csinál itt?

— Semmit, — mondom én nyugodtan. — Gondolkozom.

— Hát tessék hazamenni gondolkozni, ~~de nem lehet.~~

Magyarorszáig 1927.

Jun. 29. 145. 12. 10.

Felkelek és továbbállok. A tér tuleső sarkán megint leülök. Tán negyedóráig sem élvezhetem a magányt, megint ott egy rendőr.

— Mért nem megy haza aludni?

— Nem alszom én, csak itt ülök.

— Hát ne üljön itt, ez nem arra való.

— Hát mire való?

— Menjen haza! — szól rám ércesen és messze hallatszik a hangja a fák csendjében.

Még kétszer keltenek fel különböző padokról. Végre derengeni kezd a hajnal. Elhatároztam, hogy jól megnézem, milyen a legelső ember, aki munkába megy.

Három óra még nem mult el túlságosan, amikor elmegy mellettem egy férfi, akiről megérzem, hogy hazulról jön és munkába megy. Sötétkék zakkó rajta, hóna alatt kis papiroscsomag, gyűrött a ruhája és gyűrött az arca, a hajnali ólmos derengésben messziről világít. Nyomdász? Gépész? Isten tudja. Megy, ridegen, gyorsan és konukul, maga elé bámul és fel se néz rám.

Messziről már dübörögnek az ébredő autók és az aszfalt kéken csillog.

Kodolányi János

1927. júl. 2.

301

Család

Írta: Kodolányi János

Minden mozdulata biztos volt. Büszkeség ragyogott az arcán. Valósággal gyerekes büszkeség. S elmondta, hogy mennyivel szebb gyermek ez, mint azé a péknéé ott a jobboldalon, vagy szemben az ügynök feleségéé, hogy az orosz asszony gyermekén meglátszik a korlátoltság, a másikén pedig a zsidó jelleg.

Pillanatig sem hagyta abba, halkán beszélt, állandó mosolygás fénylett a szája körül. Különös volt. Nagyon feleslegesnek éreztem magam, fanyarul mosolyogtam s kissé üresnek találtam az apaságomat. Mi szükség van itt rám? Az asszony most teljesélettűvé vált.

Megvan a gyermeke. Ő szenvedett érte, ismeri minden porcikáját s tudja, hogy mikor éhes és mikor kell tisztába tenni, számára most csak ez a kis lény létezik, itt kezdődik az ő világa. Gondolkodása, érzései és itt is végződik. Álmában is, ha moccan: ott a keze és tudja, mit kell tennie. Ha szoptatja: csiklandó közelségben érzi magához és a tejével táplálja. Mi ehhez az én apaságom? Kis groteszk illúzió. Mi az én közelségem ehhez az asszonyéhoz képest? Szakadékok és mélységek távolsága. Gondolkozok ez a nő úgy, mint én, érezze mindent, amit én, lássa és izelje azt, amit én, értsem meg bárhogy az életét és ő az enyémet (ami lehetetlen), soha, soha nem fogok olyan közel állani hozzá, mint az anyja. Amikor fáj valamije és Bözsi megcsókolja s amikor álmos és elalattja, amikor kérdez majd valamit és Bözsi nem a logikájával és racionális észokaival magyaráz neki, hanem az érzéseivel, szívével, a születéssel, a mikor beteg lesz s megméri a

lázát, borogatja, vagy virraszt mellette, amikor szerelmes lesz... Mindenütt és mindig közel lesz hozzá, vér a vérből, test a testéből, kiágazott belőle, mint a fa tövéből az új hajtás, s én, a férfi, messze vagyok és leszek tőle. Ellensége leszek. Lehet politika, amért kivégeztem, lehet asszony, akiért éhenpusztítottam, lehet akár egy mozdulat, amiért arculütöm és megszégyenitem... De az anyját! Még akkor is, amikor úgy érzi majd, ahogy én is éreztem: hogy a szerelem egy és örökkévaló, s az a lány, aki még meg sem született, abban is az anyját fogja érezni.

Az anya, az anya minden és én semmi vagyok.

*

Boldogan lézengtem az üres szobában. Most nem takarított senki, csak az özvegy próbált néha rendet teremteni, de csak, ha ráért és ő sem sokat értett hozzá. Egész nap kézimunkázott, hogy eltartsa a gyerekeket, a kisebbik, a degenerált Jóka, tolvaj volt, beleges hazudozó, hegyesek voltak a fülei, a feje csucsos és a mozgása, mint a majomé. Ezt inasnak adta egy boltba, de onnét csakhamar megszökött és Jónáskáné kénytelen volt a férje óráját zálogba tenni, hogy megfizethesse az ellopotott értékeket. A nagyobbik még két évig fogja koptatni a kereskedelmi iskola padját, annak pénz kellett, ha még oly kevés is. Derék nő volt, ámbar sokat kellett magolnia, hogy tudjon valamit, de állandóan köhécselt és reggelenként olyan ideges volt, hogy öccsének a fejéhez hozzáverte a cipőit. Nagyon keveset hozott az özvegy konyhájára Olga is. Már nem evett ott, hanem csak az elkülönített kamrákát használta. Poltzer ur elköltözött még a temetés előtt.

Magyarország 1927. júl. 2. 163. sz. 2-3.

Néha megjelent ugyan és cukrászsüteményt hozott Olga számára, de javarészt nem talált otthon senkit s így elmaradozott. Lengett-tengett a szegény özvegy ebben a kegyetlen városban s hiába fordult az előjárósághoz, hogy a férje rokkantsága után adjanak segítyt, hiába könyörgött a cukorgyárosnak, ahol a férje évtizedeken át dolgozott, hiába ment fűhöz-fához, schonnét semmit nem remélhetett. Reggel hattól éjjel egy óráig himezett tehát, egyik rózsaszínű selyemnadrág után a másikat, egyik halványkék selyeming után a másikat készítette. Ezzel a szem- és lélekölő munkával keresett annyit, hogy megvolt a mindennapi krumplicija és a gyerekek szükséglete, de már a házbért csak zálogbatett holmik árán tudta kifizetni. Így hát nem sok ideje maradt a takarításra, nálam sem, de nála sem. Futkosott a városban délelőttönként és veszekedett a kézimunkáüzletben, hogy egy-két koronát le ne vonjanak különböző címeken a béréből. Ha nem látam volna már régen illúzióknak a szociális forradalom lehetőségét, fellázadtam volna. De semmi értelme nem volt a lázadásnak. S magam is...

Magam is arra használtam az időt, hogy hivatal után járjak. A szöke kritikuss össze is ismertetett egy előkelő emberrel: miniszteri tanácsossal a Centrumban s amikor elmondtam, hogy németül, franciául tudok, a beszélgetésből látta ismereteim méretét is, beajánlott egy állami kereskedelmi szervezet-hez, ahol a bátyja aligazgató volt. Fel is mentem egy délelőtti a mondott helyre, vén elhasznált és rosszszerű belvárosi ház harmadik emeletére, ahol a kereskedők és tolvajok istene: Hermes, állott a lépcsőházban s jelentkeztem az

aligazgatónál. Még ilyen eredeti ember is keveset látiam. Ott állt a páncélszekrény előtt s olyan volt, mintha külön-külön esztergályozott golyó lenne törzse, a feje rajta és alul a két lábán. De ennek ellenére úgy dolgozott, olyan fürgén ugrált az irodában, hogy bámulatos volt. Igen barátságosan fogadott és behivatott egy másik urat. Ez megjött be, mint a félszeguszó hal, vékony cingár ur volt, az orra messze előnyult és a szemei ferdék voltak és hányorogtak.

— Ladányi igazgató ur, — mondta be az aligazgató. — Végh ur, nemde? Az ő reszortjába talán beosztatható önt. Majd az igazgató ur intézkedik. Tudod, Béla, — fordult fürgén s a golyó gyorsaságával a félszeguszóhoz. — Végh ur kiváló munkacserő. Zseni. Meséli az öcsém, hogy egy zseni. Na, man problert. Az ember csinál valamit. Emberek vagyunk. Önnek felesleges van, nemde? Korán. Nem tudom, mi a fiataloknál, mind meg akar hányorogni. Persze, man problert.

— Ez onnét van, hogy mi vágyódunk a rendezett élet után, de nem tudjuk a módját, — mondtam.

A félszeguszó igazgató mindenféle előre benyitván és félszegen előrehaladván, az egyes osztályokon végigvezetett a hivatalban. Mindenütti fiatal munkások görnyedtek a rettenetes fűtőlampák sárga fényét vetettek a sötét, alaktalan szobákban, egymás hegyén hátán íróasztalok alkottak barrikádokat, kereskedők tolongtak az ajtóban, gépek csattogtak és ebben a klisimertetlen kavarodásban forrt és keringett az egész ország külkereskedelme.

— Önt talán a külföldi fuvarügynökséghez osztjuk be, — mondta félénken.

vékony ur s ferde szeme fűgén és élén ugrált mindenfelé az író és tárgyaló hivatalnokokra. Az ön dolga az lesz, hogy beállítja a klearingbe azokat a devizákat, amelyek külföldi szállitmányokért egyes cégeknek járnak fuvardíj fejében.

Örültem ugyan a kenyérnek, végtelen nyugalom terpeszkedett bennem, azonban utálatosnak találtam mindent: a levegőtlen barlangokat; a sápadt lámpák mellett hadonászó, veszekedő kereskedők tömegét, a görnyedő embereket, az őrögépek recsegő zaját és a füst a mellemre telepedett. De a gyerek...

Apa voltam és a gyermek kenyeret követelt.

Felelősnek éreztem magam az éhségért és a hidegért.

*

Mire Bözsi egy reggel erősen begyagulálva kendőkbe és karján hozva a pólyás gyermeket, megjelent az előszoba ajtajában, én már készülődtem a hivatalba. Fél kilenc volt s ebédre sem jöhettem haza, este nyolcig tartott a munka s alig volt időm, hogy megcsókolhassam, már rohantam is. Jónás-káné hozta haza Bözsit s ebben a váratlan időben találkozott Olgával, aki csomagot cipelt a hóna alatt, s gyorsan állant le a lépcsőn. Magam is siettem s még láttam a sarkon, amint hátranéz és siet a villamosmegálló felé.

Hivatalba mentem. Napi tizenegy órai munka fejében kaptam fizetést is, fizetésem volt minden elsején...

Most éreztem magam apának és nagyot sóhajtva mondtam le minden szabadságról, a csavargás és felelőtlen lézengés örömről, mely koplalásaimat mégis csak bearanyozta s utólag széppé tette.

De így kellett lenni,

Látogatás villamoskalauzok, vasutasok és más szegényemberek között, akik vasárnap építenek

Mint a hangyák a hangyaboly göröngyeit...

Az auto hatvankilométeres sebességgel rohan, friss szél fúj, Budapest felől sötétedik az ég, alighanem esőt kapunk. A vasárnap délután álmos békéje hever a külvárosi uccákon. Mindenfelé párosával sétáló iparoslegények, összekapaszkodott, nevetgélő bájos lányok sétálnak, a szegény emberek csodálatos és elpusztíthatatlan optimizmusa árad, mint fluidum, az ország legszebb lányaiból, mert seregestől akadnak itt fiatal lányok, akik szépségükkel, hamvas bájukkal és keresetlen vidámságukkal megszágyeníthetnének akárhány amerikai moziszínésznőt.

Az uccák egyre csendesebbek, a házak egyre alacsonyabbak, autónk rúgólt már a dülönt kisebb-nagyobb kátyúi himbálják, kiérünk a szabad mezőre. A látóhatárt Pest-újhely egy-egy nagyobb háztömbje zárja le a búzaföldön túl, balról az északnak húzódó dunaparti hegyek kéklenek szeliden. *A friss és érintetlen természet és az egyre terjeszkedő, nagy szürke előőrseit egyre tovább és tovább előretolagató Nagyváros állanak szemben egymással.* Közöttük a búzatábla, mint gyermekkorom vidékein a hegyekkel koszorúzott puszták, kúriák. A nagy háztömbök messze úgy állanak itt, mint Wells regényében, a *Világok harcában*, London határain a Mars-lakók szörnyű gépezetei.

S az előörs egy-egy lépést tesz észrevétlenül s elfoglalja a földet, mindig szélesebb körben.

Munka mindenfelé, vasárnap

A szabad térségen azonban mindenütt *gombamód kibújó házcskákat* lehet látni. Még *vízul* a vadvirággal tarkázott gyepek, még sehol sincsenek kerítések, még szabadon lehet csatangolni mindenfelé, *de már az autó egy leendő uccán áll s kétfelől, ameddig a szem ellát, parányi házcskákból* bujnak ki a földből. S az autó felé gyermekek szaladnak, egészséges, vaskos, neveletlen gyerekek, a házak körül mindenütt férfiak, asszonyok jönnek-mennek, deszkákat hordanak, kalapálnak, cserepeznek, csinosítják a fészket, amely valóban akkora csak és úgy épül, mint a fecske fészke. Vasárnap van s ezek az emberek, feleségestől, flastól-lányostól dolgoznak, építenek, fáradhatatlanul.

Kik ezek az emberek?

Javarészt *elárulja őket a ház, amelyet építenek.* Amott például fekete, kimustrált *talpfák*ból épült egy házikó, egy szoba, kicsi konyha, éppen csak megfordulni lehet benne, *de azért igen rendes, pontos, noha eléggé nélkülözi a hitű cifraságokat.* Ez a ház villamos-

kalauzé lesz. Ő építi sapkában és kék zubbonyban, a talpfákat *«cédulára»* vette, Isten tudja, milyen olcsó pénzen. A másik ház viszont olyan deszkákból készül, *mint a tchervagónok oldala.* Ez vasutas. Kiselejtezett kocsik deszkázatát szerezte meg *«cédulára»* s abból épít. Jó erős, vastag deszkák, csak éppen nem olyan pompásak, mint a Gresham-palota márványburkolása.

Sorbajárjuk őket. Udvariasan, kedvesen, vidáman fogadnak mindent. Leteszik a szerszámot és megmutogatják a munka eredményét.

— Csak így vasárnaponként, *meg néha délután csinálgatjuk,* — magyarázza egy villamos-alkalmazott. A felesége szerényen mosolyog, bent a tenyérnyi szobában, melynek még nincsenek ablakszárnyai, egy diványon ül a nagyobb lány és ölében ringatja a testvérét. *Már bent vannak a bútorok,* kint az éرز alatt bicikli, távolabb már készen van a kút is.

Két férfi cementlapokat készít. Az építés folytatásához lesz rájuk szükség s noha mindössze huszonegy fillérbe kerül egy ilyen hengergszerű készítmény darabja, *ők azt is megtakarítják* és maguk csinálják inkább. Egyébként is ezek a szegény emberek a legrettenetesebb takarékosagra képesek. Amit megtakaríthatnak munkával, nem veszik meg. *A munkáerejüket nem kímélik, tudják nagyon jól, hogy az a legolcsóbb.* Különösen ha a maguk számára kell dolgozniuk. Nem kímélik magukat.

Egy ház: — nyolc millió

Ezeket a telkeket itt végig, százszámra, részletfizetésre veszik. A vevő fizet száz pengő foglalót, aztán a vételárat hetenként öt pengős részletekben törleszti. *Öt évig tart ez a törlesztés. Öt évig rakosgatják félre a kis pénzeket ezek az emberek,* akik hetenként nem keresnek meg 24—30 pengőnél többet, öt évig takarékoskodnak és a szájuktól vonják meg a falatot. Mert nem segíti őket senki. *Nincs egyebük, mint a két kezük s a reggeltől-estig tartó kilátástalan robot megszokottsága.* S mégis: *ezek az emberek tele vannak hittel, önbizalommal, optimizmussal,* ezek az emberek tudják, hogy az a heti öt pengő öt év múlva megnő, egy kis föld lesz belőle a bizonytalan társadalom minden rengésében is, egy kis ház, a ház körül csinos kerítés, zölden viruló vetemények és virágok a tenyérnyi kertben... Ezeknek az embereknek nincsen semmiük és senkiük, de hitük van s menjen ki közéjük valaki s nézze

Ar Est 1927. júl. 7. 151. 48

meg, hogy hordják a deszkát, hogy kalapálnak, hogy gyalulnak, hogy döngölik a földet, ássák a kuta — *egy heti robot után, vasárnap...* — ebben a közös munkában hogy összeforrnak valamennyien, a nagyobb gyerek vigyáz a kisebbre, az asszony a leendő konyhát takarítja, vakolja, a bútorokat hurcolja és mindenütt vidámság, itt-ott trófa, füttyszó...

Egy vasutashoz térünk be. Nagyon vidámarcú, jól megtermett férfi.

— *Pompás kis ház ez.* — mondja és mutogatja a deszka vastagságát, erősségét. — Belül még van egy réteg téglá is. Nem cserélem el semmiféle téglafalért. Mert ez olyan jó meleg télen s olyan könnyű fűteni.

— Mibe került ez a kis ház? — kérdezzük.

— Így, ahogy itt látja, szerkesztő úr, de ablakokkal, ajtókkal együtt, csakumpak, benne van nyolc millióba. S mégis a magamé, már nem fizetek lakbért, eddig fizettem havonta negyven pengőt. Így muzsáj csinálni kérem. A deszkát cédulára kapjuk, amennyi csak kell. A többit megcsináljuk magunk.

Aztán panaszkodik *persze a hatóságokra*, mert kire lehetne másra?!

— Csak az a baj, hogy a városnál nem így gondolják. Akadályokat gördítenek az ember útjába. Pedig ez csak olyan *ideiglenes ház*, aztán jön a másik, a rendes, jó téglapépület, ha már itt leszünk. Mire az öt év letelik, készen lesz a végleges ház. De azt nem lehet egyszerűre!

Másutt is panaszkodnak a városi mérnöki hivatalra, hogy engedély nélküli építkezésért *megbünteti őket*. Szinte hihetetlen, hogy akadjon intelligens ember, aki nem a legnagyobb megihatottság-

gal nézi ezeknek a szegény embereknek a hangyaszorgalmú munkáját, rettenetes erőfeszítéseit s aki nem érti meg, hogy ebben a magárahagyott osztályban olyan akaratú, olyan felemelkedési vágy és minden akadályt megtörő hit van, *amit tisztelni kell és istápolni kell*, nem pedig akadémikusokdásokkal szárnyát szegni. Boszszantó, hogy mindig a hivatalok aktatömegei fekszenek rá a nép életakarására s ahol az egészséges munka megindul, holtbiztosan *ott terem valami bürokrata s agyonbélyegezi, agyonrubrikazza és bünteti az élni akaró embereket. Ennek meg kell változni végre.*

Ot év múlva új város keletkezik...

Mert itt, ahol most állunk, ezert a füves, sík területen, öt év múlva valóságos város lesz. Uccákkal, villamossal, iskolával és kereskedelemmel. — lám, a *leendő nagybolt csatrája már itt áll a sarkon*, két helyiség az egész és hogy modern legyen, a falai toronyszerűen fel vannak magasztva! — világítás lesz, járda és kövezet s ennek az új városnak az alapjait most rakják le, nem az államférfiak, nem a társadalmi nagyságok, hanem a kétmillió jövedelmű szegényemberek, a prolik s vasárnap és ünnepeken és este építgetik. Azok a láthatatlan városépítők, akik benépesítették a földbirtokokból kihasított telkeket, *akik eddig sehoh sem voltak*, de most egyre hatalmasabb dörömböléssel adnak hírt magukról: itt vagyunk és élünk!

Ezek az emberek építik fel az új városokat, szerzte az országban.

Vegye le a kalapját előttük mindenki! Mert ez — hősiesség.

Kodolányi János.

Propaganda a szemtelés ellen és más stilszerű- lenségek

Azért az mégis csak nagyon szép dolog, hogy mostanában egyre nagyobb gondot fordítanak hatóságaink és intézményeink a köztisztaság növelésére. Ott még nem tartunk ugyan, ahol tartani kéne, mert például láttam, hogy Újpesten húsz centiméteres por van ilyenkor nyáron a kövezetlen uccákon és az öntözőkocsik mégis kivétel nélkül mindig a pormentes kövezetlen uccákat öntözik. Kispestről ne is beszéljünk. Mert megsértődik. Aztán még Pesterzsébetről sem, meg a környékéről. De mégis csak másként van most, mint néhány évvel ezelőtt, mégis csak csinosodunk és tisztulunk, legalább külsőleg. S ez is nagy szó.

Megfigyeltem, hogy mostanában erős propaganda folyik a vasútnál a szemtelés ellen. S hogy folyik? Úgy, hogy plakátocskákat nyomtatnak, meg röpcédulákat s azokon figyelmeztetik a közönséget, hogy a szemét elszórása nem illő, nem egészséges cselekedett. S mert a hasznosat össze lehet kötni a — még hasznosabbal, a röpcédulák hátán egyben kiváló cipőkenőcsöket is ajánlanak az utazóknak. A reklám egészséges dolog és egészséges a közönség kitanítása is. De akármilyen jók, ha a multkor nem térdig jártam a váci vonaton röpcédulákban, melyek a szemtelés ellen szólnak! Kénytelen vagyok elmondani, hogy a vonat folyosóin, fülkéiben csak úgy fehérlett az elszórt papíros, hadd ne vessenek rajta azok is, akik nem látják. Mint a hó, úgy borított el mindent a bőleshangú cédulák ezre. Papírosban ültem, papíroson jártam, papír fent és lent. Mindenütt papír és papír.

Hát nem szép ez a rettenetes buzgalom, nem tiszteletreméltó, nem megható és lélekelvő? Nem egyszerű a tömegoktatásnak ez a sommás módja? Igy aztán igazán nem kerülheti el senki, hogy el ne olvassa a felhívásokat és a cipőpaszta reklámokat. Ha valamely utas búskomor és a padlót nézi ott sereglik előtte az oktatás. Ha költői hajlandóságú, vagy szentimentális és felfelé szeret nézegetni: ott is megtalálja a röpiratot. Ha nyugtalan netán és idegesen kótorász a csomagjai között a hátlában

papírba süllyed a keze. Ha leültatató igékre ül és ha járkál, tanítkon járkál. Hát ez egyszerű.

Csak arra volnék kíváncsi, vajon nem akad-e nagy számmal obutas is, mint például én, aki ezt a járást is szemétdomb-növelésnek tekinteni s a markába nevet az hogy nálunk még ilyen kicsiny helyeken is tótágast áll a logika!

*

Előkelő Andrassy úri kávéházrasza. Olvasó polgárok és álmodpincérek. Nyári verőfény. Egy asztalnál francia nevelőnő ül, mellette ksigyerék. Francia leckét magol mind a hárman, mert, amint hallja a nevelőnő maga sem doktora a tanmányának. Az egyik gyerek lehet éves, a másik négy. Fehér vászonruha van rajtuk, elegánsak, tiszták okosak.

Már most: a két ksigyerék fele Bocskay-sapka van, sastolla. Ez stilszerűen hosszúnadrágú tengerészruha járul. Még stilszerűbben: a tengerészruhában az egyik ksigyerék bormokereken velocipéden ül s körkeringi velo az asztalt. Még stilszerűbben: Bocskay-sapkásan franciául beszélnek s ha magyarul mondanak valamit hát az a leggyönyörűbb pesti zsargó némettel keverve. Lébecolunk, — mondják — nem gönnölném, hogy nem kem jöjj, — mondja a nagyobb a velocipédeshnek. A kisasszony krenkolja magát a tanítással.

Ime, a civilizáció diadala! Minden egybeolvaszt, ami szép és hasznos előkelő. Bocskay-sapkát sastolla franciá nyelven, tengerészruhát velocipéddel. Velocipédet Bocskay-sapkával. S megint előlről.

Ebben benne van a mai Európa: még inkább édes fővárosunk, Budapest.

Most már csakugyan stilszerű művelő lovagokat avatni, mindazok után, amikor korunkban történtek. Stilszerű fantasztikus évszázados klepetusokban vontogatni a templomokba, kardosan, tollal, olaszosan, gótikusan, vagy egyszerűen nyolosan. S csakugyan stilszerű a leggen hátszóhoz tervezett öltözetekben — bepréselődni az autókba, tollal, prémesen és sarkantyusan...

Noha a Rolls Royce igazán nem kíván sarkantyut.

Kodolányi János

Magyarország

1927. júl. 13.

156. n. 4.

1927. júl. 14. 307

MUSSOLINI VÁLOGATOTT BESZÉDEI

ÍRTA: SEBESTYÉN IMRE

= Kodolányi János

— „Itt, uraim, egészen nyugodtan meg kell állapítanom, hogy a hangzatos mondások, melyeket a tömegekhez intéznek, legtöbbször az állam romlására vezetnek.”

Mussolini.

A fasizmus, még tojásában, nem volt egyéb, mint a háború befejeztével a frontról visszaözönlő munkanélküli katonák mozgalmá a mindennapi kenyérért. A tönkretett ország nem is gondolhatott arra, hogy minden fiának megélhetést nyújtson, a háborús gyártásra berendezkedett nagyipar egyszerre fuldoklási rohamokat kapott, amint nem volt miért többé municiót és hadianyagot gyártani, a munkásság minden erőfeszítése arra irányult, hogy legalább azokat ne lökjék ki az uccára, akik a háború éve alatt dolgozhattak s a saját érdekükben kénytelenek voltak a front visszazúduló katonái ellen fordulni. A kapitalizmus válsága Olaszországban is megkezdődött s egyre rohamosabban közeledett az elképzelt kibontakozás: a kommunista diktatúra felé.

Ebben a válságos pillanatban, amikor a nagyobb olasz városok tornyain már piros zászlókat lengetett a szél és tömegek százezrei vonultak fel naponta az uccákon, éltetve Lenint és követelve a proletárdiktatúra kikiáltását, amikor néhol a helyi tanácsokat már meg is alakították, a tőkének jól meg kellett fontolnia, *hogy mit nyerhet még és mit veszíthet*. A háború szenvedéseitől felbőszített nép egyre sűrűbben és félelmesebben lázongott a háború létrehozója: a kapitalizmus ellen. A munkások kisajátították a gyárat, a béresek elkergették a birtokok gazdáit, ebben a tevékenységükben pedig sokkal kegyetlenebbül és kíméletlenebbül jártak el, mint a mi munkásságunk. Az olasz temperamentum, ha nem is olyan mély és szinte vallásosan az emberit kiélő vérmérséklet, mint a szláv, de hevességében vetekszik azzal. Tehát: a tőke mindent elveszíthetett, de viszont nyerni már nem nyerhetett semmit.

Ekkor született meg Mussolininek, a volt szociáldemokratának, szindikalistának és anarchistának agyában az a kézenfekvő gondolat, hogy a frontról hazatérő katonaságot őrmestertől, esetleg hadnagytól lefelé az olasz tőke szolgálatába állítsa s ennek a szolgálá-

~ 314 ~

Pandora 1927. júl. 14. 5-6. sz. 314-321.

302/a

latnak ellenében biztosítsa számukra a megélhetést, a saját számára pedig a hatalomrajutás lehetőségét. Ugyanakkor, amikor a kommunisták tízezres csoportokban vonultak fel az uccákon s kezdetét vette a tulajdonképpeni forradalmi mozgalom, Mussolini összehívott százötven frontharcost és megalakította az első fasót. Kik voltak az első százötvenek? Azok, akik fegyverrel a kezükben tértek haza, otthon csak zűrzavart és felfordulást láttak s nem voltak elég logikus gondolkodásúak ahhoz, hogy belássák: a háború utáni zavarokért azok felelősek, akik a *háborúban* résztvettek, vagy azt támogatták. De a tömeg, mint mindenütt, Olaszországban is könnyen befolyásolható jelszavakkal és nagy hanggal. A dolog lényege az volt, hogy a tőke megmentse, ami még esetleg menthető és ezért hajlandó volt *áldozatokat hozni megmentőiért*.

Tehát: zűrzavar volt, s volt egy politikai zseni, a siker zsenije, Mussolini, akiről Tagore igen finom megérzéssel azt mondja, hogy inkább esztétikai, mint etikai szempontból monumentális.

S Mussolini, aki sztrájkot szervezett Forliban, hogy a tripoliszi háborút lehetetlenné tegye, megcsinálta magában a kompromisszumot; hatalomra juthatok a frontharcosok vállán, a kapitalizmus segítségével, ezért a verébért pedig érdemes feláldozni égi meggyőződéseim álommadarát. Machiavelli tanítványa érkezettnek látta az időt a cselekvésre: és beszélt.

*

Most, hogy végiglapozzuk azokat a válogatott beszédeit, amelyeket Zichy Rafaelné fordításában adtak ki, keressük, kutatjuk Mussolini hatásának titkát, belső, mondhatnám etikai gyökerét annak a mozgalomnak, amelyet fasizmusnak neveznek.

Ezeknek a beszédeknek az olvasása elszomorító. Mert látja belőlük az ember, hogy a nagy és évezredek kultúrájú Olaszországban milyen kevés kell ahhoz, hogy valaki az emberekre hatni tudjon. Ezek a beszédek, összehasonlítva a mi kicsiny országunk Kosuth-jának a beszédeivel, megdöbbenően üresek, puffadtak, ízléstelenek, cinikusak és pózosak. Hol van ettől a szónoktól a mi Kosuthunk? Milyen toronymagasságában az etikumnak, a művészetnek, a logikának és a szív melegének, az úri tartózkodásnak és stílusnak! Mussolini ujságíró volt, még pedig kezdetben a vidéki *Osz-tályharc* nevezetű szájas szociáldemokrata ujságnak volt a szerkesztője. Ez még ma is meglátszik rajta. Beszédeiben nem a mondanivaló dominál, hanem a szó. Irtózatossága a szavaknak: De ha keressük a mélyükön a választ arra a kérdésre, hogy: mi hát a fasizmus, mik a céljai, mi a programja, milyen viszonyban van a szocializmussal, hogy kívánja megoldani, nyugvóponttra juttatni a tőke és a munka örök ellentétét stb., hiába keressük. Mert Mussolini nem azért beszél, hogy a fasizmust világossá tegye, hanem azért, hogy elburkolja. Ezért beszédei többé-kevésbé jól sikerült napoleoni pózok, felszínes történelmi rekvizitumokkal felcifrálva,

banális dicsőítésekkel vagy fenyegetésekkel felpuffasztva s minden esetben más vágányokra való terelése az ügynek.

Ha külpolitikáról beszél a szenátusban, szavai nem egyebek általánosságoknál. „Olaszország álláspontja a kisántánt államaival és általában az utódállamokkal szemben lényegében a békeszerződések megtartásának szellemétől van áthatva, mert a jelen viszonyok között csakis az ilyen politika hozhat jó gyümölcsöket a dunai államok gazdasági rendezése által, mi egész Középeurópa viszonyainak rendezéséhez nagyban hozzájárulna.” Micsoda halandzsa ez! Nem több és nem kevesebb, mint a mi politikai pártvacsoráinkon rezgő tenórban elmondott vicinális tószjtjaink. Vagy: „Olaszország hajlandó az áldozatok reá eső részének viselésére, *hogya ennek szükségét látja* Európa gazdasági egyensúlyának helyreállítása érdekében.” Kérdés már most: mikor látja szükségesnek? *Majd. Ha.* Tessék csak összehasonlítani ezzel a Gazdák Biztosító Intézete részéről elhangzott nyilatkozatot, amely válasz kívánt lenni arra a vádra, hogy ez az intézet is tagja a biztosító kartelnek: „A Gazdák Biztosító Intézete nem tagja a kartelnek, *csupán aláírt egy megállapodást*, hogy nem szab más díjtételeket, mint amilyeneket a kartel szab.” Mi a különbség a két nyilatkozat között? Egyik éppen olyan üres, mint a másik, az egyik éppen olyan ravasz, mint a másik és egyaránt visszás mind a kettő. Csak az egyik Rómában hangzott el a szenátusban, a másik meg Győrben, a gazdák gyűlésén. Avagy: „Azt hiszem, biztosan értelmezem a Ti gondolatokat és szellemetek legmélyebb forrását, ha azt állítom, hogy a fasiszták az elsőtől az utolsóig, a legfőbb vezértől a közkatonáig egy dolgot követelnek: imádott hazájuknak, Olaszországnak szolgálni ájtatosan, alázatosan és hajthatatlanul.” Persze, jól értelmezte a forrást. S természetesen hajthatatlanul. Sőt minden idegszálát megfeszítve. Mert ez a fasizmus. De *hogyan* szolgálják a hazát, mi a program, mit kell végrehajtani, azt nem mondja meg. Hogyan illeszkedjenek ezek a „hajthatatlan” cselekedetek egy nagy egészbe s mi ez a nagy egész: azt nem mondja meg. Soha. Még akkor sem, amikor ő maga teszi fel a kérdést: Mi a fasizmus? Igaz, mondhatná valaki: Mussolini ezeket a frázisokat a tömegnek, tehát katonáknak, diákoknak, női szervezeteknek stb. mondja s azok úgyis csak az általánosságban mozgó fellengősségeket veszik be. Mussolini nemcsak a tömegnek mond frázisokat. S elvégre Kossuth is tömegekhez szólt. Tömegeknek írt. S tömegeknek, sőt nagyon is alacsonyrendű tömegeknek szólt a másik oldal vezére: Lenin is. Mégis micsoda különbség! (Az összehasonlítást itt nem politikusokra, hanem mint szónokokra vonatkoztatom.) Ha világosan akarjuk látni, mi a meggyőződése Mussolininak a termelés módszereit illetően, akkor elszólásaira vagyunk utalva. A Kereskedelmi Kamarában mondott beszéde mutat rá erre a meggyőződésre: „Nem hiszem, hogy az erőknak az a komplexuma, amely az iparban, a földművelésben, a kereskedelemben, a bankokban, a

közlekedésben a kapitalizmus neve alatt szerepel, utolsó napjait élné" — mondja egy helyen. Az a szocialista, aki néhány évvel előbb így ír: „Olaszország nyakán kétszázötven analfabéta és korrupt képviselő ül, méltók vezérükhöz, Giolittihez. Vagy kiserjük őket, vagy elpusztulunk. Azok az eszmék, amelyekkel Olaszországot kormányozzák, a múlt század lomtárába valók... A szocialista párt nem működhetik együtt ezekkel a polgári pártokkal, mert ez a proletáriátus elárulása.” Ma már kitűzi a Kamara programját: „az egyensúly, az egymásmellérendeltség és az összeegyeztetés programját”.

Ha tehát tudni akarjuk, mi a szándéka Mussolininek, találgatásokra és elszólásokra vagyunk utalva. Ezekből az elszólásokból világosan kiderül, amit cikkünk elején mondtunk: megmenteni a kapitalizmus számára, ami menthető, még pedig a kapitalizmus áldozatkészségével és támogatásával s ugyanakkor betömni a munkásság száját nyolcórás munkaidővel, egyeztető bírósággal s más efféle úgynevezett szociális vívmánnyal, ami csak elodázza a tőke és a munka ellentétének rendezését, de nem oldja azt meg.

De már most lássuk Mussolini legbelsőbb meggyőződéseit arra vonatkozólag, hogy milyen a világnézete, mit hisz, van-e filozófiája s alkotott-e magának olyan rendszert, amelyből szervesen folynának az intézkedései. A páduai diákokhoz intézett „szárnyaló” beszédében ezeket mondja: „A kormány, melyet képviselek, olyan kormány, amely legalább is ami a fejét illeti, elveti magától a materializmust és azokat a tanokat, amelyek csupán materialista szempontból akarják megmagyarázni az emberi társadalom történetét s amelyek a történelemnek csak egyes jelenségeit s nem az egész történelmet, egyes eseteket s nem magát a történelmet tanulmányozzák”. Ugyanaz a Mussolini egy nemkevesbé komoly társaságban, a képviselőházban már a következőket mondja erről a dolgról: „Én úgy látom a világot, amint az valójában van: vagyis az önzések láncolatának világát látom”. Ezekből a történelmi materializmus dereng ki, míg a kettőből együttvéve egy olyan ember arca, aki mindig azt vallja, amire szüksége van s mindig arra esküszik, ami az érdekeinek hasznos.

Volt nekünk egy kereskedelmi miniszterünk, aki szükségesnek látta hangsúlyozni, hogy ő nem ellensége a kereskedelemnek. Ez a humoros eset jut eszünkbe akkor, amikor Mussolini a lombardiai acélgyár munkásainak azt mondja, hogy: „Ez a kormány, amelynek elnöke vagyok, nem munkásellenes kormány”. Avagy, ami még tragikómikusabb: „Ne féljetez semmit az én kormányomtól”. Ezek a belső ellentmondások bizonyára nem esnének meg, ha Mussolini fegyelmezettebb elme volna, vagy ha volna valami érzéke a stílus belső tisztasága iránt, ami csak az igazán magasrendű lelkék tulajdonsága. Nem mondana ilyen nyilvánvaló abszurdumokat: „Egy olyan nép, mint a mienk, amely tehetséges és szenvedélyes,

szükségképpen harmónikus és egyensúlyozott is". Az ember bosszankodik, amikor efféle olvas.

*

Egészben véve lesujtó az az ismeretség, amelyet Mussolinivel köt az ember. Mindazok az elvek, amelyeket a kormányzásra és a hatalom gyakorlására vonatkozólag rendszerbe gyűjtött Macchiavelli, Mussoliniban testesülnek meg olyan hallatlan tisztasággal, amilyennel még soha eszmék meg nem testesültek. Olyan cinikus, hogy az már imponáló. „Majdnem minden olasz tudja, hogy nem szeretek szónokolni” — mondja. Ki tudja választani azokat, akiknek a szolgálata hasznára lehet. Ha kell, előre küldi a csatornák népét s lármáztat, romboltat; ha kell: tudományos akadémiát alapít. Ha kell, felvonultat háromszázezer feketeingest, akinek az az egyetlen kenyere, hogy parancsszóra felvonul, ha kell: aszszonyi gyülekezetekben lángol és áhítatoskodik, ha kell: térdenállva fogadja a pápa áldását s ha kell: templomi, ultramontán körmeneteket ugrat széjjel: hazudik is. Tud nyers lenni, de tudja a *Gaudeamus igitur*-t is és együtt énekel a diákokkal. Célja és egyetlen életformája a hatalom. Eszköze a fasizmus.

Ha már most megnézzük, mi az, amit a belpolitikában megvalósított, — ami mégis csak a legfontosabb, mert ez adja meg a nép életének a formáit és rendjét, — ő maga három szóban precizírozza: takarékoság, munka, fegyelem. De milyen precizírozás ez? Mi az a takarékoság? Ha akarom, takarékoság az is, hogy nem építek iskolát, ha akarom pazarlás, hogy hadsereget tartok. Relatív valami. Mindenki azt érthet alatta, amit akar. Takarékoság, ha a gyáramban leszállítom a munkabérekét, pazarlás, ha felemelem. Ford felemeli, Citroen leszállítja. Munka? Munka volt Michelangelo munkája, de ugyanaz a munka már nem munka egy tőzsdeiügynök szemében. És fordítva. Avagy munka, amit ki-ki annak hisz? Akkor a petróleumtröszt részvényesének munka az évi mérleg tanulmányozása is. Fegyelem? Ez a legrelatívebb valami a világon. Vitatkozni sem lehet fölötte. A katonának fegyelem, ha szó nélkül elmegy őrszolgálatra, a nazarénusnak fegyelem, ha megtagadja az engedelmességet. Frázisok ezek. A tulajdonképpeni program nem is ez, hanem az, amit a Munka Cartában állapított meg a fasizmus. A kapitalizmus számára megmenteni mindazt, ami a tőkés termelés létalapját jelenti: a profit lehetőségét, ugyanakkor a munkásság számára megvalósítani a Sorel-féle szindikalizmus külsőséges szervezetét, fasiszta-szindikátusokba tömörítvén minden foglalkozási ágat és a lakosság minden rétegét. Felvenni a harcot a kommunizmus ellen, de ugyanakkor *használni az eszközeit*. Lerombolni a szakszervezeteket s ugyanakkor szakszervezetekbe szervezni az egész államot. Hangoztatni a szabadságot és a szabadverseny jogosultságát, ugyanakkor új fogalmazást adni az állam és nemzet fogalmának, alárendelvén az egyént az államnak, pontosan úgy, ahogy a tanácsköztársaságok cselekszik. Lerombolni a parla-

mentet s a szindikátusok képviselőtét ültetni át a gyakorlatba, ugyanakkor azonban kikelni a tanácsrendszer ellen. Félmegoldások, kompromisszumok az egész vonalon. A lényeg gondos elkerülése és a külső formák „forradalmi” megváltoztatása. Ugyanaz, ami Mussolini beszédeit jellemzi: a demagógia, a „hajthatatlanság” hangoztatása hajthatatlanság nélkül abban, ami a lényegre illeti, és a sikermegingató őszinteség teljes hiánya, de külső máza... Ez lenne az a kristályosodási pont, amely körül az új állam, az új társadalom kialakul? Ez lenne Moszkva antipódusa? Moszkva egy percig sem titkolja, hogy mit akar: a régi rend tökéletes lerombolását. Őszintén megvallja, hogy ebben a munkájában minden eszköz jó a számára, ami célra vezet. Nyíltan kijelenti, hogy nem ismer becsületes vagy becstelen harcot, csupán harcot ismer. Nem helyezkedik azoknak az álhumanistáknak az álláspontjára, akik elítélik ugyan a háborút, sőt ha kell: támogatják, de tiltakoznak a dum-dum golyók és a mérges gázok használata ellen. Mussolini nem ilyen nyílt, ő becsületes harcot hangoztat, de minden fegyvert használ. Tagadhatatlan, hogy a bolsevizmust mindenki azokkal a fegyverekkel akarja legyőzni, amelyeket az használ, de az istenért, akkor miért vallja magát a fasizmus másnak, jobbnak a bolsevizmusnál, miért vindikál magának erkölcsi alapot? Hiszen mindent felhasznál, amit azok felhasználnak és viszont semmit sem óhajt megoldani, azon az egyen kívül, hogy a kapitalizmust fenntartsa.

A bolsevizmus napról-napra expanzívabb hatalommá nő. Növekedése elsősorban az angol kapitalizmus gyarmati érdekeit veszélyezteti. Mussolini kiváló ügyessége abban áll, hogy a fasizmust, amely hosszú ideig csupán Itália belügye volt, az angol érdekek szolgálatába tudta állítani s megadta a lehetőséget és a példát az angol tőkének, hogy a bolsevizmus ellen pillanatnyilag védekezzenek. A példa hatása elsősorban az angol szakszervezeti törvényben nyilvánul. S hogy miként fog tovább folytatódni, azt nem nehéz eldönteni. Mussolini tehát, ugyanakkor, amikor Rómában szidja a munkások nemzetközi vonzódásait, minden skrupulus nélkül támogatja az angol kapitalizmust, amely, ugyebár, nem olasz nemzeti valami. Ugyanígy áll a dolog a külföldi kartellek és szindikátusok olaszországi érdekeltségeivel. De nem követeli meg az olasz tőkéktől sem, hogy kizárólag „nemzeti” legyen, mert külföldön való terjeszkedési lehetőségeit elősegíti és támogatja. Amíg tehát „nemzeti” szindikátusokba tömöríti a munkásságot, nem követeli meg a tőkétől is, hogy „nemzeti” legyen. Miért diktálja az olasz acél árait a nemzetközi acélkartel? Hol ebben a nacionalista politika?!

*

A háború óta a fantasztikus méretű humbugok és blöffök korát éljük. Az emberiség kiábrándult egy csomó ideálból, amikor meglátta a mögöttük meghúzódó sivár tendenciákat. De az ember természete ideálokat követel. Ideálok nélkül nincs hit és hit nélkül

1927. júl. 14. 307/f

nincs élet. Az embernek ezzel az ösztönével való gigantikus visszaélések folynak az egész föld hátán. Ilyen visszaélés az olasz nép hazaszeretetével, naivitásával, lelkesedni-tudásával a fasizmus. Mőgötte nem húzódik meg egyéb, mint egy hatalomra törő és magát a hatalom gyakorlásában kiélő ember akarata, olyan emberé, aki gyermekkorában halálra hajszolta a szegény öreg lovat és kitekerte a madarak nyakát, aki ifjúkorában éjjel-nappal robotoló anyjától hazugsággal csalta ki az utolsó garasokat s azon Svájcba ment, olyan emberé, aki a szociálista pártban is egyeduralomra törekedett, de mert a párt különleges szervezete és az ő igazi tudást nélkülöző célkitűzései ezt lehetetlenné tették, felcsapott az ellenkező érdekek védőjének. Közben hallatlan emberismeretre és a dolgoknak intuitive, mintegy felülről s tömegükben való megítélőképességére tett szert s mert sem az olasz frontkatonák, sem a diákok nem iskolázott szociológusok, könnyű volt felszínes frázisokkal és a zsold biztosításával magához vonzani őket. Ugyanazt cselekedte, amit Lenin: a frontkatonaságot fordította az állam ellen.

De míg félelmetes ellenlábasa beszédeiben az aszkétasáig puritán okfejtésnek, matematikai lényegbehatolásnak adja jelét és a szónoki formák radikális megvetőjének bizonyul, addig Mussolini beszédeinek egész kötetében nem találjuk a dolgok analizisének és világos feltárásának egyetlen passzusát.

Politikai, kormányozó zseni, ennek a típusnak minden kellemtelen attributumával, de a gazdasági és társadalmi fejlődésnek még annyira sem ismerője, mint egy piactéren szónokoló képviselőjelölt.

Egyet látott meg igazán világosan és őszintén, mint ahogy ilyen meglátásaik szoktak lenni azoknak, akik intenzív életet élnek: „A leghiábavalóbb, a legnevetesegebb, leggroteszkebb kísérlet, amit csak el lehet képzelni, az, hogy Mussolinit el lehessen választani a fasizmustól, vagy a fasizmust Mussolinitől”. S ez a fasizmus óriási gyöngéje. S a bukásának is ez lesz az oka. Maga Mussolini mondja idézett szavaiban. S akkor a probléma még égetőbb lesz, mint valaha: miként lehet megakadályozni a kommunizmus hatalomrajutását?!

Olaszországban, úgylátszik, sikerrel járt a kommunizmus elleni védekezés a fasiszta módszer szerint. Nyugateurópa nagykapitalista államait összekovácsolhatja a Szovjetunió ellen s harcba is viheti ellene, talán a kommunista eszmék mai formájában, — a bolsevizmusban — való megtestesülését is gátolhatja, hozhat mély átalakulásokat is, de mert a materializmussal szemben nem állít egyebet, mint a tőke sívár materializmusát, a harc végső kimenetele nem lehet kétséges. A kapitalizmus nélkülözi még azt az átütő erőt is, ami a bolsevizmusban megvan: a hitet a nyomorúság és kizsákmányolás megszüntetésében, ezért a fasizmusban soha nem fognak az ezer nyomorúsággal sujtott társadalmi rétegek felszabadítót látni, mint ahogy azt lát a bol-

sevizmusban ma még a kínai kuli, a maláji gyapot- vagy kávé-ültetvénymunkás, az afrikai néger, az angol bányász, nem fogja benne látni a nemzeti függetlenséget és az európai tőke alól való felszabadulást a hindu, az afgán, vagy a koncessziókkal megalázott kínai nép. Moszkva és London szembeállása kiéleződhet, az egyensúlyi állapot London javára billenhet. De akik világosan látják, hogy a kultúra nem azonos a kapitalizmussal s hogy a bolsevizmus rettenetes materializmusával csak magas szellemi értékeket lehet szembeállítani, azok tudják azt is, hogy a fasizmus kompromisszumos rendszere csupán az ellentétek eltakarására alkalmas, míg a mélyén rejlő kapitalista érdekek semmivel sem tiszteletreméltóbbak a proletáriátus célkitűzéseinél. Borzalmasan kétségbeejtő kilátások ezek Európa számára, éppen az európai kultúra számára, kétségbeejtő kilátások a jövőre, mert a két leghatalmasabb európai szellemi egység: a kereszténység és kommunizmus összekapcsolódása helyett materialista bolsevizmust látunk a mérleg egyik serpenyőjében, a másikban pedig materialista kapitalizmust. Az eszközeik ugyanazok, a szellemi tartalmuk ugyanaz, de míg egyik oldalon a munka harci szervezete vonul a tőke ellen, addig a tőke harci felvonulása folyik a másikon.

Ebben a felvonulásban Mussolini Londonhoz csatlakozott, az angol kapitalizmushoz, — amely a felületes vagy hazug szemlélő előtt látszhatik európai kultúrának, — mert Mussolini hatalmi törekvései így látták jónak és célravezetőnek.

Mi lesz a harc végső kimenetele és mi lesz a kérdés végső megoldása?

Mussolini nem felel meg rá s talán nem is érdekli túlságosan.

A választ erre a katolikus Chesterton adja meg, amikor a magántulajdonnak *a gyakorlatban való* megvalósítását követeli, még pedig a társadalom minden tagjának a számára s kivétel nélküli érvénnyel. De ez a kapitalizmus halálát jelentené.

1927. júl. 14.

307H2

Tekinthetjük-e merő történelmi és stílus-esetlegességnek a naturalizmust, realizmust, pusztán irodalmi *iskolának*, vagy egy történelmi kor speciális formájának, beszédének? Nem a szemlélet örök formáinak egyikét jelenti-e inkább, a látásnak egy örök hogyanját? Egy naturalista-realista réteget minden íróban fölfedezhetünk, az ótestamentom lapjaiból is fölcsap már íze, assisi Szt. Ferenc áhítatos virágoskertjéből s Dantéból is épp úgy, mint akár Petőfi Sándorból.

A szürrealisták egyik vezére mondta, hogy *minden nagy író szürrealista volt*, s valóban elmésen bizonyította is. De nem kevésbé elmésen bizonyítható az is, hogy *minden nagy művész*

... 321 ...

szimbolista volt, vagy akár *realista*. Szimbolista, realista, szürrealista elvont kategóriák csupán, melyeknek segítségével a ráció tisztábban tudja megközelíteni az irodalmi médiumot. S egy író nagyon is komplex, számrétű lényéből, művészetéből mindig könyvnyúszerral kipreparálhatjuk az éppen szükségelt szimbolista, realista, vagy szürrealista tartalmakat. De *megítélni* csak a maga totalitásában, organikus összetettségében lehet író, irodalmat egyaránt. *Mallarmé a szimbolista* csak esztétikai preparátum épp úgy, mint *Zola a naturalista*.

A realizmus *organikus* jellegét hangsúlyozza a művész szemléletének, s magának a művészetnek is, melynek törvényei épp oly sokrétűek és épp oly kevésbé dogmatikusak, mint az élet törvényei. Mindazokban a korokban, mikor a racionalizmus a látás kategóriáit elmerévíti, a „realista” látásnak hivatása a merevség feloldása. A realizmusnak így *korok feletti* hivatása van: a realizmus az örök antitézis a fejlődés körforgásában. Mint az anyaföld, erőt ad fainak, a vergődő Antheusoknak, akiket elkapott a levegő, kikben a lélek tárgyaltalan vihara széttörte a valóság bizonyosságát s a törvények parancsait. Ha tovább megyünk egy lépéssel, a naturalizmus, realizmus csak józanságot, *a szemlélettől való kötöttséget* jelenti már. S hogy éppen ma milyen hivatása van a realizmusnak, a szemlélet higgadt és biztos csöndjének s valóságának — az expresszionizmus tűzvésze, a szürrealizmus lelki zavara, s a konstruktivizmus merő formalizmusa után — nem kell hosszasan bizonyíthatni.

*

Kodolányi János eddig következetesen egységes témaköre és emberlátása, életlátása szinte csábítja a kritikust arra, hogy ítéletét általánosságban fogalmazza meg. Ha elolvassuk három első regényét, mintha egyazon munka más lapjait ütöttük volna fel. Lelkiismeretfurdalás és az elhamarkodott általánosítás vádjá nélkül mondhatjuk, hogy a *Szép Zsuzska*, a *Börtön* és a *Kántor József megdicsőülése* egyazon témának más és más variációja csupán. Mindhárom regény alapélménye azonos. Mi az az alapélmény, mely oly nagy intenzitású, hogy az egész világot a maga képére formálta az író lelkében? Éppen Kodolányi művészetének szigorú következetessége teszi lehetővé *egyetlen* ilyen alapélménynek megállapítását. Nem is kell érzékeny, finom műszerekkel közelednünk Kodolányi emberkomplexumaihoz, nem kell bonyolult analízissel behatolni a végső tartalmakig. Kodolányi nem szereti az érzékeny műszereket, sőt a bonyolult analíziseket se. Emberlátásában inkább valami rajtaütésszerű kegyetlenséget érzünk, mint gondos, elmélyedő szeretetet. Alkalmi kritikusi ezért vetették szemére, hogy csak a bűnt látja, a lelkek sívárságát, s *mást* meglátni vak. Ez kétségtelenül igaz. De vajjon az író hibája-e ez? A kuporiság, kapzsiság, irigység, gonoszság buta embertelenségét írja meg, fenekéig kimeri embereinek lelkét, s nem talál benne mást. Sőt minél

Panorama 1927.

júl. 14.

5-6. sz. 321-

330.

mélyebbre merít, annál iszaposabbat, sötétebbet fog. Pedig Kodolányi, a naturalista, szinte a tudós lelkiismeretével vizsgálja embereit! Micsoda *etikus erő* van benne, micsoda elszántság, hogy le merészel látni ezeknek a nyomorult lelkeknek kengőzös fenekéig, s nem ég el a szégyentől, meghasonlástól, hogy embertestvérében, tulajdon apjának, anyjának lelkében pokolgózt, hazugságot, embertelenséget kell látnia? Utálja a mázt, a hazug csillogást, mellyel az emberi lélek piszkos szakadékait szokás elfedezni, s ami csak vasárnap ruha.. Ismeri az ünnepi szenteskedések nagy belső hazugságait. S mindent, amit mond, a valóság szörnyű erejével mondja. Az igazság erejével. Vádiratok ezek a könyvek. Vádiratok az eredendő emberi gonoszság ellen, és konkrétbben vádiratok az ellen a társadalom ellen, melynek legfőbb törvénye az önzés, s az ellen a közigazgatás ellen, melynek módszere a csalás, stílusa a pöffeszkedés, bázisa a butaság. Vádirat az Állam ellen, melynek a kizsákmányolás a kenyere.

Kodolányi az agitátor írók fajtájából való. A magyar falú életének visszasságait írja meg, mert a falusi élet bűnei, hanyagságai legmeztelenebbek, legkiáltóbbak. Regényeinek hőse a paraszt. Többen fölvetették a kérdést, vajjon *korszerű* regényhős-e még? Hiszen a lélekrajzolás ma a legösszetettebb komplexumokat fejti föl, s a megfajthetatlenség titokzatosságának határáig tudja követni az indulatot, s a távoli, kifejezhetetlen tartalmak izgalmasában találja meg az új szépséget. A maga nyers valóságában, különös „pszichológiai finomságok” nélkül rajzolni életet korszerű-e még? Korszerű-e most parasztregényt írni? Kodolányi erre a kérdésre bizonyára úgy felelne, hogy ha formailag, esztétikailag *talán* nem is korszerű, etikai szempontból kétségbeejtően, fájdalmasan az. S lehet-e, szabad-e kettéválasztani az etikai és esztétikai szempontokat?

Nyugodtan állíthatjuk, hogy a paraszt még mindig megfajtetlen rejtély az irodalom számára. S bizonyára az is fog maradni mindég. Kérges zárt nyugalma alatt *ismeretlen* örvények bújnak. S hányféle elemből rétegződik össze furcsa kultúrája! Kodolányi a háború utáni falú lelkét nyitja föl előttünk, mely teleszivárgott a városok szemetes álkultúrájával. Tudóskodó várost, szagos parasztok, furcsa városi „kosztümbe” és „crep de Chine”-be öltöző kényes parasztlányok és a városi proletárnál százszor proletárabb nyomorultak élnek ezeken a lapokon, s fertőzött ábrándozások, melynek szíve Zerkovitz pesti muzsikájára dobog! Az irígység, alamuszóság hinára lepte be itt a lelkeket. Nincs egy egyenes szó, minden beszéd furcsa kertelés, s a hazugságnak már rossz íze sincsen, beleszívódott ecetje az élet, a mindenség szövetébe, s hovatovább ott tartunk, hogy a Hazugság maga az Élet. Hazugság az élet, mert erkölcsi bázisa kitöredezett.

Ime a szörnyű vádirat, melyet Kodolányi minden regényében megfogalmaz és amellyel arcába vág embernek, társadalomnak.

1927. júl. 14. 309

Igen, nagyon helyesen láttak a főtebb aposztrofált kritikusok! Aki Kodolányi írásait elolvassa, annak pirulnia kell. Mert ezekben a regényekben minden *szemét*. *Csak az író szándéka, akarata nem az*. Mondottuk már, hogy Kodolányi az agitátor írók fajtájából való. S olyan társadalmi problémákat feszeget, melyek tulajdonképen csak tíz százalékban problémák, kilencven százalékban bűnök. Állandó témája a mindinkább terjedő egyke, s ezzel együtt az óriási méreteket öltő gyerekelhajtás. Támadja az Állam földuzsoráját, mely megteremtette a legnagyobb anakronizmusok egyikét, a földtelen parasztot. Kicsoda meri, ismerve a dolgok igazi arcát, azt állítani, hogy a paraszt nem korszerű regénytéma? Mi társadalmi és etikai érveken túl, még tisztára irodalmi szempontból is *egészségesnek* ítéljük a paraszttal való foglalkozást. Egészségesnek ítéljük éppen a mai irreális lélekfintorokhoz szoktatott és a lélek útvesztőjében esztét vesztített irodalom idején. A paraszt van legközelebb a földhöz. Szinte maga is föld. Mintha az Üristen lehelete még nem formálta volna át egészen azt a port, amelyből gyúratott, s a paraszt testvére a földnek, mint por, a pornak. Szenvedélyei elementárisabbak, bűneinek sodra, mélysége nagyobb, elriasztóbb. Egész lénye *ember és természet határmegyéjén mozog*. Meztelenebb, mint az elszublimált, elintellektualizált kultúrember. Gonoszsága, mely lelkét mélységeig befertőzte, sem oly bizonytalan, problematikus: legalább formái, hazugságai nincsenek. Gonosz, hát gonosz a feje búbjáig, gonoszságának nincsenek mellékkörülményei, leheletfinom magyarázatai. Így lesz gonoszsága egyetlen tartalmává, s az ezt figyelő regényíró így lesz durva általánosítónak a kritika szemében. Olyanná, akinek nincsenek finom műszerei, és aki nem szereti a bonyolult analíziseket. De minek sztetoszkop az égdörgéshez? A paraszt, igenis, megtanítja *életet látni* az író. S a mai irodalomnak lelki káoszában semmire sincs olyan nagy szüksége, mint az *élet* ízére.

*

Kodolányi alapélménye, *ösélménye* az emberi gonoszság. Nagyon közelről láthatta az irígykedést, zsugoriságot, képmutatást, hogy lelkében ilyen nagy feketeség maradt utána. Az a gesztus, mellyel az ellágyulást, szánalmat elhessegeti magától, már szinte nem is férfias, hanem embertelen. Mindezt természetesen megállapításként szögezzük le, s nem ítéletnek. Embertelennek, fájdalmasnak, de Kodolányi művészetére mélyen jellemzőnek tartjuk önéletrajzi regényének egyik mondatát: „Mit, elvégre megengedhetem magamnak, hogy megsajnáljak egy embert.” (p. 227.). *Lényéből teljes mértékben hiányzik a líra*. Annál fontosabbnak tartjuk ezt a megállapítást, mert irodalmi pályáját verseskönyvvel kezdte. Hiányzik belőle a líra, bár minden jelenséghez a lélek felől közeledik, mert mindent úgy mér meg, hogy mennyi benne a hazugság.

Legelső munkái egyikének azt az alcímet vagy műfaji

meghatározást adta: „*délbaranyai tanulmány*.” Valóban mindhárom regényét, s méginkább *Sötétség* c. novelláját leíró etnográfiai és etimológiai tanulmányoknak is tekinthetjük. Mert Kodolányi szinte tudományos lelkiismerettel dolgozik. Egyik kritikusa mondta, hogy a népköltési gyűjtemény egy kötetét helyettesítik ormánsági „tanulmányai.” Túlzottsága mellett is sok igazság van ebben a megállapításban. Kodolányi kitűnően ismeri az ormánsági nyelvet. S ez az ismerete nem a nyelvtudós hűs szótárbölcssége, Melegen buggyan száján a „hazai” nyelv, melyet életnek érzünk és nem formulának. Leheletét, pulzusát érezzük, irracionális mélységét, ősiességét, sodrát. Minden árnyalatát ismeri ennek a nyelvnek. S mindenekelőtt azokat a nyelvi formulákat álcázza le, melyeknek egyszerű bölcsségeivel és látszólagos igazságával a paraszti lélek bűneit szokta letakarni. Mennyi meggyőző erő van ezekben a lelkük aljág hazug mondatokban! Milyen mélyre rejtőzött ezekben az emberekben a hazugság, hogy ilyen „őszinte” formákban tud megszólalni! Egy fiatal asszony születendő második gyermekét akarják erőnek erejével „elfujtani” a *Sötétség* c. novellában. Az asszony fél a haláltól. De rokonai szörnyű érveket tudnak a második gyerek ellen. S itt bomlanak ki azután a sodró, rettenetes mondatok, melyekben mindenkinek hinnie kell, melyek olyan mélyről szakadnak föl, hogy „csak igazak lehetnek”: „Az ember nem patkány, se pocok, hogy únos-úntalan hullassa a kölykit.” „Ölég egy gyerekek. Az istennek is csak egy fia vót.” „Az én házamba nem futosgálnak a rajkók. Nem patkányfészök az.” Az emberi méltóságra való álszent hivatkozással követik el a legnagyobb embertelenségeket, s a lelkiismeretüket süketté, némává teszik ilyen mondatokkal. Kodolányi művészetének nem csak eszköze, hanem témája is ez a nyelv. Éppen azért nevezte ormánsági tanulmányának írását. Nyelvkultúrája különben a legtisztább, legklasszikusabb. A népnyelv, a tájszólás csak mint valami objektum szerepel írásaiban, mint regényeinek egyik hőse. S minden hősei között ezt ismeri legjobban, legközvetlenebbül. Ha tájleírásait olvassuk, ezeknek hűvös nyugalma, racionális biztossága és tiszta irodalmisága sokkal általánosabban fogja jellemezni Kodolányi nyelvkultúráját.

Szép Zsuzska regényét kell közelebbről megvizsgáljunk, ha ennek az állításunknak bizonyítékait keressük.

Az egyszerű, egyvonalú cselekmény éles és tiszta kontúrokkal fölfestett háttér előtt pereg. A háttér merev tájkép-nyugalma nagyobb, mint a figurák életének átütő ereje. Ennek a regénynek nincs hullámozása, sodra, ritmusa. Minduntalan megáll a regény, s élesen exponált táblókká merevedik. Ezeknek az állóképeknek csöndje, klasszikusan áhítatos, formailag tán túlszabatos természetleírásokban emelkedik legmagasabbra. Tulajdonképpen hőse nem is Szép Zsuzska, hanem a gondosan figyelt természet. Ebben a természet felé irányított figyelemben, ennek átutatában Kodolányi lírikus tartalmainak utolsó megnyilatkozási kísérleteit

érezzük. Már azért is érdekes tanulmány ez a legelső regény, mert egy halott lírai réteg lerakódását vizsgálhatjuk meg benne.

Egy képet nagy részletességgel, sőt kimerítő pontossággal tud leírni. Ha szerkezetét nézzük, ez a kis regény több egymáshoz fűzött tabló csupán, egy sereg állókép. Nem a mozgás ritmusában, a cselekvések kontinuitásában feloldva látja az életet még az író. Látása a szobrász *megmerevítő látásához* hasonlítható. Kodolányi különben, későbbi munkáiban is, *legplasztikusabban* látó írónk közé tartozik. Első regényének nagy nyelvkultúrája mögött még kemény, durván elnagyolt, s éppen azért néhol dekoratív hatást keltő figurák is mozognak. A tökéletes írás-kultúra, érett stílus mögül csak lassan bomlik elő a *látás igazsága*. Néhány *nagy jelenet* sokszor bombasztikus, s már a valószerűtlen határát súrolja. Mert a pátosz megöli a realizmust, de nem a stílus, hanem a látás pátosza. Természetesen ennek a regénynek is van egy-két megdöbbentően igaz részlete. A nazarénus asszony párbeszéde ilyen. S ilyen a számító, embertelen „háborúban beszíjjasodott lelkű” Lőrincz Lajos egész figurája, akinek nincsenek meggyőződésai, csak érdekei vannak. A vén Szép Zsuzska szeretője lesz, hogy szerelem után az ágyban előnyösen tárgyalhasson Zsuzska házának vételáráról, s az üzlet feltételeiről.

Zsuzska alakja már sokkal bizonytalanabb realitású. Egy szálamra méltó vén dög, akiben csak a szomorúság emberi, illetve csak az emberi benne, hogy szerző szomorúnak *mondja*.

Második regényében, a *Börtön*-ben az *ember felé* vezető utat tette meg Kodolányi. A háttér, a keret puritánul leegyszerűsödött, s a figurák éles kontúrjai forró, emberi életet, meleg, liktető bűnököt és tragédiákat fognak össze. A regény sodra is nagyobb. A rövid, hirtelen fejezetek életközelsége már teljes stilizálatlanságnak hat sokszor. A cselekmény ugyan még itt is *egyvonalú*, a kompozíció mégis egy lépéssel közeledést mutat a *regényszerűség* felé. Itt már nem a természet a regényhős. A regény középpontjába, sőt mindent elhomályosítón előtérbe egy férfi alakot állít: Varga Nagy János figuráját. Ha első regényét tájképnek neveztük, ez a második *egyetlen portré*. A gögös, zárkózott, hideg, fősvény parasztnak szigorúan precíz lélekrajza. Kicsit a magányosság regénye is ez a könyv. Milyen magányossá lesz irígységében az ember! Hogy kifordítja sarkaiból az egész világot a gonoszság! Milyen áthághatatlan szakadékot von ember és ember közé! Nem is a lélek tartalma már, hanem parancsoló zsarnoka, sötétsége, pusztulása, börtöne. Börtönszaga és halálíze van ezeknek a mondatoknak: „Nincs apa! Nincs fiú! Farkasok vannak. De testvér nincs.” — „Nincs szeretet. Csak pénz van!” Ez az idézet mottója lehetne az egész regénynek. Mottója és summája egyben. Micsoda kifordult világ ez? Micsoda kifordult lelkek? Varga Nagy János, mikor a felesége haldoklik, morcos, zsörtölő hangon ordít: „dögleni, betegeskedni, azt tudtok”, s ugyanakkor éjszaka az istálló-

ban, beteg, döglődő lova „sóhajtását” hallva, lelke mélyéig megrendül s kétségbe esve csuklik föl hangja: „Édös egy lovam!” S valami álom, vagy gyerekkori emlék rémülete keverődik ezzel a sóhajtással, s ebben a fölkiáltásban az egész élet mélységes hiába-valósága fáj föl.

Egy pörnek története ez a könyv. Testvére és apja ellen száll pörbe Varga Nagy János néhány hold földért, mellyel megrövidítette őt az apai végrendelet. Úgy vágnak egymásba a pörös felek a bíró előtt, mint az örült farkasok.

De Varga Nagy János még nem maga az emberi gonoszság. Az író még itt is inkább a szíve vezette, mint a szeme. S látjuk a nagy „igazságszolgáltatást”, látjuk, hogy rokkann meg és pusztul el az az erős, vad góg, mely kitaszított magányosságában erősebb volt „az istennél is”.

Emberi mélységében és emberi igazságában nagy ez az írás. Emellett formai szempontból is zárt, tökéletes. Az első regény patetikus-romantikus elnagyolásainak itt már csak egész halvány nyomaira akadunk. Pl. minden szimbolikus ereje, feszültsége mellett is szerkezeti hibának tekinthetjük, hogy a ló és a feleség halálának párhuzama a regény kétharmad részét dominálja. De emellett a nagyszerűen meglátott és megrajzolt részleteknek oly nagy gazdagsága jellemzi ezt a mindössze száz oldalas munkát, mely már nem tekinthető *nagy ígéretnek* többé, mert beteljesedésnek is nagy és tiszteletreméltó.

Lehet-e regénynek nevezni Kodolányi két első munkáját? Teljes kritikai precizitással bizonyára nem. Formájában, részletgazdagsága mellett is mindkettő közelebb áll a novellához, mint a regényhez. Nagy tájképnek neveztük az egyiket, másikat pedig monumentális portrénak. A nagyobb, többretegű regénykompozíció első kísérlete harmadik regénye volt, a *Kántor József megdicsőülése*.

A falu egész társadalma, vagy méginkább a falu világnézetében, furcsa hazugságaiban és bűneiben egészen speciális *lelke* itt a regénytéma. Futó, de élesen jellemző vonásokkal megrajzolja a falu társadalmának legfelső rétegét is. Azt a „legfelső réteget”, mely pöffeszkedő göggel árkolta körül magát. Egy sunyi, piszkoskezü, sikkasztó jegyző a feje, lelke, lelkiismerete ennek a legfelső rétegnek. Nem is kell mélyebbre ásnunk, ebben az egy figurában megkapjuk a „dicső réteg” egész sötétségét, erkölcstelenségét. Egy faluk fölötti „internacionális” szervezetet alkotnak, melyet a sógorság, komaság láncain túl a zsványbecsület tart össze, s mivel egyben ők a közigazgatás funkcionáriusai is, szipolyozó, parasztszaroló praktikáikat a hivatalosság bélyegével tudják ellátni, s egyéni machinációik elemi erejű csapásokká lesznek, melyeket a nyomorult paraszt átkozódva bár, úgy tekint, mint a sors haragját, vagy mint egy jégverést. Ez a néhány lap a közigazgatás ijesztő kritikája.

Emellett a felsőbb, úri réteg mellett a paraszti sorból föl-emelkedett, vagy félpaszty „iparos”-polgárt, a falu legbizonytalanabb osztályát is megrajzolja ez a regény. A magát már úrnak érző iparos gőgje számára a falusi ember, legyen az apja, anyja, vagy akár tulajdon felesége is, csak „bűdös paraszty” már. Milyen hajszálfinom, leheletnyi, alig érzékelhető különbségre, különbözőzésre büszke ez az emberfajta! Úgy látszik, minél kisebb valami különbség, annál büszkébbek vagyunk rá és annál mélyebben, viharosabban vetjük meg azt, amitől különbözünk. Ez az emberfajta az „úri osztályhoz” dörgölődik. Fekete ruhában jár, előkelő szólamait utánozza, s az „igazi urakkal” (a jegyzővel természetesen) épp oly embertelenül aláztatos, mint amilyen embertelenül gőgös a parasztytal szemben. A falusi társadalomnak ez a leggyökértelenebb rétege.

A „Kántor József” témája pontosan ugyanaz, mint a „Börtöné” volt. Az örökségen civódó testvérek pöre. Alakjait is jórészt a régebbi írásokból ismerjük. Középpontban itt is az agyafurt szerződéseken spekuláló, irígy paraszty áll, aki, hogy örökségét biztosítsa, tulajdon édesapjáról orvosi bizonyítványt állít ki, melyben hivatalosan részegesnek, beszámíthatatlannak, hülyének nyilatkoztatja. Kodolányi parasztyjai előtt az írott betűnek, a „szörzódés”-nek pokoli ereje, varázsa van. Szörzódésekkel harcolnak éjszaka álmaikban, s hörögve szoritják magukra a drága papiroost, mert ami írva van, azt nem másítja meg az Isten se, ezek az írások jelentik a hiányzó lelkiismeret nyugalma helyett a nyugalmat, ezek jelentik a békét, a szeretetet, a hitet, az életet, mindent!

A kapzsiság mérge a Börtön-ben még csak a családi kötelék kapcsait rágta szét. Itt már megölte az emberek természetes igazságösztonét is. Fölvonul előttünk egy egész falu és eskü alatt bizonyít valamit, aminek épp az ellenkezője igaz. Arra esküsznek, hogy az öreg elhalálozott Kántor József, aki utolsó esztendeiben a disznókkal volt egy soron, részegen fetrengve végig a falu összes pocsolóját, s akit rendszerint négynek, ötnak kellett hazatámogatni, soha egy decinél több bort nem ivott. Józan volt ő világéletében, dísze, becsülete a falunak. Így dicsőül meg Kántor József a falu hazugságában. Mert itt, a létért, megmaradásért való küzdelemben a hazugság fegyvere a legbiztosabb. Nagysodrá hümpölygéssel szélesedik ki egy családi patvarkodás először az ellenségeskedő jegyző és körorvos ügyévé, aztán némi szimbolikus hangsúllyal az egész falu pöre lesz a város ellen, az összetartó, konok hazugság pöre a józan igazság ellen.

A „Kántor József” novumát szerkezetében láttuk. Az újabb lépésben, melyet a többrétű regénykompozíció felé jelent. Az életnek plasztikus, vagy monumentális állóképekben való látásától a „Kántor József” lendületes ritmusáig, izgalmas sodráig nagy utat tett meg Kodolányi. S fejlődése során a legtisztább epikus érté-

kekig jutott el. A lírának még az a halvány emléke is kialudt művészetéből, mely „Szép Zsuzska” tájképeiben fel-fel csillogott néha. Tán ezt az elsülyedt lírai réteget akarta életre kelteni magában, mikor negyedik regényét, a „Tavaszi fagy”-ot írta.

A *Tavaszi fagy* önéletrajz és vallomás. Lírikus énjének reminiscenciái öntik el. Egy régi versét is beleírta az események közé. S megpróbálta azokat a körülményeket elemezni, melyek életre keltették, kitepték belőle a lírát. Rá akart mutatni egy pontra: ime itt szakadt föl a lélek, így lett lírává a szenvedés, nézzétek meg jól, annakidején nem vettétek észre, s most szégyel-jétek magatokat. Vádirat, vádirat, vádirat ez a könyv is, épp úgy, mint az előző három. Csak annyiban különbözik előzőitől, hogy most az önmagán esett sérelmekért közvetlenül emeli fel vádoló szavát.

Az önéletrajzi regénynek napjainkban nemcsak divatja, de nagy belső aktualitása is van. Hiszen az írónak, regényírónak legmélyebb, legközvetlenebb élménye mindig a saját élete volt. S mért ne fordulhatna közvetlenül az ősforráshoz az író? A mai regénynek az igazsága elsősorban úgyis emberi igazság, a *forma igazsága* halványabb ma a művészetben. A művek nagyobb százalékat a léleknek, az emberiségnek melege és igazsága tartja össze, nem a biztos kompozíció. Az élet irracionálizmusa, a nyelv irracionálizmusa lángol a művészetben, s a forma inkább csak *vágy*, mint valóság.

Vajjon mit adott ez az önéletírás Kodolányiból, az emberből? Közelebb vitt-e az epika hűvös páncéljába rejtőzött lélekhez? Föltárta-e annak a különös emberlátásnak lelki gyökereit, mely előző könyveiben nyilatkozott? Ad-e valamit annak a kegyetlen gyűlöletnek megértéséhez, mellyel embereiben és helyzeteiben a bűnök, a piszkot látta meg elsősorban? Vagy meglágyulnak-e az éles képlátásnak keménységei akkor, ha önmagát szemléli az író? Át fog-e törni a lelkeken és a mondatokon valami elfojtott líraiság? Furcsa és Kodolányi írói attitűdjére mélyen jellemző, hogy mikor saját életének apró, vagy megrázó élményeit mondja el, akkor is a regényíró nyugodt távolságából beszél. A *Tavaszi fagy* egyéni bánatai és riporttémái (az irodalmi kávéház, a budaörsi csatára készülő város stb.) mind keményen modellált tömbökké válnak tömör képlátó szemében. Nincs bennük semmi a *látás hirtelenségéből*, lazaságából.

De talán közelebb visz ez a könyv ítéleteinek, erkölcsi felfogásának megértéséhez? Önmagáról, a leírhatatlan nyomor napjairól és kétségbeeséseiről mondja a lírikus Kodolányi a következőket: „Már lassan-lassan oly ferde és különös vonalakban láttam az életet, mint a részeg, vagy mint az örült.” „Csak ez a nyomorult szentimentalizmus, honvágy, degeneráltság ne fonódna szüntelenül a bokáim köré, ez az undorító asszonyi nyavalygás.” S lépten-nyomon kitör belőle a racionális moralista, aki nem a

1927. júl 14.

pórusain át érzi az életet, hanem az eszével, logikájával. Azért tud apjáról, testvéréről önmaga is a gyűlöletnek olyan fekete szávaival szólni, mint regényhősei. „Hazugság volt a szeretet — minden hazugság, amerre nézek, amit megérintek, minden rothadt, minden szétmállik” — — „Határtalannak, lángolóknak éreztem ezt a gyűlöletet. Gyilkossá váltam ebben a gyűlöletben.” „— eljön az idő, amikor bosszút állok.” „Mindent megjegyzek, s mindent megbosszulok... — Igazságot fogok osztani mindenkinek. És igazságot kapok. A két (nyomorúság kétségbeesésében) eladott kis jegygyűrűért hatalmas gyűrűt, amely átfogja az egész földet.” Az utolsó mondathoz hasonló etikus fölmagasztalódások azonban nagyon ritkák. Száz pengővel a zsebében már „szégyeli a nagy ellágyulásokat”, melyeket egy-egy meghatott, összetört, nyomorult órájában érzett. Néki a képek kemény plaszticitása kell, s nem a lelkek meghasonlott zürzavara. Így lesz regény az önéletrajzból is. Szerkezetileg ugyan tökéletlen regény, melynek elsősorban az *irama fáradt*, s egyedül ezen látszik, hogy a saját nyomorúságait írja le. Mindegyiknél hosszasan megáll, s újra fenékgig kószolja ecetjüket. Milyen kétségbeeséssel *egy ize* van a nyomorúságnak! S csak a mellékalakokat nem tudta kiemelni az egyetlen Szalontai Jóska figuráján kívül a riportszerű epizódításból. Mint a *Szép Zsuzskában*, itt is egy erős kézzel földobott freskó díszeknek hatnak a kávéházi emberek, a lakásadó Jónás-káék, az Olga és a szerelmes suszterlegény. Mindezek a figurák élnek, nagyon is élnek, nem a papiros gyermekei. Csak túlságosan *egy, egyetlen* tulajdonsággal vannak jellemezve, s éppen ezért a karrikatúra felé közelednek nagy mozdulatlanságukkal.

Az alakok ilyen jellemzését semmiesetre se nevezhetjük tiszta naturalizmusnak. A naturalista látás természetes szimbolizáló tendenciáiról fölösleges itt részletesen beszélni. Kodolányi naturalizmusában is fölfedezhetők ezek a tendenciák. De életlátásában elsősorban nem a valóság ingere, titokzatossága vezeti, hanem egy erkölcsi racionalizmus, vagy ha úgy tetszik, egy racionális etika. Éppen ez az *elvi* sajátosság tette kegyetlenné, sőt néhol embertelenné. A szeretet melegsége hiányzik minden írásából.

Szándékosan hagytuk legutóljára azt a munkáját, melyről legnagyobb szeretettel beszélhetünk. A már idézett *Sötétség* című novellája ez. (Meg kell jegyeznünk, hogy ez volt legelső nagyobb nyomtatásban megjelent írása.) Formailag, emberileg, stílusban, a jellemzés igazságában és az ítélet erkölcsi tisztaságában Kodolányi minden munkája fölé helyezzük a *Sötétség*-et. A gonosz, gyilkosságig lelkiismeretlen parasztnak ez a novella a legemberibb és legigazabb rajza. Szótalan, szenvedő hőse ennek az írásnak egy vergődő, fiatal asszony. Az egyetlen Kodolányi minden figurái között, akiben nincs bűn, s akit szeretnünk kell, mert Kodolányi is szerette őt. Vádirat ez a novella is. De hangja ünnepléses és tiszta. S ebben rejlik nagy ereje.

Hová forduljon az, akinek a feje fölött bontják a házat

Fodor József kálváriája

Isten látja lelkemet, nem szeretem az úgynevezett nyomorriportot, Ez sem akar az lenni s még kevésbé riport. Csupán arra a tragikomikus állapotra szeretném felhívni a nagyközönség figyelmét, amelybe a fiatal magyar írógeneráció, *európai mértékkel mérve is egyik legnagyobb tehetsége* s a magyar kultúrának már ma is egyik legnagyobb értéke, a lakásadóijával és a bürokráciával került.

Azon senki sem lepődhet meg, ha jelezzük, hogy Fodor József nem tartozik a gazdag emberek sorába. Sőt a polgárián jólszituáltak közé sem. Verseiből él s a felesége valóban *heroikus munkával* keresi meg még, ami a legszűkebb számítás szerint nélkülözhetetlen. Fodor résztvett a háborúban, rengeteget szenvedett, emlékül hozott egy csomó nyavalyát, rengeteg csalódást, sok keserűséget és visszavonuló félelmet az emberektől s főként lelketlen intézményektől. Ezek a tulajdonságok okozták, hogy soha nem tudott igazán a sarkára állni, nem tudott kilincselni, protekciókat hajszolni s általában a maga érdekeit inkább a véletlenek és jó barátok védelmére bízta, mintsem megalázkodják, könyörögjön és vitatkozzék az igazáról.

Fodor József Az Est-lapoknál békésen eléldégtelt, írta klasszikus

Magyarország 1927.
júl. 16. 159. sz. 8.

verseit s megelégedett azzal, ami jutott neki. Hanem a lakásával majdnem mindig szerencsétlen volt. Hiába követtek el mindent a barátai s ő maga is, amit lehetett, a városi, vagy állami házak egymás után épültek és teltek meg, csak Fodor József *kérvényezett hiába*, csak neki nem voltak határoss összekötetései. A városházára beadott egy kérvényt s bár minden kellék megvolt ahhoz, hogy lakást kapjon, mégsem ő kapta meg, hanem egy minisztériumi szolgál. Bizonyára a szolgának is kellett a lakás. De Fodornak is. A szolgálta kapott. A magyar kultúra klasszikus munkása nem.

Végre megesett valakinek a szíve a költőn. *Egy régi fatelep elhagyott zugában*, kint a külső váci út környékén adott Fodoréknak egy szobát, ingyen s a gond egy időre elmúlt. Boldogan és nagy szegénységében is megelégedetten élt, ott, dolgozott, tanult s egyetlen vágya az volt, hogy háborítatlanul alkotson. Fodor lakásához farakások között jutott el az ember s kicsiny volt, a bútorzata asztalokhoz méltó. De jó volt, mert *fedél volt*, mert volt hova lehajtania a fejét s volt hol elhelyezni azt a néhány magyar, angol és francia klasszikust, amitől nem vált meg.

Most aztán ennek is vége. Egy este elbarrikádozva, deszkákkal elzárva találta lakása bejáratát. Mert a házat és telepet a régi tulajdonos átadta s az új tulajdonos egyszerűen elrendelte a lebontását.

Fodor József a következőkben adta elő tragédiáját:

— A fatelep, ahol lakom, a Korona-fatelep. Az új tulajdonos, Halász ügyvéd úr, egy szép napon felszólított, hogy költözzünk ki, mert ha nem, ő beperel. Mi futkostunk lakás után, de

nem találtunk olyat, ami megfelelő lett volna, mert 56—60 pengőt kérnek albérleti szobáért, a főbérleti lakásoknál meg lelépés is van. Pár nappal ezelőtt megint küldött egy cédulát, hogy azonnal menjünk ki, *de még a címét sem adta meg, hogy válaszolhattunk volna.* Hétfőn este hazamegyünk, hát a lakásom deszkával el van torlaszolva. *Fejszével kellett utat törni,* hogy bemehessünk. Az emberek, akik ott javában bontanak, azt mondták, hogy *Halász úr felhatalmazta őket, hogy fejemre bontsák a házat. Anélkül, hogy per útján intézte volna el a dolgot, ami ennek a rendes módja.*

— Utána néztél a hatóságoknál ennek az ügynek?

— Bementem az V. kerületi mérnöki hivatalba s ott azt mondták, hogy *Halász úrnak bontási engedélye nincs is.* Ezután elmentem az V. kerületi rendőrségre, hogy kicszközöljem: legalább addig, amíg csinálunk valamit, szüntessék be a bontást, hiszen engedély sincs rá. Ott azt mondták, hogy semmi közük a dologhoz, *őket nem érdekli,* hogy fejemre bontják a házat, törvénytelenül. Mikor kivonulási időt kértem, valaki nagy gúnnyal megjegyezte, hogy *ők szívet nem adhatnak az embereknek.*

— Mit mondtak a főkapitányságon?

— Ott azt mondták, hogy várjam meg, amíg a fejem felett bontják a házat s akkor tegyek feljelentést magánlaksértésért.

— Ennyit az V. kerületin is mondhattak volna.

— A telep felügyelője egy *Ambrus* nevezetű rendőr, még biztatja az embereket, hogy csak bontsák rám a házat, úgysem törődik azzal senki, ha akár rámrogyasztják is. S nemsokára a tetőn lesz a sor, a munka vígan folyik s akkor tegyek feljelentést magánlaksértésért, *amikor már*

a tetőt is leszedték a fejem föléül? Akkor próbáljak valamit! S most mi lesz velem, vajjon az uccára jutok feleségemmel, bútoraimmal és könyveimmel? Halász úrnak bontási engedélye sincs és mégis azt tesz velem, amit akar. Itt állok mindenki göggye között, semmiféle hatóság rajtam nem segít s maholnap nem lesz egy zug, ahol a fejemet lehajthassam...

Ehez nem kell sokat hozzátenni. Méltón illeszkedik ez az eset annak a sofőrnek az esetéhez, akit a felesége három gyermekkel ajándékozott meg s a munkaadója kidobta, gyermeke meghalt s a másik kettő is halálán van. *Fodor József néhány maradandó értékkel ajándékozta meg a magyar kultúrát.* Hálából ezért s a szenvedésekért, amelyekből művészete született, lebontják feje fölött egyetlen kis szobája tetejét, kiszórják az uccára s még csak egy hivatal sincs ebben a milliós városban, amely megvédené a gyengébbet és visszakergetné a szivteleneket legalább a varagrafusok fedezékei mögé.

Kodolányi János.

Kedves Ismeretlen,

aki talán itt jár-kell körülöttem a pesti uccán, vagy a szerkesztőség lépcsőin, sőt akit talán ismerek is udvarias köszöntései, bókjai és elismerő gratulációi leple mögött, névtelen levélben figyelmeztet arra, hogy izléstelen ember vagyok, mert novelláimban »kiteregetem a saját szennyeseimet«. Ha ez a kitétel a bátor, őszinte, névtelen levélben nem az író, hanem a hétköznapi zürzavarban hanyódó embert értené csak bennem, semmi esetre nem készítené arra, hogy reagáljak rá. Hiszen maga az a körülmény, amit kedves Ismeretlen úr, vagy úrnő, eddig figyelmen kívül hagyott, hogy t. i. ez a levél is azért bátor, azért őszinte, azért nyílt és azért leplezetlen, mert névtelenül íródott, mondom, ez maga elegendő módon igazolja azt a pesszimista, sőt idegenkedő érzést, mellyel embertársaim — s Ön iránt is, kedves Névtelen, — viselkedtem. Azonban itt nem az a fontos, hogy mizantrop mivoltom ezáltal ismét bázisra lelt az Ön újabb levelében. Fontos az, hogy az író, — Ön szerint s azok szerint a milliók szerint, akiket Ön és névtelen társai képviselnek, — kitergeti a »világ« előtt szennyest.

Nem volt még a Föld hátán író, aki ne azokra az impulzusokra reagált volna, melyek környezetéből, életéből, bajaiból származnak. Hiú dilettánsok képzelik az írást társasjátéknak, vagy tükör előtti sminkelésnek, arcpirosításnak. Olvasni nem tudók tekintik az író művét időzítő mulatságnak, bohóc-pofozkodásnak és légtornának. Sőt pályának is az író életét, mint ahogy pálya a mérnökség, vagy kereskedelem. Az író munkája azonban, — amennyiben csakugyan író valaki, — több ennél. Út az ember, — és közvetve, vagy közvetlenül, — az író saját legbensőbb életéhez, út az önismerethez, út az élet megértéséhez és megvalósításához. Ez az út — valóban, — nem-

csak az író, hanem az Ön szennyesen is keresztülvezet, kedves Ismeretlen. Az névtelen levelek górombaságain, álcázatlan irigységén és bújó rosszakaratán. S az íróén is, a lírikusén csakúgy, mint az elbeszélőén. *Ady* csak *Léda* aszszonyon keresztül, *Léda* minden erényén és bűnén keresztül valósíthatta meg önmagát. S szent *Agoston* csak minden saját szennyesen keresztülgázolva jutott el önmagához. S. *Rousseau* is. Sőt. — akit a bájos Ismeretlen tán nem is ismer, — *Tolsztoj*, ez a legőszintébb, legkegyetlenebb modern gyónója az irodalomnak, ez a hatalmas emberkereső és istenkereső is tulajdon szennyesen keresztülgázolva jutott csak el oda, ahova Ön, kedves Névtelen, talán soh'se jut el: az önismeretig. Mit szólunk ahhoz a hihetetlen tömegű emberi szennyeshöz, ami csak a négy nagy író életművében nyilvánosságra került? Mit szólunk ahhoz a »szemtelenséghez«, mellyel úgy *Ady*, mint *Agoston*, *Rousseau*, *Tolsztoj* minden szomorú, kínzó, buta és terhes szennyét az emberi léleknek tudatossá tették? Talán ítéljük el őket, égessük meg máglyán, mint zűhennyára méltó, undorító, sőt »izléstelen« szennyesruhát?

Nem, ezek az írók, az írók, azért vetik le lelkük szennyest embertársaik előtt, hogy mások is úgy cselekedjenek és jussanak el a személt és erkölcsi szenny alatt csillogó meztelen, tiszta énjükhöz!

Amikor én, — kedves Ismeretlen, — névem aláírásával, bátran és meztelenül állok az olvasók előtt, szeretném, — néha levele bizonyítja, hogy én is, szeretném és reménytelen minden reményem, — ha Ön is meztelenül lenne, bátor előbbem állni, ha Ön is leválna a bűnkálás, a rosszakarat és irigy gyűlölet szennyét megkísérelné az elindulást az őszinteség, leplezetlenség szabad leverője felé.

Még akkor is, ha irigyel, gyűlöl, vagy megvet engem. Mint ahogy én, ha irigylem, gyűlölöm, megvetem, vagy sajnálom is embertársaimat, mindig névem megjelölésével teszem. Kodolányi János.

Magyarország 1927.

júl. 19. 160. sz. 8.

A Nagy Detektív

1927. júl. 22. 319

A multkorában kíváncsi voltam rá, vajjon melyik ismeretlen jóakaróm tartja szükségesnek névtelen levelek írásával szórakoztatni engem. Elmentem egy magánnyomozó irodába. Azt ugyan nem tudtam meg, hogy a jóakarómat merre keressem, talán mert mégsem érdekelt annyira, hogy szükségesnek lássam a fáradságot érte. De belúttam Budapest életének egy olyan szakadékába, amiről eddig vajmi keveset tudtam.

Misztikus folyosón mentem végig. A bejáratnál diszkrét úriember fogadott s megkérdezte, milyen ügyben járok. Elmondtam s erre bevezetett a Nagy Detektívhez.

Biztos fellépésű úr ült az íróasztal mellett. Rendkívül udvariasan és szívesen hollyel kínált meg. Bevallom, a Nagy Detektív imponált nekem, jól megtermett, vállas alakjával, borotvált yenki-ábrázalásával s a vesébe tűző pillantásával. Hiába, a diákkoromban mértéktelenül fogyasztott detektívregények belémnevelték ennek a foglalkozásnak a romantikáját és tisztelőtét. A Nagy Detektív előtt megszűnt minden hajlamom a tekintélyek megvetésére s szellemi arisztokratának sem igen éreztem magam.

— Uram, — mondtam neki szerényen és teljes bizalommal, — van nekem valahol egy ismeretlen jóakaróm, aki tudja, mit eszem, mit iszom s hány cigarettát szívok el naponta. Tudja, hogy hol lakom s milyen pályát futottam be eddig. Ez a tisztelőm azzal szórakoztat, hogy névtelen levelet dug be az udvaromba s indiszkrét dolgokra hívja fel a figyelmemet, olyanokra, amelyek engem nem érdekelnek. Az illető jóakaróm úglátázik hasznosabbnak véli egészségemre, ha valamivel kevesebbet alszom s többet sétálok, főként gyanús és kétes ügyek kifürkészése céljából. Szeretném megtudni, ki az a jóakaróm.

S átadtam neki a levelet.

A Nagy Detektív komolyan megvizsgálta, megforgatta s így szólt:

— Annyit így is meg tudok állapítani, kedves szerkesztő úr, hogy ez a levelet férfi írta.

— Hát ha férfi, akkor feminin jellemű férfi volt. — vetettem közbe. — Igazi férfi nem foglalkozik névtelen levelek írásával. Ez főként a nők szórakozása.

— Lehet. Az írás el van ferditve, hogy ne lehessen ráismerni. De viszont a stílus és a hibátlan írás arra vall,

hogy intelligens ember az illető. Nem gyanakszik valakire szerkesztő úr?

— Nem én, soukire. Íróársaim szeretnek, irigyom nincs, — ez ugyan mind nem igaz! — Mindenkiel jóban vagyok, politikai ellenfeleim sincsenek.

— Akkor kissé nehéz lesz. De majd csinálunk valamit. Nem volna szerkesztő úrnak esetleg valami diszkrét családi megbízatása?

— Köszönöm, nem. Hála istennek, erre nincs szükségem.

— Mégis? Hátha kiderülne valami!

Nevettem. Erre elővett egy csomó aktát, detektívjelentést. S szemelvényeket mutatott belőlük, persze nevek említése nélkül.

— Rengeteg megbízatásunk van, — mondta büszkén — tessék idenezni. Mindent kinyomozunk egy-két nap alatt. Itt van ez. Egy hölgy megbízott, hogy nyomozzam ki, van-e szeretője az urának. Nyolc évig éltek a legboldogabb házasságban. Három gyermekük van. Semmi sem jött ki meg közöttük

*Magyarország 1927.
júl. 22. 164. sz. 7.*

a harmóniát. Egy nap aztán a férj nyakkendőjét vásárolt és a doboz ott maradt az asztalon. Önagysága nézegette a dobozt s véletlenül megfordította. A skatulya aljára pedig a férj írásával ez volt írva: *egy pár 38-as strandcipő*... Ez szöveget ütött a fejébe. Hogyan, ő nem jár strandra, nem is bízza meg az urát, hogy strandcipőt vegyen s azonkívül is *az ő lába nem 38-as, hanem negyvenes*. Persze segítségért fordult hozzám s én aztán ki is nyomoztam három nap alatt. Korrekt munka volt.

Megmutatja a detektívek jelentéseit. Ekkor és ekkor X. Y. úr találkozott Z. úrhölgygel. Ide és ide mentek. Így és amúgy viselkedtek. Eddig és eddig voltak együtt... Nekem kissé erős dolog volt ez. Egyrészt, mert semmi közöm egyének érzelmi és családi életéhez, másrészt meg, mert... mindenki szabad ember s azt cselekszik, amit a lelkiismerete rákényszerít.

— S mi lett a csúf dolog vége? — kérdeztem.

— *Óh, már folyik a válóper*, — mondta büszkén a Nagy Detektív — minden kiderült, megfogtuk őket. Teljes siker.

— Van sok ilyen eset?

— *Hála istennek, rengeteg*. A válóperek kilencven százaléka így indul.

— De hát *önagysága boldog volt addig, amíg meg nem tudta*, miért nem intézte el okosabban, úri módon?

— Tetszik tudni, az asszonyoknál ez már hatalmi kérdés. Megbízóink háromnegyed része asszony s a vége mindig válóper.

Nekem ennyi elég volt. Nem bánom, akárki akármennyi névtelen levelét ír ezután s akármivel fenyeget, többé a Nagy Detektívhez be nem teszem a lábamat. *Egy író indiszkrécioja az övéhez képest semmi*. De én senkit sem gyűlölök annyira, hogy figyeltessem lépéseit, az ebédjét és vacsoráját, minden titkos és emberi cselekedetét s pénzért embereket ereszek nyomába.

Minden tartóztatás ellenére örökre otthagytam a Nagy Detektívet. Aki strandcipők számából válóporeket gombolyít le, bájos cipőcskék viselőit kísérgeti. Most már szabad a névtelen levél. Adom tudtára titkos jóakaróimnak, ne féljenek.

Kodolányi János

1927. júl. 24. 321

Asszonyok hatalma

Irtai Kodolányi János

— Az asszonyok hatalmában vagyunk, — mesélte az orvos. — S hiába minden tudomány, hiába állapítja meg a biokémia a szerves anyagok természetét, hiába nyit rá a titkokra mindenféle módszerrel, az asszonyok hatalmában olyan eszközökkel tartanak bennünket, amiket nem lehet megmagyarázni.

— Borzasztóan nagyképű vagy, — nevetett az ügyvéd.

— Várj csak. Van nekem egy barátom, most öt éve, hogy meg-nősült. Szerelmi házasság volt, úgy a férfi, mint a nő nagy idealista, két tiszta lélek, aki egymásért és egymásban él. Esztendőig a legszebb, legtisztább házasságot éltek. Példás életet. Két gyönyörű gyermekük van, két széke Rafael-festmény.

Egyszer azonban mi történik? A férfi más, mint az asszony, hiába mondják az asszonyok, hogy ezt csak bűneink elpalástolására találtuk ki, mi férfiak! A tény mégis az, hogy a férfi lelke mélyén ott rejtőzködik az örök gorilla-hím, amely, ha megúnta a párját, szétbarangol az erdőben és másikat keres. A férfi ezt nem tudja, hitt az örök szerelmében. De íme, egy nap rémülten látja, hogy szerelmes egy asszonyba, szerelmes mehetetlenül, olyan szerelmes, amilyen talán életében nem volt még, szerelmes és kínlódik, a méreg átítatta egész szervezetét, test-lelkét. Az asszony lenyűgözően szép volt és kedves és okos és volt érzéke az élet szépségei iránt, valóságos esztétikai remekmű volt az asszony. S a mi barátunk csak titkolja maga előtt is egy darabig a dolgot, mert meg van rémülve és még nem mer a dolgok szemébe nézni, nem mer arra gondolni, hogy a valóság hatalmasabb az illúzióknál, bizonyos esetekben s a szerelemben az illúzió a valóság.

— Nagyon szellemes vagy, — szölt közbe az orvos felesége.

— Egyszóval, a barátunk el volt taposva. A szó szoros értelmében el volt taposva. Nem lehetett rajta segíteni, csak egy dolog könnyíthetett volna rajta: ha mindent bevall a feleségének és elmegy valamerre felejteti.

— De ettől irtózott legjobban, — vetette közbe az ügyvéd.

— Na, hisz annyi tapintat csak volt benne, hogy a feleségének nem szól ilyen aljasságról! — vágott közbe az orvos felesége élesen.

— Drágám, ti ezt rettenetes rosszul fogjátok fel, — mondta az orvos nyugodtan. — Ti ebből hatalmi és főként hiúsági kérdést csináltok és cretnekeknek tekintitek azt a férfit, aki utánatok másba is belemer szeretni. Ami előtte volt, az büszkévé tesz. Ami utánatok következik, az bűn. Főbűn. Öltök miatta. Ezért nem merete megmondani a barátunk sem a bajt, már pedig ha a feleség barát, nem látom be, miért kellene előtte titkolóznia? Vagy megérti a férjét és megbocsátja, amit nem is kell megbocsátani, vagy nem érti meg és akkor...

— Akkor öl, vagy megöli magát, — fejezte be az ügyvéd.

— Alias férfiak vagytok! — kiáltotta az orvos felesége pirosan és szikrázva. — Undok állatok a férfiak! — s kiszaladt.

— Elég az, hogy egy reggel a barátunk felesége felül az ágyban és így szól a férjéhez: Fiacskám, nagyon nehéz álmodom volt... Azt álmodtam, hogy a lakásunk ablakából nagyon kihajoltál, hogy beláss a szemben lévő lakásba, ahol egy gyönyörű szép asszony mosolygott rád. Te mindig kijebb és kijebb húzódtál és én kétségbeesve fogtam a térdéidet, hogy ki ne bukj és sírtam és fáj már minden tagom az erőlködéstől s ugyanakkor éreztem, hogy nem tudlak visszatartani, lezuhansz és összetöröd magad. S mikor leestél, abban a pillanathban felriadtam és láttam, hogy itt vagy, néztem az arcodat, ahogy aludtál s olyan boldog voltam s olyan szomorú is, mintha csak ugyan kiestél volna a fészekünk-ből...

— A barátunk persze elsápad és elszorul a torka. Sokáig nézi az asszonyt és sajnálja, hogy könnyes a szeme és meg van tiedve és olyan gyámoltalan és jóságos. S akkor hirtelen mindent elmond, mintha zsilipet szakítottak volna fel benne...

Sokáig csend volt. Végre valaki megkérdezte:

— Válnak?

— A fenét válnak. A legjobb barátságban élnek, amint illik is, hiszen aki megálmodja a másik lelkiállapotát és sorsát, az megérdemli, hogy barátja legyen.

— Szentimentális vagy — mondta az ügyvéd ásitva. — A feleséged legalább megszökött ez elől a történet elől. Különb... az álom...

S legyintett. Ő már nem álmodott soha.

A Est 1927. júl. 24. 166. sz. 8.

Fodor Józset: Lihegő erdők

Az Athenaeum kiadása

Ez a költő Erdélyből jött, a világháború drótsövényei szaggatták meg, az emberi nyomorúság minden rengetegén tört keresztül s elszórt magából mindent, ami hiúság, mindent, ami szemfényvesztés, külsőség, dísz, szinte a próféták szörcsuhájában jelenik meg közöttünk, szavai a Biblia egyszerű, primitív, monumentális igaz szavai, mondanivalóit az emberi lélek legmélyéről ássa s akkor, amikor elszakadt szinte az egész világtól, hogy egyedül legyen az Istennel, megtalálta az utat a közönséghez, minden emberhez.

Egyenes folytatása Fodor József költészete a klasszikus magyar lírának temperamentumában éppen úgy, mint szinte konzervatív formájában. Ott folytatja, ahol Vajda abbahagyta. Visszatért az irodalomban őseinkhez és visszatért a tiszta népnyelvhez, visszatért a természethez. A magyar lírára annyira jellemező pesszimiztikus és pogányság ketős arca bontakozik ki kötetéből, olyan erővel, amilyennel Ady óta nem tudott s nem mert kibontakozni ezekben a zürzavaros években senki. Képeiben, hasonlataiban, egész szellemében a föld, az erdő, az állatok világa, a rügyek és hegyek, a felhők, az égitestek nagy, kozmikus közössége él, anélkül, hogy felolvadna bennük és személytelenné válnék, anélkül, hogy panteista lenne. De ugyanakkor, amikor önmagát állítja a világ tengelyébe, alázatosan veti alá magát az Akaratnak, mely őt a

világra küldte, mely sorsát elrendelte és megszabta, mely minden lépését igazgatja és a ~~ki~~ keresztül mondja ki szavait, szöcskévül használva, eszközéül abban a műben, amely végtelen idők kezdetétől végtelen idők végeztéig alakul.

Pesszimizmusa, mint általában az egész magyar líráé, kétségbeesésig fokozódna, ha nem érezné ezt a szoros kapcsolatot a világ Teremtőjével, mint egy köldökzsinórt, ha nem hatná át minden izét és napjának minden percét a tudat, hogy *semmi meg nem törheti, meg nem semmisítheti, erőt nem vehet rajta, hogy mindent ki mondhat és mindent megmérhet és könnyűnek találhat, mert benne mindent az Isten cselekszik*. Soha még költőnek az utóbbi időkben nem volt annyira elvetnivaló az anyagi világ, mint Fodor Józsefnek. Soha költő ilyen mély vallásos pogányságot még nem dalolt s ennyire a lélekért nem cselekedett meg mindent, mint Fodor József. Ellentmondásnak látszik, de úgy van. Mert más a mi magyarságunk zordon, monumentális pogánysága és más a görögöké.

Ha ízelítőt akarnék adni Fodor József költészetéből, lehetetlen feladatára vállalkoznék. Citálnom kellene az egész kötetet, mind a száz verset, annyira egy mű ez a kötet s annyira szétdarabolhatatlan. Vasbaöntött versek, kemények, súlyosak, egyszerűek és egyszerűségükben a zsúfoltságig tömörek. Tépnek ki hasonlatokat, amelyek elhervadnak önmagukban? Metéjnek darabokra gondolatsorokat, amikor tudom, hogy Fodor Józseffel csak az ismerkedhetik meg, aki a könyvét állandóan magával hordja, uccán, villamoson, törvényszéki folyosón, vagy vasuti álló-

Magyarország 1927.

júl. 24. 166. sz. 12.

máson minden szabad percében forgatja, félhangosan mormolva a verseket s átadva magát a mindent elsöpítő, hallatlanul bátor és férfias ritmusnak? Mikor tudom, hogy ezt a költőt éveken át lehet olvasni, mert klasszikus és mert, mint a klasszikusokban, benne is újabb és újabb szépségeket és mélységeket, újabb és frissebb igazságokat találunk? Egy-egy sorából más költő egész verset írna és egy-egy képéből ciklust építene. Nála gyors perdülésben kapcsolódik minden *cau egészé*, aki ismerni akarja, az egészséget kell ismernie. E sorok írója tudja, hogy ez a könyv végig fogja kísérni egész életén, ott lesz, amikor gondok bántják, amikor meghal valakije, amikor csalódik valakiben, amikor kétségbeesik a lét sivárságán és az élet kilátástalan küzdelmein, ott lesz vele éjjel, amikor dolgozik és nappal, amikor rója az uccákat. Ez a könyv barátja lesz e sorok írójának s azért meri kimondani, ezrek és ezrek előtt, hogy *Fodor József* olyan ajándékkal ajándékozta meg a magyarságot, amilyent adni csak a legnagyobbak tudnak, a legnagyobbak, akik már mindenüket odaadták, akik semmit sem várnak s akik egyforma magasságból néznek a jókra és a gonoszokra, örökkévaló mértékkel mérven minden mulandó dolgot.

Magyar költőnk van, a legmagyarabbak közül való, a mi szenvedéseinkből teremtett és a mi vérünk-ből született, a mi tájaink lehelték rá a lelket, a mi csillagképeink tárták fel benne az Isten arcát, *mindnyájunké*. S nemcsak a mienk *Fodor József* hangja és lírája zengeni fog abban a nagy közösségben is, amit modern európai kultúrának nevezünk.

A hibákat keressék és boncolgassák mások. Én csak örülni tudok és örömet hirdül adni azoknak, akik még megmaradtak tisztáknak vagy akik a tisztaságot áhitozzák. Milyen jó lenne hinni, hogy *Fodor József* nem fog a többiek sorsára jutni s legalább ő megmenekül a közöny és alacsonyosság mindent felörlő malomkövei közül. De ha nem — ő megtette, amiért teremteték, végbevitte, amit rábíztak, a többi. Annak a dolga, Aki a sorsokat intézi.

Kodolányi János

Vác és ifjuság

Vác, 1927 július vége.

A kisváros belsejét, a szűk uccákat, szinte fecskéfészekként egymáshoz ragasztott házakat a kánikula forró nap-sütése veri, ömlik, csurog, izzik mindenfelé a napfény olvasztott vashoz hasonló kemény lágája, szinte szűrja az ember agyát, marja a szemét. S mindenfelé rettenetes por, forró az is, ha rátelepszik az ember szájaszélére, kicsepepszik, mint a lázbetegét. Ebben a rettenetes napverésben olykor szénáskocsi megy át a kihalt uccákon s magával söpri, mint láthatatlan uszályt, a mezők illatát, a szénarendek misztikus, megnyugtató puhaságát, mint magyar selymeket. Aztán a város öntözőautója robog végig az uccákon, oldalára rá van festve, hogy: *Vác, r. t. város*, mintha bizony részvénytársaság lenne s nem rendezett tanácsú. Ennek az autónak, mint bennszülöttek rebesgetik, az a tulajdonsága, hogy *állandóan csak robog ide-oda, de nem öntöz*. Magam is megállapíthatom, mert láttam vagy egy tucatszor, hogy csak óriási port kavart fel, de víz nem hullott belőle, pedig még Újpesten is akad olyan ucca, amit már legalább egyszer megöntöztek, ha nyáron nem is, de ősszel, vagy tavasszal.

*Magyarország 1927.
júl. 31. 192. sz. 2.*

Ellenben milyen más ez a város a Duna felől! Így is olyan, mintha egy csomó játékot zsúfol össze valami kedves és a játékban örömei lelő gyermek, de a templomok tornyai olyan stilszerűek, olyan kedvesek, intimek és a fegyház hatalmas, rideg, félelmetes tömbje a víz partján olyan monumentális hatású, a korzó üdezőld fasora olyan friss, hogy el lehet nézegetni a szemben levő szigetről órákig s nem unja meg a szem. Olyan az ég, mint valami nagy üvegkupola, a víz színe folyton változik, festő legyen a talpán, aki megrögzíti! S néha-néha nagy ropogással elindul a kis fehér motoroshajó s büszkén, mint vidéki helyi-nagysághoz illik, szeli a hullámokat keresztbe a Dunán s a víz habzik utána s vibrál körülötte, megtörnek benne a fák és a házak képei. Ezt a hajócskát, nem tudjuk, miért, egyébként *Kraker-csónaknak* nevezi a város szerető népe a polgármesterről. Ha a kis hajó meghallaná, hogy csónaknak titulálják, bizonyára megsértődne rajta. Elvégre a város nevezetessége ő, vagy, mint a helyi sajtó becézi: *kis dunai flotillánk*... A flotilla másik, kivénült egységét kissé lejjebb, a part mellett javítják.

Egyébként ilyenkor hétköznap az egész környék kihalt. A vizen alig létező csónak, a strand elhagyott, itt-ott egy sátor fehérlik a fűzfák alatt. *Ezek az okos emberek már egy hónapja itt élnek sátorban, itt főznek, alszanak*

s úgy látszik, felidíti őket a civilizációból való kikapcsolódás. Elvértve látom aztán a híres váci szépasszonyok közül is egyet-egyet, amint kényes keleti lápésekkel végigtipeg a puha homokon, karcsú derekán-feszül a piros, vagy kék fürdőruha, bájos fejcskáján úgy ragyog a selyemkendő, mintha egyetlen nagy virág lenne. Az ember, a szépség örö, természetesség és vidámság barátja, titokban összeveri a tenyereit és utjong szíve mélyéből, mert nagy dolog az, hogy a vidéki nők sem fürödnek immár ötvenkilós klepetusban és mernek férfival mutatkozni a vízen kívül is, mint pajtással, vagy baráttal. Tudom, hogy akik a Magyarország hasábjain vitatkoznak a nők szabadságáról és modernségéről, felhördülnek az én pogányságomra, amikor üdvözlöm a vidéki szép asszonyokat virágszerű selymeikben és rövid hajukkal és füzötlenül is karcsú és ringó derekukkal, de nem tehetnek róla. Nekem mindig nagyobb örömet okoz, ha egy nyilvánvalóan prüd és korlátolt kisvárosban, vagy taluban látok szabad és vidám és modern nőket, mintha bent, Pesten, valamelyik körúton. Ezért is köszöntöm a mozi, mert a világ legtávolabbi zugába is elviszi a szabadság és modernség ideálját s ezért köszöntöm a nők majmoló ösztönét is, mert utánozzák, ami jó és egészséges, ha véneég köpköd is ellens.

Csak, uram, Isten, azt szeretném már látni és hírül adni, hogy a Dunamentén lakó parasztnép is ott lubizkol, evez, hancúrozik a homokon és hűvös hullámokban, ha látnám, hogy a parasztasszony is ledobálja nyakát zárt és derekban pukkanásig összekötött klepetusait s legények és lányok vidám boldogságban együtt hancúroznak a nagy folyam életet adó s életet boldogító hullámaiban. S az asszonyok öseik tiszteletreméltó szokásaihoz hűven levágnák a hajukat, melyet zsírral fennek a fejükre szorosan s a szél szabadon súmogatná barna arcukat.

Talán tíz év múlva, ha már végképp eltűnnek az életből a kivénült, tehetetlen s minden ifjúságra és vidámságra féltékeny vének, erről is írhatok egy vidéki kisvárosból.

Egyelőre a dolgozó népet nem látni a Dunán sehol. Mért nem csinál a helyi sajtó propagandát a Dunáértékében a parasztság között? Ez lenne az igazi szép és vidéki laphoz méltó feladat. S az lenne a siker, ha a paraszt is fürödne, nagyobb eredménnyel, mint ötven mezőgazdasági szakiskola.

Kodolányi János.

Erdélyi antológia.

(Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár.)

Ha az ember a kezébe vesz egy Erdélyben megjelent könyvet, azonnal valami különös levegő csapja meg. Van ebben a levegőben a vidékiességből is, de van a múlt század közepének hallatlan becsületességéből és lelkes romantikájából is. Főként a romantika az, ami megkülönbözteti az erdélyi irodalom termékeit a magyarországiaktól. Még akkor is romantika, ha tiszta naturalizmust képvisel, még akkor is romantika, ha a mélyén pesszimizmus és lemondás nyilvánul meg. S ezen felül, vagy talán éppen ezért, gyermekes báj, tisztaság, naivitás és a problémákban való bátor elmélyedés, tekintet nélkül arra, hogy fáj-e az a meggyökeresedett irodalomfelfogásnak, vagy nem. Az erdélyiek nem ismernek hivatalos magyar irodalmat, bevett irodalomszemléletet, náluk a Beöthy-féle felfogás szinte ismeretlen valami, annyira nincs rájuk hatással. S ennek csak örülni lehet, mert kiküszöböli a hazug fráziselméleteket s nem akadályozza meg az erdélyi írókat abban, hogy csak és kizárólag az életük adta problémáknak szenteljék magukat s megóvja őket az elfogultságtól.

Általában csodálatos az elfogultlanságuk. Mindent úgy néznek, ahogy van s ez egy külön erdélyi realista világszemlélet, gyakran minden álmodozása mellett is. S az erdélyi irodalmi életet mégsem szakgatja úgy darabokra, pártokra, ellentétes, sőt ellenséges klikkekre a könyörtelen valóságslátás, mint ahogy klikkekre van darabolva a magyarországi irodalmi élet. Ennek oka éppen a becsületes valóságslátás. Meg tud félni egy akolban **M a k k a i** Sándor és **L i g e t i** Ernő megfér **G u l á c s y** Irén és **N y i r ő** József, mert akármilyen ellentétek legyenek is közöttük, valamennyi hozzá van szokva, hogy a másiktól csak érdeknélküli és tiszta cselekedeteket lásson és a valóság mérlegelésének ártatlan szándékát tapasztalja. Nagy ereje ez az erdélyi irodalomnak és ennek a hiánya nagy és csufos gyengesége a magyarországinak, mint ahogy az igazságslátás, sőt kimondás hallatlanul megtisztítja magát az egész erdélyi közéletet s ennek hiánya szomorúan elposványosítja a magyarországit.

Ez az atmoszféra csapja meg frissítően az embert s nem tudja meghatódás nélkül kinyitni az Erdélyi Anthológiát sem. Ez persze egy kissé elfogulttá tesz bennünket az erdélyiek javára. Mert érezzük, hogy vér a vérünkben, szív a szí-

Horizont (Lépjess)

1927. aug.

2. sz. 57-60.

vünkből ez az irodalom, *gyakran sokkal inkább, mint a magyarországi irodalmunk.* Ha pedig valaki visszásnak találná azt, hogy én ennyire élesen különválasztom Erdélyt és Magyarországot, noha vérünkben való vérnek nevezem is, meg kell gondolni, hogy a szellem más ott és más itt, a test ugyanaz, de a lélek más, több, tisztább, szárnyalóbb és magasabbrendű. Csak még nem tökéletesedett ki a kifejeződésben, még nem találta meg a legmegfelelőbb szavakat és a legteherbíróbb szíveket a megnyilatkozásra. De az tagadhatatlan, hogy a tizenharmadik század szelleme ott folytatódik és terebélyesedik tovább, Erdélyben és nem itt nálunk, ahol a nyugati civilizáció hatása alatt Európának képzeljük magunkat s elbizakodottságunkban gyakran nézzük a nemzetközi méretű üzleteket kulturcselekedetnek.

Maga az Anthológia kissé szűk képet ad az erdélyi irodalomról. Némely író nem reprezentálnak az íróval teljesen egyenértékű művek s például **G u l á c s y** Irén a *Fekete Vőlegények* egy kis töredékét adta novella helyett, töredéket, amely azóta a teljes regényben mint könyv is megjelent. Az ilyen felületességek nagyban a kötet rovására esnek. **A p r i l y** Lajosnak sem a legjobb versei közül válogattak. Enyhén impresszionista, a dolgok felületén mozgó verseket találunk, meglehetősen hamis és túlzott ritmizálást, ami már-már a villanyzongora hatását kelti. Vannak egyéb kritikálanságok is a válogatásban. Nem hisszük, hogy **T a m á s i** Áronnak ne lett volna mélyebben megfogott és konzekvensebben felépített, teljesen megoldott írása. Itt csak pazarul vidám, magyar, izes nyelvét élvezhettük, ami, igaz, magábavéve is elsőrangú élvezet. Ellenben nagyon jól van megválasztva **B e r d e** Mária és **N y i r ő** József írása. **B e r d e** meglehetősen romantikus ebben az írásban is, ami nem volna baj, ha-

nem éreznők meg benne Jókai kontrapozt-szerkesztési módját. A lelkes honleány, a bujdosó honvédtiszt pazar makulatlansága megcségyeníti Catót, vagy a puritánság példaképét; Likurgoszt. De az osztrák hivatalnoknak felcsapott nagyur sem valószínű ebben a lélektani szituációban. Meglátszik bizony Berde Márián is a nőiró, mint ahogy fokozottan benne van a nőirók sok súlyos hibája Gulácsy Irénben is. Erről a regényrészletéről azonban kritikát alkotni felesleges.

A versírók között európai magasságot jelent Bartalis János és Szombati Szabó István egy-két verse. Mind a kettőt kemény, nyugodt, tiszta férfiasság jellemzi, pregnánsan magyarok szellemükben és szavaikban egyaránt. Az ő verseikben van meg az a zamat, amit a magyar nép nyelvéből lehet hallani.

De nagyjából bizony sok dilettantizmus van ebben a kétkötetes, kedves, szimpatikus és megható anthológiában. Gulácsy Irén és Berde Mária képviselik a dilettantizmus művészi magasságát, főképen az utóbbi. Rajtuk kívül azonban még egész serege a dilettáns írásműveknek talált menedéket a sasok szárnyai alatt. Meglepően dilettáns naivság például Bárd Oszkár bibliai hangja, de inkább gyermekes, mint tartalmas kis írásműve. Nagy apparátus, igen lapos és szürke tartalom. A kéz Ezsaué, de amit mond: Jákobé.

Felemás munkák nagy számban. Molter Károly tárcaszerű munkájából, szinte semmi sem látszik ki, ami jellemző rá. Tabéry is poénra hegyezte ki a novelláját s a szimbólum is jobban kiri belőle, mint amennyira szabad volna. Jól megcsinált, de nagyon is megcsinált munkák.

Külön kell szólanunk Kovács László bevezető tanulmányáról. Az általános szempontok helyesek, de az egyes írókhoz fűzött reflexziókban nagyon sok az üres esztéti-

zálás és sajnosan sok a szép szó, lelkendező jelző, zsufolt és jellemezni akaró, de éppen zsufoltságánál nem tudó lömjénezés. Akármilyen szép vegetáció indult is meg az erdélyi irodalomban, ezért nem szabad szinte kritikátlanul a magyarországi irodalom nivója mellé emelni. Nekünk még csak van Móricz Zsigmondunk, (igaz, hogy Móricz éppen annyira az övék is!), van Karinthynk, Juhász Gyulánk, Erdélyink, Fodor Józsefünk, Szabó Lőrincünk, (érdekes, hogy Erdélyi is, Fodor is a Királyhágón tulinak számítják magukat), a magyar irodalom igazi világirodalmi jelentőségét nem Aprily Lajos jelenti, hanem sokkal inkább mestere: Juhász Gyula. Nyiró az egyetlen, aki a legnagyobbakig emelkedik és Bartalis. Ennek a két írónak azonban *illet volna külön tárgyalást szentelni* s elegendő lett volna a többi csupán alárendelni ezeknek. Kisbán Miklóssal és Kós Károllyal tulontul barátságosan bánik a tanulmányíró, holott két ilyen dilettáns lámpával is nehezen lehetne találni még. Ezenfelül aztán Kovács Kisbán Miklóst európai hírű karrikatura rajzolónak teszi meg. Major Henrik, Gedő stb. mellett! Ezek olyan elhajítások, amik rettenetesen ártanak az erdélyiek komolyságának. Kós Károlyt a tanulmányíró megdicséri magyar levegőjü, odaálmodott illusztrációért. Ezek az illusztrációk azonban oly üresek, mint, egy emlékkönyv frázisábrázolatai, sem megkomponálva nincsenek, sem egységes stílus nincsen bennük, tipikus rajzai egy intelligens ur embernek, akit dilettáns ügyeskedése a ceruzára és tusra uszít. Bosszantó dolog látni az erdélyi irodalom reprezentáns antológiáját Kós Károly és Kisbán rajzolataival! Aki az antológiát szerkesztette, érthetett volna annyit a képzőművészethez, hogy ezeket az önképzőkori készítményeket kiméletlenül a papirkosárba szórja, tekintet nélkül arra, hogy az erdélyiek

jobban egymásra vannak utalva, közelebb élnek egymáshoz és jobb barátai egymásnak, mint mi itt Magyarországon. De ez még nem lehet ok arra, hogy egy antológiát, sőt egy ország kisebbségének igen fontos kulturáját, kompromittálja valaki.

Többet adni tehát Szombati Szabótól, Bartalistól, Nyirőtől, Tamási Arontól, Endre Károlytól, Makkaitól, keveset, vagy épen semmit Kisbán Miklóstól, Bárdtól... Nagyobb antológiát szerkeszteni; mindenkinek a reprezentáns írásait kiválogatva s visszautasítva olyan lelkiismeretlenségeket, mint amit Gulácsy Irén hézagpótlónak gondolt regényrészlete jelent... Ez bizony nem ártott volna. Így igazán kész és magasnívójú, egyéni írás alig akad három-négy, (köztük Ligeti lelkiismeretes novellája is,) míg a többiben rengeteg a szó, pózolt történelmi levegő, Jókai-romantika és öntetszelgés.

Így is megfogja ugyan az embert a messze élő testvérek sok szép elgondolása, kitartó törekvése, abszolút tisztasága és szeizmográf-lelkiismerete, könnyezve nyújtja feléjük baráti kezét a távolba s felmelegszik a szíve arra a gondolatra, hogy kelet felé ott él a magyarság egy kemény és törhetetlen töredéke s nem alszik el a tűz mellett... De a valódi művészetet, az időn és téren tuhnótt ember ábrázolását nem kapjuk meg, vagy ha itt-ott megkapjuk is, eltakarja előlünk az igazi irodalomba nem való dilettantizmus rengeteg burjánja és édes, émelyítő virágtenyere.

Jönni kell egy újabb, nagyobb és jobban mérlegre vetett antológiának, amely nagynak mutatja majd be az igazi nagyokat s lesz bátorsága elhallgatni a kicsinyeket. Ezt várjuk itt Magyarországon néhányan, akik épen úgy szeretjük a realitásokat, mint az erdélyiek, ha nem olyan szépek is, mint a lelkes kamaszok álmái, vagy az impotens vénnek hivatalos ideáljai.

Látnunk kell az erdélyi irodalom valódi súlyát és aránytartalmát, egy darabban, egy tömbben s össze kell vetnünk a magyarországival és európaival. Erre a szolgálatra azonban ez az antológia meglehetősen hamis mérleg.

Kodolányi János. /

1927. aug. 5.

Az eleven kínai fal

Tihin-Jon-Hsing nyilatkozik Magyarországról és az üzletről

Egy vendéglő teraszán vacsoráztam, egyedül. Unatkozva bámuktam a söröspoharamat és kértem istent, hozzon felém valami ismerőst, sodorjon hozzám valakit, akivel ebéscélgethessék, mert a hínáros nyári meleg fojtogatta az agyamat. Ha valami futó ismerőstmet hozzám vetette volna a sors, nem kellett volna gondolkodnom a melegben.

A vendéglőbe szerényen, mosolyogva, mintha meghívták volna valami előkelő családba vacsorára, megjelent a kínai. Gyöngyök lógtak a karján, kis zöld csontlegyezőket villogtatott a kezében, fogai ragyogtak, szeme, mint a bárányé: ferdén és szelíden csillogott.

— Gyöngyöket, kélem, — mondta halkán.

Egy úr odainti. Válogat a gyöngyökben. Mibe kerül, — kérdi.

— Hat pengé. Hat pengé. — feleli és mosolyog, ártatlanul, gyermekesen és végtelen udvariassággal, olyannal, amit nálunk látni soha nem lehet s ami belülről világítja meg az arcot.

Az úr csóválja a fejét. Annyit nem ad. A kínai lemondóan félrehajtja a fejét. Sajnálja.

— Mennyit? Mennyit? — kérdi kétszer, mindent ismétl. A hangja zümmög.

— Hármat. — S az úr feltartja a három ujját.

— Jó. Hálom. Hálom, — mosolyog a kínai s boldog udvariassággal leakasztja a füzért.

Aztán hozzám jön.

— Gyöngyöket kélem, — mondja én s gyermekes mosollyal.

+ Lássuk csak. Mibe kerül?

— Hat pengé ötven állél, — mondja ártatlanul.

— De én láttam, hogy ott háromért adtad.

Elismerően mosolyog a megfigyelésem. Nem bosszús, mert rajtakaptam. Minden gesztusa, arcjátéka, szeme, ragyogó fogsorának vidámsága azt hiteti el velem, hogy ilyen kiváló tehetségű, ilyen éleselméjű, ilyen jószemű és hatalmas üzleti érzékű férfúval, mint én, még nem volt dolga az életben.

— Hálom, — mondja boldogan.

S most odaadok neki egy húszpengőt. Azonnal látom, hogy úgy ismeri a pénzt, az arab számokat és a magyar pénzegység értékét, akár jómagam. Magyarul számol. Hiba nélkül adja össze a pénzeket, számolja ki, ami visszajár, semmi sem különbözteti meg egy magyar diák számolókészségétől. Jellemző. Magyarul nem tud többet tiz szónál. Németül, franciául, oroszul ugyanannyit. Tán angolul is. De számolni gyorsan és hibátlanul tud magyarul is, meg más nyelven is.

Megkérem, hogy üljön le, rendelék neki sört s meginvitálom vacsorára. Nagyon udvariasan és boldogan fogadja a vendéglátást, de semmit sem akar elfogadni. Nem dohányzik. Csak ül és néz rám, nevető gyerekszemével, boldog ragyogással.

— Honnét jössz?

Meg kell ismételnem németül és franciául, hogy megértse. Akkor felragyog.

— Aaaa, honnét jössz, igen! Sang-Hai! Sang-Hai!

— Nem jobb otthon?

— Magyalország nagyon jó. Magyalország sok keles.

— Mennyit keresel egy nap?

— Húsz pengé. Husz pengé. — S nevet.

— Honnét kapod a gyöngyöket?

— Mit?

— Die Perlen! Von wo bekommst du die Perlen?

Magyarország 1927. aug. 5. 176. n. 6.

— Die Pellen? Tokió. Tokióból. Japán Pellen.

Kínai írásokkal nyomtatott árjegyzéket vesz elő, kínaiul olvas, furcsa, éneklő, egyszótagú szokat. Ebből megtudnám, ha megtudhatnám, hogy Tokióban melyik gyár készíti a gyöngyöket, melyik kereskedő szállítja, milyen részvénytársaság s mibe kerül. De számomra mindez titok. Megpróbálom három nyelven is kivenni belőle, hogy a gyár mennyiért szállítja a gyöngyöket, de csak nevet és a fejét rázza.

— Nem éltem. Semmit éltem.

Csupa zárkózottság ez az ember a gyermekes mosolya alatt.

Magyarországtól el van ragadtatva. Úgy emlegeti, mint a mennyei birodalmat.

— Magyalok mind jók. Mind okos. Mind szelet kínai. Mind sokat vásárol. Sokat fizet. Igen, magyal embel jó, — diszkrét gesztussal szívére teszi a kezét, mintegy aláhúzva, amit mond. Elsőrangú színész.

— Hol jártál még?

— Anglia. Németország. Japán. Oloszország egy kicsi. Mind embel lössz. Magyalország nagyon jó.

— Hol lakol?

— Keleti pályaudval. Még öt kolléga. Mind gyöngyök. Sekat keles.

— Régóta?

— Légóta.

Nagyon komplikált jelbeszéddel és zagyva nyelven megkérdezzük, mi a véleménye Csang-Kai-Sekről és Csang-Cso-Linről. Mikor az előbbi nevet említem, felragyog az arca, bólogat, fogai csilloguak.

— Igen, igen, nagy tábolnok, nagy kínai, mind kínai szelet!

Mikor azonban az északi generálisról kerül szó, ugyanígy bólogat, ragyog és nevet.

— Csang-Cso-Lin, nagy embel, nagy kínai, nagy tábolnok, igen! Nagyon szelet azt is!

Végül megköszöni a vendéglátást feláll, indul.

— Köszönöm, köszönöm, köszönöm, szelvuszt — s nevet, hajlong.

Amikor elmegy, akkor veszem észre, hogy ezt a gyermeket, ezt a feltétlenül úri udvariasságú egyszerű kínait nem lehetett megközelíteni. Csupa szívelyeség volt, csupa közvetlenség s mégis olyan messze maradt tőlem, mint Kína. Nem tudom, milyen a képzettsége, művelt-e, mik a vágyai, mit szeret és mit gyűlöl, nem tudom, szimpatikus voltam-e neki, vagy gyűlöletes. Semmit sem tudok.

Rettegetes öntudat, mély, évtizedes kultúra páncélja és megfoghatatlan uralma a józan észnek.

Kodolányi János

1927. aug. 7.

Éldabeszéd a három bankőről

Irta: Kodolányi János

Értéktelent pedig, hogy Jézus Urunk Péter társaságában bejárta a földet, s mindegyre azt vizsgált, hogy az ő tanításait fogadta-e az emberiség. Mindegyre szomorú dolgokat tapasztalt. A kocsmák hangosak voltak a követváltás lármájától, a falusi legények részegen üvöltöttek az uccákon s itt-ott beveregtek egymás fejét is, mert mindent azt hangoztatta, hogy az ő tanítása az igazabb és becsületesebb tanítás. Fegyveres csendőrök álltak mindenfelé és az Úr Jézus is nem egyszer feltartóztatott az utcáiban, megkérdezvén tőle, hogy kinek a megbízásából járja a földet s mint alkalmatlan idegeneket a faluból azonnali hatállyal elűnjék. Az este, miután igazoló iratait bemutatni nem sikerült, az Urat Péter a községi kóterbe zárta. Péter igen elbúsult ezen és Jézus erősítgette: Kárba veszett a te életed és a te néped, Uram, mert az emberek a szörnyűséges Sátán uralma alatt sem tanulták meg egymást szeretni és a Te nevedben csak harcolnak és kínozzák egymást. Ne zúgolódj. Péter — intette Jézus szelíden és mosolya bedőlt a sötét kamarát, amelyben két elén-szomszéd ültek s hallgatták az eső csobogását. Az én tervem az, hogy a te terveddel szembe nem láthatsz a te terveddel. Ezek az emberek rosszak, csak nem tudják, hogy cselekszenek s azt hiszik, hogy mert főembereik jó példával

járnak elől a hamisságban, hazudozásban és harácsolásban, nekik is ezt illik cselekedniök.

Másnap, amikor a csendőr kikísérte őket a falu határába, így szólt Péterhez Jézus, mert látta, hogy hitében nem erősítette meg felelő szavaival:

— Kérj ettől a katonától valamit s ha tud, három kívánságát teljesítem.

Péter tehát így szólt a kakastollas, barnaarcú férfiúhoz:

— Nézd, testvér, szegények vagyunk, ebben a hideg decemberi esőben is mezitláb kell gyalogolnunk s még csak vonatra sem ülhetünk. Segíts rajtunk valamivel, Isten nevében.

Az ember végignézte a két szelíd, rongyos, didergő idegent és így szólt:

— Van három bankóm. Az egyikken pipát, a másikon dohányt, a harmadikon pedig masinát akarok venni. Nesze az egyik bankó, majd kérek valakitől tüzet, ha rá akarok gyújtani.

Péter szépen megköszönte az alamizsnát s tovább mentek.

Úgy intézték a dolgot hogy nem sokára megint találkozzanak a férfiúval, de már más színű szakálluk és ruhájuk lévén, a férfiú nem ismerte meg a két vándorlót a faluban előbbeni megajándékozottjait.

— Ne nézd tétlenül, jó ember, a mi szegénységünket, — mondta ismét Péter, — segíts rajtunk, mert három napja nem ettünk.

— Van két bankóm még, — mondta a csendőr, fegyverére támasz-

Magyarország 1927. aug. 7. 178. n. 13.

A sötét hárs alatt

— Robert Reinick —

Szilőfalumba visszatérve

Lenézek im' a völgy ölébe

S látom a sötét hársakat,

Utólszor itt csókolt meg engem

És még soká, ahogy elmentem

Integtettt a fák alatt.

A szívem mégis bús a vágyban.

Köröttem csend és némaság van,

A hársak zúgnak most csupán;

Dalát egy kis madár csicseregí, —

Nem, még sem tudok vidám lenni

Pedig ma látlak, drága lány.

Oh, mindig mennyire szeretted,

Ha csalogánydal szólt a csendbe

A sötét, régi hárs alatt;

Minden hársat szinte imádott...

Itt álmodoztunk annyi álmot —

Találkozunk hát, itt a nap!

S ahogy megyek némán, sietve,

Sötét kereszt ötlük szemembe

A zúgó, régi hárs alatt;

Sírhant és rajta friss virágok,

Dalát zengik a csalogányok; —

Szerelmem, megtaláltalak!

Kodolányi János

382
kodva, — az egyiket pipát, a másikon dohányt akartam venni. De az egyiket odaadom, mert olyan horpadthasúak vagytok, legföljebb kérek valakitől egy pipa dohányt.

S odaadta.

Mondanom sem kell, atyámfiak, hogy hamarosan összekerültek a férfiúval harmadszor is, ismét úgy, hogy nem ösmerhette meg őket.

— Könyörülj rajtunk, — kezdte Péter, — mindenünket elvesztettük, hozzá még egyik faluból úgy, mint a másiktól kiutasítanak bennünket, azt híven, hogy csavargó galíciások vagyunk...

— Az irgalmát, — vakarta fületövét a csendőr, — íme három bankóm volt, köztöt már odaadtam két esett embernek s most az utolsót kéritek, noha a zsoldfizetés sokára lesz. De nem baj, Isten neki, ha már se dohányom, se masinám nincsen mire akkor a pipa?

S odaadta a harmadik bankót.

— Jótét helyébe jót várj, — szólt ekkor szelíden az Úr Jézus. — Te jószívű katona odaadtad minden pénzedet, hát tudd meg, hogy én vagyok Jézus, az élő Isten fia s most három kívánságodat teljesítem.

Igen megörült ennek az ember. Félreacsapta kakastollas kalapiját s így szólt.

— Hát akkor, lássuk, teljesítsd először azt a kívánságomat, hogy legyen olyan pipám, akiből soha se fogyjon ki a dohány!

S Jézus megadta neki.

— Te bölönd ember, — súgta Péter a katonának, — kérd inkább azt, hogy adassék meg a te bűnös lelkednek a mennyei üdvösség!

— Másodszor, — folytatta egyre vigabban a csendőr, — adj nekem olyan bugyellárist, akiből sohasse fogyjon ki a vadonatúj jó pengőpénz!

— Legyen, — mondá Jézus.

— A lelked üdvössége! A lelked üdvössége! — súgta Péter kétségbeesetten.

— Hallgass, — hörrent rá a férfiú. — Most pedig olyan füttykóst kívánok, aki magától agyonveri azt, akit én akarok.

— Legyen, — mondá Jézus és a füttykös is megadott neki.

Amikor továbbmentek, Péter búsan kezdte a régi hitetlenkedést.

— Ime, Uram. Magad is láthatod, hogy az emberi gonoszság meggyőzhetetlen. Ez az ember háromszor kívánhatta volna magának a legfőbb boldogságot, a lelke üdvösségét, s amikor nem jutott eszébe, magam is megsúgtam neki és mégsem kívánta... Menjünk innét, minek is sajnáljuk meg ezeket, akik az élvezetet, a pénzt és a fegyvert kívánják a Krisztustól is?

— Nincs egészen igazad, Péter, — feddette szelíden Jézus és nagy szeretettel nyugtatva szeméit a dombokon, a kelő vetéseken és a mindenünnen látszó falvak kis házikóin és tornyain. — Ez az ember odaadta nekünk mindenét, amikor kértük. Az a fegyver, az a füttykös, amit kapott, ver ugyan, de magától ver, anélkül, hogy a katona tudná: miért ver és hogyan... S mert, noha tudatlanságában, dohányt, pénzt és fegyvert kért tőlem, de odaadta utolsó bankóját is: megadatik neki, amit kívánt: itt a földön, s a mennyei üdvösség, amit nem kívánt: a másvilágon...

Uj költő
1927. aug. 28.
35. n. 228.

SZAKADÉKOK

• Regény •

IRTA: **Kodolányi János**

I.

A hugomat akkor már letettük a nevelőintézet kapujába és elbucszunk tőle. Apám nagyon bátran és férfiasan viselkedett és én sem akartam elmaradni mögötte bátorság és férfiaság dolgában. Keményen álltam tehát az érzékenyül és megmegujuló rohamait és könnyeimet visszanyeltem a torkomba.

Már délutánra hajlott a nap. A város keskeny, hegynekfutó utcái megteltek vidám sétálókkal, nők és katonatisztek tereferéltek mindenfelé, a bérkocsik álmatag klappogása összevegyült a járókelők zsongásával és a török időkből visszamaradt meccset aranyos félholdján és keresztjén sárgán regyogott a szeptemberi nap. Végtelenül furcsa és hatalmas volt számomra a város. Azelőtt inkább hírből ismertem, noha megtörtént, hogy apám bevitt és megmuatott egyetmást. De most mégis úgy éreztem benne magamat, mintha idegen égitestre szakadtam volna. Ha apám nem fogja a kezemet, bizonyára leülök a járda szélére és lesujtottan s keservesen sírok, mint aki rengeteg erdő közepén elvesztette az anyját.

Lassan és szótlánul lépkédtem apám mellett. Jól esett érezni ennek a nagyon magas, sovány, nagyon nyugodt és nagyon okos férfinak a jelenlétét; csak most fedeztem fel igazán. Eddig nem tudtam, hogy ilyen szelid és biztos szorítású a keze, ilyen vigyázó a járása, ilyen gyöngéd a hozzám való lehajlása.

— Ne ülünk inkább kocsiba? Nem vagy fáradt? — kérdezte hosszas bendukolás után.

De én erőteljesen tiltakoztam a feltevés ellen. Nem, nem vagyok fáradt. Csak menjünk gyalog. Pedig fáradt voltam már és nagyon lesujtott, de ha kocsiba ülünk volna, hamar vége lett volna ennek a kettesben való sétának, hamar elérkeztünk volna új otthonomba s akkor apám is egykettőre bucsut vett volna ölem. Hát csak inkább gyerünk gyalog. Észrevettem, hogy, apám is jobban szereti így.

Lementünk egy hosszú, keskeny utcán, amely, meglehetősen forgalmas volt. Kissé meredeken vezetett a Ferenciek temploma felé, a templom barna épülete és zömök, puritán tornya látszott is az utca végében. A szívemet ugyan huzta vissza valami a nevelőintézet felé, ahol sűrű zokogás közben vettünk bucsut a hugomtól s már szívesen beleegyeztem volna abba is, hogy soha ne veszekedjem vele, soha a játékaikat ne zavarjam, csak mehessenek haza, haza, el ebből az idegen városból, vissza a csendes falu örömeibe, a kecskefogathoz és a játékokhoz, vissza a kertbe, a fák közé, a folyócska partjára, minél messzebb ettől a kemény és szürke helytől. De míg ezek a vágyak szorongatták a torkomat, engedelesem fogtam meg apám kezét és szapora lépteimmel iparkodtam egyvonathban menni a hosszuleptű magas férfi mellett.

Hová lett a büszkeség és hiúság? Egész nyáron avval a ragyogással váltam ki othoni pajtásaim közül, hogy szeptemberben megyek a városba, realista leszek s azután már csak a vakációra mutakozom megint, mint tapasztalt és előkelő középiskolai tanuló. De most láttam ennek a gögnek mérhetetlen ürességét és alaptalanságát. Mégis csak jobb a parasztyerekeknek, ők odahaza halásznak a folyóban tovább is, nyargalásznak a réteken, madarat szednek, kutat áznak, kukoricát fosztanak késő őszi estéken, szabadon és vadon ficákolnak szanaszét és élvezik a szülőfalu sok ismert és meghitt csodáját, a határ szegzugait. Vigye el az ördög az iskolákat, a tanulást, az egész ostoba kényszerűséget, bár a betűt soha fel ne találták volna!

Észrevettem, hogy mennél jobban közeledünk a templomhoz és utunk végéhez, annál jobban fáj a torkom, annál fáradtabb leszek és annál elkeseredettebben fajtom vissza könnyveimet. Naha

Magyarország 1927. sept. 27. 218. n. 12.

megakadt a szemem valamelyik kirakaton, itt játékmozdonyokat láttam, amott labdákat, máshol faliorák hímbeálták méltóságos vidámsággal a sétálójukat. Mintha kivégzésre vittek volna. Olvastam valami könyvet, amelyben a guillotinra ítélt hős utolsó óráit írta meg az író. Most ilyen elítélt voltam én is. Még látom az utcát, az embereket, a kocsiakat, a kirakatokat, a szürke házak felmagasodnak körülöttem és én látom őket, itt-ott kis rövidszoknyás lánykákat is látok, felbred bennem a vágy, hogy megcsókoljam őket... Emlékszem a házunkra is, az udvarra, a kecskestállóra, fáj, hogy azt a kis házat, amelyet még a múlt héten kezdtünk építeni a saját kis kertünk közepén, már nem tudtuk befejezni s most ott áll félig felomlott falival s leveri az eső... De az utca végéhez értünk és a kivégzés helye felbukkant előttünk.

Befordultunk a kapun. Micsoda förtelmes hely! Milyen kidőlt-bedőlt nagy kapu, milyen piszkos, nagy kövekkel kikövezett udvar, alig van benne egy-két fa. S milyen kicsi, mi ez a mi négyholdas birtokunkhoz képest! Megálltunk a kapuban. Az udvart alacsony épületek kerítették, málló vakolat, kopott ablakkeretek, satnya leánderfák, egy nagy diófa, de az is sokkal betegesebb, mint a mi hatalmas diófánk odahaza. Idegen gyerekek játszottak az udvaron, hátul egy kocsi kopot kocsit mosott a még több ilyen kocsi látszott egy szin előtt. Csak álltunk a kapu küszöbén és sokáig nem szóltunk semmit.

— Na, fiám, hát akkor csak menj be én most hazautazom... — mondta végre apám s tévovázva állt előttem, botjára támaszkodva. — Hát csak légy jó, tanulj szorgalmasan, vigyázz magadra, meg ne hűlj, én majd bejövök néha és meglátogatlan. Irj mindenről, ami veled történik, tudod, hogy aggódom utánatok. Na, Isten veled.

Lehajolt és megcsókolta. Soha azelőtt nem csókolta így meg az apám. Azután nem. Iparkodott megmaradni kemény, nyugodt és nagyon okos embernek, de hiába, én éreztem, hogy remeg egy kicsit a keze és a hangja fátyolos. Nehéz kövek zuhantak a szívemre, minden elstült körülöttem, megragadtam nagy, csontos kezét s megcsókoltam. Aztán az arcát. Milyen jól esett mos érezni borostás állát, szőke hajuszának csiklandozását és kissé dohányszagú raháját. Egészen közelről láttam sárgásbarna, törtfényű szemét s körülötte a finom ráncok hajszálvonalait. Megrázott a áirás, azt akartam mondani, hogy ne hagyjon itt, nem akarok én tanulni, nem akarok nagy ur lenni, megelégszem avval is, ha mozdonyvezető vagy fazekas leszek, az még szebb is, mint egész álló nap az irodában görnyedni és számokat írni egymás alá. De mit tehettem! Hiába akartam már szabad és egyszerű emberré lenni. A sorsom meg volt állapítva s hiába ágaskodtam én ellene. Hát csak hallgattam.

Apám a bucsu pillanatában egy két-koronás ezüstpénzt nyomott a markomba.

— Itt a zsebpénzed. Nem kell elszámolni vele, de azért ne add ki haszontalanságra és takarékoskodj.

— Köszönöm, Igen.

Ez még egy kis büszkeséget öntött belém. Önállóan éreztem magamat, aki pénzek felett diszponál s aki felelősséggel tartozik ugyan, de csak sajátmagának. Szorongattam a pénzt és mosolyogni próbáltam. Görbe mosoly lett belőle.

Aztán apám hirtelen erőt vett magán, felegyenesedett, intett egy arrahaladó fiáknak s egyik lábát a fellépőre téve még a lelkemre kötötte:

— A néninek add át kézcsokkomat. Mondd meg, hogy nem akartam erről. Na, Isten veled.

(Folytatás következik.)

• Szegény •

IRTA: Kodolányi János

Ilonka megállt előttem, kezét hátraletette s egyenesen a szemembe nézve így szólt:

— Te megrugdalt szegény!

Elsápadtam. Aztán elvörösödtem. Káprázott a szemem, szerettem volna rárontani s alaposan elagyaggyítani. Egy nő meri ezt mondani nekem, a nagy festőnek! Keresgéltem a szavakat, amiket a fejéhes vághatnék, amivel megérkethatnám s amit soha az életben el nem felejtene, egész a haláláig.

— Te!... Te!... Tudj meg, hogy csak a Fridát szeretem!

Hát kimondtam. Pedig nem is akartam kimondani, hiszen hazugság volt. De láttam, hogy megdöbben, nem tudja, mit válaszoljon.

Ottthagytam őket s gyorsan bezaladtam a házba.

XVIII.

Másnap délben mentem haza az iskolából. Az udvar közepén nagy stráfszekér állott, hatalmas muraközi lovak voltak belefogva, a lovak nyakán rézzel vert íga csillogott. S erre a szekérre hordták ki Ábrányiék holmiját az emberek.

A repülőgépet faragó fia ingujjra vetőzve segített nekik, dolgozott Jani is, az asszony is. Egymás után hureolták ki a botorokat, billegő asztalok, lyukasonatu székek sorakoztak, kopott aranyozású tükör, képek amelyek zergévadásokat ábrázoltak nagy kürtökkel s amelyeket én is olyan jól ismertem. Ilonka kisgyát is hozták, a háloja már elszakadozott és a festéke, mely angyalokat ábrázolt felhők között, lekopott. Megálltam a küszöbön s onnét néztem összefont karokkal, nagy hidegvérrel a hazakodást.

Hozták a pianót is, amelyen Jani szokott zongorázni. Hozták a diványt, melynek kilógott a béle és a karosszékeket, amelyekből por hullott. Ingujjban járt-kelt Ábrányi is, nagyon rossz kedve volt és gorombán parancsolgatott a fainak. Egyik padrág-tartójáról hiányzott a gomboló, azt madzaggal erősítette meg.

De ott sürgött-forgott Milike is. Egy kis kocska akatulyával, függönytartókat rakott és szorgalmasan huata a stráfszekérhez, hogy rakják fel rá azt is. Néni meghatottan nézte és aztán odahívta magához:

— Gyere ide, Milike, adok valamit!

Milike odaszaladt hozzánk. Piros volt az örömtől és munkától, boldog volt.

— Hát Milike, énekeld el nekünk a büvőshangu maderát.

S Milike megfogta egyik kezéskájával a ruhája szélét, ide-oda himbálta magát a vókony cérnahangján elkezdte, hogy:

Üless a fészek, ellepült belőle
A bűdöszhangu édes kisz megáll!

Jenő ur egy stanicliból malátacukrot veti elő s adott neki belőle. Jenő ur mostanában malátacukrot szopogatott, mert valaki azt mondta neki, hogy attól feltétlenül kigyógyul a tüdőcsucshurutból.

— Aztán nem sajnálsz bennünket? — kérdezte a néni Milikét.

— A néni! sajnálom. Meg a Lacit.

— Miért sajnálod?

— Majta néni mindig adott nekem cukrot.

— Hát a Lacit?

— Azt... azt csak úgy... A Lacit csak úgy sajnálom...

S visszazaladt a szekérhez s tovább hurecolta a kiskocsin mindazt az apró-cseprő holmit, amit az üresedő szobákban talált.

Végre kiürült a lakás, az ablakok nyitva voltak és be lehetett látni rajtuk a kopott festést úrszobákba, s lámpákon mennyezetekre. Egy-egy szekrény helye mint nagy négyzetes lyuk volt virított a falon. S kint állt a megrakott kocsi, kötelekkel kötötték meg, hogy utközben le ne hulljon róla valami. Ábrányi felhuzta a kabátját és gyorsan előresietett az állomásra, hogy ott legyen, mire odaér a kocsi. Mintha haragudott volna valamért, ránk se nézett, lehajlotta a fejét, szemébe huzta a kalapját s elrohant.

— Még csak nem is köszönt meg a túrdomot, a jóindulatot, hogy annyit elnéstünk neki. — Jaj, este meg a néni epécsen. Jenő ur csak bólintott. Lám, mérő volt a nyelve alatt, a kezében óra.

— Kár jószívűnek lenni, az ember hiába vár hála...

A férfiak felszedték a lovak alá szórt szénát s felültek a bakra. A kocsi rezegve s a köveken ugrálva elindult a kapu felé.

Ekkor azán előkerült Ábrányiné. Kopott kabát, nagykarimájú kalap volt rajta. Kézenfogva veszte Milikét, Ilonka és Jani nagyon komolyan s nagyon előkelően lépegettek mellette. Ilonkán kis tavasz kabát volt, kisét porcsavak voltak az ujjai s egész arcon eltakarták a kezét. Piros szalmakalapja

Magyarország 1927. okt. 29. 246. sz. 15.

Nyári éjszaka

— Robert Reinick —

Elült a hangos lárma végre,
Halk szárnyakon leszáll az éj,
A mély, hatalmas, kéklő égre
Száz csillag sorról-sorra kél.
És messze, hol leér az égbolt,
Ezüstös felleg-fátylon át
Felbukkan im' a tiszta félhold
S a vak sötétbe hint csodát.

Egy csók az éj, szerelmi vágytól
A gally a fénybe' megremeg;
Szív szívre simul és a fákról
Lehullva, szirmok lengenek.
Jó angyal száll a földre halkán.
A vágyak áldott szelleme
S kik messze vannak, édes dalban
Elábrándoznak most vele.

Mint hirnök száll az éjben, erdön,
Mezőn és csendes dombon át,
Madár köszönti őt csicsérgőn
És suttog minden lombos ág.
S az égen jel cikáz suhanva
S a földön is tovább, tovább;
Felvillan a víz locska habja,
Csillag csillagnak adja át.

Óh, éj, mikor a holdsugarba'
Sok jótévő szellem repül;
Óh, éj, mikor egymásra vágyva
Sóhaj borong a fák körül;
Nyárej, mikor csodás titokban
Remegnek csókos mámorok:
Ha messze két szív összedobban,
Te őket egybe-kapcsolod!

Kodolányi János

Uj holdok 1927.
sept. 18. 38. n. 310.

Változás

Írta: Kodolányi János

Az ügyvéd úr kénytelen-kelletlen bevezette nejét a bohémkávéházba. Ez volt az a hely, ahová sohasem vitte el. Mert a Montblank kávéházban nem fordult meg tisztességes ember s még kevésbé tisztességes nő. A feneketlen füstben olyan volt a láрма, akár a tűzadén, az asztalok között színészek, muzsikuskok és ügynökök tolongtak, üzleteket kötöttek s néha pofozkodtak is. Ha egy nő betette oda a lábát, a férfiszemek vesszőfutást rendeztek rajta. Mert a nők is jobbára uccai nők voltak, esetleg vidéki szubrettek és lokálok uszonnázó s mellékkeresetet fiző táncosnői.

Az ügyvéd úr tehát bizonyos aggodalommal nézett az elkerülhetetlen elé. Félt, szégyelte magát. Ő itt órákat szokott eltölteni barátaival s nagyon otthonosan érezte magát, de az asszony? A feleség? Mit szól az hozzá? El volt készülve felháborodásaira: ez a te törzskávéházad, ez a lebuji! Ilyen emberek között iszod te a feketédet, hiszen a pincéreknek is olyan bujnyik külseje van, mint a legsötétebb Angyalföld csirkefogóinak!

De mindebből, csodálatosképpen nem lett semmi.

A férfiak és nők szem-kereszt-tüzében mentek be és telepedtek egy sarokasztalhoz. A férfiak szemérmetlenül bámulták az asszonyt, akiről nem tudták megállapítani, miért olyan szolid, ha egyszer ide-

jön. Ez izgatta őket. Ime egy kököt, — gondolhatták — akinek az a varázsa, hogy feleségnek látszik. A nők még jobban szemügyre veték az ügyvédné nagyságos asszonyt. Látszott rajtuk, hogy az ő szemüket nem lehet megcsalni. Kilométerről megérezték a tisztességes asszonyt, a privátot, mint ők nevezik. Kegyetlenül levetkőztették, meggusztálták a ruháját, kalapját, cipőjét, járását, arcszínét és alakját. Bizonyos mély megvetés volt a tekintetükben. Mit akar ez itt?

A selyemharisnyás lábak, fehér vállak és duzzadó keblek, viritó kalapok és piros kacagások tömegében őnagysága valóban idegenül hatott. Ugy ült le, mintha táncoló hajón lenne s a szék minduntalan ki akarna surranni alóla. A pincéért idegenkedve nézte. Limonádét rendelt s lassan hámozta a szalmaszál papírtokját. Az ügyvéd úr pedig erőszakolt közömbösséggel kavargatta feketéjét.

— Mondd csak, kérdezte suttogva az asszony — ezek a nők itt... olyanok?

— Hogy érted?

— Hát olyan... izék! — firtatta az asszony s kipirult az arca.

Az ügyvéd úr csodálkozva nézte. Milyen furcsa fényt lehel az asszonya arcára ez a plosság! Milyen más lett egyszerre!

— Na, igen, — mondta lassan. — De ne törődj velük. Mingyárt elmegyünk.

Magyarországi 1927. okt. 2. 123. sz. 9.

— Nagyon érdekes! — válaszolt az asszony s egymásra tette a lábait. Térdig felcsuszamlott rajta a ruha s kivillantak selyemharisnyás, gömbölyű lábai térden felül.

Lassan szürcsölte a limonádét s a szeme sarkából nézte az urát. Nevetett.

— Nagyon érdekes! Hát ezek a nők érdeklők annyira a férfiakat!

Nevetett, kuncogó, pajkos nevetéssel, mintha soha nem lett volna halálosan komoly s gondolkozó.

Aztán hátravetette magát a széken s kihívóan belenézett egy férfi arcába. Az ügyvéd úr apró izgalommal látta mindezt s nem haragudott. Ellenkezőleg, most látta csak, milyen pompás asszony a felesége. S valóban az asszony, mintegy visszatükrözte a környezetét. Egyre pajkosabban nevetett, a szeme égett, elrendezte mellén a ruhát, hogy kerekesebb, duzzadóbb legyen, az asztalra könyökölt és kéjesen szívta a limonádét.

Mikor az ügyvéd úr letette az újságját, keze véletlenül hozzáért az asszony meztelen karjához. Villamos ütést érzett egész testében. Halkan odasúgta az asszonynak a nevét, azt a nevet, amelyet lánykorában annyiszor elsuttogott magában:

— Iluska... Iluska... Iluskám!

S lopva ránézett. Az asszony szeme kigyúlt, titokban megszorította az ura kezét s összeharapta az ajkait.

Az arca piros volt, mint azoké a nőké, akik ruzszt használnak s a melle megremegett, egy árnyalattal feljebb csúszott térden a ruhája s máskorban hallan dudolgatni kezdett.

A szegény kántor úr is meghalt...

Ott ül az egyszerű földművesember a konyhalépcsőn s mesél a falujabeli eseményekről. Egyhangú, kissé éneklő elbeszélését jó hallgatni annak, aki már hozzászólt a főváros lázas, hisztériás stílusához, megüti az ember orrát a földek szaga, fülét a falu békés melódijája. Az időjárásról már elmondta véleményét, meg hogy a jég mindent elvert majdnem, fele annyi sem termett az idén, mint tavaly, a kukorica elfagyott, a burgonya szintén... S lassanként kialakul előttom az életnek egy furesa, távoli és napsütéses-borulásos darabja. Aztán a személyes ügyekre terelődik a szó.

— Meghalt a szegény kántor úr is, — mondja szomorúan. — Pedig nagy kár érte. Igen jó ember volt. Barátságos, szíves mindenkihez, a szegényen is segítette, ha csak tudott. Senki sem akarta elhinni, mikor hallottuk a hírt. Olyan nagy erős ember volt az, kérem, mint egy hegy. Ilyen dereka volt né, csupa erő, egészség az egész ember. Aznap gyűn haza a legkisebb fiám, aki mindenről tud, osztán mondja, hogy meghalt, elaludt, szinte észrevétlen. Nem igaz az, te buta, mondom a gyerekeknek. De csak várjon, azt mondja, majd mingyárt csendítene. Hát csakugyan csendítették is.

*Magyarország 1927.
okt. 5. 225. sz. 2.*

— A kántor úr harminc évvel ezelőtt úgy gyűtt a falunkba, mint más szegény fiatalember. Vót neki egy kis tuskája, benne a cóknök. Meg egy bot a kezébe. Én hoztam a vasútról, keserves fűd vót, akkor még nem építették meg a műutat, hát a lovak nyakig sárban kepiekéltek. Aztán elkezdett dögözni, szerezni a kántor úr. Nem csinált az soha megrovandó dolgot, de nagyon ügyes vót, értett az mindenhez. Előbb egy kis földet vett. Aztán a többit. Utóbb már nagy darab földjei vótak, meg marhái, lovai, minden bevágott neki, meg a háború is jól gyűtt. Így gazdagodott meg. De mikor már gazdag vót is, akkor sem vót ü más, mint fiatalember korában. Úgy járt-kelt az közöttünk, akár a mi vértünk lett volna. Szerettük is nagyon. Tréfás ember vót.

— Család maradt-e utána? — kérdeim.

— Csak egy gazdaasszony vót, mer nem házasodott meg. Arra hagyott húsz hold földet. Mer annak van már egy nagy fia és azt is ki akarta házasítani, hogy majd a menyecske venné át a dögöt a ház körül. A gazdaasszonyt meg majd nyugdíjba helyezi, csak úgy dirigáljon a fiatalok fölött. A többi vagyomot meg a távolabbi rokonok örökölték. No, jól jártak azok is.

— Teselek tudni, még egy héttel a halála előtt nagy ünnepet rendeztek. A község háza előtt a piacon tartották az ünnepet, meghitta rá az egész falu. Aki arra ment, az mind kapott pecse-

nyét, bort, süteményt, ki mit akart a
amennyit akart. Egy jó kövér tinót le-
vágatott, azt megsütötték, szóval nagy
mulatság vót, ott vótak a cigányok is,
muzsikáltak a fiataloknak, azok meg
ott táncoltak a piactéren késő estig.
Megjelen az ünnepen a jegyző úr, meg
a főszolgabíró úr, meg a doktor úr,
olyik kuglizott, olyik meg beszélgetett.
A szegény kántor úr meg ott ült közöt-
tük, a lányok szép virágkoszorúkat meg
bokrétaikat hozták neki, szinte bent ült
a sok virágban. Kecskemétről hozatott
fényképész, osztán az levette őket,
mind az egész társaságot. Talán nálam
is van a kép.

Kutat a kabátjában, előkotor egy tö-
redezett fényképet. Csakugyan ott ül
a kántor úr, hatalmas darab ember,
táblás a képe, mosolyog, körülötte a
falu urai, poharakkal, hátul a cigány.

— Nagyon szerette a népet. Az nem
zsugorgatta a pénzt, hanem megtette
gyakran, hogy népiünnepet rendeztetett.
Akkor aztán nézte a táncolókat s meg
volt elégedve.

— Nem csoda, hogy olyan hirtelen
érte a halál, — mondom még a képet
vizsgálgatva. — Nem nagyon kiméi-
hetta a gyomrát.

— Mégis legalább szépen ment el, —
folytatja az én emberem. — Megemlék-
szik róla mindenki. Ilyen ember meg
nem igen vót. Csak egy kis furcsasága
vót: mindig kocsin járt, pedig van
mán altónk, az viszi a népet az öltö-
másra. De az altót nem szerette, nem
ült belé. Hát ilyen ember vót a kán-
tor úr.

— Aztán hogyan halt meg?
— Hát éppen ebédőt, amikor azt
mondja, hogy mintha megszédült vana.
Fekügyék ágyba, édes kántor úr, mondja
a gazdasszony, majd elhívjuk a dok-
tor urat. Jól van, azt mondja, elhív-
hatjátok, de nem fekszek le. El is hit-
tük. Na doktorka, azt mondja, de ké-
felől támogatták, aligha lesz máu belő-
lem ember. Szívjunk el egy cigarettát,
talán akkor könnyebb lesz. El is szitták
a cigarettát, mikor utolsót szippantott,
hátradült, osztán vége vót. Így ment
el a szegény kántor úr...

Még sokáig elmereng a kántor dol-
gán. Én magam is csodálkozom ezen
az egyszerű s mégis magyar náboból éle-
ten és halálra s ahogy azt az ember
minden izgalom és álmálkodás nélkül
elmondta. Népiünnep a falu piacán,
ölkörsütés, zene, virágok... Halál egy
szál cigarettá mellett... Ebben — a
stílus. És ne feledjük el, hogy ez most
történt a nyáron s nem a múlt század
romantikus regényében.

Elmondtam, hogy azok, akik már bel-
süppedtek az aszfalt forró civilizációjá-
ba, csodálkoznak rajta.

Kodolányi János

KONSTRUKTIVISTA IRODALOM AVAGY: A TERMESZEK ÉLETE.

Mottó: *A jó szobor az, amelyet le lehet gurítani a hegyről anélkül, hogy egy részecskéje is letörne.*
(Michelangelo.)

»A konstruktivista versből egy szót nem lehet elvenni, sem egy szót hozzátenni.«
(Kassák.)

Az egyik vitatkozó felet nevezzük Platón után szabadon (hiszen elvégre konzervatívok vagyunk) Sokratesznek, a másikat — s ez az a konstruktivista fiatalember, akivel a vita folyik — Kretennek. Így eleget tettünk annak a vágyunknak is, hogy amennyire lehet, ragaszkodjunk a régi és immár meg lehetőségen bevált hagyományokhoz, így is dokumentálván, hogy nem vagyunk konstruktivista írók s különválasztjuk a geometriát a lélek olyan misztikus működésétől, amilyen a művészet.

Kreten: A mondat megrothadt.* Eddig a mondatba értelmet kívántak belepréselni s a régi irodalom minden törekvése az volt, hogy logikus folyamatokat fejezzen ki logikus eszközökkel.

Sokratesz: Nos és az úgynevezett új irodalomnak nem az a célja, hogy valamit kifejezzen és amit kifejez, az logikusan fejeződjék ki, más szóval: a kifejezendő tartalomnak megfelelően?

— Nem. Az új irodalom nem akar kifejezni semmit. Az új vers nem arra törekszik, hogy valamit, ami értelemmel felfogható, kifejezzen. Az új vers magát az embert fejezi ki, úgy, ahogy van, mindenestül.

— Minthogy pedig az ember értelemmel fel nem fogható, tehát az új irodalom nem is törekszik értelemre.

— Úgy van.

— S ezért veti el a mondat szerkesztésnek az értelemre és logikára alapított rendszerét?

— Úgy van.

— Szóval ezért állítják önök, hogy a mondat megrothadt?

— Azért, mert a logikus rend nem fejezi ki az ember logikátlan természetét.

— Most már csak azt nem értem, miért nevezi mégis Kassák az ő logikátlan és értelmetlen irodalmát — amit egész találóan nevezhetünk az „irodalom“ hazugságot lehelő szavával — konstruktivizmusnak, amikor semmi konstruktív elem nincsen benne. Semmiképen nem hasonlít azokhoz a gépekhez, amelyeket immár misztikus hódolattal imád az az irodalmi irány is, melyet konstruktivizmusnak neveznek.

— Nagyon téved. Mert ezt az új irodalmat is a gépek termelték ki magukból, mint ahogy a konstruktivista festészetet is. Mert a szedőgép mai formája nélkül az új irodalom meg sem születhetett volna. A tipográfiai elrendezés csak a modern szedőgéppel érhető el. Mert az előszó költészete meghalt. Az új vers csak olvasható. Vizuális hatásokra van felépítve.

* Déry Tibor.

Előszó 1927. okt. 15.
A. N. 27.

— Ön azt állítja, hogy a szedőgép teremtette meg a konstruktivista irodalmat.

— Ugy van.

— Akkor mit keresnek a labdanagyságú pontok, gerenda-nagyságú vonalak, a függőleges címek és létraszerűen felépített sorok a versekben? Hiszen ezek nem illeszkednek bele a szedőgép természetébe! Avagy látott ön már normális szedőgépeket, amelyek a papír bal felső sarkától az alsó jobb sarok irányában szedik a sorokat? Avagy keresztalakban?

— Ezeket kézzel igen könnyen meg lehet csinálni...

— Amint látom, úgy a németországi, mint az azokat utánzó magyar konstruktivista folyóiratok kézzel vannak szedve és mégis a gépek megváltó hatalmát hirdetik. Mit szól ehhez?

Kreten nem szól semmit. Bosszúsan nézi Sokrateszt és kínosan mosolyog.

Sokratesz: No, de gyerünk vissza arra, hogy a mondat auditív jellege meghalt és ezután vizuális hatásokra fog épülni a mondat szerkesztés. Ennek oka nyilván a film óriási elterjedésében keresendő. Karinthy írja valahol, hogy visszatérünk a hieroglifákhoz, mindent képekben közlünk ezután. Talán ezért hiszik egyesek, hogy a mondat megrothadt. Nem gondolja?

Kreten, nagy örömmel: Ugy van. Minden vizuális úton közöltetik ezután a tömegekkel.

— Nos és az írás eddigi, önök szerint elavult módja nem vizuálisan közölte a gondolatot, sőt érzést? Nem látják be önök, hogy a betűk nem csupán hangokat jelölnek, hanem bizonyos csoportosításban érzések, hangulatok szimbólumaivá válnak?

— Igen, de ennek az évszázados, sőt évezredes konvenciónak, amely szerint bizonyos írásformulák, vagy mondat szerkezeti formulák mindig bizonyos érzést szimbolizálnak, véget kell vetni. Mert a régi formák immár konvenciókká váltak, elhalványodtak, elsűrűltek s nem fejezik ki többé százszázalékban azt, amit az író ki akar fejezni. Olyan stílművészek után, mint Anatole France, Knut Hamsun, vagy Babits Mihály, a mondattal nem lehet többé kezdeni semmit. Merev formák és semmi több.

— Szóval a mondat már nem tud szuggesztív lenni. Mert úgy az írásban, mint minden módjában a közlésnek, az a fontos, hogy kellőképpen szuggesztív módon történjék. Az írás, festés, szobrászat, szóval minden művészet, az alkotó egyéniségének átvitele, kivetítése, bizonyos anyagok formálásának útján. Igaz?

— Ez igaz. De ha az eszközök elavultak, akkor nem lehet szuggesztív alkotást sem létrehozni.

— Nem gondolja ön, kedves Kreten, hogy itt nem az eszközökben, hanem magában a szuggeráló erőben van a hiba? Hogy nem az eszközök gyengék, hanem az akarat, amely szuggerálni akar s mert nem tud, azt hiszi, pusztán hiúságból, hogy a mondat, a márvány, vagy a festék megrothadt?

— Nem gondolom. Nem akarom magamat példaképpen ön

elé állítani, de vegyük Kassákot. Annak csak van szuggesztív ereje? Az csak százszázalékos művész?

— Ön, nem tudom miért s azok, akik az ön társaságába tartoznak, túlságosan gyakran emlegetik azt a százszázalékot. Ennek okát abban keresem, hogy szeretnének mindent százszázalékban a magukévá tenni, de nincs meg hozzá a képességük. De nem ez a fontos. Kassáknak valóban van szuggesztív ereje, de nem azokban az alkotásaiban, amelyekben a kutya ülepébe pávafarkot dug és elsírja, hogy kenyere nincsen, de van szalmapapucs, hanem azokban, amelyekben *egyszerűen ír arról, ami bántja s úgy, ahogy ő maga is megérti*. Mert ez itt a lényeg, uram. A mondat két részből áll, mint minden ezen a világon: egy értelmi és emberi logikával hozzáférhető, lemérhető és rendszerezhető részre és egy misztikus, zenei, ritmusbeli, mondhatnám anyagtalán és logikával meg nem közelíthető, a világrend és világegyetem belső törvényeivel harmóniában álló részre. Az első a művész tudatos énjében alakul ki, a logika törvényei szerint s ez lehet, mint forma, merev, szürke, elavult. A másikat a művész tudatalatti énje veti ki magából, egyidejűleg az elsővel s arra szinte rátapadva, mint ahogy az anyaghoz tapadva jelennek meg a világ belső s ki-kutathatatlan törvényei. Ezt már nem lehet akarni, ezt már nem lehet csinálni. Ez az a valami, ami megadja az író mondatainak a szuggesztivitását. Tudja ön, mi az a művészet?

— Hogyne tudnám.

— Tudja ön, mi az elektromosság?

— Nem, azt nem tudom.

— Ez a szerénység jól áll önnek s szokatlan is abban a társaságban, amelybe tartozik. De ha nem tudja, mi az elektromosság, noha megnyilvánulásait látja, miért mondja, hogy tudja, mi a művészet? Mert én, bevallom, nem tudom, hogy mi. A művészi alkotóerő számtalan megnyilvánulását ismerem s tanulmányoztam, tekintet nélkül arra, hogy milyen formában nyilvánult meg. Ismerek művészeket is, eleveneket és holtakat. Tanulmányoztam a pszichológiát s jobb pszichológus vagyok, mint akár a taktilisták, akár a glogoisták, akik lélekben mind az ön testvérei. De arra nem jöttem még rá, hogy mi kényszeríti a művészt önmaga kifejezésére, amikor tudja, hogy hiába fejezi ki magát, amikor nem is tudja önmagát „százszázalékosan“ kifejezni s mi az a plusz, ami az eszközök látható és logikával elrendezett alkalmazása mögött megnyilvánul és más lelkekre szuggesztíven hat. Már pedig, ez az, ami a művészt művésszé teszi s ami ha hiányzik, hiába az idegrángások és abszurd különbségek minden raffinériája, művészet nem lesz belőle, csak azok szemében, akik szégyenlik rámondani valamire, hogy nem értik és üresnek találják.

— Tehát ön tagadja, hogy az új ember kifejezéséhez új eszközökre van szükség?

— Először, kedves Kreten, hol van az új ember? Én az emberiség kezdete óta csak egyetlen embert látok, amely sohasem új, csak némelykor így próbál csinálni valamit, némelykor meg úgy. Valamikor bunkóval ütötte le a barlangi medvét,

most robbanógolyóval lövi agyon. Valamikor egy velőscsont miatt verekedett össze két törzs, most a bakui petróleum miatt.

— Az új ember már megvan! Mert az új ember kiküszöböli annak a lehetőségét, hogy akár velőscsontért, akár petróleumért lehessen háborút viselni.

— Ennek az alapjait rakják le Oroszországban, ugye? De ennek az alapjait rakták le Galileában is, eléggé eredmény nélkül. S csak a mód más, az alapok lerakása ugyanúgy folyik, mint akkor. De tegyük fel, hogy az új ember lerakta az új élet alapjait. Akkor sem fog két ember összeverekedni, mondjuk egy asszony miatt?

— Nem. Mert tudni fogja, hogy mi a szerelem és racionálisan rendezze be a szerelmi életét.

— Szóval az új ember nemcsak azt tudja, hogy mi a művészet, hanem azt is, hogy mi a szerelem. S ezt az új embert kell állítólag új eszközökkel kifejezni. De ez sem új. Csak az állatok racionalizált életébe kell belepillantunk, hogy lássuk, milyen racionális például a táplálékszerzésük, a szerelmi életük s mégis milyen misztikus módon élnek és fejezik ki magukat. Kassák leírja a szerelmét egyik önéletrajzi fejezetében, körülbelül így: a szálloda előtt azt mondta nekem Jolán: Kasi, nem lennél a szeretőm? Erre bementünk a szállodába s egy kellemes órát töltöttünk együtt, minden emóció és romantika nélkül. Bementünk és kielégítettük a vágyainkat s ezzel vége. Nos, Kreten úr, ez csak eléggé méltó az új emberhez? De ennek kifejezésére nem kellenek új eszközök. Sőt többet mondok, ezt nem is kell kifejezni. Ezt egyszerűen el kell intézni s aztán beleírni a kalendáriumba: szerelem 6 pengő. S ezt így is kell belevenni egy konstruktivista versbe, igaz, hogy ez így nem valami szuggesztív, de igen kifejező. Ne feledjük azonban, hogy rendkívül logikus is és nem alkalmazható rá Kassák megállapítása: az én verseimet nem lehet közönséges, mindennapi logikával megérteni.

— Ön gúnyolódik. Az új vers azonban nem nyavalyog többé romantikus szerelmi érzéseken, hanem a nagy emberi szolidaritást, az együvértartozást, a közös alkotást stb. éneкли.

— A gépeket?

— Akár a gépeket. A repülést, az alagutat, a jövőt, az egészséget, erőt...

— Megbocsásson, hogy közbevágozok: az új irodalom hisz a civilizáció embertmegváltó erejében?

— Még a kérdést is sértőnek tartom. Persze, hogy hisz. Csak abban hisz.

— Itt van a baj. Hisz mindenben, ami mechanikus és semmiben, ami ösztönös. Állítja, hogy a világ, a létezés megmagyarázható s mindent mechanizál. Hisz a gépekben s ezért géppformájú verssorokat farag, dicsőíti a gépeket és ha Moszkvában vagy Weimárban építenek egy kockaalakú házat, extázisban tör ki. Miért mondja mégis Kassák, hogy az ő verseit nem lehet közönséges logikával megérteni? Hiszen a gépek mind közönséges logikával termettek. Az emelődaru az emberi kart utánozza, a kotrógép az ember markát, a kerék a láb egy-

más elé kerülő támasztótalpait alakítja egy tengely körül forgó végtelen talpak mozgásává, amint ön már régen tudja. Miért olyan irtózatossá hát ugyanaz az emberi logika, amely a civilizációt létrehozta, akkor, ha az irodalmi alkotások tisztára anyagi eszközeiben kell megnyilvánulnia: a mondatban?

Kreten hallgat és bosszúsan mosolyog.

Sokratesz: Ezt is megmondhatom. Önök váltig hangoztatják az új embert, tisztára azért, mert hiúk a forradalmári mivoltukra s nem tudnának lenyelni egy falatot, sőt nem tudnának a tükörbe nézni, ha az új embert nem követelnék, noha új embert követelni annyi, mint a végtelen időben logikusan s egyszersmind titokzatosan fennálló világ helyébe újat várni. Önök bele vannak örülve a maguk hiúságába s a hiúságukból az következik, hogy minden áron és mindenben és mindenütt újat akarnak. Új embert és új kultúrát és új művészetet, noha minden olyan régi és olyan egymásba kapcsolódó folyamatosság, mint maga a létezés új és új változatokban, de örökké ugyanolyan lényeggel variáló természeti törvények. Önök, új emberek, az újság nyárspolgárai. Olyan kopottak és ócskák az örökké újat és monumentálisat követelő frázisaikkal, olyan egyformák és laposak, mint a tőzsdén folyton új és új üzleteket kötő kereskedők a lúdtalpaikkal. S az a legnagyobb bűnük, hogy *beteges hiúságukat és idegaberrációikat logikusan akarják megmagyarázni. Logikával magyarázzák azokat az alkotásokat, amelyeket, saját bevallásuk szerint, nem logikával alkottak.*

— Ön már sérteget.

— Nem lehet sértés az, hogy önökben nincs meg az alkotó, tehát szuggesztív erő. Nem lehet sértés az, hogy ezt mesterséges nyakatekertiségekkel akarják palástolni önmaguk előtt is.

— Az új ember a palatáblák katakombáiban született meg!

— Palatáblák katakombái? Betűkultúra? Ez a legrettegetesebb valami. Rettenetes, mert természetellenes, rettenetes, mert csupa racionalizmus. Az ember nem racionális valami. Legalább annyi irracionális van benne, mint amennyi racionális. A racionális mondatformulák alatt — hogy a megrothadt mondatoknál maradjunk — irracionális erők húzódnak meg, mint Michelangelo racionalis márványa és vésője mögött. Az igazi író olyan erőket zsúfol össze a megrothadt mondatokban, pusztán azoknak zenei hangolása által, amelyek leteperik a legellentállóbb lelkeket is és átöntik beléjük az alkotó zseni temperamentumát és teremtő energiáit. Életet lehel az igazi író a megrothadt mondatokba, de nem a logikus formák felbontásával, hanem más, egyáltalán nem racionális módokon. Most pedig térjünk vissza a palatáblák katakombáihoz, amint ön kamaszosan és szépen kifejezte magát és befejezésül a természetek életéhez.

— Nem értem, milyen logika alapján kapcsolta össze a kettőt...

— Önök valóban a palatáblák katakombáiban születtek. Az önök világérzése a katakombák nyomott sötétségét viseli

magán, a teóriák és doktrinák katakombáinak. Jaj lenne a világnak, ha nem lenne annyi esze, hogy a saját feje után csinálja a dolgát, hanem a maguk ideái szerint. Gépvilág, palatáblavilág lenne az, szenvedélyek nélkül és irracionális funkciók nélkül. Az önök világa olyan lapos, mint azok a konstruktív képek, amelyeket az önök Kassákja a cipője orrával készít, tucatszám naponta. Olyan üres, mint amit így, cipőorrot használva ellipszis-rajzolónak, Kassák úr a saját németmintájú lapjaiban az önök bámulatára közöl. S abban a világban az emberek éppen úgy utánoznák a megállapított sablonokat, mint ahogy önök utánozzák mindhalálig Kassákot, akármérre forgatja a vitorláját.

Kreten, kajánul: De mi köze ennek a természetek életéhez?!

Sokratesz: Az emberi élet így hasonlatos lenne a természetek államához, ehhez a borzalmasan racionális élethez, amelyben az állampolgárok feldolgozzák az ürülekeiket és megeszik az elhunytak holttesteit, amelyben a munkások nem nők és nem férfiak; a katonák irtózatossá fegyvereket cipelnek és enni sem tudnak maguk, amelyben minden ki van számítva, mérve, számbavéve, kiosztva és raktározva, amelyben vegytan és fizika és mérnöki tudomány, születés és halálozás minden természetnek a kisujjában van. Csak az önök államában éppen művészet nem lenne, mert a természetek legalább harci riadót cipelnek. S a művészet halna ki legelőbb, mert még az új emberük sem született meg és az új államuk sem s a művészetük máris halott. Mert pont abban nincsen semmi logikus és racionális.

Kreten, mély undorral: Ön is a polgári frók közé tartozik, mint Ady, vagy Petőfi! Térjünk vissza Adyhoz és Petőfihez...

Sokratesz: Jól van. Ezek a költők nem haltak meg, mert nem születtek halva. Volt bennük valami logikus, ami örökké érthető marad és valami irracionális, ami örökké érthetetlen lesz. Ez az erejük s ezért művészek.

— Bevallom, ön jó debatter.

— Pedig, látja, logikus mondatokat szerkesztettem. Ami önre hatott, az nem volt egyéb, mint szürke és megmerevedett mondatszerkezeteim mögött meghúzódó szuggesztivitásom, amit nem tudok akarni és nem tudok nem akarni. Mindaddig pedig, amíg ez meglesz bennem, nem fogom felrobbantani a mondatok logikáját és nem fáj a fejem azért, mert a mondataim nem hatnak. Önre hatottak?

Kreten, fanyarul: A szuggesztivitása csak abból származik, hogy ön nagyon szimpatikus ember. De ami a logikáját illeti, az inkább szofisztika s ezért nem fogadom el. Én hiszek az új emberben...

— Én hiszek a régiben.

— Hiszek az új művészetben...

— Én meg a magam erejében, amelyet a természet, egészen irracionálisan, de logikusan, helyezett belém.

A két vitatkozó ezúttal sem győzte meg egymást, mert a meggyőzés sem logika dolga, noha maga a vitatkozás logikus folyamat.

Kodolányi János.

Kodolányi János regényei.^{*)}

Az általános emberi mélységmagasságoktól a magyar író, ha befelé fordul és pompás fajtájának tragikumát, annak egy felezetét gondolja el, találkoznia kell a mozdithatatlanul gyalázatos politikával, amely ennek a népnek ezer lehetőségi lendületét ezer óra elfojtotta. A fajtában nagy és hősi emberi tulajdonságok szűnnyadnak, a fogékonyságnak, ó, hányszor, kifejezésre jutott éhségével. Sajátosan sokoldalú hiányból összetevődő nincsetlenség, tenyésztett analfabétizmus, körülbástyázott feudálizmus önállótlanúságba süllyesztette a falu népét, a rendi közigazgatás és az egyház karmai között pedig, pallérozatlan agya nem tud birkózni a torlódó földadatokkal. A legősibb magyar hánat, a földéhség lázában élő nép szoros korlátok közé szorult és mint a leölmözött tetejű, de alágnyújtott katlan, forr dohog és magamélesztésében szánnivalóan csupán — lefojtott oserő. Szabadságnak, szépségnek és a nagyságosan jó emberségnek ölelő, karoló éhsége itt mindig kielégületlenül maradt. Az agyonnyomott, elmaradt falu helyzete a magyar tragédia legfájdalmasabb telepe. *Móricz Zsigmond* nyersen plasztikus és *Szabó Dezso* dinamikus nyugtalan képei a faluról politikai helyzetfölismerések is. A haladás szabad mesgyéjétől visszanyomott falu új illusztrátorra talált az alig 28 éves *Kodolányi Jánosban*, aki köteteiben a nem új, de a világháború szörnyű ütődése után még súlyosabb problémákra talál.

A kiméletlen föltárás mögött rejtőző döbbenet, amellyel Kodolányi a falu süppedt dermedtségét mutatja be, félelmetes. Vadabb, keserűbb és sötétebb, mint bármely magyar író. A flauberti *impossibilité* (érzékletlenség) elmélettől való teljes elszakadással fölnagyitva

*) Az Athenaeum kiadásában: „Szép Zsuzsika”. „Börzsa”. „Kántor József megdicsőítése”. Grill kiadásában: „Tavasszi fauj”.

arcunkba dobja a képeket. Érzékletlenség és személytelenség helyett a gyalázatosnak látoit élettől áll szembe, amikor regényei személyeit oly dühödt erővel mutatja be és alkotja meg, mintha egy-egy lépcsőfokai lennének a körülményekből való kiemelkedésnek. A szabadság vágya csak legbelül él, nem is kialakult tudattal, de a kiábrándultság lepton-nyomon fölharasan. Hősei rajta kívül élnek, együtt-érzést talán csak *utálata* jelent. Mint piszkos rongyokat a mosás előtt a teknő fölött, úgy mutatja föl a sorsuk miatt fenekedő, folyton dühödt, egymást maró alakjait, ezeket az alkoholba, vérba, egykébe, babonába és hitvány önzésbe fulladt parasztoikat, akik éppen kitépett hüségükben igazak. A regények oldalaiól hol itt, hol ott lép ki a szerző, hogy rámutasson: szülő és testvér, rokon és koma mind csak annyit ér érzésben és becsülésben, amennyit a belőlük kisajtolható előnyök súlya jelent a gonoszán erősnek, a beszíjazott lelki- nek. Szorgalom, szívósság, kitartó, hajnaltól vakulásig húzódo baromi munka, csak földért, házért és jószágért éhes. Kodolányinál a falu nagyon leegyszerűsíti a benne élők szemléletét. Tudatuk arra terjed, hogy akinek van valamije, az valaki, azzal a „törvény” embe- rei, csendőc, tanító, jegyző, bíró komáznak, annak sok olyan szabad, ami másnak coki. Akinek föld van a talpa alatt, az ur, a többi rongy ember, nincsetlen János. Mi módon szerzte a gazdaságát, apját agyonkinozta, az ár- vákat kitornta, feleségét, anyját sirba ker- gette, az a „keménységtől” függ, hiszen gyil- kol is, ha kell, a földért. Egy mesgyéért nem- zedékek pörösködnek és fél falu él egymással gyűlölködésben. Örökség, ez a szó olyan, mint a tüzet fogott tapló a föltben, hihetetlen ugrá- sokra készteni őket.

Egyik regényhősével így adja keresztmetsze- tét a szemléletnek:

„Mama ez, hónap az, bánom is én. Nincs be- csület. Nincs testvériség. Le kee húzni az ingót is, ha hagy, a másikru. Mindenki azt tessze... Mit! Hogy maj engöm rángasson hon ez, hon

Néprava 1927. nov. 13. 258. n. 6-7.

1927. nov. 13.

az? Mára a szerb, hónap a sastollas? De má ezt nem! Látom én az életöt, engem ki nem csal az isten szerbje, vagy magyarja se a csárdába táncolni. Mert én fiatalon kerültem belé a háboruba, osztán vénen gyüttem haza... Láttam, hogy *hazugság vót mindön: hazaszere tet, isten, lovagiaság, meg fene tudja, meg milyen cifraág, akit magukra kanyarítottak, osztán az alá dugták a lopott malacot!... A nép meg vakut. Döglött.*

A magára ébredő jóérzés pedig így jelentkezik, ha a fiut eltölti „az a titkos öröm, hogy apja halála esetén korlátlan urrá válhat, háza földjei, jószágai lesznek. Iova lesz, megszabadulhat Julitól, feleségül veheti szíve választottját s megmutathatja mindenkinek, hogy pusztabérő lesz az apja segítsége nélkül is irigyci lesznek, könnyü lovakat hajt homokfutón; sápad a falu — és nem parancsolhat neki az isten se!”

Kodolányi témái nem a szerteágazó komplexitásokkal meglepetésekre vadászó, „az érdeklődést mindvégig ébrentartó” mesék, hanem mély öleléssel *tömegéletek megmutatásai* sárban, piszokban, pocskondiázásban, egymás kasztjának gögjében, indulatok és ösztönök kavargásában, zolai és maupassanti realizmusával, úgy, amint van. Az aprólékos megfigyelés ezer művészi fogásával, a mindig helyén való gondcs jelzőkkel, csupa megkapóan érzékelte tett jelenettel, a dialógusok világító, lényegre mutatóival Kodolányi munkái a háboru utáni magyar irodalom legjelentősebb produktumai. Meg kell rendülnünk, mert érezzük, hogy *ez a sivárság élet, mert a környezetbe begyazott hősök százezreket mutatnak.*

Az egyének megrajzolása pszichológiai indoklottságuk, élővé tett életük mellett a legkegyetlenebbül reális. „Vastag nyakán úgy járt le a föl a toka, mintha külön begye lett volna és a begy már tulontul tele volna keserűséggel. Arcára is kiült az emészthetetlen, keserűségtől való utálat”, írja az egyik asszonyról és hogy portréje még kifejezőbb legyen, a másikat így

vezeti eléük: „Pár ezer korona hozományért nemzedékek mérges oltóanyagát hozta és beleházasította családjába az afrikai őserdők legvadabb, legbaromibb és legrutabb gorilláját, a fekete vastagsontu, hosszukaru, himbálva járó mőstényt.” De amikor tömegben vannak a templom előtt, már a *szánalom* festi alá a ríktó színeket: „fehér ruháikból úgy tüntek elő a ráncos szikár arcok és kezek, mint a szomorú, utmenti kopasz fák, csendesen, monoton zörgéssel, az élet egy-egy elkésett, hűvös és halálszagú szélrohamára”.

A „*Tavaszi rügy*” legegényibb és még bizonytalanuló mesemenete után „*Szép Zsuzska*” már egy sokakat példázó személy, a „*Börtön*” egy egész család szerteágazó szövevénye, a „*Kántor József megdicsőülése*” pedig már egy egész falu szimbolikus erejű megmutatása. Kodolányi fejlődése már több az ígéretnél. Ami következhet, az már csak *szintetikusabb és kiegyensúlyozottabb* feltárása lehet egy korszaknak, amely a politikai fölismerés után a látás élességével megkezdte az *előrefejlesztést*. Az érdektől perzselő, szálakat elvágó pesszimizmus után Kodolányi, az áradó gonoszságok torlódo hullámtaraján *hívó, harcos*, aki így is tudja látni az életet:

„S a nyár buja színei, forrósága, a mozdulatlanul pihegő, duslombu fák, a térdig érő fű, a szénaitlat, a mezőkön pattogva érő gabona s a pipacsok vérvörös zászlócskái ontottak magukból a legduzzadóbb egészség, a párzás és magérés illatát. A szénarendek vastag váukosain, pattogó bodza- és galagonyabokrok tövében, a karguló buza szélén, hol egy-egy madár, hol egy-egy emberpár találkozott ölelésre és egész-egész testük-lelkük minden örömsével, csókjával és szépségével gyönyörködtök egymásban. S a leány pirosan hozta rendbe a ruháját, a madár a tollait a szemükbe nevetett a bárányelhős, végtelen égbolt.”

„Ez pedig a serkentő *szeretet*, a keserűséget föloldozó *együttérzés* hangja, amely meggyökeresedve Kodolányi írásművészetében, új fejezeteket nyit.

Nyigri Imre.

Néhány megjegyzés az egyke lélektani okairól

Irta: Kodolányi János

Ugy Huszár Károly, mint a vele azonos felfogást, főként klerikális férfiak, minden alkalmat megragadnak arra, hogy a család »bolsevizálásában« kereszenek bűnbakot. Ez az a felfogás, amely hajlandó úgynevezett erkölcsi okokat kutatni a népek, vagy fajok hanyatlása esetén. Eltökélte attól, hogy a család »bolsevizálása« logikai nonsens és csak arra jó, hogy szoros vonatkozásokat, állapítson meg a szellemhátrány és a forradalom között, meg kell állapítani, hogy a morál nem ok, hanem következmény. Ebben az esetben — az egykénél — megvannak a belső, ösztönös indítéka. Ha egy ezzel ellentétes morált óhajtanának az egykés népre rákényszeríteni, annak csak az lenne a következménye, hogy

a nép a hazug, — mert ráoktrojált — morált nem tudná a maga elferdült lelkiéletével harmóniába hozni s a bűncselekmények, öngyilkosságok, megtévelyedések csak szaporodnának, — de a nép nem lenne megmentve.

Itt nem is beszélhetünk többé az egykés vidékek őslakosságának megmentéséről, csak arról, hogy megfelelő gazdaságpolitikával, közigazgatással, örökösödési törvénnyel, stb. az ország még életképes vidékeit megmentjük, illetve az egészségcs vidékeken az egykét maga után vonó belső okokat kifejlődni nem hagyjuk. Arról egyszer s mindenkorra le kell tennünk, hogy az Ormánság kihalását meg lehet akadályozni! Az Ormánságnak vége s végük mindazoknak a hozzá hasonló törzseknek, amelyek a nyavalyába beleestek, éppen azért, mert az egykének szigorú lelki determinánsai vannak, amelyeket semmiféle intézkedéssel eliminálni nem lehet.

Mosolyogni kell az efféle megállapításokon: »A modern feminista mozgalom is egyik oka a család bolsevizálásának... Már az anyák sztrájkját propagálják... A modern nő ideálja a dísznő, a ruhabolond, akinek kedvesebb egy estélyi ruha, mint a gyermek és az autótülkölés, mint a gyermek gyógyése...« stb. Alább látni fogjuk, hogy a feminizmus, a túlzott öltözködés, a gyermektől való idegenkedés, a férfias kenyérkereset stb. nem a modern nő ideálja, hanem egészen egyszerűen a nő betegsége. Nemcsak a modern nő, hanem általában a nőé. Ennek a lelki betegségnek megvannak a determinánsai. Maga az a baj, amelynek mindez csak következménye: a nők járványszerűen terjedő frigiditása.

Hogy fog ezen segíteni Huszár Károly? Ugy, hogy a következményt, a túlzott exhibicionizmust, szónoklatokban elátkozza? Hogy szidja a feministákat, akik őt úgysem értik meg, mert elferdült lelkiéletük megköveteli a feminizmus hirdetését? Avagy ki mondja, hogy a családot »bolsevizálta« s ezt a levegőben lógó megállapítást erkölcsi felháborodással hirdeti tovább minden moralista?

Mert igen érdekes megfigyelni, hogy az egykés vidékek nőlakossága nemcsak kivétel nélkül és a természetes női hiúságon messze túlmenő mértékben ruhabolond, nemcsak szugori, fősvény, hihetetlenül ideges, veszekedős, gyűlölködő, képmutató, hanem valóságos tárháza a komplikált lelki elferdüléseknek, amelyek egyrészt gyermek-, anya-, anyagyilkosságokban, másrészt a rohamosan terjeszkedő nazarénus valláson belül vallásos tébolyban törnek felszínre. Annakidejőm felsoroltam mindazt a bűnt, ami az Ormánságban jellemző tájegységben. Most hozzátésem: ezeknek a bajoknak, lelki elferdüléseknek egyetlen oka a nők frigiditása.

A férfiak Nos, mint hanyatló népek-nél tapasztalható, a férfiak elaszonyosodnak. Ne téveszsen meg bennünket az öles termet, a hatalmas fizikum. A lélek a lényeg, a lelki karaktervonások és a szexuális élet rendezettség. Ebből a szempontból pedig meg kell állapítanunk, hogy az egykés vidékek férfai a legszomorúbb képet mutatják. Lelkiükben: gyávaság, meghunyászro-

Magyarország 1927.

nov. 25. 26. 27. 14.

dás, hasudozás, mérhetetlen kápszás, moral insanity, sexualiter: minden elképzelhető perverzitás, a teljes impotenciáig.

Leoznak, akik megrémülnek attól, amit mondtam, mások — a moralisták, — megdühödnek. De ezzel szembe kell nézni, ha tudni akarjuk, hol kell gyógyítani és hol nem.

Tapasztalatból beszélek a tapasztalataimat megerősítheti minden ideggyógyorvos és minden pszichiáter, hogy a háború óta rohamosan terjedő nőemancipációs mozgalom, öltözködésbeli luxus, kápszás és erotikus hatásvadászás oka a nők képtelenségében terjedő frigiditás. A napokban mondta nekem az ország egyik legszenzációsabb ideggyógyosa, hogy

az utóbbi három hónapban nálam megfordult nők között nem talált kettőt, aki nem volt frigid s akinek minden súlyos ideggyógyos nem a frigiditástól származott volna.

Utalok arra a közismert tényre, hogy a feminizták általában vénkisasszonyok, elvált nők, gyermektelen asszonyok, akik nem tudnak elhelyezkedni az egészséges életformák között, akik nem képesek egy férjhez kapcsolódni s annak és a gyermeknek szentelni az életüket. Súlyos hiányokat, konfliktusokat érezvén magukban, öltözködésbeli, társadalmi, agitációs tevékenységgel, táncal, vallásos örülettel, hisztériában élnek ki szexuális életüket.

Az ilyen elferdült nők nem képesek a szexuális vonzódásaikat idealizálni, nem képesek tiszta és áldozatkész, tehát odaadó szerelemre. Az egykés vidékek asszonyait, amennyiben egyáltalán érdekli a férfi,

csak mint kenyérkereső, mint kizsákmányolható objektum, csak mint gazdasági gép érdekli, a házasság nem egyéb egyszerű gazdasági investíciónál, amely lehetővé teszi számukra a kápszás, zugsoriság kielését.

A férfi, mint apa, mint szerető életárs, mint barát — érve ez alatt a lelki közösségben való társat — mitsem jelent számukra. Ugyanígy az apa sem. Regényeimben rámutattam az apa és a gyermek viszonyára az egykés

vidékeken s akárki ellenőrizhet, elme-
het és megnézheti: az öregek, tehetet-
lenné válván, kikerülnek a kamrába,
az istállóba, a pajtába, táplálékuk az
odavetett alamizna s ha az öreg ezt a
sorsot el akarja kerülni, kénytelen ő
maga megtartani magának a házat,
földet s megakadályozni a fiatalok ér-
vényesülését, kénytelen ő adni alamiz-
nát a vőnek vagy fiúnak, hogy állati
sorsra ne jusson. Számtalan esetet tud-
nék itt felnevezni és családnév szerint
felsorolni, amikor a koldussorsra ju-
tott öregember kénytelen volt fel-
akasztani magát, hogy kiszipolyozói-
tól, tulajdon gyermekeitől, megmen-
eküljön. A nőtelen, frigid nőnek jellem-
vonásai: cinizmus, a jóság, szeretet,
együttérzés hiánya, kegyetlen uralko-
dási vágy. Ezek mind megtalálhatók az
egykes vidékek férfias nőiben.

Rettenetesen súlyos bajok ezek. Ki-
gyógyíthatná-e ezeket az embereket
Huszár Károly vagy Ravasz László
püspök úr akár a legszebb erkölcsi
prédikációikkal is! Nem. A háború
asztán betetőzte a bajt: szervezett ki-
irtása volt a háború az erős, életképes,
egészséges, harmónikus férfiaknak,
akik a megmaradt egészséges, harmó-
nikus nőkkel életrevaló családokat ala-
píthattak volna. Akik otthon marad-
tak, a férfiak selejtesek. Főnök embere-
k, akik ha házasodnak, nem ma-
gukért és nem a nő szeretetéért háza-
sodnak, hanem anyagi okokból. A
gyermektől éppen úgy irtóznak, mint
a feleségeit vagy a lányokat. Aki nem
hisz nekem, nézze meg az egykés vi-
dékek házassági statisztikáit. Magam
ismerem vagy hisz olyan parasztférfit
aki agglégény, mert abnormalis nemi
érzései vannak. A válások oka is nem
az erkölcstelenség s nem is az, hogy
ma válni könnyebb, mint a múlt szá-
zadban, hanem az, hogy a házasságnak
egyszerűen nincs szexuális alapja. Vo-
natkozik ez a vdrosokra is, amelyek-
ben a nők frigiditása s az ebből szármá-
zó súlyos bajok okozzák a válások-
kat. Ez ellen törvényt kába hoznak.
Hazug morált ideig-óráig lehet tör-
vénnyel ráerőszakolni az emberekre,
de ebből csak az sül ki, hogy

a válni nem tudó asszony vagy férfi részint neurózisokba menekül, részint bűncselekményeket követ el.

A bajok gyökere tehát igen mélyen van, olyan mélyen, ahová már sem az államférfi, sem a pap, sem a tanító, sem az orvos nem tud elhatolni. Egy kötelességünk van tehát: új és egészséges szociálpolitikával és földbirtokpolitikával megmenteni az egészséges egyedeket és családokat, terjedésüket, fejlődésüket elősegíteni, mégpedig gyorsan, hogy a mentés később ne érkezzon az éltrevalók számára is. Megmenteni minden gyermeket s legfőként: igazi szabad, egészséges, demokratikus közéletet kell teremteni, olyat, amelyben

mindenki gáttalanul kiélheti egészséges ösztöneit s amelyben nem szükséges hazudni sem erkölcsöt, sem erkölestelenséget, amelyben nem kell hazudni hűséget, vagy hűtlenséget, amelyben mindenki lehet olyan, amilyennek isten megteremtette, mert a hazugság fojtja le az egyszerű falusi emberben legmarabb az istenadta egészséges erőket és ösztönöket s indítja azt a belső destruálódási folyamatot, amelynek megmerevedett formái:

a férfias nő, a nőies, tehetetlen férfi, az egyke és az anyagi javakért való élet-haldt harc.

Lászuk, szóljanak hozzá a dologhoz az ideg orvosok és pszichiáterek.

1927. nov. 27

353

Révész Béla

Huszonöt éves írói jubileuma alkalmából

Nagyon nehéz így közeledni hozzá, egy napilap rövidreszabott cikkében, mert talán a legkomplicáltabb írók közé tartozik, akiben mélyen lefojtva, szegyenlősen és szemérmesen tragikus konfliktusok folynak le s csak nagyon nehezen kerülnek felszínre még az íráson keresztül is.

Egyik könyvének azt a címet adta, hogy: *Egyedül mindenkivel*. Ezzel a két rövid szóval jellemezte legtalálébban önmagát. Mélyen bezárva önmagába, abba a mélységes csendbe, amely megtörhetetlenül körülveszi, bezárva a maga szinte beteges érzékenységre, zord és humortalan életérzésébe, birkózza azokkal a felszínre törő s csak kínosan kifejezhető ellentmondásokkal, amelyekből egész lénye mégis harmonikusan összetevődik, valóban egyedül van, valóban mindenkítől megközelíthetetlenül s mégis mindenkivel együtt. Az ő lelkivilágában megtalálhatjuk mindazokat az elintézésre váró problémákat, amelyek a modern intellektuelt elsősorban nyugtalanítják. Szabadság és harmónia, — ez az az álmvilág, amely soha olyan eruptívan, soha olyan távolian, soha olyan pesszimizisztikusan és tragikusan nem kínozott még embert, mint a huszadik század emberét. A gátlás nélkül kiteljesedő ösztönélet harmóniája a civilizáció kényszerével és a kultúra sok hazugságával, kiegyensúlyozottság vágya az ember legmélyebb belseje és a terrorként ránehezülő külső élet között soha még magyar író, — de idegent is keveset — nem foglalkoztatott annyira, mint Révész Bélát. Ez a gázsi harc a külső és belső élet harmóniájáért, ez a szüntelen erőfeszítés a maga éniének csorbítatlan kivetítéséért, okozza azt a fojtott és tragikus atmoszférát, mely írásaiból kicsap, fülledt jelzők, mélyen a tudattalanban gyökerező s onnét vonagló felvetődéssel kínosan előtörő szókapcsolások, keserűízű, nyugtalanító, vergődő mondatszerkezeti formák, mind ezekben a konfliktusokban gyökereznek. Nem tartozik a könnyen alkotók és a könnyen élvezhetőek közé. Ha egyedül van mindenkivel, viszont mindenki között is egyedül marad önmagát marcangoló művészetében. Nem tud teljesen feloldódni soha s ezért nem is a nagy tömegek, hanem a belső zűrtelmekben hozzá hasonló írója. Az ő nevével sohasem fognak tömegek rohanni az uccákon, az ő írásait sohasem fogják a könnyű emésztésűek olvasni. Hozzá csak azok a kevesek fordulnak mindig, akikben mélyen éppen olyan tragikus az egyéni és tömegélet kettősségének tragikuma, akik éppen olyan kétségekkel és

fájdalmakkal vívódnak, mint ő, akik éppen úgy egyedül vannak és éppen annyira vágnak mindenkit magukhoz ölelni, mint ő.

Innét ered a szocializmusa is. Révész Béla, sokkal inkább, mint akárhány úgynevezett arisztokratikus író — lényegében minden igazi művész az — arisztokrata. De a maga belső felszabadulásának vágyát kiveti magából a szocializmuson keresztül, mintegy érezvén, hogy az a társadalmi harc követelheti őt is a maga céljáiért, amely az elnyomottak, megalázottak és megszorítottak, kizsákmányoltak, letiporoltak szabadságát óhajtja megvalósítani. Azonban Révész pesszimista

is. Jól tudja, hogy minden felszabadulás csak az egyéni keresztül valósulhat meg s ez megtöri szocialista írásainak agitatórikus lendületét, ellenben hallatlanul elmélyíti azok emberi vonatkozásait. Ezért sohasem volt és nem is lesz agitátor-író. Ő az egyéni belső felszabadulásának, harmóniájának előfeltételül a társadalmi felszabadulást hiszi, de pillanatra sem fordítja el szemét a tulajdonképpeni célról, a kényes pontról, az ember szabadon kifejlődni akaró egyéniségéről, a belső konfliktusok elintézéséről, ebben az esetben tehát: önmagáról.

Humora nincs. Jókedve, vidámsága, könnyedsége, egy-egy táncos lépése is csak alig s mélyen elrejtve. Minden harc benne, mélyen lefojtott és szemérmesen eltakart harc. Minden tragikus benne, a hite, a szépsze, a természetimádása a jók és egyszerűek szeretete. Gyűlölni nem tud és soha nem is tudott. Ami nem esik az ő kíméletlen igazságlátással meglátott meggyőződéséi vonalába, azt egyszerűen elutasítja magától, elveti, löki, mint mondani szokta, egy gesztus kíséretében. A csalódások, megtépzottságok nem gerjesztik soha haragra, nem harcos ember az életében. Visszavonul és önmagában intézi el a harcot, aztán az egészet félretolja. Ilyen elintézesek gyakran a novellái, egy-egy fájdalmas ütődés levezései az íráson keresztül, a harmónia és megnyugvás irányában. Külső és belső világ benne kavardik össze, kívül nem látszik a magatartásán ezekből s birkózásokból jóformán semmi.

Könyveiről, sajnós, nem szólhatok, egy emberi arc körvonalait akartam csupán vázolni, egy emberét, aki egyedül is mindenkivel van s aki mindenki között is egyedül van.

Kodolányi János.

Magyarország 1927.
Nov. 27. 270. n.
13.

SZOMORY DEZSO AVAGY: PUSZTULUNK, VESZÜNK

Kupa fájdalommal vegyes unalom rabjaként lézengett a Nemzeti Színház tájékán és nem tudta gyönyörűségét találni a tömegektől ellepett utcákban, a fényreklámok ragyogásában, a seregestől érkező lovasrendőrökben és az ordítózásban. Bent éppen Szomory Dezső darabját adták s ő nem ment be. Nem ment be, mert a darab nem felelt meg a szájaízének, ő ugyanis konzervatív volt és nem értette meg ennek az írónak ama törekvését, hogy a nyelvből, annak szellemét kitekerve és lehóhérolva, okvetlenül szimfóniát, szonátát, avagy zenekari hangversenyművet kell gyúrni, de viszont azzal is megelégedett, hogy pénzét nem költi olyasmire, ami nem tetszik neki. Egyedül tehát, amint az már őhozzá illett, kószált ide-oda s lézengése közben találkozott egy ifjúval, a sok ezer közül eggyel, akit látásból már ismert s aki minden hevesége mellett is nagyon kedvesarcúnak és jóindulatúnak látszott. Odament tehát hozzá és beszédbe ereszkedett vele. Az ifjút egyébként Hellebrandtnak hívták és orvostanhallgató volt.

Kupa: Mondja csak, kedves uram, mi történik itt tulajdonképpen?

Hellebrandt: Hát nem látja? Egy büdös zsidó betolakodott a nemzet színházába és a keresztény magyar társadalom méltó módon ad kifejezést jogos felháborodásának.

— Tudtommal ez a zsidó, akit ön büdösnek nevez, valamikor sűrűn szerepelt a nemzetnek ugyanebben a színházában. Én igen jól emlékszem rá, mert idősebb vagyok önnél, hogy nemcsak ebben a színházban, de ugyanezzel a darabbal szerepelt. Akkor mért nem háborodott fel a keresztény magyar közvélemény?

— Az még a régi liberális világban történt, amikor a keresztény magyar polgárságnak semmi szava nem volt ebben az országban.

— Hogy lehetséges ez? Hiszen az ország akkor nagyobb is volt, gazdagabb is volt, jobban ráérhettek a polgárok a tüntetésekre, mint manapság, amikor minden percet a kenyér előteremtésére és munkára kell fordítani. Az egyetemeken is több volt a hallgató, mint ma. És, ne feledjük, a parlamentben, a minisztériumokban, ugyancsak keresztény magyar polgárok ültek.

— Nézze kérem, akkor még nem ébredt öntudatra a keresztény társadalom. Akkor még hiába figyelmeztették az országot a keresztény sajtó félrevert harangjai, két forradalom minden szennye és szenvedése kellett, hogy a társadalom magára ébredjen és belássa, hogy ebben az országban zsidónak nem lehet szava. (Ordít.) Abcug Hevesi! Abcug Szomory! Le a zsidókkal!

— Ön, látom, intelligens ember. Én járatlan vagyok ezekben a komplikált kérdésekben, azért világosítson fel. Szóval: két forradalom kellett ahhoz, hogy az ország tudatára ébredjen a zsidók káros működésének. Miért volt forradalom?

— Mert a zsidók a front mögött leterítették a hadsereg ellenálló képességét.

— Front mögött? Tehát a forradalmat megelőzte a háború. Nos és a háború szenvedései mért voltak?

Hellebrandt (zavartan bámul): Hát... az orosz gőzhenger... a szláv törekvések... Anglia és Németország versengése...

— Mivel magyarázza azt, hogy már a háború második esztendejében mondogatták falun, a parasztasszonyok, olyanok, akik nem tudtak sem írni, sem olvasni, olyanok, akik ha tudnak is, de nem olvas-

Életem 1927. [dec.] 106-110.

1927. dec.

nak, olyanok, akik azt sem tudják, merre van Berlin, Párizs, London, meg a többi fontos világgócpon, hogy forradalom lesz?

— Ezt nem is hiszem. A magyar asszonyok lelkesedéssel adták fiaikat a hazának...

— Ne vitatkozzunk azon, hogy az asszonyok miért lelkesednek és miért nem. Coriolanus anyja a haza nevében megtagadta fiát és eltúrte pusztulását. Az ön szemében legyen minden magyar paraszt-asszony, minden szegény, dolgos és tanulatlan asszony Volumnia. Ez így illik önökhöz, ifjakhoz, akik a jó német filozófián nevelkedve idealistáknak nevezik magukat és a vágyaikban élnek, nem pedig a megedző valóságban. Tény azonban, hogy az ország minden sarkában, az Alföld tanyáin csakúgy, mint Baranya kis ormánsági falvaiban, már a háború második évében forradalmat emlegettek az otthon maradt és férfimunkát végző asszonyok. Tehát a frontot hátulról döfték le a zsidók?

Hellebrandt (hosszú hallgatás után): Tény az, hogy a zsidók is hozzájárultak az erők megbomlasztásához. (Ordít): Le a zsidókkal! Le a rendőrséggel!

— Láta ön, hogy mit szenvedett ez a nép? Láta ön a síró parasztokat a községháza előtti téren, ahol a lovakat sorozták, ráborulni a nyerítő állatokra és zokogni? Láta ön az asszonyokat, amikor szánottak? Láta őket a posta előtt?

— Nagy történelmi események mindig keresztülgázolnak az egyének életén.

— Látja, uram, ebben igaza van. De ha ez áll, akkor áll a forradalmakra is. Nagy történelmi események mindig a népek legbelsőbb ösztöneiben csiráznak. De nemcsak a háborúk. A forradalmak is, még pedig abban az ösztönben, hogy az ember, ha valamit rosszul csinált, vagy megúnt, vagy valamiben csalódott, megkísérli az ellenkezőjét csinálni.

Hellebrandt (nagy diadallal): Megfogtam önt! Ugyanez érvényes az antiszemita mozgalmakra is!

— Ne örvendezzen túlkorán, uram. Mert én az antiszemitizmus gyökereit nem látom a népben. S ez az önök antiszemitizmusa nem is történelmi jelentőségű mozgalom, csupán, mint Bebel találóan mondja: *a gyávák szocializmusa*.

— Ön azt meri állítani, hogy a nép szereti a zsidót?!

— Nem, ilyet nem állítok, mert ismerem a népet. Csak azt mondom, hogy nem gyűlöli. Egyszer egy alföldi faluban tollaszsidó ment végig az utcán. Képtelenül magas és komikus fejhangon énekelte végig az egész falun óraszám, hogy: tóóóóóllaaaaat! tóóóóóllaaaaat! Az öreg kún, akivel beszélgettem akkor, csendesen elmosolyodott a bajusza alatt s így szólt: szegény zsidó, hogy nem dagad be a toroka. — Miért mondja, hogy zsidó, Karacs bátyám? — kérdeztem én. Mire vállat vont, végtelen sajnálkozással, lenézéssel és jóindulatú fensőbbiséggel: *nem tesvirem!* Ez az, uram. Lesajnálja. De nem gyűlöli. Ugyanúgy, mint az urat, mint az orvost, tudóst, író, jegyzőt, papot, mindenkit, aki nem az ő körébe tartozik, mint minden életformát, amely nem azonos az övével. Ez még nem antiszemitizmus, mint ahogy nem osztályharc az úr lenézése nála, mint ahogy nem harc a „kultúra“ lenézése sem a kultúra ellen. Ez a magyar paraszt ősi demokráciájának a magva, a gyökere, a lényege. Ez a magyar paraszt bölcsességének az alapja. Nem tesvirje, mert nem paraszt, vagy mert nem beszél magyarul, vagy mert nem olyan ruhát hord, mint ő, vagy mert nem ért az időjáráshoz, vagy mert üszőnek mondja a tinót... Ez a mi magyar demokráciánk, uram. Ez nem jelent egyenlőséget abban az

arisztokratikus társadalomban, amelyben a magyar paraszt él évezredek óta. De jelenti azt, hogy mindennek joga van élni és joga van olyannak lenni, amilyennek az Isten megteremtette. Legfeljebb nem tartja tesvírjének.

— Ha ez így lenne, akkor soha nem lenne egységes magyar nemzet, egységes magyar kultúra.

— Megmondtam, hogy nem tartja testvérének azt, ami nem azonos övele. Ez tehát annyit jelent, hogy nem asszimilálja. Megmarad tehát intaktul annak, ami. S ezer éve maradt meg annak. Ami pedig azt a magyar kultúrát illeti, amelyet a népre innét felülről rá akarnak kényszeríteni, hát arra is csak azt mondja a magyar paraszt, hogy nem testvére, figyelje csak meg. Ön azt hiszi, hogy kultúrát fog így adni a népnek? Nos hát vigyázzon, mert a népnek magának megvan a maga kultúrája és semmiféle más kultúrából nem kér. Megvan a filozófiája, olyan filozófia, amiből ön még sokat fog tanulni, csak figyelje meg a közmondásait. Megvan a művészete. Emlékezzen Kodály és Bartók muzsikájára. Ez a zene onnét hangzik fel, a mélyből, ahová önök vajmi ritkán tudnak lepillantani. Most ámulnak rá itt-ott az értelmesebbek s akiből a hivatalok színekurái nem ölték ki az intuiciót, hogy milyen zene van odalent, a nagy tenger mélyén. Van képzőművészete, ma is van, noha az iskolákban meglehetősen kevés gondot fordítanak rá s tanítják ugyan a mozdonyokat, meg a telefont, de nem mutatják be a parasztyerekeknek a somogyi pásztorbotot, a kalotaszegi hímzést, a baranyai szótttest, az édenymázakat és a kapufaragásokat. De ennek ellenére van. A vasút és a budapesti betűmételty ellenére is van. Nemrég Fejér megyében jártam, gyönyörű színes őszi vidékeken, amerre mindenféle mammutbirtokok terülnek el s amint kis szigeteken él a szegény zsellérnépség s láttam, amint a keserűfüstös tűz mellett botot faragott az öreg kanász, a kis legényke meg figyelmesen nézte. Ez művészet, uram, noha nem írtak róla esztétikákat. S mindez az állam ellenére van, az oktatás ellenére, a közigazgatás ellenére, mindannak ellenére, amit itt, Pesten, kultúrájának neveznek.

(Lovasrendőrök rohannak, ordítás, zűrzavar keveredik a beszélgetésbe, amely már kezd egyoldalúvá válni.)

Hellebrandt (legyőzve izgalmát): De ha szabadjára engednék az ilyen perfid támadásokat, mint amilyeneket ez a Szomory intéz a magyar kultúra ellen, még jobban meggyengítenék a nép ősi erejét, szellemét...

Kupa (legyint): Ön azt hiszi, uram, hogy Szomorynak csak egyetlen szava is elhat azokig a rétegekig, amelyekről az imént beszéltem? Hogy az ő tisztán és ridegen intellektuális művészete megzavarhatja annak a mély kollektív művészetnek a tengerét, amely a népben gyökerezik? Nagyon téved. Nincs az úristennek olyan parasztja, vagy parasztian gondolkozó és érző embere, aki abból egyetlen szót bevesz. Raffinálnak kell ahhoz lenni, sokrétűnek, érteni és érezni kell hozzá a külföldi irodalmakat, hiszen Szomory művészete valósággal francia. Árthat ez az irodalom a magyar kultúrájának? Nem árthat, uram.

Hellebrandt (nagy felháborodással): Ön szerint tehát csak engedjük szabadjára dűlni ezeket az írókat, akik destruktív működésükkel enerválják a társadalmat...

— Társadalom és kultúra, ezek nem szorosan összetartozó dolgok. A társadalom külső életforma és esetleges elrendeződés, amelynek csak ősi időkben volt meg a nemzeti kultúrával való azonossága. De ma már ugyanolyan társadalmi organizációban élnek angolok, germánok, szlávok, latinok, ámbár a kultúrájuk (ami alatt mindig elsősorban művészetet kell értenünk) nagyon különböző. Ön abban

a naiv hitben ringatózik, hogy ez a mi mai társadalmi életformánk örökkévaló. Illetve: ha ez megdől, elpusztul a nemzet. A nép...

— Igen, ez a nemzet pusztul!

— Íme, a legdivatosabb babona. *Ez a nemzet nem pusztul.* Változnak az államisága határai. Pusztul egyes intézménye, egyes életformája. De a nép? Maga a nemzet? Harcol, él és dolgozik, mint azelőtt. Szabó Dezső hozta divatba ezt a közkeletű babonát, a pusztulásnak a babonáját, mert ez olyan szép búsmagyaros, olyan sujtásos, olyan tárogatós, olyan asztralakönyöklős, olyan nagyon betyáros és magyaros, csárdás, csikós, pányvás. Mennyköt pusztulunk! A nép megtörhetetlen, mert tele van erővel, egészséggel, *ott, ahol ehét, ihat és dolgozhat.* Ellenben pusztul ám ott, ahol dühöng a tüdővész, az angolkór, az egyke... ezek a bajok pedig jobbra gazdasági természetűek és semmiesetre sem gyökereznek sem Szomoriban, sem a Nemzeti Színházban. Ellenben igenis a gyáripar rohamos fejlődésében, a nagybirtokok megmaradásában, az elproletarizálódásban, a rossz örökösödési törvényben s mindabban, ami ellen itt, minálunk, tizenhárompróbás magyar ember is alig beszélhet. De Szomor-ügy? Bagatell. Mi mindez a nép igazi bajai, nyomorúságai és tragédiái mellett? Meg aztán elvégre nem mindegy, hogy ez a szerencsétlen Szomor itt kerül-e színre, a Rákóczi-úton, avagy a Lipót-körúton?

Hellebrandt (szikrázó szemmel): Egyáltalán nem! Mert ez az állam színháza, ezt az állam pénzén tartják fenn, ez a nemzeti kultúra temploma...

— Van-e most a Nemzetinek deficitje?

— Nincs.

— Akkor tehát nem az állam pénzén, hanem a közönség pénzén tartják fenn. A közönségnek tehát joga van ahhoz, hogy megváltott jegyéért, amellyel ő a színházat deficitmentesen fenntartja, megnézze a darabot.

— Akkor rendezzenek maguknak zártkörű előadást a Magyar Színházban, de ne itt a Nemzetiben!

— De uram, hát a többi színház nem éppen úgy a nemzeté?

— Nem, azok üzleti vállalkozások.

— Nem éppen az imént beszéltünk deficitről? Avagy Hevesi nem törődik üzleti szempontokkal?

— Ha törődik is, azért elsősorban nemzeti szempontokkal kellene törődniel!

— Vannak tehát színházak, amelyekben úgynevezett nemzetietlen darabokat lehet adni? Talán Ernst Toller darabjait, vagy Lunacsarsz-kijét, esetleg Trockijét? Igen?

Hellebrandt (ordítva): Még csak az kellene!

— Hát akkor? Miért akkor külön hangsúlyozni a nemzeti szempontokat? Ha azokat amúgyis szem előtt tartják mindenütt? Akkor lenne ennek létjogosultsága, ha lenne ebben az országban különcionista színház, külön német, külön baptista, külön katolikus, külön bolsevik és külön nemzeti. De ahol mindenütt nemzeti a magyar darabok szelleme, illetve magyar a darabok nyelve, mi az ördögnek ez a templomosdi? Miért nem törik össze a többi színházat is, amikor zsidó író darabja megy, miért nem ordítazzák önök Molnár, Lengyel, Heltai, Flers és Caillavet, Shakespeare s a többiek nevét, akik részben zsidók, részben nem magyarok? Nem látják önök, hogy itt csúnya játék folyik az önök bőrével pozíciókért, politikai érdekekért? Hány éves ön?

Hellebrandt (fogcsikorgatva): Huszonkettő...

— Szóval a kommün alatt ön csak tizennégy éves volt. Kis kamasz volt. Labdázó gyermek volt. S most mégis úgy üvöltözött itt, mintha a

forradalom minden tanulsága a kisujjában volna. Hogy ülhet fel értelmes úriember a nyolc év óta ugyanazt verkliző politikusoknak?

— Ön zsidó! Zsidóbérenc! Destruktív!

— Ezzel nem sokra megy, mert én magyar ember vagyok. Munkával tartom el magamat és a családomat. El még nem adtam magamat. És én konzervatív is vagyok: híve annak az úri, arisztokratikus demokráciának, amelyet Koppánnyal vertek le Somogyban, bevándorolt germánok. Annak a demokráciának, amely csak harcosokat ismert, egyenlőjogú harcosokat, akik bármikor, bárhol és bárhogyan megmondhatták a véleményüket akár a törzsfőnek, akár a fejedelemnek. A négyfelé hasított magyar demokráciának vagyok a híve, azé, amely *kint, a parasztság között ma is megvan*. S nem azért említettem Koppányt, mert Szabó Dezső óta ez divat, hanem azért, mert az ő halálával kezdődött a hűbériség ennek a népnek lelke legmélyével ellentétes társadalmi rendje. S mert ugyanazt a terrort látom most az utcákon, a színház körül, amit láttam akkor, amikor négyfelé vágták az ősi magyar társadalmi szellemet és politikai szolgálat szerint osztották szét a földeket és az embereket, akik pedig szabadoknak születtek. S ezt a demokráciát értettem én meg Karacs bátyám szájából. Nekem Szomory nem tesvirem. De nem tesvirem a germán vagy latin kultúra sem, *noha megértem és értékelem*. Azonban még kevésbbé tesvirem az olyan demagóg uszító, aki el akarja hitetni az emberekkel, hogy Szomory árthat a magyar kultúrának, hogy ugyanaz a zsidó író más a Nemzetiben, mint a Vígben. Nem, uram, azok, akik szeretik Szomoryt, éljenek vele egy fedél alatt. De akik nem szeretik, hagyják őt békén élni. A végső megméretés nem az önök dolga, hanem egyedül azé a hatalomé, amely a népek sorsát intézi. Akinek nem inge, ne vegye magára, — mondja a magyar paraszt és ez áll önökre és Szomoryra is. Az ország, a nép, a magyar kultúra pedig nem itt áll, vagy bukik, ezen a néhány utcasarkon, hanem kint a falvakban, a dohos lakásokban, a tüdővésztes gyermekek körül, az egyke néma vidékein, a gyárakban, bankokban és nagybirtokokon, ott van az önök tennivalója. Menjen ön a klinikára, boncoljon és magoljon. Én láttam már a debreceni Bikában érettségizett parasztleányeket. Szólt is hozzám parasztgazda latinul a széna tetejéről. De tüntetni Szomory miatt, nyolc évvel a kommün után? Lármázni az utcákon? Numerus clausus-hoz folyamodni? Elfogadni a középosztály felé kinyújtott segítő szalmaszálakat? Ez nem magyar dolog, nem demokrácia és nem is arisztokratikus valami. Dolgozzék, uram, legyenek egészséges gyermekei és ne irtózzék a fizikai munkától, ne borzadjon attól, hogy munkás, vagy paraszt lesz.

Hellebrandt (vörösén): A márciusi ifjak...

— Ezek a fiatalság pózai. Hősnek érzik magukat. Legyen. De aztán... elég volt.

— Itt is van egy gazember zsidó! (Kupára mutat.)

— Ezek itt még négyfelé vágna. Bizonyára sok közöttük az olyan magyar, akinek nem természetes bőre a magyarsága s aki szüntelen érzi ezt.

Rendőrök kiabálnak, vezényszavak csattannak, kőzapor hull... Valahol kardlap villan. Egy ifjú véresen összeesik. Nem tudja, ki Szomory, ki Móricz Zsigmond, ki Goethe... Nem tudja, hogy miért van ő itt, ki küldte, nem tudja, mi az esztétika, mi a kultúra, társadalom, mi a háború, mi a kommün, gyerek még, a vére azonban piros, mert minden fiatalság ereiben piros a vér, a forradalom színe, az életé, öröme, tűzé... Csakhogy egyszer ezért ömlik ki, egyszer meg azért. Ők maguk soha nem látják, hogy miért...

Kodolányi János.

1927. dec. 2.

Interjú a konfliskocsissal

A körúton ragyognak a villanyreklámok és a rendőrök kardjai. Fekete embérsorok mindenfelé. Amott glédábar, álló lovasrendőrök, mozdulatlanul mintha bronzbaöntötték volna őket. Távolabb autószihréna süvölt s csakhamar megjelenik az autó is, rogyásig rakva rendőrökkel. Azután kerékpáros osztagok érkeznek. A sok rendőr kiabálva szorítja az embereket a gyalogjáróra. S a konflis lépésben halad a felkavart uccán, a kocsis félig hátrafordul s azzal a bizalmaskodással, amely a régi pesti kocsisok jellemvonása, interjút ad nekem.

— Azt az egyet csodálom, nagyságos uram, — mondja feicsóválva — hogy diplomatikus emberek, intelligens urak nem állanak kiállni az uccára és o't ordítózni. Mert még ha magamat veszem, hát jó. Én csak egy kocsis vagyok, hat elemit jártam, én nem vagyok orvos, vagy mérnök, vagy tanár, mint ezek a fiatalurak itten. De ezek tanulmányos emberek volnának, srettségit tettek. És mégis.

— Maga nem vett részt soha ilyen uccai céciókban?

— Nem mondom, kérem, hogy nem mentem el oda, ahol ilyesmi volt, már pusztán a kíváncsiságból is, hogy lássam a zrijt. De én soha nem kiabáltam, nem abcugoltam, sőt, ha tehettem, inkább elkerültem, ha kíváncsi voltam is. De ilyesmit, mint a Nemzeti előtt... Én soha. Most is nézem, kiket tar-

*Meggyarország 1927.
dec. 2. 274. sz. 6.*

toztattak le. Hát gazdasági akadé-
mikusokat, orvosokat, mérnökö-
ket... A fene hallott már ilyet.
Nem szégyen az, nagyságos uram,
hogy úriemberek kiállanak az uc-
cára és ordítózának, heccelik a rend-
őröket, meg a csocseléket? Én el se
igen hinném, ha nem láttam volna.

— S mit gondol, miért van ez?

Vállat von, meglegyinti a lovát,
de csak úgy szerete.ool.

— Tudja Isten. Az emberek nem
tudják már mit csinálnak. Azt se
igen tudja már, milyen az úri
urlember. Azt hiszik, hogy annak
ez a módja, hogy egy zsidónak be-
adják a darabját, pedig azt hogy
zsidó írő van és mindegyik megy a
darabja, én magam is elmegyek
nemnapján, ha jól lehet nevelni.
Nem mindegy az, hogy a Rá-
koczi úton, vagy a Wesselenyi uc-
caban adják azt a darabot! Pedig
a Wesselenyi uccában nem rendez-
tek meg tüntetest. Azu an... Vit-
tem én kontinon már a Szomery
nagyságos urat, meg a Heltai
nagyságos urat, meg Molnár re-
rencét is, ide a részkerbe, a Kertész
uccába, meg különösen nyáron vit-
tem őket, mert akkor a konflis job-
ban szelozik, mint a táxi és las-
sabban is megy, sokkal keleme-
sebb. Nem mondhatók én semmi
rosszat rájuk. Meglehet, hogy rossz
darabokat írnak, azt én nem tu-
dom. De hát, édes Istenem, nem ír-
hat mindenki jó darabot és aztán
nem kell elmenni, akinek nem tes-
szik. De összeverődni ebbe a szép
városba, az uccán és ordítózni úri-
embernek, ez bizony nem szép.

Minden izgalom nélkül mondta
ezeket, csak a fejét osóválta néha.

— Azt sem tartom helyesnek, —
folytatta — amit azelőtt csináltak
urak, hogy a kávéházakban ordi-
toztak, így ki a zsidóval, úgy ki a
zsidóval. Mentek volna külön. Meg
a tükörbeveréseket. Az ilyesmi
nem méltó diplomatikus emberek-
hez. Aki úr, az legyen úr. Uralkod-
jon magán, hát nem igaz?

Bizalmasan odahajol a fülemhez
s mosolyog.

— De én azt tartom, hogy valak-
ran nagyobb úr a paraszt, mint az
úr. Mert sok parasztot láttam én,
kérem, aki akkor is úr volt, ami-
kor négy liter bor benne volt, ami-
kor a csizmája talpát verte. És
ugyan melyik falu népsége gyönte
ide az uccára ordítózni! Evvike
sem, nagyságos uram. Mer az mind
szégyelné magát, hogy hát ő férfi
léttére kiálljon az ucca közepire és
ott ordíjon, mint akinek az esse-
mén?! Nem merne be a szü-
házba, azt igen. Nem köttené rá
a pénzt, ha nem teszik neki a
portéka. De hogy ordíjon? Hát
ezért sok paraszt inkább úr az
úrnál.

— No, itt vagyunk — fejezte be
a nyugati pálvandvárnál az inter-
jút. — Hó, megáli! Inkább dol-
gozna az a sok diplomatás úr,
minthogy a rendőrökkel áll össze
heccelődni. Nem hinném, hogy
olyan jól menne nekik. Hogy annyi
a ráérő idejük. Csinálják ők job-
ban, mint a zsidók. Vagy nem sza-
bad nekik? Hát nem?

Zsebre vette a pénzt, kalapját
bökött és megfordította a lovát.
Olyan nyugodtan ült ott a bakon,
mint aki mindent felülről néz,
mint aki egyaránt balátta minden-
nek hiú voltát — a diólemét is.

Kodolányi János.

1927. dec. 6.

A Balaton széthordott hegyei

Balatonfüred.

Amikor a vonat elhagyja Tapolcát s jobbról-balról közelébe jutunk a furcsa alakú zalai hegyeknek, amelyek, mint színes kulisszák fogják közre az üdezöld réteket, (mint valami japán festményen), egyszerre szembetűnnek *a rettenetes, csúf sebek, amelyeket a kőbányák ezeken a hegyeken ejtettek.* Mi, akik ismerjük gyermekkorunk óta ezeket a szelíd, költői és intím tájakat, szinte sírni tudnánk a látványon. El gulácsi hegyet úgy hagytuk el néhány esztendővel ezelőtt, mint kedves, öreg barátunkat, aki tanuja volt gyermeki játékainknak, elmosolygott erdőkkel koszorúzva felettünk, *most óriási seb tátong az oldalon,* kőtörőgépek zúzzák apróra imponáló szürke bordáit és kis vaskocsik szállítják a vasútra. Minden nyárfa úgy van most is, mint valaha, a kis folyók ugyanazok, ugyanolyan csörgő vidámsággal futnak a Balaton felé. Messziről látom a nagyapám egykori házat és a hatalmas fűzfák, amelyek alatt fürödtünk a kertben. De a hegy...

Igen, *a hegyet kikezdte a civilizáció,* amit napjainkban Banknak, Kamatnak, Hozamnak és Osztaléknak neveznek. *Vandalizmus ez,* mint ahogy természetes, de vandalizmus az, hogy az óriáskigyó felfalja a paradicsommadarat. Elvégre az óriáskigyónak is élnie kell. De a paradicsommadárért mégis csak kár, mégis csak fáj érte a szíve annak, aki tudja, *mi a szép s gyakran helyezi a Szépet magasabb polcra a Szükségesnél. S Tördemicnél ugyanaz a látvány.* A szerencsétlen, csodálatos Badacsonyt nemcsak a Balaton felől tették tönkre, *most már kikezdték a tulsó, zalai oldalát is.* Itt, a nagy nyilvánosság előtt kérdem meg s bevallom, elszoruló torokkal és ökölbefacsart kézzel: okvetlenül tönkre kell tenni mindent, ami szép? Nincs máshol hazalt, nem lehet utakat és töltéseket másféle módon építeni, csak úgy, hogy *ennek a kicsiny országnak minden még meglevő szépségét tönkreté-*

szik? Nem lehet itt Pénzt, Osztalékot, Kamatot és Sápót szedni másként, csak úgy, hogy egy-két összeverődött nagytökés agyonvereti a természeti szépségeinket, egy-két olyan ember, akinek semmi érzéke az isten legszebb ajándékaihoz és jótéteményeihez? Le kell hordani ezeket a csodásnál csodásabb vulkáni csúcsokat, cszlopokat, bordákat, kúpokat, tönkre kell tenni okvetlenül azt, amit ember többé meg nem csinálhat újra s amihez hasonló szépség kevés akad a világon?

Jön majd egy kor utánunk, — ezzel törődik legkevesebbet a Haszon, amely helyettünk fog szegyenkezni ezekért a bűnökért. Maholnap örökre eltűnnek a balatoni vulkánikus hegyek jellegzetes formái s az unokáink megvetéssel emlegetik majd a mi kérlelhetetlen, haszonleső, vandáli sívár-lelkeségünket, amely úgy bánik a legnagyobb szépségekkel, mint az óriáskigyó a paradicsommadárral.

Kodolányi János.

Megyaromni 1927.

dec. 6. 277. n. 9.

Nem lesz ankét

A háromnapos egyke-ankét eredményeinek összefoglalása

Elnök: Tisztelt hölgyeim és uraim. Üdvözlöm önöket, de különösen és kiemelve üdvözlöm N. N. úr ömáltóságát, X. Y. úr ömáltóságát, Z. és Q. urak ökegyelmességait, mert az ő megjelenésük biztosítja annak az ankétnek a sikerét, amelyet az egyke kérdésében tartunk. Ötven év óta tartunk ankétokat és ez az ötven év bizonyítja, hogy nem jöttünk össze hiába, mert ime a kérdéshez még mindig van mit hozzászólni s így munkánk további ötven évre biztosítva van. Én mint hellénista tanár elsősorban vagyok hivatott az egyke kérdésének felvetésére, mert a görög korból hatszáz kötet statisztika van a kisujjamban összegyűjtve. Az különben se baj, ha a városi csöcselék, a proletáriátus kipusztul, mert az emberiség áika.

Mindnyájan: Eljen! Eljen!

1. méltóságos úr: Mindenben elismerem kiváló elnökünk érdemeit, amit ő mondott, az valóban alapvető probléma ebben a problémában. Az ő kiváló érdemei biztosítanak bennünket a probléma húzamos megoldásának alaposságáról.

Mindnyájan: Eljen! Eljen!

2. méltóságos úr: Mindenben csatlakozom a tisztelt előttem szóló véleményéhez, az ő kiváló érdemei valóban ennek a kérdésnek apostolává szentelik őt. Magyarország nem volt, hanem lesz!

Valamennyien: Eljen! Eljen!

3. méltóságos úr: A tisztelt előttem szóló olyan óriási érdemeket szerzett közéletünkben az egyke-kérdés felszínre tartása körül, hogy egy egész ország szeme rajta csüng. A statisztikai adatok is bizonyítják, hogy úgy Lagadóállamban, mint Piripócon a gazdag emberek egykések és a szegények szülnek sok gyermeket. A szegénység minél nagyobb mérvű fentartása tehát az egyke-kérdés végleges megoldását jelenti. Statisztikák bizonyítják továbbá, hogy az egykének gazdasági okai nincsenek. (Tovább statisztál.)

Mindnyájan: Ugy van! Eljen!

4. méltóságos úrhölgy: Mindenben csatlakozom az előttem szóló véleményéhez, az ő kiváló érdemei garanciát nyújtanak a kérdés bonyolult megoldásához. A vallásérkölcsei nevelés fokozása, a női egyenruha behozatala és kötelezővé tétele, valamint az ökszer-viselés eltávolítása az egyedüli mód az egyke terjedésének megakadályozására.

Mindnyájan: Ugy van! Eljen!

További méltóságos úr: Statisztikák bizonyítják, hogy a szülő asszonyok tíz százaléka elpusztul és a gyermekek

egyharmada nem éri el az ötödik évet. Tenni kell.

Óriási éljenzés.

Még további méltóságos úr: Kiváló férfaink, miniszteraink sokat tettek az egyke megoldása érdekében s egy-két rosszul sikerült eredménytől eltekintve, megoldották az egykét. Az az ankét, amelynek ilyen kiváló és tisztánlátó, az igazságot mindig megmondó és meghallgató résztvevői vannak, valóban megoldja a kérdést. Én kimondom az igazságot, még ha a fejembe kerülne is: uraim, nekünk apostoli buzgalomú népjóléti miniszterünk van!

Harsogó éljenzés, a bátor szónokot számosan üdvözlik.

Elnök: A méltóságos X. úr bátor s az igazságért mindennel dacoló felszólalását az ankét nevében külön is megköszönöm.

További méltóságos úr: agg kisasszony: Az anyák helyzetén kell segíteni, el kell tiltani a titkos szerek használatát, ami nagyon könnyű, mert a titkos szereket eltüntetni gyermekjáték. Fejleszteni kell a gyermekvédő nők propagandáját. Az előttem szóló úgy kimerítette a tárgyat, hogy ahoz igazán nem lehet többet hozzátenni.

Végző méltóságos úr: Ime, itt vannak a piripócsi járás népesedési tábellái. Ezekből láthatjuk, hogy az egészséges falvak pirossal, az egykések kékesen vannak megjelölve. Az ankétan résztvevők kiváltsága biztosítja a sikert.

Egy fiatal ismeretlen: Uraim, az egész kérdés gyökere a föld örökösödési törvényének megváltoztatása. Amíg egyesek kötszázthúzezer holdat örökölhetnek, mások meg semmi sem szereshetnek...

Elnök: Nem engedem a dolog ilyen formában való tárgyalását!

Fiatal ismeretlen (elmegy).

A Hold (bosút az ablakon): Milyen jó, én rajtam már nincs egyke kérdés. Akkor rajtam is ankétoznának! (Gúnyos vigyorral lenyugszik.)

Egy hang a baloldaltól: Mi az! Mindenki elaludt? Akkor én is alszom.

És megint elülről, mindaddig, amíg egyszer — nem lesz ankét!

Kodolányi János

Magyarország 1927.
dec. 17. 286. n. 6.

1927. dec. 24.

Koldusok

Most már meg kell írnom, mert nagyon nyomja a lelkemet a dolog. Tegnap például egy igen morális vén banya volt nálam gyűjtőívvel — a többek között — s ragályos betegségben fekvő siketnéma gyermekek javára óhajtott megpumpolni. Mikor azt mondtam neki, hogy a siketnémáknak nálunk intézmények viselik gondjukat, így szólt:

— Kérem, tessék valamit adni, ne hogy az Isten az ön gyermekeit büntesse majd meg a keményszívűségért ragályos betegséggel.

Persze, aki előttem az Istent, mint vénasszonyok dühös bosszúállóját emlegeti, azt én egyszerűen kidobom. Ő is kidobtam.

De aztán egymás sarkát tiporják az egyéb önzetlen gyűjtők. Ivekkel és könyvekkel állítanak be, az iveken is, a könyvekben is hemzsegnek ismeretlen hatóságok pecsétjei.

— X. Y. kormányfőtanácsos úr a mi védnökünk, — mondják összecsapott bokákkal. — A kormányfőtanácsos úr nagy súlyt helyez rá, hogy uraságod is kivogya részét a mi altruista működésünkből. — S gyorsan elénteregetik az iveket. — Ez a mérnök úr annyit adott, az az orvos annyit adott...

— Sajnálom, — mondom — ezekben az altruista dolgokban már egyáltalán nem hiszek.

— Az iveket a belügyminiszter úr láttamozza és így uraságod...

— Nem érdekelnek a belügyminiszter magánügyei, csak a rendeletei. Jónapot.

De akik utánuk következnek, még szertelenebbek és még nagyobb iveket hurcolnak. Fantasztikus célokra akarják igénybevenni a pénztárcáimat. Legtöbbjük templomot épít a álléremeimből. De mostanában a gyermekekről is így gondoskodnak, — hogy milyen eredménnyel, azt mindenki láthatja.

Azok, akik előtt még csak az imént fordult ki a kapun valamilyen gyűjtő társaság, azt állítják, hogy mindenki szélhámós rajtuk kívül. Persze a következők meg őket nevezik szélhámósoknak. A kölcsönös megrágalmazás láncai átfonják egész napomat és kísértik éjszakáimat. Mert a pecséték valamennyi íven rajta vannak s így valamennyit szélhámósoknak kell tartanom. Vagy egyiket sem.

Aztán előveszik az obligát képes levelezőlapokat. Mind azt árul jótékony célra. Az istenért, csak akadna már egy, egyetlen egy ilyen alturista gyűjtő, aki a harmadik szónál ne húzná ki zsebéből a rossznál rosszabb, izléstelenül izléstelenebb képeslapokat! Csak akadna már valaki, aki cipőszírórt, író tollat, füttyülőt, vagy egyéb hasznos dolgot ajánlana megvételre

Magyarország 1927. dec. 24. 292. m. 6.

Magyarország feltámadásának érdekében. Vagy ne árulna semmit, főképp ne levelezőlapokat! De annyira nem praktikus emberek ezek, annyira egy kaptafára van húzva a gondolkozásuk. Mind azt hiszi, hogy a levelezőlapra millióknak van szükségük s egyébre sincs.

De azt is szeretném tudni, *ki az ördög szabadítja rá az emberekre különféle jogcímek sábjára alatt ezeket a szemtelen és kellemtelen nemzetmentőket.* Ezeket a »missziókat«, mert a nők kivétel nélkül a missziók ezreinek valamelyikéhez tartoznak. Hogy miféle missziókat teljesítenek ezek a missziók, akik állandóan koppasztják az embereket, *kiknek számolnak el és mire fordítják a sok milliárdra rugó összegeket?* S csak tudnám azt, miféle hatóságok szabadítják rám őket, akik egymást szélhámosoknak és csalóknak nevezik s lelkekre kötik, hogy csak nekik adják? Hol tartják nyilván ezeknek az alturistáknak a százeit, ott-e, ahol nyilvántartják a szigorú ellenőrzés alatt álló koldusokat, vagy sehol? Hogy el tudnék menni oda örökké zaklatott polgártársaim nevében és meg tudnám kérni őket: intézkedjenek, ne szabadítsák a nyakunkra ezeket a szemtelen, tolakodó és kormányfőtanácsosokkal fenyegető szomorú alakokat, mert sokan vannak ám, akik odaadják kosorvesen szerzett álléereiket a nagyképű ívek láttára.

Jó lenne, ha mindenkire, válogatás nélkül kivetnék az inségadót s betiltanák az összes gyanús »missziók« tányérozását s eltüntetnék az uccákról az istennel fenyegető szelidlelkű néneket... Azaz, hiszen most jut eszembe: *inségadónk már van a kutyafáját,* fizetjük is, hát akkor hogyan lehetséges mégis, hogy sarlachos siketnémák számára gyűjtsenek? Hogyan? Az inségadó nem vált meg bennünket a levelezőlapos kéregetők inváziójától?

Azt hittük, hogy az inségadó — missziót teljesít.

Kodolányi János

A Vándormadár

Írta
Kodolányi János

1927. dec. 25.

363

Ősz volt, nyúlós november, amikor Jul kis batyuját cipelve, mendégélt az ismeretlen város komor utcáin. Nem tudta, merre menjen, hova menjen, csak azt tudta, hogy otthon, a falujában a lelkére kötötték: menjen szolgálni. Akárhová, akármerre, csak ne maradjon a testvére, meg a sógora nyakán téllire, amikor nincs munka, de enni azért kell, akármilyen szegény is az ember. Ingyen azonban nem lehet etetni valakit, ha nincs is apja, ha meghalt is az anyja. Ezt igazán nem kívánhatja még egy árva sem.

Itt ödöngött hát a városban s ment, ment, kezében a batyuval. Sokráncu szoknyája csatagos volt az esőtől, ő maga szomorú ebben a nagy idegenségben.

Igy került egy házba, ahol megfogadták cselédnek.

*

— De, ha tavasszal el akar menni, akkor inkább meg se fogadom — mondta az asszonyka, akinek a ruhájába két gyönyörű szőke gyermek kapaszkodott, nagyhaju fiúcska és kékszemű kislány. — Mondja meg inkább, hogy tavasszal hazamegy, akkor inkább mást fogadok.

— Dehogy menek el, hiszen csak nyáron köllök nekik, hogy dolgoztassanak! Kihasználának, mint a barmot, aztán kilöknék! — mondta szipogva Juli. S nagy elkeseredéssel gondolt az otthoniakra, rokonaira, akik csak addig rokonai, amíg a dolgos két kezére szükségük van.

— Akkor jó — bölintott az asszony. — Csak arra figyelmeztetem, hogy nálam hazudni nem szabad. Utálok a hazug embereket. Ha nem hazudik és szereti a gyerekeket, fel fogom emelni a fizetését.

*

Juli boldog volt. Az egyszerű lelkek boldogságával volt boldog: nem kellett hajnalba kelni, nem gorombáskodtak vele, enivalót kapott bőven, minden nap volt hus, vasárnap sütemény, még torta is, adtak neki narancsot, az ágya puha volt s a konyha jó meleg. Egész nap vidáman dolgozott az asszonyával, játszott a gyerekekkel, jókedvű volt, dalolgatott, vasárnaponként elment egyik barátjéhez, vagy az jött el hozzá s ilyenkor elsirdogáltak együtt. Annus a faluját siratta, Juli meg az anyját, aki két éve meghalt. Szép élet volt ez, nem volt tele gondokkal, nem bántotta senki.

Az asszonya is nagyon szerette. A gyerekek becézték, a kislány ölelgette, csókolta s ő is nagyon szerette őket. A kisfiú okoska volt, szerette a mesét, a falusi nőtákat, a kislány pedig puha, mint a kalács s olyan édesen selypített.

*

Igy múlt el a tél. Julinak felejthetetlen volt a karácsony is. Nagy, plafonig érő karácsonyfa állt az ebédlőben, pazarul feldíszítve csillogó füzérekkel, angyalhajakkal és csillagszóró gyertyákkal. A gyerekek sikoltozva ugrálták körül a fát s nem tudták, mit bámuljanak meg előbb, a rogyásig cukorral és csokoládéval megrakott fát-e, vagy a babát, kisasutát, lovat s az első pillanatra beláthatatlan sok más apróságot. Julinak is volt ott egyetmás. Kapott cipőt s könnyekig meghatva csókolt érte kezét az asszonyának. Az ur nem engedte meg, hogy kezét csókoljon neki, csak annyit mondott:

— Jó, jó, csak legyen tovább is olyan, mint eddig volt. Olyan becsületes és nyílt-szívű. Akkor szeretni fogjuk.

*

Tavasz felé a városbéli lányok sugdolózni kezdtek. Összebuftak vasárnap délután a konyhában s ha az asszony közéjük ment, zavartan elhallgattak.

Megj. 1927. dec. 25. 293. A. 91-92.

— Az Annus áprilisban hazamén — újságotla este Juli. — Menyasszony lesz, a bérít összerakta, azon tartják az eljegyzést. Ott lesz a fél falu, megesznek, megisznak mindent, amit az Annus keresett.

— Hát maga nem kívánczik haza? — kérdezte az asszony s éles kék szemével úgy ránézett a Julira, hogy kénytelen volt elfordítani a fejét.

Aztán egyenesen az asszonya szemébe nézett és mosolygott:

— Dehogyan me nek, Isten ments! Mit keresnek otthon? Nincs nekem senkim... Apám, szegény, régen meghalt, Isten nyugtassa, de olyan részeges volt, mindig verte anyámat. Végig verte. Volt otthon egy vas piszkafa...

— Talán inkább piszkavas!

— Igen, igen, piszkavas, avval úgy ütötte a fejét, hogy gyakran betört. Szegény anyámnak sokat kellett tünni.

— Hát a többiek?

— Tízennégy testvérem vót, azokból meghalt tízenkettő... Csak egy bátyám, meg a nővérem él. Nyáron a nővéreméknél voltam, egész nyáron arattam nekik, meg a kertben dolgoztam, aztán a téli keresetemet is kölcsönkérték, máig sem adták meg. Örököltem négy hold földet, azt az árvaszék nekik adta bérbe, fizetnek is érte egy milliót évenként, azt az árvaszék kezeli. De az is kevés, mindenemet elhuzzák-vonnyák. Csak rajtam élősködnek. Isten ments, hogy én visszamenjek, majd ha férjhezmenek, csak akkor, Mit keressek én ott?

*

Mikor az első hóvirágcsokrok megjelentek az utcán s a tavaszi nap aranyos fénnel először szórta be az utcákat, megjelent a házban egy sovány, szikár, görnyedt és alázatos asszony. Hegyes volt az orra, a szeme kicsi s mélyen bent ült korán ráncos arcában, szoknyája százcáncu volt, mint Julié.

Halkan s alázatosan köszönt, kezét csókolt az asszonynak, szaporán szétpillantgatott a konyhában s azt mondta, hogy ő a Juli nővére.

— Vásárolni jöttem, — mondta éneklő hangon s nagyon szelid volt — de ebben a városban nem ösmerem ki magamat. Hát hiába jártam, mondok, meglátogatom a Julit. Látom, jó helye van, mindég is írja. No, csak becsülje is meg, hiszen annyi a rossz gazda.

Házi kolbászt hozott ajándékba, meg egy darab széles szalonnát.

— Fogyasszák egészségben — mondta halálos komolyan, mikor kicsavargatta a kendőből az ajándékot. — Jaj, de drága, szép kisgyerekek, kislány? Kisflu? Jöjjenek ide, drágám, a nénihez. Van ám nekem is négy, négy bizony, egy meghalt, de a többiek olyanok, mint a vas! Sokan mondják is, hogy ilyen beteges asszonynak, mint amilyen én vagyok, hogy lehetnek olyan erős gyerekei. Mert én nagyon beteges vagyok, rögennyel is vizsgáltak a kórházba, a tüdőm is gyönge...

S elmesélte a türelmes háziaknak minden baját, gondját, a multat és jövőt. Ott maradt ebéden, ott maradt vacsorán, végül megkérte Juli asszonyát, engedné még, hogy ott is aludjék, mert ugyesem tud ma már hazautazni.

*

— Ez a néném rettenetes asszony — mesélte Juli, mikor szó került a látogatóról. Főzés közben. — Ez a legborzasztóbb valamennyi rokonyom között. Megesett lánykorában, aztán elvette egy nyugdíjas csendőr. Jaj, az mindig veri, üti, mert az egy rendes ember, a sógor! Nem lűr el neki semmi komizáságot. Az első gyerekét megölte a nővérem... Megölte...

— Borzasztó! — rémült el az asszony s a kisflu is tágranyított szemmel hallgatta Juli elbeszélését. — Egészen az apámra fajzott. Beteg volt a kisflu, akkor volt éppen hat éves és feküdt az ágyba s a sógor, a kisgyerek matohaheapja, éppen hazajött Vácraól. A gyerek sopánkodni kezdett: apám! apám!

1927 dec. 25

adjon cukrot! A sopánkodás, meg hogy a gyerek beteg volt, annyira meghatározta a nénémét, hogy kirántotta a kisfut az ágyból és földhözcsapta...

Borzadt csendben képzeltek el a szeretőcsőtlen kisfiú kínzását. Beteg volt... A saját anyja földhöz verte...

Behozták ide a kórházba, de még ott is az orvosoknak ki kellett dobni a nénémét, mert úgy beszélt szegény kisgyerekekkel: ne bögj máni! — azt mondja — ne bögj, fattyul! Tartsd a pofádat!

— No és a kórházban meghalt?

— Igen, meghalt. Valami belső szakadás érte. De akkor is azt mondta a nővérem: az kellett neki, minek gyűjt a világra, a fattyul!

— S evvel az asszonnyal él együtt egy férfi?

— Pedig hányszor kést fog most is valamelyik gyerekére! Ez egy rettentő asszony, nem tudnék vele többet együtt lenni, ha fizetne is...

*

Julinak ajánlott levelet hozott a postás. Reszkető kézzel forgatta, nem merfe kibontani. Szeme elmeredt a rémlétől, szájszéle reszketett.

— Olvassa föl a nagyságos asszony, én nem merem — hebegte sápadtan. — Ajánlott levél! Hátha valami haláltörténet!...

Az asszony felmetszette a levelet s olvasni kezdte. Az első sorokon átfutott közömbösen, de aztán elpirult s szája fanyarul lebiggyedt:

— Na, ez gyönyörű. Hallgassa csak, mit ír a maga nővére.

*

Kedves Julka!

Nagyon örülök, hogy úgy gondolkodtál, ahogyan írtad, mer csak hejeselem azt, ahogyan írtad, azért van a főkapitányság hogy jeljencsed őket. Ha nem adnákki a béredet akkor jeljencsed őket. Ha nem akarnak engedni akkor meny a Főkapitányság az azért van ott bejelencsed. a fizetésed uggis nagyon kevés követeljed 110 pengőt, és ahol ne engedj! Az a cipő, amit kardcsenykor csak nagyon kevés, más lányok egész öltözetet káptak arassonyra té meg semit az a cipő nem ér semit. A pénzedet jól dukjod el mer nehogy lopják a gazdád, csak vigyáz magadra Julka, mer ha a nagyságosurtól bajba kerülés sehol nem kelesz akkor nem lesz becsületed, sehol meg nem fogadnak férhe se mehec. Azért van a főkapitányság hogy bejelencs ha valamit akarnak. Csak gyere mer én nagyon beteges vagyok és kelesz valami segítség a nyára mer magam nem győzők a kertbe is. Hát csak gyere a vonatnál tizenötödikén vártak.

*

Juli sirt. Keblére nyomta a kezét, úgy fogadkozott:

— Ne legyenek boldog soha ebbe az életbe, ha én valamit is panasztam volna nekil! Mindent magától írt, és nem akarok hozzá menni, ahhoz a gyilkoshoz! Most van pénzem, kellene neki, meg a segítség, aztán ősszel megint kikerget, hogy menjek szolgálni. Inkább itt maradok!

Mindenki fel volt bősziülve a levél miatt.

— Főkapitányság?! — ordította az ur s járkált dühében. — Hát ingyen dolgoztatok én valakit, hát bántok én valakit? Hát nem úgy bánok én a cselédeimmel, mintha a barátaim lennének, mintha a családomhoz tartoznának?

— Most mit fog neki írni? — kérdezte az asszony.

— Nem írok neki semmit. Mit is írhatnék? Hadd várja csak a választ — mondta Juli kiméltlenül.

— Szóval: marad. Jól van.

— Hogy maradhatnék, — dadogta halkan s egészen elfehéredve a lány — mikor azt írja, hogy menjek?

Mindenkinek lecsett az álla.

— Hát ilyen szolgálélek maga? Hát nincs magába egy szikra méltóság?

— Mégis... mikor megírja, hogy melyik vonatnál vár...

— De csak a pénze kell! A munkája kell nyárral!

— Igaz... De a legkedvesebb nővérem...

— Hiszen gyermekgyilkos! Hazug és ki-
szipolyozza magát!

— Azt írja, hogy vár... De azért én nem
írok neki! Egy szót se!

Az asszony legyintett. Undorodás fogta el,
sírni tudott volna.

★

Másnap reggel az ur megkérdezte Julit:

— Na, hát írt a nővérenek?

— Tessék? — mondta a lány s megállt
kimeredt szemmel.

— Irt-e a nővérenek?

— Mit írtam volna, nagyságos ur?

— Szóval nem írt.

— Mit írtam volna?

— Maga hazudik!

Juli elsápadt. Ajka reszketni kezdett.

— De azért nem adom föl a levelet —
sultogta. S szeméből gyűlölet csapott ki,
gyűlölet, amelynek eredetéről nem tudott,
valahol a jobbság idejéből nyujtotta, ki
sárga körmeit ez a gyűlölet s fogta meg a
tizennyolcéves lány szívét. Az asszony és az
ur összenéztek. Elszomorodtak, le voltak
sujtva. Hát nem lehet egyenesnek és őszin-
tének nevelni senkit, aki a faluról ment a
városba, hiába bántak vele úgy, mint a csa-
ládtagjukkal, hiába oktatták, taníttatták,
hogy legyen erős, gerinces, menjen a maga
utján ítéljen emberek fölött és válassza ki a
konkolyt a búzából. Az ur szocialista volt,
az asszony még több. Hónapokon át nevel-
ték ezt a lányt, aki őszinte volt, naiv és
tisztá, mint a forrás. Akiben szeretet volt és
egyszerűség. Aki soha egyetlen pillantással
se bántott senkit, humora volt és szebbnél-
szebb dalokat énekelt...

— Miért hazudik, mondja?

— Az az egy levél, — vonogatta a vállát
Juli... — az sefűmi...

— Nem a levél, de a hazugság! — A ha-
zugság!

Juli nem felelt. Pillantása kimeredt az ab-
lakon és látszott rajta, hogy nem lát semmit
és nem hall semmit.

★

Két hét múlva összecsókolta a gyerekeket,
összekötözte a batyuját s gyorsan lépegetett
keresztül a kis kerten. Mint a vándormadár,
aki nekiszalad a repülésnek, megfoghatatlan
örületben, idegenné válva ott, ahol a telet, a
kegyetlen telet kihuzta s meghizott és meg-
erősödött.

Elment.

A közigazgatás diadala

avagy:

Mit szóljunk akkor Piripócshoz?

Ujpest rendezett tanácsú város. Lakosainak száma circa nyolcvanezer.

*

A járásbírótság földrajzilag két villamosmegálló közé esik. Sokkal jobb helyre, mint például a városháza, amelyet térképpel kell megkeresni. Nem, a járásbíróstágot megtalálni könnyű, ha már egyszer villamoson ül az ember. De viszont a villamosok úgy általában félőnéként közlekednek.

A járásbírótság helyzete tehát földrajzilag aggasztó.

*

Idézés kilenc órára.

Fel, végig a lépcsőkön, tolongó, összezúfolt tömeg. *Életveszélyes áthalolni rajta.* Könyökkel, ököllel és cipősarokkal dolgozik ebben a rettenetes tömegben mindenki. Fent az emeleten még izonyúbb állapot. Ordító, tolatkozó, összepréselt emberek, *mint valamikor, a háború hősi napjaiban, a várótermekben Európa minden részéről összesereglett katonák.* Fújtó levegő, farkasordító hideg, piszok, bűz. A szó szoros értelmében lehetetlen megmozdulni. Egy csomó ember közé beékelve, mint a rogyásig rakott villamoson, várjuk a sors jobbrafordulását. Közben arra gondolunk, hogy az idézés kilenc órai megjelenést követel ugyan, *de nincs benne az, hogy tartozunk elviseelni az ember-telen tolongást, a hihetetlen bűzt és a fagyasztó hideget.*

— Mi lesz? Mi lesz már? Mit akarnak? — kiabálják mindenfelől az ügyesbajos emberek, ügyvédek a nagy kabátaikban mint a heringek nyüzszőknek egymás hátán.

Látni nem lehet semmit. Egy emberi hátat látunk csupán s fölötté annak az ajtónak a félfáját, amelyre minden szem szegeződik.

Végre nyílik az ajtó, annak is csak a fél szárnya. S *elkap a tömeg.* Sodor és présel, nyögések, káromkodások hallatszanak, az ár nekigyürkőzik az ajtónak s benyomul rajta, bezúdul, mint a szecskevágóba a felaprózott célamádé.

Nagy hodály. *Farkasordító hideg.* Csúsz falak, piszkos padló, maszatok ablakok. Egemáshoz préselt emberek, Bűz, agyonhasznált levegő, dohányfüst és a hőcipők, bundák kigőzölgése. Meraf. Eszünkbe jut, hogy a kommun körül így álltunk a szerbek által meg szállt vidéki állomáson, ilyen ember-telenül összegyömöszölve, mint az állatok, szuronyok között. S ilyen semmibe vetiek ember voltunkat, a civilizáció legelemibb követelményeit és a drága időnket. De akkor nyár volt... Most tíz fokos hideg van.

A fogak vacognak. Valaki kezdi embernek érezni magát s kiabál:

— Mi lesz? Mikor kezdik?

Aztán a többi is feleszmél:

— Halljuk! Halljuk! Mi lesz! Elmúlt kilenc óra!

Ismét nyílik az ajtó. S valaki ordítva olvassa a neveket. Hogy ennek ebbe, annak abba a szobába kell mennie. Vagyunk vagy négyszázan, a tömeg nagyrésze kiszorult a folyosóra. Ezeket a neveket mindnyájunknak végig kell hallgatnunk, *akár van hozzá közünk, akár nincs, akár érdekel, akár nem.* S persze megfagyhatunk közben.

Végül a nyójtat elkülönítik egymástól *szobák szerint,* s mi is vonulhatunk a magunk tárgyalási szobájába, miután végigdidergettük ezt a procedurát.

A tárgyalási szobában újabb végtelen várakozások. Az ablakok jégvirá-

Magyarország 1927. dec. 29. 295. n. 4.

gosak, a kályha hideg, a padló, falak, levegő stb. *mint fent.* Ószerestől ki-mustrált bútorok, vastag porral lepett asztal, melynek pók szőtte be a lábát, rajta törött tintatartó, rosszhegyű toll. Három-négy szék. A háttérben mosdó, rozszant az is, *mint egy garniszállóban,* bádoglavórral, a *lavor maszatos.* Bőrfotó, melynek *kilóg a bels* s ki van hasítva a bőre. Elszomorító hivatali kép; sivár, rideg, rosszképű és rosszminőségű. *Bóvli raktár.*

A járásbíró úr *télikabátban* ül le az asztalhoz és vacog a foga. Rosszkedvű, amit senki sem csodálhat, pedig egészséges férfi; ha reggel munkához lát, jókedvű is lehetne *a természet törvényei szerint.*

— Amerikában mindent percere osztanak be, nálunk órákra sem lehet. — mondja legyintve egy idősebb ügyvéd. — Órákra? Keressük az órát a falon... Nincs. Abban a hodályban, ahol összetereltek bennünket, láttam órát, de az sem járt. Belepte a pókháló...

*

Az ügyem tíz percig sem tartott, *S féltizenkettőre jutunk ki megint az uccára.* De törvénykezési bélyegért előbb el kell menni egy trafikba s megint visszasétálni vele a hivatalba, mert ott, ahol ilyen bélyeget használnak, természetesen *nem lehet kapni.* Hiszen ráér hozni az ember...

Kilencetől tizenkétfőig... *tízperces munka elintézése miatt.* Valóban, ez nagyszerű... *Hogy mennyire ráérünk mi! Hogy milyen Krózusok vagyunk*

mi időben! S ezekért a tízperces dolgokért vacog, tülledik, lármáz, ácsorog és lopja az időt négyszáz ember... Felnőtt, erős, munkabíró férfi...

No de kint vagyunk az uccán. A hó csikorog a lábunk alatt, metsző szél fúj és kifacsarja a könnyeinket. Testben-lélekből átfagyva s kimerülve várjuk a villamost. S most jön a megokolása annak, hogy miért irtuk le a járásbírótság földrajzi helyzetét. Két villamosmegálló között fekszik. De mégsem lehet megszabadulni a szenvedésektől. Elműlik negyedóra s *villamos nem jön.* Elműlik újabb negyedóra s *mégsem jön. Autónak, kocsinak se híre se hamva.* Nemrég voltam Keszthelyen, ott hetven autótaxi van üzemben. Újpesten alig lehet találkozni velük.

Ujságcikkkel tucatjai teregették ki már Újpest közlekedésének a csődjét. De azért tízfokos hidegben kénytelenek ácsorogni az emberek ma is, mert a *villamostársaság egyszerűen süket.*

Végre otthon! A meleg szobában! Átfagyva, köhögve, dideregve, fájó tagokkal s fájó fejjel, összetörve, mintha valamely háborúból ittmaradt átmeneti állomás várótermében töltöttünk volna egy éjszakát, sáros katonák, durva osondörök, elkcsorodott, éhes parasztok között, mintha lidércálomban kínlódtunk volna, mintha olyan világban jártunk volna, amelyben csürhének nézik az embereket, szabadon kótyavetyélhető rongynak az emberek munkaidejét és fölösleges luxusnak az egészségét.

Pedig Budapest innét *csak negyedóra vonaton. De milyen messze van — Európa!*

*

Újpest rendezett tanácsu város. Ipara és kereskedelme élénk. Labóinak száma circa nyolcvanezer...

Kodolányi János

KODOLÁNYI JÁNOS

SZABÓ DEZSŐ ÉS A „SEGÍTSÉG!”

Igaza van ugyan Schopenhauernek, amikor azt mondja, hogy egy író vagy költő munkásságát nem szabad egyes, elkülönített alkotásaiból megítélni, hanem azok összességéből kell véleményünket levonnunk, mert hiszen a művek nem valamenynyien egyenlő körülmények között keletkeztek, némelyik jobb, némelyik szerencsétlenebb órában született, az energiák kisebb feszültsége s az eszközök ügyetlenebb felhasználása pillanatában. Mindazonáltal, ha óvatosak tudunk maradni és ki tudjuk válogatni azokat a jellemző sajátságokat, amelyek egy író arc-képét különböző művekben megrajzolják, gyakran célra vezethet az *egy* mű tanulmányozása is, főként ha ismerjük az író egész *oeuvre*-jét és többé-kevésbé a magánéletét is. Ezért kísérlem meg, hogy legutóbb megjelent regénye, a *Segítség!* felhasználásával mutassak rá Szabó Dezső egy-két olyan jellemző vonására, amely minden művén átvonul és megadja azt az egyéni arculatát, amely mindenki mástól megkülönbözteti.

De teszem ezt a *Segítség!*-gel kapcsolatban azért is, mert ez az a műve, amellyel láthatólag be akarja tetőzni mindazt, amit a forradalom kitörése, illetve a történelmi Magyarország összeomlása óta alkotott. Mindazt, amit az utóbbi évek során eredmény- avagy vélt eredményként félretett, legbelsőbb trezórjaiban megőrzött, ebben a műben halmozta össze. S ezért is alkalmas a *Segítség!* arra, hogy belőle mintegy koordináta-rendszert vonjunk Szabó Dezső alakja köré.

I.

Szabó Dezső regénynek nevezi. De már ahogy a címe bele-ront az olvasóba, már az sem epikus, nem regényszerű. Líra az, mint ahogy líra volt ennek az írónak minden megnyilatkozása, tanulmányaitól kezdve politikai szerepléséig, a törvényszéken tartott védőbeszédéig s nemzetgazdasági és társadalompolitikai kérdéseket tárgyaló értekezéseiig. Soha, sehol nyoma nem volt benne az epikusnak, hiába nevezte és nevezi két-háromkötetes könyveit regényeknek. Az attitűd, amellyel szembehelyezke-

Erőteljes. Szerk. Nagy László. Ugy, 1927.

2. kötet. 35-45.

dik az öt körülhullámzó étellel, lírai és drámai. Semmi harmónia, semmi lehiggadás, ámbár jónehány esztendeje látjuk ennek a java korát már elért művésznak minden mozdulását, életének minden *étapej*át, annál inkább, mert nem igyekszik magát Flaubertként szemérmesen és büszkén elrejteni a tömeg elől. Ma is olyan hisztérikus dühvel ront neki a világnak s rajongja körül önmagát, mint valamikor, a legelején. A szenvedések, amelyek érték, az árvaság, amelybe sikerült verekedő agyaraival beletépni magát, a hajszák, melyeket ellene lefolytattak, a csalódások, melyek ebben a kicsiny és kicsinyes országban érték, semmit, semmit nem köszörültek le éleiből, nem csillapították nyugalomba, nem pólyázták bele a szelíd rezignáció, pesszimizmus és fölény hűvös vásznaiba. Megkísérli tovább is a lehetetlent: hogy meghallgassák, megértsék és higgyenek neki a szerinte süketek, értelmetlenek és cinikusok.

Ez a legutolsó műve monumentális lehetne... *Lehetne*, ha írója el tudta volna különíteni a két különmű masszát, amelyből összeállott. Mert ebben a művében még inkább, mint az előzőkben, két egymástól tökéletesen eltérő, lényegében, belső anyagában más összetevő mutatkozik. Szinte késsel lehetne elválasztani egymástól, annyira nem szervesen, nem gyökeresen vannak egymásba belegyúrva. Nem tudja Szabó Dezső összekeverni azt a kétféle anyagot, amelyet pedig minden erejéből gyúr és öröl egymásba: *a szatírárt és az érzelmességet*. Pedig mindent megkísérel, hogy a vegyítés sikerüljön, az utóbbit, a *szív-elemeket* még fel is melegíti, hogy a szatíra olaját hozzákényyszerítse s evvel a keverékkel kísérelje meg a tulajdonképeni belső cél megvalósítását: önmaga gigászi szobrának megmintázását. De az anyag nem enged Szabó Dezsőnek. Az eredmény: formátlan, súlyos, megmarkolhatatlan tömkeleg, amelyből itt-ott mint a gyémántok ragyognak ki az író kemény kincsei: jelzői, igéi, gyilkoló élességű, mint a tör suhanó mondatai.

De ne beszéljünk képekben.

Noha az író az előszóban tiltakozik az ellen, hogy művéhez az „esztétika nyálazásával”, a „széplélek csámcsogásával” közeledjünk, noha nyomatékosan tiltakozik — szokása szerint — az ellen, hogy részekre bontva vizsgáljuk s kimondja nyíltan a véleményét a regényről, amely, szerinte, szigorú rendbe, kérlelhetetlen egységbe kovácsolt vasboltozat, mégis kénytele-

nek vagyunk művét a fent már jelzett két különálló összetevőre bontani.

Szabó Dezső élesen elhatárolja magát minden rajta kívül levőtől s a bőrén kívül csak annyira él, amennyire a bőre fáj neki. Ezt a kiszakítotttságot szimbolizálja regényének két eleme is. Mihelyt a bőrén túl levő dolgokról nyilatkozik, mihelyt a környezetére reagál, azonnal megjelenik, mint megnyilvánulási forma: a szatíra. A dühös szatíra. Mihelyt azonban visszahúzódik a bőre mögé, dédelgető szeretet, imádat, szentimentális cirógatás duruzsol belőle. Amikor önmagát kivetíti a külvilágba, azonnal megszólal ez a duruzsoló szentimentalizmus, a legbanálisabb, legelviselhetetlenebb jóságömlengések, szeretetdagályok indulnak el belőle, hogy önmagába térjenek vissza, reszkető ölelést mímel és hisztérikus zokogást. Ezekben a mondataiban minduntalan *visszafojtott könnyek sós tengere duzzad az író sötétmély szemében* (Beniczkyné reneszánsza!) minduntalan megvonaglik, sziklamelle reng és boltozott homloka felhőzik. (Ezek az író összeválogatott jelzői.) Minduntalan megrázza haját, mint „ős rengetegek sűrűjét” s a jóság úgy dagadozik benne, mint egy kollektivistá alanyi költő verseiben. Regényében Boór Bálint szobrász, író, politikus, forradalmár, társadalompolitikus, keresztapa s minden, amit akar a nyájas olvasó, hordja az írónak ezt a maszkját. Azokon a lapokon, amelyeken megjelenik Boór Bálint fent vázolt alakja, dühöngenek a magyar nyelv legtermészetlenebb lágyságai, símogatásai, hízései. Ez az alak az író bőrén belül van, csak *kilátta magából*, kivetítette a külvilágba, hogy jobban körülrajonghassa és körülímádhassa. Ezek azok a lapok, amelyek élvezhetetlenek. Azaz: rossz szót használok, hiszen az élvezet nem lehet kritériuma a mű nivójának. Nem, ezek a lapok olvashatatlanok, kibírhatatlanok. Nem tartalmaznak egyebet, mint Szabó Dezső véleményeit önmagáról, önmaga nagyságáról; kiáltó megnyilatkozásai egy kivert vadember hiúságának, aki mindent önmagába koncentrált s most végtelen tartalmasságának ezt a remek edényét a szavak és színek kábító és kábult tömjéntömegeivel lóbálja körül.

Boór Bálint és mindaz, ami vagy aki e körül az alak körül mint szervesen hozzátartozó uszály elvonul, a szentimentalizmusnak és hiú ömlengésnek ebben az áradatában úszik. Boór Bálint nagy ember, nagy szobrász, ezer éve nem látott zseni, nagy író

is; jól van. De engedje meg nekem Szabó Dezső, hogy ezt én állapítsam meg s én ítéljek felette, ne pedig ő. Szabó Dezső nagy ember, nagy szobrász, ezer éve nem látott nagy író s minden, amit a nyájas olvasó akar, de ne mondja. Hadd mondjam én. Ő ne járjon előttem a háromkötetes regény vakító transzparensével s ne világítsa meg önmagát, elannyira, hogy belevakuljak. Ne füstölje magát körül úgy, hogy köhögési görcsöt kapjak a tömjéntől. Nem arról beszélek, hogy *szép-e, vagy nem szép* az emberi hiúság, nem is az ízlésről, a magyar ember veleszületett szemérmességéről van itt szó. De egy bizonyos: ez a jelenség ekkora mértékben és ekkora, frenetikus, eltipró aggresszivitásban ijesztő, elrettentő, borzalmas, felfoghatatlan, *átélhetetlen* s így akármilyen jóindulattal is iparkodjunk magunkévá tenni, nem sikerül. A műnek ez a része teljesen hiába íródott s nem lehet egyéb eredménye, mint bizonyos pszichózisos levezetése az írás csatornáin. Az olvasóra, a külvilágra nézve elveszett. Nem indít el senkit semmiféle irányban. Nem szuggerál, nem hat. Élettelen, fölösleges hulla Boór Bálint figurája ebben a nagy műben. S ez a hulla feloszlik, felpuffad s megmérgezi az egész regényt, lerázhatatlanul tapad rá, eltemethetetlenül és menthetetlenül.

Ez a dolog egyik része.

A másik: minden, ami az író bőrén kívül van, tehát: a mai politikai, irodalmi, gazdasági, egyházi élet mozgatói és keverői, a kis tanárok, heccpapok, az ellenforradalom pillérei és patkányai, a Szabó Dezső által „görénykurzus”-nak nevezett politikai és társadalmi torzalakzat minden jellemző figurája, világtörténelemben úszó vénkisasszony írók, romantikus turáni germánok, a sajtó, ez az érdekcsatorna, a magyar élet legszomorúbb pocsétái és szúnyogai, mérhetetlen zabálások, pezsgőzések és tósztozások a nyomorgó tudóvszések hekatombái fölött... Szóval: itt Szabó Dezső megmutatja a lehetetlent bátorságban is, igazmondásban is, fajszeretben is, de megmutatja erőben és koncepcióban is.

Ahogy ő jellemez, ahogy ő megfog, megmarkol, legbensejéig kifacsar, vad kéjjel kitipor mindenkit, akihez a gúny, harag, lázadás, röhögés eszközeivel lehet nyulni s ahogy fokozni tudja a kipellengérezés legmagasabb fokozatait is, ahogyan azután félrehajítja a nyomorult, kiszapult emberpéldányt, az valóban

grandiózus és elismerésre méltó. Itt vannak elhelyezve — nem! — elszórva, pazarul, két marokkal a legszikrázóbb meglátások. Itt él, tombol, ragyog, lángol, gyujt és sistereg a páratlan magyar nyelv minden ereje, tömörsége, bárdcsapáshoz hasonlatos egyenessége, minden becsületessége, világossága. Ebben a nyelvben benne lázad minden magyar elnyomatás, minden magyar düh és káromkodás. Itt van elemében Szabó Dezső. Itt nagy és utólérhetetlen, összehasonlíthatatlan. Néha költő, hogy a következő percben mézárós legyen. Szabó Dezső művének ez a része a legszebb, legnagyobb teljesítmények egyike magyar nyelven, mert olyant produkál, amilyent csak művész produkálhat s az erő, amely itt megnyilvánul, a meggyőződés tisztasága fejhajtásra kell hogy kényszerítsen mindenkit, aki magyarnak érzi magát s tudja, hogy ez mit jelent.

II.

Itt érkezünk el Szabó Dezső reformeszméihez, vagy, amint ő mondja: forradalmi gondolatához. Rendszerezzük ezt úgy, ahogy ebből a regényből, amely kétségkívül legjellemzőbb és legvilágosabb műve az írónak, kibontakozik. A mi társadalmunk csak átmeneti forma az arisztokratikus hűbéri társadalomból a munkás társadalomba. Ez az oka annak, hogy nálunk nem lehet olyan homogén, kialakult középosztály, mint akár melyik nyugati kapitalista államban, főként Angliában és Franciaországban, hanem viseli az átmenetiség és felemátság minden átkát és bűnét. Ennek a középosztálynak Szabó Dezső szerint (hangsúlyozom, ő szerinte) meg kell halnia, ki kell pusztulnia. De ki kell pusztulnia szerinte a felsőnek is, egyszerűen azért, mert az életforma, amelyet megvalósít és fenntart s amelyhez minden érdekével és szívósságával ragaszkodik, történelmi anakronizmus.

Mindebben igazat adhatnánk az írónak, ha ő maga is nem hordaná magában ezt a ferdeséget, amely az átmeneti embereket, típusokat jellemzi. Szabó Dezső éppen úgy nem képviseli a tiszta feudalizmust, mint ahogy a középosztály nem képviselheti már, de mint ez, éppen úgy ő is görcsösen ragaszkodik ideológiákhoz, amelyek a hűbériségben gyökereznek. Lehet, hogy ez nála nem egészen őszinte, mint ahogy azoknál sem az, akik koruk, osztályhelyzetük és hivatásuk ellenére azt a történelmi levegőt árasztják ki magukból, amely ma már tele

van áporodottsággal. De ha így van, akkor viszont a kijegecsedett meggyőződés hiányával állunk szemben, amely szintén jellemző a magyar középosztályra. Sem hűbéri: tehát konzervatív, sem kapitalista, tehát „tisztá” polgári, sem szocialista, tehát progresszív és új egységbe kívánczó, noha tanultsága, logikája a szocializmus felé hajtja, mint a középosztálybeliek közül sokakat. Szabó Dezső fejtegetései, amelyeket különböző helyeken olvastunk, gyakran súrolják azt a határvonalat, amelyen túl a szocialista kollektivitás országa következik. De gondosan megmarad ezen a kényes vonalon s ha itt-ott át is lépi, siet utána mentetgetőzni és az egy lépésért hármát tenni visszafelé, csak hogy őt jó magyarnak és lelkes honfűnnek tartsák a hazafiság korifeusai. Szabó Dezső nem egyszer rámutat arra, hogy az alulról felfelé törő földműves- és munkásosztálynak kell kitermelnie az új középosztályt. Kétségtelen, hogy ez az elgondolása, megtoldva azokkal, amelyeket a zsidó kapitalizmus ellen felsorakoztat, nagyrésztben a szocializmus következménye. De hogy képzelel el a jövő magyar államrendet olyan zavaros és ellentmondó ideológia alapján, amelyet ezek szerint várhatunk? Független nemzeti királyság, zsidó kapitalizmus nélkül? Elvégre nagyon egyre megy, hogy a dolgozó népet a nemzetközinek nevezett zsidó, vagy a tényleg csak olyan nemzetközi „keresztény” kapitalizmus zsákmányolja ki. A belga, francia, angol és német vaskartell például nem nevezhető zsidónak, noha keresztényietlen s ehhez a nemzetközi kartellcsoporthoz éppen úgy csatlakoznak a mi keresztény vasipari érdekeltségeink, mint a zsidók. Könnyű elképzelni, hogy a kereszténynek nevezett tőke érdekei ugyanazok, mint a zsidónak nevezettéi s egyiket éppen úgy nem lehet vallási megjelölésekkel illetni, mint a másikat.

S továbbá: hogyan képzelel Szabó Dezső a nagybirtokosok elosztását? Egyenlő parcellákat óhajt juttatni azoknak, akik művelik? Akkor előáll az a helyzet, amelyet egy másik cikkemben fejtettem ki: a paraszt társadalmat megmételtyezi az egyke, mert ragaszkodni akar a meglevőhöz s azt kívánja, hogy az utódja mennél osztatlanabb földdarabot örököljön utána. Ez egyenes útja a kipusztulásnak. Mint mindenki, aki valójában nem ismeri sem a parasztot, mint egyént, sem a parasztot, mint szociális lényt: minden cikornyát és ékességet a paraszt nyakába akaszt, akár

a május elsején felvonultatott kos szarvára a pántlikákat, de csak kos marad az, ha pántlikás is, csak öklel az, csak kérődzik és csak falnak fordítja a fejét, ha veszedelmet érez. Szabó Dezső azok közé tartozik, amilyenek mostanában igen sokan vannak: szentimentális jószágömlengések közepette rajzol maga elé egy valójában nem létező és logikailag el sem képzelhető parasztot, amelyről azt hiszi, hogy az egész országban egyetemlegesen érvényes, e körül a paraszt körül vázolja fel műállamát s így igen egyszerűen elképzelve, hogy csak egy rúgót kell megnyomni és a séma-paraszt működni fog a világ végezetéig, mindent megoldottnak vél. Regényében a paraszttal kapcsolatosan olyasmiket mond, amelyek mosolygásra készítetik nemcsak azt, aki valaha egy óránál többet töltött paraszti körben, hanem azt is, aki Móricz Zsigmondot olvasta. (Itt kétségbe kell vonnom, bármennyire nevetségesen hangzik is, hogy olvasta-e egyáltalán Móriczot Szabó Dezső, annak ellenére, hogy számtalanszor utal Móriczra.) Regényében van egy rész, a hős somogyi tartózkodását írja le, romantikus színekkel festi az egyszerű emberek mesélgetését esti tűz mellett, a mezei munkákat dicséri erősen Tolsztoj hasonló írásainak hatása alatt. Ez a rész azonban éppen úgy nélkülözi a belső igazság és átéltség izzását, mint minden, amit Szabó Dezső a földdel, paraszttal és egyszerű élettel kapcsolatban írt. Az a Koppány-történet, mely Szabó Dezsőnél lépten-nyomon olvasható, soha parasztember ajkán meg nem születhetett volna, soha paraszt Krisztusról, kereszténységről és pogányságról úgy nem gondolkozott s bármennyire osszuk is az író álláspontját arravonatkozólag, hogy a magyarság a kereszténységet nem szívta magába s ma is csaknem olyan külsőséges keret rajta, mint ezer évvel ezelőtt, mégis éppen a somogyi paraszt az, amelyik legmegértőbb és legtürelmesebb a kereszténységgel szemben. A somogyi nép költészetében, babonáiban, közmondásaiban vannak pogánykori csökevények, de ez távolról sem olyan szilárdan és szervesen összekapcsolódó konglomerátum, amilyennek Szabó Dezső képzei. S az öreg parasztembernek tulajdonítani olyan ízetlen és emberietlen mesét, amelyet az író a szájába ad, egyszerűen kómikus.

A paraszt alapos ismerete nélkül sem a jövő magyar politika, sem a jövő gazdasági rend nem képzelhető el és talajtalan fantazmagória csupán. Semmivel sem járul hozzá annak a mélységes szakadéknak az áthidalásához, amely a magyar intelligen-

cia: a magyar államélet irányítói és a nép között tátong. Szülője lehet harcköveknek, amint eddig is volt. Szobában és műteremben lehet elméleteket kiagyalni, mint ahogy Boór Bálint is műteremben faragja világraszóló parasztszobrait, de azok csak olyanok lesznek, mint ezek a szobrok: semmi közük az emberhez, mert sem kompozícióban, sem belső igazságban, sem a részletek megragadásában nem állják meg a helyüket. Szabó Dezső a szociális felépítéssel éppen úgy adósunk marad, mint hőse és alteregója: Boór Bálint a művészettel.

Másik jellemző gondolata az írónak a fajtisztaság rögeszméje. Mert ha a fajtisztaság azt jelenti, hogy védekezzünk Pángermánia ellen, hogy kulturánkat ne falassuk fel a germán és szláv kulturákkal, akkor rendben van. Ezt azonban csak a magyar kultúra erősítésével és táplálásával tehetjük. Ennek a magyar géniusznak voltak és vannak olyan eredeti megnyilatkozásai, amelyeket semmi más kulturmegnyilvánulással össze nem téveszthetünk. De ha azt jelenti a „fajtisztaság” — s ehhez kétség nem férhet, hogy azt is jelenti — hogy nevük hangzása szerint mindenkit túrjunk ki a magyar közéletből, akkor gyermekes humbug. (Ilyenformán Semmelweiss nem gyógyíthatta volna a magyar anyákat, hogy a példák csalogató mezejére tévedjünk.) Ha Szabó Dezsőnek egységes kompozíciója lenne a magyar problémákról s azt bele tudná kapcsolni az egyetemes európai problémák láncolatába, bizonyára irtózna attól, hogy abba belekeverje a kis svábok, zsidók és tótcskák ezreit, mert ez az elaprózás és kiseded antipátiák kiélése nem jelenthet a történelmi Magyarország összeomlása után egységet, erőt, hitet és új formáknak kristályosodási lehetőséget.

Szabó Dezsőben megvan és meg volt a világosan látó szem s a bátorság, hogy magyar kelevényeket tisztítgasson. De, ami ebben a regényében is megmutatkozik s amire eddig is rámutattam, hiányzik belőle a széthullott formák új egységbe való összegezésének képessége. Ez pedig logikusan folyik abból a tényből, hogy Szabó Dezső is egyik típusa annak a magyar középosztálybeli embernek, aki egyik lábával még a régi, hűbéri társadalom ideológiájában él, a másikkal a szocializmus ideológiájában, míg a szive a mindinkább levegőtlen és miazmássá váló kapitalizmus szférájában van. Az ő egyénisége nem egységes, mint ahogy a mai magyar intelligencia sem az s mint ahogy következésképpen ez a regény sem egységes.

Mint hogy az író t eléggé ismerjük ahhoz, hogy összeállíthassuk rejtett pszihikai motivumainak koordinátarendszerét, azt kell mondanunk, hogy a lelkiismeretnek abban az értelemben, ahogy azt önmagukat objektíven, szinte kívülről vizsgáló nagy embereknél látjuk, nincs birtokában. Az ő nagysága veleszületett robusztus erő. A nagy test, nagy matéria ereje. De ami megadhatná az ideológiák összeolvasztásának egyetlen lehetőségét, az az önismeret nincs meg benne. Szent Ágoston, Rousseau, Dosztojevszkij, Széchenyi, Ady lelkiismerete. Mutatja ezt az is, hogy önmagáról egyetlen lényegbe vágó jelzöt nem ad, amely a valóságban megállná a helyét.

Hogy azok a különös részek, amelyeket fentebb szétválasztottam, valóban a vastraverzek szilárdságával volnának egybekovácsolva, az az elmondottak után elképzelhetetlen. A szatíra és szentimentalizmus két merőben különböző anyagát csak egykét rosszul jellemzett figura: Baczó Mózes és Boór Bálint figurája tartja valamennyire össze. Minden különösebb nehézség nélkül ki lehetett volna küszöbölni a regény túlnyomó részét s erőben és igazságban még nyert is volna. Szabó Dezső harmóniátlan, széltdult egyénisége nem is realizálódhatna vastraverzek egységében. S még erről a többé-kevésbé összeerőszakolt anyagról is lehull, lemállik a dialógusok élettelen, száraz, papirosízű vakolata. Bárhogy irtózik is ettől az író: dialógusai tanárosak s ahol nem azok, ott ízléstelenek. A szerelmesek olyan banalításokat mondanak egymásnak, mint boldogult Bajza Lenke hercegei és grófnői. A pajkosságuk és szellemeskedésük olyan, mint a bikaborjú ugrabugrái a napos udvaron, tavasszal. Az erotikájuk kamaszmódra, vagy pedáns tanár sematizálásával kigondolt ízetlen nagyképűség, méltóságos, kegyelmes társadalmi alakok úgy beszélgetnek, ahogy még semmiféle verandán, szalónban, vagy vacsorán nem társalogtak. Emlekeztetik az embert arra, amikor az ablakon keresztül figyelünk meg beszélgetőket s csak a szájuk mozgását és arcjátéukat látjuk, de nem halljuk a hangjukat és jellemző szólásformáikat. Mihelyt nem Szabó Dezső beszél, azonnal ilyen hangtalan, egyénietlen, lárványelvű válik a nyelve. Nem epikus tulajdonság, nem az objektív ember tulajdonsága.

III.

Szeretnék azonban rámutatni néhány költői részletre, amelyek azt bizonyítják, hogy több önismerettel és több mérséklettel messze fejleszthetők és művészi forma kialakítására alkalmasak lehetnének. Ilyen a prostituáltak kirándulását leíró rész; Baczó Mózes megérkezése Kolozsvárra, útja a csendes városon át anyja házába, találkozása öreg szüléjével, a gyermekkori bútorokkal; Baczó Mózes öngyilkossága stb. Ezekben a részekben a tiszta művészet mámorító illata, nyugodt levegője csap meg, ezekben nincsenek kicsinyes gyűlölködések, politikai tüvöltések, nincs bennük irígység, rosszindulat, hatalmaskodás. Béke ez, a művészet abszolút békéje, túl jön és rosszon, mint ahogy a művésznek túl kell lennie: jön és rosszon egyaránt. Ezek azok a részek, amelyek a pamfletet messze maguk alatt hagyva tisztasággá, abszolút emberivé és egyetemessé magasodnak. Ezekben csak a vágy szólal meg a tisztaság, ártatlanság, nyugalom, szeretet és béke után, a kivert csavargó ember könyörgése az istenekhez álom és család után, menekülés a régi tűzhelyhez és az emlékekhez, amikor még gyermekek voltunk s mégis azok, tisztábban és őszintébben azok, akik ma vagyunk. Ezek méltók Szabó Dezső ama műveihez, amelyek itt-ott legjobb óráiban szülemlettek. Nincs bennük harag az élet iránt, sem gúny, sem lázadás, csak nagy egyszerűség. (amely annál egyszerűbb és igazabb, mert nem mondja, hogy ő most egyszerű), szelídség, rezignált szomorúság és a reménytelen életből való elkívánkozás. Márványbavésott részletek ezek, a szüleit és gyermekségét halálukban szerető vén gyermek mélabúja. Ezek a részletek mutatják, hogy mivé fejlődhetett volna Szabó Dezső, ha fejlődésképes lett volna s ezek mutatják ki nem bontakozott művészi nagyságát és páratlanságát.

*

Aki most megmondtam Szabó Dezsőről mindazt, amit megértéséhez szükségesnek tartottam, nem kerülök-e én is az általa ebben a könyvében halhatatlanná martak hosszú sorába? Szeretném szeretni ezt az önmagát vadonba űző, önmaga társtalanságát dédelgető íróat annak ellenére, hogy bíráltam. Ő azonban tovább rója magányos hiperboláit a sötét égboltozaton, mert végzete az, hogy mindenkit eltaszítson, aki szereti s csak azt

tudja magába élni, magába fogadni, akit és amit meggyűlöl.
A gyűlöletben él s azokat viszi magával üstökös uszályaként,
akiket gúnnyal, haraggal, utálattal belesóvározott műveibe. Ez a
szomorú lidércnép az ő uszályos kísérete.

S ebben ott van mindenki, aki valaha az asztala mellett ült.

Rozmaringos-erdő

Irta: Kodolányi János

Maris, a kis fehércépi tót lány, ott ült a gyerek ágya szélén és beszélt.

— Aztán az még semmi, mert ahol az út kétfelé ágazik, ott, ahol a boszorkány szokott ülni éjjelkor, van egy nagy-nagy kerek erdő, de olyan sötét, mint a legsötétebb éjszaka. Borzasztó nagy fák vannak ott, meg bokrok és virágok akkorák, mint egy harang. Abban a mélységes erdőben olyan cserebogarak röpködnek, mint az a repülőgép, aki a Duna fölött szok repülni. Ezt az erdőt úgy hívják, hogy Rozmaringos-erdő. Mert telidesteli van rozmaringgal. Hát abban az erdőben oroszlányok vannak, meg bárányok, akik az oroszlányokkal laknak, aztán mégse bántják egymást. Meg tigrisek, akik kecskével pároznak. Elefántok is vannak benne, akik csókolóznak a macskákkal. Azám...

A gyerek ámulva hallgatta. Mikor elaludt, Maris kiment a konyhába a dolga után. De egyszer csak nevetve eléje állt a nagyságos úr.

— Hát aztán, te Maris — kérdezte — hol van az a Rozmaringos-erdő?

A kis tót lány habogott.

— A... a Nagyalföldön van, Baranya megyébe. Ott az az erdő.

S elvörösödött, lesütötte a szemét, mint vizsgán a tanító úr előtt.

— Nem rossz! — nevetett a nagyságos úr, mint akit nagyon érdekel a dolog. — Hát aztán oroszlánok, elefántok vannak abban az erdőben? Még talán zsiráf is?

— Az is — bölintott bátran.

— Mondd csak, Maris, — kérdezte tovább az úr s élesen szeme közé nézett, mintha vizsgáztatná — jártál te iskolába?

— Jártam, — felelte a lány.

— Hány évig?

— Hatot jártam. Nógrádba...

— S hány éves vagy te tulajdonképpen?

— Betötöttem a tizennyócat krumplikapáláskor.

Nagy csend. Még a nagyságos asszony is kijött és odatámaszkodva az ajtófélfához, összekacsintott az úrral. Maris kellemetlenül érezte magát.

— Hát azt mondd meg Maris, hogy mi Magyarország fővárosa?

— Ma... Ma... izé... hát Vác.

— Nagyszerű — és nevettek

A Rend 1927. júni. 25., 2.

mind a ketten. — Hát azt is mondd meg még, hol székel a római pápa?

Maris eltűnődött. Lesütötte a szemét, kötényét babrálta. Aztán kicsordult a könnye.

— Budapesten, — lehelte alig hallhatóan.

Gazdái dőltek a kacagástól.

— Na ez nagyszerű. Ez pompás.

— Izé... Magyarország fővárosa nem is Vác, hanem... Róma, — javította ki magát végképpen összekeveredve a lány. — Ott székel a pápa...

— Hát az a vasutvonal, ami itt megy el a házuk előtt, tudod, amin mindennap megy a gyorsvonat, meg az expressz, hová vezet?

— Nem tudom — nyögte ki kínosan és vérvörösen Maris. De már zokogott. Kiment a konyhából és kötényét arcára terítve sírt.

Gazdái ámulva mentek utána, vigasztalták. De minden szóra csak a fejét rázta és hallgatott makacsul.

Vacsora után véletlenül eltört egy tálat.

Másnap odaállt az asszonya elé s szemét konokul a földre szegezve előadta, hogy elsején ő elmegy.

A nagyságos úr is ott állt előtte és haragosan szívta szivarját. De a

lány egyiküket sem méltatta sem pillantásra, sem szóra.

— De mi az, mi bajod, tán nem kapsz eleget enni?

— Mondd meg hát, — dobbantott a nagysága — mi bajod? Sok a dolgod? Gorombán bánunk veled? Kéves az alvás?

— Hazamegyek dolgozni, — felelte kurtán Maris.

Aztán megint elfutotta szemét, arcát a könny, kezét arcára nyomta s ujult dühös, kétségbeesett sírás szakadt fel belőle.

— De hát mi az, mi lelt, te boldog lány? — ordította az úr kék péből kikelve. — Itt áll és bög, mintha nyúznák, mi a fene lelt, mi?!

— A... a... azt mondják, hogy a Rozmaringos-erdő... nincsen... és a főváros nem Vác... meg nem Róma... és a vasut...

Leborult az asztalra, a többiek csodálkozva, ámulva álltak körülötte.

S elsején összeszedte kis motyóját, a kurta szoknyákat belecsavarta a hátikosarába, felvette és a derekán pattanásig szorosra kötözte vasárnapi ruháit s lehajtott fejével elment. Vissza se nézett.

Ment haza, a hegyek közé, a nőg-rádi várromok aljába.

1926

Házasság. E.	Jan.16.
Sulyosbitó körülmény. K.	Jan.17.
A mezők liliuma. E.	Jan.20.
A tolvaj. E.	Jan.24.
Remekművek egy falusi templomban. Ríp.	Jan.27.
A négyzetméter. K.	Febr.7.
Dóczy Jenő: Egy kisgazda-regény. /Börtön/	"
Császár Elemér: K.J.: Börtön	Febr.21.
M kisértet. K.	Febr.28.
B.B.: K.J.: Börtön.	Márc.
Páter Irén. E.	Márc.7.
Kivikékos kivríradtig. M. Zs. regénye. Krit.	Márc.7.
A négyzetméter. K.	,Márc.19.
A láthatatlan kés. K.	Márc.27.
Szobrász a kártyvárban. Ic. Csorba Géza	Apr.1.
Nem politika, - mehet. K.	Apr.2.
Két állomás között. E.	Apr.4.
Az ur - pokolban is ur. K.	Apr.9.
Egy szem dió. K.	Apr.18.
Bardacs szive. E.	Apr.25.
A tánc. K.	Apr.25.
Egy férfi naplójából. K.	Máj.6.
Egy magyar vidék pusztulása. Ríp.	Máj.7.
Harci és erotikus tánc. K.	Máj.8.
A bicsérdizmus ujdonsága. K.	Máj.12.
Felháborodás. E.	Máj.16.
Elmaradtak a nyaralók. K.	"
Az egyke nyomán, Baranyán. R.	Máj.21.
Korszerű indítványok. K.	Máj.23.
Tavaszi. E.	Máj.30.

Lehet-e az egykének gátat vetni? T.	Jun.3.
Az erdő lelke. E.	Jun.6.
A szép gyerek. K.	Jun.20.
Sirémia. E.	Jun.29.
Mért nem strandol a nép? K.	Jul.18.
Interpelláció. K.	Jul.23.
Két ember. K.	Jul.27.
A nyaralók nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. ^{K,} Jul.31.	Jul.31.
Karácsony. E.	Aug.8.
Ezer év távolságából. C. /Szent István/	Aug.20.
A bolhalábu ember feljegyzései. E.	Aug.22.
Érdekszövetkezet. E.	Szept.5.
Az arckép. K.	Szept.12.
Egy talpalatnyi föld. E.	Okt.9.
Don Quijote és az óriások. K.	Okt.28.
Miből születnek a nagy dolgok? E.	"
Két félholtra vert ló az ucca közepén és két őrült a villamoson. K.	Okt.29.
Két sors - a kis uccán. K.	Okt.31.
Kék Lajos: Az Ormánság naturalistája	Nov.
Hétköznapiak. K.	Nov.7.
Gyermekek az ucca forgatagában. K.	"
Őszi szórakozás falun. K.	Nov.19.
A Rozmaringerdő. K.	Nov.21.
Társadalmi esemény, avagy: a művészet diadala. Iq.	"
Fekete festék. K.	Nov.24.
Április elsejre beköltözhető. Rlp.	Nov.28
Marconnay Tibor: K.J.: Kántor József megdicsőülése	Dec.
Az összetört játékok. E.	Dec.5.

Akta. E.	Dec.10.
A temetés után... Epizódok Strobl Alajos életéből. I.r.	Dec.17.
A hónapos szoba. E.	Dec.19.
Apró történetek a választásról. R.p.	Dec. 19.
Karácsonyi séta az uccán és a boltokban. R.p.	Dec.25.
Furcsa vásár. E.	Dec.

1927.

Szinnyei Ferenc: Kántor József megdicsőülése	Jan.
Mazna Lajcsi halála. E.	Jan.1.
Hogy vannak odahaza, édesanyám? E.	Jan.6.
Adatok a magyar kultuértékek tiszteletéhez. I.r.	Jan.8.
Anya. K.	Jan.16.
Vallomás gitárkísérettel. Don Quijote legújabb kalandja Budapesten. E.	Jan.20.
Nem hagy aludni az óra! K.	Jan.23.
Heltai Jenő. I.r.	Febr.6.
Relativitás. K.	Febr.8.
Csodálatosan kevés a villamos baleset. K.	Febr.13.
Özönviz. E.	Febr.18.
Pirandello filmen. I.r.	Febr.19.
Lemaradt emberek. K.	Febr.20.
Az Apostol. E.	Febr.22.
Szlovenszkó példája. I.r.	Febr.25.
Kosztolányi Dezső: Édes Anna. Krit.	"
Nagy Lajos: Vadember. Krit.	"
Szabó Lőrinc: K.J.:Tavaszi fagy.	"
Fekete vőlegények. P. Gulácsy Irén regénye. Krit.	Febr.27.
Krajcáros ünnep. E.	Márc.
A kalauz. K.	Márc.13.

Császár Elemér: Sivár képek /Kántor József.../	Márc.16.
Kékhegy. Reg.	Márc.22.
A szegény kisügyvéd panaszai. K.	Márc.24.
Lakatos László: Az ember, az asszony és a tolvaj. <i>Krit.</i>	Márc.30.
A plágium. E.	Apr.7.
Nagy bajok vannak a tejjel. K.	Apr.14.
A husvét megszállotjai. K.	Apr.17.
Megjegyzések Földi Mihályról. I.	Apr.21.
Jézuska, nyisd ki az ajtót! K.	Máj.1.
"Összeesett az uccán..." Kolozsvártól az angyal- földi tébolydáig. <i>K.</i>	Máj.6.
A hisztéria tömegbetegség leg. Rub.	Máj.15.
Az új kegyelmes urnál. I. Tersánszky J. Jenő	Máj.18.
Akvarellfestők, hadirokkantak pártja, széklábszeg- beverők. <i>Rip.</i>	Máj.21.
Riport a filmiró nőkről. Rip.	Jun.1.
Város és falu, villanóra átírás telekkönyvi díjakkal <i>K.</i>	Jun.5.
Az agglegény halála. E.	Jun.12.
A villamos és az aprópénz. Rip.	Jun.15.
A cuptinger ut nyilatkozi. K.	Jun.25.
Éjszaka. K.	Jun.29.
Család. E.	Jul.2.
Mint a hangyák a hangyaboly göröngyeit... Látogatás villamoskalauzok, vasutasok és más szegényemerek között. <i>Rip.</i>	Jul.7.
Propaganda a szemételés ellen és más stilszerűtlen ségek <i>K.</i>	Jul.13.
Mussolini válogatott beszédei. I.	Jul.14.
Szegi Pál: K.J. I.	"
Hová forduljon az, akinek a feje fölött bontják a Fodor József házat. I.	Jul.16.

Kedves ismeretlen. K.	Jul.19.
A Nagy Detektiv. K.	Jul.22.
Asszonyok hatalma. K.	Jul.24.
Fodor József: Lihegő erdők. Krit.	"
Vác és ifjuság. Rip.	Jul.31.
Erdélyi anthológia. Krit.	Aug.
Az eleven kínai fal. Tihin-jon-Hsind nyilatkozik Magyarországról és üzletéről Rip.	Aug.5.
Példabeszéd a három bankóról. K.	Aug.7.
Szakadékok. Reg.	Szept.26.
Nyári éjszaka. V.	Szept.18.
Változás. E.	Okt.2.
A szegény kántor ur is meghalt. K.	Okt.5.
Konstruktivista irodalom avagy: a természetek élete. Irt.	Okt.15.
Nyigri Imre: K.J. regényei	Nov.13.
Néhány megjegyzés az egyke lélektani okairól. Tan.	Nov.25.
Révész Béla. Irt.	Nov.27.
Szomory Dezső avagy: Pusztulunk, veszünk. Irt.	Dec.
Interju a konfliskocsissal. K.	Dec.2.
A Balaton széthordott hegyei. K.	Dec.6.
Nem lesz ankét. A háromnapos egyke-ankét eredményeinek összefoglalása.Tan.	Dec.17.
Koldusok. K.	Dec.24.
A vándormadár. E.	Dec.25.
A közigazgatás diadala avagy: Mit szóljunk akkor Piripócsához.K. Irt.	Dec.29.
Szabó Dezső és a "Segítség!". Irt.	Dec.